Jesuit-Krauss-McCormick Library
BR350 .P42 1914
Petri, Olavus, 1493-1552. MAIN
Samlade skrifter / utgifna af Sveriges K
3 9967 00095 4995

AUGUSTANA THEOLOGICAL SEMINARY
ILLINOIS
SCRIPTURA SACRA
SOLA FIDE
Ex Libris
Forsander

OLAVUS PETRI

SAMLADE SKRIFTER

AF

OLAVUS PETRI

UTGIFNA AF SVERIGES KRISTLIGA STUDENTRÖRELSES FÖRLAG UNDER REDAKTION AF
BENGT HESSELMAN

MED ETT FÖRORD AF
HARALD HJÄRNE
OCH LITTERATURHISTORISKA INLEDNINGAR AF
KNUT B. WESTMAN

TRYCKT HOS ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B. I UPSALA

AUGUSTANA THEOLOGICAL SEMINARY LIBRARY ROCK ISLAND, ILLINOIS

AUGUSTANA THEOLOGICAL
SEMINARY LIBRARY
ROCK ISLAND, ILLINOIS

SAMLADE SKRIFTER

AF

OLAVUS PETRI

FÖRSTA BANDET

SVERIGES KRISTLIGA STUDENTRÖRELSES FÖRLAG, UPSALA
(L. NORBLADS BOKHANDEL, I DISTRIBUTION)

BR
350
.P42
[illegible]
v.1
[illegible]

UPPSALA 1914
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

AUGUSTANA THEOLOGICAL SEMINARY
LIBRARY
ROCK ISLAND — ILLINOIS

INNEHÅLL.

Sid.

Förord af HARALD HJÄRNE IX

Inledning af KNUT B. WESTMAN XVII

Een nyttwgh wnderwijsning 1526 1

Jt almennelighit förspråk till thet Nyia Testamentit 1526 . . 123

Een skön nyttugh vnderwisningh 1526 141

Swar vppå jtt ochristelighit sendebreff 1527 151

Swar påå tolf spörsmål 1527 223

En Christelighen formaning til Sweriges jnbyggiare vthropat j Vpsala offuer högmectig förstes konung Götzstaffz crö-ning 1528 313

Jtt fögho sendebreff til Paulum Helie 1528 331

Een Christelighen formaning til clerekrijt 1528 351

Een liten boock om Sacramenten 1528 369

Een liten vnderuisning om Echteskapet 1528 443

Een liten boock j huilko closterleffwerne forclarat warder 1528 473

Om gudz ordh och menniskios bodh och stadhgar 1528 . . 525

OLAVUS PETRI och hans store samtida konung Gustaf äro de första personligheter, som med otvetydiga drag genom fullt ansvariga handlingar och uttalanden framträda i de svenska häfdernas klarare och rikare belysning.

Sturarna och än mer Engelbrekt och Karl Knutsson, för att ej tala om andra vår äldre historias svårtydda skepnader, gömmas till största delen bakom torftiga krönikesägner och formenligt stiliserade urkunder. Själfva Birgitta, som lämnat efter sig så mycket skrifvet, höljes för mycket af den typiska mystikens slöja för att visa oss en verkligen lefvande och rätt trovärdig kvinnogestalt. Men konung Gustaf står för oss ännu i dag som en höfding och man af kött och blod. Och Olavus Petri verkar i en själfständigt tillägnad och mångsidigt utbildad förkunnelses tjänst. Han talar fritt ur hjärtat sina egna tankar och ord, ofta visserligen efter främmande föredömen, men utan att känna sig bunden i sitt medvetna andelif.

Det är ingen tillfällighet, att dessa båda personligheter så uppenbara sig i samband med reformationens väckelsearbete, som tillika betyder det svenska

samhällets och den svenska odlingens frikallan från förvanskade maktanspråks tryckande och oförstådda öfvervälde. Så mycket angelägnare är det för oss efterkommande att lära till fullo känna de män, som tagit ledningen i detta arbete. Det må vara sant, att hvarken historien eller den omedelbara lifserfarenheten mäktar utan rest genomtränga den personliga tillvarons innersta hemligheter. Men så långt vi kunna nå, är det vår plikt, liksom vårt gagn, att mot förvittring och söndersplittring bevara sådana kvarlefvor och minnen, som bära vittnesbörd om de nyskapande personliga insatserna i det stora frigörelseverket.

Konung Gustaf känna vi redan bäst i de samlade alstren af hans politiska maktbud och undervisning. Tiden är nu ändtligen inne, att äfven Olavus Petri får tala till eftervärlden i det äkta och obrutna sammanhang, som ensamt förmår göra hvad han varit och verkat rätt åskådligt och fruktbärande för vår historiska uppfattning.

I samma mån som vi kunna öfverskåda och jämföra hans arbeten, i samma mån skola vi ock vara i stånd att bättre uppskatta deras innebörd och värde. Ännu återstå många forskningar att utföra, innan vi mäkta sammanfatta hans verksamhet för vår kyrka under enhetliga synpunkter, innan hans betydelse såsom skriftställare och språkdanare kan ställas i sin jämnt fördelade dager med hänsyn till föregångare och efterföljare, till hvad han ärft, lånat, förvärfvat eller tillsatt af sitt eget.

Hvad man tills vidare känner om hans allmänna åskådningssätt röjer en kraftig sträfvan till helhet och öfverensstämmelse inom de många områden, där det fallit på hans lott att verka och utveckla sina mångsidiga intressen. Han är den förste egentlige tänkaren ibland ett folk, som ännu ej hunnit länge vara med om de stora brytningarna i den västerländska kristenhetens kulturlif. Har han också ej, liksom läromästarna Luther och Melanchthon, brutit nya banor i andens värld, så har han dock förstått att sätta sig in i de uppslag, som han mottagit, och att följa dem med klart medvetande om deras sammanhang.

Han var en tänkare äfven därutinnan, att han ej kunde förmå sig att afpruta på sina högt spända kraf till de världsliga tidsbehofvens förmån. Det fanns för mycket hos honom af medeltidens idealism, för litet af de tyska reformationsledarnas undersåtliga anspråkslöshet, som han likväl med dem inräknade bland de skriftenliga fromhetsbuden. Men i den stränga följdriktighetens tjänst satte han kyrkans och lärans sak framför den nya svenska öfverhetens jämkningsförsök, och äfven hans svenska frimodighet gjorde honom, trots all utvärtes tillbakadragenhet, i längden omöjlig såsom den världsliga maktens lydiga redskap.

Emellan de båda utpräglade personligheter, som hvar för sig gjort så bestämmande inlägg i Sveriges omdaning, utbröt en sammandrabbning, hvars förlopp och utgång måste bilda ett af de viktigaste spörsmålen för vår historiska forskning, men tyvärr knap-

past någonsin torde kunna fullt klarläggas i följd af källornas luckor och grumliga beskaffenhet.

Vi skönja ej mycket mera, än att den nyväckta fosterlandskärlek, som hos den självmedvetne konungen och nyktert beräknande statsmannen gick upp i häfdandet af rikets ständigt hotade oberoende och i samlandet af dess växande krafter för klart begränsade syftemål, hos den kyrklige reformifraren och sedeförkunnaren fann sitt uttryck framför allting annat i förhoppningarna om ett stillsamt lefverne inbördes och ett fredligt beteende mot alla andra folk.

Ett sådant sinnelag genomgår hans skrifter, för såvidt som i dem samhällslifvets ämnen beröras. Äfven det må väl kallas svenskt i sitt tålamod och sin oväld. Dess framträdande i vår unga litteratur har sitt betecknande värde, om än dess verkningskraft i en hård och pröfvande tid måste komma till korta i jämförelse med det politiska nödlägets tvång.

*

Olavus Petri var dock ej heller, så långt hans blida väsen tillstadde, främmande för den kärfva statsuppfattning, som i skriftordens uttolkning fann en bekräftelse af det uråldriga svenska lagsamfundets innebörd. Därom vittnar särskildt hans kröningspredikan, som med kraft inskärper det nya konungadömets plikt och rätt.

»Herrskapets eller öfverhetens» ursprung och befogenhet härleder han, med anslutning till aposteln Pauli

ord i Romarbrefvet, från dess främsta uppgift att nedtrycka orätt och öfvervåld. »Hvar illgärningsmän icke vore till, gjordes oss intet herrskap behof. Men nu efter det onda människor äro alltför många, de där benägna äro till all odygd och öfvervåld, var det af nöden, att de tillskickas skulle, som där skulle hafva akt uppå, där de med deras makt sådant förhindra och straffa kunde. Eljes hade vordet ibland människorna ett bistert väsende, så att de onde skulle snart hafva nedertryckt och platt fördärfvat dem som gode vore. Men på det att sådant icke ske skulle, därföre är konungsligt välde och annat herradöme insatt, att de sådant förtaga skola och straffa dem som öfvervåld göra vilja.» Tanken är fullt kristlig, men dess stränga utläggning röjer talarens fäderneärfda ovilja och nitälskan mot allsköns rättsbrott.

Samma dubbla fasthet i öfvertygelsen gör sig gällande, när han häfdar, att »konungsämbetet är ordineradt och skickadt af Gudi för det meniga bästas skull», alltså är »ett kristeligt ämbete, ganska nyttigt och godt, när det också kristeliga brukadt varder, och såsom det är den menige man till nytta och gagn, när det kristeliga brukas, så är det ock tvärtemot igen den menige man till skada och fördärf, när därutinnan varder okristeliga handladt». Han upprepar ännu tydligare, att »eftersom Gud hafver skickat konungen för folkets skull och icke folket för konungens», så är »konungen icke skickad därtill att söka efter sitt eget bästa med sitt regemente, utan på det att han skall

söka efter den menige mans nytta och gagn». Hafver han »den meningen, att han vill vara en väldig herre öfver sina undersåtar och regera dem efter sitt eget sinne sig själfvom till godo och gagn, då är han icke en rätt kristen, utan en tyrann öfver Guds allmoge».

I andra uttalanden öfverväger visserligen det kyrkliga betraktelsesättet, sådant det bevarades eller ytterligare utvecklades hos Luther och inom hans skola.

Undersåtarnas lydnadsplikt mot ej blott konungen själf, utan äfven hans ämbetsmän utföres i starka ordalag och utan alla förbehåll, hvad det världsliga regementet angår. Huru de äga att förhålla sig emot en »tyrann», i hvilken mån de äro förpliktade eller berättigade att sätta sig till motvärn, antydes ej, såvida man ej får underförstå åtskilligt i de obetingade fördömelserna af främmande furstar, som indragas i landet. Man kan ej gärna vänta sig, att talaren vid kröningsfesten skulle uttryckligen bringa det svenska folkets resningar mot inhemska konungars lagbrott i åminnelse, men denna förtegenhet ter sig onekligen såsom något annat än allenast ett grannlaga stilistiskt konstgrepp, såvida därmed jämföres hans öppna uppfordran till olydnad mot öfverhetens okristliga påbud. Om konungen eller hans befallningsmän »något ville påbjuda det vi icke hålla kunde med mindre att vi ginge emot Guds bud, då skulle vi intet akta deras bud, utan vara Gudi mera lydiga än människor». Huruvida han i sådant fall tänker sig uteslutande ett li-

dande martyrskap eller äfven ett verksamt motstånd, låter han åhörarna själfva eftersinna. Det förra är sannolikast i öfverensstämmelse med den lutherska tydningen af Skriftens utsagor.

Olavus Petri drager äfven försorg därom, att öfverheten själf skall i främsta rummet rätta sig efter Guds vilja i sitt regemente. Det må ej förmenas konungen att göra vederbörliga rustningar till sitt och rikets försvar. Men han skall dock »icke förlåta sig däruppå, utan på Gud allena, som med sin hemliga verkan genom sådana redskap gifver seger och nederslår hans fiender, så att där fienden varder nederslagen, är det rätteligen Guds gärning och icke konungens, som sådana redskap tillredt hade».

Än viktigare är, »att ändå konungsämbetet är rätteligen skickadt för det lekamliga regementets skull, att människorna skola hafva fred och rolighet till sin lekamen, tillkräfver dock en kristelig kärlek, att konungen bör, om han annars vill vara en rätt kristen förste, hafva akt uppå Guds ord, att det redeliga predikadt varder i hans land och städer, besynnerliga när de lägga det ned, som det bruka skulle. Förty hvad vore det för en kristen konung, som lade sig all vinn om att i hans land skulle väl tillgå i det lekamliga regementet, och såge dock likaväl genom finger därmed, att hans undersåtar fore illa till deras själar?»

Däraf följer såväl den konungsliga reformationsplikten emot försumliga eller genstörtiga »biskopar och präster» som i allmänhet öfverhetens tillsyn öfver

Guds ords förkunnelse enligt den rätta läran, jämte villolärornas undertryckande, inom riket och ibland alla undersåtar. »Nu kan undersåtarna ingen så stor och gräselig skada påkomma, som den är, att deras själar varda fördärfvade. Därföre måste konungen, såframt han vill vara en kristen konung, sådan skada afvärja, vågandes där lif och hals före.» All »vedermöda och motstånd» i en sådan sak bör han »tåligt lida», ty »lida förföljelse för rättvisans skull, det är en stor nåd för Gudi».

Ett dylikt härskarens martyrskap, som stämmer med såväl Luthers som Gregorius VII:s kyrkobegrepp, hade Olavus Petri svårt att göra antagligt för konung Gustafs föga andäktiga åskådning, som hade nog med att finna sig till rätta i det »lekamliga regementet».

Men för eftervärlden skola den svenske reformationsmannens skrifter erbjuda äfven det lefvande intresse, som det aldrig hvilande problemet om kampen eller utjämningen emellan stat och kyrka ännu i våra dagar måste framkalla.

HARALD HJÄRNE.

INLEDNING.

TOLF skrifter af Olavus Petri, utkomna under åren 1526—28, ingå i detta band af hans verk. Några kortfattade upplysningar om hvar och en af dessa skrifter må här meddelas såsom en inledning till studiet af skrifterna själfva.

1. En nyttig undervisning.

»En nyttig undervisning» är den första reformationsskrift på svenska, tryckt på det kort förut grundade kungliga boktryckeriet i Stockholm, hvars föreståndare var lybeckaren Jurgen Richolff[1] och daterad 1526 »på sancti Sigfrids afton» den 14 februari. Boken är anonym, men det finns klara bevis för att författaren är Olavus Petri, då Stockholms stads sekreterare och predikant vid Storkyrkan.

Den »undervisning», det här gäller, angifves på titelbladet vara hämtad ur Skriften och handla om »människans fall och huruledes Gud henne upprättade igen», d. v. s. innehållet är, korteligen sagdt, Skriftens lära om frälsningens väg. Boken vänder sig till »alla kristna människor», hvilka böra väl besinna, hvad innebörden är af den frälsning, de bekänna sig äga genom Kristus; särskildt afser den emellertid prästerna, emedan dessa äro pliktiga att lära sin församling just detta. Syftet är klart uttaladt i författarens företal (s. 4, första stycket).

Till grund för sin undervisning har Olavus Petri lagt en liten skrift af Luther, »Betbüchlein», utkommen 1522 (i en tidigare, kortare upplaga af 1520 hette den »Kurze Form»). Detta var en evangelisk andaktsbok, afsedd att ersätta de vanliga katolska bönböckerna; den innehöll korta utläggningar, anknutna till de

[1] Bilden på s. 121 är dennes boktryckarmärke.

tio buden, trosartiklarna, Fader vår, Ave Maria, några psalmer o. a. — på det hela taget en slags föregångare till Luthers Lilla Katekes, som utkom 1529.

Olavus Petri ville emellertid gifva en mera sammanhängande och systematisk framställning af frälsningens väg enligt evangelisk åskådning. Huru gick han då till väga? Han började med en självständig framställning »Om människans ärliga skapelse» (s. 4—8) och »Om människans fall» (s. 8—10); därmed var utgångspunkten gifven, och han kunde så — efter ett litet inledande stycke »Om Guds lag och bud» (s. 10—11) — öfvergå till en något bearbetad öfversättning af »Betbüchleins» utläggning af de tio buden (s. 11—22). Därtill fogade han en självständig afslutning (s. 22—26), där slutsatsen drages om lagens betydelse: den lär oss att känna vår synd.

Men Gud har icke låtit oss förblifva i synden, han har sändt sin Son till vår frälsning: därom handlar nästa stycke, »Om tron» (s. 27—34), hans egen inledning till trosartiklarna. Utläggningen af dessa (s. 34—42) är åter en fri öfversättning ur »Betbüchlein». Därefter har han funnit nödvändigt att tillfoga en utredning af hvad kyrkan är enligt evangelisk åskådning (s. 43—47); i detta stycke förekommer den enda direkta polemik i hela boken, i det att det rätta begreppet om kyrkan såsom de heligas samfund göres gällande emot två falska uppfattningar: att den heliga kyrkan skulle vara det hus, där församlingen sammankommer, och att därmed skulle förstås påfvar, biskopar, präster och munkar allenast. I »En kort summering af det före sagdt är» (s. 47—50) sammanfattas så åter självständigt det väsentliga om frälsningsvägen.

Därmed är den mera systematiska afdelningen af boken slut. Betraktelserna i det följande äro mera löst uppradade bredvid hvarandra. I afdelningen om bönen är inledningen (s. 50—54) självständig, utläggningen af de särskilda bönepunkterna (s. 55—62) och afslutningen (s. 63—66) fri bearbetning af »Betbüchlein»; ur denna är ock »En gudelig åtanke om förberörda bön Fader vår» (s. 66—70) hämtad; slutstycket s. 70 är självständigt. Utläggningen af Ave Maria (s. 70—73) är fritt bearbetad efter »Betbüchlein»; ståndpunkten är här som där fullt evangelisk, men polemiken mot missbruk, som där finns, är här borttagen. Utläggningen af Magnificat (s. 73—84) är självständig; något

motsvarande finns icke i »Betbüchlein» (däremot en särskild utläggning af Luther från 1521). »En undervisning, huruledes man skall hafva åminnelse utaf Vår Herres pina och död» (s. 84—91) är åter en ganska trogen öfversättning ur »Betbüchlein». Utläggningen af de 7 botpsalmerna — texter, som liksom Magnificat mycket användes i medeltida andakt — (s. 91—119) är däremot självständig; en utläggning af Luther från 1517 äfvensom — oftare — ett arbete öfver Psaltaren af Bugenhagen ha blifvit använda; för texternas gestaltning ha ännu ett par andra arbeten rådfrågats. I »Betbüchlein» förekom i stället några andra Davids psalmer. — Sist kommer Olavus Petris afslutning (s. 119—120), där bokens hufvudinnehåll ännu en gång angifves och den, som till äfventyrs icke finner behag däruti, hänvisas till Skriften, hvaraf det Nya Testamentet säges med Guds hjälp snart skola utkomma på svenskt mål.

Man finner, att skriften formellt taget är en egendomlig blandning af öfversättning, fri bearbetning eller efterbildning och självständigt författarskap. Mer än hälften af innehållet faller under den sistnämnda kategorien, och på grund däraf samt af den frihet, med hvilken förebilderna behandlats, är skriften att anse såsom ett äfven i förhållande till »Betbüchlein» nytt arbete, som af Olavus Petri fått sin egendomliga prägel. Hela förfaringssättet är mycket karaktäristiskt för dennes metod att fritt ösa de religiösa tankar, som han ville inprägla hos Sveriges folk, ur de källor, som stodo honom till buds, och därvid, obekymrad om förebilderna, gestalta dem så, som det bäst lämpade sig för läget i Sverige. I sak äro hans tankar genuint lutherska, och liksom Luther är han fast öfvertygad om, att de endast innebära en tolkning af Skriftens verkliga och egentliga mening.

2. Förspråket till Nya Testamentet.

Nya Testamentet utkom för första gången på svenska, »prändtadt i Stockholm, år efter Guds börd 1526, på femtonde dag Augusti». Det var tryckt på kungliga boktryckeriet. Öfversättningen var anonym; man vet nu, att den var verkställd af Olavus Petri, och att den vetenskapligt sedt var ett för tiden mycket betydande

arbete: han har som hjälpkällor mest användt Luthers tyska och Erasmus' latinska öfversättning och ofta med omdöme valt mellan dem, men därjämte har han också förstått den grekiska grundtexten (i Erasmus' upplaga af 1522) och stundom följt denna text äfven emot de båda öfversättningarna. — En upplaga i bokstafstroget aftryck af denna öfversättning utgafs 1893.

Här är endast träsnittet på titelbladets baksida samt »Förspråket» meddeladt. Träsnittet är ett verk af en anonym Baselmästare. Det är kopieradt efter den katolska mässboken för Uppsala ärkestift (»Missale Upsalense»), som var tryckt i Basel 1513, och där denna bild förekom framför mässans hufvuddel (»canon missæ»), i likhet med hvad som ännu är brukligt i de katolska missalena.

Förspråkets första afdelning (s. 125—131) är öfversatt från Luthers förord till Nya Testamentet — en klassisk framställning i få drag af evangeliums väsentliga innehåll. Af Luthers förord är endast ett stycke på slutet utlämnadt, tydligtvis af försiktighetsskäl för att icke väcka anstöt; Luther sammanfattar nämligen i detta stycke ännu en gång sitt omdöme om N. T:s skrifter och fäller därvid om Jakobs bref det bekanta yttrandet, att det är en »halmepistel» utan evangelisk art. Af samma skäl är en liten ändring gjord i den därpå följande förteckningen på N. T:s böcker: Luther numrerar böckerna, men låter numreringen sluta med Johannes' tredje bref och sätter Hebreerbrefvet, Jakobs och Judas' bref samt Uppenbarelseboken särskildt för sig efteråt utan nummer, tydligen på grund af lägre uppskattning af dessa böcker. Olavus Petri har ingen numrering och sätter de sista fyra böckerna i rad med de andra.

Förspråkets senare afdelning (s. 131—140) är Olavus Petris eget verk. Där motiverar han Skriftens öfversättning på landets eget tungomål, talar om sina öfversättningsprinciper och ger en rad ordförklaringar, dels öfver nya termer, som icke voro så lätta att förstå, dels öfver den rätta evangeliska innebörden i vissa begrepp.

3. En skön nyttig undervisning.

Den lilla kateketiska skriften »En skön nyttig undervisning» utkom i Stockholm 1526. Tiden på året är obekant. Tryckeriet är det kungliga.

Egendomligt nog kan denna bok ytterst ledas tillbaka till ett original på tjeckiska, härstammande från den hussitiska rörelsen i Böhmen. Byggande på kateketisk tradition inom denna rörelse ända från förra hälften af 1400-talet, skref Lukas från Prag, en framstående ledare för de »böhmiska bröderna» († 1528), före 1502 en liten tjeckisk lärobok för barnundervisning i kristendom enligt »brödernas» åskådning. Öfversatt till tyska med titeln »Kinderfragen» under 1520-talets första år upplefde denna i Tyskland många upplagor.

Somliga af dessa upplagor blefvo öfverarbetade till öfverensstämmelse med luthersk åskådning. Så är fallet med en platttysk version, som är bekant i ett par något olika upplagor (Magdeburg 1524, Rostock 1525). I denna version är något mer än hälften af den ursprungliga texten struken; i stället är tillfogadt bl. a. en relativt utförlig framställning af de lutherska centrala tankarna om försoningen, tron och förhållandet mellan tro och gärningar (i svenska texten s. 143 r. 10—145 r. 19).

Från denna plattyska version är den svenska texten en nästan alldeles ordagrann öfversättning. Den öfverensstämmer närmast med Rostockupplagan; dock finnas några afvikelser, hvaraf den mest betydande är, att frågorna s. 148 r. 19—31 alldeles saknas i denna. Det är därför sannolikt, att öfversättningen skett ej från Rostockupplagan, utan från någon med denna nära besläktad, men nu ej mera känd upplaga.

Öfversättningen är anonym. Man har vanligen antagit, att Olavus Petri vore öfversättaren; om så ej är fallet, måste det vara någon honom närstående person. Ändamålet är att gifva en kort undervisning i den kristna lärans hufvudstycken, afsedd — såsom den svenska titeln, liksom äfven Rostockupplagans, ger vid handen — »icke endast för barn och ungt folk, utan ock för de gamla».

4. Svar på ett okristligt sändebref.

Detta arbete, som är Olavus Petris första och skarpaste polemiska skrift, utkom i Stockholm (Kungl. boktryckeriet) den 28 mars 1527. Det är också den första bevarade skrift, som han utgifvit med utsättande af sitt eget namn.

Den föranleddes af ett »sändebref» emot Luther och hans läror, som tillägnats den danske riksmarsken och ledaren för det katolska adelspartiet herr Tyge Krabbe af den lärde karmelitermunken och lektorn i teologi vid Köpenhamns universitet Paulus Heliæ (Poul Helgesen). Denne var humanist af Erasmus' skola, hade till en början hälsat Luthers uppträdande med glädje, men sedermera efter hans brytning med kyrkan vändt sig emot honom och var nu en afgjord motståndare till reformationen. Hans »sändebref» — som numera är förloradt — hade blifvit spridt i afskrifter äfven i Sverige, hvarför Olavus Petri ansåg sig böra bemöta det.

För detta ändamål genomgår han punkt för punkt Paulus Heliæs påståenden och tager Luthers åskådningar i försvar. Utgångspunkten är påståendet, att Luthers lära om de kristnes frihet leder till uppror mot den lagliga öfverheten; Olavus vederlägger detta och visar, hurusom tvärtom påfvens och kyrkans maktbegär ledt till beständig tvedräkt och blodsutgjutelse (s. 155—161). De frågor, som vidare — utan något strängare systematiskt sammanhang — diskuteras, äro: tro och goda gärningar (s. 161—5), tradition och Skrift (s. 165—171), mässan och prästernas inkomster (s. 171—9), lekmäns domsrätt öfver klerker (s. 180—6), predestinationen och människans fria vilja (s. 186—195), kyrkans rätt att göra stadgar i andliga ting (s. 195—205), helgon- och Mariadyrkan (s. 205—215), fasta, kyrkans rikedom, tiggarmunkväsendet (s. 215—221). På många punkter gifvas här uppränningarna till tankegångar, som Olavus senare mera fullständigt har utfört.

5. Svar på tolf spörsmål.

Utkom i Stockholm (Kungl. boktryckeriet) den 14 maj 1527, en månad före Västerås riksdag. Olavus Petris namn står på titelbladet.

Innehåll och syfte framgå tydligt nog af den fullständiga titeln: »Svar på 12 spörsmål om några stycken, där den evangeliska lärdomen och de papisters lärdom icke draga öfverens; och drifvas tillbaka (= vederläggas) de svar, som doktor Peder Galle om samma spörsmål gifvit hafver.» Konung Gustaf hade, då det började bli oro i landet öfver den nya lära, som predikades i Stockholm, mot slutet af 1526 låtit uppsätta och till lärde män i riket utsända 10 frågor (den 8:e om klosterlefverne och den 9:e om sakramentet voro då ännu icke med) rörande de viktigaste omstridda punkterna för att få utlåtanden öfver dem. Så skickade han frågorna den 4 dec. till doktor Peder Galle med begäran om svar före julafton. — Petrus Johannis Galle var kanik i Uppsala, vid denna tid öfver 60 år gammal, och hade i utlandet blifvit både magister och teologie doktor. Anteckningar från föreläsningar af honom vid Uppsala Universitet finnas i behåll. Han var en trogen anhängare af den gamla läran och lefde ännu ett tiotal år framåt († 1537 eller 1538). — Han gaf svar på frågorna; så gjorde äfven Olavus Petri; men då den senare äfven ville ha en muntlig disputation till stånd och för det ändamålet två gånger reste till Uppsala, afböjde Peder detta, och Olavus fick nöja sig med att i närvaro af konungen, rådet och många andra gode män, däribland äfven Peder, utveckla sin åskådning. Sannolikt vid detta tillfälle tillades de två frågorna om klosterlefverne och om altarets sakrament. Olavus utgaf därefter bådas svar tillsammans och tillfogade därvid äfven vederläggningar af Galles svar. Vid Västerås riksdag midsommartiden 1527 kom också en muntlig diskussion mellan de två till stånd; det var mot slutet af riksdagen, sedan de afgörande reformationsbesluten redan voro fattade. Det var endast tre satser från reformatoriskt håll, som då diskuterades: 1) Påfven har med sin falska aflat svekfullt aflockat folket dess penningar (jfr »Svar på ett okristligt sändebref», s. 160, 166); 2) Biskoparna ha öfvergifvit sin verkliga uppgift och med sitt anhang upphöjt sig till herrar (jfr 2:a och 5:e frågan bland de »12 spörsmålen»); 3) Ingen människa kan stifta någon lag, efter hvilken vår själ kan eller må rätta sig (jfr 1:a och 3:e frågan bland de »12 spörsmålen»).

Frågorna äro formulerade från reformatoriskt håll; de taga genomgående sikte på Skriften som rättesnöre för läran. Olavus

meddelar för hvarje fråga först Galles svar, sedan sitt eget, och därefter en vederläggning af Galles. Frågorna gälla: 1) bundenhet vid kyrkans sedvänjor, 2) prelaters herravälde öfver människorna, 3) bundenhet vid sådanas stadgar, 4) bannets rättmätighet, 5) påfvens herravälde, 6) rätt gudstjänst, 7) salighet af förtjänst eller nåd, 8) klosterlefvernes skriftenlighet, 9) rättmätigheten af förändringar i altarets sakrament, 10) privatuppenbarelser, 11) skärselden, 12) helgonens dyrkan och medlareskap.

Galle var icke någon dålig representant för det katolska systemet. Tyngdpunkten i hans argumentering ligger i svaren på de första frågorna, där han bemödar sig att bevisa kyrkans myndighet såsom skrifttolkningsauktoritet och bärare af traditionen (1:a); han förfäktar för detta ändamål t. o. m. en slags ämbetsinspiration för kyrkans styresmän (3:e). Så vidt möjligt, argumenterar han alltid utifrån Skriften; där denna metod ej räcker till, kan han så i det följande bygga på kyrkans auktoritet. Anmärkningsvärdt är, att han betonar, att människans salighet i sista hand förvisso beror på Guds nåd (7:e); detta är augustinism, förmedlad sannolikt genom Thomas af Aquino. På denna punkt blir det alltså ingen diskussion, då parterna i det väsentliga äro ense; Olavus nöjer sig med att påpeka, att detta svar, om Galle ville taga konsekvenserna af det, skulle rifva ned största delen af hans öfriga svar (s. 275 f.).

Olavus' yttranden gälla ju till stor del samma frågor som i »Svar på ett okristligt sändebref». I somliga fall ges här endast en kortfattad framställning af hvad som där är sagdt med större utförlighet (t. ex. frågorna 9 och 12). Å andra sidan äro här ock nya problem upptagna (t. ex. frågorna 8, 10, 11). Betydelsefullt är särskildt, att den evangeliska åskådningen om kyrkan och traditionen här blifvit mera ingående framställd gent emot Peder Galles resonemang (frågorna 1—4). Därvid betonas dels de kristnas allmänna andliga prästadöme, som visar sig i deras rättighet och skyldighet att bedja för hvarandra och med Ordet inbördes bestraffa och trösta hvarandra, dels predikoämbetet såsom en Ordets tjänst utan världsligt herradöme och med bannsmakt endast å församlingens vägnar mot notoriskt obotfärdiga; kyrkans stadgar skola bedömas efter Skriften, och vid dem är ingen till sin salighet bunden, må de ock härröra ända från

apostlarna eller vara så allmänt antagna som söndagen eller påskhögtiden.

6. Kröningspredikan.

»En kristlig förmaning till Sveriges inbyggare, utropad i Uppsala öfver högmäktig furstes konung Gustafs kröning tolfte dag januari 1528» utkom i Stockholm (Kungl. boktryckeriet) samma år, »O. P.» på titelbladet angifver författaren.

I Peder Swarts krönika om Gustaf Vasa berättas om kröningen, att den blef hållen söndagen efter Epifanie i Uppsala domkyrka» med tillbörlig solennitet och högtid, som den saken höfves». Biskop Magnus Haraldsson i Skara förrättade den öfliga latinska mässan, hvarpå följde riddarslag. Om predikan berättar krönikan ingenting; det är att antaga, att den hölls före mässan. Det är enda gången som vi veta, att Olavus predikat i Uppsala domkyrka.

Predikan är ett mästerstycke af manlig kraft, allvar och frimodighet. Texten är 5 Mosebok 17, 15—20 (i sammandrag), och ämnet är konungens och undersåtarnes inbördes plikter. Man finner här hela Olavus Petris lutherska statslära i kort sammanfattning. Där saknas hvarken ord om att konungen är till för folkets skull och icke tvärt om, ej heller om att undersåtarnes plikt är att lyda icke allenast för straffets utan ock för samvetets skull. Tillika har innebörden af den nationella nyskapelse, som var Gustaf Vasas verk, här blifvit tolkad med ädla och innehållstyngda ord, sprungna ur djupet af ett äkta svenskt hjärta och bärande fram inför Gud Sveriges tack för den nya ljusare dagen efter en lång tung natt (s. 326 f.).

7. Ett litet sändebref.

Den andra och sista stridsskriften mot Paulus Heliæ utkom i Stockholm (Kungl. boktryckeriet) med Olavus Petris namn på titelbladet den 27 maj 1528.

Paulus Heliæ hade fått i sina händer Peder Galles och Olavus Petris svar på konung Gustafs först framställda 10 frågor, hvilka svar tydligen cirkulerade i handskrift oberoende af hvarandra, innan Olavus förband dem och tillfogade ytterligare vederlägg-

ningar i sina »Svar på 12 spörsmål». Paulus tog häraf anledning att skrifva ett sändebref till konung Gustaf med varning mot lutherdomen och skarpa angrepp på dess förfäktare i Sverige; han fogade därtill 12 nya frågor till kungen, i hvilka det katolska partiets harm och förbittring öfver riksdagsbesluten i Västerås taga sig tydligt uttryck: de 7 första frågorna gälla nämligen berättigandet af kungligt tyranni; de följande behandla klerkers rikedom (8:e), klosterlöften (9:e och 10:e), röfvande af kyrkans egendom (11:e), berättigandet af egen kyrklig lagstiftning (12:e).

Detta sändebref, som är daterad 1527 och spriddes i afskrifter, kom icke i Olavus Petris händer förrän den 10 maj 1528. Han skref då på ett par veckor sin replik, hvars fullständiga titel är: »Itt fögo sändebref till Paulum Helie af karmeliters orden i Danmark, där honom gifves svar till det bref och spörsmål, han för ett år sedan förskrifvit hade till högmäktig furste herr Gustaf, Sveriges och Götes etc. konung, om den förvandling här i riket skedd är.» Den bemöter först Paulus' sändebref (s. 333—343) och besvarar sedan hans frågor (s. 343—9).

Här finner man Olavus' försvar för Västeråsbesluten, »den förvandling här i riket skedd är» — den stora händelse, under intrycket af hvilken detta meningsutbyte sker. Paulus kallar fram Sveriges förflutna till vittne mot dess nutid: man har öfvergifvit Ansgars och Sigfrids tro, den tro i hvilken så många svenska helgon hafva dött. Olavus replikerar: den sanna kristna tron ha vi ingalunda öfvergifvit; den var det, som Ansgar och Sigfrid förkunnade, och hvad vi afskaffat, biskopars och prelaters stora makt och rikedom, var ett senare påfund, stridande mot den kristna tron. Birgittas uppenbarelser, som Paulus åberopar, äro en lös grund emot Skriften; till många, som ha profeterat och gjort kraftiga gärningar, skall Kristus en gång säga: jag känner eder icke. — Paulus' ton hade varit ganska hätsk; Olavus ger ock rätt skarpt igen, dock för att sedan i afslutningen erkänna detta och uttala sin motvilja mot detta slags polemik (»Den ära och pris, som af hätska och spotska ord komma kan, begär jag icke»). Någon personlig stridsskrift har han ej heller efter denna utgifvit.

Paulus hade i sändebrefvet utlofvat att också affatta svar på konungens 10 spörsmål, då enligt hans mening hvarken Galle eller Olavus gifvit de rätta svaren — den förre hade ej torts, den

senare ej velat. Detta arbete (»Nogre Christelige Svar») utkom af trycket, tillika med sändebrefvet och frågorna till konungen, den 28 april 1528. Olavus fortsatte emellertid ej vidare diskussionen.

8. En kristlig förmaning till klerkeriet.

Utkom i Stockholm (Kungl. boktryckeriet) under Olavus Petris namn den 12 juni 1528.

Här riktar sig Olavus till Sveriges präster. Han vill nå dem med ett ord, och han använder då den väg, som af gammalt var den vanliga: stiftens prästmöten (»diecesansynoder»), som enligt kanonisk rätt årligen höllos i stiftsstaden, vanligen på sommaren (i Uppsala och Skara första veckan i juli, i Linköping sista veckan i juni, i Västerås i början af sept. o. s. v.). Därför riktar han sin förmaning till »klerkeriet, som i nästkommande prästmöten församlas i Uppsala, Strängnäs, Västerås etc.»

Han ville från reformatorisk synpunkt utreda, »hvad klerkeriet lekmän pliktiga äro, och hvad lekmän äro klerkeriet pliktiga igen». Det är allvarliga ord om herdekallets ansvar — skriftens motto är: »En god herde låter sitt lif för fåren» —, och framför allt inskärpes plikten att troget förkunna Guds ord; detta är prästens hufvudsakliga uppgift, och det har hitintills mest legat nere. Lekmännen å sin sida äro pliktiga att lyda prästen, då han förkunnar Guds ord, och gifva honom hans tillbörliga uppehälle. Äfven i detta afseende felar man; har förut prästens maktställning varit oskäligt stor, så är det nu, då detta med rätta ändrats, fara att lekmännen tillskansa sig för mycket och ej vilja gifva prästen ens hvad honom skäligen tillkommer. — Är alltså denna skrift å ena sidan en vädjan till prästerna att sätta i verket ständernas reformationsbeslut i Västerås, »att Guds ord måtte rent och klart förkunnas», så tar den å andra sidan ock redan sikte på de snart växande svårigheter för kyrkan, som vållades från lekmannahåll i sammanhang med kyrkogodsens reduktion och rubbandet af alla gamla ordningar. Dock vågar han sluta förhoppningsfullt: må blott Guds ord troget brukas, så skall väl med tiden bättring ske, ty Han har lofvat, att Hans ord icke skall återvända fåfängt.

9. Om sakramenten.

»En liten bok om sakramenten, hvad de äro och huru de rätteligen brukas skola; hvaruti många okristliga stycken blifva med goda skäl nedslagna» utkom i Stockholm (Kungl. boktryckeriet) den 14 aug. 1528. Det är den omfångsrikaste af alla reformationsskrifter från detta år. Den är anonym, och man har därför betviflat, att Olavus Petri skulle vara dess författare. Dock torde dessa tvifvel icke vara berättigade. En fråga af stor praktisk betydelse i kyrkans dåvarande läge, nämligen om mäss-stiftelsers berättigande, hvilken Olavus i »Svar på 12 spörsmål» (s. 288) berör, men låter falla med löfte att senare återkomma till den, är här föremål för en omsorgsfull utredning (s. 415—438). Beträffande äktenskapet hänvisas här (s. 400) till en kommande särskild traktat, uppenbarligen den, som två veckor senare utkom under Olavus' eget namn. Åskådningar och tankegångar i denna skrift äro fullständigt öfverensstämmande med hvad Olavus annars förfäktar. Det torde alltså icke finnas tillräcklig anledning att frånkänna honom författarskapet.

Hvad han här vill är att gå systematiskt till botten med den gamla kyrkans väsentligaste missbruk. Det är första gången han så gör: de föregående skrifterna ha varit uppbyggelseböcker eller tillfällighetsskrifter, framkallade af någon särskild anledning utifrån. Det blir då sakramentsläran han tar upp; en lämpligare punkt för detta ändamål kunde icke finnas. Det var ju just där, som äfven Luther hade satt in i liknande syfte genom sin skrift »Om kyrkans babyloniska fångenskap». Han börjar med sin definition på sakrament (s. 375) — ett visst tecken eller underpant på Guds gunst och nåd — och genomgår sedan hela raden af de 7 sakramenten, granskar deras värde ur evangelisk synpunkt och kritiserar de missbruk, som med hvart och ett blifvit förbundna: dopet (s. 376—8), boten (s. 378—390) — därunder om bikt, satisfaktion, aflat —, prästvigningen (s. 390—4), konfirmationen (s. 394—6), sista smörjelsen (s. 396—9), äktenskapet (s. 399—402) och slutligen — utförligast — nattvarden (s. 402—441), som ensam upptager mer än halfva boken; därunder behandlas frågorna om lekmannakalken, hostians tillbedjan, mässoffret och därpå grundade stiftelser (i detta sammanhang hela frågan om

skärselden, s. 426—436, utförligare än i »Svar på 12 spörsmål»), mässan på svenska.

Sakramentsboken är sålunda gifvetvis ett af de viktigare leden i Olavus' författarskap: här klargöres hvad som är hållbart och hvad som måste falla på denna teoretiskt och praktiskt så vitala punkt i det katolska systemet, och på de principer, som här utvecklas, grunda sig hans egna kultreformer, såsom de senare komma till synes i hans Handbok och Mässbok.

10. Om äktenskapet.

»En liten undervisning om äktenskapet» utkom i Stockholm (Kungl. boktryckeriet) under Olavus Petris namn den 27 aug. 1528.

Denna »traktat» bebådas, som redan nämnts, i den strax förut utkomna boken om sakramenten och är snarast att betrakta såsom en komplettering af denna på en punkt, som kunde behöfva sin särskilda behandling.

Tankegången är följande: 1) äktenskapet är en god Guds skapelseordning; 2) det är lofligt för alla; de undantag Kristus gör från denna regel omnämnas; 3) äktenskapsförbudet för präster och munkar är af ondo. Därpå följer »en liten förmaning till biskopar och prelater med deras klerkeri här i Sverige»: ett tungt ansvar ligger öfver de kyrkliga myndigheterna för den myckna synd, som blir en följd af celibatet; de må därför tillåta prästerna att gifta sig, och dessa uppmuntras att så göra.

Arbetet utkom i en ny upplaga 1529.

11. Om klosterlefverne.

»En liten bok, i hvilken klosterlefverne förklaradt varder» utkom i Stockholm (Kungl. boktryckeriet) under Olavus Petris namn den 13 nov. 1528.

Här kommer han till ett annat missbruk i den gamla kyrkan. I inledningen hänvisas till ett tidigare gifvet löfte att gå in på denna sak; det föreligger i »Svar på 12 spörsmål», 8:e frågan (s. 280, 283). Boken är skarpt skrifven i öfverensstämmelse med mottot:

»De skola ingen mer framgång hafva, ty deras galenskap varder för alla uppenbar». (2 Tim. 3: 9). Efter en inledande historik och öfversikt öfver befintliga ordnar (s. 475—482) tager polemiken sin utgångspunkt från det förhållandet, att hvarje kristen människa vid dopet gjort Gud ett löfte, i det hon vedersakat djäfvulen och tillsagt Gud trohet; detta löfte brytes, om man tager på sig ett nytt lifstidslöfte, som beror på människostadgar. Därefter utföres, utan någon strängt genomförd disposition, först att klosterlifvet icke står högre än det vanliga mänskliga lifvet (s. 485—496), sedan att är okristligt och till direkt skada för kristenheten (s. 496—512). Tiggarordnarna få särskildt sin rundliga andel af kritiken (s. 503 ff., 513 ff.). På slutet är — liksom i skriften om äktenskapet — tillagd en direkt förmaning till dem saken närmast angår; hvar och en »klosterperson» manas att betänka, »huru hon kan varda en rätt kristen människa och låta sitt lefverne fara», ty »den i himmelriket ingå skall, han måste gå därin som en kristen och icke som en munk eller nunna» (s. 518). Och klosterfolkets vänner uppmanas att vara dem behjälpliga att komma ut ur detta lefverne med dess bedrägliga sken af helighet.

12. Om Guds ord och människors bud.

»Om Guds ord och människors bud och stadgar i det andliga, som är själens regemente» utkom i Stockholm (Kungl. boktryckeriet) under Olavus Petris namn den 18 dec. 1528.

Ånyo är i denna skrift en vital fråga upptagen till principiell granskning. Olavus har flera gånger förut varit inne på den (t. ex. »Svar på ett okristligt sändebref» s. 197—200, »Svar på 12 spörsmål» 1:a och 3:e frågan, »Ett litet sändebref» s. 348—9), men nu vill han ägna den en mera systematisk behandling. Problemet gäller förhållandet mellan Guds bud och människors i religiösa ting — han tänker i senare fallet på de af kyrkan införda gudstjänstbruken och sedvänjorna. Hans fundamentalsats, att på det religiösa området — »i det andliga regementet» — endast Guds bud gälla, underbygges här med en spekulativ metafysisk tankegång om Guds ord såsom hans eviga visdom och rådslag, hvari hans obegripliga väsen blifver sig själf kunnigt, och som har tagit man-

dom i Kristus och förkunnas genom Skriftens i alla afseenden till saligheten tillräckliga utvärtes ord. Att af människor stadgade kyrkliga bruk och ordningar böra finnas, är visserligen ett Guds bud — för att allt må tillgå skickligt och ordentligt — och sådana ordningar böra därför åtlydas, men de äro icke oföränderliga, utan kunna af kyrkans ledare efter olika tiders läglighet förändras (s. 540—1). Detta är en sats af uppenbar betydelse för reformationsverkets praktiska genomförande. Detsamma är förhållandet med den mycket moderata afslutning, som följer efter uppräkningen af människofunder i gudstjänsten (s. 555—8). I denna uppräkning har han medtagit icke allenast vallfärder, prästskrudar, tonsur, vigvatten, reliker, aflat, processioner o. s. v., utan äfven kyrkovigning och kyrkoprydning med altaren, bilder och målningar samt kyrkobyggnad och helgdagsfirande, om man därmed har den falska meningen att göra Gud eller helgonen någon särskild tjänst i stället för den rätta att befrämja sina medmänniskors samling inför Guds ord. Dock, heter det vidare, är allt detta icke uppräknadt för att man strax skall afskaffa det. Mycket måste man hålla för de oförståndigas skull, att man icke må blifva dem till förargelse, till dess de kunna lära bättre förstå. Så förbinder sig klarheten i principerna med moderation i utförandet på ett för Olavus' trots det oförfärade modet resonliga och måttfulla kynne mycket karaktäristiskt sätt.

Knut B. Westman.

Een nyttwgh
wnderwijsnig wthwr
schrifftenne om men=
niskiones fall/ och hwrw
ledhes gwdh hēne wpret=
tadhe jghen/ hwilken my
kit nyttugh är allom chri=
stnom meniskiom ath we=
tha/ besynnerligha een fäl=
loghom prestom / som så
dāt plichtoghe äre theras
almogha ath lära.
M. D. XXVI.

Insignia Gostaui
Suecorum Gothorũque Regis.

WThi tesse book förtelies först hwrw erligha menniskian scapat war

Ther näst huru hon then erligheet försågh

Sedhan huru gudh genom Mosen gaff henne sin lagh, ther hon sina ondzsko och synd aff besinna schulle

Sedhan förtelies tiyo gudz bodhoord, och wthtydes j huad motto the bliffwa hollen eller broten

Sedhan om trooña, och the tolff articlar j troona, och förtelies huad j hwar artichel beslutes, och j huad motto ther emoot skeer Psal. 129.

Sedhan om bönen till gudh, och vthlegges Pater noster, och Aue maria.

Sedhan vthlegges jomfrw Maries loffsang som kallas Magnificat

Sedhan en wnderwijsning hwrwledhes man schal haffwa åminnilse wtaff wårs herras pino och döödh

Yterst en vthlägning på the siw psalmar.

EFther alla christna mennischior bekenna Jesum christum för theras frelsare och åtherlösare är them allom nyttwgt besinna frå hwad the äre frälste och åtherlöste, ath the mågha sedhan weta sin frelsare tach prijs och ära för theras salugheet, Ther före är thenne wnderwijsning giordt och wthdraghen aff then helge scrifft, för theres skull som ecke haffwa än nw tilfälle hafft, ath sielffwe studera j scrifftenne ther sådant och annat meer vpsökias motte, aff hwilka wnderwijsning man måå kunna förståå medh fåå ordh, Först huru ärligha och wäl menniskian war scapat, Ther näst huruledhis hon thet skemeligha försååg j thet hon syndade emoot gudh, Sedhan huruledhis gudh vthaff sina barmhertugheet haffwer henne vprettadh j ghen till then ärligheet ther hon j frå fallen war, Och will j samma taal mykit infalla, som är, om laghen, om troon, om bönen och annor stycke som christnom menniskiom ära nyttwgh ath weta.

Om menniskiones ärligha scapelse.

Gene. 1. TJll thet första är aktandes ath Moses scriffuar j sin första book ath när gudh haffde scapat hemmel och jordh, och alt thet j them är, tha sagde han, Wij wiliom göra menniskiona til itt beläte som oss är lijkt, som skal wara en herre öffwer fiskana j haffwet, och öffwer foghlana vnder hemmelen och öffwer diwren och öffwer heela iordena, och öffwer alla madkar som krypa påå iordenne, och gudh skoop menniskiona sich til it beläte til gudz beläte skoop han henne, man och qwinno skoop han them.

Och gudh wälsighnadhe them och sadhe Varer fructhsamblighe och föröker idher, och vpfyller iordena, och låther henne wara idher wnderdånigha och warer herrar öffwer fiskana j haffwet och öffwer foghlana wnder hemmelen och öffwer all diwr som röres påå iordene.

Och gudh sadhe, Sy iach haffwer giffwit idher alla handa örther som bära fröö påå heela iordhenne, och alla handa fruct-

sambligh trä, och trä som haffwa säädh j sich, idhèr till maat och allom diwrom påå iordhenne, och allom foglom wnder hemmelen och allom madhkom som lijff haffwa ath the skola äta alla handra gröna örther, och thet skeedde så, och gud sågh på alt thet han hafde giordt, och sy thet war alt ganscha got.

Tesse ära gudz oordh sagd genom Mosen j huilkom clarliga förstondande är, huru ärliga och wäl, gudh scapadhe menniskiona, såå ath han icke scapadhe henne effter noghot creatur vtan effther sich sielffwom til itt lijkt beläte och satte öfwer the andra creaturen, thet en osäyelig welgerning war, j huilka gudh haffuer lathit skina sina stoora goodheet, ath han som j sich sielf war al fulkomligheet, och inthet giordes behooff war ey ther medh til fridz ath han hafde sielff all fulkomligheet och goodheet, vthan han wille och haffwa them medh, som han såådana godheet bewisa kunde, then han och all creatwr bewijste, tha han them scapadhe, ty thet är inghen ringa welgerning, ath göra sådana ädhela tingh aff thet som inthit war til förenna, och jw ädhelare tinget är, jw större welgerning bewijste han thy, ath han thet scapadhe, aff huilkit fölia moste, ath gudh bewijste menniskione mykit större welgerning än the andra creatwren, effther thet han scapadhe henne till sitt beläte som honom war lijkt, thet han the andra creaturen icke giorde Ther före när wij wilia besinna hurudana menniskian war scapath, moste wij tenkia till hurudana gudh är, effther thet menniskian war scapat til itt beläte som honom var lijkt, Nw är thet jw allom vetherlighet noog ath gudh är rättferdug sanferdug wijs clooch goodh och mildh, Ja han är siälffwa rättferdugheeten, sanningen, wijssheeten, cloocheten, goodheeten, och mildheten etc War nw menniskian scapat till gudz beläte, tha haffuer hon jw warit scapat rättferdug, sanferdug, wijs, clooch, good, och mild anners hafde hon ecke warit gudi lijk.

Ath thetta är gudz beläte som menniskian war scapat effther, kan clarligha merkias aff sante Paual mongestadz j hans episteler, Ther han segher ath wij skola förnyias j ghen til gudz beläte, som

Ephe. 4. 2. Cor. 3. Coll. 3. 2. Pet. 1.

är j rättferdugheet, helugheet, och sanning, widh thet samma sinnedh sägher och S. Pädher j sin andre epistel, ath oss dyra och allerstörsta löfte giffwen ära, genom huilka wij mågha deelaktughe warda aff gudz nature, såå är thet nw klart noogh ath gudz beläte j menniskione haffwer warith rättferdugheet, wijssdoom, clookheet, goodheet, mildheet, och annat sådana, huilkit jw en ädhela scapnat warit haffwer, Nw effther thet ath gudh är all rättferdugheet, sanning, wijssheet etc är klart noogh ath then rättferdugheet sanning och annath såådana som menniskian war scapat medh, haffde sitt wrsprungh aff gudhi, Ja när man skal rätzligha wtryckiat tha war gudh sielff medh sin helga anda j henne, aff huilkom som aff enne rätta källo all goodheet vtflyter, Såå war nw menniskian för then skuldh rättferdugh, sanferdug, wijs, clook, goodh, mildh, ath gudh boodde j henne, och läth sådana skijna genom henne.

Her aff kan man nw merkia huru ärliga och wäl menniskian war scapat, j thy ath gudh sielff boodde vthi henne och ath hon war hans beläte thet honom lijkt war, huilket henne war jw en stoor ära och hedher.

Offwer thetta war henne en stoor ära aff gudhi bewist, ath hon wart satt öffwer the andra creaturen till en herra öffwer them, som är foghlana j vädhret fiskana j vatnet, och diwren påå markena etc. Såå ath the all woro henne wnderdånig, lydhugh och tienistaktugh, som sinom rätta herra, war och teslikes the andra creaturen en stoor ära ath gudh gaff them then till herra och regerare, som scapat war till gudz beläte, så hadhe menniskian hedher aff creaturen för theres lydhna och tienist skuldh, och creaturen haffde ther hedher aff ath the en såådana herra haffde.

Prouer. 16. Såå är och granneligha merkiandes thet Solomon segher, ath gudh haffwer all tingh scapat för sina skul thet är ath noghot schulle wara till, ther han medh kunde bewijsa och kungöra sina goodheet, rättwijso, och herligheet, Ther före haffwer han och all creatwr såå scapat, ath thet ena skal wara thet andra till wilia och tienist.

Och när thet och såå skeer thå bewijsar gudh thy ena creaturena sina goodheet j genom thet andra, ath han thet så scapat haffwer, Såå löper himmelen om kringh och skijn ecke sich sielffwom, vtan the andra creaturen till godo, teslikes bär iorden löff och gräass, ecke sich sielffwo, vtan the andra creaturen til nytto, Såå är medh träå och annor creatwr, ath huad the kunna eller förmåå ath göra, thet är alt menniskione och the andra creaturen til nytto och gagn och sådana nytta och gagn komber aff gudhi genom thet ena creaturet til thet andra, Therföre skal gudh haffwa loff och prijs för sååda nytto och gagn, och ecke creaturen, ty ath thet är gudh som brukar creaturet till sin goodheet som en embetzman brukar sin reedhskap.

Och sååsom menniskian war satt the andra creaturen till herra, såå wåro the och henne lydhaktugh till nytto och gagn, och war hon them j ghen en nyttog och gagnlighen herre, görandes them tienist, j thy, ath hon brukadhe them rätt ther till the scapat woro, ty ther haffwer itt tingh stoora äro vthåff ath thet warder ther till brukat som thet är scapat och giordt til, Såå som clädhen är een deels en ära ath man haffwer them påå sich ty the äro ther til giord, och mathen och drycken en ära, ath man slecker sin hunger och torst ther medh etc. Pro. 16.

Nw effther gudh all tingh scapat haffwer för sina skuld som Solomon segher, till ath bewijsa sina goodheet, ther före haffuer han och såå all creatwr scapat ath thet eena skulle wara thy andro til tienist och godho besynnerligha menniskione, och ath hon som war begåffwat medh wijssdoom och clookheet, skulle medh sinne förnuft wara en herre öffwer them, och bruka them ther til som the scapat woro, och så lenge thet så til gick war itt ärlighit regemente j creatwren, så ath intitt aff them sökte effther sitt eeghet betzta, vtan all wille wetha hwar annars betzta och woro all gudhi theras scapare tienistaktug, och giordhe thet han ville, j thy ath the woro honom en lydugh redzskap, ther han kunde bewijsa sina goodheet medh, och när thet såå alt tilgick, woro all tingh ganscha

Gene. 1. good som Moses scriffwar, creaturen woro all menniskione wndherdånig, och hon war en herre öffwer them och medh sinne förnufft regeradhe them till thet betzta, och woro såå bådhe menniskian och the andra creaturen all samman sinom scapare lydug och hörogh j itt ärlighit och wälskickat regement, ther eeghen nytta war plat vtestängd och intitt rwm haffde, vtan ther gudh bewijste all sin creatwr sina ewigha goodheet hwario effter som thet begripa kunde, ther honom loff och prijs aff komber, ath han såå ärligha

Psal. 144. wäl all tingh scapat haffwer som Dauid segher j psalmen, Herren är högmektugh och gansska mykit är han wärdh ath loffwas, och hans högmektogheet haffuer inghen ända, j all tingh är han söther och hans milheet gåår offwer alla hans gerningar, her aff är noogh clart hwrw ärligha och wäl gudh haffde scapat menniskiona till sitt beläte, och satt henne til en herra öffwer the andra creaturen, och ath hon ecke döö skulle, om hon haffde bliffwit gudhi lydactig ther vthöffwer satte gud henne j Paradijs j then ädheleste och lustoghaste träägårdh som hon nogentijdh begära motte, ath hon honom bruka och göma skulle j huilkom hon hadhe alla handa frucht sich till födho, allenest war ther itt trää thet gudh förböd henne ath hon ecke skulle ätha vthåff, och ladhe henne itt wijte wedh, ath när hon ther vthåff åthe skulle hon döö, och så lenge hon hölt sich in til gudh giffwandes akt påå thet bodh han henne giffwit hadhe stoodh thet alt wäl til medh henne, och motte haffwa liffwat ewinnerliga, om hon ecke syndat haffde.

Om menniskiones fal.

Johan. 8. MEn ormen thet är dieffwlen, som war en mandråpare aff begynnilsen, och fadher til lygnena som icke sielff bleff stondandes j sanningene, han affwundadhes ther widh, och besweech menniskiona medh sine lygnactughe tungo, och kom henne til ath göra emoot gudz bodh, så ath hon ååth aff thet trää henne förbudhit war, och strax wart guds beläthe henne j fråå vändt, såå ath hon

som tilförenna war rättferdog, sanferdug, wijs, och godh etc, wart sedhan orättferdug, lygnacktug, owijs och oond etc.

Ty effther thet hon wende sich j frå gudh och thet han haffde henne budhit, och til dieffwlen och hans rååd, wende och gudh sich j fråå henne medh sin rättferdugheet, wijsdom, goodheet, och annor stycke som hans beläte til lydha, aff huilka strax fölia moste ath ther rättferdugheeten, godheeten, och wijssdomen, vthgingo, gingo orätferdugheethen, ondzskan, och oförstendugheethen in ighen, och wart såå thet ärligha regementet som gudh skickat hadhe emellan sin creatwr förhindrat och omwändt, såå ath ther eeghen nytta förra war vthestängd, och hafde intit rwm, ther kom hon j höghsätit, all creatwr till största skadha och förderff för ty när theres herre fick itt nidherslagh fingo the och nidherslagh medh honom, och som sanctus Paulus sägher, äre nw kastadh vnder Roma. 8. fåfengligheet och missbrukas aff menniskione emoot theras vilia, ther före sokka the och änxlas, åstundandes ath wara frij aff then träldom the för menniskiones skuld vthi kompne ära.

Såå är thet nw intit vndrande ath thet welle och herradöme som menniskian haffde öffwer alla foghlar fiskar diwr och annor creatur, är nw wordit ganscha litith, ty ath när gudh wende sich j fråå henne, wende och creaturen sich j fråå henne, och äre henne emoot medh theras scapare, O huilkit itt nidherslagh haffwer menniskian här fått, huilkit itt oondt bythe haffwer hon giordt, gudh medh sin goodheet är henne j frå fallen, och dieffwlen medh sin ondzsko haffwer hon fått ighen, wijsdoom och sanning haffwer hon bytt j owijssheet och lygn ther medh är hon och driffwen worden aff paradijs, och vthi tessa werldenna, som full är medh vedhermödho och bedröffwilse, och ther hon motte tillförenna haffwa warit dödhen förvtan, är hon nw för syndennes skul dödhenom wndherkastadh, ty ath syndennes lön är dödhen. Roma. 6.

O Adam hwar är nw thet ärligha gudz beläte som tw war scapat medh? hwar är nw titt herradöme öffwer all creatwr? hwar är nw then lustoghe träägårdhen paradijs som tw skulle bruka

och göma? haffwer icke tw alt thetta mist för thina olydhno skuld? och haffwer tw nw kommith oss alla j iember och wedhermödho medh tich, O huilkit gräselighit nidherfall haffwe wij alle fått för thina skul.

Såå är och ytherlighare märkiande ath sååsom gudh gick menniskione aff sinnet, för then ondzsko skul som hon fick aff sin olydhno, ath hon begynte förachta gudh, såå gick han och henne aff kendzslo, ty thet kan icke annars wara än ath ther gudh icke är, som är liwseth och sanningen, ther moste wara mörker och lygn,

Johan. 12. men then j mörkret wandrar, han weet icke hwart han gåår, och lygnen förer honom påå en orät vägh, ther före gick thet och såå medh menniskione, ath hon wart daghom wärre aff then onda för-

Euse. in cro. Jose anti. li. 1. Gene. 6. gifft dieffwlen haffde henne ingiffwit, och stoodh såå öfwer tu tusende åår, till tess ath gudh ångradhe sich (som scrifften sägher) ath han haffde noghentijdh giordt menniskiona, och effther thet han såågh ath ther wart inghen bätring vpå, vtan dagh fråå dagh

Gene. 7. werradhes, läät han gåå floodhena öffwer heela werldenna såå ath alt thet leffwandis war påå iordena förgiks, vndan taghandis the fåå som wåro j archenom medh Noe, ther gudh wille åther förnya werldenna medh, och komma henne till ighen, ath sidhan motte bliffua bätre folch än tilforenna war, men then inbundna ondzskan som menniskian haffde fått, stadde thet icke till, vtan gick hwar effther sitt sinne såå sidhan som för, och togho sich affgudhar före, och öffwergaffwo theras rätta gudh och scapare, noghra fåå wndan taghandes, ther gudh giorde sina misskund medh och vplyste theras hierta ath the kenna kunde theras rätta gudh och scapare.

Om gudz lagh och bodh.

Psal. 13. OCh än doch menniskian hadhe wänt sich j fråå gudh för syndenes skuldh och gick effther sitt eghit sinne, och kunde inthet akta the ting gudhi til lydde, vthan gudh war henne plat aff sinnet kommen, Som Dauid segher i psalmen, giorde dogh likawel gudh

aff sina obegripeligha goodheet then naadh medh henne, ath han gaff henne sin helgha lagh och bodhordh aff hulken hon besinna skulle sin skröpeligheet, och huru hon war aff wäghen kommen, falla till fögha, och bätra sich, än doch ath hon såådana wälgerningar fögha besinna wille eller kunde vthan syntes henne gudz bodh wara hard vpågå, huilkit som ther beteknades medh, ath tijo gudz bodhoordh (j huilken all lagh beslutas) woro bescriffwen j twåå hårda steentaflar som Moses scriffwar, The wij nw höra vilia, huru the j steentafflanar scriffuen woro.

Och är först merkiandes ath j then förste tafflene woro the try första bodhordhen bescriffwen som allenest innehöllo huru menniskian sich stella skulle emoot gudh och regera sich j the ting ther gudi til lydha, Men j the aadra tafflone woro siw bodhoordh bescriffuen, som innehöllo huru menniskian sich stella skulle emoot sin nästa, och j the ting honom til lydha.

¶ Thet första bodh besluthar och inneholler huru menniskian skal inwartes j hiertath holla sich emoot gudh sin scapare, thet är, hwad hon all tijdh och stund skal holla aff honom, och akta honom före, nemligh ath hon skal haffwa all sin tröst och förhop til honom, som til sin godha wen och elskeligha fadher förmodhendes sich alt gott aff honom, förlåtha sich vpåå honom, haffwa all sin lijt, tilflycht, och troo til honom, befructandes ath förtörna honom som itt got barn fructar sin fadher och icke will förtörna honom, Lärer och naturen ath en gudh moste wara till, aff huilkom alt gott kommer, som och är itt beskerm för alt oondt, ther före woro icke hedhninganar vthan gudhar som the påå kalladhe, än thå the icke gudh rätt besinna kunde, för ty togho the sich affgudhar före.

Thet första bodhit är såå lydhande.

Thu skal ecke haffwa fremmande gudhar.

THetta bodhit (som och all annor gudz bodh) räcker innerst j menniskiones hierta j huilkit gudh förbiudher ath hon icke skal Exo. 20. Deute. 5.

haffwa någhot tingh annath ther hon förlåther sich på, och säther sin tröst till, vtan til honom allena, han är then som vill wara menniskione för en gudh göra henne got och beskerma henne fråå thet som oondt är, och förtryter ath hon säther sin lijth til någhot tingh j hemmelrike eller j jorderijke annat än til honom allena, ty sadhe han Thu skalt icke haffwa främande gudhar, som han wille säya, iagh är thin gud halt tik in til mich och bliff ther widh, faller thu til någhot annat ting och förlåther ther vpåå, thå hafwer thu tich thet för en gudh, som tich skal göra got och beskerma tich, thet är titt hop, annars förläthe thu tich ther icke vpåå, men thet är tich en främmande gud, ty förbiudher iach tich ath thu icke såådana haffwa skal, vthan blijff vidh mich aleena, iach är barmhertug noogh, til ath göra tigh gott, och mektogh noogh til ath beskerma tich.

Och wardher thetta bodhit retzslighan hollit när man haffwer ena rätta troo til gudh elskar och fruchtar honom aff hiertat, och hafwer altijd hopp til honom, och j alla sina gerningar förtröster sich på honom, och j medhgong och motgong holler sich in till honom, och beslutes j thetta bodhit all the stycker j then helgie scrifft, som lydha om troona och hopet, och om then fruktan och kerlech man skal haffwa till gudh Men medh tesse effthersciffne styckier wardher thetta första bodhit brutit som är.

När man brukar troldoom, swarte konst och gör effther thet bort kommit är och annat såådana.

När man bär scriffther på sich ath honom intith skadha skal, troor vpåå signilse, och hwat annat såådana finnas kan. När man brukar penninga stikkor till ath finna ägha delar j iordenne eller annorstadz etc.

När man laghar sitt ärbethe effther hemmeltekn, försije daghar och spåådoom.

När man låther liffwia sich, sin barn, sin booskap, ath warghar och annat oondt skal icke skadha them.

När man brukar förmanelse och någhor besynnerligh ordh

och åtheffwor till ath döffwa swärd kniff och annath såådana medh.

När man wendher dieffwlen och onda menniskior till then olycka och mothegång honom vidherfars, och icke troor ath gudh sender honom såå wäl mothgang som medhgång.

När man försöker gud giffwandes sich j farlicheet ther ecke behöffwes.

När man hoghmodhas aff sin rettfärdugheet, godheet, wijsdom, förnufft, och andra andeligha gåffwor.

När man åkallar gud eller noghon helghon, allenest för the ting som förgengelig äro.

När man icke altijd haffwer gudh för öghon, och j alla sina gerningar förlåther sich vpåå hans goodheet.

När man twifflar j troona och om gudz nåådher.

När man giffwer sin nästa tilfelle til tesse förscriffna styckie eller icke hielper honom ther aff, såå mykit honom ståår till görendes, och kommer honom j ena rätta troo til gudh.

¶ Thet andra bodhoordit lärer huru menniskian skal haffwa sich emoot gudh vthwärtes medh oordhen för menniskionar, eller inwärtes för sich sielffwa, nemlig ath hon ärar och prijsar gudz nampn, brukar thet ey vtan gudhi til ära, hwarken för sich sielff eller för andra menniskior, och är thet såå lydhandes.

Herrans thins gudz nampn skal tw icke fååfengeliga bruka

THetta bodhoordit warder retzlighan hollit när man loffwar ärar och prijsar gud, medh hans helgha nampn och wälsignar thet, förnedhrandes och om intith görandes sitt eghit nampn, thet thå skeer när man förhöyer icke sich sielff thå han någhot gott gör, vtan loffwar och prijsar gudz nampn ther före och geffwer gudi ära, som ära är wärdh aff huilkom allena alt gott vthflyther, Och är thetta meningen ther gud segher Thins herras gudz nampn skal thu ecke fååfengeligha bruka, som han wille säya Thu skalt ecke

swäria fååfengeligha om mitt nampn, och ey bruka thet j någhot fååfengelighit tingh, ty thet är mera värdt än såå, men når thu thet brukar skal thu bruka thet mich till ära, ok prijs, och när thu thet gör, brukar thu thet icke fååfengeligha Och j thetta bodhordhet beslutas all the stycke, som ståå j scrifftenne, ther gudh warder ärat tackat och prijsat medh, Men j thessa effterscriffna styckier warder thetta bodhordet brutit som är.

När man swär ther icke behooff görs, vthan aff enne sedhwenia eller offwer dadugheet.

När man brythér sin eedh eller swär falskeligha.

När man swär ther vpåå ath han vill göra thet illa är giordt.

När man bannas medh gudz nampn.

När man segher fååfeng äwentyr om gudh, och brukar hans oordh till fååfengt snack.

När man ecke ropar påå gudz nampn j sin nödh, och ecke tackar gudh för motegång och medhgång.

När man begärar prijs för sina godha gerningar wijsdom och fornufft etc.

När man ååkallar falskeligha gudz nampn sååsom kettara och skrymtara göra.

När man tackar ecke gudh j all ting som honom förekomma.

När man icke förtagher enom androm såå mykit honom ståår til görendis, ath han icke wanhedrar gudz nampn.

¶ Thet tridhie bodhordhet lärer huru man skal holla sich emoot gudh medh vtwartes gerningar, och är såå lydhandes.

Tenk vpåå ath thu gör Sabbatz daghen helig.

VEdh thetta bodhordit är märkiandes ath j gambla testamentit böd gudh vpåå ath sabbatz daghen skulle hollas helig, och intith arbetas påå honom, huilkit och såå hollit wart, och pläghadhe folkith tha komma till hoopa och höra gudz oord, Och war thenne helige daghen een figura til then helgd man holla skal hwar dagh

j fråå syndenne, ther före är then vthwartes sabbatz daghen, och all annor helgd, nw icke mera aktandes, vthan är nw aff kommen som sancte Pawal segher till the Colossenser, såå ath icke är thetta bodhit brutit ther medh ath man arbetar, vthan såå skedde, ath ther medh försumadhes gudz oord höra eller lära, Men then helgd wij holla skula aff thet arbetedh som är syndhen, skolom wij idkeligha holla. Coloss. 2.

Såå wardher nw thetta bodhet retzliga hollit, när menniskian oppeholler aff sina gerningar, säther intith hopp eller tröst til them, vthan läther gudh regera sich och göra j sich huad honom täckis, Såå ath menniskian bekenner sich wara intith och blotta för gudhi, Jnga godha gerningar haffwandes, the hon kan bära fram för honom, Ther före giffwer hon sich såå blotta j gudz hender, ath han skal werka sin wärck j henne, sich sielffwom til ära och prijs effther the tw första bodhordhen, och vndher thetta bodhordeth beslutas all the stycker j scrifftenne ståå, som lydher pååå gudz tienst höra predikan, huru lekamenen skal wara andanom vndherkastadh, och huru alla godha gerningar höra gudhi till, ty han gör them genom oss.

Och j tessa effthersсreffna stycker warder thetta bodhordet brutit.

När man icke wil höra gudz oord eller lära.

När man icke vill bidhia och andeligha tiena gudhi.

När man icke räknar alt för gudz verch thet godha han gör.

När man icke är en annan behielpelighen j fråå thessa förscriffna styckier.

Tessa try bodhordhen woro scriffne j then första steentafflen som gudh gaff Mosi, och holla inne huru menniskian skal stella sich emoot gudh, j tankar ordh och gerningar, thet är, j alt hennes liffwerne.

¶ Men j the andra steentafflone woro scriffwen tesse siw effthersсriffna bodhordhen, huilken som inneholla huru menniskian skal holla sigh emoot sin nästa, hwad hon för hans skul är plich-

tig til ath göra och låtha, och sååsom then första tafflan holler inne, ath man skal elska gudh öffwer all ting såå holler och then andra inne, ath man skal elska sin nästa som sich sielff.

Thet första bodhit j then andra tafflone lärer huru man skal holla sich emoot sina offwermän, huilka som sitia j gudz stadh, ther före är thet och thet första bodhet som fölier näst effther the andra try, som gudh allena pååa röra, och är ey här medh aleena förstondandes fadher och modher, vthan iämwäl andre wore förmän, huilkit bodh såå är lydhandes.

Thu skalt ära thin fadher och thina modher.

Först är merkiandes ath såå som thet första bodhordet ecke warder hollit medh mindre thet holles aff hiertath, såå warder icke heller thetta bodhit hollit medh mindre then ära som förmennena skee skal, gåår aff hiertath, thet samma är och förstondandes om all the bodh här effther fölia, och summa summarum, Jntith gudz bodh warder rätt hollet medh mindre thet holles aff hiertath.

Såå warder nw thetta bodhet retzlighan hollet, när man är wälwilieligha sinom fadher och modher och herskap lydog och wndherdånig, effther thet man weet, ath thet är såå gudi behagelighet, och hans helghe vilie, och vndher thetta bodhet beslutes alt thet som j scrifftenne ståår som lydher pååa lydhno, vndherdånigheet och then ära och wördning som förmennena skee skal.

Och wardher thetta bodhit brutit j tessa effthersciffna styckier.

När man skemmes ther vedh ath hans foreldra äro icke såå rijke wijse etc. som han vil.

Når man hielper them icke j theras nödtorfft.

Når man bannar och förtalar them.

Når man icke wil haffwa them för ögon som honom bör effther gudz vilia.

När man icke ärar them än thå ath the göra honom orät.

När man icke ärar sina förmän, och herskap, ok är them huld och troo, huad the äre onde eller godhe.

När man icke är en annan behielpelig j fråå tessa förscriffna stycker.

¶ Thet andra bodhoordit lärer huru man skal holla sich emoot sin nästa påå hans persones veghna, ath man ey skal göra honom noghot öffwerfall, vthan heller foorda och fremia honom, och är såå lydhandes.

Tw skal icke dräpa.

OCh wardher thetta bodhit retzligha hollit, när man är tolugher, saktmöduger, welwiliogher, fridsammer, barmhertugher, venligh, liwffwer, och mildher emoot sin nästa, vthan alt hat, wreede, genstörtugheet, twarheet, treeskheet, och ilhårskheet, såå wäl emoot owener och the honom hata, som emoot wener, och the honom elska, haffwa sigh medh allom wenligha, och j thetta bodhit beslutes alt thet j scrifftenne ståår om saktmodugheet, longmodugheet, sämia och kärlich etc.

Thetta bodhit wardher brutit effther som Christus thet vthlegher, när man wardher wreedh, påå sin nästa, teslikes och när man sägher Raka til honom, thet är ath man bewijsar honom noghot wreedz teekn, teslikes och när man segher til honom Thin dååre, thet är allahandra spottesk och försmädeligh ord och medh huilkit man dömer en annan.

När man röyer en annars misgerninga ther man skulle heller nedherstoppa och dölia them.

När man icke förlåther them honom bryta emoot, och bedher gott for them, och bewijsar them barmhertogheet.

När man reether twåå til hopa och gör osämio emellom andra.

När man ecke förlijkar them som osemiande ära.

När man ecke är barmhertugher vtan glädhes aff annars ofärd.

När man ecke förhindrar haat och kijff ther han kan.

Och j thetta bodhet är all wredhe, haat kijff örlogh krij, rooff, brand, trwgh, mord och annat såådana förbudhit.

¶ Thet tridhia bodhit lärer huru menniskian skal holla sich emoot sin nästa, j hans yppersta och betzta ägedelar, som äro näst hans eeghen persone, thet är hans ekta hustru och make, barn och wener etc, ath hon them ecke skemmer, och komber påå en oond wäg eller gifwer ther tilfelle til, och är såå lydhande.

Tw skal ecke göra hoor.

OCh warder thetta bodhet retzliga hollit när man holler kusskheet, tukt, blygd, j tankar oord och gerningar, och gefwer tilfelle til kuscheet, som skeer medh måtheligh ätande, drickande, soffwande, och annath ther kusckeet effther fölia plaghar.
Och j thetta bodhit beslutas all stycke som ståå j scrifftenne om kuscheet, faste, nychterheet, wakan, arbethe och annat såådana thet kuscheet förfoordras medh.

Och aff thessa effther scriffna stycker warder thetta bodhit brutit som äro.

När man bedriffwer hoor jomfrukränkning, frendspel, bolerij och lönskeläghe.

När man bedriffwer stomma syndher emoot naturen.

När man brukar okuscht tall, historier, målning, ther olofflig lusta pläghar effther komma, teslikes och okuscha antastan.

När man gifwer tilfelle til okuscheet medh öffwer flödheligha ätande och drickande, fåfengheet, läthi, sompn, och annat såådana.

När man medh kosteligha tilsnickan vpwäkker en annan til okuscheet.

När man tilstädher androm hws, rwm, städher och sängar til okuscheet.

När man ecke hielper en annan til kuscheet ther han kan.

¶ Thet fierde bodhordit lärer huru man skal haffwa sich j

hans nästas werdzligha ägha delar, ath man tagher honom them icke j fråå vtan foordrar them och ära såå lydhandes.

Tw skal ecke stiäla.

THetta bodhet wardher retzlighan hollet j en andelighen fatigdoom när man ingens mandz är begärende vthan är ther medh til fridz som gud honom giffwer, och haffwer thet ospart til ath geffwa och läna sinom nästa när honom behooff görs vtan alla girugheet och oker, Och vndher thetta bodhordet beslutas alla scriffter som lydha ther vpåå, ath man skal wara geffmildher j wärdzligha ägha deelar.

Och wardher thetta bodhet förkränckt.

När man brukar tiuffuerij och oker.

När man brukar falska vikter, falsk måått, och falska warur säl fför godha.

När man orätt beskatning påå legger.

När man inneholler förtient lön.

När man icke borghar eller läner sin nästa vthan oker och profijt.

När man begärar wara rijker.

När man förholler annars mandz goodz.

När man icke förwarar en annan för skadha eller affstyrer hans skadha.

När man hindrar sin nästas fördeel, och affwundas vedh hans fördeel.

Och j thetta bodhet förbiudes all girugheet orät godz, oker list, och bedrägherij.

¶ Thet femte bodhordet lärer huru man skal holla sich j sin nästes ära och goda rykte, ath man thet icke förkränker, vtan förswarar och beskermer, och thet är såå lydhandes.

Thu skal icke bära falsk vitne emoot thin nästa.

THetta bodhit warder rätzlighan hollit när man holler sina twngo j fråå thet som ondt är, ecke bakdantar, ecke förtalar och försmädher, ecke komber sin nästa ondt rychte påå vthan förswarar och icke tilstädher ondt rychte vpkomma hwarken påå sin wen eller owen såå mykit honom ståår til görendes.

Och warder thetta bodhet för krencht

När man för retten tigher eller nidher trycker sanningena.

När man liugher och beswiker.

När man brukar skadhelighet smeker örnataslan, och twe-tungor.

När man wender sin nästes leffwerne, oordh, och gerningar, alt til ondo och föraktar thet.

När man tilstädher the oonda tungor sin vilia och ståår ther icke emoot.

När man ecke brukar sina tungo sinom nästa til beskärm och förswar.

När man ecke straffar bakdantara.

När man icke talar gott om hwar man, och tigher thet ondt är.

När man tigher sanningena och icke förswarar henne.

¶ Thet siette och thet siwnde bodhen lära huru ond menniskiones natwr wordhen är aff syndenne och huru reen hon wara skulle fråå oonda begärilse aff huilka warder een strijdh j the menniskior som salugha skola warda, emellan then godha wilian som then helghe ande ingeffwer, och then oonda vilia och begär som naturen haffwer, såå lenge thetta liffwit recker, och lydher thet siette bodhit såå.

Thu skal ecke begära thin nästes hws.

Thet siwnde bodhit.

Icke skal thu heller begära hans hustru, dreng, tiensta qwinno, fää, eller annat thet honom til hörer.

AF thessa tu ythersta bodhen seer man clarligha ath gudh haffwer sää wäl förbudhit the oonda begär j menniskione som the vthwärtes gerningar, aff hwilkit noogh merkiandes är, ath thet är icke noogh holla sich j fråå the vtwärtes gerningar som förbodhna ära, vtan och j fråå begärilsen, effther thet sådana vilie och begärilse äro sää wäl emoot gudz bodh som gerningen, än thå ath begärilsen är enom androm icke sää skadhelighen som gerningen. Sää haffwer man nu hördt huru gudh haffwer oss budhit ath man skal ingom göra skadha j ena motto eller andre, och dragha tessa bodhordhen wäl öffwer ens medh the naturligha laghen som säya, Alt thet j vilien menniskionar skola göra idher thet göre j them, som Christus them vttryckte och sadhe ath laghen och prophetanar holla thet samma. Och vpää thet ath man thesta bätre besinnar thesse förscriffna bodhordh viliom wij sätia them hwart effther annat.

Then första och högre tafflan holler.

Thu skal icke haffwa främande gudhar.

Herrans thins gudz nampn skal thw icke fääfengeligha bruka. Tenk vpää ath tw gör sabbatz dagen helig.

Then andra och wenstra taflan holler.

Thu skal ära thin fadher och thina modher.
Thu skal icke dräpa.
Thu skal icke göra hoor.
Thu skal icke stiäla.
Thu skal icke bära falsk witne emoot thin nästa.
Thu skal icke begära thins nästas hws.

Ecke skal thu heller begära hans hustru, dreng tienista qwinno, fää, eller annat honom til hörer.

AF thesse tijo bodhordhen, är clarligha noogh merkiandes ath the komma öffwer eens, medh the förberörda naturligha laghen som säya ath man skal ecke göra enom androm thet han vill icke lijdha aff honom, Nw är thet iw wist ath inghen vill gerna lijdha höghffärd aff enom androm inghen vill lijdha olydhno, wredhe, sines hustrus okuscheet, och ath hans dotther, eller godhewän skal warda skemd, Jnghen vill hans goodz skal taghas j fråå honom, Ey heller ath han skal wardha bedraghen medh lygn och falscheet, Jnghen vill lijdha bakdantan och oondt rychte och annor otalich såådana stycke, huilken såå wäl naturligh lagh förbiudha som gudz budhordh, och sååsom gudz bodh lära ath hwar och en skal bewijsa them andra wenskap och kärlich troo och sanning etc. såå lärer naturligh lagh och thet samma.

Ther före kan inghen säya gudz bodh wara wrong, och oretferdug, effther thet hans eghen förnufft och naturligha förstond gefwer them rätt och säya thet samma som the säya, Och når man seer rätt til warder j thessen bodhen ey annat lärdt än kerleken til gud och sin nästa, och är thet kerlekens rätta art och natur, ath han sökier icke effther sit betzta vtan en annars mandz, och giffwer sich sielff hwar man til vilia, och tienst, och seer man här clarligha ath all then lära som menniskiomen görs behooff til sitt leffwerne, hurudana thet wara skal, är här j thessen tijo bodhordhen medh fåå ordh lempeligha noogh vthtrykt, och om man will them annars holla hafwer han altijdh noogh göra medh the gerningar här bodhna wardha såå lenge han liffwer, Och görs icke behooff ath man löper hijt och tijt sökiandes effther andra godha gerningar, ther man meenar vilia tiena gudi medh som här icke bodhna ära, Ty när man thessa bodhen holla skal fåår man såå mykit til göra ath tijdhen skal icke reckia til, ath tagha sich noghra andra gerningar före, Såå ath om man toghe sich noghot annat före som här icke budhit är, moste man iw läta noghot til baka som här är budhit,

och tha såå skedde, finge man wäl wetha, huru gudh wille tagha thet wedh sich ath thet toghes före som han icke haffde budhit och thet sattes til baka som han budhit haffde.

Ytherlighare är och granneligha merkiande ath j bodhordhen står icke huad man skal göra eller läta sich sielfwom vtan huad man skal göra och låta enom androm, ecke heller huad man skal begära sich skal göras aff enom androm, vthan hwad man skal begära enom androm skal warda giordt, nemligh gudhi och sinom nästa, såå ath man kan tagha ther vpåå medh bara hender, ath kärleken som icke sökier effther sitt betzta, är then som opfyller laghen Ther före liffwer han alla bäst som icke liffwer sich sielffwom vtan androm till nytta, och han liffwer alla wärst som leffwer icke androm vtan sich sielff till nytto Såå lärer man aff tesse tije gudz bodhordh huru fåå the menniskior äro, som wäl liffwa, och huru monga the ära som illa liffwa, och är merkiande ath the gerningar som skee effther gudz bodh, holler then helga scrifft för godha gerningar, och the som skee emoot gudz lagh holler hon alleena för syndh, och them som bodhen holla, loffwar han ewinnerlighet lijff, Men them som göra ther emoot ewinnerlighin dödh. Matth. 19.

Her aff haffwer man nw förstådt huad gudh haffwer budhit menniskione hon skal göra och lätha, huru hon skal holla sich emoot sin gudh och scapare, och huru hon skal holla sich emoot sin nästa, thet är medh fåå ordh seyandes ath hon skal elska gudh Deute. 6. aff alt sitt hierta aff all sin siel, och aff alla sina makt, och sin nästa Leuit. 19. som sich sielff huilken bodh, goodh, andelighen, heligh, och rett- Roma. 7. ferdugh äro, men menniskian för syndhennes skuld är ond kötzlighen oreen, och orättfärdugh, ther före komma the ey öffwer eens, och gudz bodh warder intith hollit för menniskiones ondzska skuld, Ty när thet skal warda hollit skal thet hollas aff hiertat såå ath menniskian haffwer ther en kerleck losta och begära, til ath göra thet gudh biudher effther thet hon weet ath thet är såå gudhi behaghelighit och hennes nästa gagnlighit, När såådana kerleck loste

och begära icke är j hiertat, tha är thet wist, ath bodhet warder intith hollit som thet boorde, och om än såå är ath man gör vthwartis noghon gerning som är effther gudz bodh, tha är likawäl hiertat ther emoot, och läte mykit heller wara ogiordt än giordt, wåre thet icke såå ath han giorde thet för sitt eeghet betzta skuld, ath han wänte sich stoor löön och prijs ther före, eller och ath han wille vndfly then pijna som them tilstundar som göra emoot gudz bodh och när hiertat är såå til sinnes, är thet clart noogh, ath gerningen warder icke giord aff noghrom kärleck lost eller begäre, som man haffwer til såådana gerning eller til gudh som såådana budhit haffwer vtan aff then kerleck man haffwer till sich sielff, ath han will haffwa sich til godha the lön vtlofwat äro eller och för sitt betzta skul wndfly pinona Ther före älschar menniskian sich sielff j såådana gerningar och ecke gudh och sin nästa som henne boorde effther gudz bodh, ther medh warder och thå bodhit icke fulkomnat.

Nw effther som till förenna sagt är, ath när menniskian wende sich till thet råådh som dieffwlen gaff henne, wart hennes vilie och hierta såå omwendt, ath ther hon war till förennä benäghen icke annat göra än thet gudhi war til prijs och hennes nästa och the andra creaturen til nytta och gagn, wille hon sedhan icke annat än sitt eeghet betzta, Ther före är thet såå medh henne ath thet hon gör eller låther är alt oretferdugt, ty thet gåår ecke aff kärleken som thet boorde, vtan aff eeghen nytta och eeghen wällöst, likerwijs som en ondh fruct är aff en ond root såå äro och menniskiones gerningar oonda aff itt oondt hierta, för ty ath när hiertat är ondt kunna icke gerningana wara gudhi taknemligha, effther thet han
Hiere. 17. dömer om gerningana effther hiertat, är hiertat wrongt såå ath thet sökier sitt eeghit betzta såå är och gerningen wrong, Nw äro all menniskionars hierta wordhen wrong, och ther före äro och
Matth. 12. alles theras gerningar wronga, ty the gåå alla aff hiertat, och såå-
Matth. 7. dana som fatoburen är j hiertat såådana warder ther och framburit, och itt ondt trää kan icke göra godha fruct.

Thenne wrongheethen och orätfärdughethen är kommen j menniskionas hierta aff then synd Adam giorde, och warda alla menniskior födda medh sådana wrongheet, ther före födhas thee och wredzens barn, och äro strax wärde dödhen, och aff thenne wronghetenne kommer thet ath gudz bodh warda intith hollen, ecke kan heller noghon menniskia holla them aff sin eeghen krafft, effther thet hennes hierta och gudz bodh äro emoot hwart annat, och fick hiertat mera lost til syndena sidhan bodhit war giffwit än förra, ty hwar man kenner thet medh sich sielff, ath iw mera honom warder en tingh förbudhit, iw mera lost fåår han til ath göra thet, Här aff måå man merkiat ath inghen menniskia warder noghontijdh rettfärdug och good hollen aff gudhi för the gerningar hon gör, ä huru goda the synes wara vtwartes, ty ath the warda ecke såå giorda som the göras skulle, aff itt frij moodh och kärleck, gudhi til ära och sin näste till gagn effther thet hiertat är wrongt och sökier sitt betzta och seer ecke gud til hurudana gerningen är vtwärtes, ty han dömer icke effther ansiktet som menniskion gör, vtan efther hiertat, och sååsom hiertat är til, såå holler han gerningena til, och sååsom träädh haffwer icke sina goodheet aff fructenne, vtan twart om, fructen haffwer sina goodheet aff träädh, Roma. 2. 1. Reg. 16.

Såå göra icke heller gerningana menniskiona godha, vtan menniskian moste först sielff wara good, och såå gör hon godha gerningar, gerningana haffwa sina goodheet aff menniskione och icke menniskian aff gerningena.

Nw är menniskian för sit wronga hierta skul sielff ond och emoot gudz bodh ther före kunna icke hennes gerningar wara goda, och såå kan icke heller menniskian för theres skul warda good hollen för gudi, Nw effther thet ath menniskiones hierta vilie och begära äro såå wrong och oretfärdug wordhen, ath hon intith förmåå ath göra thet gudz bodhord biudha henne, icke geffwa heller bodhordhen henne noghen makt, ath göra sådana, såå är klart påå tagha, ath menniskian haffwer ey annat aff bodhen, än ath hon lärer kenna sina synd och skropligheet, huad hon skulle göra och låta,

Roma. 3. thet hon doch icke gör, ty lärer hon aff bodhordet huad synd är som Paulus segher och när hon grant besinnar bodhordhen och finner sitt hierta wara twert emoot them, och ath henne ståår dödhen före för thet hon icke holler bodhen kan ey annars wara än ath hon warder förskräkt ther aff och begynnar änxlas, och wore gierna skild widh syndena, men synden bliffwer qwar när henne, och om hon än tagher tha noghra gerningar före, ther hon will holla bodhordhen medh, är thet doch icke annat än skrymterij, ty ath än thå the vtwartes gerningar (som itt ringa tingh är j menniskione) synes wara medh gudz bodh är likąwel hiertat som ypperste deelen är, emoot bodhit, ther före warder thet intith hollit, och är för then skuld menniskian altijd brotzlighen för gudhi och plichtug til ewinnerligh dödh Och ther aff komber thet sanctus Paulus såå offta segher omöghelighit wara ath menniskian skulle varda rättfärdug och good för gudhi aff the gerningar bodhordhen eller laghen påå biudha, ty the warda intith hollen aff hiertat, Hwar nw noghor ville säya, är icke tha gudz bodhord gifwen oss mera til skadha än til gagn? Ney men the äro för then skul giffwen ath thå menniskian finner bodhordhen biudha thet in vpåå, som hon icke holla kan, och ther til hoota henne medh ewinnerlighin döödh, skal hon kunna besinna intith wara j henne sielf, ther hon måå förtrösta påå til hennes salugheet, vtan alleenest til gudz barmhertugheet, påå thet ath gudh skal ther före wara prijsat och icke menniskian Ther före sagde sancte Pauel til the römerske gudh haffwer beslutit alla vnder otrogheet påå thet han skal göra miskund medh allom, när såå skeer haffwa thå bodordhen werkat theras retta werck, ther the äro giffwen effther, och komma menniskiona til gagn, ther såådana wärck icke skeer j menniskione, vtan ath hon besinnar allena aff bodhordhen sina syndher, och faller doch ecke sedhan til gudz barmhertugheet, aff huilka alleenast hon sin salugheet wenta skulle, fölier henne thå intith gagn aff bodhordhen, vtan heller förskräckilse änxle och ewinnerligh dödh, och här medh wiliom wij nw besluta then deelen om bodhen.

Roma. 3. Gala. 2.

Roma. 11.

Om Troona.

EFther thet gudh wäl wiste ath menniskian war såå ond wordhen vtaff hennes fall ath hon intith skulle kunna förbätra sich noghontijdh vtaff henne eeghin makt e huad lagh han henne gåffue besynnerligha medhan hon icke kunde ståå j godhetenne förra än hon kom j then ondzska betenkte han vtaff sina osäyeligha barmhertogheet strax menniskian hadhe fallit ståå noghra andra wäghar ther hon kunde komma til then godheet och ära ighen som hon j fråå fallen war, Ther före sadhe han thå til qwinnona, ath han wille setia fiendskap emellon henne och ormen thet war dieffwlen, och emellan hennes sädh, och hans sädh, och ath hennes sädh skulle sönder slåå hans hoffwd, merkiandes ther medh Christum, Aff huilko lyffte the wordo tröstade, och wanhopades ecke vtan satte ther troo och lijt til, ath vtaff theras affödho then komma skulle, som ormens hoffwd som är syndhen, sönder slåå skulle, och the ther medh then plågha, som effther syndena folgde, som är dödhen, och helwite vndwijka motte, samma lyfte wart ock förnyat til Abraam tha gudh sadhe til honom vthi thina säädh skolo wälsignas all folk teslikes och til Dauid vtaff thin lijffs fruct skal iach sätia ståå titt säte, och ståå hans rijke skal inghen ände wara, ståå thetta lofftet satte Adam Abraham Dauid och monge andra j gambla testementit fulla troo och lijt wäl wetandes ath gudh war sanferdug, och icke kunde liugha, och aff then troon wordo the rettfärdoghe och nwto Christum gott åth longt förra än han noghontijdh här till werldena kom, och woro sanneligha christne såå wäl som wij och frelste j samma troona som wij, som scriffwit ståår j then bokenne om Apostla gerningana.

Gene. 3.

Gene. 22.

Psal. 131.

Act. 15.

Såå är nw merkiandes ath sååsom gud all tingh scapat haffwer genom sin eenda son, såå haffwer han och welet förnya j honom all tingh som aff syndenne woro förwanskat och twåå alla synd och förwanskeligheet aff, medh hans blodh, och komma alt j sin retta styckelse j ghen, och giorde honom till en medlare emellam sich och

Johan. 1.
Ephe. 1.
Hebre. 9.
Coloss. 1.
2. Cor. 5.
1. Timo. 2.

menniskior, huilken sich sielff vtgaff allom till en åtherlösn, och effther thet menniskian war såå wend j fråå gudh ath hon sielff icke kunde wända sich til honom ighen, ecke heller noghot göra, thet han budhit hafde och thet honom taknemelighit war, beweektes gud aff sin stora barmhertugheet ther til, ath han sielff wille wenda henne til sigh, görandes henne godha och rettfärdugha ighen huilket han bedriffua wille medh then helgha anda, genom sin elskeligha son Jesum Christum j såå motta ath han aff sin ewigha goodheet, förbarmadhe sich ther öfwer ath menniskian war kommen j dieffwlsens woldh, och kunde icke komma sich ther vth ighen, ty sende han sin eenda son här nedh till oss och lätt honom bliffwa menniskio för wåra skuld och aff then stoora kärleck, han hafde til oss (än thå ath wij woro hans owener) gaff han honom j dödhen för oss, ath alle the som vilia troo påå honom skula ey
Johan. 3. bliffwa förtapadhe vtan hafwa ewinnerlighet lijff, och som sancte
2. Cor. 5. Pauel segher war gudh sielff j honom och forlijkte werldena medh sich j genom honom och giorde honom som inghen synd hade giordt, til synd, för wåra skul vpåå thet wij skulle wara gudz rettwijsa j honom, ath såå som han wart räknat en syndare före oss, såå skulle och wij wara räknadhe retferdughe för hans skuld, och vpåå thet wij skulle wara frij för syndenne, läth gudh honom lijdha
Roma. 4. dödhen, och vpåå thet wij skulle warda rettferdughe ighen thet är ath komma j wort rätta väsende ighen, ath gudz beläte worde förnyat, läth han honom ståå vpp aff dödha. Thetta haffwer gud giordt medh sin son för wåra skuld, och gaff så Apostlana beffalingh ath the skulle gåå wtt j menigha werldena och predica och göra itt anskrij för all creatwr huilken stoor nådh och barmhertugheet gudh hadhe giordt medh menniskione och såådana predican och anskrij är thett scrifften kallar euangelium thett är itt gott bodhskap, och huilken (ä huru stoor syndare han wara kan) som ther säther troo til, och förläther sich ther vpåå ath gudh haffwer såådana nådh giordt medh honom han bliffwer aff ffadhrenom medh then helgha anda inplantat j Christo, såå ath Christus och

han the warda itt lekamen, och ath thet Christus är aff naturen, thet warder han aff nådhene, ath såå som Christus är gudz son såå warder och han gudz son, och sååsom Christus är rettferdugh, och en herre offwer hemmel och jordh, såå warder han och, ja om han troor ther vpåå, tha är han alla redha sååsom Christus är, och och thet Christo til hörer thet hörer och honom til som Paulus segher till the Corinther All tingh höra idher till huad thet är mera 1. Cor. 3. Paulus eller Apollo, eller Petrus, eller wärldhen, eller liffwet eller dödhen eller thet nw är eller thet tilkommande är, Såå all tingh höra idher til, och j höre Christo til, och Christus hörer gudhi til, och lika wijst som christus är vtan synd, såå warder han som påå honom troor, och vtan synd, och än tha han haffwer synd, huilken han ey är för vtan såå lenge han liffwer här påå jordenne, doch niuther han sin käre brodher Christum (som inghen synd hafwer) thet ååt til godha ath syndhen warder honom intith räknat, som Dauid segher Heligh är then som gudh till räknar icke, eller förbråår icke syndena.

Ey är thet möglighit ath honom kan noghon synd skadha som slåår sin lijt och tröst til Christum som föresakt är, ty ath emellan Christum och honom skeer itt sååda förbund j them helgha anda, ath the warda itt lekamen, och ath thet then eene Ephe. 5. hörer till thet hörer then andra til, såå ath Christi rettfärdugheet hörer honom til, och hans synder höra christo til, som Dauid och Psal. 21. scriffwer j psalmen, Verba delictorum meorum, ther Christus kallar sins folks synder sina synder, Nw haffwer Christus såå stora rettfärdugheet, ath hon osäyeliga är, större än synden noghon tijdh wara kan, ty förswinder hon såå j Christo, ath ther bliffwer icke annat j ghen än rettfärdugheet, aff huilka the alle wardha delachtughe som troo och förlåta sich påå honom, och thet är thet sancte 1. Cor. 15. Pauel segher til the Corinther, dödhen är förswunnen j seghrit, ther segher är wunnen öffwer dödhen, ther är och syndhen förswunnen, som dödhen aff kommen är, som apostelen ther lärer såå effther wij som förberördt är, bliffwom här medh gudz barn,

ath wij sätie ther wåra troo och lijt vpåå, såå fåå wij och wisseligha then anda som gudz barn bör ath hafwa, huilken ande som försäkrar wår anda, ath wij ära gudz barn, thet är then helge ande kommer j wort hierta, och lerer oss kenna ath wij haffwom gudh för en fadher, och bedhes dristeligha hielp aff honom, och när wij haffwa lärdt kenna thet j wort hierta ath gudh är wår fadher, moste iw strax fölia ther effther ath wij kenna alla menniskior för wåra brödher, och bewijsa oss emoot them, som then eene brodhren bör göra then andra, effther som och fadhren oss lärdt haffwer, then sin lära be-

Gala. 5. sluter j thetta ena oordet Haff thin nästa såå kär som tich sielff, huilkit them lätt är ath göra som troona hafwa, ty ath (som nw är sagt) een rätt troo hon haffwer then helga anda medh sich, huilken som förwandlar wårt sinne, såå ath thet oss tykte förra wara gott, thet tycker oss sedhan wara ondt, och thet oss tykte förre wara tungt thet tycker oss sedhan wara lätt ath göra, ära wij nw gudz barn, såå ärom wij arffwingar, nemlig gudz arffwingar, När wij nw kenne oss för gudz arffwingar och barn, huilkit wij intith twiffla schole ath wij iw såå visseligha äre, effther thet gudz oordh clarligha såå lydhandes äro, såå moste wij och hallat ther före, ath wij haffwa och schola fåå all tingh noogh, Ja wij schola såå holla oss som wij allaredho wåre salughe, såå som wij och äro om wij

Roma. 8. troo thet annars, än thå ath thet är j hopet, och såå wisse schola wij wara påå thet arff oss tilstundar, likerwijs som wij thet allaredo haffde j henderna, ty gudh som oss thet loffwat haffwer är oss wiss noogh.

Och likerwijs som en godh fadher läther icke sitt kära barn lijdha någhon twong, om han honom hielpa kan, såå mykit mindre läther wår ewighe och alzmektoghe fadher oss lijdha noghon twong

1. Pet. vlt. eller nödh, huilken som omsorg för oss haffwer, och oss haffwer mykit mera käär än noghor lekambligh fadher sin barn, och är thet

Psal. 33. wisseligha sant som Dauid segher the som fructa gudh the haffwa inghen brist påå thet som gott är.

Nw hafwer wår natur sich såå ath han altijdh will wetha sitt

betzta vpåå thet han kunde fåå noogh, och kan icke lätsinneligha geffwa sich enom androm til tienist, medh mindre han är först såå hulpen sielff ath han hafwer noogh, doch kan han icke haffwa noogh medh mindre han troor sich wara gudz barn och arffwinga, såå ath han skal haffwa baadhe här och j andra wärld noogh, ty om then rätta troon är j hiertat, thå är thet såå til sinnes, ath thet är wist ther vpåå, ath thet skal inghen brist hafwa, vtan tenker som sanctus Paulus sadhe, haffwer gudh icke skoonat sin eeghen son, vtan giffwit honom vt för wåra skull, huru schulle han thå icke skänkia oss all tingh medh honom? Thet är, haffwer gud icke spart sin eenda son vtan giffwit honom j dödhen för oss, huru kunde thet thå wara ath han schulle såå öffwer gifwa oss ath wij skulle icke fåå huad oss görs behooff? När wort hierta är såå til sinnes wordit aff troonne, ath wij haffwa noogh och fåå noogh, såå fölier strax kärleken ath wij ärom redhebooghne, til ath göra allom til godha, honom till ära och pijs som såå wäl haffwer sich bewijst emoot oss, och är thet thå ey möglighit ath wij skula kunna holla oss j fråå godha gerningar, ty ath kärleken är icke fååfeng, och itt gott trä är icke vtan godha fruct.

Roma. 6. | Roma. 8.

Matt. 7.

Och ther medh skeer ath wij thå komma til wort rätta wesende ighen, ther wåra första föreldra vtaff föllo, för ty wij fåå Christum sielffwan, som til förenna sagt är, och hans wesende j oss warder oss til räknat för wårt och warder öfwer seedt medh oss, medh thet wronga wesende som wij sielffwe haffwe, och dömes allena efter thet wesende wij fååt haffwe aff Christo, om huilkit Paulus sadhe om sich sielff, thet liffwer icke nw iach men thet liffwer Christus j mich, som han wille säya, thett är icke mitt liffwerne iach nw haffwer, thet är Christi liffwerne som medh sin anda regerar mich effther sitt sinne, och såå fölier ther effther, ath thet oss till förenne war swåårt, ia omöghelighit, thet warder nw lätt, såå ath wij thå begynna fulborda gudz bodh wälwilieliga och vtan alt skrymterij, för ty kärleken fölier strax medh troon, huilken all lagh är som gudh budhit haffwer som Paulus segher j sina Episteler, ath laghsens ände

Gala. 2.

Roma. 13.
Gala. 5.

är kerleken, thet är ath gudz lagh j all bodhordhen ecke annat vilia, än ath wij elska gudh och wåår nästa.

Och effter thet gudhi görs intith behooff thet wij ååstadh
Psal. 21. kunna komma, som Dauid segher, ty hafwer han j sin bodh stält sina tiänist alt vpåå oss, såå ath wij skola tiena hwan annan inbyrdes, och när wij thet göra thå tiene wij honom, ty han haffwer såå sacht, thet j gören en aff the minsta som troo vpåå mich thet gören j mich, såå kunnom wij ingen stadz bewijsa gudhi then kärlek wij haffwa til honom, vtan när wij elskas inbyrdes som margfalleligha vttrycht är j sancti Johannis epistel.

Haffuom wij och icke allenast thet aff Christo ath han oss giffwin är medh alt thet han här giordt och lidhit haffwer som före berört är, vtan är han oss och föresatter til itt effther döme, ath sååsom
1. Petr. 2. han bewijste oss all kärleck såå skolom och wij göra wara nästa, och j alla motta fölia hans footspor effther som sante pedher segher j sin Epistel Såå effther wij nw wete ath wår salugheet är kommen aff Christo, thet är ther aff, ath han vtsend war aff sin hemmelsche fadher hijt til werldena och leed här pina och dödh, ther han oss medh frijadhe fråå syndhen, och then plååga ther syndenne til hörde, som är j fråå then ewinnerligha dödhen, och hälwete, såå som gudfadher loffwat haffde, och sååsom bådhe laghen och propheterna j gambla testamentit sagt och vttrycht haffwa, til huilkit alt, wij fulla troo och lijt tilsätia skole, intith twifflandes ath gud j all hans oordh sanfärdog är, doch för monga eenfallugha menniskior skull som icke såå kunna haffwa til fälle til ath offwersee alla scrifftena, ther om scriffwen är, ära til hoopa satte noghra articlar, som vtdragne äro, vtaff scrifftenne j huilkom såå som j en summa vttryckies mästadelen, thet om wår frelsare Christum scriffwit är, ther wij alle som Christne äro skole sätia wor troo och lijt til, huilka articlar ära the man kallar the xij styckie aff then helge troo, the man meenar ath apostlana schola haffwa satt til hoopa när the skulle skillias ååt och gåå vt och predica, sedhan Christus war vpfaren til himbla vpåå thet then ene skulle komma offwer eens medh

then andra j sin predican, Men hoo them hafwer giordt antighen apostlana som nw sagt är, eller noghre andre effther them, kan man icke (som Ciprianus segher) fullelighan weta doch är thet wist ath thet är skeed icke longt sedhan Christenheeten war begynt, och är hwart sticke för sich wäl begrundat j scrifftenne, huilken är rette grunden ther wij skolom sätia wåra troo til ty thet äro gudz eeghen oordh som ther scriffwen ståå, bådhe thett prophetena scriffwo som wåro förra, än Christus war födder som Petrus segher j sinna andra Epistel ath the taladhe aff then helga anda. Teslikes war thet och gudz ordh som apostlanar och euangelisstener scriffwo sedhan Christus war vpfaren till himbla, som Christus sielff sagde, thet ären icke j som talen vtan idher hemmelske fadher som talar vti idher, ther före moste wij sätia fulla troo til the oordh ther ståå annars görom wij gudhi stoor smälech ther medh, ath wij sätie icke troo til honom, likerwijs, som noghot feel wore medh honom om sanningen, ty sagde Christus, then som icke troor, han skal warda fördömder, Ja, then ther ecke troor han är alleredo fördömder, och som Paulus segher är omögelighit ath then kan wara gudhi tecker, som ecke troor.

2. Petr. 1. Matt. 10. Mar. vlti. Johan. 3. Hebr. 11.

Och äre gudz oordh ther all wor salughet henger vpåå, them wij altijdh schola förtrösta oss wedh, ty thet scriffwit är, är scriffwit oss til läro och betzta som Paulus segher til the römersca, ath wij altijdh j motegong och medhgong skola hafwa them för öghon, besynnerligha när dieffwlen freestar oss, skolom wij bära honom gudz oordh före som Christus giorde när han frestadhe honom och ther mädh wan Christus honom offwer, ty dieffwlen som är fadher til lygnen, kan icke lijdha gudz ordh, som sanningen är, han haffwer vpkommit dödhen ty kan han icke lijdha lijfzens ordh ther före moste wij iw holla oss in til gudz ordh sååframt wij icke warda öffwerwundne aff dieffwlen.

Roma. 15. Matt. 4.

Såå är nw ythersta meningen och änden j scrifftenne, ath geffwa oss Christum före ath han koma skulle til werldena, som han och nw kommin är oss til salugheet, ther före effther icke til-

felle är, altijdh geffwa heela scrifftena hwar man före, som wäl behöffdes, äro the förnemda xij. stycker til hopa satt vtaff heela scrifftenna ther vti enne summa beslutas mestadeeles huad om honum scrifften inneholler, huilken wij vilia först sethia hwart effther annat, och sedhan see till huru man them förståå skal och ära the såå lydhandes.

1 ¶ Iach troor vpåå gudh fadher alzmektughan, hemmelrikes och jorderikis scapare.
2 ¶ Och vpå Jesum Christum hans eenda son war herra.
3 ¶ Huilken afflader war aff then helgha anda födder aff jomfru maria
4 ¶ Pijnter wnder pontio Pilato, kòrsfäster dödher och jordadher.
5 ¶ Foor nidher till helwitis, tridie daghen stoodh han vpp aff dödha.
6 ¶ Foor vpp til himbla sitter påå alzmektog gudz fadhers höghra hand.
7 ¶ Thädhan kommandes till ath döma liffwandes och dödha.
8 ¶ Jach troor vpåå then helgha anda.
9 ¶ Then heligha christeligha kyrkia helgha manna samfundt.
10 ¶ Syndernes förlåtilse.
11 ¶ Lekamsens vppståndilse.
12 ¶ Och ewinnerlighit lijff, Amen.

¶ Här är först merkiandes ath thet är icke meera än en gudh till, än thå ath j guddomen äro tree personer, fadheren, sonen, och then helge ande, huilke personer j thessa xij. styckie clarligha vttryckias, thet wij ytherlighare fåå höra, och thet är then yppeste articlen j troone, aff huilkom the andra articlanar haffwa theras vrsprungh.

Och är merkiandes ath man kan haffwa twäggia handa troo, then ena, ath man troor slätt hän ath såå är til gåått som articlanar eller scrifften inne holler, likerwijs som man troor ene hystorie eller noghot vist rykte, om noghon annan tingh, thå man fåår wiss tidhende ther om troor man fulleliga ath såå är tilgåått, När man nw sätther ena såådana troo til thet j scrifftenne ståår, warder han

icke ther aff rettfärdogher för gudhi ecke är thet heller en rätt christelighen troo, ty såådana troo kan såå wäl en heedninge haffwa som en christen.

Then andra troon är then när man ecke allenast troor ath thet är såå sant som j scriftenne ståår, vtan ath såådane är skeedt för wår salugheet schuld, och ath wår salugheet kommer ther wisselighan vtaff, och förläther sich såå wist ther påå, ath han platt gåår j fråå sitt eeghit sinne, och lijtar in til gudz ordh, törss för hans ordh skull wåågha thet honom sielff är omöghelighit ath göra sååsom Petrus giorde när han såågh ath Christus gick vpåå watnet, och Christus badh honom komma til sich Såå fast troodde Petrus påå Christi oordh j thet han badh honom komma til sich, ath han wååghadhe sich til, och steeg vtaff skepet, och geck vpåå watnet, såå lenge som hans troo war fast, haffde han icke hafft stoora troo till oordhit, thå hadhe han icke stighit vt, vtan bliffwit qwar j skepit, och faridh ther medh j landh. Matt. 14.

Teslikes giorde israels almoghe, som gick effther gudz befalning j genom thet rödha haffwet, Såå giorde och Abraham när gudh bödh honom han skulle gåå vtaff sitt fädhernes land, hws och heeman väner och frender och komma j thet land, gudh skulle lätha honom see, han wille göra honom til en mekta man, Abraham war lydhugher och twiffladhe intith ath gudh war mektogher geffwa honom bätre heman, än han haffde j bland sina wener och frender, ther medh gick han vt aff sitt fädhernes landt och wiste sielff icke hwart han skulle gåå, satte allenast sijn lijth ther til, ath gudh skulle lätha honom see j huad land han wille göra honom till en mäkta man, och gaff sich ther medh j främande landh, och stoor fara om gud icke hadhe beskärmat honom, såå satte han alla sina lijt och tröst til gudz oordh ther före wart han och räknat rettfärdugh och godh för gudhi såådana troo til gudz oord är een rätt christelighen troo, och then såådana troo haffwer, han är rettfärdug för gudhi, ty han gör gudhi then ära ath han säther all sin lijt til hans oordh och holler them sann.

Ena såådana troo schola wij haffwa til thessa förscriffna articlar, och till alt thet j scrifftenne ståår om wij annars schola wara rätt christne mennischior wij skola icke allenäst troo wara såå j sanningene, som articlana inneholla, vtan iemwäl ath thet är såå oss till godha nytto och gagn, och ther skolom wij slåå alla wåra lijt och tröst til, som wij fåå höra j hwar artichel för sich, the wij höra vilia medh theres förstond.

¶ Then första artichel.

Jach troor vpåå gudh fadher alzmektughan hemmelrikis och jorderikis scapare.

HErr j thenne articlen haffwom wij aff then första personone j guddomen som är gudh fadher och är thetta meningen Jach troor vpåå gudh fadher, iach säther al min lijt och tröst til honom han är min tilflycht och beskärm iach förtröster mich påå intith annat ting hwarken j hemmelen eller påå jordenne, iach troor vpåå min kära gud wedersegher dieffwlen och alla hans attheffwor, iach troor och förläther mich vpåå min endista gudh som scapat haffwer hemmel och jordh och alt thet j them är.

Jach läther icke förskräckia mich för diefwlen och alt hans woldh, ty, min gud iach förläther mich vpåå han är alzmektogh, ther före haffwer han macht till ath beskerma mich j fråå alt ondt, och än thå ath iach är en syndare fatigher och mådh retta försmådder aff hwar man, lekawäl säther iach troo och lijt til honom, ty han försmåår mich inthet, Jach troor stadheligha, ath han holler thet han haffwer mich loffwat, ää huru lenge han fördröyer och förhalar medh mich Jach säther honom inghen stund stadh eller rum före, när eller hwarest eller huruledhis han skal mich thet giffwa, Jach säther thet alt j hans helgha vilia, han weet bäst hwad mich nyttoght och gagnlighet är, och effther thet han är alzmektogher, haffwer han iw makt, ath giffwa mich alt thet mich fattas och effther thet han är min gudh twiflar mich intith ath han

iw läther all tingh tiena mich til godha, ty han hafwer all tingh scapat, och the äro honom wnderdåånigh, och effther thet han är gudh weet han huad mich görs behoof, och effther thet han är fader, ey allenast til sin ewigha son, vtan iämwäl til mich och alla the som troo j hans nampn effther iach såå troor, haffwer han (vtan twiffuel) vilia til, ath lätha mich fåå thett mich görs behooff, Jach är wiss ther vpåå ath iach är hans barn, tiänare, och erffwinge til ewinnerlighit lijff och som iach troor såå warder mich och gangandes.

¶ Then andre articlen.

Och vpåå Jesum Christum hans eenda son wår herra.

THenne articlen lydher påå the andra personene j guddomen som är gudh son, och är meningen, såå som iach troor vpåå fadhren ath han är gudh alzmektugh hemmelrikis och jorderikis scapare, såå troor iach och vpåå sonen ath han är alzmektogh och ath all tingh äro scapat genom honom han är fadherens wijsdom, medh huilkom fadheren all tingh scapat hafwer, ty ath alt thet fadheren scapat haffwer, thet hafwer han giordt genom sin son, som är hans oord och wijsdom, och iach troor ath han är fadhrens eenda son, thet är, ath fadhren icke hafwer meera än en naturligh son, som och är lijka mektogh medh honom huilken vtsendt war, aff fadheren til ath frelsa werldena, ty kallas han Jesus, thet är frelsare, och är satt til en medhlare emellan gudh fadher och menniskiona, ther före kallas han Christus, thet betydher smorder, thet är en konung och prest, han är wår konung, och beskermar oss j fråå wore fiender, han är wår prest, och försoonare thet wij haffwa fortörnat fadhren, han är wår herre, wort hoffwdh, och wij ärom hans lemmar, han är herren och wij och all creatwr äro honom wnderdåånig, ty han är satt til en herra öffwer all ting, ey alleena påå guddomsens wäghna, vtan iämwäl påå mandomsens wäghna, Såå troor iach nw och förlåther mich ther vppå ath gudz eenda son är wor frelsare, til huilkit han mektugh noogh är, ty han är en herre öffwer all ting.

¶ Then tridhie articlen.

Huilken affladh war aff then helgha anda födder aff jomfru Maria.

IAch troor ath gudz eende son kom här nidh, mich til godha, och toogh mandom för mina skuldh, dock icke som thet tilgåår medh andra menniskior, han wart icke affladh aff noghon man, vtan aff then helgha anda, och icke födder aff noghre förkrånchet qwinno vtan födder aff reena och skära jomfru, hennes jomfrudoom oförkränckt, och troor iach och förlåther mich ther vpåå, ath gudz sons helgha och reena affling och födhelse haffwer aff plånat, min syndogha och oreena affling och födhelse.

¶ Then fierde arteclen.

Pinther vnder pontio Pilato korssfäster dödher och jordadher.

IAch troor ath gudz eenda son, j sin mandoom haffwer lidhit pijna och plåga när pontius Pilatus haffde regementit som honom och dömde til dödhen, och wart korsfester, för mina och alla christna menniskiors synder skul, och hafwer twaghit oss j sin dyra bloodh, och alla pino plågho och korsfestilse för gudz rettfärdugheet skul, haffwer han helighat j sin lekamen, såå ath all thenne werldennes motegong och widhermöda som ene christno menniskio kan vpåå komma, är alt heligt wordet j christo, ath man them gladeliga lijdha måå thet är nw dyra helgedomar wordet, och troor iach ath han är dödh och jordadher worden, och haffwer medh sin död dräpit mina och alla christna menniskiors synder, och ath han medh sin begraffning, haffwer begraffwit wåra synder och giordt them om intet, ther till medh sin helgha dödh, giordt wåår dödh oskadheligh och heligh.

¶ Then femte articlen.

Foor nidh till helwitis tridie daghen stood han vpp aff dödha.

IAch troor ath gudz son foor och nidh til helwitis mich och alla christtroogna til godhe, ath vndertryckia helwitit diefwlen, alla hans mackt list och argheet ath the skulle inghen mackt haffwa emoot oss, och medh sin nidherfarning til helwitit löste han oss j fråå helwitit; och när han dieffwlen medh sijn makt öffwerwunnit hafde stoodh han medh stoor segher påå tridie daghen vpp aff dödha til ath giffwa oss ith nytt lijffwerne ath wij sedhan skulle haffwa nådh till ath liffwa effther gudz bodh och ståå emoot syndenne ther förlåther iach mich vpåå.

¶ Then siette articlen.

Foor vpp til himbla sitter påå alzmektig gudh fadhers högra hand.

IAch troor ath när gudz son hafde scaffat och fulkomnat mich och alla christtroogna til saligheet, thet fadheren haffde honom befalet, foor han vpp til himbla j ghen och wart wäl fäghnat aff fadheren, ståå han nw sitter påå hans högra handt, thet är, han haffwer fåt vold och är en konung worden öffwer all tingh j hemmelrike jorderike och helwite, ty är han mektogh noogh til ath beskerma mich j fråå alla mina fiender och motstondare och är min och alle christtroognas förswarare för gudhi, altijdh mektogh mana gott före oss.

¶ Then siwnde articlen.

Tedhan kommandes til ath döma liffwandes och dödha.

IAch troor ath gudz son som nw sitter påå gudz fadhers högra handt skal vpåå then ytherste domen komma tädhan till ath döma

bådhe them som än tha ära liffwandes pååjordhenne och them som dödha haffwa' warit, och alla menniskior, alla englar och dieflar moste komma och ståå för hans doomstool, och see honom lekambliga, och tha warder han giffwandes mich och allom thöm pååhonom troo ewinnerlighet lijff, och the andra som icke troo påå honom ewinnerligha pino, thetta troor iach fast, och thetta är summa summarum, j then troona iach hafwer till gudz son ath han är här nidh sendt, och mich giffwen til en frelsare och åtherlösare, han är afladher aff them helga anda, födder aff jomfru maria för mit betzta skul, han är pinter korsfester, dödher jordadher, faren nidh til helwitis, vpståndenaff dödha, vpstighen til himbla och sitter påå gudz högra hand, och ath han skal komma påå then ythersta domen och weckia mich vpp aff dödha, gifwa mich itt ewinnerlighit lijff ståå ath iach skal sidhan bliffwa ewinnerligha medh honom, ther förlåther iach mich vpåå, ä huad motegong och wedhermödha mich wedherfars j thenne werldenne, är iach doch likawäl wiss ther vpåå ath mich warder ståå skeendis.

¶ Then ottende articlen.

Iach troor vpåå then helgha anda.

THenne articlen lydher vpåå then tridhie personen j guddomen, och är meningen, ståsom iach troor vpåå gudh fadher, och son, ståå troor iach vpåå then helga anda, Och icke troor iach allenast ath han är gudh likamektig medh fadheren och sonen, vtan iemwäl troor iach ath inghen kan komma til Christum och warda niwtandes hans pino och dödh och andra hans gerningar ååt til godho, medh mindre then helghe ande komber vthi honom och hielper honom ther till, och än tha ath fadhren haffwer lätith sonen lijdha dödhen för syndernes skul ath the skulle aff plånas, kan doch likawäl inghen komma till Christum j hans hägn och förswar för sin eghen wrångheet skul, medh mindre then helghe ande rörer, kallar

vpwäkier och dragher honom till Christum j huilkom han sidhan saligh bliffwer.

¶ Then nionde articlen.

Then helga christeligha kyrkio helgha manna samfundt.

IAch troor ath een christelighen kyrkia är til, huilken kyrkia icke annat är, än heligha menniskiors samfundt eller delactugheet och samqwendt j huilka alla christna menniskior, församblas j them heligha anda j ena troo til Christum ä hwar som helzt the wara kunne j heela wärldene, och än tha iach icke seer then församblingena, then man icke heller see kan medh lekamblig öghon efther hon är andelighen, troor iach lekawäl ath hon är til, och ath then helghe ande regerar henne hollandes henne vidh makt, och medh gudz oord och sacramenten, henne daglighen förökar, Jach troor ath inghen warder saligh, som icke är j thenna församblingenne, hollendes eendrechteligha medh henna lärdoom, troo sacrament hopp och kärleck, såå ath inghen judhe eller heedninge eller kettare eller noghor annar syndare kan bliffwa saligh medh mindre han komber j thenna heligha församblingena, och föreenar sich medh henne, draghandes medh henne offwer eens, Jach troor ath j thesse församblingene, är itt såådana brödherskap, ath alla andeligha gaffwor äre här almenneligha, ty ath Christus som är hoffwdhit til thenne församblingen hörer allom til som j församblingenne äre och the höra alla honom til, och hwar hörer androm till, medh thett godha han haffwer, såå ath hwar är annars tienare j Christo, och hwar dragher annars byrde aff them kärleck the haffwa sich emellom. 1. Cor. 12.

¶ Then tijonde articlen.

Syndernes förlåtilse.

IAch troor ath j then heligha försambling, och inghen annarstadz är syndennes förlåtilse, ty ath när man icke är j then församb-

lingen, warder man icke saligh, och fåår för then skul icke syndernes förlåtilse, ä huru mykit ther arbetas om, medh godha gerningar men j thenne församblingen är syndennes förlåtilse ää huru monga eller stoora the wara kunna, effther thet Christus haffwer giffwit
Math. 18. henne hemmelrikis nyklar, ther synderne warda förlåtna medh, ther holler iach mich widh.

¶ Then elloffte articlen.

Likamsens vpstondilse

IAch troor ath een allmennelighen vpståndelse aff dödha är tilkommande, när gudh skal all lekamen vpweckia aff dödha, såå ath hwar och een siäl oond och goodh kommer til then samma lekamen j ghen som hon förra haffde och inghen annan, ä huru lekamen haffwer warit förfaren och för strödder, ther före troor
1. Cor. 15. iach fulleligha ath then lekamen iach nw är lefwandes vthi skal vpåå ythersta doomen komma till siälena j ghen än thå ath han fåår itt annat wäsende än han nw haffwer, ther förlåther iach mich vpåå.

¶ Then tolffte articlen.

Och ewinnerlighet lijff

IAch troor ath effther vpståndilsen warder itt ewinnerlighit lijff til the christtroogna och godha, och en ewinnerlig dödh till the oonda, J all thenna stycken troor iach och twiflar inthet, ath gudh fadher genom sin eenda son medh then helgha anda, warder mich iw thetta alt geffwandes, och låther såå skee medh mich ther sätther iach mina fulla lijt till och förtröster mich ther vpåå.

Amen.

Thet är skee sannerligha såå, eller wari såå sant.

I Thesse tolff stycke eller articlar haffwer man korteligha

beslutet iw mästa parten thet en christen menniskia bör ath troo, och ära the grundeligha noogh funderadhe j the helgho scrifft, doch icke såå förstondandes ath man icke skal behöffwa troo alt annat som j scrifftene ståår thet här vthinnan icke beslutit är, för ty thett är doch alt gudz ordh och giffwa oss Christum före, såå som och thenna förscriffna articla göra ther före skal man troo thet ena medh thet andra, än doch thenne articlar för korthetena skul såå före giffwas.

Effther thet j bland articlanar war rördt om then helgha kyrkie, och christna manna deelachtughet wilie wij än noghot ytherlighere vttryckia huad thet är, och är merkiandes ath j then helgha scrifft ståår offta itt grekest oord thet och latinisk är, som heter ecclesia, thet merker försambling eller samqwendt, och är aff itt allmennelighit bruck såå opkommit ath thet merker then försambling som gud aff ewig tijdh ther til ämpnat haffwer ath hon skal besitia hemmelrikit medh honom, thet är alla christtroogna menniskior, alla the som j fråå wärldennes begynnilse, och in til ythersta domen haffwa troodt, troo nw, och skola än här effther troo vpåå Christum, och förlåta sich vpåå honom, in til ändan thesamma alle j hoop är then helgha kyrkia, thet är een christeligh försambling, huilka then helghe ande, medh en fast troo til gudz oordh församblat haffwer aff all landh j menighe werldenne, och draghet them in til Christum ath the skulle falla in til honom medh ena stadugha troo, ath han them frälsa skulle j fråå dieffwlen och theras synder, och j thenna församblingene är Christus, en capitener, och regerar henne medh sin oordh, och then helgha anda, ty ath såå som hon warder församblat aff then helgha anda medh gudz oordh, såå warder hon regerat och aff honom effther gudz oordh och j thenne församblingene är inghen skelfong mellam herren och tienaren, emellan lektan och lärdan, emellan fatighan och rijkan, höghan och låghan, man Gala. 3. och qwinna, greeck och barbarisch tysk och swänsk etc. vtan the äro alle itt j Christo, och Christus är en j them allom han är theras hoffwdh och the äre hans lemmar, och sååsom lemmanar j en Ephe. 1.

naturligh lekamen haffwa alla theras krafft och macht aff hoffwdet
Ephe. 4. såå haffwa och j thenne församblingene som är en andelighen lekamen, alla lemmanar theras krafft och makt aff Christo som är
Johan. 15. theras hoffwdh, ther före liknade och Christus sich wedh en winstok, ok christna menniskior wedh qwistanar, ty ath sååsom qwistana haffwa theras lijff och grönsko aff bolen, och kunno inghen fruct göra medh mindre ath the ära sitiandes j bolen, och fåå theras krafft aff honom, såå är thet och medh thenne församblingene ath hon haffwer all sin makt aff Christo.

Roma. 8. Och är aktandis ath Christi lekamen eller försambling är såå
1. Cor. 3. bebunden medh kerleken, ath ther äre all tingh allmennelighen, ath sååsom Christus hörer them till medh alt thet han åågher, och
Cor. 12. the alle medh thet the åågha höra honom til, såå hörer och hwar annar till, och hwar är annars lidhamoot och hwar tienar annan, och sååsom j en naturligh lekamen tiänar inteth ledhamoot sich sielffwo, vtan heela kroppenom, såå ath fötrena tiena icke sich vtan heela kroppenom, thet hendrena göra, är the andra ledha moten til tienst såå är thet medh munnen öghonen, öronen etc, al tiena the hwart andro, såå är thet och j thenna christtroghna församblingene ath alla the gaffwor then ena haffwer fåått aff gudhi thet hörer the
Jbidem andra til, ther före then ther wijss och klooch är, han skal bruka
Jbidem thet the andra til godha, ty ath gudh giffwer här, hwariom och enom nåådh och gåffwor til nytto som Paulus segher, ath han them bruka skal the andra till godha, och är hwart ledha moot delaktogt medh thy andra, såå ath när itt är bedröffwat äre all the andra bedröffwat ther aff, och när thet ena är gladt, äre the andra gladt ther aff.

Och effther thet ath thenna församblingen är icke meer än een
Ephe. 5. lekamen ther Christus är hoffwdhet til, och the andra ära lemmanar, huilka såå föreenadhe äre ath the alle, och Christus, äre itt kött, moste fölia ther aff ath alla Christi godha gerningar och alla lemmarnes gerninga äre icke meer än eens krops gerningar ther all ledhamothen j kroppen äre delaktugh aff, Sååsom j en naturligh kropp till gåår ath alt thet godha, hoffwdhet gör, thet hörer all the

andra ledhamothen till, såå är thet medh thet godha som henderne göra, och teslikis medh alt thet, hwart ledhamoot för sich sielff bedriffwa kan, thet hörer alt heela kroppen till, Såå gåår thet och här till, ath hwar är deelacktigh medh them andra, och hwar dragher annars byrde sååsom christus hafwer draghit allas theras byrdo, ther före hörer christus mich til medh alt sitt, och iach hörer honom til medh alt mitt, Jach hörer tich til medh alt mitt, Thw hörer mich til medh alt titt, och thet är thet Dauid segher, Hierusalem vp byggies som en stadh, hwes deelacktugheet är till hoopa, J hwilkin oordh then helgha kyrkia eller försambling warder förstonden medh Hierusalem, j hwilko the äre till samman deelacktoghe medh hwar annan, vidh samma sättit segher och Paulus til the Corinther, all tingh höra idher til, hwad thet är mera Paulus eller Apollos, eller Cephas, eller werlden, eller liffwet, eller dödhen, eller thett nw är, eller thet tilkommande är, alt höre idher til j höre Christo til och Christus hörer gudi til.

Psal. 121.

1. Cor. 3.

Hörer nw Paulus sielff mich til, thå hörer och alt thet godha han haffwer mich medh till, ty mich hörer alt till, som nw sagt är, Hörer och christus mich til som för berördt är, thå moste och alt thet honom til hörer höra mich medh til, Nw hörer hans elskeligha modher jomfru Maria alla apostlar martires och confessores honom til, såå höra the och mich til medh, medh honom, och iach hörer them allom til j ghen, och the och iach ärom alle arffwingar til itt rijke medh christo, och vtan thet såå wååre, thå wååre icke Christus och thenne församblingen en lekamen, och itt kött, thet doch Paulus sägher.

Ephe. 5.

Och är merkiandes ath thenne helgha församblingen kallas j scrifftene een brwdh, ther Christus är brudgummen hon kallas gudz hws, Huilkit hws (som Petrus segher) vppbyggies aff liffwandes steenar til itt andelighit hws ther Christus är grundwalen til hon kallas gudz tempel, hon kallas Christi fåår, och mykit annat såådana, och effther thet hon är såå en lekamen medh Christo är hon och thet Christus är, nw sååsom Christus är gudz son och arffwinge,

1. Petr. 2.
1. Cor. 3.
2. Cor. 6.
Johan. 10.

såå är hon och, Sååsom Christus är en konung, såå äre och alle christtrooghne konuñgar, thet är herrar öffwer all ting medh honom, Såå som Christus är en prest och försoonare, såå äre alle christtrooghne
1. Petr. 2. Apo. 1. prester som sanctus Petrus segher j sin första epistel, och Johannes j sijn openbarilse, j såå motte, ath them allom är then makt gifwen, ath then ther mera weeth måå lära then andra, och ath hwar måå bidhia för annan, och om behooff görs til hans saligheet
1. Johan. 3. läta sit lijff för honom som Christus giorde.

Och är nw aff thet sagdt är, wäl förstondandes ath alla christtrooghna menniskior j hoop som haffwa christi anda, och äre föreenadhe j troona och kärlekenom til samman äre then helgha kyrkia, och ä huru langt them skill ååth här vpåå jordenne, och hwar som helst the boandes ära, äre the doch till samman j troona, haffwandes en lärdom thet är gudz oordh, itt doop, och en anda, som them alla
Ephe. 4. regerar, ty som Paulus segher, en lekamen och en ande, en herre, een troo, itt doop en gudh som är allas fadher.

Nw effther thet ath christna menniskior ther the wore j förtijdhen många j en stadh, bygde sich almenneligh hws, ther kyrkian eller församblingen pläghadhe loffwa och prijsa gudh vthi och höra hans oord, kom thet såå vpp medh tijdhen ath såådana hws be-
August. epi. 157. gyntes ath kallas kyrkia, effther thet kyrkian försambladhes ther, och är nw såå när kommet, ath monge ey annars weta, än ath itt såådana hws skal wara then helgha kyrkia, och Christi brudh, thet worom herra Jesu Christo är en stoor smälech, ath sätia honom stockar och steenar til brudh Såådana hws, kalladhis forst j christenheeten basilice, Såå är och en annar osidher medh thetta oordet opkommen ath man till eghnar thet paauom biscopom prestom och munkom, likerwijs som leekmen wore icke medh them, then helghe kyrkia j såådana motta brukas thet ordet mykit vthi priuilegior, och j thom laghom som kallas kyrkienne lagh, men j then helghe scrifft finnes icke annat förstondit medh thet oordet ecclesia än som förscriffwit är ath thet ståår för gudz försambling thå thet ståår för sich sielff, och inteth tilläggies medh huilko thet draghes

j fråå thet sinnet, sååsom ther Odiui ecclesiam malignantium ther thet ståår for then oonda församblingen.

En kort summering aff thet före sagt är.

EFther thet menniskiones natwr war såå förgifftich worden aff syndenne ath hon inteth göra kunde thet gudhi war behaghelighit, vtan war platt wendt j fråå honom och kunde inteth, ey wille heller wenda sich till honom vtan war j dieffwlens wold, förbarmadhe thå gudh sich öffwer henne, och wende såå han sich til henne, och aff sin stoora godheet, gat han icke lidhit ath dieffwlen skulle haffwa heela mankönet j sitt wold och regement ther före sende han vt sin eenda son, ath han menniskia warda skulle, lijdha och omgella thet the andra brutit hafde, gifwa sich j en kamp medh diefwlen och winna honom folch j fråå, och blifwa ther en capitener offwer och gaff honom befalning ath lära och predica gudz vilia loffwandes ath alle the som satte troo til honom och fullo in til honom medh them ville han öfwer see thet the haffde brutit honom emoot, såådana wärff begick christus gudz son och war sin fadher lydog j dödhen, ia j dödhen påå korset, Predicade och lärde bätring, syndernes förlåtilse, och när han haffde sit värff beskaffat til huilkit han aff fadheren vtsender war, gaff han sina apostlar, läriungar och theras effther kommande, beffalning, predica öffwer heela werldena, för all creatwr, itt gott bodhskap, ath dieffwlen war öffuerwunnen, synden war förlåten, och ath gudh haffde seet öffwer medh menniskione, och taghit henne til wänskap och j sina hyllest j ghen, och loffwadhe thet vt, ath alle the som ville sätia troo til såådana predican the skulle warda salighe män the ther icke ville sätia troo til the skulle warda fördömde. Phil. 2. Mar. vlt.

Aff thetta kan man merkia gudz stora och obegripeligha godheet, som haffwer sielff kräffiandes giffwit sin eenda son vt j dödhen för sina owener, ath han motte frälsa them j fråå theras fiender, och haffwer giffwit them sin elskeligha son, ath han skulle höra Roma. 5.

Roma. 8. them til, och wara theras eghin, medh alt thet godha han åtte, och wara them för itt' hoffwdh och capitener, förswara och beskerma them, som wille falla in til honom, och en thå ath gudh haffwer såådana wälgerningar bewijsat menniskione, och budhit henne (henne oförskyllat) såådana vilkor, kan hon dochlekawäl för sin wrånghеet skul, icke tagha ther vidh medh mindre then helghe ande motte komma j hennes hierta och beweekia henne ther til ath hon widhertagher såådana velkor och tilbodh, annars kan hon intith besinna huru mykit gott henne ståår til bodh, Såå än doch gudh fadher haffwer warit såå barmhärtigh öffwer henne ath han haffwer vtgiffwit sin eenda son för henne, och sonen haffwer såå mykit ondt lidhit för hennes skul ath hon skullo bliffwa saligh, doch kan hon icke fatath, medh mindre then helghe ande kommer och ther til j hiertat och vender thet j fråå sin wrångheet och in til Christum, ty ath aff sich sielff haffwer hon hwarken vilia eller kärlech til ath besinna noghot thet andelighit är, icke kan hon heller, ty som
1. Cor. 2. Paulus segher, ath then naturligha menniskian kan intith fata eller besinna thet andelighit är, nw ära christi gerningar, förskyllan och tilbodh, andelighen, ther före kan hon icke fata them, medh mindre then helghe ande gifwer henne thet in.

Såå kan man märkia här aff ath menniskiones salighet är the helgha trefallughetz werck, fadhren sende wt sonen til ath frälsa menniskiona, sonen ledh dödhen, och förwerffwadhe henne venskap j ghen, men then helghe ande beweker och skyndar henne ther til ath hon faller in til Christum, och inghen kan thet göra, icke
1. Cor. 12. heller kenna Christum för en herra, vtan j then helgha anda, anden är rätta wärkmestaren som spelet driffwer j menniskione, reformerar och förnyar henne huilkit såå til gåår.

När gudz oordh warda predicat för menniskiomen, giffwer gudh sin anda, hwem honom teckis aff them som oorden höra, ath the falla in til oorden, och sätia troo och lijt til them, när the nw hafwa troona, thå hafwa the Christum medh alla hans tienst och förskyllan, såå ath medh them warder öffwer seedt, j thet the brutit

haffwa, och ära anammath til gudz barn, och Christi brödher, gudz arffwingar, och Christi medharffwingar, såå ath aff gudz nådh, Roma. 8. faller hemmelrikit them til j arff, När the nw såå ära gudz barn och arffwingar wordne, moste the föra itt såådana lifwerne, ther the icke förtörna fadheren medh, ath the icke mista arffwet them loffwat war, nw är thet menniskione omöghelighit, för sin wronga wilia skul, ath hon såå liffwa kan aff sin eeghin kraft, ath hon jw icke förtörnar gudh, och förbryter sin arffwa deel, som henne war til sagt, ther före giffs henne then helghe ande ytherligare medh troone, ath han skal boo j henne lära och regera henne, och strax han kommer j menniskiones hierta, begynnar han til ath driffwa wt then onda vilian och begiär, som ther är til förenna och planterar en nyan wilia, och sååsom then oonde wilien som j hiertat war til förenne är rooten then alla menniskionas oonda gärningar affkomma, Såå är twärt emoot, then godhe wilien, som then helghe ande plantar j menniskiones hierta, rooten och vrsprunget, ther alla menniskiones godha gärningar affkomma, och är thet icke möghelighit ath menniskian kan göra noghra godha gärningar som gudhi äre täcka för än en såådana ny wilie och begierilse äre först planterat j Matth. 7. hiertat aff them helgha anda medh troona, ty itt oondt trä kan icke bära godha fruct, och är icke möghelighit ath menniskiones gärningar kunna wara gudhi täcka medh mindre hon är först sielff täck huilkit then helgha andas werck är, then Christus förwerffwat haffwer them som troo påå honom.

När menniskian är såå gudhi täck thå gör hon först godha gerningar och aldrigh förra, och sååsom troon är meer eller mindre til, såå bewijsas hon och meer eller mindre j godha gerningar, thet är, j thet gudh henne budhit haffwer, doch gifwes icke troon eller then helghe ande, allom lika mykit, vtan hwariom och enom såå mykit gudhi täckes, män ingom giffs såå mykit ath synden eller then ondska som j menniskione är plat vtsläckies, och ther före, ää huru godhe wij ära, och huru stoora troo wij haffwe, moste wij doch altijdh bekenna oss wara syndare som wij och j sanningene

AUGUSTANA THEOLOGICAL SEMINARY
LIBRARY
ROCK ISLAND — ILLINOIS

ärom, såå länge wij äre påå jordenne, och behöffwe säya thet j Pater noster ståår förlååt oss wåra skuld, som wij förlåte them oss skylloghe äre, huilken bön alla christna menniskior moste bidia, aldrich ära the såå heligha, män såå mykit giffs aff them helga anda, hwariom och enom, som salugh skal warda, ath han ther medh kan stridha emoot then ondskan som j honom är, och öffwerwinna then, och haffwa henne nidhertryckta ther före är wort liffwerne här påå
Job. 7. jorden icke annat än en stridh som Job segher, j huilke stridh, then som tappar han fåår ewinnerlighen dödh, then som vinner han vinner ewinnerlighit lijff, och warder samma ondska icke platt vtsleckt
Psal. 119. Phil. j. förre än wij döö aff werldenne, ty sagde Dauid, Ay mich ath iach såå lenge skal boo här påå jordena, och sancte Paual sagde, Jach begärar warda förlossat och komma til Christum, medh huilkom och androm flerom såådana ordom, the gåffwo til kenna ath the ååstundadhe döö, och qwittas fråå thenne farligha stridhenne, j huilke monge tusende hafwa såå stridt ath the haffwa leghat vnder, och bliffwit förtappadhe doch är märkiandes ath inghen winner thenne stridhen medh sijn eeghen makt, vtan medh höwitzmanssens makt och hielp, thet är medh Christi hielp, huilken allom starkheet förwerfwat haffwer, som troo påå honom, för then skul ligger oss altijdh makt vpåå ath haffwa gudz ordh för oss, hwilkit är andans swärd, och troona för en skiöldh, medh huilkom som sancte Paual
Ephe. 6. segher samma stridh best genom gååss, och effther troon är besynnerlighen gudz gåffwa, är oss altijdh nyttogt ath bidia gudh som
Luce. 17. apostlana giorde ath han föröker oss troona, och förstörkier oss medh then helgha anda, ath wij måå winna then strijdhen, och sedhan fåå then crona, thet är then ära och glädhe som gudh haffwer them tilreedt, som ärligha strijdt haffwa, och här effther wilia wij nw tagha then deelen före om bönen.

Om bönen.

TJl then deelen om bönen är merkiandes ath Christus Jesus wor frälsare och åtherlösare, rådde och förmanadhe, icke en tijdh,

vtan offta, ath wij skulle bidhia, och oss skulle warda giffwit, som ewangelisterne scriffwa, och badh ath wij troo skulle, ty thet wij beddes skulle oss wedherfaras, och ath wij skulle sielffwe gåå tryggeligha fram för wor hemmelska fadher, och bidhia honom j christi nampn, och wor bön skulle icke wara fååfeng effther thet fadheren elskar oss för christi skul, haffwer han och giffwit oss then tröösst och hopp, ath ther skal icke wara feel vpåå, thå wij bedhiom fadheren j hans nampn ath thet skal iw warda oss giffwit, ther måå wij fulleligha förlåta oss vpåå. Matth. 7. Lu. 11. Mar. 11. Johan. 16.

Och sååsom christus hafwer oss budhit ath wij bidhia skole såå haffwer han och lärdt oss huru wij skulo wara skickadhe, när wij wora bön bidhia skole, huad ååthäffwor wij skole haffwa, seyandes, När tw vilt bidhia såå war icke som the skrymtare äre, ty the plägha ståå j församblingana, och gatu hörnen ath the skola warda seedda aff menniskiomen, som han wille säya the göra thet pååå rosn, ath menniskionar skolo prijsa them för theras böner skul Sannerligha segher iach idher (sagde han) the haffwa theras lön, men thå tw bedher tina bön gack in j thin kammar, och slåå dörena til och bidh thin fadher som är j lönligh rwm, och thin fadher som seer j lönligh rwm skal wedhergälla tich openbarligha, aff tesso ordhe är klart til förståå, ath christus vil wij vndfly skola fååfengeligha äro och rosn, j wåre böner, annars ära the icke taknemmeligha för wår hemmelske fadher, sagde och christus, Tha j bidhien skolen j icke wara mångtaloghe sååsom heedningana, ty the meena, ath the skola warda hörde för theras monga oord skul, ther före skolen j icke wara them lijke, för ty idher fadher weet wäl huad idher görs behooff för än j bedhens aff honom. Matth. 6.

Aff thesse christi oordh haffwe wij klarligha vttryckt ath han vil icke wij skola bruka för mong fåånyttogh oordh j wåra böner, likerwijs som wij skulle sätia wor hemmelska fadher stickona j händer, och peka vpåå för honom huad han oss geffwa skulle, seyandes, giff mich thet och thet, j dagh, j morghon, öffwer morghon etc. Och lägia ther mong oord vpåå, sååsom han icke sielf

viste, huad oss behooff giordes, och när rette tijdh wore, thå han oss thet geffwa skülle Ther före sagde Christus, när j bidhien skolen j icke wara sååsom heedningana, brukandes mong oord, för ty the meena ath the skola warda theste bäther hörde ath the hafwa mong oord, män waren j icke them lijke j idhre böner, Jdher hemmelske fadher weet wäl huad idher görs behooff, för än j bidhien, som han wille säya, säther idher hemmelska fadher icke såå före til pricka, huad han skal giffwa idher, han weet bäst sielff huad idher behöffwes låther honom betemma ther medh.

Ther före lärde nw Christus oss, ath wij skulle haffwa fåå ordh j wåre böner, icke mykit tisla och tasla medh munnen, vtan haffwa ena innogha bön j hiertat til gudh såå ath hiertat och munnen fölias ååth, ath ther icke är annat j hiertat och annat j munnen, som the skrymtare göra som läta munnen gåå, och lätas wara gudheligha vtwärtes för menniskiomen, män hiertat är långt j fråå, och
Esa. 29. om såådana bidhiare segher gud genom Esayam propheten, thetta folkit nalkas mich medh sin mun, och hedhrar mich medh sina läppar, men theras hierta är långt j fråå mich, ther före när wij viliom bidhia wår hemmelska fadher, skolom wij bidhia honom innerligha, aff alt hiertat, och såå som gudh öffwer gåår alla menniskior, såå skal och then bön, gudhi skee skal, innerlighare wara, än noghon the bön, som noghon menniskio skee skal, och om bönen icke gåår aff hiertat, är thet mera en försmädhilse för gudhi än böön.

Såå skal man och weta, ath effther thet menniskian vpåå thesse werldenne är stadd j stoor farligheet, och hafwer tre gräseligha fiender för handenne, dieffwlen, werldena och sin eghin begärilse, huilka henne daghligha vilia dragha j fråå gudh, til ewinnerlighen fördömelse, är thet hennes största tröst thet gudh henne loffwat haffwer ath thet hon bedhes aff honom skal henne warda giffwit såå ath om hon bedhes hielp aff honom emoot sina fiender will han wara henne bijstondigh ther måå hon förlåta sich vpåå, och will gudh, ath hon skal idherligha bidhia och icke låta aff, vtan wara träghin j sin böön thet Christus oss lärdt haffwer medh nogher lik-

nilse som Lucas scrifwar såå säyandes, En domare war j en stadh Lu. 18.
som icke fruchtadhe gudh ey räddes heller för noghen menniskia,
ther war en änkia j samma stadhen och hon kom til honom och sagde
låth mich skee rätt aff min trettebrodher, men, en tijdh lång ville
han thet icke göra, ther effther sagde han vidh sich sielff än thå
ath iach fruchtar icke gudh, ey rädhes heller noghen menniskio,
doch effther thet thenna änkian gör mich såå stoort omak, vill iach
läta henne skee rätt, ath hon icke ååther skal komma och straffa
mich, och sagde christus, hörer huad thenne oretfärdighe domaren
segher, skulle nw icke gudh låta sina vtkoradhe skee rätt, som roopa
natt och dagh til honom, än thå han drögde medh them? Jach segher
idher ath han låther them snart skee rätt.

Aff thenne liknelsen hafwe wij thet ath christus vil wij skole
idkeligha bidhia, och wara trägna j wåra böner natt och dagh, och
oss skall warda giffwit, nw hörde wij til förenna, ath Christus vill
icke hafwa mong oord vtan itt innerlighit hierta, ther före moste
wij här förståå medh then böön som wij idkeligha haffwa skola natt
och dagh, then böön som är j hiertat, ty ath idkeligha bidhia medh
munnen är oss icke möghelighit, icke vill heller Christus mong oord,
men then böön som är j hiertat, och andan, kan wara idkelighen,
ä huad man gör, äther eller dricker soffwer eller wakar, eller är vpåå
sitt arbete, ty ath een såådana böön är iche annat än en ååstundan
suckan och änxlan, ther man tränktar effther noghot som han be-
gärandes är aff gudhi, besynnerliga til hennes siels salighet, och
ena såådana tränktan kan man altijdh haffwa til gud ää huad man
gör såå som en som sitter j fängilse, ä huad han gör soffwandes eller
wakandes, ååstundar han altijdt och tränktar ther effther ath han
motte warda lööss och iw hårdare hans fengilse är iw större tränktan
haffwer han til ath wara lööss, åstunda nu noghot af gudi medh såå-
dana trängcktan, är then böön som Christus will wij skole idkeligha
haffwa, och såådana böön haffde Paulus altijdh (som han offta
scriffwar j sina epistler) til gudh för them han predicadhe före,
ath gudh ville giffwa them sina nådh, och kan thenne bönen såå

skeer j hiertat wara the bönena förutan, som skeer medh munnen, men then böön medh munnen skeer, kan icke wara thenne bönena förutan, om hon annars skal wara gudhi tacknemlig, ty ath när munnen bidher, och hiertat är borta annerstadz, är thet ey annat än skrymterij och försmädhilse för gudhi ther före moste munnen och hiertat fölias ååt.

Och vpåå thet ath såå skulle kunna skee haffwer Christus lärdt oss ena böön, ther fåå ordh ära vthinnan och diwp sinne, giffwandes oss til kenna, thet wara wår hemmelska fadhers vilia, ath bönen skal iw gåå aff hiertat, män vpåå thet ath hiertat icke skulle warda förhindrat ther aff, ath tanken skulle giffwa akt vpåå huru orden skulle warda framfördt, ther före satte och Christus oss fåå ordh före huilken såå lydhandes ära som wij nw fåå höra.

Fadher wår tw som

äst j himblom, helighat warde titt nampn, Tilkomme titt rijke, Skee thin vilie såå påå jordenne som j hemmelen, wort dagligha brödh giff oss j dagh, och förlååt oss wora skuldh sååsom wij och förlåtom them oss skyldoghe äre, Och inleedh oss icke j frestilse vtan fräls oss aff ondo Amen.

I Thesse böön haffwer Christus icke aleena lärdt oss huad wij bidhia skole, vtan och iemwel huad wij först sökia skole medh wåre böön, och än thå ath thenne böön hafwer diupare sinne, än noghon menniskia til fulla vttryckia kan, wilia wij doch lekawäl gifwa här en lithen förclaring vpåå för the eenfåldighe som icke äre sielffwe såå skarpsinnadhe ath the begripa kunne, huad j thesse fåå oord beslutit är, och äre här siw böner som Christus oss lärdt hafwer huar effter andro, j huilkom han medh ganska fåå oord, diwp sinne begripit haffwer som wij nw fåå höra.

Fadher wår som äst j himblom.

AFf thesso oorden läre wij hoo then är wij bedia skole thet är wor fadher, huilkit oss ganska tröstelighit är, ath wij gåå icke fram före noghon hardan och strängan domare, och bidhiom nådh och misskund aff, then ther alt wil strengeligha näffza som illa görs, vtan wij gåå fram och bidhiom wår kära fadher then ther altijdt är benäghen till ath göra misskund medh sin barn som bidhia honom och falla till fögho, ä huru illa the haffwa förseedt sich och förtörnat honom huilkit oss ganska hughnelighit är, och läther gudh här vthinnan bemärkia sina obegripeligha barmhertogheet, ath han som inghen synd lijdha måå, vtan haffwer all synd strängeligha förbudhit, vill doch wärdoghas till ath heeta theras fadher, som fulle äre medh synd, bewijsa them alt gott, och tagha theras synder j fråå them, aff huilkit wij jw måå tryggeligha gåå fram för honom, och bidhia huad oss görs behooff, thet är wor fadher wij gåå til, han sönyer oss inthet thet oss görs behooff, och är han och mektogh noogh til ath giffwa oss thet, ty han är j hemmelen och är en herre öffwer hemmel och jordh, och är thetta meningen j thessa förscriffna ordh, som Christus ville lära oss seya.

O alzmektughe gudh tw som aff thin obegripeligha godheet för thin eenda sons jesu Christi förskyllan skul, ville värdoghas til ath wara wår fadher, wij som fulle äre medh synd ther tw påå rettwisones wäghna wäl motte haffwa lätit oss fåå ewinnerlighen dödh och pijno som wij förtiänt haffde, och warit oss för en sträng domare, ville tw likawäl aff thina stora barmhertugheet, heller bewijsa oss thina goodheet, then wij icke förskyllat haffde, och såå wara oss för en fadher, än ath tw skulle effther thin rettwijsa haffwa bewijsat oss thina wredhe then wij förtiänt haffde,

Såå goodh haffwer tw thå warit, o wår hemmelske fadher, ath tw haffwer seedt offwer medh oss, loffwat och giffwit oss oseyeligha mykit got och haffwer genom thin älskeligha son jesum Christum wor kära brodher budhit oss ath wij skole tryggeligha gåå fram för

tich, och bedhas thet oss görs behooff, och thet skal warda oss giffwit, Såå kära fadher vpåå sååda thins sons tilseyelse förlåte wij oss, och komma nw fram för tich, icke medh noghot thet wij effther wort eeghit sinne sielffwe saman satt haffwe, vtan medh thet som han oss lärdt haffwer, huilkit (wij inthet twiffle) tich behaghelighit är ther före seye wij, o fadher wår tw som äst j hymblomen tänk vpåå oss thin älende barn, tw som fadheren är, äst j himblomen ther all fredh och rooligheet är, ther all glädhi och frögd är ther wort rätta fädhernes land är, och wij thin fatigha barn, ära här påå jordenne, ther all ofredh och buller är, ther all sorgh och bedröffwilse är, ther wij äre främande och älende, wij gåå fram tryggeligha före tich bekennendes tich för wor fadher, och sååsom tw ville wara wor fadher, kenne wij och oss hwar annan för brödher, bidhiandes hwar medh annan såå seyandes.

¶ Then första bönen.

Helighat warde titt nampn

Meningen är thenna.

O Tw alzmektoghaste ewighe gudh, käre fadher, titt hiligha benedyedhe nampn warder påå thesso arma och vsla werldenne sååå margfålleligha wanhedrat och försmädhat, thet som boorde haffwa alla största äro och prijs, thet warder j mong otaligh stycke misbrukat tich til alla största hååån och spott, Sååå och käre fadher är thet titt helgha nampn en stoor wanhedher ath wij som tw haffwer aff thina stoora barmhertugheet taghit til thin barn, föra icke sååådana liffwerne som oss boorde, ty thet är fadheren en skam ath barneth steller sich illa.

Therföre o wor alre älskeligaste hemmelske fadher giff oss thin fatigha och älende barn, thina nådh ath wij motte heligha ära och prijsa titt nampn, ath wij motte föra itt sååådana liffwerne, ath titt nampn worde loffwat och prijsat ther aff, ath tw som äst en godher fadher haffde och goodh och twktigh barn.

Giff thina nådh ther til, ath all the stycke ther titt helgha nampn warder missbrukat vthinnan motte affkomma, såå som är troldoom falsck signilse vidskepelse leffian, wantroo, kätterij, falsk lärdoom, skrymterij wnder titt helga nampn, höghfärd, fåfengeligha eedher och annor såådana stycke ther titt nampn är j missbrukan.

Giff thina nådh ther til ath wij j alla wora nöödh inghen annan ååkallan haffwe vtan vpåå titt helgha nampn, och ath wij jw icke thet förgäte ä huad oss wedherfars.

Giff nådh ther till ath wij såådana ååthäffwer haffwa måghom ath andre som them see mågha förbätra sich ther aff, och ath icke wort nampn, vtan titt nampn warder ther prijsat före.

Giff nådh ath inghen warder förarghat eller förwärrat aff wort skröpeligha liffwerne.

Giff thina nådh ath wij jw altijdt ära och prijsa titt nampn j alla wåra tankar oord och gerningar och ath wij inthet thet ting begäre som tich kunde wara till wanheedher.

Och wnder thenna bönena beslutes alla böner och psalmer ther man loffwar, ärar, prijsar, siunger och tackar gudh vthinnan.

¶ Then andra bönen.

Tillkomme titt rijke.

Meningen är thenne.

THetta älende lifwärnet wij här haffwe är syndafult och ondt, j hwilka dieffwlen som thet haffwer ååstadh kommet, är en herre och capitener, ther före kallas han och thenne werldennes förste, Johan. 14. och såådana som försten är såådana är och regementit och rijkit, men titt rijke (käre fadher) är fult medh rättferdigheet och goodheet ther Christus thin käre son, är en herre och capitener öffwer, såå läät nw dieffwlens rijke gåå j fråå oss, och läät titt helga rijke och regement komma til oss j ghen.

Giff oss ena stadigha och rätta troo till Christus, itt starkt

hopp til thin stoora barmhertogheet, emoot alla wåra synder, och en rätten kärlech· til tich och alla menniskior, och förwara oss j j fråå twiffuelachtigheet och wanhopp.

Hielp oss j fråå okusckheet j tankar oord och gerningar, och j fråå twedräkt, haat, nijt kijff, affwnd, ilwilia, wredhe högfärd, öffwerflödigheet, girigheet, och annor sååda stycke som dieffwlens regement til hörer, och giff oss kuscheet j tankar oord och gerningar, och sämio och kärlech, ödhmiwkheet, och andra sååda dygder, som titt regement til hörer.

Hielp oss ath när titt helga regement är begynt j oss ath thet måå dagligha förmeeras och icke förminskas och warda fulkomnat, och ath wij icke falla ther aff vtan bliffwe faste stondandes, och effther thet thetta lifwärnet är fult medh farligheet, sååa hielp oss ther j fråå.

Giff oss nådh til ath warda thesse werldennes fiender, och ååstunda thet ewinnerligha liffwet, hielp oss ath wij icke rädhes, vtan begära heller thenna timeligha dödhen vpaa thet ath thet ewigha liffwet måå warda fulkomnat j oss.

Wnder thenna bönena beslutas all stycke j scrifftene ther man begierer nådh och dygdh aff gudhi.

¶ Then tridhie bönen.

Skee thin vilie sååa pååa jordenne som j hemmelen

Meningen är thenna.

VOr wilie är för syndennes skul sååa oond wordhen, ath han inteth begära kan vtan thet som ondt är och emoot gudz vilia, men thin vilia (käre hemmelske fadher) är osäyeligha goodh och kan icke annat begiera vtan thet som gott och rettferdogt är, Sååa förbarma tich nw öffwer oss, och läät oss skee effther thin vilia, och icke effther wår giff oss itt gott tolamodh, ath wij lidha kunne thet war vilie warder til ryggia driffwen.

Giff oss nådh til ath toleligha lidha förtal, bannor, öfwerwold,

orät, och annat såådana, ath wij icke hämpnes eller förtörnes ther öffwer, vtan bidhie för them oss hata, och göra them gott som oss göra oondt, thy thet är oss sielffwom nyttigt thet the oss göra, effther wor vilie warder giorder om intith.

Giff oss nådh ther til ath wij kunna gladheligha lidha siwkdoom, motegång fatigdoom, och annat såådane, och ath wij icke säye thet komma aff dieffwlen och oonda menniskior, vtan ath thet vidherfars oss alt effther thin helga vilia, ther tw will wij skole dragha korset, och förhindra wor eghin vilia medh som oonder är.

Giff oss nådh, ath wij gladheligha döö när thin vilie til kräffwir, ath wij icke äre tich olydhuge, och bruka al wor ledhamoot effther thin vilia, förwara wora tunga fråå bakdantan, och all wor ledhamoot j fråå thet som är emoot thin vilia.

Lär oss (käre fadher) thet grundeligha besinna ath inghen kan göra oss noghot ondt, medh mindre han gör sich sielff ther vthinnan mykit meera skadha för tit ansichte än oss, ath wij måå såå meera vpwäckias til barmhärtigheet öfwer honom än til wredhe.

Giff oss nådhe ath wij icke glädhies ther aff ath wore owener gåår illa vtan ynka oss ofwer them, och ath wij icke frögdas ther aff ath thet gåår effther war wronga wilia.

Wnder thenna bönena beslutas alla the böner och Psalmer som ära emoot syndena, och ther man bedher för sina fiender.

¶ Then fierde bönen.

Wort dagligha brödh giff oss j dagh.

Meningen är thenne.

THet brödhit är wor käre herre Jesus Christus som spijsar och tröösters sielena, ther före o tw hemmelske fadher giff thina nådh ther til ath Christi liffwerne, oord gärningar och pina, warda predicat för oss och heela werldenne, och hielp oss ath wij haffwe honom och hans oord, och gärningar för itt exempel och effther-liknilse, j alt wort liffwerne.

Giff oss nådh ther til ath wij j wor motegång, måå warda styrkte j hans pino och wedhermödho, öffwerwinna wor dödh medh hans dödh.

Giff nådh ath alle predicare måå nytteligha och gagneligha predica Christi oord och gärningar, j heela werldenne, och ath alle the som predikan höra måå lära rätt kenna Christum, och bätra sich ther aff.

Förbarma tich öffwer them som ther till skickadhe äre ath the oss rätta wäghen lära skola, vplys them medh then helgha anda, ath the måå giffwa oss en rätt lärdoom före, och wara wora rätta väghwisare medh oord och gerningar, och lätt all falsk lärdoom bortkastas aff thine helghe försambling och hielp ther till ath the som äre swaghe j troone icke förarghas eller förwärras aff theras oonda exempel och liffwerne om the illa liffua.

Giff nådh ath wij måå (oss til saligheet) vndfåå Christi helga lekamen och blood, och summa summarum, giff oss wort daghliga bröd til liff och siel, och ath christus blifwer ewinnerligha j oss, och wij j honom, ath wij såå rätzligha måå heeta och wara christna.

Wnder thenna bönena beslutas alla böner och psalmer j huilka man bedher, för sina förmän och ath all falsk lärdoom motte aff komma.

¶ Then femte bönen.

Och förlååt oss wora skuldh såå som och wij förlååtom them oss skyldoghe ära.

THenne bönen holler thet inne ath wij skole först haffwa förlååtit them som oss haffwa brutit emoot, och sedhan skola wij begära ath oss skal förlååtas, thet wij haffwa sielffwa brutit gudhi emoot, annars är thet oss een farlighen böön, och ath wij skolom kunna förlååta enom androm sin brot, bidhie wij j then tridhie bönen, Såå bidhie wij nw käre fadher, ath tw ville see öffwer medh

oss, j thet wij haffwe brutit tich emoot, giff oss nw och påå wort ytersta, itt fridhsampt och rooleghit samwet, ath wij icke warde för wore synder skuld förskräkte för thin stränge doom, och falle såå j wanhopp, gack icke til rätta medh oss, wij begära naadhena och icke rätten, gör bätre emoot oss än wij förtiänt haffwe, giff gott för oondt som tw hafwer budhit oss ath göra, läät oss glädhias ååt thin doom och icke förfäras.

Lär oss (kära fadher) ath wij icke förlååte oss vpåå wora gärningar eller förtienst, vtan alleenast vpåå thin stoora barmhärtogheet, läät oss icke falla j wanhopp för wora groffwa synder skul, vtan giff oss nådh ath wij kunne förlååta oss vpåå thina misskund som osäyeliga större är än alla wora synder.

Hielp alla menniskior som äre j angst, sorg och änxlan, för sina synder skul, besynnerligha, then N och then N läät them icke falla j wanhopp.

O käre hemmelske fadher stilla wor gräseligha fiende dieffwlen bådhe nw och j wort ythersta, ty han räknar altijdt wora synder groffware och större än the äre, och bakdantar och beklaghar oss altijdt, döm oss icke effther hans klaghemåål, icke heller effther wort skröpeligha samwet, hör icke vpåå dieffwlens bakdantan ther han förtalar oss för tich, sååsom wij icke heller vilie höra ther vpåå ath wor näste warder förtalat.

Wnder tesse bönene beslutas alla böner och psalmer, ther man bedhes synderne förlåtilse medh, och kallar vpåå gudz barmhertugheet medh.

¶ Then siette bönen.

Och inleedh oss icke j frestilse.

Meningen är thenne.

FRestilse haffwom wij aff wor eghen begärelse, dieffwlen och werldenne.

Såå käre fadher giff oss nådh til ath wndertwinga wor eghin

begäre, läät oss icke warda öffwerwunna, aff okuskheet, frååszerij, drinkerij, och andra lustar ther wor likamen är beneghen til.

Hielp oss ath öffwerwinna alla anfäktingar som wij fåå aff werldenne, godz och äghodelar, werdzligh rosn och prijss, werdzligh motegång, wronga menniskiors öffwerwold och annat såådana.

Förwara oss ath wij icke öffwer winnas aff dieffwlens eggilse och inskiutilse, som är höghfärd, åwnd ilwilie och annat såådana.

Hielp oss ståå emoot all frestilse och anfäktingar som oss wilia dragha j ena motte eller andra j fråå thet tw oss budhit haffwer.

Förwara alla them som än ståå emoot frestilsan, ath the icke falla, och reess them vpp j ghen som falne äre, ath the måå och blifwa ståndande emoot frestilsen.

Giff oss nådh ath wij som äre här vpåå thessa snödha werldenne stadde, j bland såå monga hädzska fiender, icke warda öffwerwnne vtan måå manneligha stridha emoot wor eghin begär, werldenna och dieffwlen, och fåå then ewigha krona tw oss loffwat haffwer.

¶ Then siunde bönen.

Utan fräls oss aff oondo.

Meningen är thenna.

O Wor kära hemmelska fadher läät oss icke warda inledda j frestilse, och offwerwinnas, vtan hielp oss att wij them öffwerwinna måghom, tagh j fråå oss alt ondt, andelighit och wärlzlighit som oss kan wara skadelighit til lijff eller til siel.

Förwara oss för helwitis pino, för eeld och watn, för pestilentier, och andra swååra plååghor, för hunger och törst, och annat såådana, doch leka wäl såå ath thin helghe vilie haffwe jw sin framgång, och ath titt nampn måå warda ärat och prijsat.

Amen.

Aff tesse böön läre wij huad och huruledhis wij bidhia skole wor hemmelska fadher, och ära här all the stycke inne beslutat som oss kan göras behooff, bådhe til lijff och siäl och thenne bönen

är itt rätt efftherliknilse, och efftthersyn, ther wij alla wora böner skola lagha efftther såå ath the böön, som icke beslutas j noghot aff the stycke som här äre begripen, är wisseligha icke tacknämelighen för worom hemmelska fadher, för ty han haffwer giffwit oss j befalning ath wij skole giffwa akt vpåå huad hans älskeligha son Matth. 17. jesus Christus waar herre hafwer oss lärdt och föresagt, honom skola wij höra, nw see wij här klarligha, ath the stycke här äre vttrykt äre såå ordinerat, laghat och skickat, ath thet är först satt j bönen, som gudhi påå rörer, ath wij bidhia ath han skal först öffwer all ting warda ärat loffwat och prijsat och sidhan thet oss påå rörer, Såå bidhiom wij nw först, ath hans nampn skal warda helighat, loffwat och prijsat, ther näst ath hans rijke och regement, ther han är en herre vthinnan, skal til kumma, och ath hans vilie skal skee och icke war, Thetta är honom til ära och prijs, Sidhan bidhiom wij thet oss är nyttelighit och gagnlighit, Som är ath han ville gifwa oss vort daghelighit brödh, och ath han ville förlååta oss wora synder, och icke inledha oss j frestilse, vtan frelsa oss aff oondo, ther före skole alla wora böner såå wara laghadha, ath ther warder först sökt efftther gudz ära och prijss, och ath alt thet wij begiere oss till godho, skal wara bidhit medh såådana beskeedt och wilkor, ath om thet kan wara honom til loff och ära thå skal han oss thet giffwa och annars icke.

Och är merkiande, ath när wij viliom bidhia wora böön, skole wij först wara förtänkte huad wij aff worom hemmelska fadher bedhas och begära welie, ath wij icke komma fram före honom, och wete icke sielffwe huad wij bidhie om, ther före moste wij grant betänkia hwad nöödh oss driffwer ther til, ath wij skole komma til honom och bedhas hielp, och skole wij först beklagha wora nöödh för honom, huad oss påå gåår, wedh thetta settet eller annat såådana, O käre hemmelske fadher, Jach är ganska mykit bekymbradher medh höghferd, ogönst, otologheet, och mykit annat såådana, thet mich daghligha dragher j fråå tich, som är mines siels saligheet, och till ewinnerlighen dödh, thet mich är itt gräselighit

ting vpåå tänkia, och weet iach inghen, then iach såådana nöödh kan före klagha, vtan tich alleena min käre fadher, ty ath inghen är then mich hielpa kan vtan tw alleena.

Thå wij nw såå haffwe klaghat huad nöödh oss gåår vpåå, eller och wor näste som wij vilie bidhia före, moste wij läggia en grundwal före, ther wij fundera wora böön vpåå och holle oss vidh, thet är gudz oordh, ther han haffwer oss budhit ath wij skole bidhia
Matth. 7. och oss skal warda gifwit, wij skole sökia och warda finnandes, wij skole klappa, och thet skal lätas vpp för oss vpåå såådana gudz oordh och lyffte skole wij stadfästa wora böön vidh thetta settet.

O käre hemmelske fadher iach klaghar mina nöödh för tich, och bidher tich, ath tw hielp mich, iach kommer icke aff min eghin dierffheet fram för tich, iach kommer effther titt eghit bodh och beffalning, ther tw sielff genom thin elskeligha son Jesum Christum wt loffwat haffwer, ath then ther bedhes honom skal warda giffwit, Påå the oordhen haffwer iach förtröstat mich, och är nw kommen fram för tich, ther före käre fadher tänk vpåå tit löffte, iach ropar til tich och bedher, hielp nw här tränger nödhen til see icke vpåå mina owerdigheet och synder vtan vpåå thina stora misskund och löfte, och huru tw haffwer sielff kräffiandes aff thin eghin godheet förplicktat tich ther til, ath tw vill thet geffwa, ther tw warder bedhin om, see, nw ligger iach, titt arma creatwr, för thina föther, och bedhis hielp, hielp nw kära fadher hielp.

Och när som wij haffwom såå stadfäst wora böön vpåå gudz löffte och tilseyelse, skole wij och haffwa ena stadogha troo til gudh, ath han jw läther oss fåå thet wij begäre, ty han haffwer sielff förplichtat sich ther til, Aff huilkit man wäl besinna kan, ath thet gud giffwer oss, thet giffwer han icke för wora förskyllan skul, eller ther före ath wij äre täss wärdighe ath han skal höra wora böön, vtan aff sin godheet, för sitt eghit löfte skul, och ther aff, ath han hafwer förplichtat sich ther til, med huilkin förplichtilse, han oss vpwäckier til ath bedhia, gifwandes oss til kenna, huilkin stoor omsorg, han hafwer för oss ath han som skulle warda aff wora böner

vpwäkter til misskund, han haffwer medh sin förpliktilse vpwäckt oss till ath bidhia, Såå ath han är förra redho som giffwa wil, än then som bedhia wil.

Ther före tala the oförnuffteligha, som såå säya, Jach är full medh synd och är owärdogh ath bedhia honom etc, och låther såå wara obidhit, thet owijsligha giordt är ty ath gudh hörer icke wora böön, för then skul ath wij äre täss wärdighe ä huru gode wij wara kunne, vtan för sin goodheetz skul och ther aff ath han haffwer aff sin frij vilia, förplichtat sich ther till, ther skole wij fulleligha förlååta oss til, och icke påå wora eghna wärdogheet eller goodheet.

Och när wij rätt bidhia wilia skole wij thet bekenna ath wij äre sielffwe owärdighe til ath förwärffwa medh wora böön, thet wij bedhia om, ther före kunne wij icke heller förlååta oss ther vpåå, män vpåå gudz barmhertigheet och förplichtelse skole wij förlata oss, ä huru godhe eller oonde wij sielffwe wara kunne, Ja när wij rätzligha bekenna oss wara owärdigha ath bidhia gudh thå äre wij bäst bequämelighe til ath bidhia ty then sich nidher trycker Lu. 18. han warder ophöghder, såå skal nw inghen för then skul läta wara obidhit, ath han är sielff owärdigh, vtan täste owärdighare han är täste bätre görs honom behooff ath bidhia, och han skal bekenna sina skröpligheet, och förtrösta sich vpåå gudz goodheet och löfte ther aff bliffwer han bönhörd, haffwe ther ena fulla troo til.

Såå skole wij och som före saght är hafwa ååstundan och tränktan effther thet wij begiere, ty ath vtan såå skeer kan bönen icke wara såå innerlighen som hon skulle aff hiertat, för ty thet wij ringa aktom ther bedhia wij om såå som wij thet aktom til, ther före moste wij medh suckan och ängslan ååstunda thet wij bidhiom om, annars är bönen icke innerlighen och gåår icke aff hiertat, gåår hon icke aff hiertat thå är hon inthet nyttogh.

Och skole wij j alla wora böner, sätia gudz wilia för wor wilia, såå ath wij jw giffwe thet honom j skön, ty han weet bäst huad oss nyttogt är och om såå är ath wij icke fåå thet wij bedhie om, är itt tekn ath wij icke haffwe bidhit effther hans vilia, Pläghar och gudh

offta förhala och fördröya medh thet wij bedhes, vpåå thet han vill försökia wora troo, och huad tröst wij sätie til honom och rammar ther medh wort betzta yterlighare än wij noghontijdt sielffwe besinna kunne, ther före skole wij wara idhkelighe och trägne j wara böner, inteth twifflandes, ath thet oss är nyttelighit warder han oss jw giffwandes, och ath wij förlååtom oss ther fulleligha til, ty han är trofast och holler thet han haffwer loffwat.

En gudheligh ååtanke

om förberörda böön fadher war, huru hwar och en christroghen siäl måå beklagha sin nöödh för sin hemmelska fadher, och huad swar han måå geffwa henne j ghen påå sin klaghemåål.

Siälen beklaghar sich.

O Fadher tw som äst j himblomen, wij thin fatigha barn, äre skilde j fråå tich, äre älende här vpåå thesse vsla werldenne, o huru mykit oss skil ååt tw äst j alla största glädhi, och wij thin fatigha barn, ära här j alla största sorgh och bedröffwilse, huru skole wij thå noghon tijdh kunna komma til wort fädhernes rijke.

Gudh swarar ther til.

Sonen hedhrar fadhren och tiänaren sin herra, är iach nw fadher, hwarest är thå min hedher, och är iach herren, hwarest är thå min rädzl? efther thet mit helga nampn försmädhes dagliga aff idher och för idhra skul.

Siälen medh then första bönen.

O käre fadher, ty wär, thet är såå sant som tw segher, wij bekenne wår skul, män wärdoghas tw til ath wara oss en warkunsammer och nådhelighen fadher, och räkna inteth medh oss, vtan giff nådh ther til, ath wij måå såå leffwa, ath titt nampn warder helighat loffwat och prijsat j oss, och för wora skul aff allom, när the see oss föra itt ärlighit liffwerne, läät oss inteth tänkia tala eller göra vtan thet tich är till ära och prijss, ath wij jw alt sökia effther thin ära, och icke wora, giff oss then nådh, ath wij kunne haffwa

tich kär, rädhas tich, och göra tich then wördning som godh barn bör göra theras fadher.

Gudh segher.

Huru kan mitt nampn warda helighat j idher, effther thet j ären beneghne och tilböyelighe til alt ondt, och idhert hierta är j syndennes häktilse? heller huru kunne j siunga min loffsång j såådana främande land? Gene. 8. Psal. 136.

Siälen medh then andra bönen.

Thet är sant käre fadher, wij finne ther sielffwe röön vpåå ath all wår ledhamoot äre tilböyelighen til thet ondt är och ath wår eghin begärelse, werlden och dieffwlen vilia alt förmykit regera j oss, och driffwa thina ära och titt helga nampn ther wt, thet bekenne wij, ther före bidhie wij tich, hielp oss wt aff thetta älende liffwernet, läät titt rijke och regement komma, som driffwer wt syndena, och gör oss godha, ath tw motte sedhan allena regera oss, och wij motte wara titt rijke, tich lydhoghe aff alla wora kraffter.

Gudh segher.

Mit sätt är såå ath then iach vill hielpa, honom förderffwar iach, och then iach vil göra lyffaktogh, goodh och rättferdogh honom dödhar iach, iach läter honom föraktas, och warda om inthet, män såådana vilien j icke lijdha, huru skal iach tha hielpa idher? huad skal iach meera göra ååt idher?

Siälen medh then tridhie bönen.

Thet tycker oss illa wara käre fadher, ath wij såådana thina lärdomar, icke besinna eller lijdha kunne, giff oss för then skul nådh ther til ath wij kunne läta thin helga vilia skee j oss, See icke ther före, ath thet vil wara oss pijnlighit och swåårt ath lijdha, gör tw effther thin vilia, näffza och straffa, hug och brän, som tich synes, tw äst wor käre fadher, läät oss thin fatigha barn, icke såå leffwa j sielffzwold effther wort sinne, ath wij förtörne tich, och förbryte then arffdeel, tw oss loffwat haffwer, wij wete ath wor vilie är altijdh ond, och thin vilie kan icke annars wara vtan altijdh good, ther före läät jw thin vilia skee.

Gudh segher.

Thet är wäl förra skeedt, ath monge haffwa älskat mich medh munnen, men theras hierta hafwer warit longt j fråå mich, och när iach hafwer warit medh them til wärka, och haffwer vilit giordt them bätre, haffwa the wändt til ryggia j ghen, och gååt til baka,
Psal. 77. som scriffwit staar, Conuersi sunt in die belli, Jach haffwer vilit komma them påå en goodh wägh, men the haffwa giffwit sich åther till syndena j ghen, mich til stoor oära och wanheedher.

Siälen medh then fiärde bönen.

1. Reg. 2. Ach thet är sant fadher, Jnghen aff sin eghin makt är sååå stark ath han lijdha kan thina näffzt och straff, medh mindre tw giffwer honom sielff maktena ther til, Ther före käre fadher, tagh til ath bedrifwa thin vilia medh oss, ath wij kunne warda titt rijke, tich til loff äre och prijss, och förstärk och wedherqueek oss medh thin helga oordh, giff oss wort daghlighit brödh, giff oss Jesum Christum, thin kära son j waart hierta, han är thet hemmelska brödhet, som wij fåå makt och styrkelse aff, ath wij måå sedhan kunna lijdha, ath thin vilie fåår framgong, och wor vilie warder giorder til inthet, giff oss och heela christenhetene the predikare som thet helga euangelium rätt lära och förkynna kunna medh oordh och gärningar.

Gudh segher.

Thet är icke gott ath man kastar helgedomar, och thet brödh barnen til hörer för hundanar, j synden daghligha dags, och om iach än läte mykit predika för idher, göre j lekawäl inteth ther effther, vtan förakten min oordh.

Siälen medh then femte bönen.

Ach käre fadher förbarma tich ofwer oss och förwegra oss icke för then skul wort bröd män thet wij icke göra effther thin helgha oord, tycker oss illa wara, och bidhie ath tw ville hafwa tolamood medh oss arma syndare thin fatiga barn, och förlååta oss wora skul och gack jw icke til rätta medh oss, vtan tänk vpåå, ath tw haffwer vthloffwat, ath then som förlåather sinom nästa sina skull medh

honom vill tw och offuersee, j thet han tich skyllogh är, vpåå thesse thin oord förlååte wij oss ath tw förlååter oss wor brot.

Gudh segher.

Offta förlååter iach idher, idher brot, och fördragher medh idher, män j haffwe ena ganska ringa troo, j kunne icke waka en lithen tijdh medh mich, vtan fallen strax j bekymber och mistroo. Matth. 26.

Siälen medh then siette bönen.

Swaghe och skröpelighe äre wij käre fadher, och försökilsen äre starck och mong som wij haffwe aff wor eghin begärilse, werldenne, och dieffwlen, O käre fadher halt oss wedh makt och läät oss icke falla j frestilse, ther wij ååter synda påå nyt, vtan giff oss nådh til ath stridha manligha emoot frestilsen, och hielp ath wij kunne bliffwa faste ståndandes vthi endan, ty ath vtan thina hielp kunnom wij inthet göra.

Gudh segher.

Jach är rätwijss och min doom är rät, och kan för then schuld synden ecke wara ostraffat, ther före mosten j nw såådana oondt lijdha, och warda freestadhe ther aff, thet är edher förtiänta löön, edher synd twinghar mich ther til, ath iach moste henne straffa.

Sielen medh then siwnde bönen.

Effther thet, thet oonda som wij wardhom freestadhe aff, geffwer oss tilfelle ath falla emoot titt bodh, såå käre fadher frelss oss ther j fråå, ath wij måghe bliffwa vtan synd, och efftherfölia allan thin vilia, och warda titt rijke ärandes och prijsandes tich ewinnerligha Amen.

Och effther thet tw hafwer sielff såå lärdt oss, och budhit oss bedhia, och ther til loffwat ath tw vil höra oss förhopes wij, och ära wisse ther vpåå (o käre fadher) ath tw holler thet tw haffwer loffwat.

Her måtte nw någhor seya, then ther kan setia troo til gudz lyffte, honom warder wisselighan gifwit thet han bedhes, nw är iach såå skröpelighen ath iach ecke troo kan, huru schal iach thå göra? ther swaras til, hafwer tw ecke troona, såå bedh gud ath han geffuer

Lu. 17. tich henne, och sägh som apostlanar sadhe, Herre förööka oss troona, och sååsom en man giordhe, som kom till Christum och beklagade ath hans son war illa besatt medh dieffwlen och badh han schulle hielpa honom, thå swaradhe honom Christus och sadhe kan tw alleenast troo, honom som troor ära all tingh möghlighen, mannen swaradhe och sadhe medh gråtande tårar, Herre iach troor, hielp minne otrooheet, gör och såå tw, bidh gudh ath han hielper thinne otrooheet, och ath han föröökar thina troo, och hon vardher tich giffwen.

Mar. 9.

Såå haffwa wij nw hördt thë siw bönerna som Christus oss lärdt haffwer, huilka böner och wäl heeta måga siw godha lärdomar, aff huilke wij lära kunne j huad jemmer och wsulheet wij vthi kompne äro, Aff the första bönenne, lärom wij ath gudz nampn wardher försmädhat j oss, thet wij ther medh bekenne, ath wij bedhie thet schal warda helighat, worde thet hälighat som thet boorde, thå giordhes ecke behooff ath bedhia ther om, ath thet schulle warda helighat, aff then andra bönene lärom wij, ath wij ärom stadde vnder dieffwlsens regemente och j hans rijke, ther före bediom wij ath gudz rijke skal tilkoma, aff then tridhie lärom wij ath gudz vilie skeer ecke j oss, aff then fierdhe lärom wij, ath wij ärom ther wij lijdha stoor hunger, aff then femte lärom wij oss haffwa en syndogh wmgängilse, aff then siette bönene lärom wij, ath wij wandrom ther aldra största farligheet påferde är, aff then siwnda lärom wij oss wara bekymbradha medh alt oondt aff huilko alla oss beskerme gudh fadher och son och then helge ande Amen.

¶ En lithen wnderwisning huru man schal förstå Aue maria.

Hell Maria full medh

nådh, herren är medh tich, tw äst welsighnat offwer alla qwinnor och welsighnat är thin liffs fruct Jesus Christus Amen.

Lu. j. FOrst är merkiandes thet sanctus Lucas scrifwer, ath Gabriel engel wort vthsendt aff gudhi, vthi en stadh j Galilea land benempd Nazaret, til ena jomfru som förloffwat war enom manne,

hwes nampn war Ioseph wtåff Dauidz hwss, och jomfrwnes nampn Maria, och engelen kom in til henne och sadhe, Hell full medh nådh herren är medh tich, velsighnat tw j bland qwinnor.

Aff thesse euangelistens oordh seer man klarligha hwarest Aue maria haffwer sitt vrsprungh, ath thet är then helsan som Gabriel ängil helsadhe henne medh, när han kom in til henne, och schulle bebodha henne, ath hon födha schulle gudz son, och see wij här ath han haffde ecke flere oordh j sin helsan, än tesse, Hel ful medh nådh, herren är medh tich, welsighnat tw j bland quinnor, men thet man legger ther meera til, welsighnat är thin lijffs fruct, är ther aff taghit som sanctus Lucas scriffwar noghot effter the förberördha oordh, huru jomfru Maria gick til sina frencka Elizabet sancti Johannis baptiste modher, som tha haffwandes war, och kom in til henne och helsadhe henne, och tha Elizabet hördhe maries helsning, språng barnet vthi hennes lijff och Elizabet vpfyltes medh then helgha anda, och ropadhe medh höga röst och sadhe Velsighnat tw j bland qwinnor, och velsighnat thins lijffs fruct, och huadan kommer mich thet, ath min herres modher kommer til mich? Tesse Elizabetz oordh, velsignat thins lijfs fruct, äro lagd til the oordh som Gabriel hadhe, och är nw såå mykit til hopa, Hel ful medh nådh herren är medh tich, velsighnat tw j bland qwinnor, och welsighnat thins liffs fruct, Men Jesus Christus är sedhan tillagdt, til ath vttryckia hoo then liffs fructen är, som man ville seya Velsighnat thins liffs fruct, huilken fruct är Jesus Christus.

Her aff är klart noogh förstondandes, ath Aue maria, är inghen böön, vtan itt loff och prijs, Likerwijs som the första oordhen som ståå j Pater noster, ther wij säye, Fadher wår tw som äst j himblomen, ära ecke böön vtan itt gudz loff, ther bönerna sedhan fölia effther, och effther thet ath Aue maria ecke är böön, och inneholler intit oordh ther någhot warder bidhit eller begierat medh, kan man ecke rätzlighan bruka henne för någhon böön vtan som sagt är, för een helsning gudhi och hans elscheligha modher then reena jomfrw Marie, till loff och prijs veliom wij och såå låta thet bliffwa,

och hållat alleenast therföre, och see til huad förstond her beslutas j thenne fåå oordh, huilken som skiptas j fyra stycke, them wij nw höra vilia hwart effther annat.

¶ Thet första stycket.

Hel Maria ful medh nådh.

Thenne obesmittadha jomfrw Maria wår herres Jesu Christi modher, haffwer warit gudhi ganska mykit käär, och han haffwer hafft en godh vilia och ynnest til henne, ther före kalladhe engelen henne nådhafulla, thet är then ther mykin nådh medh giord är, och när man thet rätzligha vttryckia schal, är thet meningen, hell tw aldra kärista eller aldra elschelighasta, hell tw som minom herra wäl behaghar, och tw som äst j hans hyllest och ynnest, och ther fölyer thå aff ath hon är worden full medh nådh, thet är medh gudz gafwor, som them pläghar skee som j gudz ynnest äro.

¶ Thet andra stycket.

Herren är medh tich.

Thet är gudh boor j tich, styrer och regerar tich til thet betzta, bedriffwer syn helga werck j tich beskyddar och beskermer tich j fråå alt oondt, styrker och stadhfester j alt gott.

¶ Thet tridie stycket.

Tw äst welsighnat offwer alla qwinnor.

Engelens och Elizabetz oordh som förberördt är, hålla, velsighnat tw j bland qwinnor, och är meninghen, effther thet gudh är medh tich, warder tw mykit actat och affhollen j bland alla andra qwinnor, så ath tw warder mera prijsat än noghon aff the andra, vidh thet sinnet sägher hon och sielff j sin loffsang, Magnificat, her effther (sägher hon) schola alla slecter säya mich wara salugha,

kan thet och såå förståndas, velsighnat tw j bland qwinnor, Alla qwinnor wordho förmaledieda, aff Eue syndh, såå ath the moste alla afla theres barn j syndh och förmaledielse, och födha them medh swedha och werck, nw äst tw och een j bland the andra qwinnor som barn födha, män ther the äro förmalediade j theres barnfenge, ther äst tw welsighnat, aflar vtan synd j welsighnelse aff them helgha anda, och födher vtan swedha, såå äst tw welsighnat offwer alla andra qwinnor.

¶ Thet fierde stycket.

Och velsighnat är tins liffs fruct, Jesus Christus.

Thet är thin åffödha warder mektugh, mykit åffhollen och aktat offwer alla menniskior, och thess prijs och loff schal gåå öfwer all tingh, kan thet och såå förstås velsighnat är thins liffs fruct alla qwinners åffödha är worden j Adams synd förmalediet, och födhas all j synd, såå ath alle födhas wredzens barn, men såå år thet ecke medh thins liffs fruct, och åffödha, ty ther alle andra qwinners åffödha, är förmalediet, syndafull och oreen, ther är thin affödha welsighnat nådhafull och reen, huilken thin liffs fruct kallas Jesus Christus, then the andra qwinnernes åffödha frelsat och åtherlöst haffwer, huilkom skee loff och prijs ewinnerligha Amen. Ephe. 2.

Een vthlägning vpåå jomfrw Maries loff sång

som kallas Magnificat huilken såå lydhandes är.

Texten.

MJn siäl holler mykit aff herranom Och min ande frögdar sich j gudhi minom frelsare, för ty han hafwer seedt til sin tienerinnes ringheet, sy, her effther alla slechter warda mich salugha kallandes, Ty then ther mektugh är han haffwer giordt mektugh tingh medh mich, och hans nampn är häligt, Och hans barmhertugheet warar frå slect och vthi slecter, ofwer them som fructa honom, Han haffwer Lu. 1.

bedriffuit mact medh sinom arme, och förskinghrat them som höghferdughe äro vthi theres hiertes sinne, The mektugha hafwer han sat vtaff sätit och vpsatt the swagha, The hungrogha haffwer han medh godh tingh vpfylt, och the rijka haffwer han latith toma bliffwa Han haffwer vptaghit sin tienare Jsrael, tenkiandes pååsina barmhertugheet, såå som han sagdt hadhe til wåra fädra Abraham och hans säädh, til ewig tijdh.

Utlegningen.

Til ath komma her til itt rätt förstond moste man först tilsee aff huad tilfelle then höghwärdugha jomfrw Maria, thenne oordh samman satt haffwer, och är merkiandes som sanctus Lucas scriffwar, ath när engelen hadhe warit när henne, bebodhat henne ath hon schulle födha gudz son, och ath Elizabet hennes frenka war och worden haffwandes j hennes ållerdoom, thå gick Maria hasteligha til Elizabet, och när hon kom in j Zacharie hwss, och helsadhe Elizabet språng barnet j hennes lijff, och Elizabet wart opfylt medh then helghe anda, ropadhe medh högha röst och sadhe, welsighnat tw j bland quinnor, och huadhan kommer mich thetta ath min herres modher kommer till mich? Sy strax iach hördhe rösten aff thinne helssningh medh min öron, språng barnet aff glädhi j mitt lijff, och saligh äst tw som troodde, för ty all tingh warda fulboordhat som tich saghd äro aff herranom och Maria saghde, Min siäl håller mykit aff herranom, och min ande frögdar sich j gudhi minom frelsare etc.

Lu. 1.

Her aff är klart til ath förstå, huad tilfelle Maria haffde ther til, ath hon then loffsången dicktadhe, thet kom ther aff ath Elizabet prijsadhe henne, och sadhe henne wara saligha och gudz modher etc til huilket maria såå swaradhe.

Min siel holler mykit aff herranom.

Som hon wille säya, Elizabet thet är wel sant tw sägher ath iach är welsighnat j bland qwinnor, och gudz modher etc, män sådana nådh hafwer iach ecke aff mich sielffwa, vtan min gudh och åtherlösare, haffwer sådana nådh och welgerningar giordt medh mich, aff huilkit min siäl holler mykit aff honom, loffwar och prijsar honom, för sådana osäyeligha welgerningar, aff alle minne siäl och kraffter, mich sielffwa prijsar iach inteth, och inteth haffwer iach heller aff mich sielffwa, män sådana dråpeligh tingh äro mich komen aff gudhi, therföre håller och min siäl mykit aff herranom.

Och min ande frögdar sich j gudhi minom frelsare.

Thet är mitt hierta och all min siäl frögdar sich och glädhies j gudhi minom frelsare, then mich frelst haffwer j fråå mina hedzska fiender, dieffwlen, synden, och dödhen, Såå fröghdar sich nw min ande eller min siäl, doch j gudhi minom frelsare.

För ty han hafwer seedt til sinne tienerinnes ringheet.

Som hon ville säya, min siäl loffwar och prijsar herran och min ande fröghdar sich j gudhi minom frelsare, ecke för min stora förskyllan eller högha wälle skuldh, vthan ther aff, ath gudh min frelsare haffwer seet til sine tienerinnes ringheet, thet är ath han som är ofwer alla osäyeligha högt besitten, haffwer weleth wärdighas till ath see til mich som är en fatigh pigha, och ganska ringa actad för menniskiom, och en thå iach haffwer warit ringa actat och förmåd för menniskiom haffwer dogh lekauel han ecke förachtat mich sina fatigha tienerinna, vthan haffwer giordt osäyeligha stora nådh medh mich, aff mich sielff haffwer iach intit ther iach kan glädhias aff, ty iach är en fatigh och ringa persona, men thet min

gudh och frelsare haffwer seet till mich, och giordt nådh medh mich ther glädhes och frögdas iach aff.

Sy her efter alla slächter warda mich saligha kallandes.

Thet är j fråå thenne tijdhen mich sååda nådh wedherfarin är, warda alla slecter barn effther barn, man effther man seyandes ath iach är säligh.

Ty then ther mektugh är haffwer giordt mektug tingh medh mich, och hans nampn är heligt.

Alla slecter skola seya mich wara salugha för then schuld ath herren hafwer seedt till mina ringheet, och then ther mektugh är, nemligh gudh, hafwer giordt mektugh tingh medh mich, j sååå motta, ath han haffwer welet låta sin eenda son bliffwa menniskio j mitt lijff, vtan mandz tilhielp, min jomfrwdoom oförkränct, thet är itt stoort tingh, ath iach fatigh pijgha schal wara then eendesta j heela werldenne, som schal haffwa min gudz och schapares son, till min son etc. Sååda dråpeligha, och mektigha gärningar, haffwer han (som mektigh är och them inthet omöghlighit är) giordt medh mich, huilka wälgerningar wijdt wijdt gåå offwer noghon menniskios förskyllan, therföre böör honom loff prijs och tack therföre, som (mich oförskyllat) sååda nådh haffwer giordt medh mich, ty hans nampn är heligt, mich skola alla slecter säya wara saligha, aff then nådh mich wedherfaren är, men hans nampn som sååda giordt
Phil. 2. haffwer är heligt, ärandes och prijsandes, thet är nampnkunnogt, och wäl beryctat offwer all creatwr, för thet nampnet böyes all knää j hemmelrijke jordherijke och helwithe, heligt är hans nampn, loffwat och ärat ware thet.

Och hans barmhertugheet warar j fråå slect och vthi slecter, offwer them som fructa honom.

Såådana är gudh, som mektugh tingh haffwer giordt medh mich, ath hans barmhertugheet är offwer alla them som fructa honom, haffwandes honom för öghon, ecke alleenest j itt slecte, vtan slecte effther slecte, j huad som helzt slecte the wara kunna, som fructa honom, thå är jw hans nådh och barmhertugheet offwer them.

Han haffuer bedriffuit macht medh sinom arme, och förskingrat them som höghferdughe äro vthi theras hiertas sinne.

Medh sinom arme, thet är, medh sinne krafft och macht haffwer han bedriffwit och skaffat mektugh och dråpelighen tingh och the vpsåt och tanchar, som the höghferdughe haffwa hafft j theras hierta, haffuer han om intith giordt, såå ath thet är annars gååth, än the hadhe tenckt, sätie för then schuldh ingen påå sin wijssdoom eller snälheet.

The mechtigha hafuer han satt vtaff sätit, och vpsatt the swagha.

The högt haffwa besithne warit, haffwer han nedherslaghit och the ther ringa och föractadhe warit haffwa, hafwer han vpsatt, tröste för then skul inghen påå sin eghen macht, och föracte icke the som swaghe ära.

The hungrogha haffwer han medh godh tingh vpfylt, och the rijka haffwer han latit tooma bliffwa.

The fatigha hafwer han latit fåå noogh och the rijka haffwer han latit warda inthe haffwandes, therföre tröste inghen påå sina rijkedomar, ey heller föracte then fatigha.

Han hafwer vptaghit sin tienare Jsrael, tenckiandes vpåå sina barmhertugheet sååsom han sagt hadhe til wåra fädhra Abraham och hans sädh till ewig tijdh.

Thet han longhliga loffwat haffwer aff sin eghen goodheet och barmhertugheet, ath han schulle senda oss en frelsare, thet haffwer han nw giordt, han haffwer tenckt vpåå och kommit j hogh sina misskund, aff huilka han sååda na vthloffwade, och vptagit Jsrael sin tienare, taghit mandom aff mich, som är aff Jsraels slecte j huilkom mandoom han alla them frelsa will som rette Jsraeliter äre, huilkit han ecke giordt haffwer, för noghon menniskios förskyllan skuld, vtan aff sin eghen barmhertugheet, effther thet han hadhe sååda na loffwat wårom fädhrom Abraham och hans säädh, til ewig tijdh, såå ath altijdh skola the wara pååå jordhenne, som äro Abrahams sädh, och rette Jsraeliter in til werldenes ända, ther han wil göra sina misskund medh.

AF thenne loffsång haffwer man hördt huru diwpsinnogh oord then reena jomfrwn Maria hadhe til Elizabet sina frenka, när hon henne prijsadhe, seyandes henne wara salugha, och gudz modher etc, och haffwer man her merkelighen lärdoom vthinnan, ther wij nw och noghot aff höra vilia.

Och är her först merkiandes ath thenne höghwerdigha jomfrwn är oss här en speghel och efftherdömilse, huru wij oss stella skola, när wij aff androm prijsadhe warda, för någhot thet gudh oss giffwit hafwer ath wij thet ecke tilleeghne oss, och hoghmodhas ther aff likerwijs som wij thet ecke hadhe aff gudhi, vtan såå skola wij göra som hon giordhe, när Elizabet prijsadhe henne aff then nådh, henne war wedherfaren, vende hon strax sååda na prijs in til gudh, och sadhe ath hon hölt mykit aff herran, och fröghdades j honom, ath han waar henne en såå osäyeligha goodh och gönstugh herre, ath han ville wärdighas til, ath see til ena sådana ringa persona som hon war och bedriffwa sååda na dråpeligh tingh j

henne, ther gladdes hon aff, och prijsadhe honom, och hoghmodadhes inthit ther aff, ath hon såå stoorligha prijsat wardt, thet oss är til en merkelighen lärdoom.

Sidhan är aktandes, ath hon lärer oss och huru wij schola prijsa henne, ther hon såå sadhe, för ty han haffwer seedt til sine tienerinnes ringheet, sy her effther alla slecter warda mich salugha kallandes, ty then ther mektug är haffwer giordt mektug ting medh mich, O tw salugha och welsighnadha jomfrw, huilken en merkelich lärdom geffwer tw oss här, loffwat och ärat ware han som tich såådana lärdt haffwer, här seer man jw klarligha, ath hon sägher sich skola warda kalladha saligha för then schuld, ath gudh som mektugh är, hafwer seet til henne, giordt nådh medh henne och skaffat mektugh tingh j henne, therföre skola alla slecter säya henne wara salugha, thet är gudhi schal hon thet nywta ååt, och för hans schuldh skal hon warda prijsat, för ty gudh är alleena godh, och rette kellan ther all goodheet vthflyter, Såå ath all then goodheet som creatwren haffwa then haffua the aff schaparen, och äro goodh, ecke för sina skul, vtan för hans schul Therföre (effther thet gudh är alleena godh) böör och honom alleena prijset och lofwet för goodheetena som henne alleena haffwer, doch lekawel nywta och creaturen sin scapare ååt ath som the äro goodh för hans schuld såå wardha the och prijsat för hans skul, Såå som itt tingh thet wäl gioldt är, nywter sin mestare ååt, ath thet warder prijsat ther aff ath thet är wäl giordt, såå bör jw retzligha mestaren prijsen som tinghet haffwer sina fäghrind aff, och ecke tingit som giordt är, ty thet haffwer intit aff sich sielffwo, leka wel prijsas thet, och sägs wara wäl giordt för mestarens skul.

Lu. 1.

Matth. 19.

Såå är thet och medh menniskione, ath alla the gaffwor och nådh som hon haffwer, ee huad the helst äro, them hafwer hon alla aff gudhi, och när hon för sådana gafwor prijsat warder, warder hon jw wisseligha prijsat för hans schul som henne haffwer såå begaffwat, och ecke för sina schul När som nw menniskian ville tileghna sich sådana gafwor, beröma sich och hoghmodas ther aff

om hon prijsat worde, likerwijs som hon hadhe them aff sich sielffwo, wordhe gud wisseligha ecke taghandes thet til godho, ath hon beröffwadhe honom hans ära, och tileeghnadhe sich thet honom til-
1. Cor. 4. hördhe, och wore emoot hans bodh, therföre sadhe Paulus til the Corinther, huad hafwer tw thet tw ecke wndhfångit haffwer, haffwer tw thet wndhfångit, hwj berömer tw tich thå, likerwijs som tw thet
1. Cor. 1. ecke wndhfångit hadhe? Och någhot tilförenna j samma epistel sadhe han, Then sich wil beröma han beröme sich j herranom, thet är, then ther wil beröma och prijsa sich, han beröme sich och fröghdes ther aff, ath han haffwer en mildan gudh, och gönstighan och barmhertughan herre, såå ath han haffwer sin prijs och frögd j honom, och ecke j sich sielffwom.

Thetta wiste thenne reena modheren väl, ja then helghe ande war hennes scolamestere, och lärde henne thet wäl, therföre hoghmodhades hon intit aff then prijs hon fick aff Elizabet, vtan loffwadhe och tackadhe gud, och sadhe ath hon schulle warda prijsat, för then nådh schul henne wedherfaren war, aff huilka jw klarligha nogh förstondandes är huru wij henne prijsa schole, nemlich ath wij skola feghna henne och glädhias medh henne, ath gudh haffwer henne såå erligha scapat, bewarat j frå syndenne, och begåffwat henne offwer alla andra menniskior, och loffwa och tacka honom therföre medh henne, och såådana ära, är wisseligha then ära, som henne tacknemeligh är effter thet hon oss såådana sielff lärdt haffwer, och wil hon vtan twiffwel (som thet och rätzlighan tilböör) ath gudh schal warda prijsat för hennes schul, som hon warder prijsat för hans schul, såå ath han prijsas j henne, och hon ecke annars än j honom, såå ath hennes prijs skeer ecke medh mindre thet är jw mängt medh hans tack loff och äro, Såå prijsadhe och
Lu. 1. then helgha qwinnan Elizabet henne, tha hon sadhe Velsighnat tw j bland quinnor, och welsighnat är thin lijffs fruct, ther prijsar hon modhrena, doch såå ath sonen prijsas medh, Teslikes giordhe och ängelen, som sadhe ath herren war medh henne, och ath hon war welsighnat j bland qwinnor, ther han förmenger hennes welsighnilse

medh herranom, ath hon war ther aff welsignat ath herren war medh henne, Såå måghom och wij seya, O tw reena modher Maria, wel är tich, ath tw hafwer såådana nådh funnit när gudi, ath han wille aff sin stoora barmhertugheet och goodheet wtwelia tich ther til, ath tw schulle warda hans modher, geffwandes tich större nådh än noghre andra menniskio, loffwat och ärat wari hans ewigha barmhertugheet och goodheet, och welsighnat wari tw ther han sådana nådh wille göra medh tich, eller och såå.

O tw alzmektighe barmhertughe ewighe gudh, loffwat och ärat wari tw, ath tich haffwer såå syntz gott wara, ath tw schulle läta tina stora barmhertugheet skina, vpå thetta titt ädhela creatwr, then reena jomfrwna Maria, ath tw wille såå stoorligha begaffwa henne, offwer alla andra menniskior, loff och tack skee tich, och welsighnat ware hon then tw såå elsskat haffwer.

Såå schal man hedhra gudh j henne, och henne j gudhi doch såå ath jw gudz loff är såådana som honom böör, som alt gott är affkommet, och hennes prijs såådana som henne böör som stora nådher äro wedherfarna, Såå ath wij jw ecke sätie j noghon motto creatwret offwer, eller iempte wedh scaparen, vtan geffwe gudhi thet gudhi böör, och creatwret thet creatwret böör, Hwar wij annars giordhe och til lagde thenne reeno modhrene eller noghon annan helghen then ära och tienist som gudhi alleena böör, som j bodhoordhen berördt är, beröffwadhe wij wisseligha gudhi sina äro, och smälekadhe mera hans modher och helghen ther medh än äradhe, och hafde thå främande gudhar emoot thet första bodhoordhet, för ty gudh är then som rätta prijsen böör, therföre sadhe och Christus, Såå skal edhert lyws lysa för menniskiomen, ath the see edhra godha gerningar, och prijsa edher fadher som är j hemmelen, her sägher jw Christus klarliga, ath gudh skal prijsas för thet godha som skeer teslikes scriffwer och Paulus om sich sielff, ath när the christeligha församblingar finge höra, ath han som tilförenna hadhe warit emoot them, war sidhan medh them, prijsadhe the gudh j honom. Matth. 5. Gala. 1.

Ther före schal man först och fremst prijsa gudh som såå stora

nådher hafwer giordt medh sinne kära modher teslikes och medh andron helghen, och hafwa them för en spegel, ther wij bespägla hans barmhertugheet wti, som han haffwer giordt medh them, och bedhia honom ther om ath han wille och såå lätha skina sina barmhertugheet j oss, han är aleena then som them haffwer giordt heligha, han moste och wara then alleena som oss skal göra heligha såå wel som them, ty ath the och wij ärom alle aff enne root vthkomne, och höra alle til itt rijke, honom skee loff och prijs j ewigheet.

Ther näst lärer och thenne ädhella jomfrwn oss, ath wij skola fulleligha förtrösta oss vpåå gudh såå seyandes, hans barmhertugheet warar j fråå slect och vthi slecter offwer them som fructa honom, O huilkit hughnelighit oordh är thèt för oss, o huilka stoora tröst geffwer oss här en wng pijgha, hwar tagher man en mestare som oss såå trösta kan, och gefwa oss såå före som hon gör, ath wij haffwom en barmhertughan gudh, hwars barmhertugheet warar slect effther slect, såå ath han är jw såå redhaboghen til ath göra nådh och misskund medh oss som nw äro, som medh the helghon för oss warit hafwa, huilkom hon och giordes såå wäl behooff som oss, effther thet the woro aff samma rotenne som wij, Therföre skolom wij intit twifla ther vpåå, ath han är jw redhaboghen till ath hielpa oss, om wij fallom annars til fögho, fructa honom, haffwa honom för öghon, och förtrösta oss vpåå honom, och hans misskund Men medh them som förtrösta sich påå sin eghen wijsdoom, förskyllan, höghmektigheet, rikedomar, eller annat såådana, bewijsar han sina krafft, och förskingrar the höghferdugha j theres hiertes sinne, säter the mektugha aff sätet, och vpsäter the swagha som ringa achtadhe äro, vpfyller the hungrogha medh alt gott, och lather the rijka bliffwa tooma.

Gudh kan ecke lijdha them som någhon annan tröst haffwa än honom, therföre fåå the allenast misskund och nådh aff honom som fructa honom, bekenna sina skröpeligheet och synd, wetha sich ingen annan tröst än then, ath han är barmhertugher och hafwer loffwat them got som förlata sich in til honom, the som såådana äro

them wedherfars misskund, som Maria her sägher, men the andra förskingrar han, slår needh, och brukar sina rettwijsa och strengheet medh, ty the höghmodas j theres hierta, och bekenna ecke theres skröpeligheet, ther medh wedherfars them ecke heller misskund effter thet som Christus sadhe, them görs ecke lekiaren behooff Matth. 9. som helbröghda äro, wtan them som siwke äro, thet är, them som ecke bekenna sich wara brotzligha görs inghen nådh behooff, ty then nådh schal fåå, schal bekenna sich haffwa illa giordt, och then gudh schal vphöya, han moste wara nedhertryckter, och then han schal mätta han moste först wara hungrogher, Som Christus och sadhe, Salughe äro the som hungra och törsta effther rettferdugheetene, Matth. 5. ty the skola mättas, för ty then ther ecke kenner sich liggia nedhre, han ropar ecke hielp och then ther ecke kenner sich hungra, han begärar ecke mättas, gudh wil hielpa them j nöödh äro stadde och ropa påå honom, han kallas Adiutor in tribulationibus, en hielpare j nöödh.

Och vpåå thet Maria wil teste yterlighare förtrösta oss til ath Psal. 45. wij skola falla in till gudz barmhertugheet, sägher hon, ath han haffwer vptaghit Jsrael sin tienare, tenkiandes vpåå sina barmhertugheet, såå som han sagt hadhe til wara fädhra Abraham och hans säädh til ewigh tijdh, Thet är vpåå thet gudh wille stadhfesta sitt löffte, som han aff sine barmhertugheet vthloffwat hadhe, toogh han mandoom aff Jsraels slecte, och wil göra misskund medh allom them som äro aff Abrahams säädh, thet är, the som haffwa samma troona til gudh som Abraham hadhe, och thet skal ecke wara j noghon kort tijdh, wtan thet schal wara til ewigh tijdh, såå lenge som werlden står wil han bewijsa them got som troo vpåå honom, såå wäl the nw äro och efftherkommande äro, som them som framfarne äro, therföre skolom wij ecke fructa falla in till honom ee huru stoora syndare wij ärom, Och en doch nådh och barmhertugheet är wtan twiffwel j hans helghon, är lekawäl klart noogh påå tagha, ath hon aldra störst är j honom, och vpåå thet han henne oss teste ytermera Roma. 3. bewijsa schulle haffwer han satt sin eenda son oss för en nådha-

stool, till huilken wij scholom dristeligha framgå, och kan ecke finnas j scrifften, ath oss noghon annan nådhastool föresatter är, och inghen annan midlare är emellan gud och menniskiona vtan han
1. Timo. 2. allena som S. Pawel sägher, therföre måghom wij aldra säckirst och tryggeligast gåå tijt efther nådh och misskund, taghandes honom nw för en warkunsaman fadher medh tijdh är, ath wij ecke schola nödhgas till ath wedherkenna honom för en strengan domare, påå then ytersta daghen etc.

Och j en summa aff tesse jomfrw Maries lära, haffwom wij thet, ath all wår salugheet henger påå gudz barmhertugheet och lyffte, som han longo vthlofwat hadhe, ath han wille tagha oss (som hadhe brutit honom emoot) til nådher jghen, och senda oss en frelsare sin eenda son, hwilket lyffte han nw fulkomnat haffwer, ty han är sanferdugh j sin oordh, och kan ecke liwgha, vtan moste holla thet han loffwat haffwer, frelsaren är nw komen, och är worden menniskia j jomfrw Maries reena lijff, han är nw redha som hielpa will, kunne wij annars begära hielp och setia troo til honom, ty han will ath wij skola setia troo til honom och är thet then största loff och ära wij honom noghon tijdh göra kunnom, ath wij setia troo til hans oordh och lyffte, och hollom them san och wiss, som wij tilförenna om troona hördt haffwa, loffwat wari gudz stoora barmhertugheet ewinnerligha, Amen.

Een vnderwijsning huruledhes man schal haffwa ååminnilse wtaff wår herres pino och dödh.

WArs herras Jesu Christi pina haffwa somlighe såå j theres åminnilse ath the göra sich wredha påå Judana, och ropa wtoffwer then wsle Judam och banna honom, Pylatum och flere andra som hans pino aff stadh kommo, och meena såå ther medh nogh wara, Såådana åminnilse är meer om Judes och Judhanas ondzsko, än om wårs herres pino.

Somlighe haffwa och såå then åminnilsen, ath the önka sich

offwer Christum gråtandes och beklaghandes then orät honom skeedde ther han intit tilbrutit hadhe, menandes och the ther medh noogh wara, doch ath ther är ecke rätta åminnilsen gaff Christus sielffwer till kenna, thå han sagdhe til qwinnonor som gräto offwer honom, thå han gick wthwr Hierusalem til dödhen och bar korsit, Lu. 23. j Hierusalems döttrar grååter ecke offwer mich, vtan offwer edher sielffwa, och vthoffwer edher barn.

Somlighe haffwa och åminnilse om wårs herres pino såå ath the fåå j sich sielff en förskräckilse, huilken förskräckilse mest gåår ther aff, ath man besinnar gudz strenga wredhe, och owikelighen grymheet offwer syndena, såå ath han ecke wille gifwa sinom cenda, och elschelighaste son syndarena frij, medh mindre han för them såådana boot giordhe, såsom Esaias propheten scriffwer, för mit Esa. 53. folcks synder schuldh haffwer iach slaghit honom, och tänker ther medh, hwat schal syndarenom wedherfaras, thå elsskeligiste sonen såå slaghen warder, ther motte osäyeligh och aldra strengiste allwar medh wara, och inghen ringa brot wara j menniskione, ther en såådana dråpligh persona geffwer sich wt före till ath pinas och plåghas och dödhas, och thå tw grundeligha offwerwägher thet, ath sielffwer gudz son, som är gudz ewogha wijssdoom warder pinadher, thå mått tw wäl warda förskräckt, och jw meer jw offtare tw ther på tencker.

Och schalt tw tenckia grundeligha och twäka ther intit om, ath tw äst then samme som såå haffwer pinadh och plåghat honom, för ty, thina synder haffwa thet aff stadh kommit, therföre thå tw seer Christi händer eller föther, genom slaghna medh spijkar, tänck såå wedh tich, ath tw haffwer giordt thet, thå tw seer törnacronan, eller annat huad han leedh tänck sammalunda.

Acta och ther medh, ath ther en törnetagge stinger honom, boordhe tich aff retto wara stungen medh hundradhetwsendt törner och än thå mykit scarpare, och vtan ända, och ther en spijker wart slaghen genom Christi händer eller föther, medh slike och mykit wärre spijkar boordhe tich wara genom slaghen til ewigh

tijdh, sååsom them och skeer på huilka wårs herra pina förtapat är.

Sådana förskräckelse toogh S. Bernardus sich före wtaff thenne åminnilsen, thå han sadhe såsom vti en liknilse jach leekte vthe på gathen, och innerst vthi kongens palatz wart gifwen doom vthoffwer mich til dödz, thet förnam kongens eenda son och lagde sina crona vthaff, fördhe sich vtj hårclädhe, och strödde aska på sitt howud gick wt barfötter, gråät och iämradhe sich ath hans tienare war dömd til dödh, Såå fick iach hastugt see honom framgångandes, wort iach häpen och frågadhe hwad på färdhe war, och fick weta ath thet galt mich vpåå, hwad mon iach thå schola göra, mon iach än nw schola länger leeka, och intit sköta hans grååt? Sannerligha vtan iach alstinges wthwr sinnet kommen är, mon iach ecke thå wisseligha gåå effther honom och gråta medh honom? her wil thå wist ecke länger lekas, här är thå ecke mykin trygheet, mädhan thet såå alwarligha företaghes, thet geller fast meer.

Therföre sadhe wår herre til qwinnonor thå the gräto offwer
Lu. 23. honom sååsom mennisklighit och vstraffelighit war, Gråter ecke offwer mich, doch måå j wäl gråta, likawel ecke offwer mich, vtan offwer edher sielffwa, geffwandes til kenna hurulunda wij gråta schola offwer wårs herra pino, sakena sadhe han ther til, för ty, hafwa the thet giordt, på thet trää som färst är, huad schal thå skee på thet som tort är, sååsom han ville säya vtaff mina pina måå j kunna besinna huad j förtient haffwen, och hvad edher elles offwer gåå schulle.

Plägha somlighe gefwa före monga handra nyttar, som skola komma wtaff then åminnilse som skeer om wars herra pina, thet doch icke alzstinges grundat är j scrifftenne, doch är en nytta ther aff som aldra wissast är, för huilka skuld alleena man schal tenkia på hans pina, ath man ther medh måå komma til ath kenna sich sielff, thet är ath kenna sin stora brwt ther thet är skeedt före, och ther medh komma til en ånger och bäwinge widh sich sielff, hoo ther til ecke kommer, han hafwer ecke än nw rätzligha tänckt på wårs

herra pino, för ty Christi pina, haffwer thenne sine eeghen och naturligha krafft, ath hon gör menniskiona sich lijk, ath såsom Christus bådhe j croppen och j sinnet war ynkeligha pinat och plåghat, såå scholom och wij fölia honom effther, och j thet wij kenne oss sielff och wår stora brwt scholom wij pinas och änxlas inwärtes medh oss sielff, och göras her ecke mong oordh behooff, vtan mäst en grundeligh åtancke, hoo then är som pinona lidher, nemligh then ther aldrigh noghon syndh giordt hadhe, och är högxte gudz son, och hoo tw är ther han thet före lidher, nämligh en syndare som wärdh war ewinnerligha pino och dödh, och ath tw är then samme som hans pino och dödh wollit haffwer.

Tagh en lijknilse, om någhor ogärninges man wordhe beslaghen ther medh, ath han hadhe slaghit kongens son j häl, och schulle för then schuld dömas til dödz, mädhan qwädher tw, och leker til täss noghre komma och tagha gräseligha fatt på tich, och tw bliffwer wunnen ther till, ath tw thet wndersett hadhe medh honom som gärningena hadhe giordt, mon ecke tich thå wara ångist nogh, ath tw ecke weet hwart tw schal wända tich, och jw aldra mäst, när titt eghit samwet bäär withnessbyrdh emoot tich, ath tw är wisseligha brutzlighen ther vthinnan, Samaledhes schal tw och wara förskräckt och än mykit mera, thå tw tänker på Christi pina, then tw j sanningen haffwer wållet.

För ty Judhana som honom pijnte ee huru mykit the aff gudhi dömpde äro, och skingradhe cringh om werldena för then theres misgärning schuld, woro the doch ecke annat j thet ärendhit än thina wnderhielpare såå ath the fulboordade thet thina synder wulte, och såå äst tw sanneligha then samme som gudz son korsfest och dödhat haffwer.

Hwar nw hende ath någhor funne sich såå hårdh och torr, ath Christi pina kan inghen förskräckelse göra honom, och inghen kendzlo til sich sielff, then menniskian måå wäl fructa sich, för ty här är icke annat på ferdhe än ath wij mottom lijk wardha wårs herras beläte och pino, så framt wij wiliom wara äradhe och krönte medh honom.

¶ För then schuld scholom wij bedhia gudh, ath han weeker wort hierta och gefwer oss nådhen til ath rätteligha och medh nytto haffwa åminnilse om hans pino och dödh, för ty vtaff oss sielff kan thet ecke skee ee huru mykit wij twinge oss ther till, vtan gud geffwer oss ther nådhen til, och är fare wärdt ath the komma ther aldrigh rässlighan til som mena medh sin eeghen flijt nogh göra ther vthinnan och komma intit j hogh ath menniskian hwarken thet eller annat, aff sich sielf kan aff stadt komma til sin siäls salugheet.

¶ Såå är nw then rätta åminnilsen på wår herres pina thå så skeer, som nw föresagt är, huilken menniskiona innerligha förwandlar och endeels förnyar så som j döpelsen, och ther haffwer thå Christi pina sina rätta naturligha krafft, och embete, och förtrycker j oss then gamble Adam, fördriffwer all losta frögd, och tröst, som menniskian haffwer wtaff noghot thet scapat är, såsom och Christus aff allom, ja, och aff gudh fadher offwergiffwen war.

Och effther then gåffwon är ecke j wåra hender, som föresagt är, hender stundom ath wij bedhiom, och doch förwerffwe thet ecke, Såå schal man therföre ecke falla j wanhop, eller åtherwända, ty oss geffwes stundom thet wij ecke bedhiom såsom thå gudh will och weet nyttughast wara, för ty thenne gåffwan och alle andre, geffwas aff gudhi frij och ostormadhe.

Thå nw menniskian j såå motta som förscriffwit är, aff Christi pinas åtankar, är kommen ther til ath hon besinnar sina synder, och warder bäwande och förskräckt, schal man ther tagha sich wara före, ath man läter ecke synderna bliffwa qwarra j sanwetet annars motte hon bliffwa förtwiflat, vtan såsom the äro nw här förekomen aff Christo, såå scholom wij och skydda them wtaff oss ighen in påå honom, och letta och förlossa wort samwet, hwilket skeer j såå motto, när tw stadheligha troor ath thina synder woro wthi wårs herres sår och pino, och äro ther medh aff skrapat som propheten
Esa. 53. sägher, Herren gudh haffwer lagt vpåå honom alles wores wrongheet,
1. Pe. 2. och sancte Pedher sägher j sin epistel, ath Christus bar wåra synder j sin krop på trädh, och sancte Pawel sägher, then som inghen syndh

giordt hadhe, honom giorde han till syndh pååt thet ath wij scholom wara gudz rättferdugheet j honom. 2. Cor. 5.

Och thet är allenast rätte wägen ther wij bliffwe wåra synder qwitt medh, och när wort samwet engier oss för synden schuldh, ath wij sätie ther troo til, ath synderna woro oss afftaghna medh wårs herra pina och dödh, then thet ecke gör, han behöfwer ecke troo, ath han medh noghon then gerningh, som han her på jordhena gör, kan bliffwa syndena qwitt, ty samwetet kan aldrigh stilla sich, och wara til fridz medh noghre aff the gerningar, om hon ecke lither in til Christum, ath han haffwer bort taghit hennes synder, annars äro synderna såå starka j samwetet, ath the longt och widt öffwergå wåra gärninga.

Men när wij medh trona see them wara laghda in pååt Christum j hans pina och dödh, och sedhan medh hans wpstondilse öffwerwundna, och wij thet stadeliga troo, thå ära the och wisseligha dödha, och om intit giordha, som Paulus sägher, ath Christus är dödh för wara synder schuld, och wpståndenn för wåra rättferdugheet schuldh, thå han wpstodh, och fick itt sådant lijff ighen, ath han sedhan wort odödhelighen, är jw klart noogh, ath han hadhe owerwunnet dödhen, och ther medh syndena, ty dödhen war wpkomen för syndena schuldh, och som han haffwer nw itt nytt och ewinnerlighit lijff, såå leffwa och wij j rettferdugheeten, och ära wordne nyia menniskior, seende wåra synder offwerwundna wara j Christo, som til itt ewogt liijf vpstonden är, om wij anners thet stadeliga troo. Roma. 4.

Hwar och nw hende, ath noghon wore som ecke kunde komma til sådana troo, såå är honom rådhelighit, ath han faller til ath bedhia gudh ther om, ath han geffwer honom troona effther then gåfwa är och frij, j alleenes gudz hender, är lekawel noghon öwing medh huilka tw måå förhopa ath gudh mååt geffwa tich troona, först ath tw ey aleenest anseer vthwertes Christi pino, ty hon haffwer nw giordt thet henne tilhördhe, och förskräckt tich som för är sagt, vtan gack noghot nemmare in til Christum, ath beskodha hans kärligha hierta, som thina synder och onda samwet werdigades tagha

tich j frå medh sin hårdha dödh och pino j såådana motto får titt hierta en söthma, och vptändes til ath troo på honom och elska honom.

Sedhan träd litit nemmare frå christi hierta, och op til gudz hierta, och beskodha thet ath christus hadhe thet ecke giordt vtan gudz vilie vtaff hans ewogha kärleck såå hadhe belefuat, huilkom christus aff all kärleck war hörug, och så finner tw gudz hierta wisseliga wara tich itt fadherlighit hierta, och (så som christus sägher) draghes tw thå genom christum til fadhren, och thå warder tw förnemandes,

Johan. 3. thet christus sadhe j Joanne Så hafwer gud elskat werldena, ath han haffuer vtgifwit sin eenda son, thet är retta kändzlan til gud, och then oss aldra nyttughast är, tha man ecke kenner honom wnder thet nampnet, ath han är mektug eller wijs ty thet förskräckier vtan vnder thet nampnet ath han är goodh, barmhertug, och kärleghen, aff huilka troon och förtröstning kommer, och tw warder ther medh som een nyföd menniskia j gudhi.

När nw titt hierta såledhes befestat är j Christo, ath tw är worden syndenes fiende aff kärleck, och ecke för ty ath tw rädhes för pinone, sedhan schal tw thå setia tich Christi pino före, annarlunda än tilförenna, her til haffwer tw satt tich henne före, ath tw haffwer besinnat huad hon hafwer werkat j tich, som är thin eghen kendzla och trona til gudh, Nw see til huad tw tagha kan ther aff tich till itt exempel, huad tw ther effther göra skal, j såå motta.

När tich förtwngar noghon wärck eller siwkdoom, tänck vpå ath thet är lätt räknande til törnacronan, och spikana som Christus leedh.

När tw nödhgas ath göra eller låta thet tich emoot är, tänck huruledhes Christus wort gripen och bunden och leedder hijt och tijt hwart hans plåghare wille.

När tw freestas aff hoghferd, see på huru thinherre wort begabbat, och försmädt och wart stelter j bland röwara.

När tich kräseligheet och cropsens loste rörer, täncka påh uad hwassheet Christi kräseligha lekamme leedh medh hwdhstryckning, och genomslaghningh etc.

När tich äggiar haat, awnd, och begärilse til ath hempnas, tänck medh huad tårar och roop Christus badh för tich, och alla sina owener, på huilka han heller medh rätta motte haffua hempnat.

¶ När tich betagher noghor motegong, eller bedröffwilse, lekamlighen eller åndelighen, styrck titt hierta och sägh, ay, skulle iach och ecke lidha noghon lithen bedröffwilse, effther min herre j yrtagårdhen swittadhe bloodh för änxla, och bedröffwilse skull.

Sy j såådana motta kan j Christo finnas styrkia och segher emoot alla synder och laster, och thet är rätteligha betenkia Christi pino som föresagt är.

Såådana kallas och Christna menniskior som såå Christi nampn och lewerne bewijsa j sich sielff som sancte Pawel sägher, the som Christo tilhöra, the hafwa korsfest theres köt medh laster och begärilse medh christo, therföre schal Christi pina handlas ey aleenast medh oordhom och belätom, vtan medh gärningen och j sanninden, som sancte Pawel sägher, kommer honom j hogh som såådana mooth säyelse leedh aff syndaromen emoot sigh sielff och förtröttens ecke vthi edher sinne, áthi vpgiffwes, och S. Pedher, effter Christus haffwer warit pijnadher, wäpner och j edher medh tess åminnilse, men såådana åminnilse är nw mykit affkomen, en doch badhe S. Pedhers och S. Pawels epistole äro ther fulla wtaff, wij j then stadhen haffwom taghit måladha taflor och wäggiar, thet doch wäl ostraffelighit är, när sådana åminnilse ther vth fölgde som förscriffwit är. Gala. 5. 1. Pe. 4.

Therföre skola wij leggia oss ther win om och bedhia ther gudh om, ath hans bittra pina och dödh må warda innerligha scriffwen j wort hierta, ath wij ther om altijdh tilbörlich åminnilse haffwa måghom, och ther medh störkias j troona, och wardha niwtandes then fruct som aff hans werduga pino kommer, thet är synderna förlatilse och ewinnerlighit lijff Amen.

Een vthlegning på the siw psalmer.

EFther thet såå wpkommet är aff itt almennelighit brwck j christenhetene ath then ther j någhon änxlan eller bedröffwilse

kommen är j sitt samwit för sina synder schul, pläghar läsa och bidhia noghra Dauidz psalmer, j huilka stoor jemmer och klaghomål föregiffwas, vpåå thet gudh motte vpwäckias till barmhertugheet, see milleligha och nådheligha til honom, och förlossa hans schröpeligha och oroligha samwit, stella thet till fridz, och göra thet rolighit, förlåtandes synderne, som sååda bedröffwilse affkomma, huilka saak samma psalmer och rätzligha pååa röra, doch ecke the siw psalmer alleena, vtan äro och monga andra psalmer som samma saak pååa rörandes äro, them man ecke heller rätzligha bedhia kan j sin eghin persona, medh mindre han är stadd j sååda wedhermödho, som Dauid war, när han them badh, sååa framt han ecke will missbrwka the oordh ther innehållas, j thy han sägher sich wara j sååda bedröfwilse, ther han j sannindene ecke wthi är, ty the oordh ther innehållas lydha vpåå en gräseligh jember och wedhermödho, som för öghon är, Then ther nw sina ondzsko och synd rätt kenna kan aff alt sitt hierta, aff huilka (som thet ey annars wara kan) han moste fåå stoor förskräckelse, sååsom Dauid haffde, kan han thå wäl bedhia samma psalmer j sååda sin eghen saak, män pååa annars manz (som är) pååa heele christenhetenes wägna må han them läsa e när han wil, sååa effther thet ther kan en lithen gudeligheet wara medh, ther man lääs och bedher thet han ecke förstår, syntes nyttelighit wara ath the vthsatta wordo medh en lithen wtlägning, för theres schul som ecke mykit äro förfarne j scrifftenne, ath the och mågha wetha huad grundh och mening j sååda psalmer innehållas, ther them sedhan noghon nytta och gangn affkomma må och effther thet the först pååa Hebreisko giordhe wåro haffwer man här vthinnan mykit brukat them som vthi hebreiska måålit haffwa förfarne warit.

Och vpåå thet man komber här teste bätre til förståndit, är merkiandes, ath j then helga scrifft haffwer man mong exempel Besynnerligha aff Job, Dauid och Ezechia huru gudh vplyste theres hierta, ath the sågho then ondzska ther inne war, och haffwer hållit them theres synder före, och sin strenga doom ther offwer och ewin-

nerlighen döödh, som syndenes löön är, och förskräckte them såå ther medh, ath the woro försoffadhe j theres samwet, och förskräckte, och sågho sich ecke annat före än ewinnerlighen döödh, och cy rättare wiste, än ath the strax skulle haffwa störtz in j helwitit, ther theres eghit samwit gaff them rätt medh, ath the såådana förtient hadhe, och gudh haffwer syntz them grym och gräselighen, ath aff rätt förfärilse haffwer them bååde kööt och been förfalnat och förwijsnat, som j tesse psalmer clarligha vthtryckes, och hadhe wisseligha fallit j wanhop, om gudh hadhe ecke förwarat them, ty ath såådana gräseligheet är menniskionne omöghelighit ath draga aff sin eghin macht, Ecke kan heller någhon menniskia såådana förskräckilse och rätzla noghontijdh såå fulleligha vthtryckia som hon är, thet man kan ther aff besinna, ath Dauid haffwer såå innerligha och högheligha förmanat gudh om hielp och misskund, och såå inneligha beclagat sina nöödh, såå ath intit twiflandes är ath hon haffwer warit osäyeligha stoor, then inghen menniskia heller besinna kan, vthan then henne haffwer försöcht, ena såådana sorg och bedröffwilse hadhe och Christus när han schulle gåå j dödhen Mar. 14. såå ath han begynte bäwa och änxlas, och sadhe sina siäl wara bedröfda wti dödhen, och wart såå bedröffwat ath han swettadhes bloodh, såå ath dropana lopo nidh vpåå jordhena, och badh tree resor sin hemmelscha fadher, ath han schulle tagha then Lu. 22. drycken som war dödhen frå honom om såå hadhe warit möglighit, och när han hengde påå korset och war hart j sitt ytersta, ropadhe han aff rätta hiertans sorg och bedröffwelse til sin fadher, och sadhe, Min gudh min gudh hwi haffwer tw offwergiffwit mich, Matt. 27. Såå stoor war thå bedröfwelsen ath han sadhe sich wara offwergiffnan, Sådana förskräckilse sorg och bedröffwilse lather gudh stundom komma offwer menniskiona, aff huilka hon sina ondzska och synd skall kunna rätt förstå och bekenna, ath hon såå schall lära wetha, huad nådh och misskund gudh gör medh henne, ty then ther ecke haffwer försöckt huad ondt är, han kan ecke wäl besinna

huad gott är, och inghen kan haffwa läkiaren käär vtan then som illa haffwer warit siwk och är läckter aff honom.

Försöker och gudh menniskiona teslikes medh såådana bedröffwelse ath han will see till, hwar hon will haffwa tilflyckt till j sin nöödh, och ligger thå ther aldra största macht vpåå, ath hon inghen annan tilflycht söker j såådana jemmer och wedhermödho, vtan till honom alleena, ee huru wreedh han synes henne wara, och ee huru stoor jemmer hon vti stadd är, schal hon doch ropa til honom allena som Dauid giordhe, och haffwa sitt hop till honom ath han jw wardher görandes nådh medh henne, ty han är then samme som opfyller them medh alt gott, som hungroghe äro, som jomfrow Maria sägher j sin loff sångh, Han är then samme som dra-

1. Reg. 2. gher menniskiona needh til heluites, thet är j alla största jemmer och bedröffwilse, han är och then som henne dragher vp ighen, han är then som henne plåghar och dödhar, och han är then som henne wedherqweeker och göör leffwandes ighen, han gör henne fatigha och åther rika ighen, sååsom Anna Samuelis prophetans modher sägher.

Nw effther thet han är then alleena som alt thet bedrifwer som och mongestadz j scriftenne bewijsas, moste man jw thå bedhia honom alleena om hielp j såådana saker, såå framt wij ecke vilia vpwäckia honom til någhon swårare bedröffwilse än wij thå vthi äre, Han är alleena gudh som all creatwr haffwer j sina hender, och regerar them effther sin vilia, ther wil han och ath wij schola holla honom alleena före, och haffwer såå strengeligha förbudhit

Exo. 20. ath man schal ecke haffwa främande gudhar, thet är, ath wij intit tingh annat haffwa schola ther wij j ena måtto eller andra förtrösta oss vpåå, vtan påå honom alleena, och såådana läre wij her j tessa psalmer, teslikes Job Hieremias Ezechias och andra såådana merkelighe men, som j gambla testamentit woro, ath när the haffwa warit j alla största jemmer och bedröffwilse, ther gudh haffwer syntz them för en hedzskan fiende, och grömman och strengan domare, hafwa the lekawäl ecke fallit j wanhop, ecke heller söcht

någhon annan hielp, vtan honom alleena, och när han haffwer som mest plåghat them och syntz them wara wredh, haffwa the allermäst ropat vpåå honom, som scrifften klarligha förtelier, thet oss alt är scrifuit til en kennedoom (som Paulus sägher) ath wij Roma. 15. och såå göra schole j wåra nöödh och wedhermödha, ää när oss såådana på komma kan, antighen j wår wälmacht eller j wårt ytersta, när dödhen nalkas oss, ath wij jw haffwe såådana exempel för öghon, och sökie ther hielp som the haffwa söcht hielp, och ath wij (wedh wår siels saligheet tilgörandes) ecke twifle ther vthinnan, ath gudh warder oss jw hörandes j wår nöödh, än thå han synes dröya medh oss, och later oss en tijdh long lijdha jemmer och wedhermödho, thet doch skeer för wort betztaschul, vpå thet wår oonda begärilse schola warda nedhertrycht, och hans helge wilie schal warda vprättet j oss ighen, ath wij såå genom en kort och lithen wedhermödho måå wndhfly then ewigha helwitis pino, som är syndenes förtienta löön, och geffwom oss honom j wåld alleena, ty han som wiste huru han oss schapa schulle aff intit han weet och wäl huru han schal oss förnyia, och reensa aff wåra synd, och göra oss reena, som wij iterlighare förfara måghom j psalmana, huilka wij nw werss frå werss ranssaka wilie.

¶ I then första psalmen, bedher Dauid ath gudh wille wända sina grymheet j frå honom, och tagha honom til nådh ighen, och beclaghar ath han är för swagh til ath lidha såådana jemmer och bedröffwilse som honom ther aff kommer ath han seer sich gudz strenga doom förestå, och vpåå thet gudh schal teste snarare höra hans böön, bär han honom före och sägher, ath j såådana dödz jemmer och gruffwilse är inghen som prijsar gudh, och loffwar han sedhan vth ath göra thet honom är omöghlighit, ther man kan besinna aff, huru stoor bedröffwilse han hafft haffwer Psalmen är såå lidhandes.

¶ Then första psalmen. Texten.

ACh herre straffa mich ecke j thinne grymheet, och näffza Psal. 6. mich ecke j thinne wredhe, Herre förbarma tich offwer mich för

ty iach är swagher, Heela mich herre för ty min been äro förschräckt, Och min siäl är swårligha förfärat, ach tw herre huru lenge?

Vthlägningen.

Herr seer man ath Dauids förschräckelse och bedröffwilse haffwer warit såå swår ath han ecke haffwer hafft macht till ath dragha såådana jemmer, För then schull sadhe han, Ach herre straffa mich ecke wti thinne grymheet etc, som han wille säya, Ach herre iach weet wäl ath straff och näffzt moste iach jw lidha, för mina olydhna schul, men ther bedher iach om ath tw ecke straffa mich j thinne grymheet och wredhe, förbarma tich offwer mich ty iach är förswagh ath lidha thina grymhetz och wredhes näffzt och straff, straffa mich ecke som en hård och streng domare, vtan som en mildher fadher, O herre heela mich ty min been äro så förskräckt, ath inghen makcht är vthi them, Ja ecke äro min been alleena wanmechtugh och förskräckt wordhen, vtan min siel är och ganska förfärat och grufwande worden, men tw herre, huru lenge schal thet doch såå wara medh mich, schal ther och inghen ände komma vpå?

Fölier j texten.

Vändt tich om herre och frelsa mina siel hielp mich för tina barmhertugheetz schul För ty j dödhenom är inghen som täncker vpåå tich, hwar warder prijsandes tich j helwite?

Vthlägningen.

Medh tesse oordh wil Dauid vpwäckia gudh til barmhertugheet j thet han geffwer före ath gudz prijs j såådana swåra bedröfwilse och helwitis nöödh warder ecke haffwandes sin framgång, therföre segher han, Ach herre wendt tich doch om, bewijsa mich ecke såådana strengheet och jemmer, vtan frelsa mina siäl som bedröffwat är, hielp mich för thina barmhertugheetz schul Jnga godha gärningar haffwer iach som iach kan bära tich före, alleenast tänck vpå thina barmhertugheet, huru hon warder intit prijsat och loffwat, för ty j såådana dödz twång och gruffwelse som min siäl nw är, kan inghen tänckia vpåå tich och ära tich, eller hoo är then som tich kan prijsa när han är j helwite? låther tw mich blifwa j helwite ther får thin

barmhertugheet intit prijs eller loff aff mich, tänck för then schul påå thina barmhertugheet, lät henne wardha äradha och prijsadha.

Texten.

Jach haffwer arbetat medh minne suckan, hwaria natt wil iach twå mina säng och medh tårar wäta mina lägho, Mitt ögha är wordhet wanscapelighit aff wredhenne iach är gammal worden j bland alla mina owener.

Vthlägningen.

Her seer man huilkit itt swårt och omöglighit lyffte han gör ath han motte warda förlossat aff then wedhermödho han vthi war, han loffwadhe vilia såå mykit gråtha, ath han ville twåå sina sängh j tåårar, eller som then hebreesche texten håller, han ville lätha sina sängh simma hwaria natt j tåårar, och göra sina lägho, ther han plägadhe liggia vthi weeka och wåta aff tåårar, O huilken en grwselighen jemmer moste wara j helwite ther Dauid ville såå swåra wedhermödho lidha j thenne werldene, och såå stoora tåårar vthgiwta ath han motte förlossas aff then gruffuelse han wdhi war, Therföre sägher han, iach haffwer arbetat medh minne suckan, min suckan och gråt haffwer warit mich it stoort arbete jemmer och wedhermödha, Frelsa mich aff thenne gräseligheet, Jach will twåå mina sängh, och medh mina tårar wätha mina lägho, och thet ecke ena reeso, Jach wil hwario natt göra thet När andre liggia j theres roo och hwilo will iach thet göra, alla werldhenes wedhermödho wil iach lidha, hielp mich man aff tesse gräseligheet, mit ögha och ansichte är wanscapelighit wordhit, haffwer mist sin rätta hampn och fäghrind, aff then grymheet och gräseligheet mich föreståår O herre tw håller mich gräseligheet före, och mina owener huad the äro mera menniskior eller dieflar, alle wantrösta och förskräckia the mich såå ath iach är gammal wordhen j bland them.

Texten.

Gåår j fråå mich alle j som illa gören, ty ath herren hafwer hördt mins gråtz röst, Herren haffuer hördt mina förmaning, herren haffuer anammat mina böön, Alla mina owener må skemmas och

förskräckia sich wända sich om och skemma sich ganscha snarligha.

Vthlägningen.

Thenne äro the oordh, medh huilkom Dauid bekenner sich wara hördan aff gudhi, och fröghdar sich emoot sina owener, som honom wille wantrösta på̊ gudz nådh och komma honom til ath sökia annerstadz hielp än aff honom alleena, therföre sägher han, gåår j fråå mich alle ilgerninges män som mich willen dragha j fråå herran, ty herren haffuer hördt mina gråtande röst, Herren haffwer hördt thet iach förmanadhe honom om misskund, Herren haffwer hördt mina böön, han haffwer ecke föractat mich som j gåffwe mich före, han är ännw then alleena som hielper them bedröffwadhe äro, Alla mina owener må skemma sich och wara förskräckte wenda sich om och gåå j fråå mich, thet är ecke sant the haffwa mich sacht, at herren schulle wara såå strenger, ath han ecke wille höra mich, och inghen misskund bewijsa mich, vtan iach schulle sökia andro weghar til salugheetena, The må skemma sich ganscha snarligha, herren är än nw then alleena, som för sina barmhertugheetz schul gefwer salugheetena, och the äro liwghare wordne.

¶ Then andre psalmen.

¶ J then andra psalmen geffs en vnderwijsning hwar aff syndernes förlåtilse kommer, och huruledhes man syndena wedherkenna schal och är såå lydhandes.

Texten.

Psal. 31. Wäl är them som brothen äro förlåten, och them som theres synder äro skyylta, Väl them manne som herren ecke förbrår syndena, j huilkens anda intit swik är.

Vthlägningen.

Aff tessa Dauidz oordh kan man merkia, hwar salugheten och syndernes förlåtilse affkommer, nemligh ecke för wåra förschyllan eller godha gärningar schul, vtan ther aff ath gudh seer offwer medh oss, och förlåter oss wår brot, skyyll och ofwertecker wåra synder, och förbråår oss ecke eller kastar oss icke före, ath wij haffwe

giordt honom emoot, Såå ath syndernes förlåtilse kommer ecke aff wår stora boot och bätring vtan alleena aff gudz misskund, huilken synderna aff plånar, Gudh är then som tagher bortt wåra synd, och ecke wår plicht och boot, ty ath wåra synder gåå wijdt wijdt offwer wåra godha gärningar, therför är thet ecke möglighit, ath wår förskyllan kan aff plåna wåra synder, vtan gudz barmhertugheet moste thet alleena göra, som Paulus och lärer til the Römerska, Roma. 4. ther han och haffwer thenne Dauids oord förhender therföre sägher nw Dauid, wäl är them som broten äro förlåten, som han ville säya, ingen finner man, then som ecke haffwer synd, effther thet synden är gongen offwer heela mankönet, therföre är ecke then saligh som ingen synd haffwer, effther thet ingen såådana finnes, men the äro saligha som synderna äro förlåtna och skyylta, wäl är them manne, och saligh är then som herren förbråår och förwijter ecke, ath han haffwer illa giordt, j huilkens anda intit swik är, såå ath han ecke haffwer annat j munnen och annat j hiertat, vtan som han är en syndare såå bekenner han och thet.

Texten.

Effther thet iach förtijghde förwanskadhes min been thå iach ropadhe heela daghen, För ty dagh och natt war thin hand swåår vpåå mich, iach omwendes til wedhermödho thå törnen mich inkrystes, Mina misgärningar kungiordhe iach och mina synd skyylte iach ecke iach sade, iach wil emoot mich bekenna för herranom min brot, och tw förläät mich mine syndes wrongheet.

Vthlägning.

Aff tesse oordh hafwer man ena saak för hwars skul gudh plåghar menniskiona medh såådana gräseligheet som j then andra psalmen tilförenna berördt är, thet är vpåå thet ath menniskian schal rätzligha bekenna sina synd aff hiertat, så ath ther är intit skrymterij och swick j hennes anda, när hon sina synder bekenner ath hon ecke någhot wndan dööl, och plåghar gudh henne liker wijs som en ogerninges man, plåghar pijnas then ecke will bekenna sina missgerningar, aff pinone ropar han, men syndena tigher han, såå lenge

han nödhgas bekenna sina gerning, therföre sadhe nw Dauid, Effter thet iach tijghde förwanskadhes min been etc., som han wille säya, effter thet iach tijghde och ecke wille bekenna mina synd j hiertat war som tw wast begärandes, vtan lätz haffwa stoora förschyllan när gudhi, förwanschades min been thå iach ropadhe heela daghen aff jemmer och bedröffwilse, för ty dagh och natt war thin hånd swåår och tung vpå mich plåghandes mich, iach omvendes til wedhermödha thå törnen mich inkrystes och stack mich, j thy iach förskräcktes för thin strenga doom, och gick medh mich som medh them pläghar gåå som weltras j törnen och stingas aff henne, Bekende iach doch på thet sijsta mina missgerningar, kungiordhe them, skyylte och dolde icke mina synd, iach sadhe mich wilia bekenna min brot, och strax förläät tw mich mine syndes wrongheet.

Texten.

För hennes schul warder hwar och en heligh bedhiandes tich j rättom tijdh, Therföre när stoor watufloodh kommer reckia the intit til honom.

Vthlägningen.

Aff tesse oord haffwer man thet, ath inghen menniskia är så heligh ath hon jw haffwer synd, effther thet Dauid klarligha her sägher ath hwar och en helig bedher til gudh för syndenes wrongheet ath hon honom förlåtas schal, och effther thet han såå bedher, när then stoora watufloodhen, som är jemmer och bedröffwelse, komber, recker hon intit til honom, kan inghen scada göra honom.

Texten.

Thw äst min tilflyckt j frå bedröffuilsen som mich kringhwerfuer, min frögd frelss mich aff them mich kringhwerffua.

Vthlägningen.

Som han wille seya Tw äst alleena herre som mich beskermar j fråå min bedröffwelse som mich påå komma, andra hielp söker iach ecke vtan tich alleena.

Texten.

Jach will geffwa tich förstånd och wijsa tich wäghen tw gånga

schal, iach will stedigt haffwa min öghon påå tich Varer ecke som hestar och mwlar the ther intit förstånd haffwa.

Vthlägningen.

Thenne oordhen sägher Dauid j gudz persona ath gudh såå sägher til honom, iach wil gefwa tich förstånd och wara thin wägwisare, och hafwa altijdh öghat vpåå tich ath tw ecke skal gåå aff weghen, sielff kan tw ecke gåå rätt medh mindre iach regerar tich, warer doch ecke som oskälig dywr.

Texten.

Medh grima och beesl kryst theres kinboghar som ecke vilia nalkas tich, Syndarens gislan är mykin, men then som förtröster påå herran honom schal misskunden kringhuerfua, Glädhiens j herranom och fröghdens j rättwise, och berömen edher alle som ären rättferdughe aff hiertat.

Vthlägningen.

Swarar Dauid herranom som bedher ecke wara som hestar och mwlar, som han wille säya, iach weet wäl ath wij ecke kunna wara vtan som hestar och mwlar, vtan tw regerar oss, kryst och kläm för then skull theres kinboghar medh besl och grime som ecke vilia komma til tich, dragh och twinga them til tech, Syndarens gislan och plågha är mykin, men honom wedherfars misskund som förtröster sich påå herran, therföre glädhiens och frögdens j rättwise, och prijsen idher alle som haffwe rättferdight hierta, doch ecke j edher sielffwe vtan j herranom.

¶ Then tridhie psalmen.

¶ J then tridhie psalmen beklaghar och jembrar Dauid sich aff then sorgh bedröffwilse och förskräckelse som han haffwer för sina synder schul, ath han seer huru gräseligha näffzt han förschyllat haffwer.

Texten.

ACh herre straffa mich ecke j thinne grymheet, och neffza mich ecke j thinne wredhe, För ty thina pijlar äro feste j mich, och thin hånd är tryckt påå mich, Jngen helbröghda är j mina köthe för Psal. 37.

thina wredhe schul, ingen fredh är j minom beenom för mina synder schul, För ty mina missgerningar äro gångna offwer mit hoffwdh, som en swår byrda äro the swåra wordhna ofwer mich, Min såår äro luchtande och roten wordhen, för mina fåwitzsko schuldh, Jach böyer och buckar mich ganscha mykit, heela daghen gåår iach bedröffwat, För ty mina länder äro vpfylta medh gabberij och inghen helbrögdha är j mino köte, Jach är ganscha mykit plåghat och nedhertryckt, iach rööt aff mins hiertes suckan, Herre för tich är al min åstundan, och min suckan är tich ecke fördoldt, Mitt hierta är försoffat min krafft haffwer offwergifwit mich, och mine öghons lyws thet är och ecke medh mich,

Vthlägningen.

¶ J tesse oordh seer man huilken dråpeligh klaghan och jemmer han haffuer för sina synder schul och begierar ath gudh ecke wille näffza och straffa honom j sinne grymheet, för ty hans pijlar, thet är then förfärilse han haffwer latijd komma offwer honom äro feste wthi honom som andra pijlar, och ath gudz hand är tryckt på honom, trycker och nedherkramar honom, såå ath inghen helbröghda är j honom för gudz wredhe schul, och inghen fredh j hans benom, effther thet han seer sich wara full medh synd, såå ath synderna äro gångna honom ofwer hoffwdit, och äro honom en twng byrda wordhen, och ath hans såår the han meente lächt wara begynte luchta och rottna, thet är, ther han meente sich inghen synd haffua hafft, ther begynte hon oppenbara sich för hans fåwitzsko schul ath han sådana ecke tilförenna besinna kunde, för än the begynte lucta och lätho see ath ther woro synder på ferdhom, han buckadhes och böghdes ganscha mykit han hadhe ena stoora synda byrda på halsen, han moste slåå hoffwdhit needh och gåå heela daghen, thet är, altijdh, bedröffwat, ty hans länder woro vpfylta medh gabberij, och inghen helbrögda war j hans köthe, thet är (snarast sagt) ther war intit gott wti honom, vtan synd alt samman, therföre war och hans plågha och nedhertryckelse ganscha stoor, så ath han rööt aff sin suckan och gråt, ja hans angist war större än han beklagha

kunde, therföre sadhe han, ath hans åstundan och suckan war för herranom icke dold, gudh wiste bätre hans nödh än han sielff klagha kunde, hans hierta war försoffat hans macht war borta, och thet lyws hans öghon haffwa schulle war och j frå honom, såå ath aff sorgh war hans ansichte omwändt och mörcht wordhet.

Texten.

Mina wener och frender nalkadhes emoot mich och stodho, och mina näste stigho longt j fråå, Och the som söchte mina siäl giordhe mich ofwerwåld, och the mich sööcte oondt, taladhe fåfengeligheet, och dichtadhe heela daghen swick, Men iach hördhe intit, sååsom then som döff är, och sååsom en dumbe som ecke läther vpp sin mun, Och iach war som en menniskia ther intit hörer, och then ecke haffwer geensäyelse j sinom mun, För ty herre iach förtröste mich vpå tich, tw herre min gudh warder mich hörandes, För ty iach sadhe, mina fiender schola jw ecke fröghda sich offwer mich, och thå mina föther slunto taladhe the stoort offwer mich, För ty, til gislan är iach giord, och min swedhe är altijd för mich, För ty mina missgerning schall iach förkunna, och wardha sorgfwl för mina synd, Men mina owener leffwa, och äro mechtoghe offwer mich, och the äro monge mich hata for orätt, Och the mich wälgerningar illa löna, förtaladhe mich, för ty iach foor effther thet got war, Offwergiff mich ecke herre min gudh, gack ecke j fråå mich, Skynda tich mich till wnsätningh, minne helses herre.

Vthlägningen.

Först hördhe man huru Dauid beklagadhe sich offwer then plågha gudh hadhe kastat vpåå honom, för sina synder schul, motte thå någhor säya til honom, Dauid tw beklaghar tich storligha, haffwer tw doch inghen menniskio som tich kan hughswala? Swarar han, Ney, vtan the woro honom och til plågho, För ty hans wener och frender som honom hwghswala sculle wore the sammo som stodho emoot honom och hans näste som honom åkommande woro stigho j fråå honom, ther war inghen tröst, teslikes hans owener som söchte efter hans siel, och wille dräpa honom, giordhe honom

offwerwåld, och the honom wille oondt, taladhe och dichtadhe lygn altijd vpåå honom, men han war som han hadhe warit dööff, läätz intit hörat, och som en dwmbe, swaradhe ther intit til, för ty han förtröste sich alleena vpåå herran, och ecke vpåå wener eller frender, eller någhot annat creatwr, vtan vpå herran alleena, ath han jw schulle höra honom, och sadhe han j sina böner, ath hans owener jw ecke schulle frögdas, ther aff, ath thet schulle wara wthe medh honom, och thå hans föther slwnto wndan honom, och han stoodh vpåå fallande foot, taladhe the stoort offwer honom, och lätes sich thå wara wissa ther vpåå, ath theres saak war rätt och hans orät, för ty han war giordher til gislan, tillreedder til pino och plågho, och schulle bekenna sina missgärningar, ther gladdes hans owener aff, wordo mektughe offwer honom, och monge som honom hatadhe för orätt, och the ther plägha illa löna, thet them görs wäl, förtaladhe honom, effther thet han ecke hadhe såådana för händer som the, vtan sökte thet gott war, thå nw hans owener woro mektughe emoot honom, ropadhe han till gudh, ath han och ecke schulle offwergeffua honom, som hans wener och frender giordhe, vtan skynda sich honom till wnsättning, ty han war hans helses herre, såå ath han war alleena then ther all hans wällfärdt påå hengde, och inghen annan.

Och är thenne psalmen (som och alle the andre) oss till en merkelighen lärdoom, ther wij see, ath när wij komma j såådana döödz jemmer som Dauid war, haffuom wij intitt sätia vpåå wener eller frender, för ty the äro oss thå mera emoot än medh, therföre är rådhelighit ath wij såå göre som Dauid giordhe, och hålle oss alleena in til gud, han är alleena wår tröst och beskärm, then ärat och loffwat wari till ewigh tijdh.

¶ Then fierdhe psalmen.

2. Reg. 11. F 12. TJll ath komma till itt rätt förstånd j thenne psalmen, är thet granneligha merkiandes som ståår bescriffwit j konunga bokenne, hwrw Dauid bedreeff hoor medh Vries sin wnderdånes hustru Bethsabee, och läät sedhan slå Vriam j hääl, och föröökadhe hooret

medh mordhet, Aff huilkit gudh wart ganscha mykit förtörnat och sende för then schul Nathan propheten til Dauid, och straffadhe honom, aff huilkit straff han wort stoorligha förfärat och förskräkt, therföre full han til fögha och beeddes nådh aff gudhi, som thenne psalmen innehåller, then j samma saak dichtat war, och haffwer man her itt gräselighit exempel, at en såådana merchelighen och helig man som Dauid war, skulle såå skemmeligha falla j såå grofwa synder, emoot gudh och sin nästa, O huru skemeligha han bewijste sich emoot then godha mannen Vrias, sin troo wndersåta, först besmittadhe han hans elscheligha hustru, och kom henne medh sich til ath bedriffwa hoor, och sedhan lät slå honom j hääl som intit hadhe brutit honom emoot, vtan bewijste honom sin trootienist, som en trooman boordhe göra sin herra, och toogh sedhan hans hustru sich till hustru, huru skemmeligha lönte han sin trootienare, O huilkit itt gruffwelighit exempel är thet, huad menniskia kan nw noghontijdh wara säker för syndenne, när en såådana merkelighen man kunde ecke förwara sich then gudh hadhe såå stoora wälgerningar bewijst, ath han hadhe taghit honom fråå hans fadhers hiord, och giordt honom aff en fääheerdha til en konung offwer sin almogha, och altijdh j hans nöödh beskermat honom, och giffwit honom stoor segher offwer sina fiender, och än ther offwer loffwat honom ath han wille läta sin son wardha föddan aff hans slächte, thet en oseyeligh stoor wälgerning war, doch kunde alt thet intit hielpa, vtan han full lekawel j syndena, Ja, såå skemmeligha ath man måå gruffwa therföre, her seer man huad fruct som kommer wtaff menniskiones hierta, när gudh thy ecke förtagher sina ondzsko, therföre sadhe Christus Aff menniskionas hierta vthgåå oonda tanckar, hoor moord tiwffwerij etc, sådana fructer räcknar och Paulus vpp til the Galater, Såå ath menniskionas hierta är såå förgiftogt aff oond begierilse, ath thet är ecke möglighit ath menniskian kan wara sådana fructer förwtan, om gudh ecke geffwer, eller j fråå tagher henne, sina nådh emoot syndenne, som man seer her ath thet gick til medh konung Dauid.

1. Reg. 16.

2. Reg. 7.

Mar. 7.

Gala. 5.

Therföre när wår näste faller j någhon synd, schole wij ecke försmäleka honom ther aff, vtan heller önka oss offwer honom, och thet oss ståår til görandes komma honom påå rättan wägh ighen, och bedhia gudh han wille geffwa honom sina helga nådh emoot syn-
Gala. 6. dene, ty sadhe och Paulus, käre brödher om någhon menniskia wardher bekräctat medh noghre misgerning, rätten thå j som åndelighe ären henne vpp, vthi saktmodigheetenes anda, och see vpå tich sielffwan ath tw och ecke frestat warder, inbyrdhes dragher hwar annars byrdho, och så vpfyllè j christi lagh, J tesse oord will jw ecke Paulus, ath wij schola begabba hata och försmädha then som faller (aff gudz tilstädhilse) j noghon synd, vtan heller medh sachtmodigheet rätta honom vpp ighen, och tenkia vpåå ath wij och skröplighe äre, och kunna såå snart, och till äwentyrs snarare falla j synd än han, om gudh oss j fråå tagher sina helgha nådh, Saken hwi gudh tilstädher ath hans vthkoradhe wener falla stundom j oppenbarligha groffwa synder, som thet tilgick medh Dauid, är thenne, j menniskiones hierta är en hemeligh oondzska och wrongheet som nw sagt är, then inghen schoda kan vtan gudh alleena
Hiere. 27. som han sielff sägher genom Hieremian propheten, och then han henne oppenbara wil, när menniskian gåår för sich sielff, och menar alt stå wäl till medh sich sielffwo, och geffwer inghen acht vpå huru hennes hierta är stält, thå dragher gudh henne en tijdh long sina nådh j fråå, ath thet j hiertat är får sprijdha sich vth, och strax kommer aff then oonda rothenne en oond fruct, som är hoor mandråp, och annat såådana, aff hwilka früct menniskian måå kunna merkia hurudana rothen är j hiertat som såådana fruct aff kommer, then hon tillförenna icke besinna kunde, ath hon sedhan må kunna falla til fögho och bedhas nådh, ath gudh wille förtagha henne såådana oondzsko, och scapa itt nytt hierta j henne, sååsom Dauid war begärandes, och then samma hemeligha oondzskan j hiertat (then menniskian aldrigh bliffwer slät qwit såå lenge hon leeffwer) är saken hwi menniskian är alltijdh brotzlighen för gudhi, såå ath hon jw ecke kan prijsa sich aff stoora förschyllan och förtienist

när gudhi, vtan jw altijdh moste bedhia gudh, ath han wille förlåta henne sina schuldh, Såå är nw thenne psalmen emoot samma oondzsko som wij nw wilia höra.

Texten.

Psal. 50.

GVdh förbarma tich offwer mich effther thina stoora mischund, Och effther thina ymnogha barmhertugheet affplåna mina wrongheet, och gör mich reen aff minne synd, För ty iach kenner min wrongheet och min synd är altijd för mich Emoot tich alleena haffwer iach syndat och illa giordt för tich, vpåå thet tw schal wara rätt j thin oordh, och offwerwinna när tw dömes, Sy, j wrongheeter är iach födder, och j synder haffwer min modher afladh mich, Sy tw hadhe lost til sanningena, owis och thins wijssdooms fördolda tingh haffwer tw oppenbarath mich,

Stänck mich medh hysop ath iach warder reen, twåå mich ath iach warder hwitare än snyöö, Läät mich fåå höra glädhi och frögd, och benen som nedherslaghen äro wardha sich fröghdandes.

Vthlägningen.

Her seer man huru Dauid haffwer rätt lärdt kenna then ondzsko som war j hans hierta, såå ath han inghen tröst wiste annan än gudz stoora barmhertugheet, ty thet war ecke annat än oondt vthi honom, synd fan han j sich ther han förskräcktes aff, men intit sågh han j sich ther han kunde haffwa någhon tröst aff, therföre flydde han til gudz stoora nådh och misskund, och sadhe, Gudh förbarma tich offwer mich, thet är inghen ringa synd iach haffwer, then medh en ringa barmhertugheet förlåtas kan, vtan min synd är ganscha grooff och stoor, therföre forbarma tich offwer mich, effther thinne stoora misskund, och aff plåna mina synd effther thinne ymnogha och marghfålleligha barmhertugheet, Twåå mich wäl, läät then orenligheet j hiertat är aff skölias För ty iach kenner min wrongheet, then oondo rotena j mitt hierta, haffwer iach lärdt kenna, aff then fruct ther aff kom, som är hoor och moord etc, Såå ath min synd är mich altijdh för öghonen, görandes mich bekymber j mitt samwit, annars mandz misgerningar kan iach ecke döma, mina eeghna

synder äro altijdh för mich, Emoot tich alleena haffwer iach syndat och illa giordt vpåå thet tw schal wara rätt j thin oordh, offwerwinna när tw dömes, Jach bekennes mina synd j hiertat som är alleena emoot tich, och rätta rothen ther alt oondt affkommer, än thå hon lönligh är för menniskiomen, är hon lekawäl synd emoot tich alleena, thet bekenner iach vpåå thet tw schal haffwa tillfelle ath läta skijna thina misskundt offwer mich, och bewijsa ther medh ath tw är rätt och sanferdugh j thin oordh, och (tich til äro) håller thet tw lofwat haffwer, än thå ath monge mena ath tw ecke schal wara såå redhaboen til barmhertugheet som tw sagt haffuer, vtan wilia medh theres skrymterij sökia andra wäghar till salugheetena medh theres eeghna gärningar och annat sååda na, j huilkit the döma tich lygnactugh som vthloffwat haffwer, ath tw wilt läta skina thina barmhertugheet offwer syndarena, och göra them salugha aff thinne misskund, Såå bekenner iach nw mina synd och begärar misskund som tw vthloffwat haffwer, ath tw schal synas wara san j thin oord, och winna them offwer som tich lygnactugh döma, wore iach ecke en syndare, hwarest blifwe thå then prijs thin barmhertugheet schulle haffwa för mina schul, effther thet mich giordhes inghen misskund behooff?, nw bekenner iach mich en syndare, ath tw schal läta skina thina barmhertugheet, och offwerwinna them tich döma, Sy iach bekenner mich wara föddan och afladhan j synd Såå ath j fråå topp och til tå är iach full medh synd, och thet bekenner iach, För ty tw hafwer lost och wilia til sannindena, och will ath man schal sådana bekenna sich som han är, och må ecke lidha skrymterij, Men kunna sååda na besinna och bekenna, haffwer iach ecke aff mich sielff, effther thet är menniskiomen owist och fördoldt, men tw effther thin wijssdoom, mich thet oppenbarat hafuer.

Nw effther thet iach är såå ful medh oreenligheet, är iach wisseligha åndeligha spetälsk, Såå stänck tw mich medh hysop
Leui. 14. åndeligha som tw hadhe befalt presterna göra schulle them spethelske warit hadhe lekamligha, lööss mich aff mina synder, twå

och gör mich reen aff min oreenligheet läät mich fåå höra glädhi och fröghd thet är godh hughswalelse ath synderna äro mich förlåthna, ath min been som aff jemmer och bedröffuilse nedherslaghen äro mågha wedherqweekias och fröghdas.

Texten.

Vändt till ansichte j fråå mina synder och affplåna alla mina missgärningar, Gudh scapa itt reent hierta j mich, och förnyia en rättan anda j mina inälffwer, Kasta mich ecke j frå titt ansichte och tagh ecke thin helgha ande j fråå mich, Läät mich ighen fåå thin helses fröghd, och stadhfest mich medh en frij anda,

Jach wil lära the wrånga thina wäghar, och the ogudhachtige schola wendas til tich Gudh minne helses gudh frelsa mich j frå blodhomen, och min twnga schal prijsa thina rättferdugheet.

Vthlägningen.

Vändt titt ansichte j frå mina synder, som han wille säya, Beschodha intit mina synder, kom them intitt j hogh, vtan see offwer medh mich, och scapa itt reent hierta j mich, Jach weet ath mitt hierta är fult medh ondzska, therföre äro och alla mina gerninga oonda, och kan ecke annars wara såå lenge hiertat är oondt,, therföre, O gudh scapa tw som alleena machtena haffwer it reent hierta j mich, och förnya en rättan anda j mina inelffwer, kasta mich ecke j fråå tich, läät mich ecke gåå effther mitt eghit sinne tagh ecke thin helgha anda, som mich regera schal, j fråå mich, ty thet är strax vthe medh mich, läät mich ighen fåå thin helses frögd, läät mit samwit blifwa roolighit och gladt ighen j Christo, som rätta helsan är, och ath iach ecke åther faller, stadhfest mich medh en frij anda, ath iach kan hafua tich för öghon, ecke för räsl eller eghit betzta schul, vtan aff it frij mood och goodh wilia, bekenna och prijsa titt nampn, och när tw så haffwer stadhfest mich will iach lära them som wronge och ogudhactighe äro, huad barmhertugheet tw hafuer giordt medh mich, ath the schola och wendas till tich, ath thin barmhertugheet schal och såå warda prijsat j them, o gudh minne helses gudh frälsa mich j frå blodhomen, frels mich aff the

onda begier och oorenligheet som är j min bloodh, thet är ecke en reen blodhdrope j mitt lijff, vtan mitt köth och blodh alt är fult medh synd, fräls mich ther j frå, scapa itt reent hierta j mich, och när tw såå giordt haffwer schal min twnga prijsa thina rättferdugheet, ecke then rätferdugheet aff mina gerninga komma kan vtan then tw medh thin helgha anda mich ingeffuer, then schal min tunga prijsa.

Texten.

Herre vplät mina läppar, och min mwn schal förkunna titt loff, Ty om tw hadhe welet offer, hadhe iach jw gifwit thet, brand-offer warder tich intit behaghandes, En bedröffuat ande är gudhi offer, itt bedröfuat och nedherslaghit hierta warder tw, o gudh ecke förachtandes, Herre göör wäl widh Sion effther thin godha wilia, och läät Hierusalems mwrar warda vpbygda, Såå wardher tw haffuandes lost till rättferdugheetenes offer, offer och brandoffer, thå schola the läggia oxar pååtitt altare.

Vthlägningen.

Herre vplät mina läppar etc, Jach weet herre ath tw wilt iach schal prijsa och loffwa thina barmhertugheet, men såådana kan iach ecke göra, medh mindre tw geffuer nådhena ther til, och vpläter mina läppar, när tw thet gör såå förkunnar min mwn titt loff, prijsar och tackar tich, effther thin wilia, för ty om tw hadhe welet hafft offer hadhe iach jw giffwit thet, mich hadhe warit en ringa ting offra en oxa geet eller lamb, men j såådana brandoffer haffwer tw intitt behaagh och elschar thet intit, men itt bedröffwat hierta och sorghfull ande är gudhi behaghelighen, then begierar han, itt bedröffwat och nedherslaghit hierta föractar gudh ecke, vtan wil gerna höra then suckan och grååt ther aff kommer thet är honom tacknemelighit offer, men sådana kunne wij intit offra aff wåre macht, therföre O herre gör wäl widh Sion, gör wäl widh titt wtkoradha folk thina försambling och christenheet, thet the ecke sielffue göra kunna, giff tw nådh till effther titt godha behagh och wilia, Läät Hierusalems mwrar warda vpbyghda, läät rätta predicara

komma j thina christenheet ath hon wpbygdt warder medh rättom lärdhom, aff huilkit titt loff warder förkunnat Såå warder tw haffwandes lost till rättferdugheetenes offer, thå tw haffwer giordt wäl widh Sion, och vpbygdt Hierusalem, gifwit nådh och lärdoom j thina församblingh och wtkoradhe folck, thå får tw lost till offer och brandoffer, thå schola the läggia oxar på titt altare, thet är, thå får tw thet rätta offer som tich behaghelighit är, thet är tack loff prijs och ära, som är rättferdugheetenes offer, för thin stoora barmhertugheet och goodheet, och sådana äro the oxar tw begärar offras vpåå titt altare, Sådana oxar får tw och när tw sielffwer geffuer nådhena ther til, loffwat och ärat wardhe tw.

¶ Then femte Psalmen.

¶ J thenne psalmen beklaghar Dauid först offwer then stoora jemmer han lidher j sitt samwet, sedhan talar han om gudz stoora nådh som them som bedröffwadhe äro pläghar wedherfaras, psalmen är såå lydhandes.

Texten.

HErre höör mina böön, och lät mitt roop komma til tich, Psal. 101. Vändt ecke tit ansichte j frå mich, j nödhenes tijdh bögh til mich thin öron, När iach roopar vpåå tich såå höör mich snart, För ty mina daghar äro förswunne som en röök, och min been haffua brunnet som itt tort träå, Mit hierta är nedherslaghit som gräass och förtörkat, för ty iach haffuer förgätit äta mit bröödh, Aff mine suckans röst haffuer mit been wedherludhit mino köte.

Vthlägningen.

Tesse Dauidz oord hålla clarligha inne, ath thet haffwer warit en osäyelighen jemmer och wedhermödha j hans hierta, när han them sadhe, och ropadhe såå högheligha til gudh om hielp, och lägger ther såå mongh oordh vpåå och sägher, Herre höör mina böön, läät mit roop komma til tich, Vändt ecke j frå mich titt ansichte, när nödhen gåår vpåå, böög thin öron til mich, när iach ropar vpåå tich hör mich snart, Her brwkar han jw mong oord, alleenast ther vpåå ath gudh schal höra honom, och sägher sakena

före, för ty hans daghar woro förswunne som en röök, förgangne j fåfengeligheet vtan fruct, och hans been hadhe mist theres krafft, woro förtörkat och förbränd, såå ath ther han största machtena haffwa schulle war inghen macht, hans hierta war förtörkat som thet gräass affhuggit är, ty ath aff sorg och jemmer förgatt han äta sitt bröödh ther han schulle haffua wedherqwekilse aff och såå stoor war hans suckan och gråått ath hans kööt och been krumpo j hoop, och then naturligha wädzskan förswan och borttorkadhes.

Texten.

Jach är lijka som en pelican j. ööknenne iach är som en natskäffwa j ödhen rwm, Jach wakadhe och är som en sperff ensam påå taket, Hela daghen försmädde mich mina owener, och the mich begabbadhe sworo emoot mich, För ty iach åått ascho som bröödh, och bemängde min dryck medh gråått För thinne wredhe och ohyllest effther thet tw vpliffte och sloo mich nidh, Mina daghar äro aff weckne som en skugge, och iach är förtörkat som gräass.

Vthlägningen.

Jach är lijka som en Pelican j öknenne, som han wille säya, iach är som then foghlen som är altijdh j öknenne och törss ecke läta see sich, och som en nathskäffwa som ecke torss wara framme om daghen, vtan är j ödhes hwss ther intit folk wankar, och såsom en sperff ther altijdh ensammer är, och altijdh sitter rädder påå taket och torss ecke soffwa, heela daghen, thet är, altijdh försmädadhe mina owener mich, och the som mich begabbadhe, sworo sich j förbundh emoot mich, effther thet iach föractadhe theres kräseligheet och wällost, och åått ascha för bröödh, som aschan lodde wedh brödhit såå åått iach henne, scrapadhe henne intitt aff, och min dryck bemängde iach medh gråått, För ty thin wredhe och ohyllest war offuer mich, så ath tw lyffte mich vpp och sloo mich emoot markenne ighen och sönder krosadhe mich, Och medh fåå oord seyandes, mina daghar äro affweekne om intit bliffne, som en skugge, och iach är förtörkat som gräset förtörkas.

Texten.

Men tw herre bliffuer ewinnerligha, och thin åminnilse släct effther släct, wille tw doch vppstå och förbarma tich offwer Sion, ty thet är tijdh ath tw förbarmar tich offwer henne, ty tijdhen är komen, För ty hennes steenar äro thinom tienarom behaghelighe, och the schola yncka sich offwer hennes mull, och heedningana schola fructa titt nampn och alla konungar påå jordhenne thina herligheet Effther thet herren warder wpbyggiandes Sion, och schal synas j sinne herligheet, Han såågh till theres böön som offwergiffne woro, och försmådde ecke theres böön, Thetta schall bescriffuas till the effterkommande, och folkit som scapat warder, schal prijsa herran, för ty han sågh aff sina högha heligho, herren sågh aff hemmelen påå jordhena, vpåå thet han höra schulle fångarnes suckan, och lösa dödzens barn, Ath the schola förkunna j Sion herrans nampn, och hans prijs j Hierusalem, När folken församblas j hoop och konungana til ath tiena herranom.

Vthlägningen.

Som han wille säya, mina daghar äro förgångne som en skugge, och iach är förtörkat som gräass, men så är thet ecke medh tich herre vtan tw bliffwer ewinnerligha, och thin åminnilse warar man effther man j all creatwr, wille tw doch forbarma tich offuer Sion, thet är, offuer titt vthkoradhe folch och forsambling, för ty nw är tijdh ath tw thet göör, Förbarma tich offwer Sion för ty hennes steenar (thet är) folkit j thinne forsambling, äre behaghelighe tinom tienarom som äre, prophetar, apostlar, och predikare, the see gierna ath the forbätras, och the schola ynka sich offuer hennes mull, the schola forbarma sich ther offuer ath hon schal wardha fortryct och nedherslaghen, medh falsk lärdoom och annat henne kan wara schadelighit, Herre, tha tw nw såå forbarmar tich ofuer titt folch, schola heedningana fructa titt nampn, och konungar påå jordhenne schola fructa tina herligheet Effter thet herren forbarmar sich offuer Sion, och opbygger henne medh sin oord, och synes j sin herlighett, Han sågh till theres böön som offwergiffne

woro, och aff sin stoora barmhertugheet, forsmådde han ecke theres böön, än thå ath the woro beswåradhe medh synder, Thet schal bescriffuas the efftherkommande til tröst, och folkit som schal wardha scapat, thet nw ecke til är, schal prijsa herran, För ty han sågh wtaff sina högha heligho, aff sitt högha tempel herren sågh aff hemmelen på jordhena, vpå thet han höra schulle theras suckan och gråått som woro j syndernes fengilse, och löösa dödzens barn, the dödhenom ämpnat woro, Ath the schola förkunna j Sion herrans nampn, och hans prijs j Hierusalem, the schola predica och förkunna hans stoora nådh och barmhertugheet, j Sion och Hierusalem, j gudz christeligha församblingh, när folken församblas j hoop, och konunganar til ath tiena herranom.

Texten.

Han nedhertrycte mina krafft på wäghen, han förkortadhe mina daghar, iach wil säya, min gudh, tagh mich icke bort j halff-deelen aff mina daghar, thin åår wara släct effther släct, J begynnelsen, herre, haffuer tw grundat jordhena, och himblana äro thin handa wärch, The schola förgååss men tw bliffwer, alla scholo the åldras såsom itt clädhe, Och såsom it clädhe förwandlar tw them, och the wardha förwandladhe, men tw äst jw then samme, och thin åår haffwa inghen ända, Tines tienares barn scholo bliffwa, och theras säädh schal blifwa beståndandes j thin åsyn.

Vthlägningen.

Han nedhertrycte mina krafft på wäghen, förtoogh mich ath iach inthet hadhe j thetta leffwernet förtrösta vpå, Han förkortadhe mina daghar, ty the förswunno som en röök, Jach schal säya, Min gudh tagh mich ecke bort j halffdelenom aff mina daghar, när iach än menar mich schola lenge leeffwa, vtan läät mich förståå hwrw korte mina daghar äro, the doch ganscha fåå äro, Men thin åår wara släct effther släct, ther är inghen ände vpå, än thå ath werlden förgååss, ty j begynnilsen haffuer tw grundat jordhena, och himblana äro titt håndawärck, the föråldras och tw förwandlar them, men tw förwandlas inthet, vtan äst jw altijdh then samme,

och thin åår haffwa inghen ända, Tina tieneres barn schola bliffua, och theres säädh schal bliffwa beståndandes j thin åsyn, the som haffwa wedhertaghit thina propheters, apostlers, och predicares lärdhoom, the schola ecke förgåss, vtan wara beståndendes til ewig tijdh j thin åsyn.

¶ Then siette psalmen.

¶ J thenne psalmen ropar och Dauid til gudh j sin jemmer och förmanar honom om nådh och sägher.

Texten.

WTaff diwpeth herre ropadhe iach til tich, herre höör mina röst, Läät thin öron achta vpå mina förmanelses röst Herre om tw geffuer acht vpå missgärningana, herre hwar kan thå bliffwa beståndende? För ty när tich är förlåtilse, ath man schulle fructa tich, J hans oordhe förbidadhe min siäl, min siäl förhopadhes vpåå herran, J frå morghon wechtene och in til nattena, schal Jsrael förhopas på herran, För ty när herranom är mischund, och när honom är mykin förlosning, och han schal förlossa Jsrael aff alla hans missgärningar. Psal. 129.

Vthlägningen.

O herre iach kenner mich wara diupt diupt nedherstörtan j frå tich för mina synder schul, doch faller iach ecke j wanhop vtan ropar till tich aff thet diwp och gräseligheet iach vthikomen är, Herre läät mitt roop ecke wara fåfengt vtan höör mina böön, Läät thin öron achta vpåå huru höghligha iach förmanar tich om hielp See offuer medh mine synder, för ty om tw geffuer acht vpåå missgerningana, hwar kan thå bliffua beståndande, om tw wil alt grant achta huad som görs, förwita och näffza thet illa görs hwar kan thet någhon tijdh lidha, hwar kan bliffwa ståndandes för thin doom, För ty effter thine rettwises ransakan warder alt synd thet menniskian haffwer medh fara, See för then skull offwer medh mich för ty när tich är förlåtilse, stoor misskund haffwer tw och mykit gott haffwer tw mich loffwat, vpåå thet man schall fructa tich, ära och prijsa titt nampn, som synderna förlåter, J hans oordhe förbi-

dadhe min siäl, åstundadhe och tränctadhe effter syndernes förlåtilse som han lofwat hadhe, Min siäl förhopadhes vpåå herran hadhe sina tröst till honom j fråå morghon wächtenne, thet är, j fråå bittidha om morghonen, och in till nattena, altijdh, schal Jsrael gudz vthwalda folck, förhopas vpåå herran, För ty när herranom är misskund, han är then ene som hielpa kan, och när honom är mykin förlossning, Och han schall förlossa sitt folk Jsrael j fråå sina missgerningar, affplåna theres synder och göra them reena.

Then siwnde psalmen.

¶ J thenne psalmen som och j the andra beklaghar Dauid sin nöödh och wedhermödho, och geffwer förę ath han inghen annan tröst haffwer vtan gudz barmhertugheet, then gudh haffwer altijdh j förtidhen bewijst them som haffwa fallit in til honom, Psalmen lydher såå.

Texten.

Psal. 142. HErre höör mina böön, förnim medh thin öron mina förmaning för thina sannindz schul, höör mich för thina rettferdugheetz schul, Och gack ecke till rätta medh thin tienare, för ty inghen leffwandes warder rättferdugh j thin åsyn, För ty owenen haffwer förfölgdt mina siäl, han haffwer nedherslaghit mit lijff till jordhena, haffwer lagdt mich j mörkret, sååsom the dödha på werldenne, och min ånde är ånxe offwer mich, j mich är mitt hierta bedröffwat, Jach kom j hogh thet foordomdags war, tenckte vpå all thin wärck, och begrundadhe hwad thina hender giordt hadhe, Jach vthrächte mina hender til tich, min siäl war till tich som en torr jord, Hör mich snart herre, min ånde är förgången, Vendt ecke titt ansichte j frå mich, ath iach ecke warder them lijk, som nedherfara j gropena, Läät mich bitijdha höra thina barmhertugheet, ty iach förhopadhes vpå tich, gör mich wäghen kunnogh som iach gåå schal, för ty iach wplyfte mina siäl til tich, Herre frelsa mich j frå mina fiender, för ty til tich hafuer iach mina tilflyct, Läär mich göra thin wilia, ty tw äst min gudh, thin godhe ande leedhe mich påå jempna markenne, herre göör mich lijffactugh för titt nampn schul, wthleedh

mina siäl aff bedröffuilsen, för thina rättferdugheetz schul, och förgöör them alla, som bedröffua mina siäl, för ty iach är thin tienare.

Vthlägningen.

O herre förachta mich ecke, höör mina böön, förnim medh thin öron, och geff acht vpåå mina högheligha förmaning, ecke begärar iach ath tw schal höra mich för mina förskyllan schul, vtan för tina sannindz schull, tenck vpåå ath tw haffwer loffuat them syndernes förlatilse, som falla till fögho läät thet bliffua sant, gör och såå medh mich, höör mich för thina rättferdugheetz schull, Jach haffwer intit bära tich före, ther iach kunde beweka tich till misskundh medh, ty thet är alt synd iach hafwer medh fara, therföre bär iach tich thin eghin sannind och rättferdugheet före, will tw wara san j thin oordh, såå höör mich som tw loffwat haffwer, gör nådh och misskund medh mich, och gack ecke till rätta medh thin tienare, gör ecke emoot mich som iach haffwer fortient, Jach bedhes nådhena, och ecke rätten, för ty om tw schall brwka thina rättwijso, thå bliffwer inghen leffwandes rättferdugh j thin åsyn, vtan alle wardha beslaghne medh synd, och kunna ecke lijdha thina strengheet, gack för then sckull ecke till rätta medh mich, vtan höör mich och brwka nådhena medh mich för ty owenen, thet är dieffwlen och synden haffwer forfolgt mina siäl, Han haffwer nedherslaghit mitt lijff till jordhena, och lagt mich j mörkret sååsom the som dödhe äro påå werldene, han haffuer slaghit mich needh, fååt mich j sitt wåld, kastat mich j mörk hektelse, som thet pläghar wara medh them som dödhen haffwa förschyllat påå jordhenne, aff såådana mörk hächtilse wart min ånde ånxe för mina schull, och mit hierta wart bedröfwat j mich, ath iach j såå swår fengelsse kommen war, ther iach ecke sielff kunde hielpa mich wt, thå kom iach j hogh thet foordomdags war, tenchte vpåå all thin werck, och begrundadhe huad thina hender giordt hadhe, tenckthe och begrundadhe på thina stoora goodheet, ther tw så ärligha al ting scapat hadhe så ath thin stoora goodheet skijn offwer all thin creatwr, och kom j hogh, huru tw altijdh tilförenna haffwer hulpit them, som haffua

kallat vpåå tich, och fich en tröst ther aff ath tw schulle och wäl hielpa mich therföre vthrächte iach mina hender til tich, förhopadhes ath tw och schulle läta skijna thina goodheet vpåå mich, och bewijsa mich misskund som tw hadhe giordt them för mich warit hadhe, och min siel war til tich som en torr jordh, som wädzska och regn begärar, så astundadhe min siäl hielp aff tich, hör mich snart herre, min ånde är förgången, j thenne swåra häcktilsen haffwer min ånde giffwitz opp, läät nw thin ånda komma mich till hielp, och vtan thet skeer snart, är thet vthe medh mich, Vändt icke titt ansichte j frå mich, hör mich snart annars warder iach them lijk som nedherfara j gropena, til helwitis j ewinnerligh fördömelsse, schal thet ecke wara vthe medh mich, så läät mich bitijdha få höra thina barmhertugheet, effter thet iach hopadhes påå tich, gör mich wäghen kunnogh then iach gå schal, annars far iach wil, war tw min leedhsaghare, för ty iach vplyffte mina siäl til tich, begärendes hielp aff tich alleena, Herre frelsa mich j frå mina fiender tw äst min tilflyct, tw äst min gudh, läär mich göra thin wilia, Thin godhe ande leedhe mich påå iempna markene ther iach ecke stöter mich, ecke såsom min ande, som mich leedde ther oiempt och stenogt war, therföre stötte iach mich och full needh, läät för then schull tw then helgha anda leedha mich påå slätta wägen, ther iach wandrar effter thin wilia, Herre gör mich lijfactugh för titt nampn schull, ath thet warder prijsat, Vthleedh mina siäl aff bedröffwelsen, för thina rättferdugheetz schull, ecke för mina vtan för thina rättferdugheetz schul, och forskingra mina owener, ecke för mina forskyllan, vtan för thina barmhertugheetz schull, och förgöör alla them som bedröffwa mina siäl, för ty iach är thin tienare, Saken geller tich medh vpåå, the wilia wända mich j frå tich och bedröfua mich, men städh tw thet ecke til, vtan gör them om intit, behållandes jw mich j thinne tienist.

AF thesse siw psalmer, läre wij huru wij schola jw haffwa wåra tillflyct till gudh j wåra bedröffuilse, såsom Dauid giordt haffwer, och intit twifla vpåå hans nådh och barmhertugheet, vtan holla oss wedh hans löffte, han haffwer loffwat oss barmhertugheet, ää

huru store syndare wij äre, thet warder han och oss wäl hollandes, han ryggier intit sin oordh för wåre synder schul, ää huru monga the wara kunna, vtan sååsom han haffwer loffuat oss barmhertugheet, sså håller han oss och barmhertugheet, om wij annars wilia förlåta oss vpåå hans oordh, Honom skee loff och prijs, ära och tack till ewigh tijdh.

Sså haffwer tw nw christne läsare j thenne litzla book, huru erligha menniskian scapat war effther gudz beläte, och till ewogt lijff, om hon ecke syndat hadhe, och huruledhes hon thet försågh medh synden, och wort plichtogh till ewinnerlighen döödh, och huru gudh gaff henne sin lagh, aff huilka hon besinna skulle hurudana hon war wordhen aff syndenne, sså ath hon jw fan sich wara annerlunda skickadha än laghen sadhe, och behöffde för then schul ath gudh skulle göra barmhertugheet medh henne, Sedhan haffwer tw om troona till gudh j sså motto, ath effther menniskian kunde besinna sina oondzsko wtaff laghen, ath hon wtaff sich sielff them ingalunda fulborda kunde, och är för then schul laghbräkare, och plichtugh till dödhen, faller hon thå til gudh medh en stadhelighe troo, ath han will göra barmhertugheet medh henne effther som han loffwat haffwer j scrifftenne ath han göra will medh allom them som troo på honom, för huilka saak schull han och haffwer wthsendt sin eenda son, genom huilkes pino och döödh menniskian schulle bliffua frelst, och fåå ewinnerlighit lijff, Haffwer tw och om bönena til gudh, och annor mong nyttugh stycke, som allom christnom menniskiom böör ath weta, och är rådhelighit ath alt sådant offta och granneligha offwerläses, och retteligha begrundas, och om sså hende ath någhot her vtinnan funnes thet ecke strax faller tich j sinnet för titt oförstånd schul, eller ther aff ath tw till äwentyrs ecke mykin vnderwijsning wan är om sådana stycker, sså war ecke förhastugh til ath föracta thet, vtan see vpå the fåå oord som j bredderna stå, för ty the wijsa tijt j then helgha scrifft, ther sådant alt klarligha bewijsas huilken scrifft besynnerligha thet nyia testamentit, tw och näst gudz hielp få schal på wårt swenst mål, innan en kort tijdh, aff huilko, alle the som swenska läsa kunna, mågho sielffwa mykit

förnema aff gudz lärdhom, doch schola wij altijdh bedhia gudh, ath han werdhes lata komma sin helgha anda medh oordhen och göra them fructsam, ath ther måå effter fölia itt christelighit leffwerne her på werldene, och sedhan ewinnerlighit lijff j hemmelrike, huilkit oss allom wnne gudh fadher och son och then helghe ande, Amen.

Er och här någhon stycke förseedt och orätt prentat för förswmelse schull, såå ath någhre bookstaffuar syllaber och oordh annerlunda vthsatte äro, än som actat war såå som j thenne effther-scriffna punctar finnes.

B j. på andre sidhan j nittonde radhen står (gudz) ther schal tw läsa gudh

B iij. på första sidhan j xxj radhen står (nåsta) ther läss nästa, så gör och allestadz ther så finnes

C vij. på första sidhon j xx radhen schall wara itt dragh eller virgula emellom thet oordhet, gagn, och thet oordhet (ther) för ty ther begynnas ny sensus

D j. på första sidho j xxiiij radhen står nadhinie, ther läss nådhene

D iij. på första sidhon j xvj radhen står, så, läss få

D iiij. på andre sidhon j xxj radhen står ensallugha, läss enfallugha

L vij. på första sidhon och första radhen står wer, läss haffwer

M ij. på första sidhon j xxj radhen står, salugheerena, läss salugheetena.

M iij. på första sidhon j xij radhen står, baffuer, läss haffuer

M iij. på andre sidhon j xiij radhen står, ach, läss iach.

M vi. pååå andre sidhon j fierdhe radhen står, föcte, läss sööcte

N viij. på andre sidhon j xiiij radhen står mwl läss mull

Kan och wäl henda ath någhre flere försumelse finnas på oordhom sillaber bookstafwer eller punctering, doch hwar man seer vpå the oordh som före och effter gåå, kan thå wäl besinnas huru thet boordhe wara, och sedhan rättas om så behöffwes.

Prentat j Stocholm åår effther gudz byrd. M. D. xxvj.
pååå sancti Sigfridz affton.

It almennelighit förſpråk till thet Nyia Testamentit.

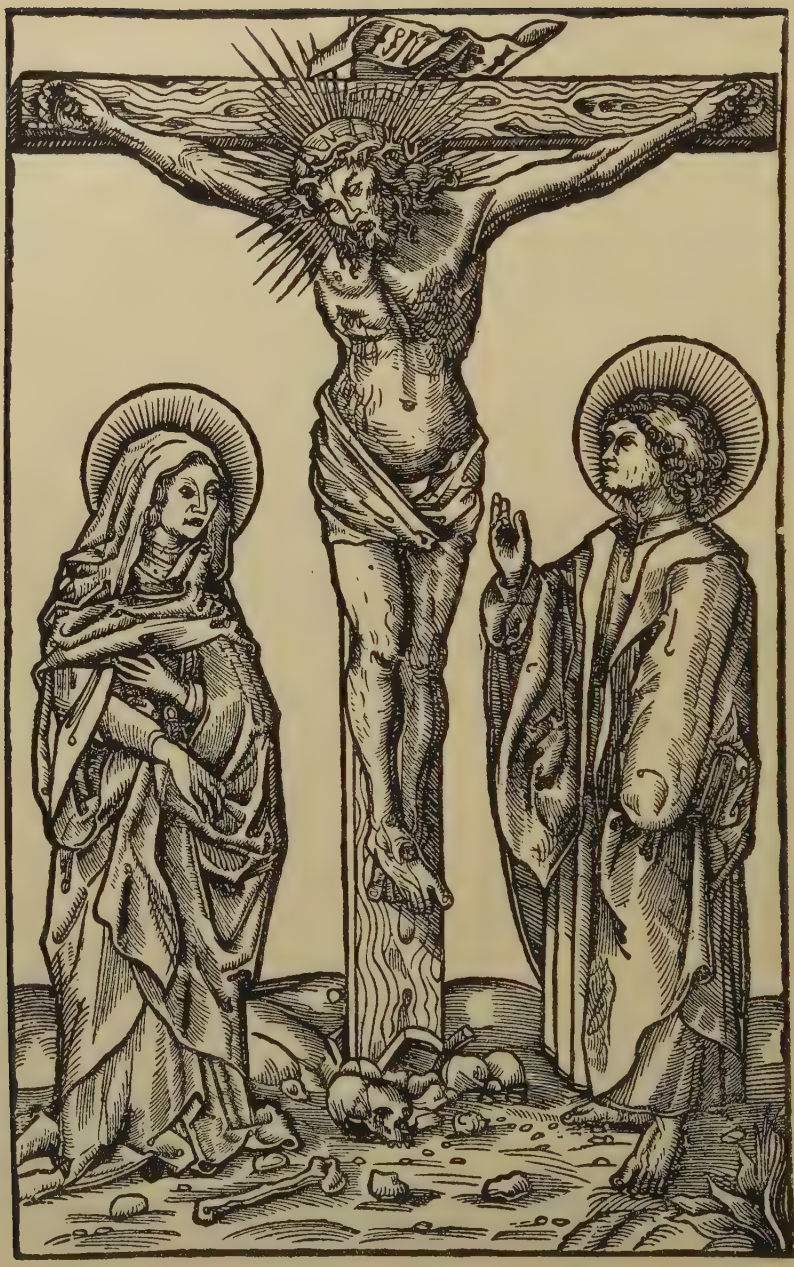

Jesus.

Jt almennelighit förspråk till thet Nyia Testamentit.

THet wore wäll rett och tilbörlighit ath thenne book vtan alt förespråk eller fremmande nampn vthginge, och hölle allenast sitt eghit nampn och taal, Men effter thet christeligha sinnet medh mångahanda oförnufftugha vthlegninga och förespråk är nw så förkommit, ath man här näst icke weet huadh Euangelium eller laghen, huadh nyia eller gambla testamentit kallas, cräffuer nödhen ath man här säter een vnderwisning eller förespråk, medh huilko en enfållugh menniskia må komma vthaff sin gambla wana på retta wäghén igen, huadh han j thenne book sökia och finna skall, såå ath man her vtinnan icke söker laghen eller budhoorden, ther man Euangelium och gudz lyffte eller tilsäyelse sökia skall.

Therföre skall man medh thet första weta, ath then wanen är aflegiandes ath fyra äro Euangelia, och icke mera än fyra Euangelister, sammalunda och thet, ath somlighe skiffta nyia testamentit vthi legales, historiales, prophetales, och sapienciales, menandes ther medh (som them synes) göra thet nyia testamentit lika medh thet gambla, Uthan man skall stadheligha hålla, ath så som thet gambla testamentit är en book ther som gudz lagh och budhoord vthi scriffuen är, och huadh skeedt är bådhe medh them som samma gudz lagh höllo, så och medh them som them icke höllo, Så är och nyia testamentit en book j huilko Euangelium och gudz lyffte eller tilsäyelse scriffuit är, och ther medh huadh skeedt är bådhe medh them som ther vppå troodde, och såå medh them som icke troodde, Så ath man må ther wara wiss vppå, ath icke är meer än itt Euangelium, lika som thet nyia testamentit icke är vthan en book, och icke vthan en troo, och icke vthan en gudh som lyfftet giorde.

Euangelium. Och är Euangelium it grekiskt oord, lydhandes så mykit som it gott budhscap, godh nymäre, godh ny tidhende, gott anskrij, ther man aff sägher och siwnger, och är gladh, så som thå skeedde når Dauid offuer wan then stora Goliat, thå wort itt gott anskrij, och trösteligh ny tidhende j bland then Judiska almoghan, ath theras gruffuelighe fiende war slaghen, och the friyadhe och frelste wordo, och kommo till fridh och roligheet, aff huilko the sungo och sprungo och woro gladhe, Så är och nw gudz Euangelium och nyia testamentit, it gott nymära eller godh skrij som vthropat är j alla werldenne aff apostlanar, om en sanskyllugh Dauid, then medh syndenne, dödhenom, och dieffuulenom strijdt, och them offuerwunnit haffuer, och ther medh vthan all wår förtienist giordt oss frij, retferdugha, leffuande och salugha, wij som vthi syndenne fångne dödhenom tilplictadhe, och j dieffuulsens wåld wårom, och latit oss komma till fridhsamheet, och heem igen til gudh, aff huilko wij wäll mågha siwnga, loffua gudh, och glädhias, om wij annars medh en fast cristeligh troo förlata oss ther vppå.

Nijt testament Sådant anskrij och hughneligha nymäre, eller Euangelisk och gudheligha ny tidhende kallas och it nyt testament, ther före, ath så som thet är it testament, thå en siwk man som döö skall skickar om sitt godz ath thet vthdelas skall någhrom benempdom erffuingom effter hans dödh, så haffuer och Christus förra än han leedh dödhen befalit vthropa sådana Euangelium j alla werldena, ath han ther medh allom them som ther troo vppå tilleegnar alt sitt godz, thet är, hans lijff medh huilko han hafuer vpswolghit dödhen, hans rettferdugheet medh huilko han syndena affskrapat haffuer, och hans salughett medh huilko han then ewogha fördömilsen offuerwunnit haffuer.

Nw kan iw fattigha menniskian som medh syndenne dödhenom och heluete betytlat är, intit trösteligharen höra än sådana liwflighit bodhskap om Chrıstum, och må för then skull aff hiertans grund frögdas ther aff, thå hon troor ath så j sanningen är.

Och haffuer gudh troonne til styrkilse sådana sitt euangelium

och testament föresagt genom propheterna j gambla testamentit, så som Paulus scriffuar till the Romerska j. Jach är vthsyndrat till ath predica gudz Euangelium, huilkit han tilförenna loffuat haffuer genom sina propheter j then helghe scrifft, om hans son then honom födder är aff Dauidz sädh, Och wilie wij nw röra om somligh aff the föresäyelse och lyffte, Then första war thå gudh sagde till ormen Gene. iij., Jach wil setia fiendscap emellan tigh och quinnona, emellan thin sädh och hennas sädh, then samma skal sönderträdha titt huffuudh, och tu skal fara effter ath bita hans hääl, Christus är thenne quinnonnas sädh eller afffödha, huilkin dieffuulenom hans huffuudh, thet är, syndena dödhen och helwite söndercrossat haffuer, ty för vthan thenne sädhen, kan ingen menniskia vndslippa syndena dödhen eller helwite.

Wort och sagt til Abraham Gene. xxij. Uthi thine sädh skola al slecte på iordhenne welsignat warda, Christus är then samma Abrahams sädh, huilkin genom Euangelium haffuer alla werldena welsignat, som S. Paulus sägher Gala. iij. therföre huar icke än nw Christus kommen är ther är än nw then maledielsen som föll offuer Adam och hans barn thå han syndat hadhe, ath the alle sammans skulle wara sake till dödhen, och helwite, Emoot then förmaledielsen welsignar nw Euangelium alla werldena ther medh, ath thet ropar oppenbarligha, Huilkin ther troor påå thenne Abrahams sädh, han skal warda wilsignat, thet är, han skall wara löös frå syndenne dödhenom och helwite, och warda retferdugh lijffactugh och salugh ewinnerligha, så som Christus sielffuer sägher Jo. xj. Then som troor på migh han skall aldrigh döö.

Wort och så ther om sagt till Dauid ij. Re. vij. Jach skal vpweckia thina sädh effter tigh, han skall byggia migh it hws, och iach skal stadhfesta hans rike ewinnerligha, Jach skal wara hans fadher, och han skal wara min son etc, thet är Christi rike ther Euangelium om lydher, it ewogt rike, liffsens, salughetennes, retferdughetennes rike, j huilko alla the som troo ther vppå komma vthur syndennas, dödzens, och helwites fengilse, Mång sådana Euange-

lij lyffte och föresäyelse finnas och j the andra propheterna, så som Michee. v. Och tu Bethleem tu äst liten j bland the tusende Juda, vthur tigh skall komma höffuitmannen offuer mitt folk Jsrael, Jtem Osee xiij, Jach skall lösa them vthwr dödzens hand, frå dödhen skall iach hielpa them.

Så see wij nw ath icke är meer än it Euangelium, såsom och icke är meer än en Christus, effter thet Euangelium icke annet är eller wara kan vtan en predican eller förkunning om Christo gudz och Dauidz son, sannom gudh och menniskio, then för oss medh hans dödh och vpståndelse alla menniskiors synd, dödhen och helwetet offuerwunnit haffuer the ther troo vppå honom, så ath Euangelium må wara it stackot taal, och it långt taal, och then ene må bescriffua thet stackot och then andre lengre, Then bescriffuar thet lengre, som många Christi gerninga och oord bescriffuar, så som the fyra Euangelisterna göra, men then bescriffuar thet stackot, som intit scriffuar om Christi gerninga, vtan strax bär här före, huruledhes han genom dödhen och vpståndilsen haffuer offuerwunnit syndena dödhen och helwite, för them som troo påå honom, så som Petrus och Paulus göra.

Therföre mostu see til ath tu gör icke Mosen vthaff Christum, icke heller en laghbook aff Euangelio, såsom aff somlighom giordt är, för ty Euangelium faar icke enkom effter wåra gerninga, ath wij ther medh frome och salughe warda skola, Ja thet fördömer sådana gerninga, men thet faar allenast effter troon på Christum, ath han för oss haffuer offuerwunnit syndena dödhen och helwitet, så ath han haffuer giordt oss froma liffactugha och salugha, icke genom wåra gerninga, vthan genom hans gerninga pino och dödh, ath wij måghom oss tiltagha hans dödh och segher, likerwist som wij thet sielffue giordt hadhe.

Men ath Christus vthi Euangelio j bland annat lärer och teslikes laghen, och vthtydher them, skall man icke räkna thet för hans yppersta werff som han hijt til werldena hadhe, vtan räkna thet såsom alla andra Christi welgerninga, ther han wår skroplig-

heet medh tiente, Och like som thå man weet huadh hans gerninga och bedreff war, weet man än icke ther medh thet retta Euangelium, ty ther medh weestu icke än nw ath han ther medh tigh till godho syndena dödhen och helwetet offuerwunnit haffuer, Så är och icke thet, weta Euangelium, när tu sådana läro och bodhoord west, vthan thå then rösten kommer som sägher, Christus är thin eghin medh leffuerna, läro, gerningom, dödhenom, vpståndilsen, och medh alt thet han är, haffuer, gör, och förmå

Så see wij och ath han icke nödgar, vtan wenligha lockar och sägher, Saloghe äro the fattigha etc, Och Apostlana bruka thet oordhet, Jach förmanar, iach bedher etc, så ath wy allestedz see, ath Euangelium är ingen laghbook, vtan allena en predican eller förkunning om Christi welgerningar som han oss bewisat och tilegnat haffuer om wij troom, Men Moses j sina böker driffuer, nödgar, trughas, slåår, och straffar gruffueligha, ty han är en laghscriffuare och driffuare, Ther aff kommer, ath enom cristroghnom är ingen lagh satt så som S. Paulus sägher j. Ti. j., för then skul ath han genom trona retferdugh, lijffactugh, och salugh är, och bewisar sedhan sådana troo medh godha gerninga.

Ja huar troon är, kan hon icke hålla sigh, vtan brister vth och bewisar sigh, bekenner och lärer sådana Euangelium för andra menniskior, och wåghar sitt lijff ther före, och alt thet han leffuer och gör, thet besteller han til sin nestes nytto, honom til ath hielpa, ey allenast ath han och til sådana nådhe må komma, vtan och medh lijff godz och äro, så som han seer Christus honom giordt haffuer, och fölyer så Christi Exempel effter, Thet meente och Christus, thå han på thet sijsta intit annat bodh gaff vtan kerleken, ther man på kenna motte huar hans läriunga och sanskyllugha christroghne woro, ty huar kerleken och gerningana icke vthbrista, ther är icke sanskylugha troon, ther haffuer icke än nw Euangelium fattat, och ther är Christus icke retteligha kender, Sy retta tigh nw här effter, ath tu weet wedh thet settit läsa j thet nyia testamentzens böker.

Nyia testamentzens book delas vthi flere små böker, och kan tu wäl vthaff thet förscriffuit är göra godh åtskilnat emellan them huilka the ädhlesta äro, för ty S. Joannis Euangelium och S. Pauli Epistler, besynnerligha then till the Romerska, och S. Petri första Epistola äro then retta kernen och mergen j bland alla bökerna, och wore wäl tilbörlighit ath the wore the fremmesta, och huariom och enom christnom rådhelighit, ath han them aldra först och aldramest låse, ath the worde honom så meenlighe som hans daghligha brödh, ty tu finner icke mykit j them vthaff wårs herras vndersamma gerninga bescriffuit, men tu finner ganssca mesterligha vthlagt, huruledhes troon på Christum offuerwinner syndena dödhen och helwitet, och geffuer lijff retferdugheet och salugheet, huilkit retta arten är aff Euangelio som tu hördt hafuer, huar nw it thera skulle tilbaka bliffua, Christi gerninga eller hans lärdom, så skulle man heller vmbära hans gerninga än hans lärdom, för ty hans gerninga kunde allena intit hielpa, men hans oord the geffua lijff som han sielffuer sägher, Effter nw Joannes ganssca fögho scriffuar vthaff wårs herras gerninga, vtan mest om hans lärdom, och the andre tre Euangelister scriffua mykit om hans gerninga, och litit vthaff hans oordom eller lärdom, är Joannis Euangelium retta huffuudh Euangelium, och mykit yppare hållandes än the andra try, Så som och S. Pauli och S. Petri Epistole wijt offuergå the try Euangelia Matthei Marci och Luce.

¶ Thenne äro nyia testamentzens böker.

Sancti Matthei Euangelium., Sancti Marci Euangelium.
Sancti Luce Euangelium., Sancti Joannis Euangelium.
Apostla gerningar.
Sancti Pauli Epistel til the Romerska.
Sancti Pauli Epistel then första till the Corinther.
Sancti Pauli Epistel then andra till the Corinther.
Sancti Pauli Epistel till the Galater.
Sancti Pauli Epistel till the Epheser.

Sancti Pauli Epistel till the Philipper.
Sancti Pauli Epistel till the Colosser.
Sancti Pauli Epistel then första till the Thessalonicer.
Sancti Pauli Epistel then andra till the Thessalonicer.
Sancti Pauli Epistel then första till Timotheum.
Sancti Pauli Epistel then andra till Timotheum.
Sancti Pauli Epistel till Titum.
Sancti Pauli Epistel till Philemonem.
Sancti Petri Epistel then första.
Sancti Petri Epistel then andra.
Sancti Joannis then första Epistel.
Sancti Joannis then andra Epistel.
Sancti Joannis then tridhie Epistel.
Then Epistlan till the Hebreer., Sancti Jacobi Epistel.
Sancti Jude Epistel., Sancti Joannis oppenbarilse

Här haffuer tu nw christelighe läsare thet nyia testamentzens böker på Swenskt måål, huilkit först vthscriffuit war vthaff the helgha Euangelister och Apostlar på Grekiskt måål, för vthan S. Matthei euangelium och S. Pauli epistel till the Hebreer, hwilka man menar på Hebreiskt måål scriffna wara, Och woro samma nyia testamentzens böker sedhan wende in på latinisk, thå christendomen war kommen till Rom och vthi Walskaland ther thet målet brukas, Och effter christendomen är tädhan effter kommen till Tyssland, Engeland, Danmark och Suerige, och andra land flere the här till dags vnder Romerska kyrken lydt haffua, wort then helgha scrifft och tidhegierden oss fången på thet målet som the brukadhe, thet war på latina, thet doch wäl hadhe boort sigh ath vthfåås skulle på hwars landens eghit tungomåål, ther troon annammat wort, ath såsom Christus är kommen till ath frelsa alla, så moste och hans oord the han för wår salugheet skull lärdt haffuer wara almennelighen och ingom fördold, Här aff är nw kommit ath

ingen haffuer tient till ath wara prest j the land vnder Romerska kyrkena lydt haffua, vtan then ther kunde latina, en doch ther S. Paulus bescriffuar huadh dygder en prest haffua skall j. Timo. iij. intit vpräknar ath han skall kunna latina, vtan hwar han elles haffuer the dygder som ther bescriffna äro, är han godh nogh för prest ee huadh tungomåål han vthi är.

Finnes och wäl j. Cor. xiiij. ath S. Paulus icke will athi christeligha församblingar skall annat talas än thet förstås kan, och till wår nästes förbätring komma må, så ath han sägher sigh heller wilia tala fäm oord j församblingenne som förståndelighen äro, än tiyotusend oord medh fremmånde tungor, som nw skeer medh Latinen.

Så effter the som nw för prester vpsatte äro hafua en stoor part litit förstånd på latino, är efterfölgt ath the ganska skröpligha hafua lärdt, och än nw lära then menegheman, och somblighe ganska siellan eller aldrigh, en doch prestens yppersta embete är ath lära sin almogha gudz oord, För thenna saak skul är nw j förstonne thet Nyia Testamentit här vthsatt på swensko, thet gambla kan medh gudz hielp wäl snarligha effterkomma, ath fatighe eenfåldughe prester som fögo latina kunna, och oförfarne äro j scrifftenne, och teslikes andra christna menniskior som j book läsa kunna, mågha här åt minsto haffua enfalleligha texten, såsom han vthaff euangelisterna och apostlana scriffuen är.

Ääro och någhor förespråk och små vthtydhilse medh satta ther och hwar j brädderna, för theras skull som än nw oförfarne äro j scrifftenne, och kunna för then skull icke strax förstå huad the läsa, doch skall tu enfållugh menniskia icke hålla the förnemda förespråk och vthtydhilse lika moot texten, ty ath texten är euangelisternas och apostlanas oord, j hwilkom intit twiffuel är ath then helghe ande taladhe, men förespråken och vthtydhilsen skall man så läsa, ath man granneligha må påsee om the grundadhe äro j texten, antighen ther the satte äro eller annerstadz, Och må man wäl vnfalla samma vthtydhilse, om en annan bätre och rettare förstånd kan finna än som the innehålla.

Och skall ingen förarghas eller förundra om oorden j scrifftenne finnas stundom icke så liwsligha satt, ath man all ting clarligha förstår, för ty samma oord woro sagd på itt annat måål, och när thet sedhan wendes på swensko, funnos stundom icke sådana oord på swenskt mål, som giorde fyllest emoot the Latiniska eller Grekiska oorden, Haffuer icke heller scrifften j en lång tijdh warit offuer alt brukat, vtan allenast någhon stycke ther och hwar som man j tidhegerden hafft haffuer, och äro för then skull icke vpkommen sådana oord som scrifften brukar, och skola vthan twiffuel wäl tyckias många om wara selsyn j förstonne, till thes man wardher mera öffuat j scrifftenne, Så skall man doch icke för then skull strax styggias widh scrifftena, vtan öffua sigh iw meer och meer ther vthinnan, så lenge then selsynheet wäl förgås, och förståndet aff förfarenheetenne tillwexer, och wardher samma öffning så medh tijdhen förandes tigh vthi förståndet, ath tu icke mykin vthtydhilse skal behöffua, Doch efter icke hwar man haffuer ther tillfelle till ath så öffua sigh j scrifftenne, ey heller haffua alle lijka skarpt förstånd, wardha wäl nest gudz hielp framdeles vthgångandes någhor yttermera vthtydhilse, på förnemda nyia testamentzens böker.

Kan och wäl medh tijdhen thenna förtolkilse förbätras, och clararen vthsatt wardha, och medh mindre omaak än thet nw skeedt är, thå scriften wardher mera brukat, och oorden kunna medh brwkningenne vpkomma, the nw synas selsyn wara, therförinnan är thenne förtolkilse wäl sådana ath man henne nytia kan, Och är icke förbudhit ath hwar någhot finnes här vthinnan förseet wara, antigen aff tolkenom eller aff prentarenom, thet icke så skickeligha ståår som thet sigh boorde, ath thå then som rett förstånd haffuer må thet retta, j hwilko tolken intit räknar sigh wara skeedt för när, vthan bedher ther om, Doch ath man j slijke rettilse icke förhastugh är, vthan offuerwäghe först granneligha huadh saak tolken kan hafft haffua ther till ath han så satt haffuer, elles motte henda ath någhot bliffue rettat thet ingen rettilse behöffde, hwilkit skee kunde om någhor wille hålla sigh allenast widh then book som han seedt

haffuer, och menar all ting rettas skola effter henne och effter hans huffuudh, ther doch tolken flere böker och flere lärares lecturer seedt haffuer.

OCh effter somligh oorden som sagt är wäl skola synas selsyn, äro här någhon aff them satte j hoop, såsom vthi itt register, och vthtydhes huadh meningen är medh samma oord, för the eenfållugha skull, så lenge the begynna wänias ther widh.

Menniskiors läro. Menniskiors läro etc, Om menniskiors läro, menniskiors stadgar, eller menniskiors budh talas mykit bådhe j euangelisterna och j epistlonar, ath man icke torff acta them, thet är icke förståndandes om the stadgar eller budh som wærdzligh offuerheet gör och lydha på thet vthwertes regimentit, ty them är man plictugh ath lydha widh synd, Ro. xiij., vtan thet skall förståås om the stadgar som biwdhas vppå vthaff någhon menniskio, icke till thet vthwertes regimentet, vtan biwdhas vppå såsom en gudz tieniste, eller såsom en godh gerning för gudh, thet doch gudh aldrigh budhit haffuer, Sådana menniskio budh straffar offta scrifften och sägher, ath thet är en fåfeng gudz tieniste Matt. xv., therfore syndar man intit när man gör ther emoot, ty intit är synd, vthan thet gudh förbudhit haffuer, och intit är godh gerning vthan thet oss gudh budhit haffuer, doch hender ath man syndar när man icke håller samma stadgar, som är thå man troor sigh wara plictugh för gudhi ath man skall hålla them, gör man thå ther emoot, så är thet synd, ty alt thet som icke är aff tronne, thet är synd, Roma. xiiij., Jtem är och synd om wår näste förarghas ther medh som icke förståndugh är om then frijheten, som j samma xiiij. capitel läres, Och komma sådana stadgar gudz lagh mykit till föractilse, likerwijss som the icke sadhe oss fyllest före huadh wij skolom göra och lata till wår salugheet, Sådana stadgar hadhe pharisei mykit giordt ther gudz lagh medh föractadhe wordo, Matt. xv. och många annerstadz.

Trääl. Trääl, Ther thet oordhet Seruus står på latina, är stundom satt trääl, och stundom eghen, och stundom tienare, aff hwilko och satt är träldomsens ande Roma. viij., och finnes minst för lecamlighen

träldom eller eghendom, vtan mest för andelighen, j hwilkom wij görom thet gudh budhit haffuer såsom the ther nödde och twingadhe äro vthaff laghen, thet är, såsom träler och eeghne, och icke vthaff en frij godhwilia, som godh barn gerna plägha göra theras fadhers wilia onödde och otwingadhe, Så effter wij bliffuom gudz barn medh tronne, få wij en sådana frij anda, ath wij icke som trälar för rädzlo skull, vthan som godh barn, gerna och aff kerlek göra wår kära fadhers wilia, och säyom till gudh som S. Pauel sägher, Abba pater, thet är, käre fadher.

Första. Första, Ther thet oordhet ståår på latina Primicie, ther emoot fandz icke wäl itt oord på swensko som fyllest giorde, vtan wort satt Thet Första, och sommestadz Första afftaghilsen, och war Primicie thet först åfftogs fordomdags vthaff sädhen, bakning, och annat sådant, och offradhes gudhi, Widh thet sättit kallas Christus j. Corint. xv. Primicie dormientium, för ty han war then förste som vpstoodh, Sägher och S. Paulus ath wij haffue Primicias spiritus, thet är andans första. Roma. viij.

Nöctern. Nöctern etc, Ther thet oordhet Sobrius ståår på latina, är satt på swensko Nöcter, doch effter thet oordhet är icke allstinges menigt, mågha the som icke förståådh weta ath thet är så mykit som Odrucken, doch taghes thet mest för then som är wäl widh sin sinne, och medh ingen ting beswårat eller hindrat, ther han medh kan oskickeligh wara till thet gudh biudher, ee huadh ther är aff dryck maat eller annat, och therföre syntes likare wara setia Nöcter än Odrucken.

Epistel. Epistel, Epistel på latina är icke annat än itt sendebreff, doch effter thet nampnet Epistel war nw så vpkommit j sidhweniona, wort thet och nw så här satt.

Gudhactugheet. Gudhactugheet etc, Ther thet oordhet Pietas ståår på latina är satt Gudhactugheet, så ath then är Pius som actar gudh och håller sigh in till honom och hans oord, såsom the göra som then sanskyllugha trona haffua, then thet icke gör han heter Jmpius, eller Ogudhactugh, then intit actar gudh, Och motte här wäl warit

satt Gudheligheet och Ogudheligheet om icke hadhe warit then osedhen vpkomen, ath man intit annat kallar Gudheligheet, vtan vthwertes skrymterij för menniskior.

Phariseus — Phariseus, Pharisei woro itt partij vthaff Judhomen, mykit myndughe, the sigh therföre höllo ath the enkanneligha för annat folk höllo gudz bodh och lagh, en doch (som Christus lärer) the höllo them aldra minst, för ty the höllo them icke vthaff hiertat som them bör ath hållas, vthan allenast vthwertes och för menniskior, och hadhe ther effter clädhebonat och många andra åthäffuor medh huilko the skulle synas wara the samme som höllo gudz bodh.

Saducei — Saducei woro itt annat partij the höllo j somligh stycke twert emoot the phariseer, såsom thet war ath the sadhe ath ingen vpståndelse war, och ingen engel, och ingen ande, Act. xxiij.

Publicani — Publicani woro the som the Romerskers rento och toll vpbåro, och woro mestadelen hedningar, the ther intit fructadhe gudh.

Retferdugheet — Rettferdugheet, thet är fromheet, godheet, dandesheet, Gudz rettferdugheet, är then rettferdugheet som för gudhi geller, then j hiertat är, hwilkin menniskian icke kan affstadh komma vthaff sigh sielff, vtan ther aff ath hon medh trona faller in till gudh, och fåår godhetennas anda then oss Christus förwerffuat haffuer.

Förfölia — Förfölia, thet är hata, eller gå någhrom effter medh argho

Tetrarcha — Tetrarcha är en förste vthoffuer fierda parten j någhot land.

Beröma — Beröma är hålla mykit vthaff någhon ting, prisa, rosa

Förgeffues — Förgeffues thet är för intit, om suss, geffuandes, oförtient, och stundom så mykit som fåfengt.

Förargha — Förargha är geffua tilfelle till synd eller förtörna

Förarghas — Förarghas är tagha till oondo, förtörnas, förwerras

Sabbatzdaghen. — Sabbatzdaghen war then höghtidhes daghen som judhanar hadhe j huario wiku, kalladhes och alla siw dagharna j påskanar sabbatzdaghar

Sötzbrödzdaghar — Sötzbrödzdaghar heto påska dagharna, j hwilkom intit brödh war loflighit äta ther swrdeeg vthi war.

Kyrkia — Kyrkia, Ther thetta oordhet Ecclesia ståår på Grekisko och

Latinisko är stundom satt kyrkia och stundom försambling, doch merkes ther icke annat medh än försambling, samqwend, eller menegheet, ändoch nw vpkommit är, ath man brukar thet oordhet för templet, ther aff, ath församblingen pläghar ther skee, men j scrifftenne taghes thet icke annerlunda än som nw sagt är, och taghes mest för then christna församblingen, besynnerligha j thet nyia testamentit, thet man och nw pläghar kalla then helgha christeligha kyrkio som man lääs j Credo.

Försambling

Försambling, thet oordhet taghes mest för then christna församblingen, hwar thet och tags för Judhanas försambling, wisa thet wäl oorden vth som före och effter ståå.

Calk

Calk, För thet oordhet Calix på latina, är sommestadz satt dryckekar, sommestadz skåål, sommestadz drycker, efter som the syntes best lydha, men ther om sacramentet talas, ther är satt kalk, effter thet nw så ther vthinnan mest pläghar nempnas, doch merker icke annat calix, än itt dryckekar som sagt är.

Tillbidhia

Tilbidhia thet är på latina adorare, och merker icke annat än göra wyrdning, medh bughan eller knäfall, ee huadh heller thet skeer för gudh eller menniskiom, doch effter sådana tilbidhning kan stundom skee medh skrymterij, sägher Christus Joan. iiij. ath the sanskyllughe tilbidiare skola tilbidhia fadhren j andanom och j sanningenne.

Sathanas

Satanas merker fiende, eller motståndare, och ståår mest för diefuulen, kalladhe och Christus Petrum Sathanam, för ty han stoodh honom emoot.

Eebräkerska slectit.

Eebräkerska slectet, så kallar Christus Judhanar, thet är hooractugt eller troobräkerskt slecte, och thet sinom brudgumma (thet är gudhi) ingen troo hölt.

Tabernakel

Tabernakel, thet är en hydda, itt pawlun eller annat ringa hws thet man j markenne brukar.

Skatt

Skatt ståår stundom för dyra håffuor eller äghodelar.

Säädh

Säädh står mångestadz för afffödho såsom ther, vthaff Dauidz sädh, och aff Abrahams sädh.

Kött — Kööt ståår stundom för menniskia, såsom Jo. j. oordhet är wordhet köt, och Matt. xxiiij. hadhe intit köt salugt wordhit, Stundom står thet för thet menniskian är vthaff sigh sielff vtan then helgha anda, så som Jo. iij. kötit dogher intit, och mångestadz j sancti Pauli epistler, ther han säter kötet twert emoot andan.

Siäl — Siäl står stundom för hela menniskiona, Act. ij., och stundom för then ädlare delen j menniskionne, och stundom för lijff Matt. xx.

Huggorma — Huggorma, Thetta oordhet är satt ther som på latina står vipera, och är icke ödla som somlighe vthtydha vtan (som Plinius sägher) är itt aff thet wersta orma slectet, och haffuer thenne natwr, athi natwrlighe samblendingen biter thet hon är mannenom huffuudet aff, och vngana bita sigh vth genom sidhona aff modhrenne, och dräpa henne, weet man icke fulleliga om thet slectet är nampnkunnogt på swensko, therföre wort thet här kallat huggorma.

Sinagoga — Sinagoga, Ther thet oordhet ståår skall man förstå Judhanas försambling, Finnes och ther thet ståår för rumet eller hwset ther sådana försambling pläghade skee Lu. vj.

Prester — Prester, Ther thet oordhet sacerdos ståår på latina är på swensko satt prester, och war sådana presters embete j gambla testamentit ath göra gudhi lecamlighit offer för folket, som war fåår, geter, kalffuar etc, men thet war en figura till thet j nyia testamentit skeer, ath hwar christen menniskia skall offra sin eghin lecamen Ro. xij. aff hwilko alle christne och heta prester j the måttonne j. Pe. ij., och ther aff ath huar och en är plictugh ath lära sin nästa, som och ther sammastadz finnes.

Ååldersman — Ååldersman, Ther thet oordhet ståår på Grekisko presbiter, är allestadz satt åldersman, som thet och så på latina mestadeels är satt Senior, och taghes j euangelijs för Judhanas åldersmän som regementet hadhe ibland them, men j then bokenne som kallas Apostlagerningar, och mångastadz j epistlener tags thet mest för them som woro åldersmän för the christna församblingar, the man och nw kallar prester, hwilkers embete war ath vphålla gudz oord för församblingenne, och kan wäl merkias hwar thet oordhet tags före

vthaff them oordom som vmståndandes äro antighen för the Judiska åldersmän, eller för the christna.

Biscop, Ther thet oordhet ståår Episcopus, såsom j Apostla gerningana finnes j xx. capitel, thet betydher en åtwactare, och merkes doch icke annat ther medh än åldersmennena huilka nw kallas prester, the ther och wactare och heerdar äro för gudz fåår, och wacta på them ath the få theras födho medh gudz oord, och icke komma j vlffuanas thet är j falska lärares och dieffuulsens hender, therföre äro alla kyrkeprester biscopa efter scrifftenne, såsom och Hieronimus sägher, Men effter sidhwenion äro nw allenast the offuerste presterna biscopa. Biscop

Nijt, Ther emulatio elle Zelus står på latinisk, är platz ath finna itt swenst oord ther emoot som thet retzligha vthtyder, doch är therföre satt Nijt och Nijtelska, och är nijt någhot när så mykit om affuund eller ogunst, doch affuund är alltijd oond, men nijt är stundom j thet gott är, och then prisas j scrifftenne Och är nijt thå man elskar någhon deel medh otolugheet, och eendels medh haat och wredhe, såsom thå man haffuer sin hustrw käär, och är doch altijdh illa till fridz medh henne, ther aff ath han icke kan lidha någhon annan lika medh sigh j then kerleken, Sammalunda sägnes och offta j scrifftenne ath gudh haffuer nijt om sitt folk, j thy han så elskar them, ath han icke må lidha ath the haffua någhon ting så käär som honom, Och Judhana scriffuas sommestadz haffua hafft nijt om laghen, j thy ath the så hårda höllo sigh in till laghen, ath the icke måtte lidha ath ther någhot emoot skeedde, Scriffuar och S. Paulus Ro. xj. ath medh tidhen skola Judhana wardha nitiske widh hedningana, j thy ath the icke skola kunna lidha ath hedningana hålla sigh in till gudh och icke the, Finnes och så nijt j thet oondt är, thå man så elskar thet oonda ath man wredgas på thet godha. Nijt

Proselit, Proseliti kalladhes the som wende sigh frå hedhendomen in till Judiska laghen. Proselit.

Hälugh, Ther thet oordhet Sanctus ståår, thet betydher reen, såsom står j Cor. vij. Annars wore idhor barn oreen, men nw äro Hälugh.

the hälugh, och pläghar thet oordhet mest brukas j Sancti Pauli epistler för the christna, för ty the äro rene giorde aff syndenne genom then helgha anda.

Brodher. Brodher taghes offta för christen, såsom j. Cor. v. Om någhor

Syster. wore som kallas en brodher, thet är then som kallas christen, Sammalunda och Syster j. Corin. ix. Haffuom wij icke mact om cring föra en syster, thet är en christen qwinna, och många annarstadz, såsom j. Cor. vij. Non est seruituti subiectus frater et soror in huiusmodi.

Soffua. åffsoffua. Soffua eller åffsoffua på latina dormire eller obdormire, tags mest j scrifftenne för then lecamligha dödhen.

Döödh. Döödh j scrifftenne tags mest för siälennas dödh, hwilkin är syndennas löön, ty menniskionar äro medh syndenne kompne frå gudhi som är liffuet, och j dödhen, then och ewinnerlighen är för them som icke medh troone kunna komma till gudh jgen.

Lijff. Lijff tags och så mest för siälenas lijff, thet och ingen menniskia fåår, vtan hon medh troona håller sigh in till gudh, hwilkin thet gör in till endan, han haffuer samma lijff ewinnerligha.

Umskärilse. Vmskärelse, Gudh hadhe budhit Abrahe ath han skulle vmskära sigh och hans slecte, thet är, ath han skulle bortskära förhudhena vthaff hans heemligh ting, och therföre wardher j scrifftenne offta vmskärilse taghit för Judha almoghan som vmskorne woro, och förhudh tags för hedningana som oumskorne woro.

Vthkorat barn. Uthkorat barn, Ther thet oordhet står adoptio är satt barna kor, och är när man tagher eller korar någhon till sitt barn och erfuinga, j sådana motto äro alle gudz barn som troo på gudh, och få arfuet medh Christo som är hans natwrlighe son, och räknas hans brödher, thet är the wardha rettferdughe och få ewinnerlighit lijff medh honom.

AMEN.

Een skön nyt:
tugh vnderwiſningh
allom Chriſtnom men
niſkiom (icke allena
barnom och vngo
folke) vthan och
them gamblom
gãſka nyttugh
ſtelt på ſpö:ſ=
måll och
ſwar.
M.D.XXvj.

Een sköön och nyttugh vndervijsning allom Christnom menniskiom (icke allena barnom och vngo folke) vtan och them gamblom ganska nyttugh, stelt på spörsmål och swar.

SPörsmål Huadh ästtu?, Swar. En förnuftug och dödheligh menniskia, itt creatwr aff gudhi skapat, Spörsmål, Hwi hafuer gudh skapat tich? Swar. På thet ath iach skal lära kenna honom, troo på honom, haffua honom käär, Spörs. Så hörer iach wäl ath tu är en Christen? Swar. Ja en Christen är iach. Spörs. huadh är en Christen?, Swar. Then som nampn haffuer aff Christo, och gör hans wilia, och troor på honom, Spör. huad troor tu om honom? Swar. Jach troor ath han är migh en nadugh och barmhertugh gudh, och haffuer taghit mina synder på sich, och försonat migh medh gudh fadher, så ath mina synder äro hans, och hans rettferdugheet är mijn, och på thenna Christo ligger alle werldennes synd, och genom hans rettferdugheet äro och wardha alla wåra synder vthskrapadha, och thenna troon gör mich reen och gudhi behagheligen Thenna Christum allena, hans wilia och läro wil iach fölia, ty han är sanningen liffuet och wäghen till himmelrike, Jtem han är wår wijsheet wår förlösning wår hälughet retferdugheet och salugheet Och gudh fadher hafuer hafft j honom jt gott behagh, honom skole wij höra och fölia Sätie wij wår troo och tröst till honom, så warde wij salughe ty han haffuer oss thet tillsagt ath then ther troor och warder döpt han skal warda salugh, och then ther jcke troor han skal warda

Gene. j. Eccle. xvij.
Esa. xliij. Osee. xiij.
Matt. xij. Mar. iij.
Esa. liij. j. Pet. ij.
'Ephe. j ij Cor. v.
Joan. iij.
Joan xiiij. j. Cor. j.
Matt. xvij.
Johel. ij.
Mar. xvj.
Jo. iij.

fordömd Och genom thenna clara och rena troona warda alle Christne
Gala. ij. Roma. iij. salughe, Spörs. Huadh äro thå gerningana, göra the intit till salughetena? Suar. The göra plat intit till salugheten, troon måste wara reen och oförmengd, men gerningana äro troones fruct, och beuisa
Matt. xvij troona, Spörs. Efter gerningana göra mich icke salugh så wil iach och ingen göra. Suar. icke så, vilt tu wara en christen så måste tu göra godha gerninga, icke ath tu ther medh någhot skal forskulla,
Gala v. vtan tinom nästa till tiäniste genom en christeligh kerlek, Thetta
Matt. v. vij. hafuer christus budhit tich seyande, Thet är mitt budh athi skolen elska idher inbyrdes, såsom iach idher elskat haffuer, Nw haffuer
Jo. v. Ro. xiij. han så elskat oss, ath han för wåra skull är kommen på thenne
Jo. iij. Ephe. ij. werld, och haffuer tient oss medh oordom och gerningom, och alt
j. Jo. iiij. Ephe. ij, Tit iij. för intit, han fick intit vthaff oss, vtan allenest giordt oss thet till tieniste genom then kerlek som han hadhe till oss, Sammalunda moste wij och göra gerningana wårom nästa till tieniste, hwilka wij ingelunda göre vtan j trona, ty vtan trona ära wåra gerningar ingelunda godha eller gudhi behageligha, när en menniskia haffuer en retta troo är omögelighit ath hon icke skall göra godha gerninga,
Matt vij. ty itt gott trää bär godha fruct, men ther träädh icke är gott, ther warder icke heller godh fruct, aff troone warder menniskian godh,
Jac. ij. och gör sidhan godha fruct, och thet kallar man fulboorda laghen, Och är omögelighit ath en rett troo skulle wara vtan godha gerninga, lika som eelden aldrigh är vtan heta, therföre then som sägher sigh haffua trona och gör icke godha gerninga han liugher, ty han haffuer icke troona, Spörs. är ther och någhon åtskilnat på troona? Suar. Ja troon är tweggiahanda, Then ena är en döödh troo, then andra
Jac. ij. är en leffuande troo, Een döödh troo är när man allena troor ath gudh är wellogh och mectugh, och låter så noogh wara, ja om man än troodde ath Christus är födder aff jomfrw Maria, dödher, begraffuen, vpstonden aff dödha, och lote så ther medh bliffua, Ty sådan troo haffua och dieflana, the troo thet och weta thet bätter än wij, men thet hielper them intit, ey heller androm Then retta och leffuande troon är, ath man kenner gudh j trefalligheeten som är gudh

fadher, gudh son, och gudh then helga anda, ath j thenna trefallugheten äro tree personer men en gudh j sin warilse, ja ath wij kenne ath gudh fadher vthaff hans nådh och barmhertugheet haffuer oss sendt och giffuit Christum sin son medh gudhdomsens welle och krafft så ath hans hellugheet starkheet och all hans rettferdugheet är wår eghen, Jtem all hans oordh och tilsägilse moste wij och troo, annamma och efterfölia them, Gudh hafuer budhit oss. ath wij icke skole göra huad oss synes gott wara vtan allena thet han oss budit hafuer, och skole wij intit leggia bort vthaff hans oordh, och intit heller leggia till, hwarken wikandes på then höghre sidhon eller på then wenstro, Här aff fölgher nw, ath när wij göra någhra gerninga effter wort eghit sinne, thå äro the icke christeliga ty the skee vtan troona, Fölgher ytermera ath alla sådana gerninga äro synd och äro judhiska gerninga, Therföre moste wij allena höra och lydha gudhi vthi en rett troo, fölia hans wilia effter, och göra allenest the gerningar som han oss sagt och budhit haffuer, Hwar wij nw retteligha fattat och begripit hafua then retta troona, och kennom gudz godheet och millheet, så är omögelighit ath wij icke haffue honom kääR, vtan ath wij elske honom vthoffuer all ting, Spörs. Hwar på bepröffuar tu ath tu troor på gudh? Swar. Ther vppå ath iach elskar honom och håller hans budh, Spörs. Huru monga äro gudz budh? Swar. Tiyo, Thet första, Tu skalt inga fremmande gudhar hafua, Thet andra, Gudz namn skall tu icke fåfengeligha bruka, Tridhie, Tu skalt hålla Sabbatz helgh, Fierdhe, Tu skalt hedhra fadher och modher, Femte, Tu skalt icke dräpa, Siette, Tu skalt icke wara okysk, Siwnde, Tu skalt icke stiäla, Ottonde, Tu skalt icke bära falsk witne, Niyonde, Tu skalt icke begära thijns nästas hustrw, Tiyonde, Tu skall icke begära tijns nästes gotz, Then thesse budh håller han hafuer en retta troo, ty vtan troona hållas the intit Jtem är oss och förbudhit aff gudhi ath wij icke skole göra oss naghon gröpt eller skoren beläte, och ingen lijknilse, till ath tilbidhia them, Wij skole tilbidhia gudh allena, och tiäna honom allena, och ära honom allena, Spörs. Hwar vthinnan henger thet ath man kan fult-

j. Joan. v.
Gene. j.
Joan. j.
Matt. xxviij
Joan. iij.
Joan. xvj.
j. Corint. j
Hebre. xj.
Roma iiij.
Eccle. ij.
Deute. xij.
Matt. xxviij
Deute. iiij.
Job. ix.
Prouer. ij.
Roma xiiij.
Matt. xxij.
j. Joan. v.
Joan. xiiij.
Exo. xx.
Deut. v.
Joan. xiiij.
Jo. xiiij
Deu. vj
Matt. iiij.

Matt. xxij. Roma. xiij. göra gudz bodh?, Swar. vthi tw stycke, som är j thet ath wij elske gudh, och ath wij elske wår nästa, Spörs. hwar vthinnan kan man kenna ath tu haffuer gudh kääг?, Swar. Ther vthinnan, ath iach Jo. xiiij. och xv. gör hans wilia, och elskar min nästa som migh sielffuan, Spörs. Matt. xxij. Luce viij. huad är elska sin nästa, Swar. ath man gör honom såsom han begärar aff honom, och huad han icke will lidha aff honom, thet gör han icke honom, Spörs. hwar vthinnan kan man kenna ath naghor haffuer gudh kääг?, Swar. ther vtinnan ath han håller hans budh och gör Joan. xiiij. hans wilia, for ty Christus sägher Elsken j migh så håller min budh, men then migh icke elskar han håller och icke min budh, Thå man Matt. xvij. nw håller bodhen, får man ewinnelighit lijff, Spör. huad är ewinnerlighit lijff? Swar. ath kenna sannan gudh fadher och then han vth- Joan. xvij. Roma. viij sendt hafuer Jesum Christum, Spör. huar medh warde wij salughe? Swar. genom trona, hoppit, och kerleken aff them helgha anda, Spörs. huilken är then helghe ande, Swar. Thet är herren gudh vtgongandes vthaff fadhrenom och sonenom, Spör. huad är gudh fadher? Swar. Thet är herren gudh haffuandes en son then honom iemlijk Gene. j. är j gudhdomenom, Spör. huad är sonen? Swar. Thet är herren gudh Psal. xiij. Joan. xv. haffuandes en fadher, Spörs. Så hörer iach ath tu haffuer tre gudhar? Swar. Ney, icke tree vtan en gudh, Spörs. Tu haffuer iw nemt tree? Swar. Ja thet skeer efter personener men j warilsen och j gudh- Deute. vj. domenom är icke vtan en allena then al prijs och äro werd är, Spörs. Matt. xxij. huru ärar tu gudh? Swar. medh hiertana munnenom och gerningomen, Spörs. huru medh hiertat?, Swar. medh troona, hoppit kerlekenom, och godhom begärilsom, Spörs. huru medh munnenom? Psal. xix. Swar. medh widherkennilse och hans helgha namns åkallan j allo nödh, som är, ath allena begära nådhe och hielp aff honom genom hans mact wijsdom och mildheet teslikes och med böön till honom allena, Spörs. huru thå medh gerningomen? Swar. Ther medh ath man håller hans lagh och bodh medh bidhiande, almosa giffuande j Christi namn och annat sådant, Spörs. huru eller huad bedher tu? Swar. Thet migh Christus lärt hafuer, såsom Fadher Matt. vj. wår som är j himblom etc, Spörs. Tilbedher tu och annor crea-

twr vthan gudh allena?, Swar. Ney, Spörs. huar före? Swar Gudh hafuer thet förbudit, han sägher genom Mosen ath wij alle skola tillbidhia en gudh, och honom allena ära och wyrda, Spörs. huar innan fara christna menniskior wille på thenna tijdh? Swar. J try stycke, som är j affgudherij, j falsko dictade andeligheet, och j bedregheligit hopp på theres gerninga Spörs. Huadh är affguderij? Swar. Thå then ära och werdugheet som gudhi allena tilhörer wardher någhro creature synligho eller osynligho tillagt medh trona hopit eller kerlekenom Spörs. Troor tu och på then ewigha jomfrw Maria? Swar. Jach troor wäl om henne, men icke på henne, Spörs. Huarföre? Swar. Ty hon är icke min skapare eller gudh eller frelsare, Spörs. huad troor tu thå om henne? Swar. Ath hon är vthwaldt reen ewugh jomfrw, wälsignat aff gudhi och helgat vthoffuer alla quinnor och full medh nådhe, och ath helugh är hennes lijfs fruct, Och ath hon haffuer reen och obesmittat warit förra en hon födde, j födilsen, och effter födilsen, Jtem ath hon är en ödmyuk jomfrw hellugh och salugh för hennes ödmyuka troo skul och är wår herres Jesu christi modher, och ath hon sanneliga besitter then ewiga gläden, och ath hon til alt thetta kommen är vtaff blotta gudz nådhe, Spör. Huadh håller tu vthaff helgonen ofuer alt?, Swar. ath the äro vthuald genom gudz nådhe och äro komne till herrens Jesu Christi deelactugheet, genom then helge andas tillredhilse, och at the äro icke salughe wordne genom theres förtieniste, vtan allena genom trona på Jesum Christum, Spörs. Må man och göra helgonen wyrdning?, Swar. Ja then wyrdning som them tilhörer, Spörs. huad är thå then wyrdningen?, Swar. ath gudh warder j them loffuat och prisat såsom Dauid sägher, Loffuer herran j hans helgen, Spörs. huru warder gudh loffuat j hans helgon?, Swar. Thet skeer thå wij betenkie huru helgonen haffua sigh öffuat vthi theres lefuerne genom trona, och tenkioni eller säyom, O tu milde och barmhertuge gudh iach loffuar prisar och tackar tigh ath tu thenna helgha mannen eller qwinnona haffuer begåfuat medh thina nådhe, och haffuer giffuit honom sådan starka troo, ath han haffuer tient tigh effter

Luce. xj.
Deute v. och x.
Exo. xx.
Esa. xlij.
Luce. j.
Ephe. j.
Roma viij.
Psal. cl

thin wilia, så och så, thes ware tich loff j ewigheet, och bedher ath tu wille migh teslikes så styrkia och föröka mina troo, ath iach och må tiena tigh efter thin wilia, När wij såledhes loffue gudh j helgonen, thet är them en stoor glädhe, Men ath wij skole besunnerligha loffua och ära them begära the intit, The föractadhe all loff och prijs then tijdh the woro lefuandes här på werldene, och gåffuo allena gudhi prisen, huru mykit meer föracta the nu alt mennisklighit prijs, effter the bekende sigh ingen prijs eller äro werd wara vtan gaffuo gudhi all äron hwilkom allena all ära tilhörer, the äro j så stora äro när gudhi ath the effter wåra äro plat intit spöria,

Esa xlij och aldra minst then äro som gudhi allena tilhörer, men ath man ärar gudh j them, och them j gudhi, ther aff ath gudh them så begifftat haffuer, thet är icke förbudit, vtan heller tilbörlighit ath så skeer, Jcke skole wij heller effterfölia theres gerninga eller leffuerne, vtan så mykit wij finne ath the haffua effterfölgt Christum och hans lärdom, Spörs. Må man och för theras beläte bwgha och böya sich?

Philip ij. Swar. Ney, vthan man hörer predicas, siungas, läsas, thet namnet Jesus christus thå skal man böya sigh, icke allena medh benen vtan alt som mest medh hiertana, Spörs. huilken är then falska dictat andeligheet. Suar. falsk dictat andeligheet är thet aff menniskior på budit eller vptagit är thet doch gudh aldrigh budit haffuer, och menas likwell ath man ther medh tiänar gudhi, huilkit christus kallar en fåfengeligh gudz tiäniste, Spörs. huilken är then

Matt. xv Esa. xxix bedrägeligha förhopningen på wåra gerningar? Swar. när wij tröste på wåro godha gerningar icke achtandes ath wij alle bliffue salughe genom troona på Christum och ath altijdh finnes brist medh wåro

Roma. iij Gala ij gerninga och ärom for then skul altijdh brotzlige och fördömelige och haffue icke annat till rådha vtan hålla oss troligha intill christum huilkom wij allena åtniutandes warde ath wij bliffue salughe, och icke aff wåra gerningar, huar thet hade kunnet skeedt aff wåra gerningar så hadhe christus fåfengt dödt fore oss, Thesse förberörda articlar äro alle grundadhe j then helgha scrifft som man wäl see kan j breddernar vthteknat huar thet bewisas j scrifftenne bådhe

j thet nyia och thet gambla testamentit Then sich här vtinnan öffuar han warder finnande rätta wäghen till then ewigha salugheten, thet oss allom vnne gudh fadher och son och then helge ande huilken wälsignat ware frå ewogheet j ewogheet, Amen.

MDXXvj.

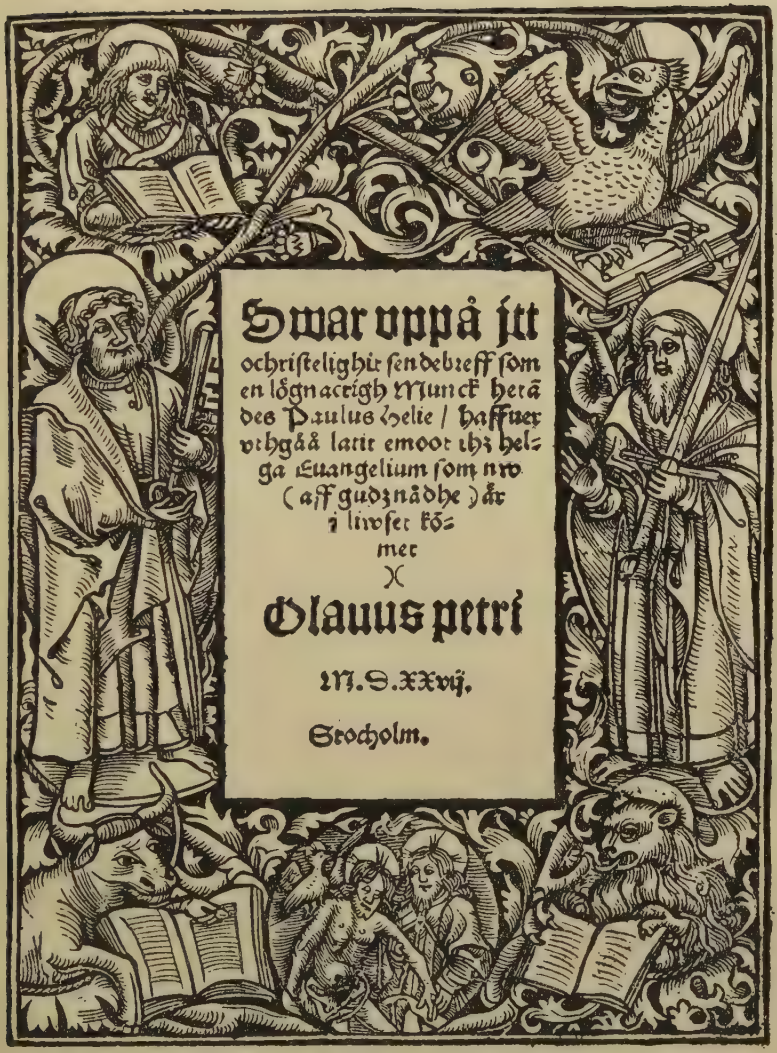

Swar vppå jtt

ochristelighit sendebreff som en lögnactigh Munck herā des Paulus Helie / haffuer vthgåå latit emoot ihz helga Euangelium som nw (aff gudznådhe) år i liwset kō=met

X

Olauus petri

M.D.XXvij.

Stocholm.

Allom och huar och en besynnerligha som thenne min scriffuelse läsande eller hörandes warda, wunskar jach Olauus Petri Stocholms. Råådz Secretarius, Nådh och fridh aff gudhi wårom fadher och herranom Jesu Christo.

Wij kunne aldrig (Christelige läsare) til fulle tacka prijsa och loffua gudz stora nådh och barmhertigheet han medh oss giordt haffuer j thet ath han j thenne farliga och ytersta daghanar haffuer latit vpkomma jgen sin helga ordh som j en long tijdh (Christenheten till aldra största skadha och forderff) forachtat och nidherlagd warit haffuer) aff huilkom wåro sielar skulle haffua lijff födho och vppehelle, Huilkin sin helga ordh gudh nw så rikeligha vtgå later ath theres liudh och clingan höres offuer hela werldena. Och warder then godha sädhen Jesu Christi Euangelium sååd j mong land och städer, Men dieffuulen menniskiones hedzske fiende och owen som henne all skadhe och forderff på kommet haffuer kan ey lijdha then godha sädhenes forkoffring, ty såår han och ogräss mitt j bland then godha sädhene achtandes henne förderffua och nidhertryckia som han till förenne altijdh haffuer lagdt sich win om, thet honom gudh forbiudhe, Amen.

Såå haffuer han och nw vpuect (som mich forekommet är) en falsk och lögnactigh propheta j Danmarck widh nampn Paulus helie en closter man aff Carmeliters orden, Huilken jtt sendebreeff haffuer latit vtgååt forscriffuet till Erlig welbördig man her Tyghe krabbe ridder, fult medh lögn gudz laster och hädhelse, Och en thå iach jntit tuifler monga lärda men wara j danmarck som medh then helga scrifft sådana lögnachtig scriffuelse nidherslå kunne, ath the ey skada göre ther j landet thet iach och forseer mich alleredho

giordt wara, Doch likauel epter somblighe aff Euangelij motstondare publicera och omkring senda samma breeff her j Swerige, och till äuentyrs forföra ther monga medh, syntes mich nyttoct wara (till huilkit jach och plictig war) ath vthgåå låta en forwarilse for theres skul som icke äre såå forfarna j scrifftenne ath the besinna kunne, huad ther vdinnan ståår till troendes eller ey, For ty samma breff haffver stoort sken och synes epter första anseendet ganska lijct, men när man dömer ther om epter scrifftenne warder thet wel vppenbart huad thet är for en anda som thet vtgutit haffuer,

Såå will iach nw thet sendebreff medh få ordh offuerlöpa epter som mögelighet wara kan berörandes mäst the stycke som skada göra kunne, än thå then olycka är här emellen kommen at thet exemplare eller vtscrifft som mich till handa kommen är, är aff scriffuaren jcke så troliga scriffuin som behooff hadhe giordz epter dictarens sinne, fornimmer iach doch likowel j thet nästa huadh hans mening warit haffuer,

Och är först merkiandes at j samma sendebreff är thet huvudstycket ath förnemde Paulus beskriyar och beropar Martinum luther medh hans anhang for kiettare jlgerninges men och skalkar the ther mykit ondt haffua åstadh kommet j Christenheten, och giffuer thet mesterliga noogh fore som honom synes, ja kunde han thet och såå mesterliga beuisa medh sanningenne, som han thet beclädher medh lögnenne wore han en mecte hanss, men thet feeler for honom, ty han haffuer så mykin lögn brukat och jnmengt medh the stycke han haffuer foregiffuit, ath när man henne vtdroghe skulle hans ordh vnderliga noogh hengia til hopa, som wij wele höra, Och forundrar mich ath han icke skemmes såå oppenbarligha liugha, like som Luthers böker icke wåre huar man for ögonen ath the see kunde huad hans mening och sinne är j all stycke, och kan thet ey annars wara än ath han moste jw haffua ena rumma conscientie som sådana påå sin näste dichtar, huilken om
Roma. xiiij han står eller faller, står han eller faller sinom eegnom herra, Thetta scriffuar jach jcke inkom j then acht ath jach will giffua

mich vth för Luthers förswarare, ty sådane görs ey behoff, han forsuarar sich wel sielff och haffuer bådhe på latin och tysko rikelighe swaret till all the argument och skääl Paulus Helie förer och föra kan till markenne, Men epter thet han gör thet then euangeliske lära som Luther förer till förachtilse och nidherslag, will iach och noghot sware för honom epter som materien kräfuer och jcke meer, ty mere görs ey behoff, Först giffuer Paulus Helie före medh mong ordh ath Luther haffver sina falske mening och skalcheet infördt vnder thet sken at han haffuer före giffuet frijheet frelsse och reformatie medh huilkit han haffuer draghit folkit til sich som sådana gerna hörer och ey wilia wara vnder tyrannij, och han haffuer aflagdt all äre och dygd lydelse och hörsamheet, och är oblyieligha infallen j kyrkiones sacrament, bespottat sina andeliga modher, och ther medh förachtat gudh och menniskior och will inghen öffuerheet eller herscap lijdha vtan alle skole wara lika godhe och mechtige, at inghen skelueng skal wara emellen fatigh eller rijk, leekt eller lärd, såå ath sådane oproor är ther worden, som semia och kerlek wara skulle, ath then ene twåår sich j tess annars blodh etc, Och är then tijdhen kommen som länge haffuer warit spåått om, ath munkar och prester skulle föruilla werldena etc,

Till tesse stycke kunde iach well swara medh en kortheet och säya at ther är ey jtt ordh sant vdinnen thet Luthers böker clarliga betygha och huar en Christen menniskia skal giffua mich rätt medh, som them förståndeliga läsit haffuer, Thet är wel sant ath Luther haffuer mykit scriffuit om then Christeliga frijheet som huar och en Christen menniskia haffua skal j sitt hierta ock samwett för gudh, wetandes ath Christus haffuer henne giordt frij j frå synden och dödhen såå ath laghen haffua nw inghen macht til ath fördöma henne epter thet synden är förgeffuen som laghen clagha offuer, än thå ath laghen skal jw hallas, och thenna frijheeten är andelighen ståndandes emellen gudh och menniskiones siel, så at ther är wenskap och kerlek for Christi förskyllan skul, som tilförenna war fienskap, och the ther tilförenna wore träler plictoghe för syndene skull

til ewigh träldom, äre nw wordne för Christi dödh skul, frij och frelsse then öffuerste kõnungens älskeligha barn och arffuinger. nemlig
Roma. viij. gudz arffuinger och Christi medharffuinger Thenna frijheeten haffuer thet medh sich ath inghen menniskia medh sin eghin lagh eller stadgar kan binda menniskenes siel till noghen synd jn för gudh, ty then frijheet Christus oss giffuit haffuer är osäyeligha krafftigare än alla menniskios, ja all creaturs båndh wara kan, som wij fåå yterlighare höra her epter

Thenne frijheet är huar och en menniskia beplictogh till ath förswara och beskerma medh sin blodz vtgiutilse huar behoff giordes, och ey låte medh noghon menniskio dicht eller funder tuinga
j. Cor. vij. sich till syndenes träldom, Som S. Paulus säger J äre (käre brödher) dyrtt köpte warer icke menniskies träler, och en säger han käre
Gala v brödher j ären kalladhe til friheet, aleenast seer till ath j icke laten friheeten geffua kötene tilfelle, Om thenne andeliga friheet talar Luther mykit j sin scriffuelse och wil ingelunde ath låtha trengie sich j fråå henne, och ther gör han rätt vdinnen, Men huar noghon lösachtig menniskia wille springa til emoot hans wilia, och bruka hans ordh och mening som sagd äre om en andelig friheet til en lekamlig friheet eller frelsse och komme så ther j skadha offuer som j thenne åår skeedt är, kan inghen redheligh menniskia giffua Luther skul ther före, Jngen kan skylla smedhen som suerdet gör ath thet warder misbrukat, annars wore och Christus sack til theres dödh som forarghas offuer honom then ther och kallas j scrifftenne en
Esa. xxviij. forarghelse clippa, Men ath Luther skulle haffua thet j sinnet ath inthet herskap wara skulle vtan alle skulle wara lika mechtoge, är såå grooflighe dichtat pååh then godha mannen ath iach storliga förundrar ath honom jcke skemmes widh såå vppenbarlig lögn besynneerlige jn for then godha man han telscriffuer, Huar haffuer tw thet läset (Paule) j Luthers scriffuelse ath intit härskap eller offuerheet wara skal? jach tuiflar intit ath titt eghit samuit betygher tich thet offuer ath tw liugher j thin eghin hals, Hoo wille noghon tijdh wara såå dristigh ath han wille gåå emoot gudz vppenbarliga ordh,

emoot all skääl och redheligeet seya eller foregiffua, lönligha eller vppenbarliga, ath ingen öffuerheet wara skal, vtan alle lika mechtige? Såå sant som tu sägher j thetta stycket såå sant sägher tw j mong anner stycke j titt breff, Luther haffuer icke enestadz vtan mongestadz rådt och förmanat oss ath wara herskapet lydoge och höroge j all ting, så likawell ath wij jcke göre thet the oss biudha som finnes wara emoot gudz bodh ty wij äre mera plictige wara Actu. iiij. gudhi lydoge än noghon menniske Men j all anner ärende äre wij plictuge wara herskapet vnderdånige, såå lärer Luther och haffuer scriffuet ther böker påå, thet weest tu wel sielff Paule, j thet andeligha regementit j huilko then andeligha friheten är j Christo Jesu, ther sägher Luther alla wara lika, och såå sagde Apostelen for honom, ther han scriffuer J (käre brödher) såå monge som j döpte ären, haffuen jder vdi clädt Christum här är jngen jude eller greck, här är jngen eghen eller frij, här är jngen man eller quinna. alle Gala iij. ären j jtt j Christo Jesu, Huar nw en lööss hoop wille häffua sich vpp för sådana läro skul och föriagha herscapet, kan man icke skylla Apostelen eller Luther ther före, vtan them som sådana andeligh lärdom bruka til wärldzlig mishandel,

Aff thetta kan man wel merkia ath Luther haffuer jngen skul til then vproor j tysland skeedt är, huilket hans böker beuisa som han läät vtgåå longt för en man wiste aff noghon vproor, ath man skulle tagha all stycke före medh lämpe vtan storm och vproor och jngalund falla medh wold påå herrer och förster, vtan lijdha och vndragha medh them än thå ath the tyranner wore, betenkiandes them wara thet rijss som gudh straffer wåro synder medh, sådana läre haffuer han altijdh hafft, Thet är och wäl sant ath han haffuer straffat hårdelig herrar och förster för theres mishandel och tyrannij the brukat haffua med theres vndeersåte, och thet borde honom göra, han war en predicare, Men aldrigh haffuer han lärdt vndersåterne ath the skulle sätie sich vp emoot herrene och driffua them aff, sådana föres honom oredeliga vppåå, thet beuisa hans eegna böker wäl,

Men jach wil sättie tich annat for näsene Paule, och läta tich höra hoo then är som sich haffuer dragit vndan then lydachtigheet och hörsamheet som vndersåtene offuerheten och herskapet plictoghe äre, Löster tich höra? ja tw moste thet höra, Påuen medh sitt anhang haffuer thet giordt, Skal jach thet beuisa? hystorier och Påuans laghböker beuisa thet nogh, huad haffuer han annat gioordt medh sine stora preuilegier och friheeter, vtan giordt sich och sitt anhang offuerhetenne olydoge?,

Math. xxij. Christus (hwes stadhallare påwen berömer sich wara) badh giffua keysaren thet keyseren tilhörer, såå giorde han och sielff,

Math. xvij. gaff skatt, Petrus gaff och keyseren skatt, Men påwen som sägher sich wara Christi stadhallare och Petri epterföliare beröffuar keyseren sin skatt, jach meenar ath thet är jw wara herskapet olydigh, Tw sägher Paule ath Luther haffuer fördt them j hårett till hopa som skulle liffua tilsaman j kerlek och eendreght, Sådana haffuer icke Luther giordt, Påwen och hans hoop haffuer thet giordt, Påwen haffuer fördt herrar och förster j hårett till hopa såå ath the haffua twaghit sich j huar anners blodh, thet är ey en tijdh skeedt, vtan offta, Huad giorde Gregorius then siunde och monga epter honom? ransaka hystorierne såå finner tw thet, Och om wij ey wilie gåå såå longdt ther epter, see til huad j wor tijdh skeedt är, Pläghar icke thet wara Påwans sedh, ath stundom haller han medh keyseren, stundom medh konungen j Frankarike, stundom medh the Venetianer, och förer them såå j håret till hopa ther mong hundrade tusend låte sidhan halsen offuer? Samma settet haffuer och Påwans anhang hafft, ther haffue wij och j wor land offta funnet röön vppå, Såå haffuer Påwen som vndersåten wara skulle föractat öffuerheeten, ath konunger och keysere moste kyssa hans föter, så framt the ey skole wara holdne för hans heligheetz olydigh barn, Sådana stycke och annatt meer pläghar Luther straffa, ty moste han heta en kiettere emot then helga Romerske kyrkio, sine andelige modhers bespottere etc. Aff thet som sagdt är kan tu wel merkia (Christelige läsare) hoo then är som haffuer giordt vnder-

dånane öffuerheetenne olydigha, thet haffuer Påwen giordt såå ath han som skulle wara medh sitt anhang tienare j Christi euangelio, haffuer sich vphäffuet for en konung bärandes ena tredobbel krone offuer alla herrer och förster, Men then som sådana straffar och förarbetar at thet motte komma j then skickelsegen, ath biscoper och prester bliffue tienare j thet them aff gudhi befalt är, och herrer och förster bliffue j sin skickelse, han moste heta en Beemesk kiettere, then helge kyrkies och gudz föractere,

Thet haffuer monge herrer och förster medh theres ridderskap j long tijdh mishaghat ath Påwe, Biscoper och prelater haffua aff theres arff och eeghet satt sich offuer them, och hade offta (som crönekorne beuisa) gerna wedhergiordt thet men the haffua ther inghen framgång hafft medh, thett samma bekenner Paulus helie sielff j her Sten billes ordh, huad somblige j Danmarc j sinnet hade för än man viste noghot seya aff Luther, at man jcke kan seya ath the hade thet sinnet aff honom, the haffua och ey aleenast warit j Danmarck, vtan j mong land haffua the warit widh samma sinnet, Påuans ban och dunderslagh haffuer warit såå gräseligit ath jngen haffuer tordz ducat sich vp, för en nw man haffuer lärt besinna huadh krafft sådana ban haffuer Och ther moste Luther haffua skul för alt samman,

Såå giffuer och Paulus helie fore thet gambla ordhspråket ther man plägar seya, ath munkar och prester skole willa werldena, och wender thet jn påå Martinum luther och hans anhang, Men huru rätt han göör här vdinnen thet wele wij och höra, Martinus haffuer giffuit oss gudz ordh fore, thet bekenna moste alle som hans böker läsit haffua, och äre gudz ordh aff hans och andre gode mens tilskyndan, såå clarliga vttryct ath j tusende åår (thet jach wel beuisa kan) haffuer then helga scrifft jcke såå warit j liuset som hon nw är, thetta är jcke lithet gagn j Christenheten Nw äre gudz ordh sådana ath ther jcke är feel medh om sannindena, jngen warder eller förd j noghen wilfarelse aff gudz ordh, Annat moste ther lägias til om ther skal noghon willa komma aff, men Luther rådher och formanar oss

wijdh wor siels saligheet ath wij skole holla oss wijdh gudz ordh, Och såå haffua Propheter Christus och apostlene giordt for honom, Och huar nogher wille seya ath han giffuer jtt nytt forstånd j scrifftenne emoot thet helga lärare hallet haffua, Ther säger jach ney til, jntit nytt forstånd giffuer han j scrifftenne, vtan thet gambla scrifftenne forstond som haffuer medh menniskios gloser warit förmörkrat, haffuer han latit komma j liuset jgen, Och än ther til, han tuingar jngen til sin läro, vtan giffuer henne frij j skansen til ath döma om hon rätt är eller ey, och rådher jw ath wij skole fölia honom j såå mykit som wij see han fölier scrifftenne epter, Ther före kan jw icke han wara medh sitt anhang, som thet ordhspråkit om munkar och prester lydher vppåå,

Och när wij wele rätzliga see til, thå finne wij thet j sanninden ath Påwen medh sina munkar och prester är then samme som haffuer j mong hundrade åår förwillat werldena medh sin falska lagh och lärdom, Huru kunde thet haffua waritt mögheligit ath Påuen, biscopar och prelater skulle haffua hafft tilfälle ath komma til sådana welle the j noghen hundrade åår vdi warit haffua, medh mindre ath werlden hade först warit föruillat? then mene man j sin oforstondigheet och wilfarelse haffuer rijktat them och förarmat sich sielff, Haffuer thet icke warit en gräselighen wilfarilse ther werlden haffuer warit vdinnan medh thet Romare aflat som Påwen haffuer vtsent, thet enfoldiga folck haffuer meent wilia köpa sich syndernes förlatilse och himmelrikit til, och aff munkar och nunnor haffua the köpt breeff ath the skulle warda delactige aff theres godha gerninger, och godha gerningar haffua öffuerflödeliga wordet them vtskifft j closteren aff en tom kijsto, ty jngen kan köpa andelig ting för päninga som Petrus sadhe Hoo är nw såå oförstondig ath han thenne
Actu. viij wilfarelse jcke besinna kan?, Hoo haffuer henne åstadkommet? jcke Luther, Påuen medh sine munkar och prester haffuer thet giordt, Såå är thet och medh mong anner gräselig wilfarelse som wij wilie beröre här epter the ther munkar och prester haffua åstadh kommet thet ingen neka kan, såå ath man måå nw wenda thet ordhspråket

om, och seya jcke at munkar och prester skole, vtan ath munkar och prester haffua wildat werldena, Doch jcke the munkar och prester som nw äre huilke oföruarandes som wij flere äre ther medh inkomne, vtan the som j en long tijdh för oss warit haffua, haffua the giordt Ther fore huar nogher wille beskriya them som nw äre for sådana forförelse skul, giorde han them orätt ty the haffua ther jngen skul vdinnen, medh mindre såå wåre ath the wille bliffua vdi samma forförelse medh theres forfädher och jcke wille läta retta sich, thå moste man jw tasta them hardeliga an medh gudz ordh, och lägia sich ther win om mädhan the jw wilia wara j wilfarilse ath the mogha bliffua ther vdinnen aleena, så ath the icke dragha andra j forförilse medh sich, och bedia trolige för them ath gudh wille vplysa theres mörka och blinda hierta, at the doch see motte theres brist och farligheet, Gudh giffue them sin nådh, Amen,

Ther näst säger Paulus helie ath Luther skal så giffua oss en Christeligh troo före at han bortlägger och förkastar alla godha gerningar säyendes oss intitt meera göras behoff vtan troona till gudh, och ther emoot dragher han monga scriffter jn, medh huilka han beuisa wil at troon är icke noogh til wor saligheet vtan wij moste haffua godha gerningar medh, ty så är scriffuit, Wil tw ingåå j lijffuet så halt bodhorden etc Thetta är och Luther falskelig pååMath. xix dichtat, och göres här icke long swar behoff till, ty hans egna böker som han både longliga och nyliga scriffuit haffuer, förswara honom wel j the sach,

Hoo wille wara så dåractig ath han wille förkasta goda gerningar? Thet moste jw wara en oförskämelig och odygdig ande som medh så openbarliga lögner omgååss som thenne Paulus han gör, wel weet han huad Luthers mening är j thetta ärende om han annars haffuer noghot läsit j hans böker, Men huar han och icke haffuer läsit Luthers böker, såå ath han ey weet grundeligha hans mening, thåå gör han som en dårachtigh man ath han thett sägher han intitt weet aff,

Ther före (Christelige läsare) sätt tw inghen troo till sådane

lögner, vtan merk aff sådana fruct huad han är för en som såådana vtscriffuer, Och vppå thet ath tw skal weta huad Luthers mening är, wil iach giffua tich thett före medh fåå oordh,

Han sägher ath inghen menniskia kan warda rätfärdigh för gudhi aff sina godha gerningar, vtan finnes altijdh haffua synder
Roma. iij för huilka hon kunde warda fördömdt, om hon dömas skulle j gudz
Gala. ij strenga rätuiso epter sina gerningar, Och aldrigh kan noghen menniskia aff sin macht göra gudz bodhordh fultt medh mindre hon är jw altijdh brotzlighen för gudhi, och kan såå aldrigh komma til then rätfärdigheet och godheet ath hon noghen tijdh kan warda gudhi behaghelighen för sina gerningar skul, ty ther är altijdh synd medh, och thet gör menniskiones eeghen oonska och skröpeligheet som j hiertat är ath gerningane äre syndoga, ty jtt oondt trää kan icke bära godha fruct, Nw epter thet ath menniskian kunde inghen
Matth. vij wägh komma medh sina gerninga, vtan war jw altijdh syndenne vndergiffuen, sende gudh fadher aff sin stora barmhertigheet sin eenda son her nidh at han skulle tagha menniskione synd påå sich lidha ther dödh före, och giffua henne ena rätfärdigheet och godheet j hiertat medh huilken hon skulle kunna bliffua bestondandes för gudhi, huilkit hon ingalunde kunde göra medh sina gerninga, Thenne stora gudz barmhertigheet förkunnas oss genom thett helga euangelium, Och när wij förlate oss ther vppå sätiendes fulla troo och lijt jn til gudh intit twiflandes ath huad han haffuer oss tilsagdt for Christi skull, thet skal oss widherfaras, thåå warda wij for sådana troo skull räknadhe aff gudhi rätfärdige och frome menniskior så ath wij kunne bliffua ståndandes j hans åsyn, medh sådana troo (huilken gudz besynnerligha gåffua är) warder then helge ande gutin j menniskiones hierta. then Christus henne förwerffuat haffuer, huilken ande så förnyiar menniskiona ath hennes hierta som förra war ondt, begynnar warda gott och tilböyeligit till thett som gott är, Och när som hiertat är så gott wordet aff them helga anda genom troona, thå gör menniskian först the gerningar som gudhi äre behagheliga och icke för, medh troona fåår menniskian jtt gott

hierta som är bequämeligit til thet gott är, ty när hiertat är gott
såå äre gerningana godha, lika som jtt gott trä bäär godha fruct,
Här aff kan man merkia ath troon kommer thet åstad ath man
holler gudz bodh, Och är thet trones rätta fruct ath bodhorden warda
hallen, Såå at ther bodhorden jcke hallas ther är jcke eller then
rätta troon, en skrymtare troo är then som är vtan gerninger,
menniskiones eeghen tanke och dicht, Men then rätta troon som
werkar genom kerleken kan menniskian jcke hafua aff sich sielff
vtan thet är gudz besynnerlig gåffua jngutin j menniskiones hierta,
ty såå sagde Christus til S. Petrum när han sagde sich haffua then
troo om honom ath han war Christus leffuandes gudz son thå sua-
rade han honom seyandes, Salig äst tw Simon jonas son, kööt och Math. xvj
bloodh haffuer tich thet jcke vppenbarat vtan min himmelske
fadher, Här säger jw christus ath Petrus hade then vppenbarelse
eller troo jcke aff sich sielff Teslikes sägher och S. Paulus, Käre
brödher, aff nådenne ären j frelste genom troona, och thet jcke vtaff Ephe. ij
jdher, gudz gåffua är thet.

Thenne troon är then rätta och sanskylloga troon som är
gudz gåffua, och henne tillägger scrifften menniskiones rätfärdig-
heet som S. Paulus nogh beuisar til the Romare och Galater, Såå
ath then kallas en goodh from och rätfardig menniskia som gudh
haffuer giffuit ena sådana troo j hiertat, aff hvilko kraffteliga
vtflyta goda gerningar, Såå är nw thet Luthers mening, ath wij
jngalunda kunna komma til rätfardigheten for gerningenes skul,
ty alt thet wij göre för än wij äre rätfardige j hiertat, thet är
oont för gudhi, ther fore förkaster han alla gerninger som jcke
gåå aff troone ty thet är alt skrymteri, och fölier jngen godheet
medh, men aff troone warde wij gudz barn, arffuinger til gudz Joh. j
rike, for ty gudz rike är jtt arffua och nådherike, thet faller oss Roma. vj
til aff nådenne j rätt arff, och jcke för wore förtienst, anners wore Roma. vjij
thet jcke nådh vtan förtienst, Och medh fåå ordh alt gott faller
oss til aff gudz nådh för trones skul, vtan woro godha gerninges Roma. xj
förtienst, Teslikes äre och godha gerninger gudz gåffua, ty then

som trona giffuit haffuer, han haffuer och giffuit trones fruct, såå at när han' löner oss för godha gerningar, thå löner han oss för sina eegna gåffuor, som Augustinus sägher mongestedes, Her aff kan man merkia huilkit jtt ädela ting är troon, then man warder såå mykit gott åtniutandes, Och är för then skul ey vnder ath Luther talar såå mykit gott om henne, hon är aldrig vtan godha gerninger.

Och är merkiendes ath när scrifften loffuer oss löön för goda gerninger, thå talar hon jcke om skrymtare gerningar som synes vtwartis godha och gåå aff jtt· orätfardigt hierta, vtan om the sanskyllege gerningar som vtflyta aff jtt gott hierta j troone, så lyctas thet likawel jn påå troon som är roten till the gerningar ther lönen vtloffuas fore,

Her aff kan tu nw merkia (Christelige läsare) ath Luther jcke forkastar godha gerningar, epter thet han sådana scriffuar som tu nw hört haffuer, vtan han giffuer fore rätta wäghen huru wij skole komma til the godha gerninge som rätzlige godha äre, wel är thet och sant ath han forkastar monga the gerningar som menniskior haffua epter theres eeghen godha tyckie och mening vptagit, som them syntes wara gott epter sitt sinne och jcke epter gudz ordh, ther vdinnen säger han oss haffua fåfengeliga gudz tiänst, Ochsåå haffuer Christus sielffuer lärdt honom ther han säger aff Esaie ordh, Thetta folkit nalkas mich medh sin mwn och hedrar mich medh sina leppar, men theres hierta är longt j frå mich, men the tiäna mich fåfengt lärende then lärdom som är menniskio bodh, Och än ther epter säger han, Huar och een planterning som min himelske fadher jcke planterat haffuer skal vpryckies medh röter, Aff thesse och anner sådana ordh j scrifftenne haffuer Luther lärdt ath forkasta monga gerningar the ther gudh jcke befält hafuer, och dragha oss til the gerninge som gudh befalt haffuer, the ther och vtflyta aff ene rätt troo, Mong anner stycke kunde jach wäl draga her til, medh huilken beuises kunde ath Luther jcke forkastar godha gerninger, vtan säger ath wij

Esa. xxix

Math. xv

aldrig kunne såå mykit gott göra, ath wij jw äre plictoge til ath göra meer, men jach läther thet bestå for korthetene skul, hans eegna böker beuisa well huru sant thet är som honom förekastas, Men at Paulus helie kastar Luther thet fore ath han skal giffua troone then macht och friheet, ath menniskian skal jngen wara vnderdånig vtan såå mykit henne tyckes, thet är honom vppenbarliga sagdt osant vppå, Han giffuer troone ena andeliga frijheet, huilken frijheet then natur haffuer at hon aff jtt frijt moodh giffuer sich allom till tiänest och vnderdånigheet, hurudane frijheet thetta är, är her sagdt tilförenne, Offuerheeten haffuer then befalning at hon skal halla them widh mact som wel göra, och straffa och förhindra them som illa göra fortagandes theres oondzsko at the icke göra så mykit illa som the gerna giorde, Men the gerningar som skole warda godha for gudhi, kan inghen menniskia warda twingat til, ty thet gudhi skal wara behageligit moste gåå aff kerleken och jtt frij moodh, til skrymterij (thet gudh hatar) kan man warda twingat, men til rätta godha gerninga kan inghen twingas, Man kan lära menniskiona medh gudz ordh at göra godha gerningar, komma henne til at göra them aff hiertat som thet böör sich, är gudz werk aleene,

de Libert. Christiana

Ther näst seger Paulus helie j sitt breff at Luther är infallen j kyrkiones sacrament och j the sätt och skickelse som hon aff gudz rådh j long tijdh hallet haffuer, Han sagde först Christendomen haffua farit wild j tryhundrade åår sidhan sade han j tusende åår sedhan j trettenhundrade åår Och forkastadhe alla lärare böker ää hoo the hälst wore, Och haffuer latit vtgått aff prentet kiettere stycke the fordom dags haffua aff Christenheeten fordömdt warit Och betecker sin anslagh medh the stycke ther almoghen wel behagar ty förökas hans hoop, Och sägher han at han giffuer inga böker macht vtan thet ther ståår j nyia testamentit, doch foractar han noghra böker ther aff, serdelis them som äre honom openbarliga emoot, som äre the tre euangelister Mattheus Marcus och Lucas och S. Jacobs Epistel, Ey skal heller nogher

troo Luther (segher Paulus) at han altijd biudher sich til at beuijsa thet han scriffuar medh scrifftenne, ty alle kiettere haffua jw hafft scrifftena för sich, men thet rätta förståndet haffua the ey hafft etc,

Mich synes (Christelige läsare) at thenne Paulus helie haffuer satt sich så fore j sinnet när han begynte scriffua thetta breff at han jw intit stycke wille föregiffua emoot Luther medh mindre at thet skulle jw wara beclädt medh lögn, doch iach kan ey giffua honom stoor orätt j then sack, ty saken som han haffuer giffuit sich j swar före, tilkräffuer thet, Hoo är then som påwes biscopes munkes etc ståått som the nw j mong hundrade åår warit haffua, betröster sich til ath förswara medh sannindenne, epter thet Christus som sanninden är, är sådana ståått och skrymterij twärt emoot? ther före haffuer han och brukat sitt betzste her vdinnen,

Först sägher han at Luther är infallen j kyrkiones sacrament och gambla brukninger som hon aff gudz rådh j long tijdh hallet hafuer, Skal tu weta (Christelige läsare) at Luther haffuer tracterat sacramenten epter som scrifften talar om them och the haffua aff Christo warit insatt, straffandes thet misbruk som j them är, och hallandes them for sacrament aleena som scrifften haller ther före, ther nw ey görs mykit behoff ath om tala, ty hans böker som wijdt noogh vthgångna äre förclara thet noogh, Men om kyrkiones sätt eller brukninger wore well mykit vdi seyandes, Thett är ey alt räknandes för kyrkiones brukninger som munkar och prester bruka plägha, the äre ey then helga kyrkia aleena, j blandh them är en brukning vpkommen ståå openbarligha ath jnghen thet neka kan, huilken ther kallas simonia, Jtem biscopa och påwar haffua sich vpsätt offuer herrar och förster och pläga offta drifua them aff theres land, Jtem förskräckia then simpel almogha medh falskt ban, och beskatta honom sina peninga medh bedrageligit aflat och skrymteliga gudheligheet, haffuer j mong hundrade åår warit brukat, annor mong stycke kunde jach räkna her vp som iach beståå later,

Men sådana stycke kan inghen som noghot förstånd haffuer räkna för then helge kyrkies sätt eller brukningar, vtan för munkers och kyrkiones tiänaris osidher och mishandel som ey aff gudz vtan aff dieffuullens rådh vpkommet är, thet Luther hardeligha straffa plägher, Han straffar icke fasto ty scrifften rådher oss ther til ath wij skole altijdh faste, men menniskiors dicht och funder (huilka scrifften straffar) förkastar han, Han straffar icke messen ther man warder delactigh aff Christi blodh och lekamen vtan misbruket ther vdinnan straffar han hardeliga, Han straffar icke preste wielse när hon skeer epter scrifftenne, men han straffar hardeliga at the ey wilia bruka thet theres embete tilkräffuer, the skulle predica gudz ordh och ey häffua sich vpp för herrar, Han straffar icke closter leffnat när thet hölles för Christeliga scoler som thet war j begynnelsen, ther vngdt folk kunde lära tocht och sinne, men jomfrudoms lyffte straffer han ää j huru gammul brukning thet warit haffuer, och thet är straff wärdt ty ther gåår monger til och loffuar thet han aldrig halla kan, och seer man wel daglige aff fructenne huad thet är för jtt lyffte, Thet wore rätt ath man hölle closter leeffnat j kyscheet såå länge gudh gåffue nådhen, men huar man förnumme sich ey kunna lijffua j kyscheet ath han thå gåffue sich j echtescap epter gudz skyckelse som han wore benäghen til, och icke gåffue sich j hoor eller lönskeläge, och huar jomfrudoms lyffte iche wore, funnes icke så mong oächta barn som the nw finnas, doch en annen tijdh her meera omtalendes, Ey är thet heller sant som Paulus helie sägher ath closter liffuerne besynnerliga som nw til gåår skal wara trettonhundrade åår gammalt och haffua sin vrsprung aff apostlana medh mindre ath han wil göra munkar och nunnor aff hela Christenhetenne som war j första Christendomens begynnelse,

Crysost. super Epist. he. home xxv

Grego. nari. in monodia basilij

Men thet han sägher ath Luther haffuer först sagdt at Christenheeten haffuer farit will j tryhundrade åår, såå ropade han thet til baka sagde at hon hade farit will j tusende åår, ropade så thet til baka och sagde henne haffua farit will j trettonhundrade åår,

Thetta stycket haffuer warit Luther noogh förekastat ther han och haffuer swarat til och nw görs ey behoff ath mykit omtala, ty han är ey begierandes ath wij skole fölia honom epter, han är en skröpeligh menniskia som wij flere och kan fara wild så wel som wij, Men han rådher ther til ath wij skole bliffua widh scriftena, see wij at hans ordh dragha offuer eens medh scrifftenne thå skole wij fölia honom, annars icke, ther före kommer thet oss fögho widh at han haffuer farit wil stundom (thet han offta sielff bekenner j sine böker) wij haffue Christum för en mestare honom skole wij höra, j hans nampn äre wij döpte, huad han sägher oss före ther skole wij bliffua widh ther rådher Luther till, Men thet är thet mich storliga förundrar at Luthers wilfarilse warda så högdt beräknat ath alt skal warda räknat för dödheligit ther han epter menniskios skröpeligheet haffuer ey så altijd drabbat påå rätta meningen som han hade gerna giordt, ther han haffuer doch medh tijdhen mere och mere förstånd fått j scrifftenne, Thett är doch icke nytt at lärarene haffua farit wille, Tertulianus. Origenes. Cyprianus. Hieronymus. Augustinus etc. som haffua warit merkelige men j fortiden the haffua offta farit wilde, ja, hoo är then lärare som altijd haffuer drabbat rätt och icke haffver vnderstundom forseet sich? See wij nw offuer medh them och göre theres vrsäght seyandes thet wara aff menniskios skröpeligheet at the fore wilde och ath the icke stodhe stijffue widh theres sinne vtan läte gerna rätta sich när the worde vnderuijste, Hwi måå Luther aleene jcke niuta thet samme wilkor? är han och icke en skröpelig menniskia som the flere? Han biudher sich altijdh til at han wil gerna läta retta sich när nogher komme fram som grundeliga aff then helge scrifft jcke aff menniskiors dicht eller funder, kan beuisa honom thet offuer ath han far will, Och ther medh bliffuer han widh thet förstånd han haffuer j scrifftenne ath jngen är än fram kommen, ja jngen kommer heller här epter ther honom medh scrifftenne sitt fundament nidherslåår, Och bekenner Luther sielffuer ath han haffuer mykit forbättrat sich

aff sin widderpartz och mootståndares scriffuelse, j såå måtte ath aff theres lösa fundament haffuer han merkt them haffua orätt och haffuer såå ther medh forsterkt sich j sin mening Men thet Luther haffuer ropat noghor stycke til baka som han til forrenne scriffuit haffuer, thet är ey heller nytt, såå giorde och Augustinus, Och tuiflar mich jntit ath thet är och såå medh Paulo helie, ath han nw mong stycke kan besinna som han for tiyo åår icke besinna kunde, Och huar han thå mykit scriffuit hadhe worde han nw mykit ighen ropandes, och thet wore ärlighit ath en rättade sich sielff, än thå at Luther måå thet jngalund niuta Men huar han hade såå scriffuit sina böker Påwen til godho ath han medh sina anhengiere skulle wara mectoge herrar och förster thå hade jngen wilfarelse wordet funnen j hans böker hadhe ther än mere falsk stycke waret jnne än j alle lärares scriffuelse Men nw epter han gåår Påwęn Biscoper och Prelater alt for när, är dödheligit alt thet han scriffuar än thå ath thet är clara sanningen, och thetta ware swar til all sådana forkastelse j Pauli helie breeff,

Nw yterligare som Paulus helie giffuer fore ath Luther forkastar alla lärares böker ää huad the haffua warit martires eller confessores etc, Thet stycket säger han honom och orätt vppå, men thet säger Luther ath han wil wara frij j alla menniskios scriffuelse ath tagha ther såå mykit aff som han fornimmer them draga offuereens medh scrifftenne och lata thet andra fara, thet är jw jcke forkasta theres scriffuelse, ty thet haffuer waret helga lärares mening ath man theres scriffuilse läsa skulle medh fornufft tagha ther aff thet rätt är och lata thet andra fara, än thå ath wore martyres, wore the doch icke likauel martyres for sin eeghen scriffuelse skul, vtan för Christi witnesbyrd vtgute the theres blodh och for sin eeghen scriffuelse jcke vtan j såå mykit the kommo offuer eens medh Christi ordh, Och huar man icke skulle haffua thet wilkor ath tagha ther aff såå mykit som wij fornumme dragha offuer eens medh scrifftenne lätendes thet andra bliffua, thå moste wij och tagha theres wilfarilse medh för gott, och worde jtt blistrat

Dist. ix per totum

wäsende medh oss ath wij på thet sidzsta ey weta skulle huar wij bliffue, ty lärarena äre j mong stycke twert emoot huar annan, Såå brukar man lärares scriffuelse som man j jtt rådh göra pläghar, ther monge giffua sina röster och meningar före, och warder sidan then rösten anamat som synes likast wara, och ther medh warda the andre j rådhit icke förkastade, ty huar giffuer sine röst före icke ath han wil ath thet inkom skal såå wara som han säger, vtan giffuer thet före på the andres behagh, ath wete the bätre rådh såå bliffue ther widh, Såå skall man och bruka lärarene,

Men ther Paulus helie sägher Luther thet vppå ath han jnga böker skal anamma vtan thet nyia testamentit aleene och ath han skal forkasta Mattheum Marcum Lucam och Jacobi Epistel, är honom såå skenbarligha lugit vppå ath thet jngen neka kan som thet nyia testamentit vppå tyske seedt haffuer, the såå mong vtgången äre ath huar som tyske forståår haffuer them j hendrene, doch thenne Paulus täncker vppå huadh hans sack tilkräffwer, Luther anammer ey aleene thet nyie testamentit, vtan och thet gambla medh, thet han och vtsätt haffuer på Tysko, Mattheum Marcum och Lucam forkastar han icke, vtan haller såå well thet for gudz ordh som the scriffuet haffua, som thet Johannes Petrus och Paulus scriffua, ther halt tw tich fulleligha widh Christelige läsare, Men om then Epistelen som S. Jacobo warder tillagd, haffuer warit jtt twiffuel om for tolff eller tretton hundrade åår som Eusebius och Hieronymus scriffua, ther fore haller Luther henne jcke lika medh the andra böker j thet nyia testamentit, såå äre och wel andre saker ther till som Erasmus Roterodamus clarliga fore giffuer, doch moste jw Luther haffua skulden,

Doch forundrar mich thet stoorliga hui man skal icke sätia tro til thet Luther scriffuar än thå han thet beuisar medh scrifftenne, som thenne Paulus giffuer fore, for ty (sägher han) alla kiettere haffua hafft scrifften for sich, Thet är wel beuiset, thet samma hadhe Arrius wel kunnet sagdt om Athanasium Hylarium och flere som honom scriffue emoot Och Pelagius och Donatus om Augusti-

num och Hieronymum som them scriffue emoot, ath jngen skulle sätie tro til theres scriffuelse än thå ath the hade scrifftene for sich, for ty the hade icke thet rätte forstondet j scrifftenne, huilken merkelighen och diwpsinnogh stycke giffuer thenne Paulus fore, For then skul haffue wij scrifftene sielffue for oss ath wij skole epter henne döma ther om huilken henne rätzliga eller falskeligha brukar, Och äre for then skul Athanasij Hylarij Augustini Hieronymi och monge andre lärares scriffuelse som emoot kiettare scriffuit haffua, dömd gill och fast, ty thet haffuer wordet funnet ath the haffua brukat scrifftene rätt, och for then skul haffua kiettare böker wordet förkastadhe, at scrifften haffuer thet clarligha sielff fore giffuit aff huilko wij kunne merkia at the misbrukade henne, Så sätter och Luther sin scriffuelse j skanssen medh Påuans sett och laghböker, ath huar och een Christen menniskia som jtt gott forstånd haffuer måå ransaka scrifftene ther om huadh mera han eller Påuen misbrukar henne, jngen huarken lockar eller twingar han til ath sättie troo til sin scriffuelse, Men såå monge som falla jn till hans scriffuelse, them dragher sanningen ther til, medh Påuan är thet icke såå, ty han locker medh stora prebende och biscops döme, och twingar medh eedher ban och eeld til sin lagh som man seer for öghonen, thet jtt stoort tekn är at hans sack är ey rät

Yterligare säger Paulus helie j sit breff at Luther medh sine epterföliare haffuer ena falska mening som them forblindar, som är ath när jtt gott sätt eller skickelse kommer vdi en oond wana eller misbruck, skulle thet strax kallas jgen och afflägias likerwijss som the stycke ther äre aff sin eghen natur oond och forgifftig, huilkit som är emoot all skääl och redheligheet, ty jntit ting är såå gott ath thet jw kan komma j misbruck, Som är medh messe ämbete, huilkit som är skicket leffuandes och the dödha j Christo til hielp och tröst, Och epter thet at monge prester haffua aff samma messe embete sine föde, säyes messen och annat gudz loff wara girigheetz näät, til at sanka rikedomar medh och skyla läti

vnder, huilkit orät är, ty om än så wore at presten wore girigh och oond, wore likowel messan lika godh, men thet är clerekrijt pååkommet aff jtt gamalt haat, at all theres berning skal warda kallat girigheet, Aff inghen begiäre wij tienist vtan wederlägning, men aleene wele wij at prester skole intit haffua,

Thenne mening säger Paulus helie vth medh mong och kosteligh ordh, medh huilken (Christelige läsare) läät tich icke förföra, ty saken haffuer han ey rätt före giffuit som tw skal fåå höra, Han haffuer ena falska mening som han altijdh före giffuer, at när Luther straffar mishandel och misbruk som äre j mongh skickelse och embete, säger han strax at han förkastar samma embete och skickelse huilkit icke så j sannind är, Luther straffar hardeliga thet misbruk som är medh sacramentit Christi dyrbare lekamen och blodh at thet icke sååwarder brukat som Christus thet jnsatt och skyckat haffuer, ther medh straffar han icke messona j sich sielff, huilken osäyeliga godh är när hon är j en rätt brukning, Och twärt emoot osäyeliga skadelighen när hon är j misbruk, Thå brukas messen rätt, när Christna menniskior halla herrens natward, äta Christi lekamen j brödh och dricka hans blodh j wijn, ty så är hon aff Christo insatt, Och vppå thet wij kunne teste bäter komma her til thet rätte förståndet wele wij först see til huad euangelisterne her om scriffuit haffua, Först scriffuar Mattheus så her om, När the åte (förnim Christus och apostlene sidzsta

Matth. xxvj natwarden thå han gick til dödhen) toogh Jesus brödhet och tackade, bröot, och gaff läriungomen och sade, Tagher äter, theta är mitt lekamen, Och han toogh kalken, och tackade, gaff them säyandes, Dricker her aff alle, ty thetta är min blodh, som är tess

Mar. xjiij nyia testamentzens, som för monga vtgiutes til syndernes forlatilse, Men Marcus han scriffuar så, Och thå the åte, toogh Jesus brödhet, welsignade, bröot och gaff them, och sade Tagher äter, thetta är mitt lekamen, Och toogh kalken, och tackade, gaff them, och the drocke ther aff alle, Och han sade til them, thetta är min blodh tess nyia testamentzens, som för monga vtgiutes, Bescriffuar

och S. Lucas samma natward så säyendes, Och när tijdhen war, satte han sich nidh och the tolff apostlana medh honom, och han sade til them, Medh länctan haffuer iach åstundat äta thetta paschalambet medh jdher, för en jach skal lijda, ty iach säger jdher, ath her epter skal iach icke mera äta her aff, til tess thet warder fulbordat j gudz rijke, Och han toogh kalken tackade och sade, Tagher thetta och skiffter emellan jdher, ty iach sägher jdher at iach icke skal dricka aff wijnboms fruct til tess gudz rijke komber, Och toogh brödhet, tackade, bröot och gaff them säyendes, Thetta är min lekamen, som för idher geffues, thetta görer j min åminnelse, Sammaledis och kalken sedhan the hade ätit natuarden, säyendes, Thetta är kalken, thet nyia testamentit j minom blodh som för jdher vtgiutes, Så bescriffuar och S. Paulus thet samma såå säyendes, Jach haffuer fått thet aff herranom som iach haffuer och giffuit jdher, För ty herren Jesus j then nattene han wart förrådder, toogh han brödhet, tackade, bröot och sade, Tagher, äter, thetta är mitt lekamen som warder brutit for jdher, thetta görer til min åminnelse, Sammaledis och kalken, när afftonwarden giord war, säyendes, Thenne kalken är thet nyia testamentit j minom blodh, thetta görer, så offta j dricke, til min åminnelse, ty at så offta j äte thetta brödhet, och dricken aff thenna kalken, skole j förkunna herrans dödh til dess han komber, Men huilken som äter thetta brödhet och dricker aff herrans kalk ouerdeliga, han är skylligh pååå herrens lekamen och blodh, Pröffue för then skul menniskian sich sielff, och äte så aff thet brödhet och dricke aff then kalken, ty then ther ouerdeliga äter och dricker, han äter och dricker sich sielffuom domen at han icke åtskilier herrans lekamen,

Luce. xxij

j. Cor. ij

Så mykit haffuer man j then helga scrifft bescriffuet om herrans natuard then man nw kallar messe, och är thet jw clarligha noogh vttrycht huru thet skal til gåå när messen skal rätt hallas epter som Christus henne insatt haffuer, nemligh ther skal ätas Christi lekamen och drickas hans dyrbare blodh, honom til en

åminnelse, så at så offta thet skeer, skal ther predicas och förkunnas herrens dödh, huru han haffuer offrat sich påå korset worom himmelske fadher för oss, och medh samma offer blijdhkat honom som wij förtörnat hade, och haffuer vtgutit sitt dyrbare blodh medh huilkit han afftuaghet haffuer wore synder, Huar så icke skeer halles messen icke som Christus henne insatt haffuer, Seer man och clarliga aff förscriffna Christi ordh, at när thenne natwardh halles, skal ther vtskifftas Christi lekamen och blodh, aff huilkit man clarliga merkia kan (vtan man alstinges är blind) ath messa icke hallas skal vtan nogher är påå färde som sacramentit warder vtskifft medh Christi dödz forkunnelse,

Therföre (Christelige läsare) skal thet nw så til gåå när man ena Christeligha messo halla wil epter Christi sätt och insätielse, skal ther förkunnas och predicas gudz stora barmhertigheet, ath han läät for wore skul sin eenda son gåå j dödhen vtgiutandes sitt blodh för woro synder, påå thet at medh oss skulle warda offuerseedt j thet wij brutit hade wor gudh och skapare emoot, Och vppå thet wij skulle intit twiffuel haffua her vdinnen at oss är jw sådana welgerning wedherfaren som oss genom euangelium predicat warder, haffuer Christus giffuit oss sin lekamen och blodh til jtt wist tekn och pant, at wij them til oss anamma skole och forsäkra ther medh woro conscientie eller samwett at wore synder äre oss jw wisseliga förlåtna, Til ena sådana forssäkring är oss
Luce. xxij thenne natwarden skickat, ty så lydha Christi ordh, Tagher äter, thetta är mitt lekamen som for jdher vtgiffues, Sammaledis om kalken sade han, Thetta är kalken thet nyia testamentit j minom bloodh som for jdher vtgiutes, är thet nw så at hans lekamen är vthgiffuit for oss (som han clarliga säger) och hans blodh är for oss vtgutit, kan ingalund annars wara än at sådana hans dödh och blodz vtgiutilse moste haffua then krafft at wore synder warda oss jw forlåtna, Och vppå thet at wij skole wara teste wissare
j. Cor. x her vppå, taghe wij (som föresagdt är) hans lekamen j bröödh och

blodh j wijn til oss och warda sielffue delactige aff samma lekamen och blodh som for oss vtgiffuit och vtgutit är,

Her aff måå huar och en Christen menniskia wel kunna merkia huad messa haffuer medh sich, thet är, ath man gåår ther til gudz boordh, hallendes herrans natwardh, och warda ther then ene medh them andra, delactighe aff Christi lekamen och blodh, ther före pläghar man och kalla thet Communionen thet är delactigheet, Så wart och messan brukat j apostlenes och theres epterkommandes tijdh j monghundradhe åår epter Christi vpfärd til himbla, som clarlegha noogh är förstondandes aff Tertuliani, Cypriani, Augustini, och monga andra lärares scriffuelse, Thetta är och noogh merkiandes aff the stadhgar som kallas apostla regler (än thå apostlena them ey giordt haffua äre the likauel gambla) ther vdinnan är så påbudhit, ath the Christna menniskior som j then Christeligha forsamblingene ingingo och hörde L. x ther then helga scrifft läsas eller predicas, the skulle alle samman warda delactighe aff Christi lekamen och blodh, och then thet ey wille han skulle vtdriffuas aff forsamblingene, Thet samma wart och vppåå budhit j thet Concilio j Antiochia, som hallet wart cccxlv åår epter Christi byrdh, at huar och en som jn kom j kyrkiona L. ij eller församblingene, och icke wille såå länge töffua qwar at han wart delactigh medh the andra aff thet dyrbare sacramentit, han skulle vtdriffuas aff forsamblingene, thet man kallar nw banlysas, at jnghen skulle haffua vmgengilse medh honom,

Men om messan warder nw så hallen seer man wel for öghonen, ther man huarken fåår predican eller then delactigheet aff Christi lekamen och blodh som ther medh rätte bordhe, Presten ståår för sich sielff widh altaredh lääss och siunger j jtt fremmende tungomåål thet han näpliga sielffuer förståår, och tagher aleena til sich Christi lekamen och blodh sich sielffuom (thet befructandes är) til stoor skadha, epter thet ey så brukas som thet skulle, och Christus thet insatt haffuer, Och for sådana messor tagher presten penninga, och haffuer ther rento före, Her kallar jach nw tich

(Christelige läsare) til for en domare, see sielff till om her wardher rätt handlat vdinnan, Tw hördhe till förenne huru Christus thet insatte, och såå wart thet och j mongh hundradhe åår hallet, nw seer tw och wel ath thet intit näär gåår såå til, vtan twäärt emoot, forty j förstonne j Christenheetenne förkunnadhes gudz oordh för them som ther thå till städhis wore j messone och vtskiftes Christi lekamen och blodh, nw skeer jntit there, giff nw tu här domen om huilkit sättet rätt är, bådhen kunne the icke wara rätt, ty the äre twert emoot huart annat, Om thet första sättet som Christus insätte är rätt thå moste thet wara orät som nw brukas, men är thet rät som nw brukas thå är thet orät som Christus insatte, men thet kan tu icke säya, ty han war gudz ewiga wisdom, han wiste wäl huru han thet jnsätia skulle, och huru thet skulle rätzliga brukas, Så moste thet iw aff nödenne fölia her vth ath thet sätt som nw brukas thet är ey som thet skulle, Så äre och mong annor stycke här vdinnen ther mässe är j misbruck som nw wille wara forlongt ath fortelia, påå en annen tijdh näst gudz hielp skal ther yterligare omtalas,

Här aff seer tu nw (Christelige läsare) huru Christi lekamen och dyrebäre blodh warder dragit emot hans insätielse och hälga skickelse, j mesbruck, Och är för then skul icke vndrande ath Luther sådana straffar, Hoo är then som en rätt Christen menniskia är then ther haffuer Christum käär aff hiertat, och kan thet toleliga lijda ath hans werdiga lekamen och bloodh warder annerledes brukat än han wil thet brukas skal och han thet jnsät haffuer? Gudh haffuer
Deu. iiij. et xij icke en tijdh vtan offta j scrifftenne budhit ath wij skulle halle oss widh hans ordh och huarken lägia noghot til eller tagha noghot aff, bliffua aleenest widh ordhen som han them sadhe och wika huarken påå then högra eller then wänstre sidhona, Såå sagde och S.
Gala. j Paulus ath om än ängelen aff himmelen komme och predikade oss annat före än thet han predikade, såå wore thet doch jtt forbannat ting, Nw är thet och noogh witterliget aff the hans ordh som her til förenne berörd äre, ath hans predikan eller läre lydde såå, ath såå

offta som herrans natuard hallas skulle, skulle ther jw forkunnas j. Cor. xj
herrans dödh ther och vtskifftas skulle Christi likamen och bloodh,
som före sagdt är, Såå kan man nw clarliga noogh beslute här aff
ath annerledes bruka messona än som Christus henne insatte och
S. Paulus ther om predicade, ther är jtt farlighit misbruck, Ther
fore måå munkar och prester see sich fore huru the ståå her vdinnen
ath the såå swårliga misbruka thet högwerdiga sacramentit, Thet
är jtt gräseliget ting for honom som sådana besinna kan, men gudh
giffue huar och en Christen menniskio her jtt rätt forstond vdinnen,
Men nw, ath iach komber til Pauli helie forkastilse jghen säger han
messo embete wara skickat lefuandes och dödha j Christo til hielp
och tröst, At thet är the lefuandes til godho är jntit tuiffuel vdinnen,
thet och noogh är forstondandes aff the ordh som her til förenne sagd
äre, men at thet skulle wara skjckat the dödha til godho kan han
aldrig aff then helga scrifft beuisa, Ey äre heller the dödhe beque-
melige til thenne herrans natward, the kunne icke wara deelachtige
aff Christi lekamen och bloodh som her vtskiftes, Ey höra heller
Christi dödz forkunnelse som her moste medh wara, Såå som jngen
kan warda döpter sedhan han är dödh, såå kan jngen heller warda
deelactig j thenne herrans natward, Sacramenten äre skickat oss till
godho mädhan wij äre her leffuandes påå jorden, när wij döde äre
moste wij taga lön huar epter sina gerninger, Ty thet epter kommer
thet epter far, Doch är mich och wel weterligit at noghro wåre j
fortidhen the ther döpte them som dödhe woro och gåffue them
thetta högwerdiga sacramentet, huilkit ganska oredelighet war Ty
thet är såå scriffuit tagher och äter och tagher och dricker, men the
ther dödhe äre kunne jntit thera göra, Ther fore wart och thenne
willan fordömd j thet Concilio som stodh j Cartagine, Men huar
thenne Paulus helie will seya at j messone warder Christi lekamen
offrat for lefuandes och döda görendes så jtt offer aff messone, Thå
sägher iach epter scrifftenes rätta grund och mening ther ney till,
Och aldrig skal thet noghor kunna annars beuisa än ath messen
är herrans natward ther man warder deelactig aff Christi lekamen
och bloodh som fore sagdt är, Christus haffuer en gong offrat sich

sielff påå korset huilkit ena offer haffuer borttagit alla theres synder som troo vppå honom, och thet offret haffuer ena ewigha krafft såå ath flere offer ey göres behooff, som apostelen clarliga sägher til the Hebreer, Och finnes ey jtt ordh j scrifftenne som ther lydher vppå ath thet skal wara noghot offer, wel är thet sant ath the gambla lärare som wore Cyprianus Augustinus och flere plägha kalla messona offer epter thet hon beteknar och är en åminnelse til thet ena offret som Christus sielff offrade sich på korset, ther är hon icke strax jtt rätt offer ath hon beteknar offer, Ey haffuer thet heller warit the gambla lärares mening, och huar thet än hade warit theres mening, wore man doch likauel icke plictig til ath höra them, epter thet the j then sack icke haffua scrifftene medh sich vtan heller
Mat. xxiij emoot sich, Ey skole wij heller j the saker siälene påå röra, fölia menniskior epter, ty Christus sade sielff ath han är wor mestare och lärefadher j sådana saker,

Men ther Paulus helie säger ath Luther skal thet foregiffua at prester skole jntit haffua, vtan at theres tiänest alenest skal wara forgeffues, at the for theres omack jntit haffua skole, är honom och oredheliga påå dichtat, Luther sägher icke ath the skole jntit haffua, vtan han wil at the skole haffua thet redeligha som the nw
j. Timo. v haffua oredeligha, han säger medh apostelen ath en prest som wel ståår sitt ämbete fore är wärdh dobbel äre eller löön, ja the prester som wel regera j theres embete, Nw är thet witherligit noogh aff scrifftenne, ath presta eller biscops embete är predica gudz ordh, och aff andra prester eller biscopar (thet doch jtt är) weet then helga scrifft jntit aff säya vtan aleena aff them som predica och lära, annat warder Paulus helie jngalunde beuisandes, The ther nw redeligha handla lära och predica som theres embete til kräffuer, them äre the som lärde warda plictige ath the läta them fåå theres
Gala. vj wedhertörfft, ty arbetaren säger Christus (merk arbetaren säger han)
Mat. x är wärd sin löön, och then ther arbetar j euangelio han skal ther aff
j. Cor. ix haffua sina närning, som thet och tilgick j gambla testementit ath then som tiente til altaret, han skulle och haffua sina födho aff altaret, sådana lärer Luther som hans böker beuisa, Men om messe

prester som icke predica vtan aleena leffua aff rento som the haffua for messor, sägher han wara en farlig handel, ja wisseliga är ther och en farlig köpenskap, ther Christi lekamen och bloodh warder såå misbrukat, emoot thet sätt och skickelse han ther vdinnen giffuit hafwer, som förre sagdt är, Messan lydher såå vnder predicanen ath hon jngalunda skeer rätzlige medh mindre ther predicas gudz ordh, men predican kan wel wara messe forutan, och ligger större macht påå predican en påå messen, ty vtan messen kan man well warda salig, men vtan predikan och läro icke såå, Ther före haffuer gudh såå vttryct thet j scrifftene ath then ther predikar han skal haffua ther aff sina födho, men om messe är thet icke såå, Ey är heller messe embete noghot besynnerlighit embete åtskilielighit j fråå predicare embete, som Paulus helie menar, vtan lydher så vnder prediko embete ath man jngalunde kan skilia thet ther j fråå, ty Christi lekamen och bloodh är jnsatt for en förssäkring oss til stadfestilse j troone til gudz ordh som oss warder fore predikat, som jtt jncigel for jtt breeff, och såå som man icke kan tagha noghen wissan eller försäkring, vtan man först weet j huadh sack man sådana foruissan eller försäkring tagher, Såå kan ey heller Christi dyrbare lekamen och bloodh brukas rätzliga medh mindre ath saken först warder föregiffwin for huar skul man thet brukar, Såå är nw predike embete huwudstycket vnder huilkit (såå som och dopet) thetta högwerdiga sacramentit vnderlydher,

Her aff kan man wel merkia ath thet är ey vtan sack ath Luther straffar sådana mishandel, thet kan jngelund wara redelig berning eller näring som man haffuer aff sådana messones misbruk, doch en annan tijdh skal her mera omtalas, Men ther Paulus helie säger thet wara aff jtt gammalt haat till clerekrijt ath all theres bärning skal heta girigheet etc, Her sätter jach thet jn for tich (Christelige läsare) giff tu domen her vppå huadh saken warit haffuer till sådana haat om clerekrijt haffuer thet jcke sielfft wollet, thet törss iach wel seya, ath när the stycke som girigheet påå lydha skulle vtplanas aff påuans laghböker, worde störste parten vtplanat, och thet moste juristerne sielffue bekenna (som the och göra en part)

Såå giffuer och Paulus helie yterligare fore, ath än thå ath biscoper och kyrkiome prelater äre oonde, äre wij doch likauel icke theres domare, Christus (sägher han) straffade ena reso eller twå biscopar. prester. doctores. och phariseer, men aldrig lärde han folket ath the skulle dragha sich vndan theres lydilse, vtan ath the skulle wachta sich for theres exempel och forgifftiga lärdom, Så som om en herres bodh är en skalk, wil doch herren at man skal wara honom lydigh, och han wil sielff wara hans rättare, Såå äre och biscopar och prelater gudz besynnerliga tiänare, och han wil aleena sielff wara theres domare, Så finne wij scriffuet om Constantino keysare, at then tijdh thet Christeligha råådh j Nicea stadh hallet wart wore ther nogra prester som hadhe trätte til samman och wille wara j rätte for keyseren, them wart skickat en dagh när the alle mötas skulle thå daghen kom gingo the for keysaren och hade theres saker bescreffna, keysaren anamade scriffterne och kastadhe them påå en eeld och sade, gåår bort och forliker jdher inbyrdes, ty thet är ey bequämeligit at wij skole ransaka och döma påå wore gudhers saker, ther bör at rättes på then stora och strenge doma dagh, doch än thå ath the wore syndare kallar han them likauel gudhar som scrifften gör them ther haffua gudz embete och befalning, Constantinus tordes icke döma presternes saker, Men wij icke aleenest döme vtan röffue och dräpe begiärendes twå wora hender j theres blodh, äre the oonde eller gode haffue wij likauel aff them Christendomen, dopet, penitentie, gudz lekamen, wielse och Chrismo, lärdom och vnderstånd, men tess wär, Constantini äre alt för fåå j wor tijdh, Pilatos och Herodes haffue wij noogh, men thet bör oss offuer alt betänkia, at wille än gudh straffa sitt clerekrij, thå skulle wij ey begiere at wara hans bödhelar, När gudh straffar sitt folk pläghar han bruka ther skalkar til som doch aff sich sielffue äre redhobogne til skadha och forderff, men thet komber them icke til godo, for ty hender thet offta medh them, som medh thet rijss en godh man straffar sin son medh, huilkit han kastar på eelden när sonen är straffat, Så monge som her til haffua warit gudz bödhelar haffua hafft ther lithen

froma aff, Pharao Nabogodonosor, Antiochus, Herodes och Pilatus äre oss exempel noogh j tesse saker, wor herre haffuer offta giffuit til kenna ath han wil sielff wara theres domare etc,

Tesse äre Pauli helie oordh korteligha beslutat, och bewiser han sich her vdinnan kosteligha noogh för sitt anhang ther han giffuer sich j förswaar före, doch wilie wij likawel antasta hans mesterligha framsätningar och se huru när wij thet gåå kunne,

Först giffuer han före ath wij äre icke biscopes och prelates domare, Gudh skal aleene wara theres domare, Huad iach höre? Så måå the göra frijt huadh them täckes (som iach nw förståår) och inghen påå jordenne måå straffa them, Her vdinnen beuiser Paulus helie sitt mesterskap, han wore wel wärdh jtt got sticht j Danmark epter thet han så mesterligha kan forswara kyrkiones prelater, för ty sådana förswarare görs nw wel behoff, besynnerligha epter thet ath then meene man begynnar at komma vnder theres förtäkta stycker, besinnandes ath the icke haffua j mong hundradhe åår hafft rätt på ståå, ther före äre ey annor rådh såå framt the skole bliffua widh macht såå her epter som her til, än ath then kommer som thet beuisa kan ath inghen måå wara theres domare vtan gudh alleena, Och om noghor wille säya at gudh straffar och dömer them när hans helga ordh straffa them, görs thå then behoff som thet beuisa kan at gudh är icke heller theres domare för än på then yttersta domen, Till en såådana förswarare är thenna Paulus helie en merkeligh man,

Her måå tw nw se (Christelighe läsare) huadh förståndh j thenna mannen är, Förra än han wille tilstädia ath man skulle döma och straffa biscopar och prelater j thet the haffua orätt, förra tilstadde han at gudz ordh worde platt om intit, Han wil wel ath the skola döma alla men inghen skal döma them, O blindheet. blindheet, Christus gaff sina läre och gerningar sielff j skanssen ath the honom hördhe och såghe skulle doma ther om, om thet war aff gudhi eller ey, och rådde oss såå offta ath wij skulle tagha oss til wara för falska propheter och lärare, Sammaledhis giordhe och hans helga apostlar

Petrus Paulus och Johannes j theres epistoler, och at wij skulle skiuta them vtur församblingenne som illa göra, Men Paulus Helie sägher at man icke måå wara clerekernes domare än thå at the göra illa, doch är thet icke vnder för ty the äre gudhar, Och hoo är then menniskia som sich will drista til ath doma them som gudhar äro? Huru synes tich (Christelighe läsare) haffuer han icke her well bewisat sitt mesterskap, ja kosteligha noogh, hadhe Christus och hans apostlar wist ath biscopar och prelater hadhe warit gudar hadhe the wel (Paulo helie til wilia) taghit sich til wara ther före ath the icke hade vthgiffuit så almennelygh lärdom huru the straffas skole som illa göra, vtan hadhe wel biscopar och prelater vndan taghit, seyandes at the icke straffas skulle för än på then ytterste domen, leekmen skulle man straffa när the syndade, men Constantinus keysare som them skulle haffua sådana lärdt, han kom wel tryhundrade åår för seent, Huad skal iach mera seya her til, än at thenne Paulus weet ey sielff huad han säger?

Math. xvij Doch wij wilie gå her diwpare jn, Epter thet ath Christus sielff war thet werldzligha herskapet vnderdånigh och hans apostlar medh honom gåffue skatt, och S. Paulus appellerede vnder keyseren, Han
Act. xxv et xxvj war och gladh ath han motte fortelia sin sak jn for konung Agrippa, Så wore och alle apostlenes epterföliare offuerheetenne vnderdånighe lätandes döma sich aff henne först j Christenhetenne j mong hundrade åår, til tess at påwen fick tilfelle til ath sätia sich offuer keyseren och alla förster, Så böör jw wisseligha än nw biscoper och prelater wara vnder werldzligh doom och straff när the bryta, medh mindre the vilia sätia sich offuer Christum och hans apostlar, Och om än thet så wore ath ingen skulle döma them för än then yttersta domen komme, Hwi haffuer thå påwen taghit sich vppå ath döma alla biscopar och prelater, Och alla biscopar döma theres vnderdånigha clerekrij, så ath iach må dristeligha seya ath thet eenffåldigha clerekrij som äre kyrkio prester och andre sådana, haffua j nogher hundradhe åår warit vnder större tyrannij aff theres biscopar och prelater, än the til äwentyr kunde noghen tijdh haffua

warit om the hadhe hafft werldzlighit herskap för theres domare, Epter thet nw så är ath inghen skal wara domare offuer clerekrijt vtan gudh aleena, hwi döma the thå huar annan inbyrdes, som och noghor Concilia haffua dömdt påuar, och satt them aff? Så är thet jw clart ath the äre vnder menniskios doom, Thet bekende och the prester som gingo fram for keysar Constantinum begiärandhes ath han (som hans embete tilkraffde) skulle döma them emellen,

Ytterligare mädhan prelater biscopar och menighe clerekrijt icke skal dömas epter thet at the äre gudz embetis och befalninges män, och kallas gudhar, skal ey heller werldzlighit herskap dömas än thå ath thet illa gör for ty ath öffuerheten äre och gudz embetes och befalninges män och kallas j skrifftenne gudhar, Och ther före E o. xxij hade Johannes baptista giordt orett ath han straffade och dömde Math. xiiij Herodem, göra och Påuen medh sitt anhang orätt, ath the wilia döma alla werldzliga offuerheet, Her aff kan man jw merkia huadh grund Paulus helie haffuer medh sin ordh, ther fore, huadh thet är mera leekt eller lärd, biscop eller Påue, som illa gör, han är plictig ath wara vnder hans doom och straff som gudz tiänare är och bäär swerdhet them till rädhoga som jlla göra,

Men ther Paulus helie sägher at Christus straffade wel biscopar, Roma. xxij prester, doctores och phariseer, och lärde folkit skulle tagha sich wara för theres exempel och förgifftiga lärdom, doch lärde han icke at the skulle wara them olydoge, läter samme Paulus clarliga förståå at han inghen rätt åtskilielse weet göra emellan thet Judiska prester-skapet och thet som är j Christenheten, ty drager han sådana exempel jn, Men ther är en stoor åtskilnat vppå, J thet judiska sättet hade prestener thet werdzliga regementet medh thet andeligha, besynnerliga sedhen juda almoghen war jgen komen vtur thet babyloniska fengelsit, När som nw Christus kom straffade han them for then falska lärdom the hade j thet andeliga regementet och lärdhe folkit ath the skulle tagha sich wara för theres förgifftiga läro, medh thet werldzliga regementet läät han them betäme, ty hans wärff war icke hijt til werlden för werldzligit regemente at han noghet ther vdinnan

föruandla wille, vtan för thet andeliga regementet war han kommen at han wille thet vprätta jgen, ther före kunde han wel lijda at folkit war j thet werldzliga regementit them vnderdånig, Men the prester som äre j thet nyia testamentit haffua ingen befalning aff gudhi på noghot werldzlighit regement, vtan aleene til ath predica och forkunna gudz ordh, än thå ath the haffua emoot theres befalning häffuit sich vp för herrar, som före sagdt är, ther före kan Paulus helie ey bewisa sitt vpsååt medh thetta exempel,

Så kan ey heller thet exempel som han indragher om Constantinum hielpa honom, lika som clerekrijt skulle for then skul inghen domare (vtan gudh aleena) haffua offuer sich, ath Constantinus icke wille döma j theres saker, Constantinus är icke wor lärefadher, En läre fadher haffue wij, thet är Christus honom skole wij höra, och huar Constantinus icke hade vpbrändt the scriffteliga saker och claghomåål som presterne foregåffue, j then acht at han sågh (som Rufinus säger) them som för dråpeliga saker skul forsamblade woro) bekymbra sich medh trettor och ringa saker, och läta thet bestå som alle största macht vppå lågh, wille iach wel seya at han hade giordt orätt j thet han sådana saker vpbrende, ty hans embete tilkraffde thet at han skicka skulle hwariom lagh och rätt, men j thet han sade sich ey wilia döma j theres saker for then skul at the wore gudhar, war så grooff en wilfarilse at thet ingen neka kan som noghot förstond haffuer, Constantinus giorde mykit j sin eenfåldigheet (om han annars giorde alt som honom tilleggis) ther Christenheeten fick jtt dråpeligit nidherfal aff, som noogh beuiseligit är aff påuans lagh böker, Men ther Paulus helie säger at j wor tijdh äre fåå Constantini och alt för monge Pilati och Herodes, giordes behoff at han besinna wille at Anne och Cayphe med theres phariseer haffua och alt forlenge regerat och regera än j werldenne,

Så sägher han och, at om än gudh wille straffa sitt clerekrij skulle wij ey begiäre at wara theres bödhelar, ty the worde oss til lithen froma, epter thet gudh pläghar straffa sitt folk medh skalkar, och gåår medh them som thet til gåår med rijset en godh man straffar

sitt barn medh, at thet kastas sedhan på eelden etc, Wille Paulus helie rätt besinnet, thå worde han j sannindenne finnandes at clerekrijt j mong hundrade åår haffuer warit thet samma rijss som gudh haffuer straffet sina olydhoga werld medh, medh then falska lärdom som the haffua oss före giffuit, j thet at the haffua bemengdt gudz oordh som clar och reen predicas skulle, medh theres eegna tankar, glosor, och then heedniske Aristotelis lärdom som för öghon är, och är wisseligha gongit så medh oss som S. Paulus prophetizerede om, at thet skulle warda gongandes medh oss j Antichristi regemente, then gudh sij fore claghat vnder jtt heligdt sken alt för länge regerat haffuer, Doch wij må clagha offuer oss sielffua, thet haffuer warit wor eghen fortienist, För ty (som apostelen seger) at the icke ana- ij. Thess. ij
made kerleken til sanningene at the motte salige warda ther före warder gudh them sendandis krafftig geckerij så ath the skole troo lögnenne på thet at the skola alle dömde warda som icke haffua troodt sanningenne, ja gudh bätre thet, wij haffue wisseliga hafft krafftigh geckerij, wij haffue icke wetet sanningennes och rätfärdigheetenes wägh som är Christus wor salighmakare, ey haffue wij heller hafft kerlek til at weta honom, vtan haffuom gongit mörka och wrånga wäghar, then ene hijt then andre tijt, then ene haffuer welet göra sich saligh medh thetta closterliffuernet, then andre medh thet andra, hallendes sich then ene helighere än then andre, och haffua så syndrat sich j sådana secter och party som S. Petrus ij. Pe. ij
om talar, then ene haffuer söcht sin saligheet medh pelegrims reser j fremende land och städher, latandis hustru och barn bliffua hema medh hunger och wedermödo, then andre medh aflatz breff och brödhra breff, then tridie medh sielff dictada fasto och andra sådana gerningar, och hoo är then som alt vpräkna kan? ty hwar haffuer, epter sitt eeghet sinne, welet hafft en besynnerlighen wägh ååt himmelrikit, Christum (som wägen är) haffue wij förgätit, Hoo kan thetta Joh. xiiij
neka? Thet är jw clart noogh for öghonen, doch en annen tijdh her mera om talandis, Wij begiäre icke wara clerekernes bödhelar ey heller weta theres arghista, Vtan thet begiäre wij (gudh weet thet)

ath them skal then nådh wedherfaras som oss wedherfaren är, ath the motte komma på sanningenes wägh, the haffua warit medh theres forgifftiga lärdom wora bödhelar oss til alle största skadha och forderff, och sich sielffuom til en ringa froma, doch gudz strenga rätwisa epter woro forskyllan haffuer thet giordt, geffue gudh ath wij än nw alle, the medh oss och wij medh them, besinna kunne then nådh han j wor tijdh rikelighe skina later medh sin helge ordh, ath oss icke för hans ordz foractilse skul noghot arghare wederfares, än oss her til wedherfarit är, Prester äre skickadhe ther til ath the vthsprijdha och vthskaffa skole gudz oordh och sacrament eller
j. Cor. iiij lönliga ting, thet bekenne wij, men ther vdinnen äre the tiänere och icke herrar,

Ther näst giffuer Paulus helie före, huru Luther säger ath menniskian haffuer jngen frijheet til ath göra och lata vtan ath all ting skee aff nödhenne, såå ath the ey annat kunne en skee, eller icke skee, Och at han sadhe medh thet första ath wij wore frij til thet oondt war, och icke til thet gott war, men nw sägher han oss huarken oont eller gott kunna göra aff wor frijheet, och ath gudh brukar oss som en embetis man sin reedzskap, Men är thet sant (som thet icke är) Huadh görs thå behooff ath Luther vil reformera hela werldena, epter thet Påuen ey annat göra kan än thet han gör? Hui straffar han oss for thet wij icke lata kunne? wele wij, och wele wij ey (som Luther säger) thå kunne wij huarken forhindra eller frambringa thet som skal skee eller icke skee, Och mädhan såå är, Huadh görs thå behooff ath scrifften icke annat gör en biudher och rådher oss till at göra gott och lata oont, Her måå wij see huadh thet är ath säya en ting vtan beskede, for ty ath scrifften såå lyder påå somme städher, Ther faller icke jtt lööff påå jordena forutan wor himmelske fadhers wilia, Och at wij kunne icke tenkia noghot gott aff oss sielffue, än sedhen tala eller göra, for ty all wor fulkommeligheet är aff gudhi Ock thet som Christus sade, J kunne jntit göra mich forutan, Thet wete wij alle ath jngen ting kunne skee vtan gudz tillatilse, epter thet han motte all tingh forhindra ther han wille,

doch är han tess icke plictig, och for ty är han oss ophoff til thet godha, men til thet onda icke ophoff vtan en tillatare, och ther som han synes j scrifftenne ath förhärda noghro omilla men, ther han aff sin strängheet och theres onda forskylling wille bruka andro till saligheet, och til ath betee sin stora macht, jcke böör thet taghas för en almenneligh rätt och lagh, ath likeruijs som the kunne icke göra eller lata, for ty ath the wore forherdat j ondskap j thet the wore forlatne aff gudh och sålde til ath göra ondt, aff theres forskyllan och gudz strenge rätfärdigheet, thå är jngen frij til at göra och lata, Skal sådana snak haffua gong, Then eller then rådde sich icke sielff, thå äre ther hundrade stycke j scrifftenne them wij aldrigh kunne forlika, Thet är j sannind ath gudh oss vpueckier och skyndar till thet som gott är, men til ath kunna epterfölia hans gudhdomelige jnskiutilse thet är bådhe aff gudz nåde och wor frijheet, ty ath jngen kan claga sich wara forlaten aff gudh om han haffuer honom jnnerliga på kallat, Han säger sielff genom prophetens mwn, Jach wil lcke en syndigh mans dödh, men meer ath han kan vmuendas och ieffua, och altijdh clappar han på wor hiertes döör, men wij late honom vp eller lycke om wij wele, O huru mong simpel menniskia är fallen j mishop aff thetta Luthers snack ther han haffuer kommet vdi tuiffuelzmål så ath the begynna tenkia på gudz euiga wijsdom forsyn och skickelse, och doch ath jntit är mera sant, thå är jngen ting såå farlig som ransaka thet wij icke måå, Ther om haffue wij bodh ath wij skole göra gudh fadhers wilia, men at wij må ransaka hans lönliga doma, haffue wij jntit bodh, jntet är for ty sannare än thet enfollige bonda snack, göre wij gott såå fåå wij goodh löön, Thet kennes wij gerna, ath alt thet goda wij haffue, siel och krop, lijff och welferd, frijheet och nåde, thet höre alt samman gudh til, och skal brukas gudhi til loff och wor fatige jemchristen til hielp och tröst, och brukas the wäl thå är thet aff gudhi, men brukas the jlla thå är thet aff wor eghen skröpeligheet eller ondsko, Thette äre Pauli helie ordh,

Tesse hans skeel och bewijss wore stark nogh til ath beuisa

honom haffua rätt, och Luther haffua orätt j thenne sack, Huar gudz gerningar och krafftiga werkan ey större wore än menniskios tankar och fornufft besinna kunde, men gudh slår sielff menniskios tankar och fornufft nidh j thenne artikel ther han sägher genom
Esa. iv propheten Esaiam, Mina tankar äre icke som jdre tankar, ey heller jdro wäghar som mina wäghar, for ty såå som himblana äre förhögde j fråå jordenne, så äre mina wäghar forhögde j frå jdhra wäghar, och mina tankar j fråå jdhra tankar, Her seer man clarligha ath gudz råådh, tankar, anslagh eller gerningar, gåå såå högt offuer wåre tankar och fornufft, som himmelen offuer jordena, aff huilko clarligha nogh forstondandes är, ath vij jw skole bliffua widh gudz ordz innehallelse, ää huru vor eghen fornufft dömer ther om, ey actandes ath oss synes stundom j wort sinne noghor oredelig stycke fölia ther aff om såå wara skulle som gudz ordh lydha, For ty när man hörer ath scrifften sägher mongestädes ath gudh regerar all ting, säger strax wor fornufft ay, regerar han all ting, såå regerar han och flughur, mygger loppor och anner sådane ringa creatur som krypa påå jordenne, Huilkit gudz euiga maiestat wore til en stoor foractilse om man sådana seya wille, ath han som en sådana herre är skulle bekymbra sich medh sådana ringa ting, Jtem scrifften säger ath gudh är j all rum och vpfyller all ting, aff huilken ordh wor fornufft arguerer strax, ay, är han j all rum så är han och j the rum som träck och oreenligheet vdi är och vpfyller ormar paddor och annor foractelig ting, men sådana seya är gudhi en stoor forsmädelse, ther fore kunne sådana ordh icke wara san ath gudh skulle wara j all rum och vpfylla all ting, och såå wil wor fornufft göra gudz ordh lögnactig och om jntit, Sammeledes säger och scrifften mongestedes ath gudh göör alt thet som skeer, och all ting äre hans gerninger, komber strax wor oforstondiga fornufft och wijsdom och sägher, theta kan jw jngalunda såå wara, elles wore och synderna gudz gerninge, och wore såå gudh oretferdig ath han straffade oss for thet han sielffuer giorde, och moste såå gudz ordh som han j sin euiga wijsdom sagdt haffuer, wika j fråå theres rette forstond, for wore ofornuftiga for-

nufft skul, Såå seer man her clarliga skee medh Paulo helie, Epter thet ath han ey besinna kan huru gudh kraffteliga werkar all ting, säger han ath ordhen moste icke såå forståås, thet är, gudz ordh moste wika for honom,

Ther fore (Christelige läsare) lät tu tich sådana hans anslagh jntit bekymbra, giff gudhi then äre ath han är san j sin ordh, twifla jntit ath han jw all ting gör, epter thet han såå sielffuer säger, som tw skal fåå höra, och halt thet såå fore, ath han som rätwisan är, ey annat gör än thet rätwist är, än thå ath tich (till äwentyr) synes monga hans gerninga wara orätwisa, tenck man tw ther vppå, at thina tankar och hans tankar, och thet som tich synes wara rättwist ock thet for honom rätwist är skill åått som himmelen och jorden, såå ath thin fornufft jngalunda kan wara domare offuer hans gerningar, giff gudh tilbörligh prijss, och halt ey meera aff tich sielff, än tw är och förmåå,

Men nw wele wij tilsee huadh Paulus helie foregiffuer, Först giffuer han fore, ath Luther säger ath all ting skee aff nödhene, såå ath jngen frijheet är, ty jngen ting kunna anners ske, än som the skee etc, Huru Luther thetta sägher och medh huadh skääl, vttryckia hans böker wel, the j thetta åår wel bliffua vidh macht, Paulus helie stöter them jntit om, och giordes mich icke myket behooff ath tala her vdinnan, besynnerligha epter thet ath thetta stycke är thet enfolligha folk endeels forswårt til ath forstå, och kunde iach her wel wisa Paulum helie til Luthers böker, ther haffuer han öffuerflödeliga swar påå alla sina framsätningar, wil iach doch noghor suara her vdinnan for theres skul som Luthers böker icke läsit haffua, och är her gott suara til, ty thenne Paulus beiakar thet j sin beslutning, thet han hade actat neka, såå ath han jw moste bekenne thet han icke gerna giorde, epter thet sanninden är såå claar vppå tagha, han hade gerna jnfallet till the Pelagianer som han och endeels giorde j thet han säger oss kunna vpläta wort hiertes döör eller lyckia henne til for gudhi än thå han wende sich ther j frå jgen nödhig,

Först är märkiandes ath scrifften öffuerflödeliga vttrycker, ath
Prouer. xvj gudh regerar och werkar all ting, Solomon säger, Gudh haffuer all
ting giordt for sina skul, ja then ogudactiga och till then onda daghen,
Esa. xlv Jtem genom Esaiam sägher han, Jach är herren, och jngen annar,
som gör liuset och skapar mörkret, som gör fridhen och skapar thet
Roma. xj oonda, Jtem S. Paulus säger om gudh, For ty, aff honom, genom
honom, och vdi honom äre all ting, Jtem Gudh är aleen som alla
j. Cor. xij. handra werkar j allom, Jtem Han werkar all ting epter sin wilies
Ephe. j rådh, Jtem Han miskunnar sich öffuer huem han wil, och huem han
Roma. ix wil forherdar han, Jtem Christus. sägher, Selies icke twåå sperfuar
Matth. x for en skärff, och en aff them faller ey på jordena, jdhar fadher
forvtan, äre och håren på jdhart huwudh all räcknadt, Jtem Ther
fore kunna the icke troo, Ty Esaias haffuer sagdt, Han haffuer för-
Joh. xij blindat theres öghon och forherdat theres hierta, at the icke skole
Esa. vj see medh öghonen, och icke forstå medh hiertat, och vmwenda sich,
at iach motte göra them saligha, Såådana otaligh monga scriffter
och hystorier kunde iach wel dragha her til, som iach for kortheetena
skul bestå later, aff huilka clarligha noogh forstondandes är, at gudh
all ting werkar j sin creatur epter sitt eghit rådh och vpsåt, Werkar
nw han all ting j creaturen, huar bliffuer thå creaturenes frijheet?
Så kan och inghen neka, at gudh haffuer jw forseedt aff ewigh tijdh
huad medh tijdhen skee skulle bådhe ondt och gott, Nw kan thet jw
ingalunde annars skee än som han thet föreseedt haffuer, elles wore
feel medh hans wijsdom och forsyn, ää huru man wil wenda sich her
vdinnan, gloseret hijt eller tijt, samme grunden bliffuer likowel, at
som gudh thet forseedt haffuer så skeer thet och, Hwar bliffuer frij-
Act. xvij heeten? Jtem S. Paulus sägher til the Athenienser, at j gudhi leffuom
wij, och rörom oss, och haffuom wor warelse, Haffuom wij nw thetta
alt aff honom, så at om han, som oss haffuer skapat aff intit icke
föruarade och hölle oss widh macht j wor warelse, wordhe wij platt
om intit som wij aff intit skapadhe äre, och om han ey hulle oss widh
lijff, wore oss omöghelighit ath wij leffua kunde, Så teslikes om han
icke läte oss röras kunde wij icke röra wort minsta ledhamoot j oss,

Kunne wij nw icke haffua nogher warelse, lijff, eller rörelse vtan hans idhkeliga stedheliga och hemeliga werkan vdi oss, Huru är oss thå mögheligit at noghot göra, vtan thet han werkar j oss? iach menar at thetta är jw clart noogh, Nw epter thet at gudh all ting werkar j oss, kan man icke säya ath han werkar them epter wort sinne, vtan mykit heller werkar han all tingh epter sin eeghen wilies Ephe. j
råådh, som apostelen sägher, Wende sich nw Paulus helie her vdinnen huru han will, och göre her såå monga distinctiones som honom täckes, bliffuer doch thenna grunden ståndandes ath gwdh werkar alt j allom, epter sin eeghen wilies råådh, Hwar bliffuer nw then stoora frijheeten? Thett är wääl sant ath j woor daghligha wmghengelse, synes oss moongh ting såå skee aff een frijheet, ath the hadhe wel annerledes kunnet skedt än the skeed äre, Sammeledes är och medh wor eeghen wilia, ath han synes for oss frij wara, göra och lata huadh honom tyckes j wor dagligh omgengelse, men när man seer vppå gudz hemeliga werkan som han haffuer j all sin creatur, är her fast annat vdi seyandes, och gåår sådana hans hemliga werkan wijdt wijdt offuer wort forstond såå ath wij ther vdinnan jngen doom giffua kunne annan än ath wij äre ther full wisse vppå at han som rätuisan är, icke kan annat göra än thet som rätuist är, ää huru orätuist thet kan synas for oss

Såå äre nw all ting och gerningar aff gudhi och äre the vtan twiffuel j the mottona godh och rätuiss, men at en part aff them är synd, thet är påå creaturens wegna, när gudh wender sina nådh j fråå them, huilket han göör j sin euigha rätuiso och straffar then ena syndena medh then andra som S. Paulus om talar til the Ro- Roma. j
merske huru gudh straffade hedninganar medh groffua och vppenbarliga synder, Ther fore talas mongestädes j scrifftenne om huru gudh forförer falska prophetar, forherdar och forblindar ogudhactiga menniskior til ath beuisa sina macht påå them och öffuerantuardar them j skemeliga lustar som otaksammelige äre, och annat sådana mykit j scrifftenne, Huilkit alt skeer j gudz rätuise som gåår offuer wort forstond, och bör oss jw såå wel prisa och loffua honom för

sina rätuiso som han beuisar sine fiender, som for then barmhertigheet han beuisar sina wener, ty thet tilkräffuer werldennes och hela creaturens fägrind ath gudz rättwisa skall såå well skina som hans barmhertigheet,

Nw wil iach åther komma til Pauli helie oordh jgen, Ther han sägher ath Luther görs ey behooff ath reformera werldena epter jngen frijheet är medh Påwan et cetera, Suarar iach såå ther till, Luther biudher ey till ath reformera noghot aff sin krafft vtan giffuer oss gudz ordh fore, the skole reformera werldena, och när werlden såå reformerat warder, är thet gudz reformatie som ordhen och befalningen vtgiffuit haffuer och icke Luthers, Och kan man epter samma sättet säya om Mosen och Pharaonem, at thet ey hade giords behoff ath Moses skulle begiäre thet aff honom at han skulle giffua Jsraels almoga lööss, ty Pharao kunde icke giffva honom lööss epter gudh sägher sielff at han wille forherda Pharaonem, Moses hade gudz befalning at han skulle tala honom til, men han hade ingen befalning ath bekymbra sich ther medh om Pharao kunde wara honom lydig eller ey, ther skulle han lata gudh beteme medh, Så haffuer och Luther och huar och en som jtt rätt forstond haffuer j scrifftene, befalning at forkunna gudz ordh offuerliudt for alla werdlenne och straffa thet som orätt är, Och är thet doch witterligit noogh ath ingen kan tagha gudz ordh vtan then gudh giffuer besynnerliga nådh ther til, Ther medh skal nw then gudz ordh haffuer göra sina befelning fult, och intit bekymbra sich ther medh at menniskione icke är mögheligit at taga widh, ther skal han lata gudh betäme medh hwem han wil giffua nådena, han weet betzt hwem han haffuer aff ewigh tijdh förseedt ther til, Ther före gör Luther rätt at han straffar thet orätt är och forkunnar gudz ordh, ty han gör ther vdinnan sina befalning fult epter gudh haffuer giffuit honom forståndet och kallat så honom ther til, Men ther Paulus helie giffuer så före, at epter menniskian icke är frij til at göra och lata, Huad görs thå behoff at scrifften icke annat gör än biuder och rådher oss til ath göra gott och lata ondt? Medh sådana ordh giffuer han clarlige til kenna at

han ey weet sielff huad han sägher, Han moste jw bekenna at menniskian kan intit gott göra så länge hon är vnder dieffuulen och syndene, ty jtt ondt trä kan icke bära godha fruct som Christus sägher, Matth. vij
Nw epter thet så är at menniskian som är jtt ondt trää icke kan göra godha fruct, hwi haffuer thå gudh giffuit henne sin bodh at hon skal göra godha fruct, thet henne doch omögeligit är? Eller hoo är then menniskia som noghen tijdh kan göra gudz bodh fult? och likauel haffuer gudh så strengeliga budhit widh högsta förmaledielse at Deut. xxvij
alt skal hallas som han budhit hafuer, Så är thet och clart noogh Gala. iij
som S. Paulus segher, ath laghen är icke satt för theres skul som rätfärdige äre, vtan för theres skul som orätfärdighe äre, och the j Timot. j
äre the samme som henne jngalunde halla kunne, thet Paulus helie och sielff bekenner at thet godha wij haffue haffue wij alt aff gudhi, Epter thet nw är menniskione omögheligit at halla laghen for sin eghen oondsko och skröpeligheet skul, Hwi haffuer thå gudh budhit henne thet såå strengeligha?

Her seer tw nw (Christelige läsare) at thet han kastar Luther före, thet slåår honom sielff for näsana, Her må han nw sielff see huad thet är at säya en ting vtan beskeed, Gudh, som laghen vtgaff, wiste wel at inghen menniskia (vtan Christus aleena) skulle kunna henne halla, ty gaff han henne vth at menniskian skulle lära kenna sina synd och ondsko aff henne, For ty när menniskian seer gudz Roma. iij
lagh wara sich förescriffven hurudana hon wara skulle och hon finner sich annerledhis wara skichade, kan hon ther aff merkia at hon haffuer synd, ty thet moste jw wara synd som är emoot gudz lagh, och moste hon så bekenna sich for then hon är och falla til föghe och bedhas nådh, thetta haffuer warit rätte saken hwi laghen haffuer warit giffuin, och icke som Paulus helie föregiffuer.

Sedhan dragher han jn noghra scriffter the ther clarligha noogh lydha medh Luther, som äre ath wij jntit tänkia kunna, vtan gudh giffuer thet, och ath wij jntit göra kunne Christo för vtan etc, och wil han ath the ey skole förstås som the lydha, wille iach thå gerna weta aff honom huru the förstås skulle, Doch iach är ther wiss vppå

ath han aldrigh warder läggiendes ther noghon glose vppåå, som är så clar som the scriffter äre j sich sielffua, ther fore bliffuer iach och ther widh ath han haffuer jndraghit emoot sich the scriffter som nidherslå alt hans fundament, Men ther han sägher at gudh all tingh förhindra kunde om han wille doch är han tess icke pljchtigh, ther swarar iach til, ath gudh ey alleena tilstädher all tingh ath the skee, vtan han och krafftelígha werkar all tingh j allom, ty ath jntit creatur kan noghot göra oondt heller gott, vtan han werkar ock driffuer thet, som tilförenne noogh bewisat är, Såå ath then gerningh som synd är, är såå wäll gudz wärk som then gerning som godh är, doch såå, ath j then motte hon giordt warder aff gudhi, är hon vtan twiffuel godh, ty gudh är godhetennes källa, ther jntit annat än gott kan vtflyta, Men påå creaturens eller menneskiones wägna är gerningen synd och ondh, epter thet hon skeer epter hennes, eller j hennes onda wilia, huilken willie aff sich sielff är oonder worden, ther aff at gudh haffuer wendt sina nådh och ynnest j fråå menniskione, ty när gudh som godheten är, dragher sich j fråå menniskione, kan ey annat warda, vtan ath hon jw j sich sielff warder oond, när hon nw sielff oond är, kan ey annars wara, än ath hennes gerninga moste jw warda onda, Nw kan jw menniskian eller creaturen jntit göra, medh mindre skaparen werkar och driffuer henne, som wij hört haffue, Såå moste jw fölia her aff at gudh werkar såå wel the gerningar som synd äre, som them som godha äre, Men synden är aleena påå creaturens och icke påå skaparens wägna,

Såå säger och Paulus helie, ath thet icke skal taghas for nogher almennelig lagh, ther gudh seges j scrifftenne forhärda noghro omilla men, läter han clarliga forståå, huru grundelige han läass scrifftena, besynnerliga euangelisterne och S. Pauli episteler, Thet nyia testamentit dragher sådena forhärdning for almenneliga jn, ther fore bliffuer thet och wel ther widh, Men ther han segher at monge skulle falla j wanhop aff sådana läro och begynna falla jn j gudz euiga forsyn etc, Schulle Paulus helie haffua warit förra framme, och haffua foruarat apostlar och euangelister, ja Christum sielffuan

och propheterne for honom, ath the icke hade giffuet sådana lärdom j werldena for thet enfaldiga folk, at the icke skulle forargas ther aff och falla j wanhop, och haffua the medh sådana theres lärdom giffuit Luther tilfelle ath han och sådana lärer, sådane motte wel haffua bliffuit til baka hade thenne Paulus kommet j tijdh, men nw är alt forseent tilsagdt, Jcke är thet heller ransaka gudz lönligheter weta ath gudh werkar all ting j sin creatur, ty, ath for then skul haffuer gudh welet låta thet scriffua, ath wij thet weta skulle, Roma. xv epter thet alt thet som scriffuit är, är scriffuit oss til lärdom, Men thet är ransaka gudz hemligheet, wilia weta saken hwi gudh forherder then ena och gör miskund medh then andra, och gåå til rette medh gudh och wilia weta hwi han såå gör, som S. Paulus säger, Roma. ix Han wil wij skolo weta ath han alt bedriffuer, men han wil icke wij skole ransaka epter sakene, vtan giffua honom prijss ath han wel weet lagha all ting j besta mottona, Och är thet oss til en stoor säkerheet ath wij wete ath wor saligheet ståår jcke j woro hender, ty wij hade thå en lööss grund, epter thet medh oss kan wara stoor feel, Men nw är thå jntit feel medh, vtan giffuom honom j sköön ath han göör medh oss epter sin helga wilia,

Och såsom Paulus helie bäär före thet enfoldiga bonda snak Ath then ther gör wäl han fåår godh löön, Thet bekenner iach och, men hoo är then som göör wel, vtan then aleene som gudh haffuer giffuit sina helgeandz nådh epter sinne ewiga forsyn? som apostelen säger, Ath huilka han haffuer forseedt, them hafuer han och beskärdt ath the skole warda hans sons beläte lijke, Men them han Roma. viij haffuer beskärdt them haffuer han och kallat, och them han haffuer kallat, them haffuer han och giordt rätfärdiga, men them han haffuer giordt rätfärdiga, them haffuer han och giordt härliga, Tesse äre the som göra godha gerninga, the ther fåå godh löön, Huilke gudh icke wil forgåss skole, vtan omwendas och warda salige,

Ther näst giffuer Paulus helie fore huru Luther är infallen j the helge kyrkies macht, säyandes ath prelaterne må jntit sätt och skickelse göra ytermera än thet nyia testamentet jnnehaller, Lika som

Christus och apostlane icke hadhe mera ordinerat än ther scrifuit står, Apostlene haffua mykit latit epter sich som icke är scrifuet aff them, men theres läriungar haffua thet bescriffuet, som wore och helge martyres, J bland huilka war Jgnatius som scriffuar at man icke skal wanära helga daga, och at man skal halla fasto i xl daghar epter thet hon innehaller gudz eptersyn, at man icke skal forsmå then wiku wor herres pina begås vdi, och at man skal fasta onsdagen och fregedagen och gifua fatigt folk thet offuer är, Såå säger och Origenes ath j then helga kyrkio äre noghre seder man skal halla ther man ey weet skälig sack til, som är falla påå knää, wenda sich j öster när man bedher sin böön, ath gudz lekamen skal anamas medh sådana sedher som thå skeedde, och at the skickelse och spors-måål skee skole j dopet, Sammelunda och Tertulianus räknar vpp mong stycke som hölles ther jngen skäl kan giffuas vppå, som är när dopet skeer skal man wedhersäya dieffwullen, döpas tree gonger, anama aleena gudz lekamen aff prestens hand, göra offer for the dödha, och om åårsdagh haffua åminnelse aff them, icke fasta om söndaghen, icke heller thå bidia medh knäfal, och haffua samma frijheet emellen påscha och piensdaga, aff kalken eller gudz lekamen spilla nödigt påå jordena, ää huadh som företages teekna sich medh thet helgha kors, Och then ther begierer sack aff scrifftenne til tesse stycker, wete wij honom ey andra sack bära fore, vtan seduenione, En godh seduane j werldzlig ting halles for lagh, när oss fattas scriff-uen lagh, icke ligger heller ther macht vppå huad laghen antingen haffuer scrifften eller redhelig skeel for sich, och epter thet ath laghen är aff redelig skel, böör thet alt wara lagh som beståår medh redhelig skel, ää aff huem thet är kommet, Heller troor tu icke ath en christen man måå thet betenkia och skicka, thet gudh alsomenest bekommer, som hörer til godha sedher och thet som är gangligit til siels saligheet som herren haffuer sielff sagdt, Hui döme j icke aff jdher sielffue thet rätferdigt är, Thet är mykit oss böör troo och göra, som är doch icke besynnerlige vttryct j scrifftenne Som är ath halla söndaghen helig, then vptaghen war aff apostlana, som vt-

tryckes j Johannis vppenbarilse som skeedde på en söndagh, Såå böör oss troo ath gudh fadher är ofödder, epter thet han haffuer jngen begynnelse, thet doch (som Augustinus säger) icke finnes j scrifftene, Framdeles ath gudz son är ens medh gudh fadher j gud-
5 doms warelse, och ath then helge ande framgåår aff fadheren och sonen, thet ståår icke heller j scrifftenne, och han wore doch en kiettare ther trodde och lärde annat Yttermera at pascha skal hallas på en söndagh, och then som är döpt aff en kiettare skal icke döpas jghen, och anner otalig stycker som Christit folk troor och haller,
10 och the kunne doch icke beuisas medh scrifftenne, vtan twiffuel thå äre mong stycke giord troon och Christendomen til bestond, ther doch äre icke scriffuen, Såå säger S. Paulus När iach warder kommandes til jdher, thå skal iach skicka annor ting som behooff görs, och vtan twiffuel thå giorde han och såå, men the stycke äre
15 doch icke annerledhes bescriffuen än j then hälge kyrkies Christelighe sedher som hon haffuer hallet aff arilde tijdh, Tesse äre Pauli helie oordh och mening,

Her til forenne gaff han fore (Christelige läsare) ath Luther forkastar alle lärares scriffuelse, nw säger han honom forkasta kyr-
20 kiones macht och the brukningar j long tijdh j Christenhetene warit haffua, men tenk tu vppå huadh til forenne på then artikel swarat war, ty samma swar komma och her medh wel til motto som tw skal fåå höra, Och först är märkiandes ath såå som menniskian skapat är aff siell och krop och är såå bådhe andelighen och lekamelighen,
25 såå haffuer och gudh skickat jtt dobbelt regemente offuer henne, jtt werldzligit och jtt andeligit, och är gudh sielff herren j bådhen regementen, och haffuer vtskickat sine embetis men som them driffua och föra skole, j thet werldzliga regementit haffuer han offuerhetene eller herskapet for sina embetismen och tiänare, the ther
30 swärdet föra, Huilke ther til skickadhe äre ath the skole straffa them ther illa göra, och halla them widh macht som wäl göra, när the och såå göra, thåå göra the theres befalningh fylläst, ty gudz rätwisa tilkräffwer thet, ath thet oonda straffas skall, och thet goo-

dha hallas widh macht, Såå skall och thetta embetit hallas ath thet är medh och icke emoot gwdz rätwise, Och såå som menniskian är pååa cropsens wäghna lekammelighen, såå haffuer hon och här regementet lekammelighet, såå ath laagh, straff, och beskärm, är her altt samman likammelighit,

Men epter thet ath menniskian är pååa siälennes weghna andelighen, är ey möghelighit ath hon kan haffua noghon lekameligh offwerheet, som henne straffa kan ther hon bryter, heller halla widh macht ther hon wel gör, ther fore moste hon haffua ena andeligha offuerheet, Och wil så fölia her aff ath gudh som en ande är moste behalla thetta regementet sielff, Huilkit han och så giordt haffuer, Och haffuer for then skul vtgiffuit sin helga oordh ther hon sich
Deut. iiij et v epter rätta skal, huilkin han wil hon skal reen och obemengd bliffua lata, Ther fore haffuer han och strengeligha noogh forbudhit at man
Deut. xij jntit skal läggia til hans oordh och jntit heller tagha ther noghot aff, och ath wij intit göra skulle epter wort eghit sinne, vtan aleenast bliffua widh hans oordh, Så sadhe och Salomon at huart och jtt
Prouer. xxx gudz ordh är brinnande, them til en sköld som sich forlata ther vppå, Och at man intit skulle lägia til gudz ordh så framt man icke skulle straffas och wardha beslaghen medh lögn, Teslikes sägher och Christus sielff thet wara ena fåfengeliga gudz tiänist som skeer epter the bodh som menniskior giordt haffwa, Och at sådana planterninger som wor himmelske fadher icke planterat haffuer skole vpryckias medh röter, Ther fore rådher och Christus oss så offta ther
Math. vij et xxiiij til ath wij skole tagha oss wara for falska propheter, ther monge skulle vpkomma j werldena, Sanctus Petrus och S. Paulus göra och thet samma,

Her aff kan man jw clarligha merkia at gudh wil wij skole j thet andeligha regementit bliffua aleena widh hans ordh j huilkin han haffuer rikeligha noogh giffuit oss fore huadh oss görs behoff til wor saligheet, Jcke kan thet heller lempe sich ath en lögnactigh menniskia som altijdh är feel medh, then ther icke weet huadh gudh
Sapie. ix j sinnet haffuer, vtan är owiss och ostadigh j sina tankar, skulle

kunna lägia noghot til gudz oordh som han j sin ewigha wijsdom sagdt haffuer, the ther alla wissast äre, Kan nw inghen menniskia foröka eller forminska gudz oordh, som hon icke heller kan, är clart noogh at hon ey heller kan noghot bekymbra sich medh siälenes regemente, Thet som andelighit är måå wel kunna regera thet som är lekammelighit, Men thet som lekamelighit är, kan ingalunde regera thet som är andelighit, Och så som thet wore jtt stoort dåårskap ath konungen j Persien eller Arabien wille noghot pååbiwdha ther wij som boo her j Swerige skulle regera oss epter, epter thet wij icke äre vnder honom, achte wij icke heller hans bodh, Ey hafwer han heller macht ath straffa oss när hans bodh foractat wordhe, Såå är thet och mykit större dåårskap ath noghen menniskia wil drista sich til och biwdha noghot vppåå ther siälen eller menniskiones hierta skal rätta sich epter, medhan hon intit skaffa kan j thet andeligha regementet, jcke kan hon heller straffa ther offwer när hennes boodh icke haller wordhe j hiertat, ty såå sadhe Christus, Warer icke rädde for them som dödha croppen, och sedhan haffua the jntit huad the meera göra kunna, Rädhens honom som sedhan han dödhat haffuer, haffwer han macht ath kasta til helwite, Luce. xij

Her seer man jw clarligha ath inghen menniskia kan haffua meera macht än offuer croppen aleena, medh siälenne kan hon intit, skaffa, ty hon frukctar henne intit, all then tijdh hon weet ath inghen menniskia kan henne straffa, Men gudz boodh fructar hon aleena epter thet hon weet ath han kan kasta henne til helwite när hon icke göör thet han biwdher, ther fore moste och gwdz oordh haffwa siälennes regemente aleena,

Ther nw Paulus helie menar ath kyrkiones prelater skole haffua then macht, ath the och skole kunna stadhga noghot j thet andeligha regementet meer än gudz oordh jnnehalla, sägher iach aff förberördha stycke platt ney til, Och är iach ther wiss vppå ath han medh alt pawans anhang aldrigh skall kunna annat bewisa än ath biscopar och prester är aleena befalt ath the skole predika gudz oordh, regerandes ther medh menniskiona j thet andeligha regementit, och lata

henne fåå the sacrament som Christus henne til stadhfestelse jnsatt haffuer och j samma befalning äre the, then Christeligha forsamblingennes tiänare och icke herrar, Trååtz Paulus helie, Trååtz alla biscopar och prester, Trååtz pawen sielff skall kunna annat beuisa,

Men ther thenne Paulus giffuer före at Christus och apostlaner haffua mykit mera skickat och ordineret än som scriffuit är etc, Weet iach wel at ey wart alt scriffuit som Christus bedreff, icke
Joh. vltimo kunde thet heller alt scriffuas (som Johannes euangelisten säger) Men doch likauel är rikeligha noogh såå mykit scriffuit som oss behoff görs til wor saligheet, Ey sökie wij heller annat j scrifftenne än wor saligheet, och hon är ther vdinnan rikeligha noogh vttrycht, Så är thet och icke heller twiffuel at apostlana ther the foro och predikade skickade jw mong stycke epter läghligheetenne, at j thet vtuertis omgengilse skulle skickeliga til gåå j the Christeliga forsamblingar medh predikan, läro, prophetier, doòp, Christi natuardh, och annat sådana som clarliga noogh forstondandes är aff S. Pauli epistoler, Huilken skickelse the (vtan twiffuel) lagade epter som folkit war til, Så at the besynnerlighit sätt hade medh them som judar wore, och besynnerligit medh them som hedningar wore, besynnerligit sätt medh them som forstondige wore, och besynnerligit medh them som wore oforstondige, besynnerligit sätt medh them som ny wore kompne til troona, och besynnerligit medh them som länge hade warit j troonne, så at the skickade icke allestedis eens, vtan så som folkit war skickeligit til, thet ther aff clarliga noogh forstondandes är at j the Christeliga forsamblingar hade the j fortijdhen monga åtskilieliga sedwänior och sätt, och forswarade doch huar forsambling sitt sätt ther medh at the hade thet aff them som först predikade troona när them, j thet at huar wille strengeligha halla sitt sätt och forswara ther medh at the thet hade aff apostlena, sådana trätta kom emellen biscopen j Room och the biscoper j Asien om pascha högtidhen när hon hallas skulle, The j Asien sade at S. Johannes euangelista hade hallet paschana på then tijd the them hölle, ther wille the och bliffua widh, Men the j Rom meente och at

S. Petrus och Paulus hade warit när them, Och foro the j thenne sack wisseliga wille på bådha sidhor, ty thet war aldrigh apostlenes mening ath the skulle så hardeliga halla sich widh sådana vtwartis ting at ther skulle noghon twedrägdt aff komma, ty at Christendomen stååR icke j sådana ting, vtan j enne retto troo och broderligh kerlek, Man kunde wel wara Christen än thå at man aldrigh hölle pascha högtijdh, Apostlana gåffuo hedningomen som wordo Christne nogher stycke före aff juda laghen, judomen til wilia pås en tijdh Act. xv. til görandes ath endrägdt wara skulle emellen judar och hedningar, som Lucas scriffuar, ath apostlana budho vppå ath hedningane icke skulle äta aff thet som war offrat åffgudhar, jcke heller skulle the äta blodh eller thet som forquafft war, Och scriffuar doch S. Paulus j. Cor. viij til the Corinther ath the sådana wel äta motte, Såå är och nogh troendes ath thet så är tilgåått om helgedaghar, som är påscha och piensdagha, och sabbatzdaghen som wendes jn pås söndaghen ath sådana wart for judernes skul vptaghit til en tijdh, och är såå sedhen bliffuet hallet (j mong stycke icke aldeles wijslega) ty huar sådana Gala. iiij Colos. ij fest eller högtidher hade warit aff nödhenne, hafde icke S. Paulus scriffuet ther emoot till the Galather och Colosser,

Såå är nw jntit tuiflandes ath huar sådana sätt som apostlana skickade hade warit aff nödhenne til wor saligheet, hade the wel wordet scriffuen, men nw epter thet the icke scriffuen äre (thet aff gudz rådh skeedt är) är thet oss jtt wist tekn ath the icke äre aff nödhenne, såå kunne wij them halla om oss täckes och lata them fara om oss synes, alt som lägligheeten kräffuer, Och är thet än oss ther til ganska owist til ath weta hurudana sätt apostlana skickat haffua epter thet är icke scriffuit j then helga scrifft, icke hade heller apostla then macht ath the nogher stycke skulle stadga eller skicka thet obrotzliga hallas skulle, vtan thet aleena som gudh them befalt hade, Ther fore dristade icke S. Paulus sich til ath göra någhon stadga eller bodh om jomfrudom, epter thet han hade thet jngen j. Cor. vij befalning vppå aff herranom, jcke dristade han sich heller til ath göra noghot thet Christus icke werkade j honom, ja Christus sade Roma. xv

offta sielff at han icke hade macht til ath göra noghot annat än som hans himmelske fadher hade honom befalt som Johannes mongestädes scriffuar, Hade nw icke Christus och apostlaner annor macht än ath förkunna gudz wilia som them befalt war, Huar hafuer thå Påwar och biscopar then macht giffuet, ath the måå thet vpå biudha som gudh them jntit befalt haffuer?, Ja the biudha offta vppå thet som är emoot gudz bodh, men huru wil them warda gongandes annars
Math. xxiiij än som Christus sade om then oonda tiänaren som sägher j sitt hierta, min herre dröyer ath komma, och begynnar så slåå sina medhtiänare, ja äta och dricka medh the drukna, så komber then tiänarens herre then daghen han icke wente honom, och then stundena han jntit aff weet och skal setia honom ther som warder gråt och tanna gnisslan,

Men ther thenne Paulus helie sägher at thet apostlana icke hafua sielffue scriffuit, haffua theres läriungar scriffuit som och wore helge martyres, som war Jgnatius och flere sådana, Ther suarar iach såå til, ath Jgnatius war apostlanes läriunge finner iach wara scriffuit j hystorierne, men at hans scriffuelse skulle warda hallen for apostolisk scriffuelse finner iach icke wara scriffuet, vtan thet finner iach at han sielffuer bekenner sich icke haffua then macht som apostlane hade, som noghre aff hans epistler clarliga jnnehalla, Ther fore haller iach och hans episteler som andra lärares scriffuelse, och wil her epter yterligare om tala, Om the stycker som Origenes sägher warda hallen, teslikes och om then som Tertulianus vpreknar holden warda ther man icke weet annor skell til än ath the äre såå off första Christendomsens begynnelse vpkommen, och äre sedhan kommen j seduane, Suarar iach ther såå til, ath man jngalunda är plictigh ath halla them widh gudz bodh the ther jngalunde kunne warda foruandlat vtan som gudh sagdt haffuer, såå moste thet bliffua, Men medh tesse stycker är thet icke såå, ty ath Christendomen kunde likauel ståå, ath man sådana seduenior icke hade vtan andro j samma stadhen, thet man och seer såå wara tilgått, ath mong stycke hullos j Tertuliani tijdh som nw jntit hallas, som war, ath them som nydöpte wore plägadhe giffuas miölk och hanig j munnen, och ath

the icke plägade ståå på knää och bidhia theres böner om söndaghen, och emellen påscha och piensdagha. Jtem ath dopet aleena skee skulle om påscha och piensdagha, Jtem småå barn pläghade warda giffuit Christi lekamen och blodh, Sådana sedher hölles först j Christenhetenne the ther nw jntit hallas, huilken stycke antingen the wore jnsatt aff apostlana eller theres meste epterkommande och worde sedhen hallen j mong hundrade åår, och likauel nw aff kommen, War thet nv loflegit for wore foreldra ath foruandla sådana stycke som theres foreldra for them hollet hade, Hwi skulle wij och icke haffua samma machtena, ath foruandla epter lägligheetene j the stycker eller ceremonier som wij for oss funnet haffua, the ther icke äre aff gudz bodh?, wij finne wore foreldre haffua stundom foruandlat godh stycke j oond thet jngen som aff hystorier noghot forstond haffuer neka kan, Först j Christenheetenne j mong hundrade åår worde the som vppenbarliga laster giorde emoot gudz bodh hardeliga straffade medh openbarliga scrifft eller plicht, och worde vtskotne aff forsamblingene såå länge the hade giordt then syndaboot som them war foresatt, Sådana syndaboot haffua Påuar och biscopar omuendt och giffua vth aflat ther man later aff göra syndaboot, ther tagha the peninga fore, Jtem j apostlanes tijdh plägade the almusa som then mene man gaff til samman vthskifftas j bland fatigt folk, Men nw är thet såå foruandlat ath medh samma almuse vpbygges slott och feste, och stoor palatz och thet fatiga folk lijdher jember och wedermöde, Stockar och steenar prydas medh kyrkiones peninge, och the fatige lijda frost och köld, Jtem först j Christenheetenne hade the Romerske thet sätt (som Eusebius scriffuar) ath ther the hörde fatigt folk j alla forsamblingar, tijtt plägade the senda theres vnsetning, them til hielp, men nw haffua the thet sättet såå foruandlat, ath the nw skinna och beröffua alla forsamblingar theres ägodelar aff och giffua them lögn och bedragerij jghen, Ath sådana redelig stycke äre foruandlat til the stycke som oredelighen äre, talar jnghen om, vtan warder alt vptagit for gott, Men then ther the stycke som oredelighen äre wil aflägia, och tilhielpa ath thet motte

De corona militis Ex concilio niceno

Ex decret. Siricij. c. ij Cypria ser. v de lapsis

Eccle. hyst li. uij. c. xxiij

komma j jtt gott lagh jghen, han moste heta en kiettare, woro forældra haffuer warit tilstat at wenda gott j oondt, men oss måå icke tilstadt warda ath wenda ondt j gott,

Så haffua och woro foräldra som j fyra eller sex hundrade åår for oss warit haffua, ey warit aleena til fridz ther medh at the haffua foruandlat thet theres föräldrar stadgade for them (thet icke heller hade warit wärdt straff, om the icke hade giordt werre ther aff än thet war for them) vtan the haffua och j mong stycke forwandlat thet gudh sielff skickat haffuer, aff huilke thet jtt är, at the haffua fortaghit leekmen then ena parten aff sacramentit, så at the icke måå fåå vtan brödhit som är Christi lekamen, men winet som är Christi blodh måå the icke warda delactige aff, Huar haffuer giffuit them then macht ath the sådana foruandla skulle? Nw warder ropat emoot oss ath wij wilie forkasta alla kyrkiones lofligha brukningar (änthå wij icke all stycke forkaste) vtan ther fare wij epter, at wij aff then Christeliga frijheet Christus oss giffuit haffuer måghom bruka menniskiors stadhgar epter som läghligheeten tilsäger, Her aff kan tw nw merkia sielffuer (Christelige läsare) huru mykit man är menniskio stadhgar plictigh, och kan tu teslikes merkia huru mykit Påuen medh sitt anhang sielffuer haller aff sine föräldres stadgar Så hallas the, at thet then ene gör fram gör then andre til baka, som pauans laghböker clarliga noogh beuisa, Hwi skulle nw wij så mykit achta them, epter thet the forachta them sielffue? jcke finnas heller noghor lagh j thet andeligha regementit som haffua redeligh skeel for sich vtan gudz bodh aleena, J the vtuartis wmgengelse medh ceremonier the man icke wel kan wara forutan for theres skul som swage äre, at thet skal redeligha til gåå medh sacrament och annat, kan man wel lidha stadgar som settias aff menniskior, doch så at siälennes regemente jntit bekymbras ther medh, som föresagdt är.

Ytterligare säger Paulus helie at oss böör mong stycke troo som icke ståå j scrifftenne, som är ath halla söndaghen helig, O huilkin en skarpsinnig man är thenne? Thet kommer jw wore troo intit widh huad söndaghen är helig eller ey, Så kan thet och wel forstån-

dande warda aff scrifftenne at gudh fadher är ofödder, Scrifften giffuer oss jw clarliga fore, at gudh är ewigh, och at personerne äre tree, aff huilka aleene then andra personan sägs ey ene städhis vtan monge städhis, wara född aff fadheren, och kallas eendeste sonen, Hoo är nw så oforståndigh ath han her aff icke merkia kan ath fadheren är ofödder epter thet at jnghen aff the personerne är född vtan sonen?

Och ther Paulus helie sägher thet ey kunna beuisas aff scriftenne at gudz som är eens medh fadheren i guddomen, gör han alla the helga fädher som wore j thet Concilio som stodh j Nicea emoot Arrium til liwgare, ty the beuijste medh scrifftenne ath fadheren och sonen woro jtt j gudhdomen, Och haffuer Paulus Samosatenus och Arrius her en godh patron, then them hade kommet wel til hielp hade han warit j theres tijdh, Men at then helge ande framgåår så wel aff sonen som fadhren beuijste Cyrillus Alexandrinus j thet första Concilio som stodh j Epheso, medh the oordh ther Christus kallar then helga anda sannindenes anda, sonen är sanninden, är Joh. xv han sannindenes ande såå är han och sonsens ande, gångandes såå wel vth aff sonen som faderen, och her medh måå wara swarat til then artikel,

Ther näst sägher Paulus helie ath Luther skal haffua vpwäkt jtt gammalt kietterij fordömdt for elloffua hundradhe åår, som sägher oss göra affguderij j thet wij äre gudh j hans helgon, och sägher wij forachte gudh ther medh, och sägher han medh sitt anhang ath wij sättie större troo til helghonen än til gudh, Haffua the såå giordt thå haffua the farit merkelighe wille, men Christet folk haffuer thet icke giordt, wij dyrke them icke annars än gudh til loff, Och begiäre wij niwta theres helga böön och forskyllan som the hadhe, doch aff gudhi til ath fåå samma nåådhen, Om tröghlare eller ståtare haffua noghor järtekn dichtat, som the och j sanningen giordt haffua, icke äre for then skuld all järtekn falsk, The bespotta helgha mendz tempel, graffuer, och been, Scriffwar doch Hieronymus ath dieflar skriya och vthdriffuas, Sammaledhis scriffuar Augustinus om sancti

Stephani been ath ther skeedde mongh tekn, Och huad görs her meera behoff epter thet såå mongh exempel äre witterlighen Om noghot simpelt folk säter större troo til en helig man än til gudh, icke skulle for then skul helgone dyrkian aflegias vtan lära them rätt dyrka helgonen, Jach troor at then som aff ödmiucheet later sich wara owerdig at han skal sielff gåå for gudz maiestat, och begiärer så en patron som hans begiärilse skal fögha jn for gudh, icke for then skul ath han haffuer mistroo til gudz barmhertiga godheet, eller troor at noghor är mera miskundelig än gudh sielff, vtan är miströstigh aff sin owärdigheet, och begiärer for then skul at gudz wen skal gåå hans betzta, jcke syndar han huarken medh affguderij eller annor wrång dyrkilse, epter thet han icke haffuer tilflyct til honom som til noghon gudh, eller then han haller så godh eller bätre än gudh, men som gudz wen, Thet är vnderligit, när S. Paulus war her pååjorden, motte iach säya, Paule bidh for mich, men nw mädhan han är medh gudh måå iach thet icke säya, Thet naggar them såra at man kallar gudz modher Mariam, himmelrikis drotning, wort lijff, sötma och hop, Och kallar doch S. Paulus the Philippenser både sin glädhe och sin cone, Och the Thessalonicer sitt hopp, glädhi, äro och crono, Wij wete wel at hon är icke wort yppersta hopp, men näst gudh är hon wor yppersta tröst, hopp och tilflyct, jcke at hon kan oss giffua thet oss behöffues, men hon kan forwerffua huad oss nytteligit är, J then mening kalle wij henne himmelrikis drotning, for ty hon födde himmelrikis konungh, miskundenes moder, for ty hon baar gudz miskund j sitt jomfrueliga lijff, Tw sätter troo til thin ween, och säger at näst gudh war tw min hielp, och tich blyes kalla then milla moder Mariam thin hielp och tröst näst gudh ther så offta affwender oss gudz wrede medh sin böön, Tw kallar thin bole lijff och hiertekorn, och fructar at gudh skal tagha til mistyckes at tu ärar hans moder eller helgon, jach weet wel at Luthers tilhang wil hardeliga stå på S. Pauli ordh som säger at thet är en gudh och en midhlare emellen gudh och menniskiona, then menniskian Christus Jesus, For then skul (säya the) haffue wij

Philip. iiij j. Tessa. ij

ingen annen patron behoff, Thet haffuer icke S. Paulus sagdt j then mening at inghen måå bedia for oss vtan Christus, men han hafuer forskyllat at the böner bliffua nw krafftiga som for än hans son war worden menniskia hade ingen macht for gudh, skal thet så blotteliga förståås, thå må wij Christet folk icke heller bidia for hwar annan, huilkit oss doch är budhit, Helias baadh och hans bön wart hörd, Apostler och Martyres giorde sammaledis, och wordo hörde, kunde the sådana göra när the wore her, hui skulle nw theres mwn wara tillycht mädhen the haffua begynnat regnera medh gudh? Äär thet så at the ropa hemd offuer them som theres blodh vtgute, vtan twiffuel thå haffua the jcke heller forglömdt them som haffua theres åminnelse her påå jorden, Tesse äre Pauli helie ordh kortelige begripen.

Her gåår han om medh lögnen som han är wan och säger ath Luther medh sitt tilhang skal forbiwda göra the helgon äro som framlidhen äre aff thenne werldenne, doch han wil så lychta sina epistel som han henne begynte, Thet är jw oppenbart noogh j Luthers böker ath han icke formenar ära gudh j sin helgon, som thenne Paulus falskeliga och oredheliga som en drawels man, honom tilläger, Luther straffar hardeligha thet mishandel som en hoop säckiamunkar och ogudhactighe ståtare bruka medh gudz werdiga helgon, j thet at the tagha then högwerdiga jomfrun gudz modher Mariam och annor helgon, och löpa om landet medh j fastelaghens wijs, och bruka them j theres falska jertekn och drömer, alt for theres eeghen bwck och girigheetz skul, Såå ath ther the werdiga gudz helgon skulle wara oss for jtt tröstelighit exempel, och en spegel ther wij speghla skulle gudz stoora barmhertigheet och godheet vdinnan, och draghas såå ther medh til gudh, komma thenne tiggie munkar och ståtare ää hoo the äre, och dragha thet eenfåldigha folk medh gudz helgones falskeligha brukning j fråå then förlosning the haffua skulle j Christi döödh och pino, och thet göra the for theres girigheetz skul, thet så openbart är ath thet inghen medh nogher skäl neka kan, the tiggia j jomfru Marie, S. Dominici, S. Francisci, S. Augustini, och

annor helgones heder, och mena doch theres eghen buck ther medh, The loffua stoor löön aff sådana helgon, och komma såå then simpel almoga til at sätie tröst jn på gudz helgon, Så ath ther the skulle aleene tagha exempel begynna the göra sich patroner och beskermare, foractandes ther medh then ena patronen och forswararen Jesum Christum, som oss gudh aff sin stoora barmhertigheet vthsendt haffwer för en patroon, och så göra the åffguderi (än thå Paulus helie thet nekar) ther är thet sedhen aff kommet, ath huar siukdom och motegong hafuer fåått sin patron och affgudh, Och äre så the helga men och quinnor som her wore redebogne til ath lidha och vndergåå all motegong och wedermödho for Christi kerleck skul (thet är draga korset medh honom) wordne beskermmare emoot korset, Och än thå ath the jngalunda kunde sielffue gåå jn j himmelen medh mindre ath the moste dragha korset epther Christum, haffua the likauel fåått en sådana brinnande kerleck til them som tigia j theres nampn, ath hoo them noghot giffuer, honom dragha the j himmelen vtan all jämber och wedermödho, the lijdha skulle vnder korset, är icke thetta jtt gräseligit ting? och likauel moste han heta en kiettare som sådana straffar, är thet jntit tuiffuel ath the werdigha helghon såge hundradetusende sinnom heller ath the aldrigh eens worde nemdt her på jordena, än ath gudhi skulle sådana forsmädhelse ske, vnder theres nampn, doch skal en annan tijdh mera talas her om,

Såå skal tu nw weta (Christelige läsare) ath Luther icke forbiudher göra the framlidna helgon hedher, än thå at farligit är noghot företaga ther man icke haffuer then helga scrifft medh sich, såå mykit mindre forbiudher han ath man hedhra skall och ära gudh j sin helgon, man skal hedra gudh j all hans creatur och ey aleenast j hans helgon, Men thet är fast annat seya, hedhra gudh j helgonen, och hedhra helgonen, såsom thet är och fast annat seya, hedhra skaparen j creaturen, och hedhra creaturen, Hedhra gudh j sin helgon, ja j all hans creatur och gerningar, är oss högeliga budhit och befalt, Såå haffue wij och aff scrifftenne grund nogh ath wij skole

hedhra gudz helgon Men thet är granneliga merkiandes ath scriftennes sätt är, ath när hon talar om helgon, menar hon jw mest the helgon som leffuandes menniskior äro, the ther gudz wener äro, och icke the dödha, Såå begärar S. Paulus ath the Ephesier skulle bidhia for all helgon och for honom, och ath helgonen som woro j hierusalem skulle göras noghon timeliken vnsätning, Såå bekenne wij och j wore troo, ther wij seye, Then helge kyrkio helga manna samfund, Ty sägher och Dauid, Helgonen som äro pååh hans joordh, Psal. xv vnderliga giorde herren all sin wilia j them, Her talar han jw clarligha om helgonen pååh jordenne, När som nw scrifften giffuer oss före ath wij skole hedra helgonen, giffuer hon oss fore at wij skole hedra wor jemchristen, for ty en Christen menniskia är en helig menniskia, Och såå lärer oss S. Paulus ath wij skole wara redho for hwar annan til inbyrdes hedher, och sådana är helgona hedher som wij göre huar annan j en rätt bröderlig och christeligh kerlek, Roma. xij och hafve oss såå inbyrdes medh huar annan at wor himmelske fadher haffwer ther aff prijss och äro, ath han såådana barn haffuer,

Teslikes är och grannerliga merkiandes at thet är fast annat hedra the helgon eller dyrka som nw leffua, och hedra the helgon eller dyrka som dödh äre, For ty, the som leffua äre bequämelige til at vndfå och anama wor hedher wördhning och hielp, epter thet the äre j theres fulla natwr her när oss, Medh the dödha är thet icke såå, for ty, the soffwa och hwilas j herranom, croppen j jordenne, och siälen j gudz lönligheeter, och äre icke j theres fulla natwr, Ther fore haffue wij icke heller noghen befalning aff gudhi at dyrka eller hedra them, Och är thet ganska farlighit j andeligh ting noghot fore tagha ther man icke haffuer scrifftena medh sich, besynnerligha epter gudh haffuer såå strengeligha bwdhit ath wij skulle aleene rätta oss epter hans oordh, och hwarken läggia noghot till eller tagha ther noghot aff, som foresagdt är, Som och S. Paulus sadhe ath noghot annat predika än thet han predikadhe thet wore jtt forbannat ting, wore Gala j thet än engelen aff himmelen som annat predikade, Nw är thet jw witterlighit noogh ath thet war gudz oordh som han predikade,

ther fore fölier jw her aff ath annat predika än thet gudz oordh innehalla, är jtt forbannat tingh, wore thet än engelen aff himmelen som sådana predikadhe,

Ytterlighare haffwer och Christus sielff forwarat oss, jcke ena
Math. vij et xxiiij reso, vtan offta, ath wij jcke skwlle latha bedragha oss, for ty opkomma skulle monge falska Christer och falska propheter vnder hans nampn, the ther monga forföra skulle, Om samma forförelse
ij. Pe. ij scriffua S. Petrus Paulus och Judas j theres epistler, Och epter thet
j. Timot. iiij såå är ath falsk lärdom skulle vpkomma medh stoor heligheet vnder
Math. xxiiij Christi nampn, så ath om mögelighit wore the vtwalde skulle jnledhas j wilfarelse Hoo kan thå tryggeligha medh jtt gott och forssäkrat samuit noghot fore tagha ther han icke haffuer clarliga gudz ordh for sich, ää huru helight thet synes wara?, for ty samma forförilse skall komma j en skinande heligheet, Nw moste man jw bekenna, ath j then helga scrifft finnes jntit som ther påå lydher, ath wij them som dödhe äre hedra och dyrka skole, Hoo kan thet thå dristeliga göra?, Såå see wij och wel sielffue for ögonen (äre wij jcke alstinges blinde) huru then simpel almoge haffuer waret och warder forförd aff the falska predicare, som tiena theres eghen bwck, forebärandes helga menniskios prijss och hedher, såå ath man clarliga (aff gudz nåde) merkia kan ath sådana helgona predicare, äre wisseliga en part aff the forberörda falska prophetar som Christus badh wij skulle foruara oss fore, Jcke forbiudher man her medh hedra gudh j sin werdiga helgon, ty honom böör tack äro och prijss for all then nådh och barmhertigheet som han sin älskeliga helgon dödh och liffuandes beuisat haffuer, beuisar, och än her epter beuisandes warder, Honom böör hedher och ära j all sin creatur fråå ewigheet til ewigheet Amen, Ey forbiudher man heller ath hedra the werdiga helgon som döödh äre, Doch såå ath man hedrar them j gudhi, ther fore ath gudh haffuer them for sina älskeliga wener och haffuer giordt sina stora nådh och barmhertigheet medh them, såå ath the niwta thet gudh ååt ath the warda hedrat och icke sich sielff, Och såå hedras gudh j them, och the j gudhi, Men ath vpretta ena

sådana helgona dyrkan som man nw seer for öghonen, och åkalla them for besker mare eller patroner jn for gudh giffuer oss scrifften iche medh, och är ther fore jtt farlighit ting, ja emoot scrifftenne,

Men ther Paulus helie sägher ath Luther haffuer vpropat jtt gammalt ketterij fordömdt for elloffua hundradhe åår, Swarar iach, Thet han scriffuar är jntit ketterij, Honom och hans epterföliare är well wetterlighit huadh Hieronymus haffuer j then sack emoot Vigilantium scriffuit, doch när man lääss samma Hieronymi scriffuelse medh fornufft dömandes ther om huadh rätt eller huadh orätt är, som thet bör retzliga tilgåå medh alla lärares scriffuelse, ther nogh til förenne om talat är, finner man wel ath han göör sakenne jntit när fyllest som honom j sådana dråpeliga saker hade bordt göra, medh sitt kosteligha taal gåår han thet jgenom, redelig skell äre ther ringa påå färde, när ther är en skarpsinnig wederpart for handenne, Thet törss iach wel seya ath hade Vigilantij mening j then sack haft sin gong, hade wij warit otaliga monga osidher forutan, som aff Hieronymi och andre hans likes beskerm vpkomne äre, Jach weet wel ath Ambrosius, Hieronymus, Augustinus och andro flere aff the gambla haffua mykit hallet aff helga martylers been och graffuer, martyrier eller basilicer som the theres tempel kallade, Doch haffue wij nw hördt ath forförelse war for handenne, och werlden skulle epter apostlanes tijdh warda forfördt, Ty törss iach och dristeligha seya, ath thenne helga läreres scriffuelse haffua ther mykit til hulpet ath werlden är kommen j wilfarelse, epter thet haffuer jw jtt stoort skenn til sanninden som sådana merkelige men scriffua, The helga fädher scriffue mykit (än thå ey altijdh wijssliga) j theres eenfalligheet j en goodh acht thet the medh scrifftenne icke beuisa kunde, som är om helgha martylers forböön, Om the mirakel som skeedde widh theres graffuer och annat mykit, thet the mente komma thet simpel folk till hugswalilse, Ther äre sidhan en hoop löössachtighe bwcks predicare komne och haffua sådana theres enfalligha scriffuelse brukat till theres girigheet, thet såå clart är påå tagha ath thet jngen redeligh man neka kan, Och är

såå aff en lithen willo wilfarelse vpkommen medh krafft, ther the helgha fädher haffua oforwarandes medh theres scriffuelse giffuit en stoor tilfälle til, Doch (vtan twiffwel) emoot theres willia, For ty thet är jntit twiflandes, at huar the hade wist at aff theres scriffuelse skulle sådana osedher och misbruk vpkomma, hade the wel latit sådana scriffuelse til baka, och hade sich ther om winlact medh lijff och macht, ath helga martyres been hade bliffuit j jordenne ther the woro, och ath annor stycke flere hade bliffuit til bake, Doch j sådana stycke och annor flere seer man theres skröpeligheet ath the och wore menniskior, och kunde icke see huadh aff theres enfoldiga scriffuelse fölia wille, Men wij (gudh bätret) haffue thet j handom röön, j hurudana motto then wilfarelse som Christus om talade kommen är, geffue gudh ath wij än nw motte komma ther vth, Antichristi regemente haffuer alt for lenge warit j werldenne,

Yterligare talar och Paulus helie öm then högwerdige jomfrunes Maries och andre helgones böön for oss jn for gudh, at the skole bidhia for oss, och haffuer Hieronymi bewijss ther til seyandes, kunde the bidhia for sine näster när the her wore på jordenne, hui skulle theres mwn nw wara tillykt medhen the haffua begynnat regnera medh Christo?, Her medh menar han thet wara wel bewisat, Men wore thet såå ath sådana argument eller skäl bliffue stondandes, ath huadh the kunde her göra, thet kunde the mykit mera göra ther, wille thet och fölia ther aff ath the kunde beuisa theres näste eller wener flere miskundsameliga gerningar, lära them gudz wilia, Söryia och änxlas när them ginge illa, giffua almusor och annat sådana, ja the kunde och gåå vnder korset for Christi skul, ty, medhen the sådana göra kunde när the hade mindre kerlek til Christum, kunne the och göra thet nw medhen the haffua större kerleck, Men ther thenne Paulus helie wille seya, the kunne göra the ting som andelighen och icke lekamelighen äre epter thet the äre andar, Suares såå til, miskunsameliga gerninga äre såå wel andeligha som lekambliga, lärdomen kan wara andelighen, sorg och bedröffuelse teslikes, bära korsit for Christi euangelij skul kan och

skee andeligha, Och huar han wille thå seya ath sådana stycke komma icke offuer eens medh thet wäsende och glädhi som the nw vdi äre, Swarar iach och teslikes, ath bidhia for them som her leffua, tiänar icke heller j thet wäsende som the nw vdi äre, ty the soffua och huilas vdi herranom, och när thetta nekat warder, huru wil thå Paulus helie thet beuisa? medh scrifftenne kan thet icke beuisas, naturlig skäll eller argument kunne thet icke heller göra, ty the dödhes wäsende och skickelse gåå offuer menniskiones forstond, jngen long seduane, owiss mirakel eller iertekne, wilia heller icke tiena j sådana dråpelig ting, Ther moste wara en stoor och merkelig bewijss til, som man skal giffua fore j then Christeligha forsamblingene for en Christelig lärdom, thet som warder beuisat medh sådana löoss fundament kan jngalunda wara Christelig lärdom, ty all Christelig lärdom är såå wiss och fast ath ther jntit feel är medh, Men ther han wil beuisa helgones forböön ther medh som scriffuit står j Johannis vppenbarelse, ath the skulle (som slagne wore j häll for gudz ordh) ropa hemd offuer them som thet giordt hadhe, ther fore kunna the och wel bidia for them som haffua them j åminnelse, Swarar iach såå til, Paulus helie weet wel ath Johannis oppenbarilse är icke sådana boock ath man kan fäcta medh henne Ey föllier heller ther vth, the kunne ropa hemd, ther fore kunne the och bidhia, ty ath Abels bloodh ropadhe hemd offuer Cain jcke fölier ther aff ath han och kunde bidhia, när synden som giordt warder påå gudz helgon, ropar hemd j himmelen, thå seyas the ropa som synden warder giord vppåå, Apoc. vj

Her seer tw (Christelige läsare) ath thet är en gansska löoss grund som Hieronymus och thenne Paulus wilia thet medh beuisa ath gudz helgon som dödh äre skole bedhia for oss, jcke nekar iach heller them bidia, kan henda ath thet såå är, Men thet säger iach, ath wij icke haffue ther sådana bewijss vppå som hörer til en sådana lärdom som vtgiffuas skal for en Christelig lärdom, ther höres dråpelig skäl til, ty är thet ouist huadh the bidhia eller bidhia the ey, doch finnas större skääl emoot än medh, ther en annan tijdh skal

meera om talat wardha, Men ath the leffwandes helghon bidhia hwar för annan är wist noogh, Och ther Paulus helie sägher at S. Paulus kallar the Philipper och Thessalonicer sina glädhi, crono och hopp, ther före måå man och wel kalla then reene jomfruna Mariam himmelrikis drotning, wort lijff, sötma och hop etc, Ther swarar iach och så til, Ath när wij göre thet medh sådana forstånd och wijsheet som S. Paulus hade ther han kallar the Philipper och Thessalonicer sina crono och glädhi, måå wij thet och wel göra then reene jomfrun, än thå ath hon sådana aff oss intit begiärer, wij kunne icke större äro göra henne än scrifften gör som säger henne haffua födt gudz son, och ath hon bleff likawel jomfru, såå är hon welsignat offuer alla quinnor etc, Men the falske predikare giffua thet såå fore at hon är wor hielp och tröst jn for gudh, och ey aleenast thet, vtan och ath hon hielper them j alle theres nöödh som påkalla henne, så ath the göra ena affgudhinne aff henne, henne och hennes son til allestörsta försmädhilse, Doch weet iach wel ath Paulus helie wil jcke ath thet misbruk som en hoop ribalder och ståtare göra, skal kastas honom fore, ty han hafuer ther vdinnen inghen skul, wille han thet betänkia, ath Luther skwlle jcke heller wara thet förekastat, som en lööss swermare hoop bedriffwa, som hans läre misbrwkar, thå giorde han rätt,

Timot. ij Men ther Paulus helie bäär före ath ther apostelen säger Een gudh och en midhlare emellen gudh och menniskiona, then menniskian Christus Jesus, är icke sagdt j then mening ath ingen måå bidhia for oss vtan Christus aleena, Hoo är så oförståndigh ath han thet icke weet? Thet är fast annat wara en midhlare, än ath bidhia, wij bidhie huar for annen och äre doch icke midlare, thet är sant at wore böner äre wordne kraftiga j Christo, Men thet Paulus helie giffwer fore ath bönerne jcke wore krafftigha for än gudz son toogh mandoom, och lika wel sägher han ath Helias war böönhördt, talar han emoot sich sielff, Och bliffwer Sancti Pauli oordh well widh macht j thetta åår, ath wij jcke haffwe vtan en midlare in for gwdh,

Och är intit twiflandes ath the ther såå monga midhlare göra wilia, och förhäffwa gudz werdigha helghon meer än them bordhe, göra thet meera for theres bwck skul än for then kerlek the haffwa til sådana helgon, thet man ther aff clarligha merkia kan, ath the och theres helga been warda såå skendeligha misbrukat, ty huar sådana helgona predikare hadhe så stoor kerlek til helgonen som the före giffua, stadde the ingalunde til ath helgonen worde misbrukat, girigheeten haller helghona dyrkan meera widh macht än kerleken,

Ther näst giffuer Paulus helie fore huru Luther medh sitt anhang haffuer aflagdt then faste som Christendomen haldet haffuer j fiortan hundradhe åår, sidhan apostlene wore, Huilkit Jgnatius bekenner om the xl daghar, och ath odhensdaghen och fregedaghen fastas skole, och lägger han ther mong oordh vppå draghandes ther til monga scriffter, medh huilka han bewisa wil ath man är jw plictigh til at fasta, Och huar Luther wille säya ath han icke forkastar fastona, vtan then åtskilielse påå maatt, ath man jcke skal måå alla daghar äta allahandra maat, thet straffar han, och dragher ther til thet apostelen mongestädhis scriffuit haffuer, Swarar honom Paulus helie, ath ther kyrkiones formän biwdha vppåå ath man skal besynnerliga daghar halla sich j fråå kööt eller annan maat, skeer jcke j then acht ath kööt skulle wara besmitteligh maat, såå som jwdarne hullo somblig maat for besmitteligh maat, och emoot sådana willo haffuer apostelen scriffuit, ther fore kunna jcke the scriffter förståås om thenna fasto nw brukas,

Her skal tw weta (Christelige läsare) ath Luther ingalunde forkastar fasto, vtan säger ath wij altijd fasta skole, ther fore kastar Paulus helie honom thet falskeliga före, Men ther disputeres om huad rätzliga fasta är, Och när man granneliga tilseer är thet en vnderlig fasta, som man haller nw for fasto, for ty man haller sich jfråå kööt och smör etc och slåår sich full medh allahandra fisk såå at croppen fåår sin fyllist så wel om fastedagar som andro dagar, och än yterligere ther til, Jtem the ther rijke äre köpa sich smör-

breff och frijheeter aff påwan och äta the huad them teckes, och lychtas så ther medh ath the fatighe warda twingade, och the rike äre frij, och andro monge osidher äre j thenna faste, så ath thet jcke är vtan en forsmädhelse til then rätta faston, Then rätta fastan är, haffua återhåld j maat och dryck, såå ath man altijdh är nychtern, och icke fortyngd aff frårserij och dryckenskap, så ath man jw altijdh är skickelighen til thet gudh bwdit haffuer, och sådana fasta skal hallas huar dagh, och kan wel skee medh alla handra maat, thet huar och en som jtt rätt förstånd haffuer bekenna moste, Men then fasta nw brukas är mera en åtskilnat påå maat, än fasta, och är wisseliga thet som S. Paulus om talar, ath j ytersta tijdhen skulle maat warda forbudhen epter dieffuuls läre j skrymterij, thet skulle maat warda forbudhen epter dieffuuls läre j skrymterij, thet Luther j sina böker rikeligha noogh forclarat haffuer, Och hwar Paulus helie wille före bära som han och göör, om the xl dagha man kallar longafaston, och odhensdaghen och fregedaghen, the ther antingen j apostlenes tijdh eller och strax epter vptagne wore til faste, som man wel förstå kan aff Jgnatij oordh, Swarar jach såå til, Mich är wel witterlighit ath then fasta j xl dagha haffuer aff en gammwl sedhwane länge warit hallet j Christenheetenne, men j then helga scrifft haffue wij jcke jtt oordh ther aff, och är for then skul jtt sådana ting ther wor saligheet intit henger vppå, Ey wart hon heller j begynnelsen almenneligha hallen, ty j första Begynnelsen antingen j apostlenes tijdh eller och noghot epter, wore somblige såå til sinnes, ath the meente fastona skola hallas en dagh aleenest, somblige j twå, somblige j xl daghar, som Hyreneus scriffuar then ther och war strax epter apostlenes tijdh, Aff huilkit noogh förståndandes är ath samma fasta icke är aff gudz bodh epter thet hon icke wart anamat aff allom, som thet hade boort skee om thet hade warit gudz bodh, Och om hon hade warit gudz bodh, hade aldrigh ingen hafft macht til ath dispensera ther vdinnan, thet doch offta skeedt är for en ringa sack vtan nöödh, nemligh, for en gyllene eller twå, aff huilkit fölia moste, ath antingen fastan j xl

j. timoh. iiij

ad Victorem Roma. episcopum.

daghar eller och annor fasta, icke är aff gudz bodh, eller och påwen medh sinne kyrkio haffuer farit wild, som haffwer for såå ringa saker dispenserat, Men intit aff tesse tw stycke läter Paulus helie gerna til, moste han likauel thet göra,

Teslikes scriffuar Jgnatius ath odhensdaghen skal warda fastat, thet doch icke haffuer warit j long tijdh mongestädes hallet, thet är och jtt tekn ath thet icke är aff gudz bodh,

Jtem scriffuar och Jgnatius j then epistel han screff til the Philipper, ath then ther fastar söndaghen och sabbatz daghen (thet är) lögherdaghen, vtan påscha lögherdaghen aleena, han är Christi dräpare eller mördhare, Men huru thet haffuer halles seer man wel, och kan man ther aff merkia, ath Jgnatij scriffuelse och apostla scriffuelse skil mykit ååt, thet bekenner han och sielff j sina epistler, Ty beslutar iach her såå vth, ath medh thenne fasta haffuer såå gått til som medh andra vthuartis ceremonier och åthäffwor, ath j then ena stadhen haffua the såå hallet, och j then andra stadhen annerledhis, thet noogh forståndandes är aff Augustini scriffuelse om then fasto som skeedde om lögherdaghen, ath somblighe höllo henne och somblighe intit, Aff en frij wilia wart såådana fasta hallen först j Christenheetenne, och thå gick thet rätt til, Men sidhan thet antichristeligha bodhet vpkom ath man sådana fasto halla skulle widh ban, kom man ther longt aff wäghęn medh, och sådana bodh straffar Luther och thet är straff wärdt, for ty påwar och biscopar hafwa inghen befalning göra noghor nyy lagh, vtan the skole bliffwa widh the lagh gudh them giffuit haffuer, som före sagdt är, Och emoot sådana bodh dragher Luther Sancti Pauli oordh, och göör ther rätt vdinnan, ty allahandra maat böör wara frij, såå ath huarken jwda lagh eller påwa lagh skal ther göra forboodh eller hinder vdinnan, Och thet är S. Pauli mening när man seer rätt på texten,

Tripart. Hist. li. ix. c. xxxviij

ad Januarium

Ther näst begynnar Paulus helie sprijdha sin oordh vdi werldzligh handel och regemente, och sägher sich icke straffa biscopes och prestes rijkedomar, Men wille han rätzligha til see funne han

wel ath Luther icke heller straffar theres rijkedomar som the haffwa medh rätte, han straffar ath the äre rike aff thet godz och peninge som vtskifftas skulle j bland fatigt folk, Sedhen sägher thenne Paulus, ath gudh som haffuer giffuit och forlänt ridderskapet medh arff och eeghet, han haffuer och forlänt prelaterne rento, Och huar ridderskapet finge kyrkiones rente, finge the en större rekinskap for gudh än the nw haffua, Och sägher han, ath huar biscops döme prelate döme, caneca döme, closter och annor kyrkiones lään j Danmark icke warit hadhe, hadhe ridderskapet longo warit lagdt j ödhe, eller och kommet til stoort armoodh, epter thet theres barn hadhe förökes, skulle och godzet haffua warit byt och parteret, såå ath en skulle neplighe haffwa jtt pund korn eller tw, men nw behöffue the ey alle wara giffte, vtan komma til kyrkiones lään etc, Forundrar mich storligha huru ridderskapet kunde wara widh macht förra än the lään begyntes, Medh sådana stycke läter Paulus helie well merkia huadh saken warit haffwer, ath han haffwer scriffwit sitt breeff, Euangelium haffuer icke leghat honom såå hart påå hiertat, som ath biscopar och prelater skulle bliffwa widh theres herredöme, och synes wel vppåå j såådana stycke, ath gåffwor haffua forblindat thenna domaren, Och twiflar iach intit ath hans eghet samwet icke giffuer honom rätt j thet han scriffwar, Han wore wel wärdh ath målas medh sådana ferghe som ther til hördhe, men iach skonar honom, Gudh kan giffua honom sina nåådh ath han kan komma rätta wäghen jghen som han förra warit haffuer, epter som mich är vnderwijst, Hwadh gangn Christenheeten haffuer hafft ther aff ath the ther gudz oordh predika skulle haffua warit herrar, haffue wij j handom röön, Hwar man ropar ther offuer ath ridderskapet är forswaghat ther kommer thenne Paulus helie medh sitt swaserij och wil bewijsa thet, ath thet är hallet widh macht, Men jach wil jcke mykit bekymbra mich her medh, the äre wel til som honom swara j thetta stycke,

Ther näst beclaghar han högeligha ath thet ropas offuer clostermän, besynnerligha offwer them som tiggia, och säyes ath thet är

icke tilbörlighit ath the ther starke och fööre äre skole gåå och tiggia, Doch wil han heller tiggia sitt bröödh j alla sina daghar, än han wille beskatta en fatigh man en oxa aff medh orätte, eller sälia thet for twå mark som icke hafwer kosta ena, Thenne Paulus haffwer her til förenne gifuit fore ath wij skole bliffua widh the sätt som apostlane och theres neste epterkommande skickat hadhe, Såå skulle han och her tänkia at the hadhe predikat en gudh, ena troo, och wille ath wij alle wara skulle jtt folk, The skickadhe jw inga mwnkar, ty the haffua secter och party medh sich, som är emoot then lärdoom som apostlana fördhe, och emoot then eenheet sämio och kerlek som j bland Christet folk wara skulle, Eller huadh kom them j sinnet som stichtadhe tiggio orden? stoodh doch Christenheeten j tolff hundradhe åår för än the begyntes, Och sååsom Christenheeten wel ståå kunde them forvtan j såå long tijdh för än the begyntes, Såå hade hon och wel kunnet ståndet them forvtan nw j forlidhin tryhundradhe åår, ja, thet war Christenheetenne til jtt dråpelighit nidherfall ath tiggie orden vpkomme, for ty, ther epter kom lögnen j werldena medh krafft, huilkit ey vnder är, ty när en föör och starker karl skal gåå och tiggia, moste han jw noghot bära fore hwi han tigger, men redheligh skääl kan han ey haffwa, epter thet honom inghen nöödh vppåå gåår, han kan jw arbeta for sin maat som starker är, Mädhan han nw inghen redhelighen skäl haffua kan, moste han wenda sich til lögn, som och skedt är, ther the tiggie mwnkar haffwa giordt them (som haffua noghot giffuit them, delactigha aff theres godha gerningar, och haffua doch icke sielffue såå monga godha gerningar som them göras behoff, thet the sielffue bekenna moste, Hwadh haffua the thåå annat vthskipt, vtan lögn och bedrägherij? Och for then skull är intit vnder ath thet warder ropat offuer them, nw man hafuer fåått weta såådana bedrägherij, Gudz bodh haller ath man icke skal haffua tiggiare, och tesse mwnkar äre jnkom ther til stichtadhe ath the tiggia skole, såå ath man wel merkia kan huadh ande thet haffuer åstadh kommet, Hieronymus, Augustinus, och Basilius, wilia ath mwnkar

Deut. xv

li. de operibus monachorum basi. jn regula.

skole födha sich widh theres arbete, Hwi haffuer theres bodh warit foractat aff thesse tiggie mwnkar? the ther doch säya ath man skall bliffwa widh thet som helge lärare scriffwit haffwa, Såå haffwer och
xvj. q. j. placuit Eugenius påwe pååbudhit ath inghen mwnk skal gåå vthur sitt closter, ty såsom fisken (sägher han) jcke kan leffua vtan watnet, såå kan ey heller munken wara vtan j clostred, Jcke wil heller Hieronymus ath nogre mwnkar skole wara j städherne, Men nw welia the ingenstädhis wara vtan j städherne, och löpa hwss fråå hwss, och bedrägha thet enfålligha folk, J clostred wilia the icke wara, och wilia doch heta munkar, Mykit annat kunde her vpräknas
conse. dist. v Carnem som the intit halla thet the halla skulle epter påwans laghböker, Haller och påwans lagh jnne ath en mwnk skal aldrigh äta kööt, Såå är thet och minste parten j theres regler som hallet warder, thet en annan tijdh skal meera om talat warda,

Men ther Paulus helie sägher ath han wil heller tiggia sitt bröödh, än ath beskatta en fatigh man en oxa aff medh orätte, See (Christelighe läsare) her drabbar han rätt, en diwpsinnigh man är thenne? medh sådana tiggiande som munkar haffua ther han och om talar, warder then menige man bedraghen båådhe til lijff och siäl, Them warder theres godz medh sååda tiggiande aff beskattat, Och ther til warder them lögn och bedrägherij foregiffuit ther theres siäl fåår dödhen aff, En orätwijs fogdhe eller domare gör skadha till lijffuet j werldzlig handel, men the säckia munkar om landet löpa göra skadha bådhe til lijff och siäl, och j then hopen wil Paulus helie wara som så dobbel skadha gör,

Han claghar och ther offuer ath främanda krämare göra medh theres lösa warer stoor skadha j landet, thet iach och bekenner, och läther herskapet ther medh betemme, Men han skulle och betrachta huadh skadha och forderff the säckia munkar och stationerer göra j landet medh theres falska aflatz och brödhra breff the föra, Thet äre falska warer, ther then menige man warder beskattat medh, tagandes ther en dråpelig skadha aff, bådhe til lijff och siell, sådana kremmare göra större skadha j landet än the andra krem-

mare, och warder mindre om talat, ja sådana kremmare haffua monga patroner, ty är thet ey gott tala them emoot, vtan Christus moste sielff komma som han och (iach jntit twifflar) snarligha komber medh gijslen och driffuer thenne köpmen vth som duffuor sälia j hans tempel, Amen

Her haffuer tw nw (Christelige läsare) en korteligh swar vppå Pauli helie sendebreff, huilken (mich hoppas) wel fyllest göra til all the skääl som han förer, Och huar iach icke hade skonat monges manss enfolligheet som thenne min scriffuelse kunne läsandes warda, the ther ey såå skarpsinnade äre ath the all ting såå grundeligha besinna kunne, skulle iach wel gåått thenne lögnachtiga propheten nämare, Ty skarp och hard straff är han wärd, epter thet (jach jntit twiflar) ath han j mong stycke weet saningene, ther han doch scriffuar lögnena, Och synes noogh vppå ath han älskar gåffuor meer än Christum som mich och aff jtt openbart rychte fore kommet är, Såå syntes mich doch her medh noogh wara j thetta sinne, Huar han her till noghot swarande worde thet for min öghon komma kunde, wil iach thå (nest gudz hielp) yterligare giffua mina mening fore, Och huar biscopar, prelater, prester, munkar och nunnor, wille beclagha sich her offuer at thenne min scriffuelse gåå them for när, och äre skarpare än the them aff mich formodhet hade, Thå wisar iach them til Paulum helie, rope offuer honom som them j thenne skanssen fördt haffuer, Thet pläghar såå wara ath then som sägher huadh han will, han fåår offta höra thet han icke will, Doch weet iach wel ath gudhachtiga prester munkar och nunnor som gudh for öghon haffua icke kunne warda fortörnade ath the straffas medh gudz ordh j thet the orätt haffua, vtan taga gerna widh sådana straff giffuandes gudhi then äro, ath han haffuer rät och the haffua orätt, Men huar noghor her aff fortörnat worde, wore thet jtt wist tekn ath han mera sökte sin eeghen äro, än gudz loff och prijss, och later han clarligha påå skina ath han sådana osidher och misbruck bruka pläghar som her straffas, thet han ey lydha måå, Och forseer iach mich ther til gudh och huar och en Christen

menniskio ath thenne scriffuelse haffua noogh redelig skääl for sich såå ath then aff them fortörnat warder han warder fortörnat aff saningene,

Och then som aff sanningene fortörnas,
han älskar lögnena, Men then
som lögnena älskar
han kan icke
bliffua j Christi for-
sambling som är sanningenes ri-
ke, är han icke j Christi rike, thå är thet
icke vnder ath han kan icke lijdha
sanningene, Men geffue
gudh ath wij alle
motte komma til jtt rätt förstånd
j Christi kundskap,
Amen.

Vicesimaoctaua Martij.

Såå biwdher jach mich och (Christelighe läsare) her medh til swars, ath thenne min scriffuelse skole mich aleena wara förekastat och inghen annan, Och huar såå funnet worde medh sanningen ath jach (aff menniskio skröpeligheet) jcke hadhe såå drabbat rätt j all stycke som iach gerna giordt hadhe, wil jach thåå altijdh wara huar och en Christen menniskio, som jtt bätre förstånd haffuer, vnderdånigh, och läta mich rättа, Doch förhoppes mich ath samma min scriffuelse äre såå medh then helga scrifft bewisat, ath the wel skole medh sanningene bliffwa beståndandes, ää huru monge the wara kunne som ther om dömandes wordhe,

Swar påå tolf

spörsmål om noghor stycke
ther thñ euangeliske lårdom
och the papisters lårdom icke
dragha offuer eens/ och drif=
ves til baka the swar som doc
tor Pedher Galle om
samma spörsmål
giffuit haf
wer

Olauus petri

Stocholm

M. D. XXvij.

ALlom och huariom och enom som thenna min scriffuelse läsande eller hörandes warda, Vunskar iach Olauus Petri Stocholms råds Secretarius, Nådh och fredh j herranom Jesu Christo

EPter nw (Christelige läsare) en dråpelig twedrägt j lärdomen såå her j Swerige som j annor land vpkommen är, Christendomen til en stoor fare, haffuer Högboren förste och herre, her Götzstaff medh gudz nåde Sueriges och götes vthwald koning, wår käre nådige herre, thet swårligha lagdt påå hiertat, och befrågat sich nw medh then ena parten, och nw medh then andra, påå huadh stycke samma twedregt mäst hengde, och wart påå sidzstonne vnderuijst ath än thå thet wel war j mong stycker, Doch wordo hans nåde, xij besynnerlighen stycke foregiffuin ther samma twädrägt en stoor deel påå hengde, huilka hans nåde loot vpscriffua j spörsmålswijse, och forsende til någro goda men aff huar parten begierendes weta huadh skääl huar for sich hade j then acht (som iach forstoodh) ath hans nåde achtade medh tidhen til hopa kalla flere lärda men och kyrkiones prelater offuer alt rikit, och lata ther forekomma begge partes skääl och beuijsning, och thå tagha ther vth huadh rättast kunde finnas, ath fornemda twedräht motte ther medh affstilt warda, J bland andra som samma spörsmål sendt worde war iach en (än thå then ringeste) til huilka iach som mich aff lydnone borde, swarade, epter thet forstond som gudh mich giffuit hade, och wart åtspordt aff fornemda wår nådigesta herra, om iach wille wara til swars om samma min swar jn for godha men, om ther nogher annar funnes som ther vdinnen jtt annat sinne och mening hade, huilkit iach och iakade, och foor for then skul jn til Vpsala j twå gongor besynnerliga for then goda mans skul doctor Pedher galle then iach fornam til samma spörsmål suarat

haffwa, och wille medh honom ther om warit til oorda och disputering om samma spörsmål, och om huar annars swar, huar the icke hade dragit ofuer jtt, Och fortalde iach ther openbarliga jn for fornemda wår nådigeste herra, en deel aff rikesens rådh och j samma doct. Pedhers medh andra monga gode mendz närwaro, en stoor deel vthaff the swar som iach til samma spörsmål giffuit hade, Och epter samma doct. Pedhers swar woro thå endeels pååscrifter vthgiffwen och funnes wara twert emoot min swar, war iach redoboghen ath strida emoot them och nidherslå them om han hade wiliet forswarat them, Men han baar fore noghro saker sådana som the kunde wara ath han thet icke göra kunde eller wille, och brukade ther til wener och böner ath ther inghen mera disputering aff wart j noghen then resen, Doch wart sagdt både parter fore, ath wij wår swar til forscriffna spörsmål, skulle jnnan en forsagdan tijdh scriffteliga vpgiffua, huilkit och sååw skeedt är som her epter forteldt finnes, Och epter doct. Pedhers swar kommo mich först til handa och woro twert emoot min swar, haffuer iach strax widh min scriffteliga swar motat och nidherslagit the skääl han haffuer och sender honom til handa, forbidandes om han kan vprätta them jgen och bestå medh thet sinne som han haffuer, huilkit for then skul skeedt är, ath när noghon samquemd skee kan j riket medh lärda men som achtat är, må thå til forenne offueruäghen warda begge partanes skääl, och teste snarare besinnas och anammas thet rättast är, Sååw och for ty ath doct. Pedhers anhang haffua atit sich lydha at han haffuer allaredo wunnet segher, och honom weet nw jngen ey eller törr noghot tiltala eller swara, thet doch her skall annerledes befinnas, Och hoppes iach til gudh sååw fast sanning haffua medh ath fara, ath iach wil them, ey aleenast for doct. Pedher, vtan och for huar man erligha och dristeligha bekenna och tilstå, Och äro spörsmålen tesse som her epter fölia.

Thet första.

Om man mååw vndfalla helga manna lärdom kyrkiones brukningar och seduenior the som icke haffua gudz ordh medh sich,

Thet andra

Om wor herre Jesus Christus finnes haffua befolt prestom påuom och biscopom etc, noghot welle eller herradöme offuer menniskiona annat än thet aleena ath the skola forkunna gudz ordh och wilia, Och om noghre andre prester bör ath wara än the som thet göra,

Thet tridie

Om theres lagh, bodh eller stadgar, kunna binda menniskiona til noghon synd om hon gör ther emoot,

Thet fierde

Om the haffua macht medh ban skilia noghon fråå gudh såsom en affhuggen ledamoot aff gudz forsambling, och göra honom til dieffvulens ledhamoot,

Thet femte

Om thet herradöme som nw vpkommet är medh påuan och hans hoop, är moot eller medh Christo,

Thet sette

Om noghot annat är gudz tienist, än ath man holler hans bodh, såsom är menniskiofunder the gudh jntit budhit haffuer,

Thet siunde

Om menniskian kan warda salig for sina fortienste skul eller aff blotta gudz nåde och barmhertigheet,

Thet ottonde

Om closterleffuerne haffuer noghor grund j scrifftenne,

Thet niyonde

Om noghor menniskia haffuer, eller haffuer hafft mact annerlunda sticta om sacramentit j wijn och brödh än Christus sielfwer jnsatt haffuer,

Thet tiyonde

Om man skal halla sich widh nogher oppenbarilse som seyas skeedda wara andra än the som j then helga scrifft beslutna äre,

thet ellofte

Hwad skääl finnes j scrifftenne om skerseeld,

Thet tolfte

Om man skal wörda dyrka eller tilbidia helgonen, Och om helgonen äre wore forsuarare, patroner, midhlare eller fordactingare jn for gudh,

Til thet första spörsmålet som är, om man måå vndfalla helga manna lärdom, kyrkiones brukningar och sidhwenior the som icke haffua gudz ordh medh sich, gaff Doct. Pedher thenne epterscriffna swar ordh fråå ordh. Galle

Thet första spörsmål haffuer j sich ij. stycke som först är om man måå vndfalla helga manna lärdom, ther til swaras såå, The helga scrifft som är aff gudhi then helga anda haffuer högd och diwpt sinne såå ath hon ey rätteliga och clarliga vnderståndes mongestadz vtan hon bliffuer vtlagd och vttyd epter then helga andes sinne och mening, som S. Pedher han sägher och klagade epist. ij. c. iij ther han berörer om S. Pauli lärdom och fleres j gambla och nyia testamentet, Jn epistolis Pauli sunt quedam difficilia intellectu que indocti et instabiles deprauant sicut et ceteras scripturas ad suam ipsorum perditionem, Thet är såå mykit sagdt, J Pauli lärdom finnas noghor haard och grundig stycke til ath begripa och vnderstå hvilken olärde och ostadiga menniskior eller lärare haffua wrongeliga vthlagdt och vthtydt som the haffua och giordt andra scriffter sich sielffuom till fördömelse som finnes och in actibus apostolorum c. viij. at then ethiops eunucus som war mechtiger och j wål hade drotningenes in Ethiopia all hennes rikedoma och håffuor, farande fråån Hierusalem påå sin wagn heem jgen, lass han j propheteboken Ysa. liij. som så lydher, Tamquam ouis ad occisionem ductus etc. Thet är, Som jtt fåår som ledes til at slactas och som jtt lamb som ligger tyst thå thet klippes såå skall han tiya eller wara tyst, Thet vnderstood icke then Ethiops, thå kom gudz engel tagandes Philippum förde honom til mannen, än Philippus sade til honom, Förståår tw thet tw läss, Suarade Ethiops seyandes, Huru skal iach thet forstå vtan noghor lärer mich? Her medh beuises snarliga ath

the helga scrifft hon är mongestadz såå haard och grundigh ath hon jngalunde kan förståndas rätteliga vtan lärare och vthtydare, Nw fins thet at the som haffua talat och vthtydt the helga scrifft både j thet nyia och j thet gambla testamentit äre helge men, som S. Pedher clarligha och witterliga beuiser j sin epistole ij. Pe. j. såå seyandes, Helga menniskior som haffua vthlagdt the helga scrifft och prophecier the hafwa icke talat aff sich sielffua, vtan the haffua warit jngiffna aff then helga anda, for the saker sägher S. Paual j. Cor. xij. Then helge ande haffuer skift nåder gåffuor och ämbete j then helga kyrkie, sombliga haffuer han giffuit nådher til at interpretere och vthtyda talet j the helga scrifft, sombliga haffuer han satt til apostla, sombliga til lärare, sombliga til vthtydare j the helga scrifft, Nw epter thet the helga kyrkies lärare haffua lärdt och vthtydt the helga scrifft icke epter theres eghen wilia vtan epter then helge andes jngiwtilse, Then som vnfaller helga manna lärdom, han vnfaller gudh och then helga anda som genom them haffuer talat.

Men thet andra stycket j thetta spörsmålet, om man måå vnfalla kyrkiones brukningar och seduänior som icke gudz ordh medh sich haffua, thet är the icke grundade äre påå the helga scrifft, ther måå såå swaras, The kyrkiones brukningar och seduänior som skäliga äre, och icke haffua noghen twädregtigheet medh scriftene, huilka holne äre j longan forlidhen tijdh aff wore forfädher helge och lärde men som forfarne warit haffua j the helga scrift mykit mera än noghon lärd man nw kan wara, än thå the icke kunne beuisas aff texten in biblia, for ty thet är mykit giordt lärdt och skickat aff första predicare och thera epterkommande som wore apostlane och theres epterföliare som icke är scriffuat thet som beuisas kan medh S. Pauels lärdom j. Cor. vj. Thå iach komber til idher thå wil iach skicka alt annat, och han säger jntit huadh thet är han wille skicka, Och S. Joannis tridie epistola ther sägher han til then han tilscriffua wil, Jach skulle mykit scriffua tich til än iach wil thet icke medh bleck och penna vtan med samtal, än huad han talade ständer icke scriffuat, Sammalunda actuum xv. et xvj. ath Paulus

och Silas the gingo om kring til the rwm the hade predicat och formanade them at halla thet apostlane och ålderfädrane hade lärdt och befalt them än huad thet war stonder jntit benempt j scrifften och såå mong anner otalig stycke finnas som jntit är scriffuat, thå haffuer vtan twäkan the helga kyrkia, thet är kyrkiones formen, först apostlane och seden theres epterkommande mykit laghat och skickat aff then helge andes jngefft som nw är och lenge haffuer warit kyrkiones skäliga och gudheliga brukninger och sedhwänior, Her pååkan mykit beuisas ath man icke mååoch icke eller skall vnfalla sådana kyrkionnes brukningar och sedwänior som nw är sagdt, Sååsäger och S. Augustinus til en prest som kallas Cassilianus och stonder scriffuet in decreto dist. xj. J all kyrkiones ärende ther man finner jntit rördt om j the helga scrifft, thet skal man halla for lagh almoghens goda sedwänior, och the wore forfädher the haffua laghar och skickat ther om.

Olauus

Til samma spörsmål hafwer iach sååswarat.

Esa. xj
j. Pe. j.
Mat. xxiiij

Til thet första spörmål är märkiendes ath then helga scrifft giffuer oss mongestädes fore om gudz ordh, ath the jngalunda förwandlas kunna, vtan som gudh them sagt haffuer sååblifua the til ewigh tijdh, Hwar nw lärarena eller helga doctores och kyrkiones brukningar haffua rätzliga gudz ordh for sich, ther samma ordh ey misbrukat warda och draghen j frå theres rätta forstond Mååman jngalunda vnfalla them, Ty j sådana saker achtar man gudz ordh som doctores och kyrkiones brukning föra, och icke doctores eller brukningena, Men hwar samma doctores eller helga men, teslikes och kyrkiones brukningar eller seduenior som jcke haffuer retzliga gudz ordh for sich, mååman them wel vndfalla for ty huar såicke wåre, ath man motte them vndfalla ther the ey hade gudz ordh medh sich, thå wåre jngen skelweng emellen gudz ordh och menniskies ordh, epter thet man jntit there vnfalla kunde, och wille sååfölia ther aff ath gudh och menneskior wore lika, epter thet theres ordh lika wore, men hoo är sååoforstondig ath han sådana stycke wille tillata? Teslikes wille och fölia ther aff jtt forblistret wäsende,

ty ath lärarene haffua ofta farit wille och scriffuit twert emoot gudz ordh, offta haffua the och scriffuit huar emoot annan, Skulle man nw icke måå vndfalla theres ordh ther the icke hade scrifftena för sich, Moste man och anamma theres wilfarelse, och mong stycke som wore emoot gudz ordh, och emoot huart annat, och skulle man påå sidzstone ey weta huar han bliffue, Math. vij et xxiiij.

Jtem Christus haffuer offta forwarat oss at wij skole tagha oss wara for falska propheter som vnder hans nampn j stoor häligheet kommandes worde, Och S. Paulus badh ath wij skulle all thing pröffua behallandes thet som gott wåre, Teslikes rådher och S. Johannes oss ath wij icke scole troo alla andar, vtan forsökiat om andanar äre aff gudhi eller ey, Hwar man nw icke vndfalla motte menniskios lärdom eller brukningar, hade Christus och hans apostlar fåfängeliga giffuit oss sådana lärdom, Men thet kan jw jngen redheligen menniskia säya, ath Christus eller hans apostlar skulle noghot haffua fåfengeligit lärdt oss, Ther fore moste aff nödenne fölia her vth ath man wel må vnfalla helga manna lerdom och kyrkiones brukningar, ther the icke haffua gudz ordh for sich. j. Thess. v j. Johan. iii j

Såå haffuer thet och aff första begynnelsen altijdh warit at huar och en haffuer warit frij til ath anamma aff menniskio lärdom såå mykit han haffde fornummet komma offuer eens medh scrifftenne latandes thet andra fara, thet bekenner S. Augustinus mongestädes j sin scriffuelse, thet och jnsat är j påwans laghböker, Sammalunda är om kyrkiones sedhwänior eller brukningar, huilka ganska offta haffua warit foruandlade j fortijdhen som aff hystorier och påuans laghböker clarliga nogh for öghomen är, haffua the nw såå offta til förenne warit foruandlade, är jw clart påå tagha ath man än nw måå vndfalla them och forwandla ther vdinnan epter lägligheeten, Her medh är thenne artikel claar nogh såå ath her icke flere bewijss göres behooff, än thå ath man wel flere åstadh komma kunde, Nw epter thet docter Pedher galle haffuer fast annerlunda swarat till thetta första spörsmålet, såå ath hans swaar äre twärt emoot tesse min swar, ther han bäär fore noghor lööss skääl, will iach nw haffua Dist. ix.

them for hender, huilken nest gudz hielp wel skole til baka driffuas ty the haffua eñ lööss grund,

Och är först merkiandes ath han haffuer icke rätt swarat til artikelen eller spörsmålet j thet första stycket, For ty spörsmålet lydher om man måå vndfalla helga manna lärdom ther the icke haffua scrifftena for sich, Ther swarar han såå til j sin beslutning, Epter the helga kyrkios lärare haffua lärdt och vthtydt the helga scrifft icke epter theres eghen wilia vtan epter then helge andes jngiutelse, then som vndfaller helga manna lärdom, han vndfaller gudh och then helga anda som genom them haffuer talat, Thetta är jw icke suarat rätt til spörsmålèt, for ty när helga lärare vthtydha scrifftene icke epter theres eghet sinne, vtan epter then helga andes mening, thå haffua the scrifftene, thet är gudz ordh medh sich, såå ath then them thå vndfaller han vndfaller gudz ordh, Men spörsmålet lydher ther vppå om man må vndfalla theres lärdom när the icke haffua såå gudz ordh medh sich, ther skulle han haffua swarat til, Här warder jntit fråghat om man kan forstå scrifftena vtan vthtydhare eller ey, Her frågas om man måå vndfalla then vthtydelse som icke haffuer scrifftena medh sich, Thet är intit twiffuel ath wij skole haffua lärare, Ty Christus haffuer sielff såå befolt när han vthsende sina apostlar och läriungar, ath the vthgå skulle j hela werldena lära och forkunna hans wilia, Men artiklen lydher ther vppå om man måå vndfalla theres lärdom när the annat lära än gudh them befolt haffuer, Och thet är nw til forenne beuisat ath man thet göra måå, och aldrigh skal doctor Pedher annat kunna medh noghen redelighet beuisa,

Math. vii.

Och skal man her weta ath lärarene haffua then befalning aff gudhi ath the skola forkunna gudz ordh clart och reent, vtan all tilsätning, såå framt the icke skola warda beslagne medh lögn, Ty gudh haffuer strengeliga forbudhit, ath man huarken skal tagha noghot aff hans ordh eller legia ther noghot til, Och S. Paulus sade thet wara jtt forbannat ting ther annat worde predicat än thet han predicade, wore thet än ängelen aff himmellen som thet giorde,

Prouer. xxx. Deut iiij. et xij Gala. j.

Såå är thet och noogh witterlighet ath thet Paulus predicade thet war gudz ordh, och moste her såå fölia vth ath lärarena ey annan befolning haffua j thetta stycke vtan til ath forkunna gudz ordh, Huilkit Christus och sielffuer offta bekenner ath han jntit talade aff sich sielff vtan aleena som honom aff fadhren befolt war, Hade nw Christus och hans apostlar icke macht til ath tala annat än them aff gudhi befalt war, kan jw jnghen wara såå oforstondigh at han giffuer noghro lärare större macht än the hade, Och wil her så fölia aff ath såsom lärarena göra offuer theres befalning när the predica annat än thet gudz ordh jnnehalla, såå äre wij icke heller plichtige til ath höra them j sådana saker, Lärarena haffua wel befalning ath the vthtyda skole scrifftena for them som äre oforstondige, men them är jntit befalet ath the noghot skola tilläggia aff sitt eghet, Ty gudz oordh äre noogh fulkomblighen såå ath them jngen menniskies tilsätning behooff görs, Såå äre the och claar och liws noogh j sich sielff, som Dauid sägher j psalmen, Men ath the synes somme städes wara oss swåår til ath forstå, thet är icke ther aff at gudz ordh haffua noghot mörker medh sich, vtan aff woro oforstondigheet och oforfarenheet wij medh oss haffua, Såå war thet och medh then Ethiops som doct. Pedher omtalar, Såsom thet icke är solenne skul ath then ther kranck öghon haffuer icke kan see vppå henne, hon är jw claar noogh j sich sielff och görs ey behoff at hon warder vplyst eller forclarat, men the kranka öghonen haffua skullena, Såå är thet icke eller gudz ordz skul om the icke forstonden warda, vtan wor eghen skröpligheet och oforstondigheet komber thet åstadh, Ty säger och S. Petrus ath olärde och ostadiga menniskior forfalska scrifftena, Ther fore skole lärarena som haffua forfarenheet j scrifftenne, vthtyda scrifft medh scrifft, såå ath then scrifft som synes wara mörk eller oforstondelighen, skall vthleggias medh then scrifft som claar och forstondelighen är, men jntit skola lärarena leggia til aff sitt eghet, som sagdt är, Och thet är clarliga noogh forstondandes aff the S. Petri ordh som doct. Pedher jndragher, ij. Petrij j. the ther såå lydha, Jnghen prophetisk scrifft haffuer vthlägning

epter noghor mandz eghet sinne, Ty at jnghen prophecia är fram kommen aff meniskio berådh, vtan helga menniskior haffua talat, rörda aff then helga anda, Her säger jw S. Petrus ath jngen prophetisk scrifft kan vthleggias eller vthtydas epter noghors mandz eghet sinne, For ty såsom thet haffuer warit then helge ande som haffuer vthgiffuit scriftena, såå moste han och wara then samme som henne vthläggia skal ther som vthlägning görs behooff, Och thet skeer när then scrifft som oss oforstondelighen synes, warder vthtydt medh then scrifft som forstondelighen är.

Men ther doct. Pedher wille seya ath helga men som wore Ambrosius Augustinus Hieronymus och flere sådana haffua warit fulle medh then helga anda, såå ath theres vthlägning haffuer warit then helga andes vttydelse, ther fore moste man halla sich widh them, Swarar iach såå til, Mich är jntit twiffuel ath the helge lärare haffua jw hafft then helga anda, Men thet moste likauel bekenna huar och en som theres böker lääss, ath then helge ande icke haffuer altijdh regerat them när the scriffuit haffua, epter thet the offta (aff menniskios skröpeligheet) haffua scriffuit emoot huar annan, offta emoot sich sielffue, och en offta emoot gudz ordh, När wij nw skulle altijdh bliffua widh theres vthtydelse och forlata oss ther vppå ath the haffua hafft then helga anda, hade wij en löss och owiss grund, epter wij icke wiste när the hade warit regerade aff then helga anda, och när han them icke regerat hade, Ther fore moste man läsa theres scrifuelse medh fornuft gifuandes granna act vppå huru the bruka scriftena, fornimme wij at the bruka henne rätt, skole wij gerna taga vidh theres scrifuelse, men huar the icke hafua drabbat påå rätta meningen som the gerna giordt hade, skole wij lata theres vthtydelse fara, Jcke haffuer thet heller warit theres wilie ath wij mera skole fölia them epter än som wij see them haffua rätt vppåå ståå, Thetta är jw så clart at her icke görs behoff läggia mong ordh vppå, och wore thet stoor oförståndigheet wilia thet neka,

Så wil iach nw komma til then andra delen j doctor Pedhers swar, som är om kyrkiones brukningar, Och som han gifuer före ath

apostlane och theres epterföliare haffua mykit skickat som icke wart scriffuit etc Hoo är then som ther vdinnan twijffuel haffuer? Apostlana haffua jw mykit bedriffuit och skickat besynnerliga j vthwartes åthäffuor och skickelse som intit wart scriffuit, Doch wart sååå mykit rikeligha noogh scriffuit som oss görs behoff til wor saligheet, Men iach wille gerna weta aff doctor Pedher huru han wille bewijsa huad stycke thet är som apostlana haffua skickat, epter thet är icke scriffuit, Jach weet weel ath Sanctus Paulus ordinerade och skickade mong stycker när the Corinther thå han kom til them, Teslikes och ath Johannes mykit handlade medh Gaio när han kom til honom, Men iach wille gerna weta huad stycke thet haffuer warit, och wille gerna weta aff doc. Pedher huru han wille beuisa noghor aff the stycke, all then tijdh the icke wordo scriffuen, Doch är iach ther wiss vppå at han thet aldrigh bewijsandes warder, noghor fåå stycker vndantaghandes, Ey görs oss heller behoff ath weta huadh stycker thet haffuer warit, För ty huar thet hadhe giordz oss behoff, hade thet wisseligha vtan all försumelse wordet scriffuit, Men nw epter thet icke wart scriffuit är thet jtt wist tekn at thet oss intit görs behoff, j. Cor xj.

Och hwar doctor Pedher wille säya, ath än thå mong the stycke som apostlana skickat haffua ey wordo scriffuin, haffua the doch wordet hallen j Christenheeten man epter man j frå apostlanes tijdh, och äre sååå aff jtt longdt brwck och sedhwane kommen til wor tijdh, Suarar iach så til, Mich är wel witterlighit ath någhor fåå stycker äre än nw j brwkning som j fråå apostlanes tijdh haffua hallen wordet, som är, halla söndaghen helig, halla pascha och pientzdagha medh noghor fåå annor stycke, Men sådana stycke röra wor saligheet jntit vppå, epter thet wij wel kunne warda salighe än thå wij sådana stycker aldrig hölle, Och om lägligheeten sååå tilkraffde, kunde the wel forwandlas j en anner motte än som the nw äre, thet ther aff clarligha merkias kan, ath mong stycker som j apostlanes tijdh vpkommen wore, haffua sidhen medh tijdhen wordet forwandlat, Som är, ath man icke skulle äta bloodh eller

thet som war forquafft, Jtem ath flere biscopar än en plägadhe wara j en stadh Jtem emellen prester och biscopar war jngen åtskilnat, och mong annor stycke kunde iach wel vpräkna, som j apostlanes tijdh worde hollen, och nw jntit hallas, Haffua nw wore föräldra forwandlat sådana stycker, the ther doch vpkommen wore j apostlanes tijdh, huilkit the och wel göra motte epter lägligheeten (ty menniskiones saligheet icke henger vdi såådana vthuertes ting) Såå haffue wij och (vtan twiffuel) samma macht ath forwandla epter lägligheeten j the stycker som än nw hollas ther man icke haffuer gudz bodh for sich, ath man thet enkom halla skal, Thet samma är och brukandes medh the sätt och skickelse som epter apostlanes tijdh vpkommen äre och icke haffwa gudz oordh for sich ath the moghe forwandlas epter läghligheeten, som thet j fortijdhen altijdh skeedt är,

Och wil iach her för theres skul som oförfarne äre j hystorierne jndragha noghor stycke som äre forwandlat, J fortijdhen war thet
Cypri. li. iiij epist. ij
såå, ath när en prest bedreeff noghon oppenbarligh last, wardt han affsatt såå ath han ey mera reknades för prest, Men nw sägher man ath en prest warder well satt aff sitt embete såå ath han thet ey brwka skal och är likawel en prest, såå war thet icke j fortijdhen,
Ex cano. apost. c. vij
Jtem then biscop eller prest som bekymbradhe sich medh werldz-
Ex cano. apost. c. xxx et Chalce cō. xxv
ligha omsorgh, sattes aff sitt embete thet halles nw intit, Jtem then som gaff peninghar ther före ath han skulle wardha biscop eller prest, han wardt aff satt, och han teslikes som peningana togh, Men nw måå inghen bliffua biscop medh mindre han skal giffwa påwanom peningha Jtem hystorierne halla jnne ath Marcellus pawe skickade xxv. j Room som kallades cardinaler, the ther döpa skulle them som fullo j fråå hedhendomen til Christi troo, och begraffua them som dödhe woro, huilkit och j long tijdh så hallet wardt, Men nw är en sådana forwandling skeed medh tesse dödhgraffuare och döpare ath the äre som konungar och förstar, Och annor otaligh mong stycke kunde man wel vpräkna ther påwans laghböker äre fulla aff, huru j mong stycke j fortidhen for tusende åår och sidhan

noghot epter haffuer wordet hallet och brukat, som wore forfädher for noghor hundrade åår haffua förwandlat, och än offta ganska oredeligha, aff huilkit jw noogh merkias kan, at kyrkiones vtwartes brukningar eller ceremonier äre ostadigha som altijdh mykin forwandling skeer vdinan, Jcke haffua heller sådana brukningar warit eens j alla forsamblingar, vtan huar kyrkia hafuer jw hafft noghor besynnerlighen sätt och åthäffwor som för öghon är, Tripar. hyst li. ix. c. xxxviij

Såå besluter iach nw her vth, ath man well måå vndfalla kyrkiones brukningar the ther icke haffua gudz oordh medh sich, Och ath doctor Pedhers skääl och bewijss intit kunna skaffa her emoot, Jcke kunna heller Augustini ordh som han jnförer mera hielpa honom än at man skal halla almoghans godha sedhwänior, at icke forargilse vpkommer ther ey behoff giordes, Men sådana sedwänior äre icke staduga, vtan warda offta forwandlade, så at andra brukningar wore för twsende åår och andra äre nw, som tilförenne bewijst är, Och huar sedwänian icke wore godh, skulle man henne jngalunde halla,

Och förundrar mich storliga huru doct. Pedher jndragher thet som ståår bescriffuit j apostla gerningane, ath Paulus och Silas gingo om kring j städherna och förmanade them ath the skulle halla thet apostlane och åldersmennena j Hierusalem stadgat och påbudhit hade, Och sägher han ath thet icke är scriffuit huad thet war för stadgar, Thet doch så oppenbarliga bescriffuit ståår at jtt barn må kunna merkiat, och war thetta, ath hedningane som wordo christne icke skulle omskäras och halla thet judiska sättet som en part aff juderna wille at skee skulle, vtan alene at the skulle haffua återhåld aff thet som affgudhar offrat war, och aff bolerij, Tesse stadhgar predicade Paulus och Silas at the hedningar som wore christne wordne skulle halla, Och läther doct. Pedher her grant pååskina huru oachteliga han lääss scrifftena, thet honom doch fast annars göra borde, Och her medh synes mich wara noogh swarat til hans skääl, och teslikes til then första artiklen.

Thet andra spörsmålet.

Om wor herre Jesus Christus finnes haffua befalet Påuom, biscopom eller prestom, noghot wälle eller herradöme offuer menniskiona, annat än thet alena at the skola forkunna gudz ordh, Och om noghre andra prester bör wara än the som thet göra,

Galle Doct. Pedhers swar,

Til thetta spörsmål som haffuer ij. stycke swaras så til thet första Mat. xviij. at aff thenna ordhen som Christus sade til S. Peder på alla Christna menniskios wägna, Om thin broder syndar emoot tich gack och rätta honom emellan honom och tich etc, men om han icke lyder tich så tagh medh tich en eller ij. etc, Om han icke hörer tich thå sägh thet för kyrkionna formen, lyder han icke kyrkionne thå ware tich som en hedninge eller publican, Aff thetta Jesu Christi bodh är full macht gifuit pawom, biscopom och prestom ofuer alla Christna menniskior, och thetta är en andeligh mackt som kallas jtt andeligit swärdh moot alla the som olydige äre gudz bodh, och them på gudz wägna j all the ärende som them förhandla bör til församblingenne bestånd, Thenne andeliga macten brukade och förkynnade S. Pauel ofta som han sielfuer scriffuade til Tytum biscop säyandis, The menniskior som äre j willo emoot christna troo och äre näpste en tijdh och annan tijdh och icke lyda them skal tu och thina fly och vndvika, Teslikes förkynnar S. Pauel j. Cor. v. säyandis, Om nogher j bland jdher som kallas broder, thet är christen, finnes wara sköractigher eller drinkare eller annat, medh honom skole j jnthet omgåss, och icke näpste en for ena obequämeliga synd j skörheet så at han gaff honom diäffuulen j wåll til at pina hans crop, Her aff thenna scrifftenne och flere såådana bewisas hwadh macht påwar, biscopar och prester the haffua offuer menniskionar annat än förkynna them gudz oordh.

Til thet andra stycket om noghro andra prester böör wara än the som predica och forkynna gudz ordh, Swaras såå til som S Pawel säger j. Cor. xij. Roma. vij. til the Ephe. iiij. ca. vpräknas

monga handra andelighen ämbete, huilken the helga kyrkie behooff görs som först är Apostlar, propheter, lärare och mong andron sådana ämbete som ther opräknat warda, ther vdi äre och prester then ther rätt tilsee wil, Jtem presta ämbete är bidhia for almoghan som beuises Johelis. ij. ther propheten säger såå Emellen woknhuset och altaret, thet är j templet, gräte presterne som äre gudz tiänare och sade, Herre spaar follkena, spaar och giff titt folk icke j fordärff, Huilkit ytermera fulkomnas j presterne som äre j nyia testamentit, for ty som Paulus sägher til the Corinther scriffuande nemliga thet som skeedde j gambla testamentit thet war en figura beteknande thet som skee skulle fulkombligha j thet nyia testamentit, Jtem som S. Lucas scriffuar xviij. c. sade Christus, Thet är tilbörlighit altijdh bidhia och icke aflata, Thet vttydher then ärlige läraren Beda och sägher, Altijdh bidhia thet är läsa eller siunga vij. kyrkiones tijdher wedher thet sinne såå vthtyde och glose the fornemda Christi ordh, Jtem Dauid propheten han sannar och thenne vthtydelse och sägher, Siw sinnom om dygnet thå sagde iach tich loff herre, Jtem S. Pauel sägher j Cor. iiij, äre alle prester Christi tiänare them sägher han såå, Mennisker skola sådana mening hafwa om oss som wij ärom Christi tiänare och vtskickare hans sacrament och lärdom til almoghen, och annor sådana andeligh tiänest som prester äre plichtoge göra almoghen, Thet lärde och S. Jocobus j sit v. ca. och sägher, Siwknar noghor jbland jdher thå jnledher kyrkiones prester ath the bidhia offuer them smöriande them medh olie j herrans nampn, och om han är j noghen synd ath the forlatas honom, Jtem yppesta ämbethet presterna haffua, thet är ath sacrera och wiya wors herre lekamen och offra honom för menniskiona, som S. Pawel scrifuer til the Hebreiska j v. capitel och sägher, Hwar och en biscop eller prester som är vthtaghen och opsätter aff mennskier, och skickadher til ath offra gåfuor och offer for menniskiones synder och sagde och vptalde stycker och margh skääl, görs thet mykit behoff ath flere prester bör ath wara än the alleenast som predika och lära.

Min swaar.

Olauus Til then första delen j thetta spörsmålet, Om pawar biscopar och prester är noghot herradöme befalet, skal man merkia, ath Christus Jesus icke hade thet wärff her til werldenna ath han noghot werldzligit herradöme skicka eller förnyia skulle, vtan aleena til at
Jōh. xviij. vpsökia och frelssa menniskiona som borttapat war, Och sade han at hans rike icke war aff tesse werldenne, therföre war han och of-
Math. xvij Math. xx fuerheetenne eller herskapet vnderdånig och gaff keysarenom skatt, lärandes oss ath wij skulle och gifwa keysaren thet keysaren tilhörde, och stadhfeste ther medh thet herskap som war j werldenne för än han her kom, Thet samma giorde och hans apostlar Petrus och
Roma. xiij j. Pe. ij. Paulus, the lärde och at man skulle wara thet werldzliga herskapet vnderdånigh, Her wil fölia ath pawar biscopar och prester all then tijdh the wilia bekenna sich för Christi och apostlanes epterföliare kunna the jngalunde haffua noghot werldzlighit herradöme, epter thet Christus sielff jntit herradöme hade, icke wille han heller, för ty, en tijdh war mykit folk församblat och wille göra en konung aff
Jōh. vj. honom, men han gömde sich vndan och wille ther icke til, Apostlaner wore icke heller herrar, ty at S. Paulus scriffuar om sich och the andra apostlanar så säyandes, Ther skal man halla oss före, at wij äre Christi tiänare och redheswänar offuer gudz heemligheeter,
j. Cor. iij. Wore nw Christus och apostlanar icke herrar, moste aff nödhenne fölia ther aff at theres epterföliare som föra skole samma embetet, icke kunna heller wara herrar, så at thet icke feela kan, at huar the begynna warda herrar wenda the jgen wara Christi och apostlenes epterföliare, Ther fore scriffuar och S. Petrus til presterna
j Pe. v. såå säyandes, Födhen Christi hioordh som är j bland jdher, och haffwer acht påå honom, ey nödhighe vtan sielffuiliandes, ey för noghen sleem winning skul, vtan medh jtt frijt moodh, icke heller som herrar offuer arrffuet, vtan heller såå ath j ären hioordhenom för jtt epterdömelse,

Her seer man nw clarliga ath the icke skola wara herrar offuer Christi hiord, vtan predica och födha hiorden medh gudz ordh, ty

honom tiänar ey annor födha, Och her medh är noogh suarat til första delen j thetta sporsmåll.

Til then andra delen j spörsmålet, swarar iach såå til, ath man jngalunda kan beuisa medh then helga scrifft ath noghro andra biscopar eller prester wara skole vtan the aleena som predica och bekymbra sich medh gudz ordh, for ty forkunna gudz ordh är presta embete, såsom smidha, är smedz embete, och såsom then icke rätzliga kallas en smedh som icke pläghar smidha, Såå är icke heller then rätzliga en prest som icke predikar, ther fore kallas the och j scrifftenne heerdar ath the skola födha gudz fåår, medh gudz ordh, och wachtare eller tilsiyare, ath the skole haffua tilsyn medh gudz almoga ath the fåå gudz ordh, och annat sådana kallas the j scrifftene som doch alt lydher vppå predikan, och aldrigh warder jngen noghot annat beuisandes aff then helga scrifft när hon brukas som thet böör sich, och ther medh är swarat til thet spörsmålet.

Til thetta fornemda spörsmåål haffuer doct. Pedher och mykit annerlunda swarat, doch medh fögho skäl, som wij nw skole fåå höra, och wil han först beuisa at påwar biscopar och prester haffua herradöme offuer menniskiona, medh then scrifft ther Christus så sagde, När thin brodher syndar tich emoot så gack och straffa honom emellen tich och honom aleena etc, men hörer han icke tich, Mat. xviij. så tagh medh tich en eller twå etc, hörer han them icke såå sägh thet kyrkione (thet är) forsamblingenne, hörer han icke forsamblingena, såå halt honom som en hedninga och publican, Såå lydha Christi ordh, J thenna ordh (säger doctor Pedher) är påuar biscopar och prester macht giffuit ofuer menniskiona, For ty han forståår såå tesse ordh (sägh kyrkione) thet är, kyrkiones formen, såå ath then them icke hörer, han skall hallas som en hedninge och publican (thet är) man skal jngen vmgengelse haffua medh honom, än thå thet är fast annat säya, sägh kyrkione, och ath seya, sägh kyrkiones formen, thet iach nw bestå later, Men huru rätt han brukar tesse ordh welie wij nw höra, Först säger han ath tesse ordh wore sagd til S. Pedher påå alla Christna menniskios wägna, Her läter han

åter see huru granneligha han haffwer läsit texten, Ther talas jw icke så at ordhen skola enkom lydha på S. Petrum, ty j thet rwmet warder han icke eens nempder, men ordhen lydha til huar och en aff apostlanar, sedhan til huar och en Christen menniskio, Thetta sägher icke iach j then acht ath nogher stoor skade kan wara ther med j thet stycket som doct. Pedher ther säger, men thet säger iach, ath honom borde giffua grannare acht vppå texten när han såådana saker handla wille, for ty monge enfollige menniskior giffua honom stora macht, och forlata sich ther vppå ath thet skal alt wara rätt som han säger, När som nw han är såå forsumel j scrifftenne och icke giffuer acht vppå huru hans ordh komma medh henne offuer eens, bedragher han mongan man medh sich, Ther fore, jw flere the äre som forlata sich på hans docterskap och wijsdom, jw grannare acht skulle han giffua pååa scrifftene ath han jngen bedroghe, Såå vppå thet man åter komber til hans bewijss jgen är her och märkiandes ath han icke heller swarar her rätt til then första delen j thet andra spörsmålet, for ty, spörsmålet lydher om pauar biscopar och prester hafua fått aff Christo befalning på noghot werlzlighit herradöme, och ther swarar doct. Pedher såå til, at the haffua fåt ena andeligha macht och jtt andeligit swerdh, och ther lyda hans skääl och bewijss vppå, och menar han sich haffua wel giordt sakene fyllest ther medh, Doch weet iach icke fulleligha huru iach thetta forstå skal, Haffuer han thetta swar vthgiffuit j en oforstondigheet, så ath hans mening haffuer så warit ath han haffuer wel swarat, mää man wäl ynka och forbarma sich ther offwer, ath honom som så litit formå skal så stoor macht tillagdt warda, Haffuer han och thet giordt icke aff oforstondigheet, vtan j foracht at epter thet han wel wiste paues biscopes och prestes herradöme icke kunna beuisas aff oscriftenne, vtan heller at thet är emoot scriftenne, Doch på thet at spörsmålet icke skulle wara vtan suar, haffuer han wisseliga giordt ther icke redeliga vdinnen, honom hade jw boordt ath bekenna sannindena, epter thet han henne wiste Men (gudh betret) wort ståått och herradöme förtagher oss thet ath wij icke wilie bekenna sannin-

dena then wij doch wel wete. Oss är alle witterligit nogh at biscopar och prester är en andelig macht och swerdh befalet aff Christo, huilkit andeliga swerdh är gudz ordh som S. Paulus sägher, medh samma swerdh skole the regera menniskiona, och äre the ther vdinnen tiänare och icke herrar, For ty apostlana hade samma machtena och wore doch icke herrar vtan tiänare, epter som S. Paulus säger til the Corinther j then första epistelen som för berördt är, Och j then andra epistelen til samma Corinther säger han såå, Jach kallar gudh til witnesbyrd pååmin siel, ath iach icke än nw kom til Corinthum, thet är skeedt for then skul ath iach skonade jdher, jcke så ath wij äre herrar offuer idher pååtroones wegna, vtan wij äre hielpare til jdhor glädhi, Jtem noghot ther epter säger han wij predike icke oss sielffua, vtan Jesum Christum for en herra och oss for jdra tiänare for Jesu skul, Her aff seer man jw clarliga ath apostlana woro icke theres herrar som the predicade fore och regerade medh gudz ordh, vtan the wore theres tiänare, Såå kan jw jngen wara så oforstondigh ath han wille seya at Christus skulle haffua giffuit biscopar och prester större macht än han gaff apostlanar, Ther fore epter apostlana icke wore herrar vtan tiänare, kunne icke heller påue biscopar och prester wara herrar medh mindre theres rätta embete moste jw bliffua til baka, Om then andeliga machtena wil iach tala j thet fierde spörmålet, och ther medh måå wara swarat til thetta stycket,

Ephe. vj.

j Cor. iiij.

ij. Cor. j.

ibidem c. iiij

Til thet andra stycket ther doct. Pedher menar sich wilia beuisa at andra prester wara skole än the aleena som forkunna och predica gudz ordh, Och wil iach giffua scrifftena före som han thet medh beuisa wil, Först scriffuar S. Paulus til the Romerska såå seyandes, Såsom wij vdi en lekamen haffuom monga lemmar men alle lemmar haffua icke alt samma ämbetet, Såå ärom wij nw monge en lekamen j Christo, men serdeles ärom wij huar annars lemmar och haffuom huar for sich besynnerliga gåfuor epter then nåde som oss giffuin är, Haffuer noghor prophetiam såå skal hon emnas epter troon, haffuer noghor jtt embete såå achte han ther vppå, lärer

Roma. xij

noghor såå achte han ther vppå, formanar noghor såå achte han ther vppå, giffver nòghor såå giffue vdi enfolligheet, regerer noghor såå regere medh vmsorg, gör noghor barmhertigheet såå göre thet medh frögd, Tesse är Pauli ordh til the Romerska, men til the Corinther sägher han såå, Embeten äro mongahandra, men herren är en etc, och ther epter, Them ena warder giffuit aff andanom wijsdoms
j. Cor xij tall, them andra warder giffuit clocheetz tall aff samma andan, enom androm troon aff samma andan, enom androm the gåffua at göra helbregda aff samma andanom, enom androm vnderlig ting ath göra, Enom androm prophetia, Enom androm åtskilia andar Enom androm mongahandra tungomål, Enom androm mongahandra tungomålz vttydelse, Alt thetta gör then ene och samme anden, delandes huariom sitt som honom tyckes, Och än ther epter säger han, Mon alle wara apostlar? mon alle wara prophetar? mon alle wara lärare? mon alle wara krafftuerkare? mon alle haffua gåffuor til ath göra helbregda? mon alle tala medh mong tungomål? mon the
Ephe. iiij alle vttyda? Jtem til the Ephesier sägher Paulus så, Christus haffuer sombliga satt til apostlar, sombliga til prophetar, sombliga til euangelister, sombliga til heerdar och lärare etc, Ransake nw thenne ordh hoo som wil såå grant och såå räät som han wil, warder han doch icke jtt ordh finnandes ther vdi som lydher ther vppå ath noghro andre prester wara skole en the som predica gudz ordh, Och forundrar mich huad doct. Pedher kom j sinnet ath han wille beuisa medh thenne ordh som alt lydha vppå andeliga gåffuor, wara sådana prest som icke predikar, är jw jngen andelighen gåffua, ther fore kan thet icke her vdinnen forstondet warda, och som thet icke warder her medh vpräknat såå kan thet icke heller her medh beuisas, Annor skääl moste doct. Pedher giffua fore thetta wil jntit binda.

Ther näst gåår han til och will thet beuisa medh thet som ståår scriffuit Johelis j thet andra capitel huru presterne både for almoghan etc, sägher han ath presta embete är bidia, for ty skedde thet j gambla testamentit som war een figura mykit meer skal thet skee

j thet nyia testamentit, O huilken grooff och stoor blindheet är medh thenne mannen, och är thet for gudhi claghande, at thet eenfåldiga folk skal sådana lärare haffua som icke bätre förstånd haffua j scrifftenne, Hoo haffuer lärdt doct. Pedher thet, at bidhia skal wara noghot besynnerlighit embete j thet nyia testamentit? thet kan jw ingalunde förståndas aff Johelis ordh som han ther til indrager, ty thet lekameligha presterskap som war j thet gambla testamentit, beteknade icke noghot lekameligit, vtan andelighit presterskap j thetta nyia testamentit, j huilkit presterskap huar och en Christen menniskia beslutas, Och är Christus j samma presterskap ofuerste presten, som apostelen clarligha vttydher til the Hebreer, Och såsom the prester j gambla testamentit bådho för folkit, så bidhia och the prester j thetta nyia testamentit, ther huar och en Christen menniskia är prest epter thet sätt som beteknat wart medh thet gambla presterskapet, Ther före haffua och Christus och Jacobi v. apostlana lärdt oss ath wij skole alle bidhia huar for annan inbyrdes, Christus haffuer icke ena reso, vtan altijdh lärdt och förmanat oss at wij skole bidhia wor himmelska fadher j hans nampn haffuandes trona, och huad wij bidhie skal warda oss giffuit, sådana är jw icke Johan. xvj. Mar. xj. aleena sagdt til presterna, vtan til huar och en Christen menniskio, ty Christus loffuar så vth ath huar och en som bedher han skal fåå, och then som sökier han skal finna och then som clappar honom Mat. vij. skal warda vplatit, Men huar doctor Pedher wille säya, ath oss är wel allom befalet at bidhia, doch är prestomen befalet besynnerliga at the skola altijdh bedhia, Ther swarar iach så til, Oss är allom aff Christo befalet at wij skole altijdh bidhia och icke fortröttas, Så Luce xviij. sägher och S. Paulus til oss alla, ath wij skole wara jdhkelige j bönerna, Och at wij skole bidhia vtan återwendo, Och at männena Roma. xij. j. Thess. v. skola bidhia j all rwm, Och huad görs her behoff mykit vpräkna, j. Timo. ij. är thet så clart vppåå tagha at wij alle skole altijdh bidhia, så ath iach dristeligha säya måå, ath then icke kan wara en rätt Christen menniskia som icke bedher altijdh vtan återwendo, icke så förståndandes ath man skal altijdh läta gåå mwnnen och såå bidhia

För ty, Christus Jesus som haffuer lärdt oss ath wij skole altijdh bidhia, han haffuer och lärdt oss ath wij icke skole wara mongtalighe j wora böner, aff huilkit jw noogh förståndandes är, ath then böön som wij skole altijdh haffua kan ey skee medh mwnnen, men hon moste stå j hiertat, Ther före är then böön wij altijdh haffua skole, en jnnerligh tränktan, åstundan och hiertans begiäre til thet oss behoff görs, En sådana innerligh begiäre kan altijdh wara j hiertat ää huad wij göre, Såsom thet är medh then som sitter j fängilse, ää hwad han gör, äter eller dricker, soffuer eller wakar, ligger eller sitter, thå haffuer han jw altijdh ena innerligha tränktan ther epter ath han motte warda lööss, Så skòle wij och haffua ena jdhkeligha tränktan ther epter ath gudh wille giffua sina nådh ther til at hans nampn worde heliget j oss, at hans rike motte tilkomma, ath hans wilie skee motte, och annat sådana som wij begiäre, Och thetta är en andelighen böön, och ligger all machten påå henne, Men then böön som skeer medh mwnnen är en ringa sack emoot tesse andeligha bönenne, Och huar hon skeer ther tesse icke är j hiertat, thå är hon mera en försmädelse än böön för gudhi,

Her aff är jw clarligha noogh förståndandes, ath wij alle skola bidhia, och thet skal skee altijdh, Ther före kan thet jw inthet besynnerlighit andelighit embete wara j Christenhetenne, som noghra besynnerligha personer haffua skole, epter thet är almennelighit, Men doctor Pedher han talar om siw kyrkiones tijdher ath noghro skole wara som thet embetet skola haffua ath läsa och siunga them, Så wil iach gerna weta aff honom hoo thet befalt haffuer ath presterne sååda tijdher läsa och siunga skola? doch han haffuer ther swarat til, och säger ath Christus haffwer thet befalet, ther han sååsägher, Thet är tilbörlighit ath altijdh bidhia och jcke aflata, Thet vthtydha Beda och Glose (sägher han) altijdh bidhia, thet är, läsa eller siwnga siw kyrkionnes tijdher, Sååswarar nw iach her til,ath skola Christi oordh så förstonden warda at han haffuer meent siw kyrkiones tijdher ther medh thå skola presterna jntit annat göra än läsa och siunga samma tijdher natt och dagh, och aldrigh soffua

eller annat göra, aleenest skola the läsa samma tijdher, ty texten lydher clarliga (epter som doct. Pedher lääss honom) ath the skola bidhia och icke aflata, Och strax the noghot annat tagha sich före ath göra än läsa och siunga låta the aff bidhia, men texten haller ath the icke skole aflåta, ja her tiäna och S. Pauli ordh medh som sägher, ath bidhias skal vtan återwendo, Och såå fölier her aff ath doct. Pedher giorde emoot Christi bodh när han såådana screff, ty han läät aff (så länge han screff) ath läsa och siunga samma siw tijdher, Wende sich han her vdinnan huru han wil, thetta fölier aff hans vtlägning som han förståår texten, Men iach troor ath presterna icke skola mykit tacka honom för sådana vttydelse, epter thet wille icke wara för theres bętzta huar then scrifft så förståndas skulle, Jcke brukar doct. Pedher heller the ordh rätt som Beda sägher, ty så lydha the påå latin, Dicendum est autem eum semper orare & non deficere qui canonicis horis rogare non desistit, aut omnia que iustus secundum deum gerit & dicit ad orationem sunt reputanda, Thet är, Then säyes altijdh bidhia och ey återwenda, som j laghligha eller förescriffna tijdher icke återwender ath bidhia, eller och, Alt thet en rätuijss man gör och talar epter gudz wilia, thet är alt räknandes til bönen, Tesse ordh giffua jw icke thet medh ath Christi ordh ther han sade ath man skal altijdh bidhia, skole förståndeu warde om siw kyrkiones tijdher som doct. Pedher them indragher, Och kan man her aff jw clarligha merkia at han så wel wrongeligha lärarenes scriffuelse brukar, som han misbrukar then helga scrifft, j. Thess. v

Såå wil iach än nw (som her tilförenne) gerna weta, hoo presterne befalet haffuer ath the skola läsa och siunga siw kyrkiones tijdher? Och huar doct. Pedher wille åter swara medh Dauidz ordh som han och indragher, the ther så lydha, O herre, Siw resor om daghen loffuade iach tich för thina rätwijses domar, Thå swarar iach, Tesse ordh giffua oss thet til kenne at Dauid loffuade och prisade gudh siw resor om daghen för hans rätwijses domar som han hade honom latit förstå, Men her aff kan man jw icke göra noghot bodh, såå ath noghor skal för then skul wara plichtigh til ath Psal. cxviij.

göra så, ath Dauid så giorde, Oss är icke budhit ath wij alt skole göra som Dauid giorde, annars moste wij och göra sådana offer som han giorde, och mykit annat, Eller huar thet och såå är ath thet Dauid giordhe är presterne til jtt exempel, ath såsom han loffuade gudh siw resor om daghen, såå skole och the läsa och siunga siw tijdher, Wille iach åter gerna weta hwi man skal så enkom tagha ther exempel aff som Dauid giorde j then sack, epter thet man hafuer ther intit bodh vppa? Thet är scriffuit, ath Daniel propheten badh sin böön til gudh tre resor om daghen, Hui tagher man icke ther exempel aff? Eller hui toogh icke Daniel exempel aff Dauid och badh sina böön siw resor om daghen? Doch weet iach wel ath doct. Pedher warder her ingen skääl aff scrifftenne föregiffuandes, Men iach wil än nw giffua honom noghot annat före, Om iack kunde thet bewisa ath Dauid hafuer sielff icke loffuat gudh siw resor om daghen, epter som doct. Pedher the siw resor förståår, Hwad wil han thå säya ther til? Dauid säger, Jach skal welsigna herran j allan tijdh, hans loff är altijdh j min mwn, Jtem, J gudhi skole wij loffua heela daghen, epter som j then Hebreiska texten står, War nw gudz loff altidh i Dauidz mwn, och ath han loffuade gudh heela daghen, är jw clart pååa tagha at han thet icke giorde aleenast siw resor om daghen, Ther före moste man så förstå tesse ordh at thet ena är icke emoot thet andra, Och är merkiande ath thetta talet, siw, pläghar taghas j scrifftenne for jtt fulkommelighit taal, eller thet som mykit är, Så sägher ock Solomon, Siw resor om daghen faller then rätwise, och ståår vp jghen, Thet är jw icke så förstondandes, ath han enkom faller siw resor och huarken meer eller mindre, Vtan thet är meningen, ath han faller offta och offta ståår han vp jghen, Säger och teslikes Dauid om gudz oordh, ath thet är siwfålt bepröffuat, thet är, Thet är offta och mykit bepröffuat, Såå äre och tesse Dauidz ordh förstondandes, Siw resor om daghen loffwadhe iach tich, thet är, Offta eller monga resor om daghen loffwade och prijsade iach tich herre, Her aff är jw noogh förstondandes ath man jngalunde kan beuijsa the siw tijdher (som brukas plägha) medh tesse oordh,

Danielis vj.

Psal. xxxiij. Psal. xliij.

Prouer. xvj.

Och wil ther til komma, ath samma siw kyrkiones tijdher jnghen grund haffua j then helga scrifft, så ath huarken bodh eller exempel är j scrifftenne om sådana tijdher, Och är ther före ey annat än menniskio funder och dicht, ää huru länge thet hafuer brukat warit j Christenhetenne, Och är säyandes om them som Christus sade, Thetta folkit nalkas mich medh sin mwn och hedhrar mich medh sina läppar, men theres hierta är longt j frå mich, men the tiäna mich fåfängdt lärande then lärdom som är menniskio bodh, Doch kan henda at her warder en annan tijdh mera omtalat,

Uide Cassi. li. iij. c. iiij.

Matth. xv.

Så sägher och doct. Pedher ath presterna äre Christi tiänare til ath vthskiffta hans sacrament, huilkit han bewisar medh S. Pauli oordh, Teslikes dragher han ock S. Jacobs ordh ther til som så lydhandes äre, Om noghor är siwck j bland jdher, han kalle til sich the åldersmen j församblingenne och late bidhia offuer sich, och smöria sich medh olio vthi herrans nampn, och trones bön warder them siwka hielpandes etc,

j. Cor. iiij.

Jacob. v.

Ther swarar iach så til, at thet är iach begiärandes ath doct. Pedher wille thet bekenna, ath presterne haffua thet embete at the skola befatta sich med sacramenten (än thå at S. Pauli ordh mera lyda på lärdom än sacrament) kunna the likauel jngalunde rätzliga sacramenten vtskaffa medh mindre the och predica, för ty, när ther icke warder predicat medh, weet thet eenfåldiga folk icke huad sådana sacrament haffua betydha, och kunna så ey heller them rätzligha vndfå, Och när presterne thetta göra skola, wil ther wel fölia aff ath the ey fåå wara herrar, som doct. Pedher gerna wille, vtan moste wara tiänare, thet han och bekenner j then niyonde artiklen ther han kallar them kyrkiones tiänare etc Och sägher han yttermera ath presternas yppersta embete är ath wiya och consecrera wors herris lekamen, Men ther sägher iach ney til, Och wille iach gerna weta huru han wille sådana ordh bewijsa när the honom nekat warda, Doch är iach ther noogh wiss vppå ath han sådana aldrigh medh noghon redeligh skäl bewijsa kan, Han moste jw bekenna (är han ey aldeles blind) ath thet är presternes yppersta em-

bete som Christus them mäst befalet och budhit haffuer ther och mästa machten på hänger, och thet är predike embete, huilkit
j. Cor. v. gudh så högeligha bwdhit haffuer, ath Sanctus Paulus sade, We mich om iach icke predicar, Så är thet och medh alla prester, ath we them om the icke predika, Och för prediko embete skul kallas the heerdar, tilsiyare och annat sådana, som föresagdt är, Men jngenstädes haffuer man thet j scrifftenne, ath Christus haffuer budhit presterne ath the skola consecrera eller wiya hans lekamen och blodh, vtan haffuer thet giffuit them och allom christnom menniskiom j sköön, ath när the wilia anamma hans lekamen och blodh, måå the thet göra, doch så ath thet skeer honom til åminnelse, och icke annars, Men predika haffuer han strengeliga budhit them widh högsta förmaledielse, ther före moste thet och wara theres yppersta embete, Och kan man wel warda saligh än thå at man aldrigh hölle herrans natwardh, men aldrigh kunne wij warda salighe medh mindre wij warda lärde medh gudz ordh, ther wij skole sätia wore troo til, och warda så andeligha deelactige aff Christo som är gudz ordh, thetta är jw clart nogh,

Men ther doct. Pedher sägher ath presterna skola offra wors herris lekamen för menniskionar etc, Spör iach honom til, hoo honom thet lärdt haffuer at Christi lekamen warder offrat aff prestomen, Huru han wil thet medh scrifftenne bewisa? Doch beuisar
Hebre. v. han thet medh apostelens oordh til the Hebreer, huilken oordh han ey rätzliga förtälier, för ty så lydher texten, Huar och en öfuerste prester then aff menniskiom vptaghes, han warder sätter före menniskionar j the ting som gudhi på röra, at han skal offra gåffuor och offer för synderna, Her medh måå man clarliga see (gudh bätret) thenne mandzens stoora blindheet, och huru han misbrukar scriftena, Apostelen talar ther om then öfuersta presten som war j thet gambla testamentit, och war en figura til Christi andeliga prestersca p som j samma epistel så clarliga vttryckis at jtt barn må kunna merkia thet at doct. Pedher misbrukar samma ordh, Och giffuer apostelen ther clarliga fore huru the monga offer som wåre j thet

gambla testamentit, medh oxar, kalffuar, lamb etc, beteknade thet ena offret som Christus sich sielff offrade påå korset, j huilkit offer the andra offren hade en ända, Och haffuer thetta offret ena ewiga krafft såå ath flere offer ey behöffuas, Och görs her icke behoff mykit om talas, for ty ordhen äre j sich sielff såå claar ath the icke wilia then wägh vth som doct. Pedher them dragher, Och om man än wille giffua honom thet til forenne ath förberörda ordh skulle lydha vppå the prester som äre j thet nyia testamentit, kunde han doch likauel icke beuisa ther medh ath the offrade Christi lekamen, epter thet ath ordhen äro icke såå lydandes, Men nw huarken the lydha vppå tesse prester eller Christi lecamen, kan man noogh merkia huru the warda misbrukat,

Såå sätter iach och her huar och en Christen menniskio som jtt rätt forstond haffuer, for en domare huru thesse ordh ther doct. Pedher sägher presterne offra Christi lekamen, medh the swar han haffuer giffuit påå then niyonde articlen komma offuer eens Ther säger han ath jngen haffuer macht til ath noghot förwandla j thetta sacramentit j såå mykit som thet haffuer sin warilse och är aff Christo jnsat, Nw är thet jw claart noogh at Christus thet icke jnsatte for noghot offer som alltijdh offras skulle, vtan ther til ath wij hans lekamen äta skulle och dricka hans bloodh honom til åminnelse som Sanct. Lucas och S. Paulus clarliga scriffua, Haffuer nw icke Christus jnsatt thet for offer, icke måå heller noghor förwandla här noghot vdi, som Doct Pedher sielffuer bekenner, Hwi sägher han thå ath presterne offra Christi lekamen? Heller är icke thet forwandla sacramentzens warilse, göra ther jtt offer aff som Christus icke haffuer jnsatt for offer?

Christus badh ath när wij wille halla hans natwardh, skulle wij äta hans lecamen, och dricka hans bloodh, Han sagde icke ath wij skulle offra honom, han offrade sich sielff, ther är thet noogh aff, Men huar wij wilie offra honom påå nyt for synderne, göre wij hans offer om jntit som han offrat hafwer epter thet wij icke late oss ther medh åtnöya, och såå korsfeste wij honom på nytt, som

befructandes är ath noghor hundrade åår haffuer warit giordt, som her epter skal ytterligare forclaras Såå besluter iach nw her vth ath jnga andra prester böör ath wara, vtan the aleena som predica gudz ordh, epter thet ath bidhia kan jw jntit besynnerligit embete wara, medhen thet är allom befalet, Ey göras heller the prester behooff som Christi dyrebara lekamen och bloodh offra skole, ty thet kan jntit offer wara, Men vthskifta och ministrera sacramenten lydher vnder predico embete, Ther fore böör icke andra prester wara, vtan the som predika gudz ordh, Och her medh är noogh swarat til thenne artikelen.

Thet tridie spörsmålet.

Om theres lagh, bodh eller stadgar, kunna binda menniskiona til noghon synd om hon göör ther emoot,

Doct. Pedhers swar

Galle Til thenne spörsmåål swaras såå, Theres bodh som äre och kallas wara prelater och kyrkiones formen, thå the äre rätfärdige och draga mennisken til salighetena, thå är och theres bodh sannerliga wårs herre bodh, ty säger gudz son som är hans wisdom Prouer. viij. Lagmen och lagsättiare eller domare the döma thet rätfardiligit är genom mich, än ty at kyrkiones prelaters bodh kallas menniskios bodh, for ty the äre menniskior, och for ty ath the framsättia och kungöra bodhen, doch likauel til första oprinnelsen och begynnelsen, thå äre the sannerliga vthgiffna aff gudi som Christus sade Johannis v. Min fadher han arbetar her til, iach och såå erbetar til ath behalla och forwara all creatur j sina naturliga warilse, huilkin creatur han ey skapar på nyio for ty han haffuer them til forenne ensin skapat, Såå forwarar Christus the helga kyrkio icke j såå motto ath han sticter noghor nyia kyrkio annen än then samma han stictade medh thet första såsom en planterare sätter och såår j jordena sädene som wexer medh tijdhen och icke strax synes wara fulkomnat til sin naturligha fulbordning, Ty giffuer alzwoldiger gudh iämt titt och dageliga nyia jngeffter j thera hierta som formennena äre, til ath regera och styra the helga kyrkio som är en forsambling, och ther fore heta

sådana thera lerdom och stadgar, menniskione stadgar, än som sagdt är äre the likauel gudz jnskiutelse eller jngift, Thenne liknelse som är om planteeran och the helga kyrkies fulbordan medh tijdhen, och icke all påå en tijdh, Hon är grundat påå thet nw sagdt är Jōh. v. Nw om än så wåre ath kyrkiones formens och prelaters wåre enest menniskionne bodh (än ty icke såå är) thå skal man likauel lydha there bodh, epter thet at the bruka thet j the helga kyrkio, thet gudh haffuer them befolt, Christus haffuer sagdt Lu. Then jdher hörer han hörer mich och then jdhert bodh forsmår han forsmår och mit bodh, och Christus sagde Math. xxiij Påå moyse stool såte scriftlärdhe och phariseer alt thet the seya och biuda jdher thet hollen och gören, Såå sägher och S. Påuel scriffuande til the hebre. xiij c. Waren lydoge jdhre formen och vnderliggen them, for ty ath the waka såå som the skola och göra gudhi rekinskap for idhra siälar, än the som göra moot thera bodh och stadgar, the tilbindas til synd som the ther offuergong haffua giordt, enkannerliga om ther komber vdi forsmädelse, Til thes större styrkilse och macht säger iach, om wore fädher kyrkiones formen wore til hopa kommande j then helge andes eendregtigheet och noghot stiktade thet som skulle hallas menniskione til saligheet, Jach menar och holler for sanning at thet the fädher stiktade war mera aff then helga anda än aff menniskiomen och then ther moot giorde han brute euangelium for ty Christus sade, Ther ij. eller iij. til hopa komma j mit nampn ther är iach medher them stadfestandes och jngeffwandes alt thet the stadga och biudha, Ther binder kyrkiones formens lagh och bodh them til synd som ther göra emoot,

Min swar

Til thetta spörsmålet är märkiandes, Ath jngen påue, biscop eller prest haffuer then macht ath han kan medh sin eghen ordh och bodh bindha menniskiona til noghon synd, ty thet är aleene synd som är emoot gudz bodh, Och huar biscopar och påwar kunde binda meniskiona til synd såå ath hon skulle göra ena synd ther medh, ath hon giorde emoot theres bodh, thå wåre åther jngen skel- Olauus.

weng emellen gudz bodh och menniskio bodh eller stadhgar, epter thet the lika krafftigh wore, Och motte man thå jngalunde vndfalla theres ordh och bodh, thet doch annerledes är j första articlen bewisat, ath wij wel måå vndfalla theres lärdom och bodh när the icke haffua scrifftena for sich, Må wij nw vndfalla them, såå binda the jw oss ey til synd, annars motte wij jw jngalunde vndfalla them, Och epter thet ath thenne artikel mykit lyder jn medh then första artiklen, ther fore tiena och the swar som ther giffuen äre her til medh, Ty wil iach icke mong ordh leggia her vppå,

Til thetta fornemda tridie spörsmål haffuer och doct Pedher swarat mykit annerlunde, doch medh fögo skääl som wij nw fåå höra, Först widh han tagher sich fore ath swara til samma spörsmål om prelaternes påbodh och stadgar, gör han som wel tilbörligit är en åtskelnat emellan samma prelaters bodh, och säger ath the som rätwijss äre och draga til wor saligheet the måga seyas wara gudz bodh, thet iach och wel bekenner, ty the äre thå epter gudz ordh, och bör thå hallas widh synd såsom gudz bodh, och kunna icke annars seyas wara oss til saligheet, for ty wij hafue icke annan wäg til saligheten vtan genom gudz ordh, När prelaterna sådant biuda bruka the icke theres vtan gudz bodh epter theres rätta befalning aff gudhi, om sådana bodh lydde jntit spöörsmålet (ty ther om war jngen twäkan) vtan aleena om the prelaternes bodh som icke hade gudz ordh medh sich, J ty nw doct. Pedher gör thenna åtskilnat pååå prelaters bodh och giffuer somblighom macht, giffuer han jw them androm jngen macht Doch drager han endels twärt emoot sich sielff noghor skäl fram medh huilka han menar wilia beuisa ath prelaternes bodh ofuer alt skola hollas vtan åtskelnat widh synd, Ther sägher iach ney til, och at jntit menniskio bodh som icke är grundat j gudz ordh kan wara menniskione til saligheet ey eller kan binda hennes samwet
Mat. xv. til synd om hon them icke holler, epter thet Christus sielf säger thet wara ena fåfengeliga gudz tiänist som skeer epter menniskio bodh och lärdom, Och S. Paulus rådher oss ther til ath wij som dyrt äre
j. Cor. vij. Coloss. ij. jghen köpte icke skola warda trälar vnder menniskiors bodh och

lärdom, När menniskionar tala aff them helga anda, thå är thet icke theres vtan gudz oordh the tala, aff huilkit man warder bunden til synd om man göör ther emoot, Men när the tala aff sich sielffua är thet fast annars, Jcke tiäna heller Solomonis ordh som doctor Pedher indragher til ath bewisa thet medh, ath thet biscopar och påwar etc, påbiwdha skal alt wara aff gudhi, ty samma ordh lydha på herrar, konungar och förstar, som texten clarliga innehaller, Nw är tilförenne noogh bewisat, ath biscopar och prester etc, äre (epter gudz befalning) jnga herrar eller förstar, ther före kunna Solomonis ordh icke förstååss om them, Och om man än wille tellåta thet ath samma ordh skulle och warda förstånden om prelaterna, kan man doch likawel icke länger komma ther medh, än aleena är aff gudhi så mykit som rätt är j theres lagh och domar, Ty gudz wijsdom sägher så genom Solomonem, J mich regnera konungerna, Prouer. viij. och laghförarena döma thet rätwijst är, Her seer man jw at the döma thet rätuijst är j gudz wijsdom, Men ther prelaterna göra nyy lagh som gudz bodh icke innehalla, göra the offuer theres befalning emoot gudz bodh som föresagdt är, Så är thet och clart noogh at thet icke kan wara rätt som är emoot gudz bodh, och är för then skul ingalunde stadgat eller dömdt j gudz wijsdom, Så seer man nw huru longt doc. Pedher kommer medh tesse ordh,

Ther näst wil han samma sitt vpsåt bewisa, medh then innerligha werkan som Christus haller sina försambling widh macht medh, och formerar henne görandes henne mera och mera fulkombligha, och sätter för jtt exempel, som thet är medh jtt trää, som medh tijdhen wäxer til, och bliffuer mera och mera fulkomblighit, Så wil han och ath thet skal tilgåå medh Christenheetenne, ther gudh skal altijdh giffua prelaterne som henne regera skola, nyy inskiutilse, Och sådana sin skääl wil han bewijsa medh thet som Christus Johan. v. sagde, Min fadher werkar alt her til, iach werkar och, Mén huar så skulle tilgåå j Christi försambling, ath altijdh skulle nyy lärdom och inskiutilse komma aff gudhi genom prelaterna, wille fölia jtt oskickelighit regemente j Christenhetenne, Och wore thå all then

helga scrifft fåfängeliga vtgiffuin, förty, huad giordes oss sådana gamwl scrifft behoff epter thet wij altijdh skulle fåå nyy inskiutilse och lärdom aff prelaterne som och så wel wore aff gudhi som then scrifft wij haffue fått aff apostlar och prophetar? Wille och fölia ther vth, ath jw länger Christenheten stodhe, jw bätre och fulkombligare worde hon, så ath hon skulle nw mykit bätre och fulkombligare wara än hon war j apostlenes och theres näst epterkommandes tijdh, Och at the prelater j wor tijdh äre skulle haffua ganska fulkombligare lärdom än Christus sielff och hans apostlar haffua hafft, ty ath (som doctor Pedhers lijknelse innehaller) trädh är mykit bätre när thet är vpwoxet, än när thet är lijtit, så moste och Christenheten wara nw fulkombligare, lärdomen och teslikes bätre än han war j apostlenes tijdh, Och så wille warda falst alt thet Christus och apostlana sagdt haffua om then forförilse som skulle komma j werldena ther Christenheten skulle så förwärras aff, ath kerleken skulle förkolna, och ath troon skulle näpligha finnas på jordenne när Christus skulle komma til domen, Mong annor oredheligh stycke wille och fölia her vth, som iach för kortheetenne skul beståå låter, Såå kan jw hwar och en som noghot förstånd haffuer, clarligha merkia ath thet doctor Pedher fåregiffwer om the nyia inskiwtilsen, ingalunde wil bliffwa beståndandes, epter thet, ther wil såå mong oredheligh stycke epterfölia, huar hans mening och föregifft bliffue bestondandis,

Ytterlighare, hwar man och såådana nyy jnskiutilse annamma skulle, wille iach thå gerna weta aff doctor Pedher huru wij skulle skicka oss j the stycker ther prelaterna äre emoot hwar annan j theres lärdom? Hwrw skal man weta huilken parten thå haffwer rätt? bådhe kunna the jcke haffwa rätt, när the äre emoot hwar annan, Men ath the offta äre emoot hwar annan, är såå oppenbart aff pawans laghböker ath thet jnghen neka kan, huru biscopar och pawar haffwa warit emoot hwar annan, ja thet är än såå j dagh, Jach menar ath doctor Pedher jw bekenna moste ath then parten haffuer rätt som bätzt dragher offwer eens medh then helgha scrifft, och ath then

andre som icke dragher offuer eens medh henne moste haffua orätt, för ty epter scrifftenne moste man döma ther om, Och wil så fölia her aff ath lärarena skola rätta sich epter scrifftenne, Skola the nw rätta sich epter scrifftenne som gamwl är (thet doctor Pedher ey neka kan) såå moste thå fölia ther vth, ath nyy inskiutilse icke tiäna wilia, Ey kan heller thet wara mögelighit ath gudh skulle giffua prelaterna noghot annat jn, än thet hans oordh jnnehalla, epter thet (som til förenne beuijsat är) ath han haffuer så offta förbwdhit at läggia noghot til, eller tagha noghot aff hans oordh, För ty, huar han gåffue annor jnskiutilse jn, än som then helga scrifft jnnehaller, giorde han sin eghen ordh ostadigh, som ther påå lydha ath wij aleenast skole halla oss widh them, Och kunde wij aldrigh tryggeligha tagha widh sådana nyy jnskiutilse, mädhen gudz oordh så oppenbarligha jnnehalla ath wij skole alene bliffua widh them, Sägher och Christus om then helga anda, Han skal tagha vthaff mino och förkunna jdher, Huru skulle han thå noghot ingiffua prelaterne annat än thet Christus lärdt haffuer? ty sägher han och ytterlighare, Hugsualaren then helge ande, huilken anda fadheren skal senda j mitt nampn, han skal lära jdher all ting, och giffua jdher alt jn thet iach jdher sagdt haffuer, Her aff kan man jw merkia huilken en lööss grund doctor Pedher byggier vppå, som så högt achtar prelaternes staggar och bodh,

Joha. xvj

Joha. xiiij.

Så sägher han och ytterligare, ath huar prelaternes bodh än wore menniskio bodh aleena, skulle man likawel lydha them, ty Christus sade, Then jdher hörer han hörer mich, then jdher förachtar han förachtar mich, Jtem, Påå Mosi stool sittia the scrifftlärde och phariseer, Alt thet the biwdha jdher göra thet görer etc, Jtem, Warer jdhra förståndare lydighe, och vndraghen för them, ty the waka offuer jdhra siälar etc, Ther swarar iach så til, ath huar tesse scriffter skulle så förståndas som doctor Pedher menar, wille åter fölia ther aff ath then helga scrifft intit giordes oss behoff, epter thet wij hadhe jw altijdh prelaterna för oss, them skulle wij höra, Men epter thet gudh biudher oss så offta ath wij skole bliffua widh hans

Luce. x

Mat. xxiij.

Hebre. xiij

oordh, kunna tesse för berörda scriffter ingalunde så förståss som doct. Pedher them indragher, Och är för then skul merkiandes, ath när Christus vthsende sina läriungar, gaff han them före huad the skulle predika, så ath the icke alena hade hans befalning til at predika, utan han sade them och huad the predika skulle, Och vppå thet ath theres oordh skulle teste mera ståå til troendes sade han, ath then them hörde, han hörde och honom som sådana oordh och befalning vthgiffuit hade, Ther aff kan jw icke fölia ath the skulle haffua then macht ath the motte säya oss före huad the wille, vtan ath the skulle thet säya som Christus them befalte, Och när the thet giorde, then them thå förachtade, han förachtade Christum som them thet befalt hade, och ther medh måå wara suarat til then första scrifften,

Mat. xxiij. Til then andra, ther Christus sägher, På Mosi stool sittia the scrifftlärde och phariseer, Alt thet the biwdha.jdher göra thet görer etc, Swarar iach ath meningen är j them oordomen, ath när the scrifftlärde sittia påå Mosi stool, thet är, när the bruka hans embete, är man plictig at göra alt thet the sätia oss före, nw är thet och witterligit nogh at Mosi embete är, giffua folkena gudz ordh fore och icke annat, när som nw the scrifftlärde göra thet samma och seya oss gudz ordh fore, äre wij plictige til ath höra them, Men när the säya oss annat än gudz ordh fore thå bruka the icke Mosi embete och sittia icke påå Mosi stool, och äre wij ey plictige til ath höra them, ty Christus säger at wij skole höra them när the sittia påå Mosi stool,

Hebre. xiij. Til then tridie scrifften ther Sanc. Paulus säger, Warer jdra forstondare lydhige och vndraghen for them, ty the waka offuer jdra sielar etc, Thenne scrifften giffuer jw icke thet medh, ath wij skole wara them lydige j alt thet the wille seya oss fore, For ty huar såå wore, thå skulle man och offta wara them lydhig j the stycke som wore emoot gudh, som offta skeer j theres wilfarilse, Men ther haffuer jw icke S. Paulus rådt oss til, ath wij skola thå wara them lydige, Ther fore moste och tesse ordh såå forstås ath wij skole wara them lydige när

the seya oss gudz ordh fore, Ty j samma capitel til förenne säger och Sanct. Paulus, Tenker påå them som jdher föreståå, the jdher gudz ordh sagdt haffua, Her säger han ath the haffua sagdt them gudz ordh, Och epter thet the thet giordt haffua, är icke vnder ath han bedher the skola wara them lydhige, vtan twiffwel j gudz ordh och icke j annan lärdom, ty han sägher och strax epter, Läther jdher jcke vmföras, medh monga handra och främmande lärdom, aff huilkin ordh jw clarligha merkiandes är, ath wij skole wara prelaterne lydhoghe j gudz ordh och icke j främmande lärdom, Såå är och alt främmande lärdom som icke är gudz ordh, Och wil S. Paulus ath wij icke skole ther medh vmföras, Ther fore skole wij wara woro forstondare lydige j gudz ordh, Ty när the brwka them, waka the offuer woro sielar, Men (gudh sy forclaghat) Doctor Pedher och hans lijke disputera mykit ther om, huru the medh theres bodh skole wara wora herrar, och medh theres stadgar regera och råda offuer oss, Men waka offuer wore sielar ther bekymbra the sich icke mykit medh, Ty thet är them for stoort omack och theres ståtт for när, Och huar wore sielers saligheet låghe them såå mykit påå hiertat som theres ståått och herradöme, Toghe the wisseliga sakena anneredes före, Doch wij haffue fåt (aff gudz wrede epter wår eghen forskyllan) sådana heerdar som S. Paulus så om talar, Jach weet thet Act. xx. at sedhen iach skilies j fråå jdher, warda kommande j bland jdher, swåra vlffuar, the ther hiorden icke spara skole etc, Ja gudh forbarme sich ther offuer huru fåren gongandes warder när vlffwen skal wara theres heerde, Nw sägher än Sanctus Paulus icke aleenast ath vlffwar skulle vpkomma, vtan swåra vlffwar som icke skulle spara fåren, Ja (gudh bäthret) wij haffue j en long tijdh hafft såådana vlffuar for handene, som icke haffua spart oss, vtan lagdt oss swåra byrdhor vppå, them the icke haffua welet sielffue röra medh theres minsta finger, ther en annan tijdh om gudh såå föghar skal meera om talat wardha,

Sedhen säger doctor Pedher ath ther fädherne (som är kyrkiones formen) komma til hopa j then helga andes endregtigheet och

skicka noghot menniskione til saligheet, thet skal mera räknas wara aff them helga anda än aff menniskiom etc, Och ther swarar iach såå til som til förenne, Ath jntit kan wara menniskione til saligheet, vtan gudz ordh, Och ther fore när the skicka thet som salighetenne pååå rörer, thå forhandla the gudz ordh, annars skicka the icke om saligheetena, Men fädhrene som man kalla pläghar kyrkiones formen, komma offta til hopa, doch icke altijdh j them helga anda, ther fore forhandla the och offta the stycke som mera äre emoot them helga anda än medh, såå seer man wara skeedt medh mong Concilia, besynnerligha medh them som haffua wordet hallen j näst forlidhin try eller fyra hundrade åår, och haffua the offta warit thet ena Concilium emoot thet andra, som oppenbarligare är än thet noghor kan neka Huilkit jngalunde kan wara bedriffuet aff then helga anda Ther fore är thet och en lööss grund byggia vppå the stadhgar som haffua warit giorda j Concilijs, Och såå beslutar iach nw her vth aff all tesse stycke, ath biscopar, påuar, prelater och Concilia icke haffua then macht, ath the kunna binda menniskiona medh theris stadgar til synd, Ey heller gör man emoot troona eller emoot euangelia (som doctor Pedher menar) när man ther emoot sägher, icke wil eller thå then scrifften hielpa honom som han allegerar, huar twå eller tree äre forsamblade j mit nampn, ther är iach mitt j bland them etc, For ty the haffua icke j then motten warit samblade j Christi nampn, thå the togho sitt eghet sinne fore och icke Christi eller then helge andes, Och haffua thå her medh doctor Pedhers skääl jngen macht,

Thet Fierde spörsmålet.

Om the haffua macht medh ban skilia noghon widh gudh såsom en affhuggen ledamoot aff gudz forsambling, och göra honom til dieffuuls ledamoot,

Galle

Doctor Pedhers swar

Til thetta spörsmålet måå sammeledes swaras, som swarat är til then första delen j thet andra spörsmålet huilket som grundas pååå gudz ordh som scriffuas Mat. xviij. pååå the samma ordh grundas

all the andeligh macht som påwar, biscopar och prester the haffua, medh huilka the medh ban skilia en menniskio från gudh som jtt affhuggit ledamoot aff gudz forsambling och göra henne til dieffuuls ledamoot,

Min swar Olauus

Til thet fierde spörsmål om biscopar och prester haffua macht medh ban ath skilia menniskiona jfråå gudz forsambling, och göra henne til dieffuuls ledamoot, är först merkiendes ath gudz forsambling är en andelighen forsambling, ther monge äre j them helga anda forsamblade, såå ath then ther icke haffuer then helga anda han hörer tesse forsambling icke til, som Sanct. Paulus sade, Then ther icke haffuer Christi anda, han hörer icke honom til, Såå monge som äre j tesse forsambling the äre liffuandes for gudhi, gudz barn och Christi brödher, Men the som icke äre j tesse forsambling haffuandes then helga anda, the äre dödhe för gudhi och vnder dieffuulsens wold, Nw lydher spörmålet om biscopar och prester haffua then macht ath the kunna medh ban tagha noghen vtaff tesse andeligha forsamblingene (thet är) om the kunna tagha then helga anda som them haller j thenne forsambling, j fråå them, och göra them som wore gudz barn til dieffuulsens barn? swarar iach och säger ther kort ney til, såå ath thet ståår j jngen menniskios macht, vtan j gudz hender alena, Ty såå säger gudh genom Mosen, Jach dödhar och iach gör liffachtigh, Jach slåår och iach helar, och jngen är then som kan tagha eller ryckia vtur mina hender, Her säger jw gudh clarliga ath dödhen och lijffuet ståår aleena j hans hender, Nw som sagdt är, then är leffuandes som är j gudz forsambling, och then är dödh for gudhi som ther icke är, Och her sägher gudh ath thet ståår j hans macht, göra lijffactigh eller döödt, Ty han är then samme som kan giffua menniskione then helga anda som göör henne leffuandes, och han är och then samme som then helga anda kan tagha j frå henne jghen och jngen annar, Her aff är thet jw clart noogh ath thet icke är j biscopes eller presters macht ath the kunna medh theres ban driffua noghon vtaff Christi forsambling, For ty såsom the icke

Roma. viij

Deut. xxxij.

kunna giffua oss then helga anda j wort hierta, såå kunna the icke heller tagha oss honom jfrå, när oss gudh honom giffuit haffuer, Och epter thet the icke kunna tagha oss then helga anda jfråå, såå kunna the icke heller göra oss til dieffuulsens ledamoot, ää huru mykit the formalediya eller forbanna oss, Ty såå länge then helge ande är nääer oss, äre wij gudz welsignade barn och beskyddes och beskermes aff honom emoot all formaledielse och dieffuuls wold,

Men til thetta spörsmålet, swarar doctor Pedher korteliga, Doch twert emoot min swar, och säger j sin beslutning ath påwar biscopar och prester haffua ena andeliga macht medh huilka the medh ban kunna skilia menniskìona j fråå gwdz försambling och göra henne til dieffuulsens barn och ledhamoot, Och wijsar han til thet han haffuer suarat til första delen j thet andra spörsmålet (än thå at saken är ther ganska ringa vthrättat) Nw epter thet iach och j samma spörsmål vthloffuade mich wilia her noghot tala om then andeliga macht och swärdh, wil iach och nw medh kortheet thet fult göra, Och är först merkiandes, ath Christus gaff then macht j sina helga försambling och christenheet, ath ther motte frij vthropas ock förkunnas gudz ordh, så ath huar och en j samma försambling som gudh haffuer giffuit förståndet j sin helga ordh, mååa lära the andra som icke äre förståndige, ja the som haffua förståndet äre och plictige til at komma them til gudz ordh som wille fara, Nw äre gudz ordh sådana at the straffa syndena hardeliga, och them som henne bedriffua, Och trösta och hugsuala them som bedröffuade äre för theres synder, the ther så äre til sinnes ath the gerna wilia bätra theres liffuerne, När som nw en Christen menniskia hugsualar then andra som sich wil bätra medh gudz ordh och sägher henne syndernes förlatilse til, thå löser hon henne aff synderne, jcke j sin eghen krafft, vtan j gudz ordz krafft som hon förer, Teslikes och när then ene straffar then andra för synderne skul medh gudz ordh, och then som straffat warder icke wil besinna sich och bätra sitt liffuerne, thå warder han bunden til syndena och then plicht som ther wil epterfölia, Jcke så förståndandes at then ene kan bebinda then

andra aff sin krafft, vtan gudz ordh som fördt warder är thet som honom binder, och thå sägs och han binda som thet förer, Thenna machtena haffuer Christus giffuit j heela församblingena, såå ath huar och en Christen haffuer henne, och är plichtigh (huar så behöffues) at bruka henne, Nw än thå thenne macht är almennelighen, vthwälias doch likawel the förståndigeste til sådana embete, ath the then almennelige macht bruka och driffua skole, huilke thå medh gudz ordh binda them som icke wilia falla til fögho och bätra sich, Och lösa them aff som sich bätra wilia, såå ath lösa och binda är gudz oordz werk som brukat och fördt warder, Och är thet jntit twiffuel ath then medh gudz ordh bunden warder på jordenne, han är wisseliga bunden j himmelen, Och then ther på jordenne lööster warder, han är wisseliga lööster j himmelen, Thet gåår så til, ath epter Christus icke är sielff her lekameligha j sinne försambling, haffuer han sådana macht och befalning vthgiffuit j sinne Christenheet, at huem man tilsägher syndernes förlatilse pååa jordhenne på hans wägna, thet wil han halla fast och gilt lika som han thet sielff hade giordt, Och huem man förhaller syndena på jordhenne, thet wil han halla fast och gilt j himmelen, Så kan man her aff merkia ath thenne macht är en andelighen macht, lydhandes aleena på synder, och icke på noghot werldzligit ståått och prååal, eller til at göra noghor nyy lagh, som thet j en long tijdh haffuer wordet brukat, Ty så sade Christus, Them j förlåten synderne, them skola the warda förlåtna, och them j synderne förhalla, them skola the warda förhaldna, Och ther medh samma oordh lägger Christus sielff vth hwad han meente medh the nyclar han vthloffuade sich giffua skola S. Pedher, Och om samma macht talar han til alla apostlana, ath hwad the bindandes worde pååa jordenne, thet skulle warda bundet j himmelen, är alt såå förståndandes som föresagdt är om syndernes bånd eller förlosning medh gudz oordh,

Joh. x

Mat. xv

Mat. xvii

Yterligere är och merkiandes ath än thå thenna macht är andelighen, såå ath then ther syndar och icke wil bätra sich, warder medh gudz ordh andeliga bunden, och then sich bätra wil warder

andeliga löster, strecker sich doch thenna samma macht såwidt ath then som sich icke bätra wil måå vthskiutas aff then Christeliga forsamblingene, så ath han icke skal warda delactigh medh andra Christna menniskior aff Christi dyrbara lekamen och bloodh, och jngen skal haffua vmgengelse medh honom, såå warder han och likambliga bunden til jtt vtwartes straff påå thet han skal besinna sich och falla til fögho och bätra sich, Och ther lydha Christi ordh vppåå ther han såå sade, Om så är ath thin brodher syndar tich emoot, så gack och straffa honom emellen tich och honom aleena, är thet så han hörer tich, såå haffuer tw forwerffuat thin brodher, Men hörer han tich icke, så tagh`än nw medh tich en eller twå, påå thet all sack skal bestå widh tweggia eller triggia manna witnes ordh, hörer han them icke, såå sägh thet kyrkione (thet är forsamblingene) hörer han icke forsamblingena, såå halt honom som en hedninga eller en publican (thet är) haff jngen vmgengelse medh honom, Thetta är thet vtuartis straff som man nw pläghar kalla ban, ther en såå warder vtskutin aff the Christeliga vmgengelse ath jngen wil for hans misgerningar skul vmgåss medh honom, Och när han såå vtskiutes, thå sägs han giffuas dieffuullen j hender, som thet til gick medh then bolaren j Corintho, then S. Paulus sägher

j. Cor. v sich giffua Satane j wold til kötzens forderfwelse, påå thet ath anden skulle bliffua saligh, Huilkit icke såå forstondandes är ath Paulus hade then macht ath han kunde tagha noghon aff Christi andeliga forsambling och giffua honom dieffuulen j hender, Ty thet wore

ij. Cor, xiij nidherslå och icke vpbyggia Christi forsambling, Nw sägher han sich sielff icke haffua macht til niderslå vtan til vpbyggia (thet är) han sägher sich haffua fått macht aff Christo ath han skal tilhielpa ath the som äre vnder dieffuulsens wold, måå komma jn j Christi forsambling, Men jngen måå han tagha ther vth, När som gudh tagher then helga anda j fråå menniskione, thå faller hon sielff aff sin eghen skröpligheet j syndena, och komber såå j dieffuulsens snare, Men när som hon såå fallen är j dieffuulsens hender och wil icke besinna sich, warder hon vtskutin jfrå then Christeliga for-

samblingene, såå ath hon icke måå haffua deelactigheet medh them som synas wara quarra j Christi andeligha forsambling, och medh sådana vtskiutelse sägs hon giffuas dieffuullen j hender j såå motto ath hon som andeligha fallen är j dieffuulsens hender, skal och såå aff huar man hallen warda, huilkit henne skeer til kötsens forderffuelse (thet är) at hon måå blyias och hafwa ther sorg och bedröffuelse aff, ath hon såå vtskuten warder och måå såå kunna besinna sich falla til fögho och bätra sich, ath hennes ande må saligh warda på herrans dagh, Her aff är noogh forstondandes ath påuar biscopar och prester icke haffua then macht ath the kunna tagha noghen aff Christi forsambling skiliandes honom j fråå gudh, och göra honom til dieffuulsens ledamoot, ther medh är doct. Pedhers beslutning falsk, ja hade han en noghen acht giffuit på sin magistrum sententiarum, hade han jw icke så oforstondeliga swarat, Och her medh li. iiij. Dist. xviij synes mich noogh wara sagdt til thetta spörsmål,

Thet Femte spörsmålet.

Om thet herradöme som nw vpkommet är medh påuan och hans hoop, är moot eller medh Christo,

Doctor Pedhers swar.

Til thetta spörsmål, som är aff påuans, och hans hoop, må så til swaras om the spörsmål lydha på wärlzliga macht, huru hon är vpkommen huad ther til fulleligha swaras skal, är icke welforseet, än thet finnes aff euangelio som Lucas scriffuar xxij. ath Christus han swarade apostlane när the frågade sich emellen huilken aff them, j bland them skulle wara störst eller förste, Then som störst är j bland jdher han skal wara som then yngste, och then som är förste j bland jdher, han skal wara jdher tiänare, J thenna ordomen forbiwdher icke Christus them herradöme, än han biudher them halla ödhmiwkt och them wara tienstactiga, och ty han sade icke then som synes j bland jdher wara störst och förste, och giffuer han til kenna, ath han j them ordhom forbödh icke them eller theres Galle.

epterkommande herradöme, än han forbödh them högfärdh och omilheet som ochristna herrar och hedninga bruka plägha moot theres vndersåter, Och ty sadhen ther epter, Hedniska koningar och herrar the bruka sådana omilt herradöme moot sina vndersåtta, än icke såå j eller jdhre epterkomande, och ty bedher han them haffua omsorg och omack och granna tilsyn til thera vndersåta, widh thet samma sinnet screff S. Påuel Timo. til seyande, Then som begiärar biscops werdigheet han begiärar jtt gott och milt embete, Hade nw Christus j thenna fornemda ordhom forbudit sina apostla och theres epterkommande plat alt herradöme, thå wore S. Gregorius fordömder for olydigheet, och monga andra heligha påwar och biscopar prelater och prester medh honom, som thå äre likawel salige, S. Gregorius han war mectigher och riker, än han war och ödhmiwker milder och hielpachtigher, enkannerliga fatigom, och mykit omsöriandes for alle Christenhetennes bestånd, Ty war han then förste j bland påuar som kallade sich alles gudz tiänares tiänare, som S. Påuel han sagde om sich for samma saker skuld, Jach haffuer giordt mich til alla menniskios tiänare vppå thet ath iach skulle göra flere saliga, Ath yterlighare beuisa om påwars biscopers och prelates herradöme är mott Christum eller ey, thå kan thet beuisas aff cröniker hystorier och aff Concilier ath for tolff hundrade åår eller offuer, från S. Siluestri tijdh, och ther til haffua Christne keysare och koningar herrar och förstar hollet påuan for theres och Christenhetenes första, såsom Christi ämbetes man, och S. Pedhers epterkommande, Teslikis Romare kyrkio j wyrdning j hedher och j alla äro och fructning, och ther emoot haffua alle påwar hollet keysare och Christna koninga och for öghon och j tilbörliga wyrdning och äro och rättan kärleek och kallat them sina älskeliga söner, är och stundom thetta opbrutit påå både sidher, thå haffuer thet owenen giordt, och for thenne saker skul for gudhi kan iach icke annat finna aff scriffnom lärdom, som är scriffuen och hollen obrutzliga j så mong hundrade åår, ath påuans och kyrkiones formens herradöme är icke moot Christum thå thet bliffuer

rätteliga brukat gudhi til loff och äro, och Chrisnom menniskiom til saligheet, Til thess beuisning dragher naturlig skääl och fornuft thå man wil thet achta, ath enden til Christna menniskio leffuerne är andeligen som är ewinnerligit lijff, Ther til thå dragher enkannerligha andelighit embete lärdom och macht, huilka Christus befalat haffuer påuom som äre S. Pedhers epterkommande, thå han sade ensamnom Sanc. Pedare födh min fåår,

Min swar. Olauus.

Til thet femte spörsmålet om thet herradöme som nw vpkommet är medh påwan och hans hoop är medh eller moot Christo, Swarar iach som til förenne nogh beuisat är, at Christus gaff sine apostlar och theres epterkommande then befalning at the skulle gåå vth och predika hans helga euangelium, j huilkit embete the skulle förmodha sich motegong och förfölielse, såsom thet och til gick medh honom, och förbödh at the icke skulle wara som konungar och förstar, Ther före beslutar iach aff förberörda skäl och bewijs ath sådana herradöme är emoot Christum, ja antichristelighit är thet, som en annan tijdh (wil gudh) ytterlighare bewijsas skal, Och wil iach nw swara til the skääl som doctor Pedher föregiffuer, ther han menar sich wilia beuisa sådana herradöme icke wara emoot Christum, än thå han först säger sich ey fulleliga thet weta, Så dragher han doch jn Christi ordh som Lucas scriffuar, och lägger han ther ena glose vppå epter sitt sinne, Christi ordh äre så lydhandes, Wart en trätta emellen apostlana huilken thera skulle synas wara ypperst, Thå sade han til them, Konungar för folkit haffua sich som herrar offuer them, och the som mactena haffua offuer them kallas nådhige herrar, Men j icke så, vtan then som störster är j bland jdher han skal wara som then yngste, och then ther offuerst är, han ware som en tiänare, för ty, huilkin thera är större then som sitter eller then som tiänar? är icke han som sitter? men iach är mitt j bland jdher såsom then som tiänar, Medh tesse ordh sägher doct. Pedher at Christus haffuer icke forbudhit apostlane herradöme, vtan högfärdh och omilheet är her medh forbudhit säger han, Men thet

Mat. x

Mat. xx.

Luce xxij.

sätter iach jn til huar och en forstondigh man, ath han ther om döme, om Christi ordh sådana glose lijdha kunne, Doch om tesse ordh skulle än så förståss, wille iach thå gerna weta huru the ordh
Mat. xx. som Mattheus scriffuar widh samma mening förståss skulle?, Ordhen lydha så til apostlana, J weten at försterne för folkit haffua sich som herrar offuer them, Så skal thet icke wara j bland jdher, vtan huar och en som wil wara ypperst j bland jdher, ware han jdhar tiänare, och huilken j bland jdher wil wara then fremste, ware han jdhar dreng, såsom menniskione son är icke kommen vppå thet han wil lata tiäna sich, vtan at han wil tiäna, och giffua sitt lijff til återlösning för monga, Huad wil nw doct. Pedher säya til tesse ordh? Tesse ordh slåå jw clarliga noogh hans vpsåat nidh, Säger och S.
j. Pe. v. Petrus oppenbarliga ath the icke skole wara herrar, som föresagdt är,

Ther före sade och S. Paulus ath then som begiärade biscops
Timoth. iij embete han begiärade ena godha gerning, Han sade icke ath han begiärade jtt stoort herradöme, vtan gerning och arbete, än thå at doct. Pedher annerledes dragher S. Pauli ordh jn, och säger, Then som begiärar biscops wärdigheet han begiärar jtt gott och milt embete, Her wille iach och gerna weta hoo honom haffuer lärdt then grammaticam, at Episcopatus eller Episcopi munus, skal wara så mykit som biscops wärdigheet? och ath, Opus, skal wara så mykit som embete?, thetta är en nyy grammatica, Doch han wil jw bliffua ther widh at biscopar skole wara herrar, men ther kan han jw icke komma til medh, ty scriften faller ther så hardt emoot, medh mindre ath han giffuer oordhen jtt nytt förstånd, som han och her gör,

Episcopatus nomen operis non honoris viij. q. j. Qui episcopatum

Ther näst bäär doct. Pedher före om S. Gregorium och andra helga pawar och biscopar som haffua warit rike och mechtige etc, Swarar och iach så ther til, Gudz ordh säya clarligha (som föresagdt är) ath biscops embete är jntit herradöme, ther bliffuer thet och wel widh, ty himmel och jordh förgåss men gudz ordh bliffua fast, än thå ath ey aleena Gregorij och andre påues och biscopes exempel stodhe ther emoot, vtan iämwel om heela werlden och all creatur stodhe ther emoot, Hoo haffuer noghen tijdh hördt jtt så oförstån-

digt argument som doct. Pedher her bäär före och säger? Hade Christus plat förbudhit biscopar alt herradöme, thå wore Gregorius fördömder för olydhno etc, Jtt sådana argument wil iach och föra her jn, Wore alt hoor plat förbudhit, thå wore Dauid fördömd som hoor giorde, Aff sådana argument kan man jw clarliga merkia doct. Pedhers stora oförståndigheet, Hoo haffuer thet lärt honom ath gudz ordh skulle läggias vth epter skröpelige menniskiors gerningar och exempel? Jach meente ath menniskio gerningar skulle dömas rätta eller orätta epter gudz ordh, och icke ath gudz ordh skulle dömas epter menniskio gerningar, Men her wil doct Pedher annars haffuat, och dragher falskeliga jn S. Gregorij exempel til thetta spörsmål, ty spörsmålet lydher på thet herradöme som nw vpkommet är medh påwar och biscopar, sådana hade aldrigh S. Gregorius, vtan stodh ther hardeliga emoot, som beuisas medh the scriffuelse han läät vtgåå emoot Johannem som war patriarch j Constantinopolen, then sich vphäffua wille för en almenneligh patriarch, ther screff Gregorius hardeliga emoot, och kallade sich alla gudz tiänares tiänare, giffuandes clarliga til kenna at hans embete war intit herradöme, och kunde icke lijdha at patriarchen i Constantinopolen wille göra sich til herra, Och huar alle påwar och biscopar hade warit så til sinnes som Gregorius war, hade the wisseliga icke lagdt sich så stoor win ther om medh monge mandz skadha och förderff ath the skulle wara herrar, som the j en long tijdh giordt haffua och än nw göra, Ther medh faller S. Gregorius twärt emoot doct. Pedhers vpsååt,

Men ther han wil bewisa samma herradöme medh hystorier och cröneker, huru thet haffuer warit j tolff hundrade åår (som han säger) swarar iach och så til, Gudz ordh som säya ath biscops embete är icke herradöme, äre fast äldre än tolffhundrade åår, än thå at thet herradöme som nw vpkommet är medh påwar och biscopar är jntit när såå gammalt som doctor Pedher sägher, icke ligger heller stoor macht ther vppåå hwrw gammalt jtt ting är, men huru rätt thet är, diäffuulen är gammal och är doch icke teste bätre, Ath biscopar skole wara herrar är emot gudz bodh, och jw werre är thet

jw länger thet haffuer skeedt ther emoot, ää huru monge the haffua warit som thet haffua hollet, Keysare och förster haffua giffuit påuan stoor preuilegier, aff huilke han sedhen medh tidhen haffuer taghit tilfelle och satt sich offuer them och är så när kommet at the moste falla til och kyssa hans föter, så troghen haffuer han warit ath ther honom wardt giffuit jtt quarter, ther haffuer han tagit ena hela alin Och huar keysaren och koninga icke haffua kendt honom for theres huwud, haffuer han thå medh sitt falska ban twingat them ther til, Så haffua the medh theres arff och eghit opfödt theres fienda, Och wore her mykit vdi seyandes som for korthetenes skul iach bestå later,

Ther näst säger doct. Pedher ath samma herradöme kan beuisas medh naturligh skääl, men epter thet han sådana skääl icke vthlägger later iach och thet bliffua, och sägher än nw som til forenne, ath thet herradöme som medh påuar och biscopar vpkommet är, är emoot och icke medh Christo, Ja som thet nw tilgår är thet wellelliga twingat keysare, konungar och forster aff Och haffuer j the ordh ther Christus sade til S. Petrum, Födh min fåår, beuisat sich som en otroo tiänare, Ty han haffuer med sin hoop offuergiffuit födha Christi fåår, och haffuer j mong hundrade åår molkat, klipt, och slactat them, och beuisat sich som en vlff, och icke som en godher heerde, ther gudh forbarme sich offuer,

Thet Sette spörsmålet.

Om noghot annat är gudz tiänest, än ath man holler hans bodh, såsom äre menniskio funder the gudh jntit budhit haffuer,

Doctor Pedhers swar.

Galle. Her til må så swaras, x. gudz bodordh äre meenligen til alt thet gudh hafuer budit menniskione, så at alt thet menniskien bör göra til salighethen, thet jnneholles j thenne x. bodhen, ä huad thet är som Christus sade, Wil tu jngånga til lijffuet thå halt bodhorden, än thet wij kalle gudz tiänist huad thet heller är på kyrkiones tiänare wägna, eller vppå alla Christna menniskios wägna, Enkanneligha thet som draghes til gudz kerlek och ena sanna gudz

dyrkan jn i siälena, som är, Christeligha troo, hoppas til gudz miskund, och elska gudh offuer alt aff alle siälenes kraffter, The samma gudz tiänist som så inwartis är hon innehålles j thet första bodhordhet som är, Tu skal jcke haffua flere gudhar än en, än the gudz tiänist som menniskian brukar vthantil j lekamenen til ath beuisa then gudheligheet som inwartis är j siälene, som är, läsa medh mwnnen, som är siunga eller läsa vij. kyrkiones tijdher, gånga til kyrkio, höra messo och andra tijdher, höra predikan, falla på knä, slå sich för bröstet, tagha wigdt watn, brenna liwss, och annat sådana som Christna menniskior bruka j the helga kyrkio epter gudheligha menniskios och the helga kyrkios sedhwänior, Theinne halles j thet tridie bodhordet som är, Tu skal halla sönedaghen helighan, Thetta är the helga kyrkios lärares sinne och vthlägning, enkanneligha then ärligha mandzens her Johannis Gersson j sina book som kallas, Opus tripartitum, om tiyo gudz bodhordh, Her medh är nw bewijst ath thet är icke annat gudz tiänist än halla gudz bodhordh, för ty tiyo gudz bodhordh äre meenlighen och halla j sich och vnder sich alt thet gudhi görs til tiänist ther menniskionar äre plichtighe til ath halla och göra, och ther menniskione saligheet pååa rörer,

Min swar.

Til thet sette spörsmålet som är, Om noghot annat är gudz tiänist, än ath man haller hans bodh, såsom är menniskio funder, them gudh intit budhit haffuer? Swarar iach så til, Ath rätta gudz tiänist ingalunde kan wara annat, än ath man haller hans bodh, ty thå tiänar man honom när man gör thet han befalt haffuer, När man icke gör thet gudh befalt haffuer, tiänar man jw icke gudhi, Doch är merkiandes, ath aff jtt almennelighit brwck som nw är j sedhwane, haffue wij tweggia handra gudz tiänist j the vthwartis gerningar, ty her talar man om then gudz tiänist som är j vthwartis gerningar, Then ena är then som nw sagdt är, när man haller gudz bodh, Nw beslutas all bodhen (som på vthwartis gerningar lydha) j kerleken til sin nästa, ty epter thet gudh är en ande och wil wara dyrkat och affhallen j andanom, begiärar han inga lekameliga tiä- Olauus. Jōh. iiij

nist aff oss, och haffuer för then skul wendt then lekamelig eller vtwartis tiänisten som honom skee skulle jn vppå wor nästa, så
Mat. xxv. ath all then tiänist wij göre wor nästa räknar gudh sich til, ther före beslutas all bodhorden j kerleken til wor nästa, så ath när man gör sin nästa til godho, thå haller man gudz bodh och tiänar honom, Och för sådana tiänist haffuer gudh vtloffuat löön, thet är, ewinnerlighit lijff, Then andra tiänisten är then som man och pläghar kalla gudz tiänist, som gudh doch icke befalt haffuer, vtan är aff påwar och biscopar jnsatt, och en part som monge haffua sich sielffue företaghit epter theres eghet sinne, som them haffuer synts j en godh mening, såsom är medh läsning, siungning, fasto som thet nw tilgåår, kyrkyogång, pelegrims resor, och annat sådana thet gudh jntit budhit eller befalet haffuer, Om sådana gudz tiänist talar Christus
Mat. xxv. så säyandes, Thetta folkit nalkas mich medh sin mwn och hedrar mich med sina läppar, men theres hierta är longt j frå mich, men the tiäna mich fåfengt lärande then lärdom som är menniskio bodh, Her säger jw Christus clarliga ath thet är en fåfeng gudz tiänist som skeer epter menniskio lärdom och bodh, Så förwarar och S.
j. Cor. vij Collos. ij Paulus oss mongestädes för menniskio bodh och stadgar j the saker gudh pååa röra, Aff huilkit jw noogh forståndandes är ath gudz tiänist som honom skal wara taknämelighen, moste aleene skickas epter gudz sinne, och icke epter noghro menniskio sinne, Nw epter thet at gudz bodh beslutas j kerleken, är alt räknandes för gudz tiänist som huar och en j sin stadhga och embete aff en kerlek gör sin nästa til godho, som gudh honom befalt haffuer, och är så räknandes för gudz tiänist thet som mannen arbetar for sin hustru och barn, och thet barnen arbeta för föräldrene, Och med kort oordh, Thet är alt gudz tiänist som en menniskia är plichtigh epter gudz bodh ath göra sin nästa, Och beslutar iach så her vth, ath then rätta gudz tiänist ther gudh haffuer vthloffuat löön före, är then aleena, ath man haller gudz bodh, Men the andra gudz tiänist som icke epter gudz ordh, vtan epter menniskio funder vpkommen är, är en fåfengelig gudz tiänist,

Til thetta spörsmål swarar doct. Pedher och j sin beslutning ath gudz tiänist är ey annat än ath halla gudz bodh, Men han dragher the stycke vnder gudz bodh som bodhordhen ingalunde innehalla, och han aldrigh skal kunna beuisa ath gudhi skeer ther en tiänist medh, epter gudh thet icke budhit hafuer, Läsa och siunga siw kyrkiones tijdher är icke gudz bodh som tilförenne beuisat är, Then som epter gudz befalning predicar ath hans nästa skola haffua ther nytto och gagn aff, han tiänar gudhi, men höra predikan kan ingelunde räknas så för gudz tiänist som doct. Pedher sägher, samaledes är säyandes om messona ther en annan tijdh skal mera om talas, Tagha wigdt watn, brenna liwss, och annat sådana som nw tilgåår, haffuer gudh intit budhit, Och läter doctor Pedher såå her som annerstädis see sin oförståndigheet j thet ath han dragher sådana stycke her jn, och synes wel vppå ath han intit weet huad gudz tiänist är, hade han än tiyo resor Gersonem medh sich, är thet doch likauel icke rätt, Och ther medh läter iach thetta beståå til tess han bäther bewijsar sin oordh, än han her j thetta stycke giordt haffuer,

Thet siunde spörsmålet.

Om menniskian kan warda salig för sina fortiänste skul, eller aff blotta gudz nådh och barmhertigheet,

Doct. Pedhers swar.

Til thetta spörsmål swaras så, Menniskene förskylan är ther aff alenest at gudh han skickar henne til at göra noghra godha gerning ther han giffuer henne nådena til at fulborda henne epter sin skickelse, ther giffuer han henne lön, och thet skeer genom menniskione frij wilia, huilken gudh rörer medh sine nådh, annars thå räknades icke gerningane menniskiones wilia til, ath gudh giffwer menniskione löön för sina gerningar, som prophe. sägher, Tu giffuer huariom och enom löön epter sina gerningar, vtan såå wore ath gudh han beredher aff sina enkanneliga miskund och barmhertigheet menniskione wilia til at göra godha gerningar, til huilka gudh haffuer skickat henne til, Och j sådana motto thå är wor forskyllan aff gudz nådz miskund Galle.

och barmhertigheet, som S. Pauel han sägher, Gudz nådh är ewerdeligit lijff, Medh huilken ordh S. Pauel giffuer oss kenna, at gudh aff sina miskund dragher oss til ewigt lijff, Men epter thet at lönen giffs menniskione for hennes gerningar skul som gudh hafuer aff sina nådh skickat henne til, for ty hörer lönen som är ewinnerlighit lijff nådhene til, och teslikes gerningen hörer och nådhene til, Aff alt thetta som nw sagdt är beslutas ath menniskione förskyllan är först och främst aff gudz skickelse, aff huilka gudh haffuer giffuit menniskione dygd aff sina nådh och miskund, til ath fåå thet gudh skickade henne til, än aff menniskiones wilia är menniskiones förskyllan, för then skull ath gudh haffuer rördt wilian medh sina nådh, Her aff fölier at aff worom godha gerningom bliffuer icke gudh plichtigher at löna oss, än han bliffuer sich sielffuom, j thet at hans skickelse skal fulkomnas, Nw haffuer han skickat ath menniskian görandes godha gerningar genom sin wilia, huilken gudh haffuer rördt medh sina helga nådher, skal fåå ewinnerlighit lijff, Ty säger S. Petrus ij.c.j. Läggen win om at j genom jdra goda gerningar gören jdor kallelse vtkoran wissa och stadiga, Aff tesse försagda ordh och skäl är beuijst at mennisken blifuer saligh först och fremst aff gudz nådh, och aff sinom gerningom för thet at the hafua förskyllan aff gudz nådh och barmhertigheet,

Min swar.

Olauus Til thet siunde spörsmålet som är, Om menniskian kan warda saligh för sin förtiänist skul, eller aff blotta gudz nådher och barmhertigheet? Haffuer thetta warit min swar, Saligheten är jtt ewigt och oändeligit ting, ther före kan hon icke förskyllas medh noghen timelighen förtiänst, som Sanct. Paulus sägher, Jach haller thet såå före, ath thenne tijdzens wedhermödhor äro icke lijka til then härligheet som pååt oss oppenbaras skall, Jtem än sägher han, syndenes löön är dödhen, men gudz gåffua är euinnerligit lijff genom Jesum Christum wor herra, Jtem thet står icke til noghor mans wilia eller lop, vtan til gudz barmhertigheet, Jtem vtåff nådhenne ären j frelste genom trona, och thet icke vtåff jdher, gudz gåffua är thet,

Roma. viij.
Roma. v.
Roma. ix
Ephe. ij.

icke aff gerningar, på thet ath jngen skal beröma sich, Jtem Gudz Titum. iij
wor frelsares godheet och kerlek til menniskionar, lätt sich skina,
icke for rätfärdighetenes gerning skul som wij giordt hade, vtan
epter hans barmhertigheet giorde han oss saliga, Aff tesse ordh och
aff hela scrifftenne är thet oppenbart noogh, at wor saligheet kom-
ber oss aff gudz nådh och barmhertigheet, och icke for woro fortienste
skul, Ty huar saligheten kunde warda fortiänat aff oss, wore
thet fåfenkt ath Christus hade lijdhit dödhen, Och är thetta så clart
på tagha, ath her icke göres behooff mong ordh vppå, Och än thå Galath. ij
at saligheten warder vtloffuat for godha gerningar kan doch lika-
wel menniskian aldrigh göra noghro gerningar, medh mindre ath
gudh aff sin barmhertigheet giffuer henne then nåådh ath hon godha
gerninga göra kan, och lyktas än thå jn vppåå gudz nådh och barm-
hertigheet, såå ath när menniskian får lön for godha gerningar, får
hon lön för thet gudh haffwer sielff giordt och åstad kommet j hennes
friya moodh och wilia, så ath gudh som giffuer nådhena til gerning-
ganar, han gifuer och en godhan och friyan wilia medh til sådana ger-
ningar, aff huilkom gerningana heta godha, Ty gudh gör jnga godha
gerninga j menniskione emoot hennes wilia och samtyckio,

Til thetta spörsmålet haffuer doct. Pedher swarat widh samma meningen som min swar äre, så ath han jw bekenner, ath medh menni-skiones saligheet lyctas thet doch jn på gudz nådh och barmhertig-heet, än thå han brukar ther annor ordh til som medh min ordh ey alstinges komma offuer eens, lyctas thet likawel jn på ena mening, Ty wil iach icke mykit bekymbra mich medh hans ordh, Men wilde eller kunde han besinna huad aff sådana beslutning nidherfaller, finge han wel see huar aflat, brödherskap, och annat sådana bliffue ther ganska mykit warder menniskiones fortiänist til lagdt, Messor och annat mykit som nw brukas, faller och nidh aff samma beslut-ning när man grant tilseer, Och slåår thenna beslutning nidh alt thet wesende som the prester halla sich widh the ther icke predica, Och om doctor Pedher hade så suarat j annor stycke som han til thetta spörsmål swarat haffuer, wore han ostraffande, Men han

giffuer icke acht ther vppå ath tesse swar slåå nidher största parten aff the andra hans swar.

Thet Ottonde spörsmålet.

Om closter leffuerne haffuer noghet fast grund j scrifften,

Doctor Pedhers swar.

Galle Til thetta spörsmål swaras så, ath j thet gambla testamentit j then första koninga boken j thet x. c. finnes ath Samuel prophete hade sammankallat noghro gudheliga men som kallades prophetar, och prophetenes söner eller disciplar, the loffuade och ärade gudh medh gudheligha böner, och sombliga aff them hade then helga anda som them vnderstundom jngaff noghor lönligh ting som skee skulle, och ty kallades the prophetar, the leffde j closter leffuerne j fatigdom j lydno och j renligheet återhol, thet beuisas ther medh, ath the j scrifftene finnes jntit annat haffua giordt än loffuat och tiänt gudh, än j andra konunga bökerna som är then tridie och fierde finnes thet clarliga ath the helga prophetar Helias och Helizeus-the hade och samman kallat monga sådana gudheliga men j monga städher j Jsraels land, som war och på Carmeli bergh, huilka the födde och sythede, for ty the och leffdhe j closter leffuerne som sagdt är, och hulle al the stycke som clostergiffuit folk loffuat haffua, huilken the måga jngalunda dragha til baka for lyfftennes skul, Så finner man och actuum ij. ath på then tijdh ath troon begyntes j Hierusalem wore ther och monga renleffnes men aff all landskap,

Men sedhen ath tijdhen framleedh och euangelium wart predikat, hende at aff the Jesu Christi ordh som Christus hade sagt Mat. xix. til then vnga mannen, Wil tu wara fulkommelighen thå gack och säl alt thet tw ägher och giff fatiga folke, och fölg mich epter, J huilkom ordhom Christus rådde holla wilielighen fatigdom, och j samma capitelet aff the ordh han sade, Thet äre monge eunuchi som sich haffua gellat for himmelrikes rike skul, then thet kan taga och holla han må thet taga, J huilkom ordhom Christus rådde holla

renligheet och återhål aff kropsens losta, än aff the ordhen som Christus sade Joh. v. och Mat. xvj. Then som wil epter mich komma och icke wil holla sin eghen wilia, vtan min fadhers wilia han skal taga på sich sitt kors och fölia mich epter, J huilkom ordhom Christus prisade mykit lydachtigheet, aff huilket Christi rådh monge wordo rörde aff then helga anda, begynnandes göra lyfte at halla wilielighen fatigdom j renligheet och lydactigheet på huilken try lyffte grundas closter leffuerne, än om noghor menar och säger thet är noogh til menniskenes saligheet, at hon holler x. gudz bodordh som Christus sade, så thet görs jntit behooff at holla noghor closter leffuerne eller göra noghor annor lyffte än then som giord är j döpelsen, for ty äre såådana lyffte fåfäng, Ther til swaras så, Closter leffuerne är icke fåfängt eller onyttigt for ty halla retteliga closter leffuerne och thera lyffter hielper mykit menniskiomen til at halla x. gudz bodh, och är en ginstigher til saligheten, for ty at som S. Joh. han scriffuar j sina epistole then först, vpräknas ther try stycker som Christna menniskior hindra och draga från saligheten, j the samma stycker berörer och Christus Luce xiiij. ther han sägher en liknelse ath en riker man giorde en storan affton ward och bödh ther til monga etc, Thet första stycket som hindrar, är kropsens onda begiärilse, ther fortagher closterliffuerne medh thet lyffte som är renactigheet, Thet andra stycket som hindrar, är girigheet som kallas ögna begiärilse thet hinder fortager wilieligen fatigdom som closter menniskior loffua, Thet tridie hinder är högfärd, thet hinder fortagher ödhmiucht och lydachtigheet som closter menniskier loffua och halla, Her medh är beuist ath closter leffuerne är icke fåfängt eller onyttigt, christnom menniskiom, vtan thet mykit hielper menniskione til sina saligheet och är en ginstig til himmelrikit som sagdt är, Jtem om noghor wil seya, All the rådh Christus haffuer giffuit jn euangelio the äre gudz bodh, ther til swaras så, Christus hafuer delat euangelium j ij. stycke, thet ena är gudz bodordh, thet andra är gudz rådh, Thet beuisas clarliga aff thet nw sagdt är Mat. xix. c. och thet Joh. scriffuar j sitt v. c. S. Pauel scriffuade til

the Corinther j. Cor. vij. säger thet samma, Thet biudher icke iach vtan herren biùdher thet, Och ther epter säger han, Om jomfrudom haffuer iach aff herranom jntit bodh, än rådh gifuer iach at then som thet kan holla thå halle, Her aff är nw beuist at closter lefuerne är grundat på then helga scrifft, Her måå och nogher vndra hui sådana oppenbara ärende wändes j twäkan, som är for så longan tidh hollet och beuist medh mongom helgom mannom for M. åår och än ther offuer och jnnan finnes closter lefuerne skickat och hollet, Gregorius påwe stictade vj. closter och j thet siunde giorde han sich til munk, Hiero. stictade closter j Betlehem och hult closter leffuerne, Jtem j Egipti land wore mongehandra munkar som Hieronimus beuisar j bokene som kallas vita patrum, S. Mårten stictade closter vtan for Melan, och sielfuer wardt han munk ther sammestadz, Closteriomfrur finnas haffua warit strax epter apostlanes tijdh huilkom S. jgna. S. Joh. euan. discipel screeff epistolam, och S. Hiero stictade och jomfru closter ther S. Paula och hennes dotter Eustochium wore,

Min swar.

Olauus Til ottonde spörsmålet, som är om closter leffuerne haffuer noghon fast grund j scrifftene? Såå äre tesse min swar, Ath hwarken j gambla eller j thet nya testementit finnes jtt ordh om closter leffuerne, Gudh haffuer vthgiffuet ena reglo j scrifftenne som han wil at alla menniskior halla skole, Jntit besynnerligit leffuerne eller regle haffuer han bescriffuit för closter folk, Tråtz alle mwnkar, Tråtz all werlden skal kunna beuisa mich en bokstaff j scrifftenne som closter liffnat påå lydher, när man bliffuer widh scrifftennes rätta mening och forstånd, än thå ath en part wel mena sich wilia thet bewisa, men thet felar for them, Man finner jw clarliga nogh aff cronekerne när closter leffnat först begyntes, J apostlanes tidh wore jnga munkar til säger Johannes Chrysostomus openbarlega

Homelia xv ther han scriffuar offuer then epistelen til the Hebreer, Och stodh Christenheten meer en j tuhundrade åår epter Christi vpferd til himbla for än nogro munkar begyntes til tess Paulus then förste

heremit och Anthonius komme, så begynte monge tagha exempel aff them och wistades alt j öknener leffde widh theres arbete, som aff Hieronymi och Cassiani scrifuelse noogh merkiandes är, Och stoodh thet så medh mwnkar j en long tijdh ath the wore och bodde then ene her then andre ther j willene markenne ther the jntit folk vmginges medh, Och begynte doch medh tijdhen meer och meer nalkas städherne, wore doch likauel icke mykit j hoop, til tess widh halffierde hundrade åår epter Christum, at Basilius kom han (som Gregorius nazianzenus scriffuar) war then förste som gaff mwnkom regla före huru the sich regera skulle, och at the skulle boo j hoop, icke alt för longt j fråå städherne, på thet at the som bodde j städherne skulle tagha godh exempel aff them, icke skulle the heller boo så när at the förhindras kunde j theres gudeligheet aff thet buller j städerne skeedde, Och thå woro closter som Christelige scolar, ther en motte vthgåå när honom löste, Och woro the mwnkar leekmän och icke prester, än thå the stundom hade noghra fåå prester när sich, Och leffde the widh theres arbete, warandes allom til godho och ingom til tunga, Sedhan medh tijdhen begynte the löpa om j städherne och wille stichta nyy closter, kom så S. Benedictus widh femhundrade åår epter Christum, och begynte han j Valskeland stichta closter, och giffua nyia reglo ther mwnkar skulle leffua epter, Och medh tijdhen begynte giffuas godz och äghodelar vnder sådana closter, och kom så ther til, ath the som tilförenne pläghade leffua aff theres eghet arbete, begynte lata aff arbeta och leffua widh rento, och ther aff fick mwnka leffuerne jtt stoort nidherslagh, ther läti och godha daghar worde aff mongom mera sökt j closteren, än then strengheet som ther wara pläghade, Kommo och såå medh thet sidzsta vp the fyra tiggie ordan, widh tolff hundrade åår epter Christum, som äre, predike ordan, gråbrödhra, Augustiner, och Carmeliter, the ther huarken arbeta skulle för theres födho, eller lefua widh rento, vtan the skulle tiggia sina födho, aff huilko ganska mykit bedrägerij och lögn kom j werldena, ty ther then som föör och starck är skal gåå och tiggia, kan jw inghen redhelighen skääl före-

Jn moncdia

Uide acta concilij Calcedoniensis

bäras, ther fore moste han wenda sich til lögn, som wij haffue (gudh bätret) alt for mykit funnet röön vppå, Men en annan tijdh skal om closter liffuerne mera talat warda, som nw wille wara förlongt,

Til thetta spörsmål haffuer doct. Pedher så oförståndeliga swarat ath han gör munkar aff the prophetar j gambla testamentit wore, Men iach wille gerna weta huru han wille thet bewijsa, Scriffften haller jnne ath the prophetar han om talar, loffuade och prijsade gudh, men icke sägher hon ath the leffde j closterleffuerne, thet lägger han til mera än texten innehaller Och huar man än wille tillata ath j closterleffnat wore nogher stycke som propheterne hallet hade, icke fölier ther strax aff ath propheterne haffua leffuat j closterleffuerne, ty the woro giffte, som noogh forståndandes är ther aff at the hade söner, kom och een af propheternes hustrur en
iiij. Reg. iiij. tijdh til Heliseum och clagade ath hennes man war dödh etc, Haffua nw samma prophetar warit j closter, thå haffua ther munkar och nunnor warit til hopa, Och om wore munkar wille halla sich epter them skulle the haffua ächta hustrur som propheterne hade, wilia the fölia them epter j thet ena så fölie them och j thet andra, Men thet är clarligha noogh merkiandes ath doct. Pedher icke sielff wist haffuer huad the prophetar hade for leffuerne som han om talar, ty giffuer han thet såå oförståndeliga före, och görs icke behooff ath iach her mykit vdi sägher, hans ordh falla wel j sich sielff, Så wil han och beuisa samma sin mening medh the ordh som ståå j
Act. ij. apostla gerningar, ther Lucas scriffuar, Woro j Hierusalem boendes judar gudhfructige män etc, Ther man lääss gudhfructige, ther lääss han reenlijffues män, J latin ståår Religiosi, och merker them som gudh haffua for öghon, them man plägar säya wara gudeliga, men doc. Pedher wil och göra munkar aff them som han gör aff propheterna, och kommer medh sin nya grammatica och giffuer före at religiosus skal wara så mykit som renliffuet, doch huru rätt han gör ther vdinnen sätter iach jn til them som latin kunna, Och om man än wille gifua honom thet til förenne, at religiosus skulle betyda renlifuat, wille doch likauel icke fölia ther aff ath man strax skulle

forståå munk ther medh som renleffnat stodhe, Ty the äre icke alle munkar som renliffnade äre, annars wardher then högwerdiga jomfrun Maria en nunna och Christus warder en munker, och huar man skal forstå munk ther medh som religiosus ståår så bliffuer och then höffuidzmannen Cornelius en munk, Men gudh forbarme sich offuer sådana blindheet som j thenne mannen är,

Sedhen gåår doct. Pedher til och wil bewisa medh scrifftenne the try stycke som skal closter leffuerne på hengia, som är weluillieligh fatigdom renleffnat och lydhno, Fatigdom beuisar han ther medh som Christus sade, Wil tw wara fulkommelighen såå gack bort och säl thet tw haffuer och giff fatiga folke, Och ther swarar iach så til, ath the Christi ordh lydha til huar och en Christen menniskio och icke til munkar aleena, ty en christen menniskia skal wara fulkomelighen, Och war icke thet Christi mening ath man så enkom skulle alt bort giffua, vtan thet är meningen, ath man skulle halla ägodelanar ospara ther man seer behoff göras, Och icke läggia såå hiertat på goodz och peninge ath man ther holler til baka, ther kerleken tilkreffuer at vthgifuas skola, Ty huar så skedde thå hade wij ägodelanar kärare än wor nästa, Then haller thetta bodhet, som sinom nästa som wedhertörfftigh är haffuer alla sina ägodelar ospara, och then thet gör han är andeligha fatigh, Ty han lägger sina ägodela jntit på hiertat, en brodherlig kerlegh är honom mera til sinnes Jcke kan heller then scrifft forstås om munkar, om hon än skulle så lekambliga forståås som doct. Pedher wil, ty munkanar göra icke som hon lydher, The sälia jw icke bort alt thet the ägha och giffua thet fatigt folk, vtan alt thet the ägha wilia the hafua j clostret medh sich, och aldrig kunna the fåå ther så mykit jn, at the jw gerna wille haffua meer, som man seer for öghonen ther fore kunna the jw icke wel beröma sich aff thenna scrifft,

Mat. xix

Men ther doct. Pedher talar om them som sich snöpt haffua for gudz rike skul, ther Christus omtalade kan jngalunda heller forstondes om closterfolk aleena, vtan om alla them som for gudz ordh skul haffua återhål aff echteskap at the skola teste friyare

Mat. xix

wara til ath predicka gudz ordh, Sammalunde är thet och om korset, thet kan icke heller forstondas om closter folk aleena, ty Christus sade såå, Hoo som icke bär sit kors och fölier mich, han kan
Luce xiiij icke wara min läriunge, ther vth fölier ath jngen kan wara en rätt Christen menniskia medh mindre at hon bär korset medh Christo, Sedhen bäär doct. Pedher jtt argument fore, Om nögher wille seya at closterleffuerne är fåfengt ty meniskione är noogh til saligheet at hon haller tiyo gudz bodordh, och er noogh aff thet lyftet som giordes j dopet, görs ey behooff mera loffua, Men j samma argument tagher han sich wattnet offuer huwudet, ty at niderslå thet argumentit är honom omögheligit hade han än alla munkar til hielp, gåår an doch til och menar wilia göra sitt betzta ther medh, och sägher ath closter leffuerne är icke fåfengt, ty thet är en genstig til saligheten, och hielper til at holla gudz bodh, Men hoo haffuer lärdt
Joh. xiiij Actu. iiij honom then genstighen? Christus sade sich wara wäghen til saligheten, Och S. Petrus sade jntit nampn vnder himmelen wara ther wij skulle warda salige vdinnen vtan j Jesu nampn, Huru komber thå thet til ath closter leffuerne är wordit en genstig? hade doct. Pedher tenkt vppå huad han swarade til thet siwnde spörsmålet, hade han icke sagt closterleffuerne wara genstighen ått saligheten, Ty hwar saligheten henger aleena på gudz nådh och barmhertigheet som til forenne beslutet är, huru kan thå closterleffuerne wara genstighin til henne? gudh kan såå snart giffua honom nådh som vtan closter som honom som är jnnan closter, Och then nådhena haffuer, han är pååå rätta wäghen til saligheten, Men then nådhena icke haffuer, han wandrar en willan wägh wore han än tiyo resor j closter, Och epter såå är hwar bliffuer thå genstighen? Såå sägher han och ath closterleffuerne tägher bort kropsens begiärilse, girigheet och höghfärd, Men ther sägher iach kort ney til, Christus medh then helga anda aleena är then som the synder bortagher och icke closter leffuerne, Och synes wel vppåå theres leffuerne som j closter äre huru sandt thet är som doctor Pedher sägher, Och bliffuer än thå argu-

mentit stondandes ath icke görs behooff closterleffuerne, ey heller annat lyfte än thet j dopet skeedde,

Yteligare giffuer och doctor Pedher fore ath Christus hafwer delat euangelium j tw stycke, som är j rådh och bodh, Och låter han medh samma ordh påå skijna ath han jntit weet huad euangilium är, Emellen Christi euangilium och bodhen är en stoor åtskilnat, ther en annan tijdh skal om talas, men ther han gör åtskilnat emellen bodh och rådh, är han icke heller påå rätta wäghen epter som han wil göra ther åskilnat vppå, Thet nw wille och wara forlongt ath forclara, när man haffuar ther tidh til skal ther och mera om talas Jcke kan eller noghor seya closter leffuerne wara for then skul grundat j scrifftenne ath helige men haffua mong closter stichtat, Vora forfädher haffua mykit stichtat och giordt, ther the haffua ingen grund hafft til aff scrifftenne, jntit när gåår thet och nw så til j closter som the for niyo hundrade åår skickat wore, Ther fore sägher iach än nw at closter liffuerne är jntit begrundat j scrifftenne, Och ath doct. Pedhers bewijss jngalunde göra sakenne fyllest,

Thet Niyonde spörsmålet.

Om noghor menniskia haffuer, eller haffuer hafft macht annerlunda sticta om sacramentit j wijn och brödh än Christus sielffuer jnsat haffuer,

Doct. Pedhers swar.

Ther til måå så swaras, Ensamber Christus som är gudh och menniskia, haffuer stichtat all sacrament, så som han är then ena som giffuer dygd och macht j all sacrament, huilkit som är gudz nådh then menniskione gör rätfärdiga som S. Påuel sägher til Romare j sitt viij. c., Gudh är then som gör menniskione rätfärdiga, så är Christus gudz son then ene som haffuer stichtat all sacramente, Men til ath vthskiffta menniskione sacramenten görs behooff kyrkione tiänare som thet bör göra, Såå finnes mykit wara skickat på hans wegna som honom bör holla, såsom är monga handra brukning, monga handra åthefuor bådhe medh läsning och medh sådana

Galle

mykit, Nw skal her merkies ath alt thet som Christus ensamber finnes haffua giordt j sacramenten thet måå jngen menneskia vmwenda och annerledes laghat än som han haffuer thet skickat och giordt, än thet som holler och lydher på kyrkiones tiänare wegna, som menniskionar haffua stichtat (thet är the helge kyrkia) thet tilhörer högtidener och the wyrdning och hedher som bör göras sacramenten thå the giffuas menniskionar, bådhe pååå kyrkiones tiänare wegna och så på thera som sacramenten anama til sich, ath vpwäckia them til gudheligheet och lärdom, Sådana åthäffuor och brukninger haffuer the helga kyrkia anamat til lärdom aff apostlane och theres nästa epterkommande, än ty thet finnes icke wara scriffuit jn Biblia for ty thet scriffs icke alt thet som forst giordt wart genom apostlana och theres nästa epterkommande som nw offta beuist är j the swar nw giffuin äre til spörsmålen, Her aff som nw sagt är må så swaras til spörsmålet, Jngen menniskia haffuer eller hafuer haft noghen macht til annerledes stichta om sacramentit j wijn och brödh än Christus haffuer thet stichtat, j alt thet som sacramentzens warilse tillydher som är win aff winbära trä och icke annat som moske kallas wijn och icke är aff wijnträ och som är brödh aff hwete, sammeledis tilhörer och warilsen j thetta sacramentit, Ordhen som sielffuer Christus stichtade offuer wijn och brödh och icke anner ordh, vtan thenne her sagda stycke som är wijn och brödh och ordhen, bliffuer jngalunde thetta gudz sacrament, Alt thet andra som icke tilhörer sacramentens warilse thet haffuer the helga kyrkia stichtet, och thet ganska bekomber och tiänar thetta sacramentz tiänare som bruka thetta sacramentit til wördning och beteknan och folkena til lärdom, Kyrkiones tiänare som bruka thetta sacramentit och folkena som thet anama, som är ath brödhet är aff surdegh eller ey, thet brödh skal wara rundt och så stoort som kyrkiones gambla sedher är ath watnet skal blandas j kalken medh wijnet, ath man skal anama thetta sacrament fastande, ath messan skal seyas på sådana tijdh på sådant rwm medh sådana åtheffuor medh sang och lässning medh sådana klädning och prydhelse

som kyrkiones tiänare bruka j messene, och annor sådana mong stycke ther til hörer som sagdt är, Högtidena och wyrdningen som thetta sacrament bör haffua aff menniskione, Och alt haffuer the helga kyrkia aff then helga andes ingiutilse, huilkit alle christna menniskior stadhogdt halla medh rätta christna troo,

Min swar.

Olauus

Til thet niyonde spörsmålet, Om nogher menniskia haffuer, eller hafuer hafft macht annerlunda sticta om sacramentit j wijn och brödh än Christus sielff thet insat hafuer, äre tesse min suar, ath (som tilförenne sagdt är) gudz ordh bliffua euinnerliga, Och (som Christus sielff sade) himmel och jordh skola förgåss och foruandlas, men hans ordh skola icke forgåss, vtan som han sagdt hade så skal thet och blifua stadigt, jngalunde wille thet heller lempa sich at noghen skröpelig menniskia skulle foruandla thet som gudh, then ther euigh och oföruanskelighen är, haffuer skickat och laghat, Såå hafuer och gudh strengeliga budit (som föresagdt är) at man skal läta bliffua hans ordh som the äre, och huarken läggia ther noghet til heller taga ther noghet aff, Ther fore beslutar iach så her vth, at icke alenest nogher menniskia, vtan ey heller noghot creatur haffuer then macht at the foruandla eller annerledes skicka kunna om sacramentit j wijn och brödh, än som Christus sielff insat och skickat hafuer j så mykit sacramentit rätzliga til lydher, Och blifuer thenne grunden så fast stondandes at icke all heluetis mact kan stå her emoot,

Esa. xl
Mat. xxiiij

Och nw wele wij medh fåå ordh til see huru Christus thetta sacramentit insat hafuer, Hans ordh äre som Matth. och Lucas scriffua När the åto togh Jesus brödhet, loffuade gudh, bröot, och gaff läriungomen och sade, Tager, äter, Thetta är min lekamen som for jdher giffuin warder, thet görer til min åminnelse, Och togh kalken, loffuade gudh, gaff them och sade, Dricker her aff alle, ty thetta är min blodh som är tess nyia testamentzens huilkin vtgutin warder for mongom til syndernes forlatilse, Aff tesse ordh är nogh förståndandes huru Christus haffuer insat thetta sacramentet, Hans wilie är ath

Mat. xxvj
Luce. xxij

wij skole äta hans lekamen och dricka hans blodh honom til åminnelse, thet är, Wij skole j hwgh komma när wij thet göre ath hans lekamen haffuer warit vtgiffuin och hans blodh haffuer warit vtgutin för wora synder, Och så äte wij hans lekamen och dricke hans blodh oss til en förstärkilse emoot wora synder, och förssäkra wort samuet ther medh, j thet wij anamme sådana åminnelse som oss gör ther wissa vppå at Christus borttager wore synder, til sådana tröst haffuer Christus insat thetta sacramentit, ther moste thet och bliffua widh, så ath inghen kan göra ther hwarken meer eller mindre aff, Ty Christi ordh kunna ingalunde förgåäss, som sagdt är,

Til thetta spörsmål haffuer och doc. Pedher swarat sammaledes ath jngen menniskia haffuer eller haffuer haft macht til at annerlides sticta om sacramentit j wijn och bröödh än som Christus haffuer thet stichtat j såå mykit som sacramentzens warilse tilkommer, Men epter thet såå är ath ingen haffuer macht til at annerledes skicka j sacramentit än som Christus thet insat haffuer, Hoo haffuer thå giordt påuar och biscopar såå mechtiga at the haffua skildt thetta sacramentit ååt, så ath lekmän måå icke så wel fåå dricka Christi blodh j wijn som the äta hans lekamen i brödh? Her moste doc. Pedher jw bekenna at the haffua giordt offuer theres macht och befalning, som oredhelige och otrogne tiänare, Ty Christus haffuer såå insat thetta sacramentit, och är thet så sacramentzens warilse, at thet skal warda vnder wijn och brödh, så ath alle the ther äta Christi lekamen j brödh, the skola och dricka hans blodh j wijn, ty han sade, Dricker her aff alle, Men nw haffua the giordt ther jtt antichristelighit forbodh vdinnan, ey alleenest emoot Christi jnsätielse, vtan och emoot then brukning som j mong hundrade åår epter apostlanes tijdh hallen war j Christenheten, ther alle leekte och lärde som åto Christi lekamen j brödh the drucko och hans blodh j wijn, Och huar doc. Pedher wille säya, ath bådhe lekamenen och blodhet äre vnder brödhet, ty lekamenen är icke vtan blodhet, Ther swarar iach såå til, ath Christus som sacramentit insatte vnder brödh och wijn, war wel såå cloock som påwar och biscopar, honom

giordes theres forbätring intit behoff, han skickade hela sacramentit vnder wijn och brödh, ther skulle the haffua latit blifua thet widh, Men nw tagha the sielffue hela sacramentit, och giffua lekmen ey meer än en deel ther aff, bewisandes sich her medh som otroogne tiänare emoot Christum, och som tyranner emoot theres näster, icke kan heller doct. Pedher säya ath heela sacramentit är j brödhet, ty Christus haffuer thet insat vnder brödh och wijn, Bekenner och påwen sielff ath then som icke tagher bådhe brödhet och wijnet, han tagher icke heela sacramentit, Jcke haffuer heller Christus anner ledes insat thetta sacrament for leekmän än for presterne, Jnghen skääl kunna heller her til sååå redhelighen och sååå stoor finnas, ath man skal for then skul forwandla Christi oordh och insättielse, Wridhe sich her vdinnan doct. Pedher huru han wil, moste han likawel aff sin eghen beslutning bekenna, at påuar och biscopar hafua j thenne sack oredeliga handlat,

Sååå wille iach och gerna weta aff doct. Pedher hoo clerekrijt haffuer thet befalt ath the skulle göra jtt offer aff Christi lekamen och blodh, icke haffuer Christus thet sååå insat at han wille wij skulle offra honom hans lekamen och blodh j brödh och wijn, vtan ath wij skulle äta hans lekamen j brödh och dricka hans blodh j wijn, ty han sade, Tagher, äter och dricker mich til åminnelse, Han sade icke Tagher och offren, epter thet äta och dricka är fast annat än offra, Christus haffuer en gong offrat sich sielff sin himmelska fadher och vthgutit sitt blodh för wora synder, samma hans offer war kraffttigt noogh til alla synders förlatilse, görs ey behoff at man flere resor offrar honom, Och om wij wilie offra honom pååå nyyt, thå göre wij wisseligha hans offer thet til en försmädhelse, j thet ath wij icke halle thet sååå krafftigt, ath thet borttagha kan alla wora synder, såsom wij ther före offra pååå nyyt ath synderne skola borttaghas, at wij icke troo ath Christi offer är sååå mechtigt ath thet aleena bort tagha kan alla wora synder, Och sååå korsfäste wij Christum pååå nyyt medh sådana offer, Men huru wij som så göra warda ståndandes ther vdinnan thet fåå wij finna, Och så besluter

iach her aff som och aff doct. Pedhers beslutning aff nödhenne fölia moste, ath inghen menniskia haffuer macht ath göra offer aff thetta sacramentit j wijn och brödh, För ty om thet worde offer, såå forwandlades sacramentzens warilse, Och såsom thet icke är offer när leekmän anamma thet, såå är thet icke heller när presterne anamma thet, ty Christus haffuer thet så insat for then ena som for then andra, Nw epter thet thetta sacramentit icke kan wara offer måå doct. Pedher see sich om på huad grund prebenderne stichtade äre, och huarest the blifua, när messan icke är offer, Doch en annan tijdh her mera om talandes som nw wille wara förlongt, ätr nw noogh ath aff doctor Pedhers swar och beslutning nidherfalla alla prebender som på messor stichtade äre, en annan tijdh meer, Om the ceremonier och åthäffuor som med thetta sacramentit brukas swarar iach så til som til förenne om kyrkiones brukningar sagdt är, Och synes mich her medh noogh swarat på thenne tijdh,

Thet Tiyonde spörsmålet.

Om man skal halla sich widh noghor oppenbarilse som säyas skeedda wara, andra än the som j then helga scrifft beslutna äre,

Doct. Pedhers swar.

Galle Til thetta spörsmål suaras så, Vppenbarilse som skeer menniskiomen, eller läses wara skeedt, är icke annat än en vnderuisning gudz lönlige domar til menniskionar them the skee eller skeed läsas, j ty at j gudhi som apostelen scriffuar til the Colosser är all lärdoms och wijsdoms rikedoma betäcta, så at them ingen begripa kan, vtan gudz gåfua som kallas som tijdhes openbarilse, som och ståår j then första epist. til the Corint. cij. ther han sägher, Oss haffuer gudh openbarat genom sin anda eller helghandz gåfue, Och ther aff är thet at gudz lönliga domar opteckes genom vnderuijsningen som vnderstundom kallas openbarilse them som ther til vtförsedde äre, fatigom och oförståndigom så snart som mectigom scrifftlärdom wijsom och förstondigom, som finnes at gudz son Christus

Jesus sade ther om til sin himmelska fadher, O himmelske fadher iach bekenner tich ath tu haffuer thetta dolt (forstås) thin liknelse och lönliga domar for cloka och förståndiga, och hafuer them openbarat barnom, thet är oförståndigom, aff huilka beuisning är at inthet är openbarilse annat än gudz lönliga domars forkynnelse, huilka som så snart epter gudz gåffuo måå optäckes the oförståndigha, som förståndiga, jn til domen,

Ytermera än thå apostelen Sanct. Påuel sägher til the Romare capit. xiij. ath alt thet som skeer aff gudhi, skeer j en fulkomblighen skickeligheet och ordinancie som thet beuises j alle creaturs regemente, j huilka gudh alzmectigh skickar och regerar the vndersta genom the offuersta andeliga som äre änglaner och lekameliga, så ath the beskyddas och beskickas aff huart annat j tiänistene och theres warilse, doch likauel beskickar han thet j en ädhlare motte medh mennisken, som kallas och är jtt förståndeligit creatur, til thet ath hon måå komma til then beskickade ända hon är skapat til, thet är til then ewiga saligheet och himmelrikes glädhe, och thet skeer offta formidelst oppenbarilsen som är gudz lönlighe domars wilie och wijsdoms vptäckilse, som finnes bequämeliga at then yterste änglakoor vnderuisas aff then öffuersta, och menniskian åter jgen vthaff änglomen, och thet är thet apostelen sägher til the Hebreer om änglaner ath the äre alle tiäniste andar vtsende til tiänist for theres skul som salighetenes arffuinger äre, Thetta är guddomsens lagh och skickelse, Säger Dionisius at the nidhersta, thet är menniskionar, skola drages til the öffuersta jn til domen for the vthualde skul, thet är til gudz ewiga glädi genom the midelsta, thet är genom änglaner, såsom thetta förstår apostelen j. Cor. xv. ther han säger, Mox finis etc, thet är, Strax änden, (forståår) när yterste vpstondilsen är skeed och Christus offuerantwardar gudhi och fadhrenom riket jgen, thå aflägger han all herradöme och wällogheet, thet är all tiänistactige andar til menniskiomen Jtem så beuisas clarliga j scriftenne at openbarilsen skeer menniskiomen genom änglane jn til domen for menniskenes saligheet skul, at hon

Platonizat

Erunt omnes docti a deo, non dicit erunt docti ab ange is

icke skal wara förtappat, ther före läses mong openbarilse aff gudz lönlige domar och lärdom wara skeed aff gudhi j sanningene j monga städher och framlidna tidher the ther icke grundas eller bescriffuas j biblien nyia eller gambla testamentit, Och skola doch ther fore icke hallas for wiskipelse eller otroliga, än thå twärt emot mong oppenbarilse finnas falskeliga och swikliga, ther theedde och giorde wore och tess komma aff ondom andom, som thet bewises aff apostelen j then andra epistel til the Corinther j thet xj. capitel ther han sägher, Offta är skeedt och idhkeligha kan skee, ath dieffuulen then onde ängelen kan omskapa sich j liuszens ängel, och thee sich menniskiomen til ath falla til noghon willa etc, Som och yttermera j tridie konunga bokene j xxv. ca. ståår clarligha, at dieffuulen stoodh j gudz åsyn och sade, Jach skal vthgå och bliffua en lögnare j alla Acabs propheters munnar til ath swika Acab israels konung, såsom han och giorde, och j samma konunga book xiij. ca ståår aff then falska propheten som medh lögnenne j sanningenes liknelse bedrogh then sanna propheten, j ty at han snarligha trodde och ransakade icke andan om han war aff gudhi eller ey, såsom allom christnom menniskiom rådhes aff then helga euanglisten S. Joh. j sin första epistel iiij. capitel ther han sägher, Troon icke allom andom, vtan ransaker om andane äre aff gudhi for än j noghot troor, Och lärer ther medh at weta åtskilnat j gudz gåffuor som geffne äre the helga christeliga kyrkio eller samquembd aff gudhi ty at ransaka andane, såsom thet liusliga noogh bewislighit är j ty at S. Mårtenne S. Anthonio och flerom läses wara geffna besynnerliga och osäyeliga gåffuor aff gudhi, ther medh haffua the openbarliga funnet at diefuulen haffuer omskapt sich j annor liknelse, Och epter thet ath thetta såå liusligha bewijst är at oppenbarilse mong och san äre offta teedd och teess menniskiom aff gudhi genom godha andar, menniskiom til saligheet och the helga christeliga troo til formerelse, the doch icke bescreffne äre antingen j thet nyia eller gambla testamentit som kallas then helga scrifft, vtan äre anammade och stadhfeste aff the helge kyrkio och christeligha försambling, huilkens

Qui amat periculum in illo peribit Ecclesiastisi iij.

Qui in re christiana aliquid docet preter verbum dei anathema esto

macht och auctoritas är större (som lärarena säya) än nogre store doctoris auctoritas är större som Augustinus eller Hieronymus, måå man halla sich widh tolken oppenbarilse, först man haffuer pröffuat ath the äre aff gudhi och godhom anda etc,

Ther nw noghor wille spöria, hwilke the godha oppenbarilse äre som kyrkian haffwer anamat och icke ståår j the helga scrifft? Swaras, ath them wore longdt vpräkna, doch ath spörsmålene noogh fwlt göres, finnas än nw merkelighe oppenbarilse som Sanct. Augustinus scriffuar vthaff sich wara skeedd aff S. Hieronymi siäl then dagh han dödde her aff werlden, Then S. Augustinus til then helga mannan S. Cirillo Archebiscop j Hierusalem medh tolkom ordhom, Then tijdh iach togh j min hand papeer och penna achtandes scriffua, en epistole til S. Hiero. och hade nw böriat j fremsta delen hasteligha om natsongs tijdh opfylte min Cella jtt otalighit sken j alla wore daghar oseet och owanlegit medh oseyeliga godha lucht, och talade til mich suårliga och mykit forskrecthen, ena röst j liwsena och sadhe, Augustine Aug. Huad haffuer tw at spöria? iach tess samma Hieronymi presttens siäl til huilken tw achtar scriffua huilken j thenne her tima j Betlehem juda är skild j från kroppen, och medh Christo och alt himmelrikes herskap kläd medh odödhelig hampn j alla glädi och fägrind föres så segherliga och ärliga til thet ewiga rike himmelrekis glädi, vtan enda etc, Thå togh iach til mich jghen säger Augst. nogenhanda, och aff glädhi brast til at gråta och sade, Geffue gudh o werdige man, at iach motte strax warda tit fölge än doch bedher iach werdiges til at minnas pååå mich thin tiänare then tw älskade indeliga her på jordene ath iach for tina bön skul må bätres aff syndene och beskermes j frå fiendanar etc, Aff huilkin oppenbarilse och S. August. ordh beuisas nogh clarliga ath openbarilse äre skedde, the icke äre i thet nyia testamentit eller gambla bescreffne, Tolken som thenne her är huilken icke kan med noghen skääl nekas j noghen motte eller driffuas, besynnerliga mädhen hennes bescriffuare S. Aug. är sååå san och wis en lärare, ath han kallas thet yppeste kyrkiones liws, och är sååå

False adscribitur Augustino.

oppenbarliga skeedt ath hon är j alla wärldz ändar bekend och trosat, jngen hennẽ nekar then skäl haffuer, vtan then ther wil neka alla S. August. scriffter, än thå hon icke scriffuas j Biblien, så som ther och icke all andron oppenbarilse bescriffne äre, heller än alt Jesu Christi leffuerne predikan och iärtekne, och helge vmgenglse äre, såsom S. Joh. han beslutar sitt euangelium, Yterligare bescrifuas och än en slijk och större oppenbarilse som icke mindre är achtande än then första, huilken bescrifuer then store lärare S. Cirillus jghen til August. jdkeliga bidhen och åtspordt aff honom, och läses then oppenbarelse j the helga kyrkio j bland the iärtekne gudh haffuer giordt j genom S. Hiero. och strax wore sked och teed S. Eusebio Hiero. discipel iij. året sedhen Hiero. dödde her aff werlden, och är thenne sedhen S. Hiero. dödde her aff werlden, kom opp j then grekeske kyrkien en willa och falsk lärdom som räkte jn til then latiniske kyrkena, och lydde ath jngen skersseeld skulle wara til, huilken lärdom the idkadhe til at beuisa, vthtur thens onda grund och falska lärdom medh skäl som jntit bunde, så ilherskelige at then togh så stora macht ath then helge herren S. Cirillus kunde them ecke stilla medh mindre än han kallade til hopa alla sina lydho biscopa medh andre gudfryctighe men, och badh them taga vppå sich iij. fastedaghar medh gudheligha böner och tankar til alzmectighan gudh bidhiandes at han sina troo wille stadfesta och icke late christna menniskier misfelas j falskan lärdom etc, Och strax natten epter the iij. daghar tedde skinbarliga S. Hiero. S Eusebio wakandes j bönener, och tröstade honom medh blidh tiltalan och sadhe, Giffs icke j thenne willan och falska lärdom, then skal nw haffua sin ända, bodha Cirillo och allom brödhrom, och them som äre vdi then willen at the j morgon komma til hopa ther min lecamen ligger begrawen j Betlehem, och late bära tit the iij. menniskio kroppar j nat äre dödhe j thenne stadh och läther leggia pååa them then säck min clädhabonat war, the skole strax komma til lijffs jghen och grundeliga vthtryckia then willen och nidherslå, huilkit alt så skedde och the iij. men vpwäktes aff dödha oppenbarade huad stoor ära

Miraculum pugnat contra purgatorium, Nam si scriptura probari posset miraculo non indigeret.

Leuè conuersionis fundamentum mendacium.

och glädhi j himmilrike är och huad swår pina j skärsseeld är och sade huru S. Hiero. hade them then natten döda leedt om kring j alle then rwm och latit them forstå alt til ath oppenbara allom menniskiom, huad skedde aff thenne oppenbarilse som S. August. scriffuar omwendes alle the som til förenne forwilte wore och komme til rätta troo jgen, aff huilken oppenbarilse nw framdeles må beuises at skerseeld är til, än doch ath thenne oppenbarillse icke står j thet nyia eller gambla testamentit, doch är hon såå wis for sanhetenes och S. August. scriffuelse och lärdom skul, som hon stode j then helga scrifft och ware sanheten ther om autoritas, vtan huilken jngen autoritas är autoritas, som then helge läraren sielffuer scriffuar etc, Tridie oppenbarelsen som icke står j scriften vtan är doch stadfest ath troo the helga christeliga kyrkie som brukat haffuer warit j M. åår, och mera är then om then opphitningen som skedde til S. Staffans och Gamalielis medh sin sons Abiba lekame, huilken oppenbarilse the helga Christeligha kyrkie såå fast haffuer hollet och brukat aff ålder, ath jngen som skäl wil bruka står til ath driffua thenne, epter ty som August. sägher at kyrkiones macht och autoritas är större än noghor helge doctors lärdom är, och sägher for ty ath han wille icke troo euangelio vtan kyrkiones macht både honom troo thet, Ther wäl wil seya ath S. August. sägher the ordhom fösta apostla kyrkiona och theres nästa epterföliare, aff huilken Christendomen fick stadfestilsen etc, huilkit iach och bekenner än doch likauel sägher iach at the ordh haffua än nw jtt tilsyn och sägias til oss alla som nw höra til then helga Christeliga kyrkes forsambling til at troo oppenbarilse och annan lärdom helga lärare oss läre, huilken som icke forlotne äre aleenast påå menneskio lärdom eller wijssdom vtan vppå then helge andes inskiwtilse, aff huilken the helga Christeliga kyrkia är regerat her til och regeres jn til domen til troones stadhigheet syndenne näpstning, och fulkommelsens stadhfestilse til then euigha glädhi, huar emoot jngen man seya kan annars, vtan han will driffua gudz eghen ordh them han sadhe sielff opstigandes til himbla, När tröstaren komber then samme

Blasphemia

anden then iach jdher sendandes warder han skal lära jdher alla sanningen, och thet ordhit Christus han sadhe Johannis v., Min himmelske fadher han arbetar j jdher her til och iach arbetar etc, Andra oppenbarilse monga som wel kunde jndragas later iach
Notanda cautela, fara beslutandes thetta spörsmål, Man måå och skal troo och halla sich widh oppenbarilse ther the icke äre emoot troona och then helga scrifft, ransakandes andan aff huilkom thet skeer, och huru the skee som longdt är affsagdt j thenne iij. oppenbarilsen nw opräknade,

Min swar.

Olauus Til thet tiyonde spörsmålet, som är, Om man skal halla sich widh noghen oppenbarelse som seyas skedda wara, andra än the som j then helga scrifft beslutna äre? Såå äre tesse min swar, Först är merkiandes ath for then synd som menniskian giorde j paradis, ful hon j fråå gudh som liwset är och kom j mörkret, hon ful j fråå sannindenne och kom vnder lögnena, såå at alla menniskior nw
Psal. cxv. kallas lögnachtige, Och lögnen är så kraffteliga jnstighin medh henne, ath henne aff sin eghen mact är omögeligit ath kunna komma til sanninden jgen medh mindre ath gudh oppenbarar henne sannindena, jcke är heller mögelighit ath noghor kan warda saligh medh mindre han fåår weta sannindena, for ty j Christo aleena som sanningen är warder menniskian saligh, Ther fore haffuer gudh aff sinne oseyeligha godheet, oppenbarat menniskione sina mening, påå thet ath hon motte komma jfråå lögnene som hon vnderligger, och til sanningen jghen som hon j fråå fallen war, och thet haffuer gudh giordt genom sin ordh, huilken han haffuer offta och j monga handra motto oppenbarat, stundon genom jnskiutilse ther han haffuer sina wener ingiffuit sin ordh j theres hierta, them the sedhan forkunna skulle, stundom medh ängla oppenbarilse, Teslikes och påå thet sidzsta medh sin eghen sons oppenbarilse, Såå ath gudz sanning är nw rikeliga noogh, ja offuerflödeliga menniskiomen oppenbarat, genom hans ordh j then helga scrifft, Såå at til hennes saligheet görs henne jntit mera behooff ath weta än thet j scrifftenne ståår, ther finner hon såå mykin sanning ath hon ey meer behöffuer, Ty gudh hafuer

medh sin ordh wel forseedt henne til saligheet, jcke kan hon heller mera begiära, än ath hon motte warda saligh, och j scrifftene är henne saligheeten fulkommeliga nogh forescriffuin,

Men diäffuulen som fadheren är til lögnene, han gåår om natt och dagh sökiandes hwem han kan medh lögnene bedraga Therfore giffuer han och lögnena fore j margfalliga måtte, stundom giffuer han them lögnena in j theres hierta som honom tilhöra, påå thet ath the skole bedraga andra medh sich, och stundom gifwer han oppenbarilse fore och forskapar sich j liusens ängel til at bedraga menniskione at hon icke komber til saligheten genom sanningen vtan warder forhindrat medh lögnen, til huilken menniskian och noogh tilböyelighen är, ath hon medh lögnenne wel kommer offuer eens, Jcke fattas heller dieffuulen wilien ther til at giffua lögnena före, ther fore warda otaliga monga menniskior bedraghna, Joh. viij j. Pe. v ij. Cor. xj

Nw epter så är at sanningen är j scrifftenne rikeliga nogh vthtrycht så mykit oss görs behoff til wor saligheet, Och at diefuulen winlägger sich natt och dagh til ath bedraga oss, Swarar iach så til spörsmålet, Ath annor oppenbarilse än the som j scrifftenne ståå göres oss til wor saligheet intit behoff, Och ath then som annor oppenbarilse wedhertagher, han giffuer sich j stoor farligheet ther befructandes är ath han warder aff dieffuulen nidherslaghen, Och än thå wel henda kan ath noghor oppenbarilse som j scrifftenne icke finnas, kunna haffua sanningen medh sich, är thet likauel farlighit bekymbra sich noghot medh them, Epter thet ath icke alle haffua then helge andes gåffuo, medh huilken the kunna åtskilia andanar, ty är fare werdt ath dieffuulen warder offta anamat, ther man menar liwsens ängel wara for handenne, ty är thet och mykit tryggare at man heller later fara noghor fåå oppenbarilse the ther san kunna wara, än at man skulle medh noghen falsk oppenbarilse bedraghen warda, Thet är jw bätre lata all oppenbarilse fara, än medh jtt aff them bliffua förderffwat, besynnerligha epter thet ath oss sådana oppenbarilse icke göras behooff til saligheten, Jcke synde wij heller ther medh ath wij late sådana oppen-

barilse fara, ty gudh haffuer icke budhit oss ath wij skole sätia troo til them, vtan han haffuer heller mongestädes j scrifftenne forwarat oss at wij icke skole läta bedragha oss, ther fore behöffwe wij ey fructa ath wij skulle fortörna honom ther medh ath wij jngen troo wille sätia til the oppenbarilse som j scrifftenne icke besluten äre,

Til thetta spörsmål swarar doct. Pedher j sin beslutning ath man skal halla sich widh oppenbarilsen ther the icke äre emoot troone och the helga scrifft, thet iach och wel lijdha kan at sådana beslutning geffues, Men gåffue han granna ach vppå scriftena, thå funne han wisseligha ath the openbarilse som han medh mong ordh
Deut. xviij. jndragher j sin swar äre hart emoot scrifftenne, Ty gudh haffuer
Leui xx. clarligha nogh genom Mosen och Esaiam forbudhit ath noghor skal
Esa. viij. frågha sannindena aff them som dödhe äre, icke wille heller gudh ath Lazarus som dödh war skulle komma til then rika mandzens brödher,
Luce xvj. som Lucas scriffuar, Så at man clarliga merkia kan ath thet icke haffuer warit S. Hieronymi siäl som så oppenbarades, ty gudh ingalunde läter sin helgon såå openbaras ath thet skeer hans ordh til foractilse, som medh tesse openbarilse skeer, jntit är thet heller lijkt ath thet war S. Augustinus som the oppenbarilsen fick, än thå thet warder honom falskeligha tillagdt, Och om thet än hade warit han, hade han doch i thet ärende ganska storliga forseedt sich at han skulle så emoot gudz bodh haffua fråghat then som dödher war, Men iach wil icke mykit bekymbra mich ther medh, then som noghot är förfaren j S. Augustini scriffuelse han warder wel dömandes her om, om August. haffuer sådana scriffuit eller ey, Och ther medh läter iach thet bliffua pååthenne tijdh for korthetenes skul, Och dragher doct. Pedher mong stycke jn aff scriftenne som spörsmålet jntit kräffuer, thet iach och bestå läter,

Thet Elloffte spörsmålet.

Huad skääl finnes j scrifftenne om skäärseld,

Doct. Pedhers swar.

Galle Thetta spörsmål söker knuten i säffuet ther jngen knut är, ty

all landskap, tungomål, och alt menniskio kön som skäl bruka, bekenna medh the helga kyrkio at skärseeld är til, jw minst aff nampnet, doch likauel suaras at skärseeld beuisas aff scrifftenne, christelige openbarilse, helga manna lärdom, och aff the helge kyrkies bruk-
5 ning menige her til hallen är, Aff scriften Mat. xij. säger Christus, Huilken som häder then helga anda thet geffs icke til her j werlden eller j andro werld etc, aff huilkit beuises noghre synder forlåtas her j werlden och noghre j andro werld, icke j himmelrike ty ther är ingen synd, icke j helueti ty ther är ingen forlatning, ty forlåtas
10 synder j skärseeld, som S. Grego. thet vtlägger, Jtem j. Machab. xij. ståår, Heligh och salig är tanken bedia for the döda at the må lösas aff synderne, huilken book än thå hon segs wara vtskutin aff the helga scrift och funnen aff S. Hiero. scriffuin j Hebreisko som han säger in prologo galeato, doch likauel är hon anamat och brukat
15 aff then helga kyrkio for then otwäkeliga sanning som finnes j henne,

Nu är wist at the j himmelen äre behöffua intit wore böner, och them fördömdom kan wor bön intit hielpa, aff huilkit j scrifftenne beuijsligit nogh är at skärsseld är til, än thå mong flere rwm j scriftenne om skärsseld beuisa them iach läter fara, Aff openbarilse
20 beuisas at skärsseld är til och swår pina som nw j thetta förra spörsmåls swar optecht är, och yterligare optäckes j then iiij. boken dialogorum S. Greg.

Aff helga manna lärdom beuises thet, först aff S. Greg. Niceni scriffuelse then åldrigeste doctor j Grekeland säyandes, Om så är
25 nogher Christi wen skils her aff werldenne som icke fult kan afskrapa synden, then bliffuer reen genom skärseeld, och thetta är then lärdom wij predikom hollas skal for all sanning och så troo wij, Troor och the helga kyrkia som bedher för the döda at the må lösas aff syndene, j huilkin ordh wij hafue then doctoris mening, huilken så
30 mectig war i lärdom som Hie. scrifuar at ingen dierffdis gå emoot hans lärdom, huilken för sin diupsinnogheet skul j scriftene kallas theologus och B. Aug. j sin bock han kallar omsorg för the döda sägher, Jcke lithen är almennelige kyrkes makt och autoritas, j

August. in li. de cura pro mortuis habenda.

thet at j prestens böner som vtgiutas alzuolligom gudhi for hans altare, hafuer och makt och åminnelse for the dödha etc,

Non Damascenus sed Chrysostomus os aureum dicitur

Yttermera finnes och ath the sedhwänia, bidhia for the dödha, är insat aff apostlane, thet bewisar Johannes Damascenus then the kalla gyllene mwnnen säyandes, Wij äre samwetige j tiänisten medh apostelen, j ty ath wij j then räddefwlle tiänisten och lifliga offer Jesu Christi haffuom åminnelse för them som j trona äre framfarne och soffua etc, Thet och oppenbarligha scriffuar Dionysius talandes om then sedh som apostlane föörde först j christendomen ther the bådhe för them som dödhe woro och sägher såå, Ther epter tilgånger then werdighe biscopen och presten och sägher offuer then dödha gudheligha böner och bedher gudz milheet ath han forlater honom som dödher är alla sina synder, huilka han haffuer giordt aff sina bräkeligheet, och säter och skickar honom j ewerdelighit liws, thet är j leffuandes menniskios rwm som är j Abrahe, Jsaac och Jacobs

Dion. c. vlt. Ecclesias. Jerar.

Hierarchie ille arguunt, hunc Dionysium, illum ariopagitam non fuisse, nam suo tempore non erant tot ceremonie etc,

sköot, j thet rwmet som icke finnes bedröwelse, sorgh och gråått, thet är som iach rätteligha menar, helga menniskios löön j himmelrike, Thenne äre Sanct. Dionysii ordh, huilken som nw war j apostlenes tijdh, och S. Påwels discipel, Men then store och mechtige herren sanct. Ambrosius talandes om thetta ärende sägher såå, Menniskionar haffua for sedh at göra begengelse epter them som dödha äre, somblige halla henne på tridie daghen, somblighe pååa vij. daghen, somblige trätiyonde daghen, somblige på then fyratiyonde daghen epter them som dödha äre, huar och en aff thenne sedher haffuer skäl medh sich j sådana milla och miskundeliga gerninga, Thetta samma sägher och Sanct. Gregorius j the iiij. bokenne dyalogorum j mong capitel, Medh thenne fornemde helge lärares bewisning och flere andra, thå bewisas thet ath skärseeldz pina hon är j sanning som S. Augustinus säger j sina bock Enchiridion, ther pinas aleenest the godha menniskior som thet forskyllade mädhen the wore her på jorderike, The helga kyrkia hon beuisar at skärseeld är til medh ty hon daghliga och idkeligha iämpt och titt bedher for them som dödhe äre, for then skul haffuer hon och skickat em-

bete och messor for the döda och offrar for them thet werdiga offer som är Jesu Christi lekamen j messone, ath the skola lösas aff theres pino, än ty at man kan j monga handra motto hielpa them aff theres pino som j skärseeld äre, hielper doch likauel aleenast them Jesu Christi lekamen som offras genom prestens hand j messone, thet beuisar S. August. j bokenne som kallas de cura pro mortuis habenda, och teslikes S. Greg. li. iiij. dyalo. och sägher så, Thetta är thet besynnerliga offer som frälst haffuer menniskiona aff ewinnerligen dödh, huilkit som fornyiar gudz eenda sons dödh j andeliga motto, än ty Christus opstondande aff dödhen icke offtare döör, och dödhen fåår her epter ingen macht offuer honom, likauel offras han för oss pååå nyyt j andeliga motto, j sich sielffwom bliffwandes odödhelighen, Ther fore säger biscopen thå han wiyer presten, Tack macht til ath offra gudz lecamen for leffuandes och dödha, Sååå och beuisas medh monga håndra skäl ath skärsseeld är til j sanning, och hårdeligha pinar the menniskior som döö her aff werldene j gudz nådh, och haffua medh sich noghra nådeliga synder som her äre icke fulleliga näpsta, for ty til himmelrikis komber jnghen som noghen smitta eller brist haffuer medh sich som scriffuit är, Apoc. xxj. Jngen jngånger j the himmelrikis glädhi som hafuer noghro smitto medh sich, Nådeliga synder the skola ey rensas j helueti, for ty j helueti nepses icke andra synder än dödheligha, som skilia menniskiona plat j frå gudh och fråå hans kerlek, for ty måtte wara noghot rwm epter rätwisenes vthkräuelse som the skola näpsas vdi, och ty motte wara skersseeld, Aff alt thetta som nw foresagdt är beuisas clarliga ath epter gudz rätuiso är skärsseeld,

Christus non offertur nisi cruci figatur,

Min swar.

Til elloffte spörsmålet, som är, Huad skäl som finnes j scriftene om skersseeld, är thet min swar, ath j then helga scrifft jngen ordh finnas som openbarliga lydha pååå skärsseeld, än thåå ath j long tijdh monge haffua draghit noghor ordh ther til aff scriftene, haffua the doch litit kunnet skaffa ther medh, epter thet at ordhen icke haffua sååå clarliga lydt medh them som j sååå dråpeliga saker hade giordz be-

Olauus

hooff, Och än thå at sombliga scriffter synas lyda medh at skersseeld wara skal, faller dòch scrifften mongestädes emoot, Ther fore haffuer j en long tijdh waret och än är, stoor twedregt om samma skärsseeld, och wil iach nw föra noghro scriffter jn och skäl, som falla ther emoot ath jngen skärsseeld skall wara til,

Och är först merkiandes ath the som seyia skärsseeld wara til giffua thet fore, ath jngen komber j honom vtan the aleena som döö j gudz nådh och hyllest och j enne rätta troo, Nw säger scrifften
Hiere. xxxj. Eze. xviij clarliga om them som äre j gudz nådh, Jach skal forblidkas offuer theres orätfärdigheter och på theres synder skal iach icke länger minnas, sägher gudh genom Hieremiam propheten, wil nw gudh icke mera minnas eller tenckia vppå theras synder som sich bätra wilia, huru kan thet thå wara ath han skulle kasta them j noghen skärsseld, straffa them med såå harda pino är iw wisseliga tenkia på theres synder, Såå faller och skärsseld ganska hart emoot then troo wij skole haffua til Christum, ty såå är wor troo ath han haffuer medh sin hårda döödh och pino giordt fyllest for alla theras synder som troo pååh honom, är thet nw så ath noghro synder skola straffas medh skärsseld, så haffuer jw icke Christi dödh giordt fyllest for alla synder, Och thet wille wara honom til en stoor forsmädhelse, Ty gudh haffuer näpst sin son for thet wij syndat haffue, then näpstning giorde fyllest nogh, Men huar nogher wille säya, straffar doch gudh sina wener for synderna medhen the leffua, så kan han och straffa them sedhen the äre dödhe, Ther swaras så til, ath straffa en när han är leffuandes och straffa en när han är döödh skil mykit ååt, Ty thet straff gudh kastar pååh sina wäner mädhen the leffua, är til en forwarning ath the icke skola synda meer, och ath then syndiga begiärelsen skal medh korset nidhertryckias som syndena åstadh komber, Men såå är thet icke medh the dödha Ty j them äre medh dödhen vthsläct the syndiga begiärelsen, ath the icke nw synda kunna, ther fore göres ther icke straff behooff Jtem then som
Joh. iij. & v. Joh. j. icke troor han är alleredho fördömd säger Christus, Men then som troor han haffuer ewinnerlighit lijff, och Christus boor j honom,

och han är gudz älskelige son, såå ath thet Christo tilhörer thet hörer och honom til, är nw han gudz älskelige son, hoo wille thå säya ath gudh skulle wara såå obarmhertig offuer sin älskeliga son, ath han skulle så hardeliga straffa honom medh skärsselds pino, Och huar nogher wille säyia, gudz rätuisa kräffuer ath synden moste straffas, Swaras såå til ath skulle gudh straffa synderna pååoss, thå wordo wij ewinnerliga fördömde, Men for then skul haffuer han straffat henne på Christum at han icke wille straffa henne pååoss, och ther medh hafuer gudh beuist huad kerleck han hade til oss, Men huar nogher wille åter säya, ath menniskian moste jw reensas aff the syndasmittor hon haffuer, Ther swaras til, Troon gör hiertan reen sägher S. Petrus, och j dödhen nidherslås all syndig begiärilse Ty gudz helgones döödh är dyrbar j hans åsyn sägher dawid, Och the äre alle gudz helgon som ena sanna troo haffua, såå görs icke for then skul behooff haffua noghon skärsseeld, Jtem alle the som säya skärsseelds pino wara til, seya henne wara osäyieliga större än noghen then pina her vppå werldene är, äre nw woro brödher och nästar j noghen pino, tilkräffuer jw kerleken ath wij skole hielpa them, Och ää jw them först som j största bedröffuelsen äre, nw haffua the oseyeliga större bedröffuelse som j skärssels pino äre, än the som her pååwerldene äre, Såå wil fölia her vth ath kerleken skal driffua oss ther til ath wij öffuergifue alla them som iember och wedhermödo lijdha her j werlden, och falla til dagh och nat och hielpa them j skärsseld äre, och wille såå fölia ther aff jtt bijster wesende medh oss, Jtem huar och så wore, at sådana pina wore epter dödhen hade Christus icke fulkommeliga lärdt oss kerleken, epter thet han såå stora miskunsambligheet hade jntit omtalat, mädhen han haffuer såå monga miskunsambliga gerningar opreknat the ther jntit när äre lika medh tesse, Men thet wore och en stoor forsmädhelse, seya ath han icke skulle haffua fulkombliga lärdt oss, Falla och monga andra scriffter och skäl ther emoot ath skärsseld skal icke wara til, som nw wore forlongt vpräkna, Ty ther giordes wel en besynnerlig bock behooff til när thet alt forclaras skulle,

Roma. viij

Act. xv.
Psal. cxv.

Til thetta spörsmål swarar doct. Pedher ganska spotteliga, och sägher ath spöria epter skäl om skärsseeld, är sökia knwten j säwet, lika som thet wore så stoort vnder, ath sådana spörsmål worde fore giffuin, Men hade han än noghot litet seedt j hystorierne, funne han wel ath om samma spörsmål haffuer jngen ringa bekymber warit, Doch thet är swårt gåå offuer forstondet, Såå swarar han ganska lithet til spörsmålet, ty her warder frågat huad skäl j scrifftene finnes om skärsseld, her warder jntit sport huad doctores heller kyrkiones brukning holler ther om, her begiäras en fast grund, Doctores och kyrkiones brukning är en lööss grund som til forenne noogh beuisat är, til såå dråpeligh ting hörer en fast grund, Thet som vthgiffuas skal for en stadigh och Christelig lärdom moste haffua gudz ordh for sich, menniskios mening och sedhwenia ää huru helige the haffua warit, kan thet likawel jntit hielpa, Ty huar och
Ps. cxv. en menniskia är lögnactigh sägher propheten, Owiss oppenbarilse
ij. Cor. xj göra icke heller fyllest j sådana dråpeliga saker, Dieffuulen forskapar sich offta j liwsens ängel och giffuer oppenbarilse fore, Ther monge warda medh bedhragne, Gudz ordh, gudz ordh kreffuer spörsmålet, Så giffuer doch doct. Pedher noghro fåå scriffter fore, ther han likawel litit medh beuisa kan, Först bär han före the Christi ordh som lydha så, Huilkin som sägher noghot emoot then helga anda thet warder honom ey forlatit, huarken j thenne eller tilkommande werld, Menar doct. Pedher at her skal kunna beuisas ath synd forlates j tilkommande werld, Men j heluite kan thet icke skee ey heller j himmelrike, ty moste noghet rwm wara ther thet skee kan etc,

Men gåffue doctor Pedher acht huru Sanc. Marcus samma Christi ordh vthtrycker, thå finge han wel see at han medh tesse ordh litit beuisa kunde, ty ther S. Mattheus scriffuar så Huilken
Matth. xxij som sägher noghot emoot then helga anda thet warder honom ey forlåtit huarken j thenne eller tilkommande werld, Thet sägher S. Marcus så vth, Then ther hädher then helga anda han haffuer jngen forlatelse j ewig tijdh, vtan bliffuer saker til ewig fördöm-

melse, Och fåå wij jngen som Matthei ordh bäter vthlegger än Marcus gör, ty är sååMatthei mening, Huilken som sägher noghit emoot then helga anda, thet warder honom ey forlatit huarken j thenne eller til kommande werld, thet är, honom warder thet aldrig forlatit, och komber thet aff en almennelighen ordhsed, epter som man plägar seya om then som altijdh är siwck, han haffuer roo och lijsa huarken natt eller dagh, thet är, han haffuer aldrig roo och lisa, Sååseer man jw ath medh tesse scrifft kan icke skärsseeld beuisas, Marci iij

Ther näst bäär doct. Pedher thet fore som ståår scriffuit om Juda machabeo, huru han skulle senda offer til Hierusalem for theres synder som dödha wore etc, Men ther swaras sååtil Först är thet witterlighit noogh ath then boken som scriffuen är om the Machabeer, icke är räknandes for then helga scrifft sååath man fulleligha eller dristeliga kan ther halla sich widt, vtan for the merkeligha hystorier som ther vthi ståå är hon anamat, men icke sååath man ther kan noghon christeligh lärdom grunda vppå then som icke clarligha är grundat annerstädes j then helga scrifft, ther fore kan icke heller skärseeld ther medh beuisas epter thet sådana ingenstädes j then helga scrift warder clarliga vthtrycht, Och än ther til är thet ingalunde troendes ath then merkelige mannen Judas Machabeus skulle såhafua giordt som om thetta stycke j samma book ståår scriffuit om honom, Hystorien haller så, ath en tijdh foor Judas vthaff Hierusalem medh trytusende fotknechtar och fyrahundrade hestar, och när han sloogs medh fienderne wordo noghre aff judanar slagne, och såfölier ther epter, ath när Judas wille läta begraffua them som slagne woro, när theres föräldrar, såfunno the noghor clenodie eller gåffuor som affgudhar tillydde, vnder theres cläder som slagne wore, thet laghen hade forbwdhit judomen, Och såwart allom oppenbarat at the wore for then skul slagne, och alle prijsade gudz lönligha domar ath han hade giordt thet oppenbardt som hemelighit war, Och sedhan ther epter fölier huru Judas sende vpp til Hierusalem tolfftusende silff peninge som offras skulle for theres synder som dödhe wore etc, Her giffuer texten clarligha före ij. Machab. ij

ath the som woro slaghne hade giordt emoot gudz lagh, så wilie wij och tilsee huru laghen halla ther om, Såå sägher Moses om hedninganes affgudhar til judanar, Theres affgudhar skal tu vpbränna medh eelden, Tu skal icke begiära silffret och gullet som the äre giorde vthaff, Tagh tich icke heller noghot aff them, ath tu icke warder ther vthi beweeffuat, for ty sådana är herranom thinom gudh en styggelse, Jcke skal tu heller aff affgudhet införa j titt hwss, ath tu icke warder förbannat som thet är etc, Her aff är nogh merkiandes ath the som hade taghet thet affgudhar tillydde och wordhe för then skul slaghne, the woro j samma gerning förkastade och förbannade aff gudhi, som laghen clarliga innehalla, Wore the nw forbannade, thet Judas wel wiste, huru kunde han thå göra offer för them? han wiste jw at thet intit hielpa kunde, Och huar han och än såå hade giordt, hade han wisseligha förseedt sich, epter thet han icke hade hafft scrifftena medh sich, vtan heller emoot sich j thet ärende, Ty han skulle icke haffua giordt offer for sådana förbannade menniskior, vtan heller brändt them vp medh thet the taghit hade, såsom och Josue for honom giordt hade enom som medh sådana gerning beslaghen war, Ther fore kan skärsseld her medh icke beuisas, ty thet är icke troendes at Judas giorde sådana offer, och om han thet än giordt hade, hade thet likauel warit orätteliga giordt Men thet ståår mera til troendes at om han noghot offer sende til Hierusalem, thå skedde thet for theres skul som leffde, at gudh icke skulle näpsa them medh, for thet the som dödhe wore giordt hade, som offta hende j gambla testamentit, at ther noghre fåå syndade wordo monge straffade, ther Judas och fructade före, ty läät han sådana offer göra for theres skul som jgen leffde, och icke for theres skul som döde wore, än thå at han som hystorien scriffuit haffuer, thet annerledes föregiffuer, påå thet han meente wilia tagha tilfelle aff thet Judas giorde, och beuisa vpståndelsen aff dödha medh, epter thet j bland judanar war j Christi tijdh och en long tijdh til förenne stoor twedreght om vpståndelsen aff dödha, ty en part som kallades Saducei nekade vpståndelsen och sade ingen vpståndelse wara til,

Deut. vij.

Josue vij.

Men pharisei stodhe ther fast emoot, ty war och stoor trätta emellen the Saduceer och Phariseer, som aff Josephi scriffuelse noogh forståndandes är, Så synes mich epter mitt fögho forstånd, ath then som hystorien scriffuit haffuer, haffuer hafft then mening at vpståndelsen skal wara til, ty haffuer han sådana ordh jnsatt, eller haffuer och noghor annar som widh samma mening warit haffuer satt thet jn sedhan hystorien haffuer warit scriffuen, och haffuer thet warit scriffuarens som thet screff största vpsåt ath han aff Jude offer meente sich wilia beuisa vpståndelsen, skärsseeld kom honom fögho til sinnes, Såå kan man jw clarliga merkia at skärsseeld icke kan medh thetta stycke beuisas,

Sedhan bäär doct. Pedher oppenbarilse före huru thet haffuer warit oppenbarat S. Gregorio etc, Swarar iach så til, at han må dragha her til så mong oppenbarilse, och så monga doctores och kyrkiones brukningar som honom täckes, är thet doch likauel alt sådana ath man måå tagha ther aff så mykit oss synes, epter thet icke beuisas medh scrifftenne som foresagdt är, och om skärsseeld kunde bewisas medh scrifftenne, giordes inghen oppenbarilse behoff, Men nw epter thet medh oppenbarelse beuisas skal, är noogh clart på tagha ath thet medh scrifftenne icke bewisas kan, Och wil så fölia her vth ath doct. Pedhers swar intit när göra sakenne fyllest, Och sätter iach nw thetta in til huar och en Christen menniskio ath hon måå döma her om, huilken parten större skäl haffuer medh fara, icke så ath man så enkom nekar skärsseeld, men thet sägher iach ath han icke medh scrifftenne beuisas kan, Gudhi giffuer iach thet j hender han weet betzt huru thet tilgåår medh the dödha, Thet är likauel noogh befructandes, ath wor eghen bwck och girigheet winlägger sich mera om ath forswara skärsseeld, än then kerlek wij kunne haffua til the siälar ther jnne äre, skärsseeld är oss til en stoor profijt, en part aff oss, Jngalunde kan heller Christus offras på nyyt, som til förenne beuisat är,

Thet tolfte Spörsmålet.

Om man skal wörda dyrka eller tilbidia helgonen, Och om

helgonen äre wore forswarare, patroner, midlare eller fordactingare jn for gudh.

Doctor Pedhers swar

Galle Til thetta spörsmål må sååa swaras, J the ärende som allom äre oppenbar pläghar jngen twäka, The helga kyrke til huilka man haffuer större tilsyn teslikes til hennes seduenior och brukningar, en til noghen aff the första kyrkiones lärare, som är Augustinus Hiero. huilkin som regeras och styres aff then helga anda, huilka Christus som är henne huwud jngiuter daghliga sina nådh, hon högtidher och haller högtideligha theres dagha them til äre och wyrning vppå thet hon skal loffua gudh j sin helgon, Huadan är thå kommen then stora twekan j bland christna menniskior om helga manna hedher och wördning? Helga menniskior the skola wördas och hedhres, for ty the äre Christi lemmer, doch skole the icke hedras som Christus eller noghot thet som Christo tilhörer såsom är hans helga kors, crona, spikar eller annat sådana, icke heller j sååa motte ath the haffua macht at skapa eller giffua gudz nådh, vtan for theres skul ath the haffua gudz nådh, och j himmelrike ewärdiga roo, och såsom wore midlare och hielpare jn for gudh, wij läsom j the hälga scrifft ath Abraham han hedhrade och wördade helga änglar som honom teddes och Cornelius han tilbad Sanc. Pedhar och sååa aff mongom androm, Epter thet som S. Påuel oss läre, Wij Christna menniskior skolom hedhra oss jnbördes och thet kan så wara ath mädhen wij ärom j thenne fåfengeliga lekame ärom wij jngen hedher wärde vtan aleenast for thet ath wij ärom gudz creatur och Christna, Sanneliga mykit mera ärom wij plichtighe hedra gudz helga mennisker gudz besynnerliga wener, huilke som äre wore hielpare och midlare mellen Christum Jesum och oss, icke for then skul ath alzwolliger gudh är icke sååa godher och milder och mechtiger ath han formå, och wil geffua oss thet wij begiärom fåå aff honom vtan theres böön, vtan för ty at gudh han haffuer sååa skickat thet ath wij skolom jcke annerlunda få thet wij begiärom vtan genom theres bön vppå thet wij skolom hedra och göra them

wördning, ath gudh skal såå hedras j them Såå och for anner saker skul, S. Påuel sägher scriffuande til the Romare xiiij. c. Alt thet gudh haffuer giordt thet är skickeligha giort och alt haffuer thet skickelse, thet finner man clarliga j hans regemente ther han regerar alla werldena medh andeligh creatur som äre änglana regerar han thenne lekamlig ting, och medh the lekamlig creatur som äre offuan til, regerar han the lekamligh ting nedhen fore äre, jcke for noghro sina brist eller wanmectigheet, vtan for sin skickelse, huilke han holler obrytelighen j sit regement, Såå regerar han och eendels fatiga syndare pååa jordena medh the heliga menniskier pååa jorderike, Her til finnas monga exempla j the helga scrifft bådhe j thet nyia och gambla testamentit, ath när gudz almoge j gambla testamentit någhor nödh pågeck eller när gudh näpste them eller wille näpsa them for theres brot, thå ropadhe the til gudh bidhiandes ath for the gambla fädhers böön och forskyllan, som war Abraham Jsaac och Jacob som än thå wore j limbo, skulle gudh hielpa them moot theres fiender och spara och icke näpsa them for theres brot, som och offta skedde för theres böön skul at han sparde och beskermade them, Her aff kan clarliga beuisas ath mykit mera hörer gudh helga manna böön for oss som nw äre j ewärdeliga glädhi, Såå är nw medh thenna fåå ordh swarat ath man skal wörda dyrka och tilbidia helgonen, som äre wore forswarare patroner, midlare, och fordactingare jn for gudh,

Min swar.

Til thet tolffte spörsmålet som är, Om man skal wörda dyrka eller tilbidia hälgonen, Och om helgonen äre wore forswarare, patroner, midhlare eller fordactingare jn for gudh? är thet min swar, Ath aff then helga scrifft kan man icke beuisa thet, at wij äre plictige til ath wörda dyrka eller tilbidia the framledhna helgon, Och såsom scrifften oss thet icke biudher ath wij thet göra skole, såå forbiudher hon thet icke heller, när thet gåår redeliga til, ath man icke gör helgonen then heder och prijs som gudhi böör alena haffua, Ty sådana forbiudher scrifften hardeliga, wij haffue clarliga noogh Olauus

aff scrifftenne, ath wij skole loffua prijsa och ära gudh j all hans creatur, såå moste wij och prijsa honom j hans helgon, thet är, j alla Christna menniskior leffuandes och dödha, Ty the äre alle hans helgon, Och thå prise wij gudh j sin helgon, när wij tacke och äre honom for sin stora nådh och barmhertigheet som han medh sin helgon giordt haffuer, Såå och när wij wilie ära helgonen, skole wij ära them j gudhi, thet är, for gudz skul, ath epter thet gudh haffuer sielff såå ärat them, såå göre wij them och äre for hans skul Såå ath the äre honom thet åtniutandes,

Men ath helgonen skulle wara wora förswarare och patroner, midhlare eller fordactingare jn for gudh, kan ingalunde bewisas medh scrifftenne, vtan scrifften faller ther heller emoot, och sätter oss aleena fore en midhlare och forswarare Jesum Christum, til then ena midlaren dragher oss hela scrifften, och lärer oss jngen annan midhlare eller forswarare jn for gudh och epter thet scrifften aleena dragher oss til Christum som clart nogh är pååa tagha, och ath gudh såå högeliga förbiuder ath noghot skal läggias til hans ordh som til forenne beuisat är, wil thå aff nödhenne fölia her aff, ath man icke kan giffua thet vth for en stadigh och Christeligh lärdom, ath helgonen skole wara wore patroner och midlare jn for gudh, Ty huar wij thet göra wille, thå förökade wij gudz ordh, thet gudh forbudhit haffuer, Ther fore är thet oss tryggeligast ath wij bliffue widh then ena midhlaren Christum, behallandes thet som wist är, och läte thet owissa fara, såå haffua helgonen giordt for oss, föliom them epter j then sack, Her medh nekar man icke them bidhia for oss, Ty thet är fast annat wara midhlare och annat at bidhia Men icke läre wij thet aff scrifftene, ther fore är thet oss ganska owist, kan henda ath the bidhia, doch weet gudh best huru thet medh them som framlidhne äre, tilgåår, icke görs oss heller behooff ath wetat, ty om thet hade giordz behooff hade thet wel wordet scriffuit, Om thetta spörsmål haffuer til förenne warit swar vtgongen aff prentet, Ty later iach nw thet bestå,

j. Timo. ij. j. Joh. ij. Roma. viij.

Men til thetta spörsmål haffuer doct. Pedher och swarat doch

emoot min swar, Och sägher han först ath j oppenbara ärende pläghar ingen twäka, Ther swarar iach til, Wij haffue nw j handom röön huru wij haffue aff påwes, biscopers, prelaters och mwnkas girigheet wordet förde aff rätta wäghen medh helgona dyrkan och annat sådana, är for then skul icke vnder ath wij begynna spörias före huru sanninden haffuer sich j samma ärende, Wij haffue giffuit prelater och mwnkar alt for mykit til förenne, ty haffue wij wordet bedragne, Och ther doct. Pedher giffuer före ath then helga kyrkia begåår helge mändz högtidher etc, Swarar iach såå til, Huru wijdt kyrkiones brukning sträcker sich, är noogh til förenne beuisat, Jcke nekar man heller at man jw måå göra the framledhna helgon hedher, doch sådana som them höffues, Såå är mich och well witterligit, ath först j Christenhetenne plägade Christna menniskior högtideligha begåå theres åminnelse aleena som for Christi troo hade latit theres hals, them the wore wisse vppå ath the wore medh Christo, O gåffue gudh ath thet hade bliffuit ther widh, Men (är befructandes) at thet profijt som helgona dyrkan haffuer j noghen tijdh long hafft medh sich, haffua giordt oss them til helgon, som j himmelrike icke warit haffua, girigheten girigheten haffuer alt oondt åstadh kommet,

Sedhen sägher doc. Pedher at helga menniskior skole hedhras for ty the äre Christi lemmar, icke skole the hedras som Christus eller noghot thet Christo tillydher, såsom är hans kors, crona, spikar och annat sådana, Medh tesse ordh gifuer han til kenna at korset, cronan spikanar, ja repet han war bunden medh och gisslen, spiutet, swampen etc skal mera wördas än gudz werdiga helgon som gudh haffuer aff ewigh tidh vtkorat for sin kära barn och sins sons ledamoot, O huilken stoor oförstondigheet och blindheet är medh thenne mannen, Hoo hafuer lärdt honom thet at korset, cronan, spikanar etc skulle wara yppare än gudz werdiga helgon som gudz son haffuer lidhit dödhen före? skal nw en trästocker och jtt stycke jern wara större äro wärdt än then höguerdiga jomfrun Maria gudz modher och annor gudz helgon? Doct. Pedher ropar

ther ofuer at her kommer en ny lärdom vp ther helgonen warda foractat, thet doch icke skeer, ty man far aleena ther epter at helgonen icke skal thet tilläggias som gudhi aleena tilhörer, Men her foractar han så gudz helgon at han sätter stockar och stenar öffuer them, iach menar ath thet är jw föracta them, Och huar thetta stycke hade icke openbarligha j Upsala wordet straffat och nidherslagit, hade iach wel sagdt at thet hade oförtenkt och oforuarandes wordet föregiffuit, men nw epter thet han blifuer widh samma sinnet, kan man openbarliga see thet gudh hafuer forblindat honom, Gudz werdiga helgon äre Christi ledamoot, for them hafuer han lidhit dödhen, och icke for stockar och stenar, ther före moste the jw wara honom kärare och mera wördning werde, korset war jtt stycke trä ther blifuer thet wel widh, Och må gudh forbarma sich her offuer man sådana lärare hafua skal the ther j then helga scrift ey mera förfarne äre, Och är icke vnder at hele croppen är mörker, när thet som liwset skulle wara är så mörkt, Och görs icke behoff at dragha her mong skääl emoot, ty hans ordh falla wel j sich sielff,

Ther näst sägher doc. Pedher at helgonen äre wore midlare jn for gudh, och beuisar thet ther medh, at gudz skickelse tilkräfuer thet ath thet wij begiäre skal giffuas oss genom helgonen, Men thet nekar iach och wille gerna see huru han sitt vpsåt beuisa wille, och spöria honom til huru helgonen fingo thet the begiärade, epter thet en part aff them hade jw ingen helgon för sich? Och om han wille säya som han och säya moste, at the fingo thet aff gudhi aleena, thå sägher iach at såsom the fingo thet the begiärade, så fåå wij och thet wij begiäre, Christus är aleena midlaren, Men ther han bäär fore om them som j gambla testamentit ropade til gudh at han them höra skulle for theres forfädra skul, som wore Abraham Jsaac och Jacob etc, Så är thet rätta meningen när man seer rätt til, at the ropade til gudh at han skulle höra them for theres forfäders skul, thet är, the bådhe han skulle j hog komma huad han hade loffuat theres forfäder, ty han hade thet vtlofuat at han wille wara them och theres åffödo mill och barmhertig, ther fore ropade

the så, O gudh, tänk vppå wore fädher Abraham Jsaac etc thet är, O gudh, kom j hog at tu haffuer them vtlofuat, at tu skulle wara oss godh som äre theres åffödha, Annat kan jw iche beuisas medh sådana ordh, Och for korthetenes skul, beslutar iach nw så, at oss är icke forbudit göra helgonen tilbörlig wördning, Och icke nekar iach them heller bidia for oss, doch thet säger iach, at thet är owist om the bidia eller ey, epter thet wij ingen openbara scrift hafue ther vppå, Men at the skulle wara wore midlare och fordactingare jn for gudh, ther faller gudz ordh hardt emoot, och sätter oss Christum aleena for en midhlare,

Her medh må thet nw wara swarat til all tesse spörsmål, Och huar til samma spörsmål är (for korthetena skul) jcke såå fulkomliga swarat, som (til äuentyr) hade giords behooff, skal thå (näst gudz hielp) medh tijdhen fultgöras, Jcke skal heller nogher fortörnas ther aff, at her äre nogher stycke fore giffuin som en part aff kyrkiones prelater faller emoot, Ty nödhen tilkräffuer thet, Gudh giffue the wore sådana, at oss tesse scriffuelse jcke behöfdes, Men nödh bryter lagh, Ey är her heller nogon straffat vtan then straff är wärd, the obrotzlige äre, taghe sich her jntit aff, jngen straffas her heller vtan medh gudz ordh, huilkit (om wij bryte) lijdha moste, Och wil iach sielff suara til thet iach scriffuar, och gerna höra huad doct. Pedher haffuer seya her emoot, och om han wille vndfalla sin swar, thå är hans exemplare til stedes thet han ey neka kan, Gudh giffue oss allom jtt rätt forstond, Amen

Maij Quartadecima

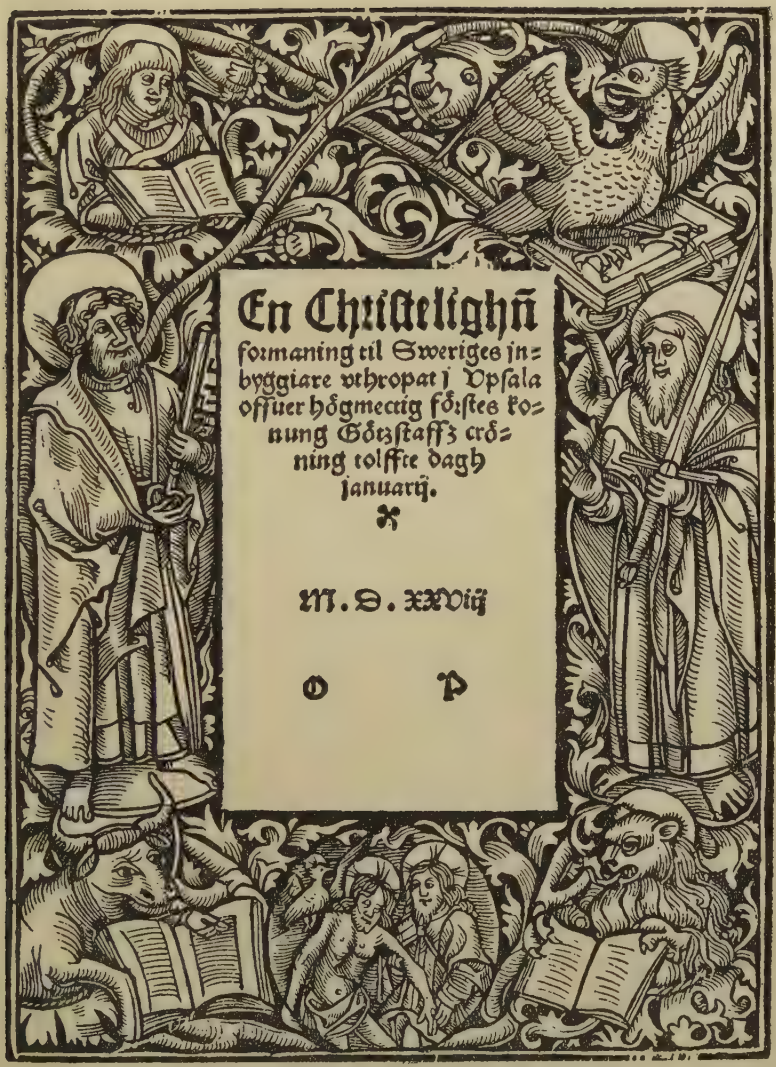
En Christelighñ
formaning til Sweriges in=
byggiare vthropat j Opsala
offuer högmectig fö:stes ko=
nung Götzstaffz crö=
ning tolffte dagh
januarij.
M. D. xxviij
O P

EPter thet (käre gudz wener) wij alle bekenne Christum och halle oss for Christna menniskior, så tilkräffuer wår Christelige stadge och bekennelse, at then högtijdh som wij Swenske men begåå j dagh medh wor kära herra och konung högmechtig första konung Götzstaff, aff hans nådes kröning, at hon och så Christeliga måå foretaghen och handlat warda, For ty huar hon icke Christeliga skee skulle, wore thet mykit bätre at hon bliffue til baka, ty hon wille j lengden jngen parten wel bekomma, Men Christeliga kan hon icke skee medh mindre hon skeer epter gudz sinne och mening som oss foregiffuen är j hans helga ordh, ther han och wil ath wij j all wor anslagh skole oss epter rätta, Ther fore är thet aff nödhenne ath här noghot foregiffwes aff samma ordh, aff huilken wij lära måghe huru wij thenna cröning begåå skole, och huru wij alle, först han som wor herre och konung är, ther näst wij som vnderdånerne äre, skole oss Christeliga halla och skicka emoot huar annar påå bådhe sidhor.

Och påå thet wij moghe haffua her en rätt ingong til, wilie wij först besee for hwadh sack gudh haffuer latit herskapet eller offuerheet vpkomma, Och är thenne (som S. Paulus sägher) at hon skal wara them til straff som illa göra, och ther före bäär hon swerdhet, så at huar ilgerninges men icke wore til, giordes oss intet herskap behooff, men nw epter thet onda menniskior äre alt formonge the ther benegna äre til all odygd och offuerwold, war thet aff nödhenne at the tilskickas skulle som ther skulle haffua acht vppå, ther the medh theres macht sådana forhindra och straffa kunde, Elles haffde wordet j bland menniskiorne jtt bijstert wesende, så at the onde skulle snart haffua nidhertrycht och plat forderffuat

Roma. xiij

them som godhe wore, men på thet at sådana icke skee skulle, ther fore är konungsligit welle och annor herradöme insatt at the sådana fortaga skole, och straffa them som offuerwold göra wilia.

Här aff kan man nw clarliga merkia, at konungs embete är ordineret och skickat aff gudhi for thet meniga betzsta skul, ath fridh och roligheet må wara j land och städher, såå at then ene icke gör then andra offuerwold, och är for then skul jtt Christeligit embete, ganska nyttigt och gott när thet och så Christeligha brukat warder, och såsom thet är then menige man til nytto och gagn när thet Christeliga brukas, så är thet och twert emoot jgen then menige man til skadha och forderff när ther vdinnan warder ochristeliga handlat.

Then ther nw thetta embete Christeligha föra och driffua wil han skal thet j samma acht och mening anamma som thet aff gudhi jnsatt och skickat är, thet är, for thet menige betzsta skul, at han icke söker sin eghen nytto och gagn ther medh, vtan at han wil (epter gudz skickelse then menige man til godho) winlegia sich ther om medh lijff och macht at the land och städher som j hans befalning äre, skole haffua fridh och roligheet, men huar konungen eller regenten sökier sitt eghit betzsta, wil thet wara then menige man til skadha, epter ther wendes thå gudz skickelse twert om, thet vtan skadha ingalunda skee kan, ty gudh haffuer skickat konungen for folkit skul, och icke folket for konungens skul, konungen är icke skickat ther til at han skal sökia epter sitt eghit betzsta medh sitt regemente, vtan på thet at han skal sökia epter then menige mandz nytto och gagn, thet gudh mongestedes genom sin helga ordh clarliga haffuer til kenna giffuit som wij nw höra wilie.

Deu. xvij

Moses j sin femte bock scriffuar ath gudh sade til jsraels almoga, huru theres konung skulle skickat wara, och äre hans ordh j en summa så mykit her behöffues, så lydhandes, at han skulle taghas til konung som gudh vthwaldt hadhe aff theres eghna brödher, aff främanda folk skulle the icke tagha sich konung, Han skulle icke forsambla sich monga hestar och mykit silff och gwl, och när

han wore kommen j sitt konungsliga säte, skulle han j alla sina lijffzdaghar läsa och studera j gudz lagh, på thet han lära motte fruchta herran sin gudh, och halla al hans bodh, Hans hierta skulle icke forhäffua sich offuer sina brödher han skulle icke wika aff gudz bodh huarken på then högre eller then wenstra sidhon, på thet han länge regera skulle och hans son epter honom offuer jsrael, Tesse äre gudz ordh, och än thå the wåre sagdt til jsraels almogha om theres konung haffue doch likawel wij och her aff en merkelig lärdom, epter thet gudh haffuer her foregiffuet sina mening och wilia huru han wil at en konung skal wara skickat som hans folk regera skal, och äre tesse ordh jngalunde forachtande, Ther fore wilie wij noghot widhare vthläggia samma ordh och see til huadh rätte grunden är, Först sägher han (som wij tesse ordh summerat haffue) at the jsraeliter skulle tagha then til konung som han sielff aff theres brödher vthwaldt hade, Han wille icke ath the j så dråpeligha saker skulle noghot göra epter theras eghet sinne, och är thet wel tilbörligit, for ty regementet hörer honom til, han är then rätte konungen offuer al ting, och alla konungar och förstar äre hans befalninges men, the ther hans embete driffua skole, ther fore wil thet ey wel lempa sich ath noghor skulle säties ther til vtan then han ther til haffua wil, ty är thet och aff nödhenne, at ther noghor skal welias til konung eller första, at gudh warder ther om bidhen at han wil beweka theres hierta som koret haffua, til then han vthualdt haffuer.

Ther nest sägher gudh, at the jsraeliter icke skulle tagha sich konung aff främmande folk, vtan aff theres eeghna brödher, Thet oss och en merkelig lärdom är at wij och så göre, och taghe then til regent som medh oss vpfödder är och weet wora sedher och legligheter. For ty en fremende förste plägar jw mest wara beneghen til at weta theres betzsta som han är födt aff mera än theras som honom främande äro, ther sidhen haat och nijt aff kommer.

Sedhen sägher gudh at konungen icke skal forsambla sich monga hestar ey heller gull eller silff, Thet icke så forstås skal at

han icke skal haffua hestar harnesk, silff och gull och annat sådana som konungsembete tilkreffuer, men at han icke skal forlata sich ther vppå, icke sätia ther sina tröst til, vtan til gudh, han är then aleena som regementet haffuer j hender, han säter vp och slåår nidh hwem honom teckes, ty ingen konung eller förste kan noghon tijdh wara så mechtig på folk, hestar och harnesk, slott och feste gwl och silff, wener och frender, at han jw aff andra förstar nidherslaghen warder, när gudh vndragher sina hand och bistond, som wij haffue aff historierne exempel noog, Såå gick thet til medh the Asyrier, Babelonier, Persier, Greker Romerske och andra monga, them ther icke fattades folk hestar, harnesk, slott och fäste, gwl och silff, wener och frender, och bliffue doch aff andra konungar niderslaghne och om intet giorde, Ther fore wil gudh medh tesse ordh at konungen icke skal forlata sich på sina monga hestar gull och silff, vtan på honom alleena, for ty han är mechtigh och starck
Psal. xxiiij j stridenne som Dauid sägher, Doch är gudz wilie at konungeu sådana haffua skal, ty bödh han vppå at the jsraeliter skulle haffua harnesk och stridha moot the Cananeer, Så hade och konung Dauid Salomon och andre flere hestar och harnesk, slott och fäste, gull och silff öffwerflödeliga noogh och wore befryndade medh främende konungar och satte doch theres tröst aleene til gudh, Ther fore tilkreffuer konungs embete och thet meniga betzsta at konungen skal aff alle förmåghe epter lägligheten, beredha sich hestar och harnesk byssor och werior, forsterkia slott och fäste, och doch likauel icke forlata sich ther vppå, vtan på gudh allene som medh sin hemligha werkan genom sådana reedzskap giffuer segher, och nidherslår hans fiendar, så at ther fienden warder nidherslagen, är thet rätzliga gwdz gerning och icke konungens som sådana reedzskap tilreedt hade.

Så segher och nw gudh yterligare, at konungen alla sina lijfzdagar läsa skal gudz lagh, på thet han motte lära fructa herran sin gudh och halla all hans bodh, och ey forhäffua sich offuer sina

bröder, vtan halla gudz bodh och hwarken wika pååh then högre eller wenstro sidhone.

Konungs wälle eller herradöme, är en ganska stoor tilfelle til at falla j frå gudz reddhoga, vdi hogmood och offuerdådigheet, Ther fore biwder gudh vppå at konungen altijd skal läsa hans lagh, på thet han motte lära fructa honom, och halla hans bodh, Huad är nw gudz bodh? Thet är at man skal elska gudh offuer all ting, och sin nästa som sich sielff, Then thet gör han haller all bodhorden, Så är nw thet gudz sinne och mening, at konungen skal elska honom offuer all ting, rädhas och fructa honom, sätia all sin lijt hopp och tröst til honom aleena, Och elska sin nästa som sich sielff, thet är, han skal ey forhäffua sich offuer sina bröder, ey tyrannizera och niderkwffua them, vtan sååh skicka sich emoot huar och en sin nästa och vnderdåna, som han wille at han skulle skicka sich emoot honom om han wore vnderdånen, och then andre wore konungen, Han skal icke halla sich for en herra offuer sine brödher, vtan tenckia vppå at han och hans vndersåter äre alle aff en root vthkomne, och haffua alle en capetenare herra och domare Christum, then ther icke seer epter personen huru högt eller lågdt en besätin är, vtan dömer lika så offuer then ena som then andra, Konungen skall j sitt hierta icke halla sich bätre än hans vnderdåner, vtan han skal tenckia at han är gudz befolninges man och sitter (sine brödher til godho och bistånd) j gudz stadh til at skaffa huar och en som han haffuer befolning offuer, lagh och rätt och ey til städia at noghrom skeer orätt, döma rätfärdeliga offuer fatiga och rika och icke see til personerne som gudz retwisa tilkreffuer ther han är en befalninges man till Han skal och besinna at then tiänist nijghan och bughan som honom skeer aff vndersåterne, skeer icke for hans eeghen persone, vtan för thet embete skul som han haffuer aff gudhi, ther före skal han och icke tagha sich sådana hedher och wördning til, lika som han pååh sin persones wäghna wore tess wärd at honom sådana wördning skee skule, vtan all äro och wördning som honom wedherfars skal han wenda jn til gudh, giffuandes

honom prijss som embetet tilhörer, ther nijghan och bughan epterfölier, ty han är icke konung for sina skul, han är satt for en regerere, icke offuer sitt eeghit, vtan offuer gudz almogha och sina medhbrödher, them skal han alt sitt regement ställa til godho nytto och gagn, såå framt han icke skal bruka sitt embete emoot then befalning han haffuer aff gudhi, Ty ath han och hans embetes men bära icke swerdet for then skul at the ther medh skole göra offweruold, som (ty wär) nw aff fogdar och andro embetesmen offta skeer, vtan på thet at the skole ther medh affueria offuerwold, så at huar the thet icke göra mishandla the j theres embete emoot thet them befalat är.

Then nw en Christen förste wara wil han moste wisseligha leggia then mening aff, at han wil wara en wellig herre offuer sina vndersåter, och regera them epter sitt eeghit sinne sich sielffuom til godho och gagn, for ty hwar han sådana mening haffuer, thå är han icke en rätt Christen, vtan en tyran offuer gudz almogha, Ther fore är förstadöme itt färlighit embete, och ey mögelighit at en menniskia skulle rätzliga kunna skicka sich ther vdinnan medh mindre gudh giffuer ther ena besynnerliga nådh til for ty ther hörer icke godha daghar, vtan mödha och arbete til at wara en Christelighen förste, så at thet går widht widht offwer menniskies macht och formågho, Och hörer ther en stoor snille och fornufft til at regera gudz almogha, Och ther fore sadhe Salomon at vnder en oforstondigh första skeer mykin orett, Ty hadhe och samme Salomon ena jnnerligha böön til gudh at han motte fåå snille och
Prouer. xxviij fornufft til at regera gudz almoga, Ther försten icke är sielff forstondig, warda vndersåterne thet wisseligha illa åtniwtandes, och så framt thet skal wel tilgå j regementit, moste konungen haffua laghen j sitt eeghit bryst, thet är, kerleken och forstondigheeten, kerleken, såå at han gerna wil weta sina vndersåters betzsta och bestond, och forstondighetena, såå at han kan åtskilia ondt och gott, rätt och orätt, Ther jtt Christelighit regemente wara skal, moste konungen haffua bådhen tesse stycken, Så at huar jtt thera

är och icke thet andra, såå är ther strax feel j regementit, for ty huar konungen haffuer kerleck til at weta sines vndersåters betzsta och weet doch icke huru han thet åstadh komma och driffua skal, så kan han fögho skaffa, Haffwer han och forstondet och icke kerleken, thå brukar han sitt forstond sich sielff til nytto, och vndersåterne til skadha och forderff, Ther fore moste kerleck och forstond bådhen wara j konungens bryst hwar thet elles skal j regementit wel och Christeliga tilgå.

Såå är och granneligha merkiandes, ath än thå konungs embete är rätzligha skickat for thet lekameligha regementit skul, at menniskiorne skole haffua fredh och roligheet til lekamenen, tilkräffuer doch likauel en Christelig kerleck, at konungen böör (om han annars wil wara en rätt Christen förste) haffua acht vppåå gudz ordh at the redeliga predikat warda j hans land och städher besynnerliga när the läggia thet nedh som thet bruka skulle, For ty huadh wore thet för en Christen konung, som lade sich all win om at j hans land wel tilgå skulle j thet lekameliga regementet, och såghe doch likauel genom finger ther medh at hans vndersåte fore illa til theres sielar? Ther fore såsom konungen böör straffa sine fogder och embetesmen när the mishandla j theres befalning, Så böör honom och haffua tilsyn medh bescopar och prester som j hans land äre, när the forsumelige äre j thet them befalet är, thet är, när the icke så troliga forkunna gudz ordh som them borde, ja mykit mera böör honom straffa them, for ty aff theres mishandel fölier så mykit större skadhe som sielen är bätre än croppen, och är han större straff wärdh som sielena dräper än then kroppen dräper, Så är thet och jntit twiffuel, at när biscopar och prester läggia nidh gudz ordh och icke såå troligha predika gudz ordh som theres embete tilkräffuer, at the jw wisseligha dräpa sielene, och ther böör konungen (widh sin siels saligheet til görandes) jngelunde see genom finger medh, ty han är så wel plictig weta sine vndersåtes betzsta til sielena som til croppen, ja mykit mera til sielena, om han annars wil wara en rätt Christen, Så haffua Christelega konungar j fortijdhen

giordt, Så giorde konung Dauid, Salomon, Ezechias och andre monge, the ther och sielffue (epter gudh hade giffuit them förstondet) wore predikare for theres vndersåtar, besynnerliga Dauid och Salomon, Så halla och crönekerne om Christelige konungar her j wort land the ther sich haffua winlagdt om theres vndersåtes siela gagn, som äre Olaff skotkonung S. Olaff och S. Eric och (til ewentyr) andre flere, The ther wel besinnat haffue huad the aff en Christelig kerleck haffua theres näster och wndersåter plictige warit.

Nw epter thet konungs embete tilkräffuer at konungen skal affweria sine vndersåters skadha och forderff och wågha ther lijff och hals offuer, så at jw större skadhe och forderff hans vndersåter foreståår jw mere han plictig är thet affweria, Nw kan vndersåterne aldrig jngen så stoor och gräselig skadhe på komma, som then är, ther theres sielar warda forderffuada, Ther före moste konungen, så framt han wil wara en Christen konung, sådana skadha affweria, wågandes ther lijff och hals fore, Och hwar honom thå noghot mootstond och wedhermöda på komber for then sack skul (som vtan twiffuel och skeer, ty dieffuulen soffuer icke) saligh är thå han om han thet toleligha lidha kan, for ty han lidher sådana for gudz ordh och wilia skul, och är ther vdinnan wisseligha gudz martiler, Ey behöffuer heller en Christelighen konung (som jtt Christelighit regement föra wil) tenkia at han skal länge kunna wara j fridh och roligheet, sorg och wedermödho moste han lidha for sine vnderdåners betzsta skul, For ty dieffuulen som jtt Christelighit regemente och gudz ordz forkoffring icke lidha kan, vpweckier snart sin ledhamoot ogudhactiga menniskior som sich vphäffua emoot honom, och giffua honom ther skul ther ingen skul är, Doch
j Petri iij salig är then menniskian (som S. Petrus sägher) som lidher forfölielse medh jtt reent samwett, ther hans samwet witnar medh honom, at honom skeer orätt, och må wisseligha wara gladh at han tess werdig är, at han för rätuisenes skul måå lidha forfölielse, O huru fåå äre the som then nådhena haffua, Ther konungar och förstar

lidha mootstond for theras tyrannij skul, skeer epter theres förtiänta löön, Men lidha forfölielse for rättuisenes skul thet är en stoor nådh for gudhi, Ther fore skal nw en Christelighen konung winlägia sich natt och dagh om sina vndersåters betzsta ath the mågha warda beholne til lijff och siel, och achta ey hoo ther fore bliffuer wredh eller gladh, göre han sitt embete fyllest så hafuer han gudh til wen, och then gudh haffuer til wen han är wel befryndat, och honom kan ingen stå emoot, Skeer honom och noghot (aff gudz tilstädelse) for sådana sin Christeliga anslagh, såå giffue thet gudhi j hender, at han ther om skickar epter sin helga wilia.

Såå högmectige förste, haffuer nw jdher nådhe hört then regle som hon sich epter rätta skal, och hwar thet så hallet warder skeer jdher nådhe lycka och saligheet, och gudh bliffuer medh jdher.

Nw (käre wener) sååsom wij hördt haffue huru konungen skal Christelighá hålla sich emoot vnderdånerne, såå wele wij nw tilsee huru vnderdånerne skole Christeliga halle sich jgen emoot konungen, Och är merkiandes ath sååsom konungen aff gudhi befalet är ath han skal alt sitt regement stella sina vndersåter til godho, Så haffuer gudh teslikes högeliga noog påbudit, at vndersåterne skole medh theres anslagh wara konungen eller offuerhetene lydighe och höruge, Och såå farliga som konungen ståår for gudhi när han icke driffuer sitt embete Christeliga som thet tilkräffuer, Så farligha ståå och vndersåterne när the icke äre honom lydhoge och hörige, for ty bådhe parterne gåå thå emoot gudz bodh och skickelse, ty såå sägher S. Paulus til the Romare, Hwar och en siel ware vnderdånig them som wellet och offuerheten haffua, ty Roma. xiij. ath ingen welligheet är annars än aff gudh, the welligheeter som äre, the äro aff gudhi, ther fore hoo sich vpsätter emoot welligheten, han vpsätter sich emoot gudz skickelse, men the som sich vpsättia the skole få fördömelse, ty the welligheterna haffua äro icke them til redhogha som wel göra vtan them som illa göra, wil tw icke fruchta for welligheten, så gör thet gott är, så fåår tw prijss aff honom, ty han är gudz tiänesta man tich til godho, Men gör tw thet

ondt är så må tw rädhas, Han bäär icke swärd forgeffwes, vtan han är gudz tiäniste man, en hempnare honom til straff som illa gör, För then skul motte man wara vnderdånig ey aleenest for straffet skul, vtan och for samwetet skul, Ther fore mosten j och giffua skatt, for ty the äre gudz tiänare som sådant skole sköta, Så giffuer nw hwariom och enom thet j plichtige ären, Then skatt, som skatten böör, Them toll, som tollen böör, Them redzlo, som rädzlo tilhörer, och them hedher, som hedher tilhörer.

Aff tesse S. Pauli ordh höre wij grant noogh ath wij skole alle wara (epter gudz befalning) öffuerhetenne vnderdånige, giffua henne skatt och skul, redzslo och hedher, och at then sich vpseter emoot offuerheten eller herskapit han vpsätter sich emoot gudz skickelse, sätter han sich emoot gudz skickelse, så sätter han sich wisseligha emoot gudh j thet han icke wil halla thet for gilt som gudh skickat och ordinerat haffuer, men hwadh honom tilstundar som sådana gör, thet sägher Paulus her medh, at honom tilstundar fordömelse, och giffuer han clarligha her sakena fore, for huad sack skul gudh haffuer skickat herskapet thet är for then skull at the skola warda straffade som illa göra, ty gudz rättwisa tilkräffuer thet, at thet skal straffas som illa görs, ther fore haffuer han och jnsatt offuerhetena som thet göra skal, och är j thet ärendet gudz tiänare, och bäär swerdet them til hemd som illa göra, Ther fore moste wij wara offuerhetenne vnderdånig, ey aleenest for straffet skul, vtan och for samwetet skul, wort eghit samwet giffuer thet medh at herskapet moste jw wara for thet menige betzsta skul, ther fore, then ther icke wil wara herskapet vnderdånig, han gör emoot sitt eeghit samwet, j thet han weet at han gör emoot thet meniga betzsta.

Så moste man nw wara herrar och förstar vnderdånig och halla thet the påbiwdha, ty så sägher och S. Petrus j sin första epistel, warer vnderdånig all menniskelig skickelse, for herrans skul, huad thet är konungenom som then aldra öffuersta, eller befelningesmen the aff honom vthsende äre, them til straff som illa göra, och them

j. Pe. ij.

til prijss som wel göra, ty at så är gudz wilie, och noghot ther epter sägher han, Fruchter gudh, och ärer konungen, Her see wij clarligha at wij skole wara them vnderdånighe, och halla theras stadgar och skickelse som the på biwdha, Doch så forstondandes, at huar the noghot wille påbiudha thet wij icke holla kunne medh mindre at wij ginge emoot gudz bodh, thå skulle wij jntit achta theres bodh, vtan wara gudhi mera lydhige än menniskior, som Petrus och sagt haffuer, Och sägher han her at wij ey aleenest skole wara konungen lydhige, vtan och hans befelningesmen, ty så är gudz wilie. Act. v.

Och aff thet som nw sagt är haffue wij witnesbyrd noog aff scrifftenne at wij skole wara wor herra och konung, och ey aleenest honom, vtan och hans embetesmen lydige och hörige, så at then thet icke gör, han fåår fordömelse, Thetta moste wij alle (käre wener) tagha til sinnes, ty thet geller oss allom vppå, her moste ingen vndandraga sich, Huar och en siel (segher S. Paulus) thet är, huar och en menniskia moste wara offuerheten vnderdånig, for ty thet är såå gudz wilie och thet meniga bätzsta tilkräffuer så, Och såsom thet är thet menige betzste til skadha och forderff at konungen mishandlar j sitt regemente, såå är thet och then mene mandz skadhe och forderff, at en part wilia draga sich vndan then lydno som the theres konung plictige äro, och thet haffue wij Swenske men (gudh bätret) alt formykit forsökt, men hoo ther haffuer warit roten til haffue wij j handom röön, Vtan twiffuel the som sich här emoot medh priuilegier och friheet frå herskapens lydno vndandragit och for sich sielff itt nytt herradöme vptagit haffua, lika som the medh konungen intit skaffa hade, huilkit doch skinbarliga är emoot thet S. Pau. här segher at huar och en menniskia skal wara herskapet vnderdånig, han tager ingen vndan huarken påffua biscopar eller prelater, ther fore war och Christus sielff herskapet vnderdånig och gaff keysaren skatt, bödh och teslikes at man skulle giffua keysaren thet keysaren tilhörde, Teslikes wore och Apostlanar vnder herskapet, såå at ingen kan haffua tilfelle aff them at dragha sich vndan then lydno som konungen böör, Ther fore är här vdinnan

Matth. xvij. Matth. xxij.

wisseliga handlat ochristeliga och emoot gudz ordh aff them som sich såå frå lydhnone dragit haffua, såå at man ingalunde kan halla them j then sack for Christna men, For ty såsom man icke kan halla konungen for en Christen första när han ochristeliga handlar emoot gudz ordh medh sina vndersåtar, Så kan man icke heller halla them for Christna menniskior som emoot gudz ord och befalning haffua sich ochristeliga emot theres konung såsom the samma göra ther sich draga j frå then lydno the konungen epter gudz bodh plictige äre, Her wil ey annat warda aff, än at wij jw alle, höghe och låge, leekte och lärde, moste wid wor siels saligheet til görandes, wara konungen lydhige och hörigè ty thet är så gudz wilie, som wij nw hördt haffue.

Ther fore (at wij komme til wor rätta materie igen) så tänker nw til (käre wener) huad wij Swenske men begåå j dagh for högtijdh, Gudh alzmectig (epter Swerigis rikes longliga skadha och forderff) haffuer j hoghkommet sina nådh och barmhertigheet, ynkat sich offuer wor stora sorg och bedröuilse som wij wore vdi kompne, och haffuer oss vpwäkt en aff wora bröder, jtt Swenst blodh, och giffuit oss til en konung, och j genom hans hender krafftеliga och vnderliga noogh (när man rätt tilseer) frelsat oss aff wore hädzske fienders hender, och haffuer begåffuat honom medh snille och fornufft som en Christen förste tilhörer, ytterligare (thet man bekenna moste) än j fortijdhen her j Swerige skedt är medh noghen första bådhe jnlänsk och vthlänsk, och än ther til haffuer gudh giffuit honom jtt sachtmodigt hierta och vthsläkt all blodhgirigheet j honom, som j alle sielffue wete, han haffuer giffuit honom sinne och wilia til at forstärkia sich emoot rikesens owener, medh hästar och harnesk, skep, byssor och werior som hans embete tilkräffuer, then menige man til gode, som j sielffue see for öghonen, at han icke lägger rikesens rento sich sielff til jordagodz eller anner eghen nytto, vtan til thet menige betzsta, och offuer thetta alt haffuer gudh giffuit honom hogh och wilia ther til (thet en vnderlighen gåffua är j en första) at han winlägger sich ther om at gudz

ordh måge haffua sin framgong ther alla wors siels saligheet på hänger, thetta seyes jcke enkom wor herra och konung til prijs, vtan j then acht at wij Swenske men skole see til och beskoda gudz stora nådh och barmhertigheet at han är oss mill och gunstig j thet han haffuer giffuit oss en sådan första, honom böör oss prijsa och tacka her fore och jngen annan, Och then nådh och gåffuor som gudh haffuer giffuit konungen, them haffuer han gifwit honom oss til nytto och gagn, ther böör oss weta honom loff och tack fore, O huru wel är thet land begåffuat som haffuer en Christeleghen första hoo thet elles besinna kan, O huilkin stoor äro och prijs böör gudhi for sådana gåffuo.

Men (gudh bätret) the äre alt for fåå som sådana nådhe besinna kunne, ther fore skeer och gudhi en ganska ringa loff och prijs for sine welgerningar, och går her medh som medh alla andra nådh och gåffuor som gudh bewisar oss, at wij jw altijdh finnes wara honom otaksamelige och jcke kunne sköna på at wij haffue gott, Ther fore wender och gudh sina gunst och godha wilia j frå oss och giffuer oss förstar och konungar j sinne wrede, som han sade genom Oseam propheten til thet jsraelitiska folkit, ja thet är så tilbörligit at then ther icke wil besinna gudz mildheet och godheet, at han thå kenna moste gudz ogönst och wrede, såå at then icke kan haffua gott, han moste haffua ondt, och thet är fortient löön, Huar wij icke nw wilie besinna then nådh gudh haffuer giffuit oss Suenske men warde wij wisseliga fornimmandes hans strenghеet och wrede, som wij offta til forenne fornummet haffue. Osee. xiij

Gudh haffuer aff sin eeghen godheet (oss ofortient) giffuet oss en godh Christen konung then han wil wij skole wara lydoge och hörige, Emoot honom haffua noghre aff wore jnfödda men sich vphäffuet och welet fordriffua honom, och thet icke ena reso som jdher alle (käre wener) witterligit är, doch likawel haffwer än gudh warit oss så mill och barmhertig, at han icke tilstädt haffuer at theres onda mening och anslag skulle fortagha oss wor godha konung, vtan haffuer vnderliga noogh latit them medh theras onda

wilia sielffua warda til jntit, och thetta kunne wij icke än nw besina en part aff oss, vtan rope offuer honom offuer hela landet, seyendes honom föra jtt ochristeligit regemente, och the ropa mest, och warda bäst hörde som minst weta huad jtt Christelighit regemente tilhörer, och är thet oss allom witterligit noogh, hoo the äre som sådana åstadh komma, och finnes wel j krönikenar aff huem sådana stycke j fortidhen kommen äro, Gudh giffue at thet icke funnes heem til sombligha aff them som medh theras godha lärdom och exempel skulle (som theres embete tilkreffuer) dragha then menige man och simpel almoga til lydhactigheet, huilke nw äre the samme som them dragha ther j frå, huilkit intit litit tilfelle giffuer, så nw som til forenne at wåra rät jnfödde herrar moste warda fordriffne, och fremande förstar jgen indraghas, riket til aldra största skadha och forderff, så at ther medh äre vpfylte land och städher, medh enkior och fadherlöös barn, och så fulbordas thet S. Judas screeff om nogra som herskapet foracta skulle, huilkit wisseliga en part nw göra, epter the see at theras stora tyrannij ey tilstadt warder, ther fore forsmädha och foracta the herskapet, O huilken forgifftig hierta moste the haffwa, the ther medh then menige mandz skadha och forderff fara epter theras eeghet vphögilse och herradöme.

Men iach befructar storliga at gudh icke länge lijdher sådana woro otacsambligheet, vtan såsom han haffuer aff sin nådh och barmhertigheet giffuit oss en godh Christen konung, så tagher han honom j sinne wrede oss j frå jgen, och geffuer oss (epter wor fortienta löön) en tyran igen then oss icke tilstädiandes warder sådana wilkor och frijheter som wij nw haffue, och giffuer oss en vthlendsk första, medhen wij wor jnfödda första icke lidha kunne, och när så skeer thå warde wij wel besinnandes ath wij haffue hafft gott och kunde thet icke bruka, och hade thet thå gerna jgen, men thet är thå seent, Thetta warder oss wisseliga wedherfarandes huar wij icke snarliga besinne och skicke oss Christeligha emoot wor konung som Christet folk böör at göra, och befatte oss platt intit medh regementit, thet är konungen och hans befelningesmen befalet,

Achte wij vndersåterne vppå at wij äre them lydige och hörige, ty thet är oss befalat.

Ther fore (käre wener) ligger oss alle, lekte och lärde, then ene medh then andra, macht vppå at wij oss än nw besinne och bliffue huar widh sina befalning och bekymbre sich icke medh thet en annan befalet är, Konungen beholle regementet, ty thet är honom befalet, biscopar och prester predike gudz oord, ty så tilkräffuer theres embete och befalning, och ware medh oss andra, konungenom wnderdånige lydige och hörige som oss allom befalet är, thet och såå göre huar j sin stadga epter sin kallilse, tackandes gudh for then konung han oss medh begåffuat haffuer, och bidhie jnnerlige at han wil vnna oss honom medh jtt lyckosalighit regemente, at han medh oss och wij medh honom måghom Christeliga skicka oss emoot huar annan på alla sidhor, Och när wij sådana sinne och mening haffue, thå begåå wij thena högtijdh rätt, och thå skeer thenna cröningen Christeliga, när wij tacke och loffue gudh for thet han haffuer thene konungen giffuit oss, then wij och kenne godh ther fore epter thet gudh haffuer kendt honom godh ther fore, beplictendes oss til (epter gudz befalning) wilia wara honom lydige och hörige, och ther fore (honom til äre) settie wij ene crone på hans houud, stadhfestandes honom ther medh j hans konungsliga embete, och få honom ene spire j hans hender, och stadhfeste ther medh hans wellegheet och regemente, at han skal fulla macht haffua til at regera och rådha offuer oss, ja wij måå thet wel gladeliga göra, han är then som sorg och bekymber haffuer for woro skul, Såå ath när wij rätzliga tilsee, thå gör han oss större tienist än wij göre honom, Gudh alzmectig aff sinne grundlösa barmhertigheet giffue honom nådhen at han såå j sitt embete och regemente måå stadhfestas, at han måå j all sin lijffztijdh thet Christeliga bruka, at han medh oss och wij medh honom moghe alle såå skicka oss at wij bliffue j gudz ynnest och wilia, och the thetta begiera seye her til

AMEN

Itt fögho sendebreff til Paulū Helie aff Carmeliters orden j danmarck / ther honom geffues swar til ther breff och spörsmål han för jt åår sidhen förscriffuit hadhe til högmechtig första her Götzstaff Sweriges och Götes ꝛc konung / om thn̄ förvandling her j riket skeedt är

* *
*

Olauus Petri

Stocholm.

MDXXviij.

Hedherlighom manne brodher Paulo Helie aff Carmeliters orden, Wunskar iach Olauus Petri Stocholms rådz secreterer, nådh och frijdh och jtt rätt forstond j gudz helga ordh.

MJch kom (Paule) nw j thetta åår, på tiyonde daghen j Maij månat thin scriffuelse til handa, som tu forscriffuet hade til högmechtich första her Götzstaff Sweriges och Götes etc konung, min kära nådhiga herra, lydendes på then foruanling som här j Swerige skedde nw för jtt åår sidhen, j hwilken scriffuelse tu lates giffua hans högmechtigheet en Christelig vnderuisning, at han ey skal trädha j fråå then helga romerska kyrkio och thin alderhelgaste fadher påwan Jesu Christi stadhållare här på jordene, til thet luterske kiätterijt, som tu thet kallar, Men hwar noghor brist hadhe warit på färde, och tu hadhe meent hans högmechtigheet medh godho, som tu wil merkia lata aff thin kosteliga ordh, thå hade tu wel försendt tit breff hans högmechtigheet til handa, ath han som thet tilscriffuit war, motte haffua warit medh the första och ey medh the sidzsta som thet läsa skulle, och ey så (honom owetandes) förfördt och beryktat hans H. om land och städher nw j så long tijdh, för ty samma breeff war för jtt år sidhen vthgångit, Men thet haffuer ey så dyrt leghat tich på hiertat at hans konunxliga Maiestet skulle haffua ena Christeliga mening såsom thet at andre jnlendske och vthlendske, skulle haffua ena onda mening om honom, och thet beuisar tu mesterliga medh thin anslag, Doch (loffuat ware gudh) thet sker annerledes än tu achtat hade, For ty then onda mening som tu wille alle skulle haffua om hans H., then fåår hwar och en Christen menniskia om tich som läss thin scriffuelse, ty at j samma scriffuelse hafuer tu tich sielff rätsinnige controfeiet

och affmålat, ath såsom tw sielff är så scriffuar tw och, epter som man seya plägar at huar och en foghel siunger aff sin eghen näb, och eens mans scriffuelse är hans rätta controfeing och belete, Kiättare forrädare och annat sådana ligger tich hart j hiertat, ty kan tu ey annat tala eller scriffua, thet alla thina böker bewisa, mwnnen pläghar jw tala aff thet j hiertat är, Såå setter tu och hans H. noghor spörsmåål fore och begierar swar ther vppå, lijka som han gåffue sich vth for noghon disputerare, och ey annat beskaffa hade vtan sittia tich redho när tu på kraffde, och menar tu tich kosteligha noogh haffua sakena ther medh bestält, ja wijslegha noogh, och än thå hans H. sådana thin oförnufft forachtar (som tilbörligit är) och thet ey eens legger påå sinnet, for ty thet är honom en stoor prijss at han aff tich och thina lijka lastat och wanhedrat warder, Föl thet doch likawel mich til sinnes, thet min plichtoga tienist och tilkraffde, at iach noghot medh fåå ordh ther til swara wille, och förtagha tich then berömilse at ingen skulle kunna eller töras swara ther til, j hwilken swar ey allena tu, vtan och teslikes the som thetta stycket medh tich vnderstunget haffua, skole förstå huadh saken warit haffuer til then förwandling här j Swerige skeed är, och hwadh Christit folk tich och thina tilskyndare plichtigt är, Then förwanling här j landet skeedt är medh bisper prester och munkar om theres ägodelar, lågh thina tilskyndare mera vppå hiertat än wår siels salighet här j Swerige, Huar bispers och presters macht och herradöme ey hadhe wordet antastat och forminskat, skulle wij Swenske men lenge haffua warit thin scriffuilse och godha rådh förutan, ty wij än platt hade trädt til hedendomen jgen, först bisper och prester hade blijffwit widh theras ståått och herradöme, hadhe ther ingen macht vppå leghat, men nw wij läre (aff gudz nådhe) besinna hwad skadha och forderff ther aff kommet är bådhe til lijff och siel j all land och rike besynnerliga här j Swerige, ath bisper haffua medh theres clerekrij fördt så stoort pråål och herradöme, och haffuom for then skul medh godh skääl noghot forminskat theres rento, moste wij heta kiettare, the ther trädde

äre jfråå theras föräldras troo och loffue, Men påuen medh sine bisper och prelater som ey aleene är trädd jfrå then troo och loffue som Christus och hans apostlar predikat haffua, vtan medh liffuerne, lärdom och all macht stridha emoot thet the predikadhe, the moste nw heta then helga kyrkia, Christi stadhollare här på jordenne och apostlanes efterföliare, såå kosteliga dömer tu (Paule) j sakene, Tu segher at Sweriges jnbyggiare och jnfödde adel äre forwändt j thenna tijdh til kiettersk lärdom, j frå then Christen troo och loffue S. Ansgarius och Sigfridus predikat haffue, At wij Swenske men skole wara trädde j frå then Christen troo ther the predikadhe, haffuer tu (som tu pläghar) falskeliga dichtat oss öffuer, och skiwte wij wår skääl til gudh som oss j then sack döma skall, Men thet bekenne wij oppenbart, ath wij haffue j en long tijdh warit j then troo och mening at påuen skulle medh rätta warit en herre öffuer alla keysare konungar och förstar, och hans bispar skulle wara som herrar och förstar, och ath the skulle medh theras aflatz breff kunna haffuet låtet oss hemmelrikit vp, och medh theras ban lycht oss thet til, Then troon äre wij Swenske men jfråå trädde, och kunne nw (aff gudz nådhe) besinna ath thet är een falsk troo, ther wåre föräldrar medh oss j en long tijdh haffua bedraghne wordhet, oss allom til en dråpeligh skadha bådhe til lijff och siell, och thet är een ny troo så at först j Christenheten j mong hundrade åår wiste man jntit seya aff then troon, och then troo haffue wij nw anammat jgen, at påuar bispar och prester haffua fått then befalning aff gudhi at the skola predika gudz oordh som Christus sielff och apostlana giorde, och icke ridha medh monga högha hestar, och regera slott och städer som werldzligha förstar tilhörer, epter thet Christus haffuer annerledhes lärdt them, och at thet ståår j gudz hender aleena vpläta och jgen sluta hemmelen, och thet är een gammul troo stadhfest medh otaligh järtekn och Christi och hans apostlers och martileres bloodz vthgiwtilse, Epter thet wij nw komne äre til sådana troo, at påuar besper och prester icke kunne giffua oss himmelriket för then stora rento wij them

giffuit haffue, ey heller slwta thet til for oss, när wij theras rento förminske, Så och epter thet wij nw så offta förnummet haffue här j riket hwad obestond ther epter foldt haffuer, at bispar haffua aff wort arff och eeghet warit så mechtige, at the haffua kunnet satt for herra och höuitzman hwem och när them tychtz haffuer, ther menige adelen och alla rikesens jnbyggiare haffua hafft en obotelig skada och forderff aff, Ther före at sådana förderff j framtidhen motte blijffua til baka, är (aff jtt welbetenkt rådh) then förwandling skeedt, Så hotar tu oss medh en swår pläghe, then j S. Sigfridi hystorie j en prophetie föregiffues, Dock hwad pläga oss swenske men förestår weet gudh, han hafuer oss aleene j sin hender, Men huad macht then profetie giffuas skal later iach nw bestå, Huar thet och så wåre at man skulle gifua henne macht, kan hon doch likawel medh så godh rätt vthläggias på then tijdh som nw framledhen är, som på then här epter komma skal, Epter thet wore föräldrar j häl sloghe the godha predikare som medh S. Sigfrido for handenne wore, och ey kunde lijdha så godha heerdar, the wårt besta weta wille, haffuer gudh kastat oss ena gräseliga pläge vppå, at wij doch moste haffua och lijdha swåra och glupande vlffuar för heerdar, hwilke ey wort vtan theras eghet betzsta sökt haffua, och then pläghan haffuer en long tijdh leghat oss på halsen, än thå wij hafue thet ey kunnet besinna för än nw, och thet är skeedt aff gudz rätfärdigha doom och stränga rätt, at wij icke haffue achtat the budskap och oppenbarilse han oss sendt och forscriffuet haffuer, icke medh S. Birgitte, som tu falskeliga föregiffuer, vtan genom hans eniga son Jesum Christum och hans Apostlar och sendebodh, the ther så clarliga om thet Antichristeliga wesende wij hafue vthi warit, scrifuit hafua, at huar och en som ey aldeles förbistrat och förblindat är må thet kunna merkia, S. Birgitte oppenbarilse äre ringare än at them j så dråpelig ärende skal macht giffuas, För ty på then ytersta domen skal Christus seya til moñga som propheterat och krafftigha gerningar giordt haffua j hans nampn, at han kenner them jntit, Och ää huru titt taal förlöper sich, läter tu jw brista

thet vth som tich ligger påå hiertat, ath clerekrijt icke är j så stoor äre och macht som tu gerna såge, för ty hwar theres macht noghot förminskas, thå synes tich och thina tilskyndare huarken löffte eller riddare eedh, ordh heller breff hallen warda, Och giffuer tu före ath the spörsmål som vnder min nådhige herres och konungs nampn och titel vthgången äre, skola wara hans H. til en stoor mistanke och forachtilse, Thet iach och wel troor, Ther tu och thina biscopar skole wara domare j sakenne, warder hans H. snart dömdt til en kättare, thet honom är en stoor äre och prijss, at han aff sådana domare mistenkt och forachtat warder, och then står bätter for gudh som theres doom j thena sack faller emoot, än then han faller medh, Och än thå tich annerledes synes, haffuer hans H. doch giordt ther vdinnan som en Christen konung, at han gierna affstilla wille then twedrächt j hans H. rike vpkommen war, och gaff for then skul sina ęeghna vndersåter sådana spörsmål fore, til ath befrågha huilken parten bättre skääl hadhe medh fara, at thet som rätt wore motte thå hallas widh macht, och thet haffwa Christna förstar giordt for honom, och bewist sich Christeliga ther vdinnan, epter theres embete och befalning, än thå at tu och thina tilskyndare aff jdher girigheet och hogmoodh så forblindade ären, at j alt wende til ondo, Så wil tu aff en synnerlig gunst och wilia tu haffuer til hans konungsliga Maiestet och Sweriges jnbyggiare giffua en rättsinnig swar til samma spörsmål, och war doch jntit tilspord, vtan elles trenger tich här jn och wil winna prijss, och thet icke såsom the här j Swerige the ther for theres vlempe skul ey töras så rundeliga vthseya sanheten som them borde, besynnerliga och for ty ath huarken doctor Peder galle eller jach haffuer funnet på the rätta swar som borde giffuas j sådana lärdom, then ene ty han ey toorde, then andre ty han ey wille, Men medh tich är thet icke så, for ty tu haffuer bådhe wilia och dristigheet ther til, tu äst icke så blödig som the här boo j Swerige, Tu törs sitia j Köpmannahaffn och scriffua emoot konungen j Swerige, thet är jw en en merkelig dristigheet, En sådana kämpe borde jw tilbörligha crönas, Såå wil jach

och nw settia tich annat fore Paule, äst tu så mechtigh som tu berömer tich, ath tu wil medh scrifftennes rätta sinne swara til the spörsmål, och niderslå then lärdom tu kallar ketterij, Såå bewijsa thin konst och dristigheet först j Danmarc, Läkiare läk tich sielff, Tu skrymtare tagh först balken aff titt eeghet ögha, och kom sidhan om tu kan, och tagh grandet aff wort ögha, Hwar tu jcke kan niderslå luthers lärdom j Danmarc, thå haffuer tu jtt fåfängt arbete, en stoor skadha och ringa heder ther aff, at tu winlegger tich så om Swerige ath tu förtappar Danmarc, tu bekymbrar tich om oss, och seer ey hwad som skeer for thin eeghen döör, wij swenske men behöffue thin läre jntit, ey geffue wij henne heller noghon macht, doch hwar thet och skedde ath tu jngalunde kunde hallat til baka, medh mindre tu moste jw lata vthgå thin swar på förberörda spörsmål, för then brinnande kärleck tu haffuer til oss Swenske men, Såå bruka titt bätzsta, Then gönst wele wij weta tich jgen, och tagha oss thet omack vppå, tich til wilia, at wij wele thet läsa och sidhen meer när gudh wil, Och sägher tu j titt breff tich ey wilia scriffua för theras skul ther kiättare och Luther bijplichtige äre, epter tu formodher tich jntit kunna skaffa medh them, Thet iach och bekenner Paule, medh them ther noghon förfarenheet haffua j scrifftenne kan tu fögho skaffa, ey för then sack skul som tu föregiffuer, at the ey skola wilia lata beweka sich medh noghor redeligh skääl, Thet dichtar tu them offuer som tu pläghar, Men thet tu föge eller och jntit skaffa kan, komber ther aff at thin sack är ey rätt, Tu wilt förswara bispers och prelaters ståått och herradöme, och thet kan tu medh jngen redelig skääl bekomma, ther före är ey vnder ath tu jntit skaffa kan, Så giffuer tu och Luthers sack före medh mong ordh menandes tich kunna göra henne orätfärdiga, Men thet hielper tich jntit, wij Swenske men äre ey så oförstondige, ath wij geffue tich noghon macht, epter thet wij daglige see och förfare, at så mång froom man j Danmarck ädele och oädele faller tich j then sack vnder öghonen, the ther j scrifftenne mera förstånd haffua j theras minsta finger, än tu j all thin krop, kom them först

j then mening at Luthers lära är orätfärdig, bruka sidhan titt betzsta medh oss, Och haffuer iach giffuit tich til förene swar j then sack, blijff ther widh, wij ära så til sinnes här j Swerige, ther wij och åkalle gudz hielp til, at wij jngalunde wele träda j frå then rätta Christna troo och loffue, som Christus apostlane och theras rätsinnige epterföliare predikat och lärdt haffua, än thå tu (som en oredelig och osannindesman) oss thet på förer, som tu aldrigh skal beuisa kunna, At wij äre trädde jfrå the stadhgar som påffuar och biscopar haffua vpsatt til ath befesta theras macht och herradöme medh, och ath wij ey wilia, j the saker ther wor siels saligheet anrörandes äre, wara noghon menniskios dicht eller påbodh så vndergiffne at wij ey skole kunna göra ther emoot epter lägligheeten, thet bekenne wij oppenbarlige, och then tijdh skal tu eller thine tilskyndare medh tich aldrig leffua, at tu skal bewisa oss j then sack wara kiettere, Seya och bewijsa äre tw åtskilielig ting, Ey warder tu heller noghon tijdh bewijsandes ath S. Ansgarius och Sigfridus haffua fördt oss then troo här in j landet, at bisper och prelater skole leggia nedh theres retta embete och häffua sich vp for herrar, ridha medh många hestar, regera slott, land och städher, beskatta oss medh theres aflatzbreff, trengia oss frå wår rätt medh theres sielffdichtadhe ban, jnterdicht och annat sådana, bewijsa först at the haffua sådana troo fördt oss här jn j landet, och sägh sidhan oss wara trädda jfrå then troo, the här infördt haffua, The förnemde gode men Ansgarius och Sigfridus medh sådana flere, förde oss här jn Christi helga Euangelium, gudz reena och dyrbära oord, och bewiste sich epter then nådh gudh them gaff, ther troliga vdinnan, och lärde oss ath wij skulle hart halla oss widh gudz lyffte och ordh, forlåta oss påå Christi dödh och pino som oss haffuer försonat for wår himmelske fadher then wij fortörnat hadhe, och förwerffuat oss ewinnerligit lijff, thet skulle wij troo och forlåta oss vppå, och j samma troo haffua en brodherlig kärlek jnbyrdes, och göra hwar annan gott, Thetta är then troo the förde här jn j landet, och til ath forkunna och predika sådana troo hade the lijff och hals ospart,

genom samma troo äre wåra foräldra wordne salige så monge ther salige äre, och widh then troo epter som gudh giffuer nådhen, wele wij gerna bliffwa, jntit pråål eller herradöme wiste the aff seya, ther wore bisper haffua sidhen medh tijdhen meer och meer sich tilegnat epter som rentan forökades, och haffua såå nidherlagdt then rätte troo och loffue som Ansgarius och Sigfridus troligha brukade, och beuist sich som vlffuar, tiwffuar och röffuare offuer Christi fåår, Så at syn är her saghu rijkast, Och så hafue the fördt ena falska och sielffdichtade troo här jn, ath man skulle köpa hemmelriket aff them medh stora rento for messor och Vigilier, begengense, aflat och annat sådant, Then troo haffua the ijdkeligha latit predika, Men then troo Ansgarius och Sigfridus predikade, haffuer man sellan hördt, och än thå the monga otaligha menniskior haffua förderffuat medh sådana falska troo, twiflar mich doch jntit at gudh som grant kenner them honom tilhöra, haffuer jw så beskermat sina wener, ath the haffua dödt j een rätta troo til gudh, än thå wel henda kan at the haffwa warit bedragne medh the andra en tijdh long, och så är thet falst tu sägher Paule, at hwar then lärdom som wij före är all sandt och fast, skulle aldrig jngen Christen haffua warit här j Swerige för än nw, och at alle the för oss warit haffua, skulle wara til ewigh tijdh fördömde, Thetta är titt argument och beslutning tich sielffuom lijck, Men ther tu sägher at then helga kyrkia haffuer icke annen troo än then som hafuer warit hooss hennes bisper och prelater vthi fiortan hundrat åår, Ther swarar iach så til, Then rättsinnige troon haffuer altijdh warit hooss the rätsinnige bisper och prelater, Falska bispar som sittit haffua j the rätsinnega bispers stadh haffua och altijdh hafft ena falska troo, Och ther tu sägher Luthers tilhengiare wilia platt nidherslåå biscops döme och presta embete, twiflar mich jntit at titt samwet j thet stycke, haffuer jntit när draghet offuer eens medh thin scriffwelse, När haffuer tu noghon tijdh hördt aff Luthers tilhengiare (som tu them kallar) at jntit biscops döme eller presta embete skulle wara til? Lära the doch altijdh medh hand

och mwn ath bisper och prester skola blijffua widh theras rätta embete, och ey leggia thet sielffue nidher, thet weest tu nw sielffuer wel, som tu och bekenner j samma breeff ath Luther begiärer at bisper och prelater skole predika, jcke är thet slåå nedher vtan heller vpretta biscops döme eller presta embete, Heller est tu och så platt wendt jfråå all äre och blygd, ath tu jntit skemmes sådana scriffua til en weldig konung och förstondig första, ther better weet aff sakenne än tu henne noghon tijdh föregiffua kan? Doch så lenge tu blijffuer widh thet sinne tu nw är, moste tu så scriffua, Een orätt sack moste medh lögn förwaras, Så giffwer tu yterligare före om S. Birgitte oppenbarilse böker och berömer them så högdt som tu j flere thin scrifuelse göra pläghar, hwilkit iach ey heller mykit vndra kan, epter thet samma böker komma medh thinne sack wel offwer eens, så at the äre påuans bispers och prelaters welle gönstoge, Men hwar tu noghot förstond hade Paule, läte tu wel blijfua the böker widh sitt wärd, och droghe them platt jntit här til, medh så löss stycke skemmer tu thet alt samman, Eckius, Faber, Emser, Roffensis och flere aff then hopen, haffua annerledhes gripit then saken an, thet förstond haffua the wel hafft, at S. Birgitte böker wille jntit hielpa här til, Hwar bisper och prelater ey hadhe större bewijss medh fara än ath theras sack skulle medh the böker förswaras, wore thet snart giordt medh them, Men thet förstond haffwer tu icke ther sådana besinna kan, ty hemtar tu til hopa lijkt och olijkt alt thet medh wil, här är nöödh på färde epter noghor godh skääl och bewijss, Och förwijsar tu min nådhige herra konungen til samma böker, at han skall ther vdinnen lära hwad jtt konungs embete til kräffuer, Ther är och jtt rådh (Paule) som tich är sielffuom lijkt, hans H. är forstondig noog j then sack, och weet wel hwad man sådana böker plichtig är, thin rådh göras jntit behooff, Så sägher tw och ath tu seer än nw stora synder j bland them ther falne äre jfrå Romare kyrkien och Jesu Christi stadhållare på jorden, Thet iach bekenner, then gamble Adam ligger oss på halsen, och dragher oss til at göra emoot gudz bodh, wilie wij eller wilie wij ey,

Men ther henger jcke saken vppå, wij disputere icke ther om, hwilken parten flere eller fierre synder haffuer, wij disputere ther om hvilken parten en rätt lärdom förer, wij försware wår lärdom och icke wora synder, S. Petrus, Paulus, Joannes och the andra apostlanar wåre syndare som the sielffue bekenna, än thå iach kan icke räkna oss lijka j leffuernet medh them, och the hadhe doch en sanfärdig lärdom, Hwar påffuar, bisper, prelater och munkar aleena wåre syndare, bekende thet och icke förswaradhe sich, seyandes sich göra rätt och wel ther the göra illa och orätt, så wåre the ey så stoort straff wärde, men ther the häffua sich vp offuer herrar och förstar, beskatta land och städher medh theres aflat, messor, vigilier, begengelse, ban, jnterdict och annor otalig sådana stycker, ther the göra illa vdinnan och bedragha monga otaliga menniskior bådhe til liff och siel, och seya doch ath the göra ther rätt vdhinnan, så at när the föra them til ewinnerlig fördömelse, geffua the vth för lärdom ath the dragha them jn j hemmelriket, ther straffe wij them före, och seye at the föra en falsk lärdom, Men ther tu sägher oss wara falden jfråå then Romerske kyrkien, bekenner iach wel j the stycker aleena som förberörd äre, wij begiäre doch altijdh at blijffua j then Christeligha församblingen som ey aleena j Romerske riket, vtan offuer heela werlden försambladh warder, Så bekenner iach och påuan for Jesu Christi stadhållare på jorden, epter som Christus sadhe aff Danielis prophetes ordh at han sittia skulle j thet hälga rummet, och som S. Paulus sade, at han skulle sittia j gudz tempel latandes sich synas som han wore gudh, Ther före kallas han och Christi stadhållare och jorderikes gudh, och kan aldrig fåå jtt rättare nampn, Epter thet han nw sitter j thet rwm och stadh ther Christus sittia skulle, ty är han Christi stadhållare, Men (gudh bätret) thet haffuer warit oss til skadha och förderff at wij thenne stadhållare fått haffue, Christus loffuade sielff vth at han wille bliffua hooss oss til werldenes enda, såå at oss hade jngen stadhållare giordz behooff, ey satte han heller noghon stadhållare j sitt rwm, Predikare som hans Euangelium förkunna

skulle sende han vth, sin stadh och tempel wille han sielff behalla, ther påwen emoot gudh och all werlden sich jntrengt haffuer, och haffuer giordt aff Christi andeligha rike jtt werldzligit pråål och herradöme, som Christus och hans apostlar aldrig haffua wille, Doch när thin swaar (Paule) till the spörsmål, komma för handen, kan här mera omtalat warda, Epter thet wij nw förstådt haffue at thenne stadhållaren är icke rätt j sina saker, ty trädhe wij jfrå honom, jn til Christum wor återlösare jgen, Tu berömer tich högt ath tw wilt Christeligha swara til hans H. spörmål, än thå hans H. sådana jntet begiärar aff tich, han sporde tich jntit til, the wåre hans H. vndersåtter ther tilsporde wåre, then tich först sende the samma spörsmål, skulle sielff haffua swarat ther til, thet galt honom til thet war honom en stoor skam at han som så högdt wille räknat warda, icke skulle sielff swara, Hwar han och icke kunde swara ther til för sin oförstondigheetz skul, Hwi wille han thå så högdt räknat warda? Doch förmodhar iach och wäl, at han en ringa äro och prijs skal haffua aff thin scriffuelse, han skulle såå gärna haffua befalet then sack en galen kärling som fwl är medh kijff och trätto, som tich, ther ey annat lärdt haffuer vtan skälla och ropa, kiättare, förrädare, kyrkiobrytare, kyrkio röffuare, bespottare, stympare, gråhärote förrädare, förachtare, liugare, bedragare, försworne, skalkachtighe, beskendare och annat sådana ,medh hwilke stycker tu sakena vthrättar, såå sachtmodig blijdh, kärligh, stilla och barmhertig är then helge ande j tich, Doch thet tilkräffuer så thet stååt och liffuerne tu förer, för ty tu äst en helig jomfrw Maries brodher aff Carmeliters orden, ty höffues tich ey annars tala än så, Ey hade heller thina tilskyndare noghon heder aff thin scriffuelse medh mindre the wore orneret och bepryd medh sådana kostelig ordh och blijdh och spakfärdig taal, Och här medh är noogh sagdt til titt breff tu förscriffuit haffwer til min nådiga herra och konung.

Nw wil iach och komma til thin mesterliga spörsmål som tu foregiffuer, them tu j en oond acht och mening vthsatt haffuer,

ther tu haller hans H. for en tyran och ochristelig första, reknandes hans H. j bland the största skalkar och tyranner som werlden någhon tijdh hafft haffuer, som äre, Nero Claudius Caligula etc, och än thå tu sådana icke så openbarliga vthtrycker, är thet doch thin acht och mening, och epter thet rådh tu sielff giffuer vth j breffuet, skal man ey achta thet tu scriffuar, vtan j huadh acht tu thet gör, Så är nw thet thin acht och mening, ath hans H. haffuer bewist sich som en tyran omil och ochristeligh förste, j thet han then forwandling här j riket giordt haffuer medh bisper och prelater, Och än doch samma spörsmål äre satt jn for hans H. gå the all likawel in på andra Christna herrar och förstar, så at högboren förste konung Frideric til Danmarc, löper ey heller misto, ther gudh haffuer giordt sin stora nådh medh at the besinna kunne then falskheet lögn och bedrägerij, som påffwar, bisper, prelater och munkar, haffua hallet them vnder sich medh, the moste nw alle aff tich skällas for omilde tyranner och ochristeliga förstar, Tu beclaghar at the menige vndersåter warda aff försterne beskattadhe och plågade, thet iach bekenner ath mongestedes så skeer, gudh bätret, och wiste wij thet wel for än tu noghon tijdh skreff at sådana straffas hardeliga j scrifftenne, Men hwar bisper, prelater och munkar, hade bliffuit widh theres rento, hade sådana thin claghomål wel bliffuit til baka, thet man ther aff clarliga merkia kan, at tu intit beclagar öffuer then beskatning och tunga som then menige man hafft haffuer, och än nw haffuer, aff påffuar bisper och munkar, the ther all land och städher beskattat haffua, medh theres lögnachtiga och bedrägeliga stycker, ja, hadhe än then menige almoghe fyradobbelt meer wordet beskattat aff them, hade doch alt warit wel giordt och är doch theres beskatning mykit skadeligare än then noghon tyrannisk förste göra kan, För ty en werdzlig förste gör medh sådana beskatning allena skada til croppen, Men påffuar bispar oc munkar göra thet bådhe til lijff och siel, medh beskatning göra the skadha pååa croppen, medh then lögn och bedrägerij som the bruka j samma beskatning ther dräpa the siälena medh, doch sådana ligger

tich (Paule) fögho på hiertat, när tu och thine tilskyndare måå haffua en feet bwck aff then menige manss swett och arbete, äst tu til fredz hwar theres siälar bliffua, Men nw, försterne en part besinna theres vndersåters skadha och forderff, och wilia ey tilstädhia sådana obotelig skadha på them, tagher tu tich all mödho och omack vppå, befruchtandes huru thet medh thin gudh, thet är thin bwck, gånga skal, Tu behöffuer ey beröma tich ther aff ath tu haffuer en synnerlig gunst til oss, j thet tu haffwer thin mödernes slekt här j riket, och wil giffua oss en sanskyldig lärdom fore, wij kenne thenne sathan wel, thin scriffuilse gella ey på wårs siels saligheet, vtan på bispers, prelaters och munkars jordagodz, the haffua warit saken til thin scriffuilse, Tich görs ey behooff ath clädha tich vdi fåracläder for oss, wij kenne och förstå wel at ther ligger en glupande vlff inne, j titt sendebreff segher tu tich scriffuit haffua, til min nådhiga herra konungen, j en ganska godh acht och mening, men thet läter tu här på skina j spörsmålen huadh acht och mening ther är medh, ther tu reknar hans H. j bland the argeste tyranner som någhon tijdh wara kan, och allikewel segher tu tich thet giordt haffua j en godh mening, Men gudh beware hans högmechtigheet j frå then mening tu haffuer til honom, Och nw wil iach medh en kort swar öffuerlöpa thin spörsmål, ty jtt longt comment eller vthlegning görs här ey behooff, och legger tu ther mong ordh vppå som tu medh fåå ordh wel motte vthrettat hafft, För ty the siw första spörsmålen haffua när alla ene mening och sinne, ther tu spör och fråghar hans H., hwij the ther wele heta Christne förstar, Euangelij förswar och framdragare, bruka sich som tyranner, göra wold och öffuerlast, skatta och plågha, trengia och hengia, och göra huad them lyster medh theres fatige vndersåter, lika som the wåre theres rooff och byte, epter thet scrifften faller ther såå mongestedes hardeliga emoot? Tesse spörsmål (Paule) haffuer tu vtgiffwit j then acht, som iach besinna kan, at tu wilt thet bewisa, at försterne bör och så wel straffas som bisperne, epter thet scrifften faller jw så wel them vnder öghonen for theres mis-

handel, såsom bisperne, När man nw antastar bisperne så hart och låter försterne bliffua j theres tyrannij, handlas ey rätt j sakenne epter thin mening, for ty när försterne wele fast straffa bisperne, skulle the först göra theres eghen sack clar, Ther swarar iach til, Ath monga konungar och förster medh theres fogder och embetesmen mishandla, är oppenbarligare än at thet noghor neeka kan, och warda for then skul aff them som Euangelium predika hardeliga noog antastadhe, än thå (gudh bätret) ther fölier liten frucht epter, Pläghar man doch aldrig förswara theres mishandel, vtan thet the göra illa segher man och wara illa giordt, aldrigh pläghar man giffua thet vth for en Christelig lärdom, at theres tyrannij skulle wara rett, Ey kan eller theres tyrannij lenger skadha oss än til wår kropp, och godz, och kan doch wår siel wara aff them oskadd, Men medh the bispes prelaters och munkars sack haffuer thet sich jcke såå, theres mishandel är oss forderffwelig til lijff och siel, som foresagt är, The ey allena mishandla, vtan och förswara theres mishandel, och wilia wij skole halla och troo thet wara gott som ondt är, ther wåra sielar öffuer forderffuada warda, och gudz ordh niderleggias, och ey thet allena, vtan warder och predikat och lärdt thet som är twärt emoot gudz ordh, Thet oss ingalunde står til lidhandes, vtan högh och lååg, alle the ther Christo biplichtige äre, moste thet wedergöra Ther the giorde oss allena skadha, til wår krop godz och peninga stodhe thet til lidhandes, men nw mädhan sådana skeer medh wåre sielars forderff, står thet ey til lidhandes, Och så äre the for then skul mera straff wärde, än försterna, än thå at onde förster och stoor straff wärde äre, them gudh j rettan tijdh wel finnandes warder.

J thet ottonde spörsmål fråghar tu, Hwij clerekrijt icke måå haffua eyendoom så wel som leekfolk, epter thet rikedoma äre ey onda när the rätt brukas etc, Swar, Hoo är then som thet nekat haffuer, at the ey må haffua eyendom? Eller kunne the ey haffwa eyendom medh mindre the skole wara som herrar och förstar? Bönder och borgare haffua eyendom och äre doch inga herrar, och här

forwisar iach tich til S. Birgitte bock, then tu så högdt achtar, ther så scriffuit står, li. vj. c. xv. at alt thet clerken haffwer mer än sin födho och klädhe och nödhtorfft, thet hörer icke honom vtan the fatigha til, Epter samma bock geller mykit for tich, så läätt och thetta gella medh.

The niyonde och tiyonde spörsmålen lydha på the löffte som göras gudhi aff itt frij moodh, Hwij the ey hållas skole, såsom en tienare, aff welwilieg tienist plichtig är wågha sin hals for sin herra? Och epter tusende menniskior wilia heller wara quinfolk wmbe-warade än forloffua wijn och öll, Hwij måå wij thå icke wara wåra föräldra lydige, när the biwdha oss en ewigh kyskheet, såsom Recabs söner woro plichtige at lydha hans bodh och aldrig dricka wijn? Swar, När wij anammade Christendom, sadhe wij gudhi hulskap och manskap til, at bliffwa widh hans helga oord, så at hwad them wåre emoot skulle wara oss emoot, och hwadh them wore medh, thet skulle wara oss medh, Nw giffwe samma hans ordh ena Christeliga frijheet före, såå at wij ey skole beplichtade wara til noghen besynnerlig cläder och maat eller at wara vtan ächteskap, och ey til besynnerlig rwm och städer eller annat sådana bebundne wara, vtan j all stycke wara frij at göra och lata, ther wij icke haffue gudz besynnerliga befalning vppå, Så at thet gudz ordh låta frijt blijffua, thet skole wij och lata wara frijt, och göra ther vdinnan epter lägligheten som oss sielffue synes, hwar wij nw bebinde oss medh löffte til noghot besynnerligit ting som gudz ordh later frijt, thå halle wij icke så medh them som wij vthloffuat haffue, For ty thet gudh frijt gör, göre wij thå icke frijt, och äre så emoot gudz ordh och emoot wort första löffte, och sådana göra är icke gott, än thå at the gerningar som lofuade warda, kunne j sich sielffua icke wara onda, är doch likawel löfftet som then Chris-teliga frijheten förtagher icke gott, Ther före ey heller hallandes, vtan heller blijffwandes widh gudz ordh, Thet samma halla och påuans lagh, Men thet exempel tu jndragher om Recabs söner är

ganska olijkt, För ty wara förutan wijn och öll kan man wel göra, epter thet at sådana dricka är aff en sidhwana, men wara benäghin til ächteskap, är aff en jnplantat natwr j menniskione, then förtagha är gudz gåffua aleena, Wore föräldrar skole wij wara lydhige, doch så att wij icke medh theras lydne giffue tilfelle ath noghot skeer emoot gudz bodh.

Thet elloffte spörmålet är, at epter thet wij alle äre jtt i Christo, hwar annars lemmar, at then ene ey måå arga på then andra, Hwij må thå någhon röffua eller tagha jfrå clärekrijt thet them medh rätte tilhörer? Swar, Röffua och tagha jfråå clerekrijt medh öffuerwold och orätt, är oredelighit och olofflighit, och then thet gör eller giordt haffuer, må ther swara til, Men jgen kalla the preuilegier och rente som them aff herrar och förster haffua vndta och geffna warit, må för redelig saker skul wel skee, besynnerligha när the sådana misbruka, them vnder öghonen som sådana vndt och giffuit haffua, Och halla påuans lagh thet jnne, at then sin preuilegie misbrukar, han skall henne mista.

Thet tolffte spörsmålet, Epter alle werldzlige förstar haffua macht til ath ordinera och skicka epter lägligheten lagh och sätt, Hwij haffua och icke kyrkiones prelater besynnerligha the ther sitit haffua j thet Romerska sätet lijka stoor macht, och så j the stycker som wor conscientie trengia och binda, när gudz bodh kunde ther aff fordras och fremias? Swar, Göra ordinantier lagh stadgar och skickelse j thet vthwertes regementit, är wåro herrar och förmen tilstadt, och S. Petrus biwdher oss j then sack wara them lydiga, men noghor lagh eller bodh göra j thet andeliga regementit som ståår emellen gudh och wora siel, är j scriftenne högeligha förbudhit widh förbannelse, ther skole gudz ordh allena haffua regementit, the ther noog fulkommeligen äre j sich sielff ath them jntet görs behooff fordras och fremias aff menniskio stadgar eller ordinantier, For ty gudh som biwdher oss göra godha gerningar,

han biwdher och medh all tilfelle och omständigheter epter lägligheten til samma gerningar, och såsom gudh förbiwdher göra synden, såå förbiwdher han all tilfelle til syndene, Ty såsom han biwdher kyskheet och förbiwdher hoor och bolerij, så biudher han och at wij skole wara nychtern och måteligh j maat och dryck ther kyskheet epter fölier, och vndfly fåfeng snack och taal ther hoor och bolerij aff komma kan, så ath menniskiors dicht eller sätt göras ther til jntit behooff, och så är thet medh all annor gudz bodh, ther rikeliga noogh foorda och fremia sich sielff, Wor siäl är jtt ädheligeren och högre ting än ath noghon menniskia kan rådha och biwdha öffwer henne, Ey är heller epter scrifftenne then j Romerska sätet sitter mechtigare än andre bisper och prester, them är allom lijka stoor befalning giffuen aff Christo at the skole predika thet gudh sagt haffuer, och ey thet the seya sielffue.

Och här medh haffuer tu nw (Paule) een kortelig swar til titt breff och spörsmål, när tu läter thet komma j liwsit som tu vthloffuat haffuer, wil iach och thå epter som saken kräffuer, mina mening ytterligare foregiffua, Men tenk jw tu påå huadh thin sack kräffuer, at tu jcke glömer thet tu henne medh forswara skal, tu haffuer nogh forstådt at sanningen tienar ther jntit til, Och forgätt ey the oord tu skal beprydha thin scriffuilse medh, Doch gudh aff sin grundlösa barmhertigheet vplyse titt forstånd j sin helga oordh Amen.

Såå nw mädhen thetta jlinge wädher är affbläst, wil iach noghot annat halla tich fore Paule, At iach hafuer j tesse och j the första min scriffuilse noghot bitterligha gått sakene jgenom, är icke skeedt (thet iach bekenner) aff en så christelig sachtmodigheet som thet hade boort, vtan såsom thin hädzska scriffuilse tilkraffde, tu haffuer giffuit ther tilfelle och orsaken til, jach doch wel weet at herrans tienare ey skal trätta, vtan wara spakferdig och liwff widh alla, som S. Paulus segher, Och hadhe iach hafft orsake noogh til at

antasta tich hardare huar iach all Christelig anslag och sachtmodigheet skulle haffua nidherlagt som tu giordt haffuer, men iach haffuer doch skoonat tich, och segher iach tich nw meningen vth, at epter thenne dagh wil iach ey så handla thenna sack, then äre och prijss som aff hädisk och spottisk ordh komma kan begärar iach jntit, see tu tich ther om sielff, then hedher låter iach tich, Men itt Christeligit rådh wil iach giffua tich, och förmanar j Christo Jesu then oss bådha döma skal, at tu giffuer grannare acht på thet tu scriffuar, än tu här til giordt haffuer, Thet clädher tich ganska illa, ath thin oordh och sanningen icke fölias åått, wij äre här j Swerige hwarken kyrkioröffuare, kyrkiobräkare eller annat sådana som tu oss beropar och berychtar fore, Men thet här j riket j then sack skeedt är, är skeedt aff jtt wel betenkt rådh, for thet menige bätzste, epter menige mandz ja och samtyckio, Tu kastar oss fore alt thet en oredelig swärmer hoop gör j fremmande land, them wij jw så hardelige straffe som tu thet noghon tijdh göra kan, och menar tu tich ther medh wel haffua sakena vthrettat, Men huru wel thet står tich ther låte wij tich medh beteme, Här är aff Stocholm noogh vthgåått aff prentet, bewisa ther vppå thin konst hwar tich så lyster, thet görs ey behooff ath tu dichtar oss noghot oredelige öffuer som tu här til giordt haffuer, Thet wij göre wele wij försware, en annar sware for sich, Doch gudh förbarme sich öffwer oss alla. Amen.

Aff Stocholm Vicesimaseptima maij.

Een Christelighñ formanig til clerekrijt som j nestkommandes prestamoot forsampnas j Vpsala / Strengnes och Westerårs ꝛct / ther forclarat warder huadh clerekrijt leekmen plichtoghe åre / och hwadh leekmen åre clerekrijt plichtoghe jgen.

* *
*

En godh heerde later sitt lijff
for fåren Johannis x

Olauus. Petri.

Stocholm.

M. D. xxviij.

THet haffwer nw warit j en longh tijdh och (gudh bätret) än nw är, jtt heemlighit haat och nijt emellen clerkrit och leekmen, så at then ene parten haffwer emoot then endregtigheet j Christendomen wara skulle, syndrat sich jfrå then andra, lika som the ey alle wore jtt folk, thet mykit ther aff kommit är, at gudz ordh som enigheeten och endregtigheten göra skulle j bland christit folk, haffwa alt for mykit nidherlagd och forachtat warit, ther the som kallas kyrkiones formen (thet man bekenna moste) haffua giffwit stoor tilfelle til, j thet the haffua sich tilegnat större macht och herradöme än scriften them medhgiffuer, och hafua än ther offwer j mong stycke misbrukat gudz ordh sich til welle, thet leekmen mishaghat och fortycht haffuer, och haffua så burit åwund ther widh at clerkrijt skulle wara offwer them, Teslikes haffwer och clerkerijt åwundas ther widh ath leekmen icke haffua achtat them så mykit som the gerna seet hadhe, och är så på sidstone så fierran kommit, ath then ene parten haffuer ey kunnet lijdha then andra, och äro ther aff kommen mong spottisk och hånisk ordhspråk som hwar parten haffuer dichtat offuer then andra, så at (medh få ordh seyandes) jngen parten haffuer skickat sich rätzliga emoot then andra som honom boort hade.

Och såsom man seet haffuer hwadh oredheligheet j bland clerkrijt ther aff kommen är, at gudz ordh haffua misbrukat och nidherlagd warit, såå seer man och nw medh sombligha leekmen ey lijten oredeligheet, the sich tilfelle ther til tagha aff gudz ordh som aff gudz nådhe nw jgen vpkommen äre, ath såsom clerkrijt haffua misbrukat noghor stycke aff scrifftenne sich til herradöme och rikedomar, och haffua så beskattat och betwingat then meniga leekman til at mera vtgiffua än them haffwer medh rätta boordt, Så nw tuert om misbruka

och monge leekmen noghor stycke aff scrifftenne och wilia mindre än them bör giffua theras clerker, ja somblighe wilia plat jntit giffua them, och bliffuer så än nw samma twedräght emellan clerkrijt och leekmen, så sidhen gudz ordh äre vpkommen igen som til forenne när the nidherlagd wore, Och the dyrffuas doch til på bådha sidhor at seya sich haffua scrifftena medh sich, Then ene parten wil medh scrifftene alt haffua, then andre wil och medh scrifftene platt jntit giffua, och komber thet ther aff at jngen parten söker rätzliga j scrifftenne thet ther sökiandes är, vtan hwar söker sit egit gagn och nytto ther jnne.

Ther fore wil iach nw thet enfoldiga clerkrijt til godho epter then nådh gudh mich forlänt haffuer, foregiffua hwadh bådhe partanar hwar annan rätzligha plictoghe äre epter scrifftene retta sinne och mening, och wil nest gudz hielp så giffua sakena före, at jngen parten skal medh noghon redheligheet kunna giffua mich skul.

Och är först merkiandes, at aff Adams fall och synd är hela mankönet en blindheet öffuerkommen, så at menniskian är j the saker som gudhi anrörandes äre ganska blind och oforstondig och weet ey huru hennes sack ståår for gudhi, eller huru gudh är til sinnes medh henne, hwad han heller wil wara henne mill och barmhertigh, eller hard och streng, hwad han mera wil straffa henne epter som hon medh syndenne fortient haffuer, eller wil han och tagha henne til nådhe, Epter thet nw at menniskian är så blind at hon ey weet gudz sinne och wilia, haffuer thå han aff sin grundlösa barmhertigheet, giffuit sielff henne sin wilia til kenna genom sin helga ordh, aff huilkom hon rikeliga nogh forstå kan huru saken ståår emellan gudh och henne, och haffuer thet så skickat, at samma hans ordh skole allom wara kunnogh, ty haffuer han och strengeligha noogh påbudit ath hans helga ordh skola ijdkeligha predikas och forkunnas, så ath then them weet, skal forkunna them for them som oforstondige äre, och är for then skul så när kommit epter hwar man thet ey göra kan, at ther warda besynnerliga personer the ther forstondogast ära til skickade, som thet embetet

haffua skola at the skole predika och forkunna gudz sinne och wilia som han genom sin ordh sielff vthgiffuit haffuer, Samma personer äre nw the som man kallar biscopar och prester, the ther på theres embetes wegna plichtige äre til at forkunna gudz ordh.

Nw på thet ath wij tesse wor anslagh bewise, wele wij tilsee huadh scrifften ther om inneholler, Och är merkiandes at när Christus vthsende sina apostlar, j huilkers stadh äre nw biscopar och prester, thå sadhe han, Gonger vthi hela werlden och prediker Euangelium allom creaturom, Then ther troor och blijffwer döpt, han skal warda saligh, men then ther icke troor, han skal warda fordömder, som Marcus Christi ordh bescrifuar, Eller och som Mattheus Christi ytersta befalning bescriffwar, sadhe han så, Gåår vth och lärer alt folk, och döper them j nampn fadhers och sons och then hälga andes, lärandes them hålla alt thet iach haffuer jdher befalt, Här seer man jw clarligha huad Christus haffuer satt sina apostler och sendebodh för embete, thet är, at the skole predika och forkunna hans ordh och wilia, Nw äre biscopar och prester jnträdde j apostlanas embete och befalning, ther fore är thet och theras rätta embete, ath predika gudz ordh och wilia epter samma befalning. Mar. vlti Math. vlt

Så bekende och apostlanar sielffue sich wara gudz befelninges men til at forkunna hans ordh och wilia, ty så segher Sanctus Paulus, Ther skal man hålla oss fore ath wij äre Christi tiänare och redeswenar öffuer gudz hemligheet, thet är, wij äre vthskaffare til at vthspisa then hemligheet som gudh vthtrycht haffwer genom sitt helga euangelium, Här seer man iw clarliga före huadh wij skole hålla apostlana, thet är, fore predicare skal man halla them, Så är thet och medh biscopar och prester, ty kallas the j scrifftenne waktare eller tilsiyare och heerdar, the ther medh gudz ordh födha skole Christi fåår, thet är, gudz almogha, som S. Petrus rådher them til, ther han segher, The åldersmen eller prester formanar iach som är en medhåldersman och witne til Christi pino, och deelachtug j herligheten som skal bliffua openbar, Födhen Christi hiord som är j bland idher, och haffuen acht på honom, ey nödige, j Cor. iiij j Pe. v

vtan sielffwiliandes, ey för någhor sleem winning skul, vtan medh itt fritt moodh, icke heller som herrar öffwer arffuet, vtan heller så ath j ären hiordenom för itt epterdömilse, Och sedhan thå öffuerste heerden oppenbar warder skolen j vndfå herlighetennes owanskeliga crono.

Tesse S. Petri ordh wilie wij for theres skul som oförstondige äre, någhot widhare vthleggia, Först förmanar han här presterne, epter thet han är och en prest, ath the skola födha Christi hiordh, thet är, predika och lära gudz folk som the äre före satte, Och är merkiandes ath han sägher ath the skole födha gudz hiord, thet är, the skole sådana lärdom giffwa almoghan före ther the warda födde aff påå theres siälers wägna, och thet skeer genom gudz oord, Som Christus sadhe aff Mosi ordh, Ey aleenast widh brödh skal menniskian leffua, vtan aff hwart och itt oordh som går vtaff gudz mwn, Här giffuer nw Christus til kenna medh hwadh gudz almoghe skal födder warda, thet är, medh the ordh som gåå vtaff gudz mwn, När nw S. Pe. förmanar presterne at the skole födha Christi hiord, är hans mening at the skole predika honom gudz ordh fore, och haffua acht på honom ath han icke warder bedraghen och förförder medh någhon falsk lärdom som honom är til forderff och icke til födho, Och sådana (segher Petrus) skole the ey göra nödige, vtan welwilioghe aff en rätt kärlek som the haffua til Christum och hans folk, The skole ey göra thet for then skul at the wilia haffua ther stoor löön och profijt aff, och clippa, molka, och slachta fååren, sökiandes alt theres eghet gagn medh theres predikan, vtan the skole göra thet aff jtt frij moodh sökiandes epter fårens eller hiordens nytto och gagn, Och icke haffua sich som herrar öffuer hiorden, lika som the wåre theres arff och eghet, vtan heller wara hiordenom for itt gott epterdömilse, giffuandes honom medh godha gerningar godh exempel, Och när presterne såå göra, haffua the ey theras arbete om intit, vtan när then öffwerste heerden eller presten Christus Jesus warder oppenbar påå then ytersta domen, skal han giffua them herlighetennes crono som aldrig förwanskas.

Mat. iiij
Deuth. viij

Såå segher och S. Paulus, Haffuer acht på idher och pååallan hiorden, huilkom then helge ande haffuer idher satt til biscopar ath haffua åthwacht påågudz försambling, hwilka han haffuer forwerffuat medh sitt bloodh, Här formanar han och högeligha noog at presterne skole achta pååsich sielffue, ath the ey komma j någhon falsk lärdom, och förföra sågudz almogha medh sich, Och skole the haffua åtwachtan på allan hiorden, at han icke warder förförder eller förwillat, och thetta moste presterne göra aff nödhenne, for ty then helge ande, thet är, gudh theres skapare sielff haffuer satt them til biscopar, thet är, til tilsiyare eller tilsynesmen, at haffua åtwacht öffuer hans försambling, Såath han haffuer ingen ringa befalning giffuit them, vtan han haffuer satt presterne til biscopar, och thet ey öffuer en ringa ting, vtan öffuer gudz försambling, then han sich så mykit wårdat haffwer, ath han henne sielff förwerffuat och igenlöst haffwer medh sitt dyra bloodh, ther äre the prester och biscopar öffuer, huilkit alt itt embete är, ty en soknaprester som är satt til at regera gudz almogha han kallas en biscop, thet är, en tilsiyare j scrifftenne. Actuum. xv

Aff thetta nw är sagdt, är rikeligha noogh bewisat hwad itt presta embete är, thet är jtt sådana embete at then thet haffuer han är plichtigh epter gudz bodh och strenga befalning ath predika och förkunna hans oord, Thet är houudstycket j thetta embetet, så at när thet ligger nidhre, thå ligger hela embetet nidhre, Och än thå samma embete haffuer thet medh, at ther skole vthskifftas och ministreras sacramenten, är thet doch en ringa sack emoot predicanen, ja vtan predikan äre sacramenten ganska litit nyttigh, epter thet man intit weet til huad man them bruka skal, eller til huad the oss nyttig äre, medh mindre thet warder predikat och förkunnat för oss, och äre sacramenten ey annat än en stadhfestilse och försäkran genom hwilken wij warde wisse ther vppå at oss skal thet godha wederfaras som oss tilsagdt warder j predikanen, lika som thet är medh jtt breff, när ther tryckes insiglet före, såå förwissas och stadhfestes thet som är scriffuit j breffuit, men huar och såå skeer, ath

man besiglar jtt breff ther intit är scriffwit vthi, thå är insiglet fåfängt och gör icke thet som thet är skickat til, Så är thet medh sacramenten när ther icke predikas medh, Predikanen är thet första stycket ther presta embetet på henger, och for then skul sade S.
j. Cor. j Pau. ath han icke war vtsender aff gudhi til ath döpa vtan til ath predika euangelium, for ty gudhi är icke såå mykit om sacramenten ath the vthskifftas, såsom ther om at hans helga oord warda predikat, doch äre sacramenten ingalunde forachtandes, epter thet gudh haffuer them insat oss til godho, at wij skole ther medh förstärkia wåra troo til gudz oord som för oss predikas.

Och epter thet gudh later sich såå mykit worda om sin ordh ath the predicat warda, ther fore warda the prester högeligha beprijsade j scrifftenne som troligha predika gudz ordh, och the kallas
Matt. xxiiij Luce xij. godha, snelle, salige och troogne tiänare, och seyas wara dobbel
j. Timo. v heder wärde, och them loffuas at the ingå skole vthi ewinnerlighit lijff, få ena oförgengeliga crono, och warda besatte offuer gudz ägodelar, och medh få ordh seyandes, them warder alt gott loffuat
j. Pe. v och tilsagt, Och såsom the ther trooliga predika warda högeliga prijsade, så twert om jgen, the ther otroliga eller jntit predika warda hotadhe, förbannadhe, och ewinnerlighit we warder them tilsagdt, the kallas late, otroogne, vlffuar, skalkachtige tiänare j scrifftenne, så at ganska gräselighit och farlighet är, giffua sich vth for prest och icke predika som thet embetet tilkräwer, Ther före sadhe S. Paulus, Ath iach förkunnar Euangelium, thes törff iach icke beröma mich, ty iach moste thet göra aff nödhen, och we mich om iach thet icke forkunnar etc, Såsom nw Paulus moste predika på nödhennes wägna, at we hadhe honom wordit om han icke hadhe
j. Cor. ix predicat, Så är thet och medh alla prester (ty the haffua samma befalning och embete) ath wee them om the icke predika, Thetta är jtt gräselighit och farlighit ting.

Så sägher och gudh til hwar och en prest som han sadhe til propheten Ezechielem, Jach haffuer satt tich til en tilsiyare offuer Jsraels hws, och tu skall höra ordhet aff min mwn, och forkunna

them thet aff mich, När som nw iach sägher til then ogudhachtigha, Eze. iij
Tu skalt döö, och tu forkunnar thet icke för honom, ey heller talar honom til at han wender sich jfrå sin ogudachtigha wägh, thå skal han döö j sinne ogudachtigheet, Men hans blodh wil iach kreffia vthur thinne hand, men huar tu thet och forkunnar them ogudachtigha, och han icke omwender sich aff sinom ogudhachtiga wägh, thå skal han döö j sinne ogudachtigheet, men tu haffuer frelst thina siel, Jach menar ath thetta ära gräselighen ordh om them som icke predika (som theras embete tilkreffuer) ath gudh wil kreffia theras blodh som förtappade warda, aff theras hender som presterne äre och predika skulle, O huilken en gräselighen doom wil them öffuergåå på then ytterste daghen, O Huru mykit betre wore at aldrig haffua wordit prest, än at wara prest och icke predika, for ty them ståår en gräseligh doom fore.

Aff thetta alt som nw sagdt är, kan man jw clarliga merkia hwad prestmen äre leekfolk plichtoge, thet är, the skole troliga predika them gudz ordh före, vthskiffta och ministrera them sacramenten, och medh theras godha leffuerne giffua them godh exempel och epterdömelse, som S. Petrus säger och wij nw til forenne hördt haffue, när the och så göra, thå är icke bristen på theres sidho.

Nw wilie wij och besee huadh leekfolk är plichtogt clerekrijt, eller presterne, Och är först merkiandes, ath såsom prestomen är högheliga befalet ath förkunna gudz ordh for leekfolkit, Såå är och leekfolkit plichtigt til ath höra och lydha them, när the forkunna och predika gudz oord, såå ath huad the thå mera höras eller forachtas, thet reknar Christus sich til, och segher om them som hans oord predika, Then jder hörer, han hörer mich, Then idher forachtar Luce x. han forachtar mich, Här tagher jw Christus clarliga sakena til sich, och segher sich sielff hördan warda ther man hörer hans predikare som föra hans ordh, och twärt om ther the forachtas, ther segher han sich forachtas, aff huilkit clarliga noog förstondandes är, at them som gudz ordh förkunnat warda, är högeliga på budhit

at the skole wara them lydige som them predika, Ther fore är och så bescriffuit j 'then Epistlen til the Hebreer, Ware r idhra förHebre. xiij ståndare lydhuge, och vndraghen for them, ty the waka vthöffwer jdra sielar, såsom the ther reginskap göra skole, påå thet at the må thet göra medh frögd, och icke medh ångist, for ty thet är ider icke nyttught.

Tesse oord wilie wij och for theres skul som oförstondige äre, någhot widhare vthleggia, Här rådher oss then helge ande til at wij skole wara wåra förstondare j euangelio, lydige och vndragha medh them, och thet må wij wel göra, for ty the haffua ena swåra byrdo påå halsen, them är befalet ath the skole waka öffwer wåra sielar, och göra ther reginskap fore, thet them är jtt ganska suårt ock ath dragha, doch mädhan så är at the sådana swåra byrdo och reginskap dragha for wåro skul, så läät så liffwa epter theres godha lärdom och epterdöme, ath the må dragha sådana byrdo och arbete medh frögd och glädhi, j thet the fornimma theres predikan och omack göra frucht j bland oss, och icke haffua ther sorg och ångest aff, at theres lärdom skeer fåfängt epter ther går ingen frucht epter, Hwar thet och så skeer ath wij icke äre them lydhige, thå är thet oss sielffue ey heller nyttigt, vtan såsom the haffua ther ångest aff, så haffue wij ther skadha aff, Och är merkiandes, at när man så talar om then lydachtigheet wij skole göra presterne, så är thet doch altijdh så forstondandes, ath wij skole wara them lydhige när the forkunna oss gudz ordh, for ty huar the wille noghot annat predika för oss än then befalning gudh them giffuit haffuer, thå äre wij icke plichtige at höra them, vtan wij skole heller vndfly them, som them ther wåra siälar forderfua wilia, Gudz ordh är them befalet predika, och thet är oss befalet höra.

Så är och yterligare merkiandes, at såsom leekmen är befalet at the skole wara presterna lydige när the predika gudz ordh, Så äre the och plichtige at halla them vppe clädhe och födho, For ty så sadhe Christus ther han vthsende sina apostlar til ath predika Matt. x hans ordh, Thå badh han them jntit tagha medh sich, hwarken

gull, silff, peninga eller skreppo, ty at arbetaren (sadhe han) är wärd sin maat, Ther Christus nw bödh them jntit tagha medh sich, gaff han clarliga til förstå, at the som the predikadhe före skulle halla them theres födho vppe jgen, Och thetta giffuer oss scrifften rikeliga nogh fore, bådhe j thet gambla och j nyia testamentit, For ty gudh haffuer altijdh aff werldenes första begynnelse thet så bestelt, ath presterna som gudz ordh predikade skulle haffua theras vppehelle aff them som the predikade före, thet seer man och j then merkeliga mannen Abraham som gaff öffuerste gudz prest Melchisedec tiyonde, Sedhen genom Mosen bödh gudh vppå at prester och leuiter skulle haffwa theres vppehelle aff then menige mans arbete och forkofran. Gene. xiiij

Ther före sadhe och S. Paulus aff Mosi lagh, Tu skalt icke binda munnen til på oxan som tröskar, Mon gudhi wara omsorg (säger han) om oxar? Seger han icke thet for wåra skul? ja for wåra skul är thet scriffuit, at then som plöyer, han skal plöya vnder ena förhopning, och then som tröskar han tröske på ena förhopning, at han må sitt hops deelachtig warda, och än ther epter säger han, Weten j icke ath the som j templet tiäna, the haffua sina näring aff templet, och the som sköta altaret the warda och altaret åtniwtande? Så haffuer och herren skickat, at the som forkunna Euangelium, skole och haffua sina näring aff Euangelio. j Cor. ix Deut. xxiiij

Aff tesse ordh är jw nogh forstondandes at the som gudz Euangelium förkunnat warder, äre plichtige til at läta them som thet förkunna fåå theres näring och oppehelle, Så at then ther sich vndandragher och wil icke hielpa ther til, han gör emoot gudz bodh och skickelse, för ty S. Paulus han sägher j förberörda ordh clarliga herran haffua thet så skickat, at lijka som thet tilgick j gambla testamentit, at the ther tiente j templet och skötte altaret, skulle haffua ther theras näring aff, Såå skole och the haffua theres näring aff Euangelio som thet forkunna, then sich ther vndandragher, han dragher sich vndan gudz skickelse, och gör sich sielff owerdig ther til at honom skal Euangelium förkunnat warda, j. Cor. ix.

För ty (som S. Paulus säger) Hoo tiänar til hofftiäniste på sin eghen sold noghoñ tijd? Hoo planterar en wingård och icke äter aff thes frucht, eller hoo wachtar hiorden och icke äter aff hiordens miölk? Mädhan thetta så är hwi skulle thå predikarena och icke få
j. Timo. v theras vppehelle? ja, the åldersmen som wel förestå, the äre dobbel hedher werde, mest the som arbeta j ordh och lärdom, thet är, the prester som arbeta j Euangelio och regera wel gudz almoga the äre dobbel hedher thet är, dobbel löön werde, Offuer thetta alt sägher
Gala. vj och S. Paulus til the Galater, Then som vnderuisat warder medh ordhom, han dele alt gott medh honom som honom vnderwisat haffuer, Och hwar än thetta icke så j scrifftenne vthtrycht wore, giffuer doch menniskiones eghit skäl och fornufft thet rikeliga noogh medh, ath wij äre plichtoge til at holla honom vppe som omaack och arbete haffuer for oss, Mädhan thet nw så är at presterna haffua omack och arbete for wora skul medh predikan, studeran, sacrament, och annat sådana, ther the warda vthinnan forhindradhe at the ey sielffue kunna winlegia sich om theras clädhe och födho, Hwij skulle wij leekmen thå wara såå oredeliga, ath wij sådana them icke betenkia skulle medh theres redheliga vppehelle? besynnerliga mädhen the såå swåra byrdo dragha for wora skul, at the skola göra gudhi på then yttersta domen en strengan reginskap för wåra siälar, ja stoor skam och neese haffue wij leekmen ther aff at wij tilstädie wora prester som predika gudz ordh for oss lijdha hunger och armoodh, och geffue wij medh sådana stycke noogh til kenna, ath gudz helga Euangelium thet the predika smakar oss intit, for ty, hwar wij hade lost och wilia at höra thet, thå winladhe wij oss och wel ther om at the skulle wara widh macht som thet forkunna skulle, Men nw epter wij ey achte theres armoodh och fatigdom, är clarliga noogh aff merkiandes ath wij ey heller achte theras lärdom, hwar wij nw ey achte gudz Euangelium som predikas, Så behöffwe wij ey heller halla oss for Christna menniskior, For ty then aff gudhi är han hörer gudz ordh, then
Jōh viij icke hörer gudz ordh han är aff dieffwulen och icke aff gudhi.

Så haffue wij nw rikeligha noogh hört hwad presterna äre leekmen plichtighe, thet är, at the skole predika gudz ordh, ministrera eller vthskaffa sacramenten, och giffua them medh theres godha liffuerne goodh epterdöme, Och leekmen skole wara presterna lydhige vndraga medh them, och giffua them theres redeliga vppehelle, När the så göra på bådha sidhor, såå warder thet haat och nijt nedherlagt, som emellan bådha partanar är och warit haffuer.

Men (gudh bätret) man seer her stoor brist på bådha sidhor monge aff clerekrijt läggia nidh gudz ordh, och wilia them ey predika som ther til höre, ja somblige måå ey heller lijdhat at en annar predikar them, och kreffia doch vth stoora rento och vpbyrd, och achta icke at then renta them böör, then böör them för predikanen skul, för ty så lydha förberörda scriffter, ath arbetaren är wärdh sin löön, The som förkunna Euangelium, skola haffua theras näring aff Euangelio, The som arbeta j ordh och lärdom äre dobbel hedher wärde etc, Tesse scriffter lydha jw så, ath the som arbeta j Euangelio the skola haffua theras näring och oppehälle ther aff, Men the som icke predika, kunna medh tesse scriffter ey mykit twinga leekmen til stora rento, epter thet the jw lydha jn på them som predika, vtan faller them heller emoot, som S. Paulus sägher, Then som icke wil arbeta han skal ey heller äta.

Math. x
j. Cor. ix
j. Timo. v
ij Tessa. iij

Ey wilia heller förberörda scriffter, ath presterna skola slåå stora rikedomar vnder sich, vnder thet skijn ath the predika gudz Euangelium, For ty the lydha icke så ath prestmen som forkunna och predika Euangelium, skole rijkta sich aff leekmeens swet och bloodh, vtan aleenest skole the haffua theras näring och redheliga vppehelle ther aff, hwad öffuer är, hörer medh rätta fatight folk til, epter som j fortijdhen sådana almosa vthskiptas pläghades.

Men hwar noghor wille seya, prester kunne ey alle predika, ther före haffua the theres rento ther aff at the siunga och läsa, messa och döpa, och annat sådana göra, Ther swaras til, Scriften är claar noogh ath the skola haffua theres rento som arbeta j Euangelio, ther

bliffuer thet och wel widh, for predikanen skul är räntan pålagd och icke för läsning, siungning, messo eller doop, När predikanen ligger nidhre, thå är lesning och sång, messa och doop jntit nyttigdt, thet ligger all machten på gudz ordh, när the redheliga predikas thå är rentan fortient, the andra stycken lydha vnder predikanen som fore sagdt är.

Och är ganska farligit bära vp rentona och icke predika, såå at them thet göra, wil ganska gräselighen doom offuergå, som propheten Ezechiel ropar aff gudz mwn öffuer them seyandes, Wee
Eze. xxxiij heerdomen som födde sich sielffua, Skulle icke hiorden födhas aff heerdana? j haffuen ätit miölkena aff fåren, och medh vllene haffuen j beclädt jdher, och thet fett war slachtade j, men min hiord haffuen j jntit födt, thet swacht war haffuen j jntet styrkt, thet siukt war haffuen j intit lääkt, och hwad sönderbrutit war haffue j icke förbundet, hwad förkastat war hämtadhe j icke igen, och hwad borttappat war haffuen j icke vpsökt, men j hafuen medh strengheet och welle warit herrar öffuer them, och nw äre mijn fåår förskingrat epter the hadhe ingen rätta heerdan, och all diwr haffua them vpätit, och äre forskingrat worden på all berg och öffuer hela werldena, och noghot ther epter sägher han, Epter thet heerdanar haffua jntit frågat epter min hiord, vtan haffua födt sich sielffua, och icke födt min hiord, Sy iach sielff offuer heerdana skal kräffia min hiord vthur theras hender, och iach skal icke mera läta them födha mijn fåår, och heerdana skole icke mera födha sich siälffue etc, Tesse äre gräseligen och hård ordh, offuer the heerdar som icke predika gudz ordh, ther hiorden warder födder medh, vtan födha sich sielffwe, äta miölkena och clädha sich aff vllena, thet är, the bära vp rentona och göra jntit ther före thet them böör, men them wil gåå en gräselig doom offuer ther gudh wil kreffia sin fåår som förtappat ära aff theras hender som them wachta skulle, Ther före är ganska rådelighit them som theras siels saligheet weta wilia, at the antingen troliga predika gudz ordh, eller och platt intit giffua sich vth for heerdar, bärandes vp

then rento som rätta heerdar tilhörer, thet är ondt at fara såå epter werldzliga rikedomar, at siälen warder forderffuat, Presterne moste predika for theras almogha, thet warder ey annat aff så framt the wilia stå wel medh gudhi, Doch epter thet gudz oord haffua j en long tijdh leghat nidhre och monge som platt intit kunna predika, ey är heller noghot hopp medh at the thet lära skole, äre aff en oförståndigheet komne til presta embete, Them sådana äre, wille jach wel giffua jtt troghet rådh, at the antingen wedersakadhe theras embete som nw sagdt är och toghe sich annat fore, och gåffue sich j gudz hender, Han worde them wel födhandes som them skapat haffuer, och icke forderffua monga medh sich, Eller och hwar the theres embete jngalunde wedersaka wille eller kunde, at the thå vppehölle aff then rento the vpbära en predikare som giorde theres soknafolk fyllest for thet them göra boorde, så lenge gudh kunde yterligare giffua nådhena, antingen sielffue predika eller och annor rådh finna, For ty här moste jw warda predikat.

Så är och jntet twiffuel, at när the retzliga begynna predica gudz ordh, ath jw noghor stycke aff theres rento wilia niderfalla medh tidhen, doch ey annor vtan the aleena som oredeligh äre them man ey vprekna kan, epter thet ey eens renta är öffuer heela landet, Men thet segher wel sielfft til, kyrkiopresten böör haffua sin redeligha vppehelle, aff sitt sokna folk, Hwadh thet mera skeer medh tiyonde offer, eller annor redelig vpbyrd, är thet alt eens epter thet han iw fåår thet han kan halla sitt hws medh, ther böör och honom wara til fridz medh, och iw så skicka sich, ath han som sit soknafolk skal wara til epterdömilse och straffa girigheet och annat sådana, ath han icke sielff warder ther beslaghen medh som han straffar en annan fore, ther gudz ordh som han predikar, warda sedhan fortalat fore, och seyes icke wara sant thet han predikar epter thet han gör sielff ther emoot, for ty presta embete är jtt heligt, doch ganska farligit embete.

Skole och leekmen låta skina vppå at the leggia thet på hiertat som them predicas fore ath the göra ther frucht epter, och hwar

the än någhon brist see medh theres kyrkioprest, som alla menniskior skröpelige äre, skole the doch icke strax ropa och skriya öffuer honom, vtan lijdha och vndragha och formana honom til thet betzsta, läta honom fåå sin redeliga vppehelle, så at han icke skal for fatigdom skul, nödgas til ath tagha sich thet bekymber före ther han warder förhindrat aff j gudz ordh, Men (gudh sij thet fore claghat) leekmen läta och liten bätring på skina, wel kunna the ropa öffwer clerkrijt at the haffua for mykit, och dragha sich j mong stycke vndan ther the ingen rätt til haffua, och wilia låta see theras euangeliska frucht j thet the intit wiliä giffwa presterne, och achta icke
j Timo. iij ath the och sitia for gest och gångande och haffua then befalning at the skola gerna wara them til hielp som hwswille och fremmande äre, ther fore moste the och någhot haffua ther the sådana medh bedriffua kunne, medh tomma hender göra the thet intit, men såsom presterne haffua giffuit granna acht på the stycke j scrifftenne som haffua warit medh them, och latit the andra bliffwit til baka, Så seer man nw leekmen och göra, the ther grant achta huad presterne faller emoot, men huad them sielffuom faller emoot wele the intit achta, Så at man jw seer brist på bådha sidhor, Doch hwar presterne begynna troliga bruka gudz ordh, är medh tidhen förhoppandes, at thet skal bätre warda, ty gudh haffuer loffuat
Ese. lv ath hans ordh skola göra frucht ther the troligha predicas, Gudh aff sin grundlösa barmhertigheet giffue oss sämio och kärlek then ena medh then andra. AMEN

Thetta nw sagdt är, är sagdt j een godh acht, och förhoppes mich, ath min ordh skole taghas til godho, Men hwar och någhor funnes som them toghe til ondo, så stände han sin eghen fare, jach haffwer doch giordt mine plichtige tiänist.

Hwilken är nw en troghen och sniel tienare, som herren haffwer satt öffuer sit hwssfolk, ath han skal giffua them maat j rettan tijdh, Salugh är then tienaren som hans herre finner så görande

när han kommer, Sannerliga segher iach idher, han skal sätia honom öffuer alla sina ägh̄odelar, Men om så är at then oonde tienaren segher j sitt hierta, Min herre dröyer ath komma, och begynnar så ath slå sina medhtienare, Ja äta och dricka medh the druckna, så kommer thens tienarens herre, then daghen han icke wänte honom, och then stundena som han jntit aff weet, och varder huggandes honom j tu stycke, och sätter hans deel medh skrymtare, ther skal wara gråt och tandagnislan Matt. xxiiij.

Duodecima Junij

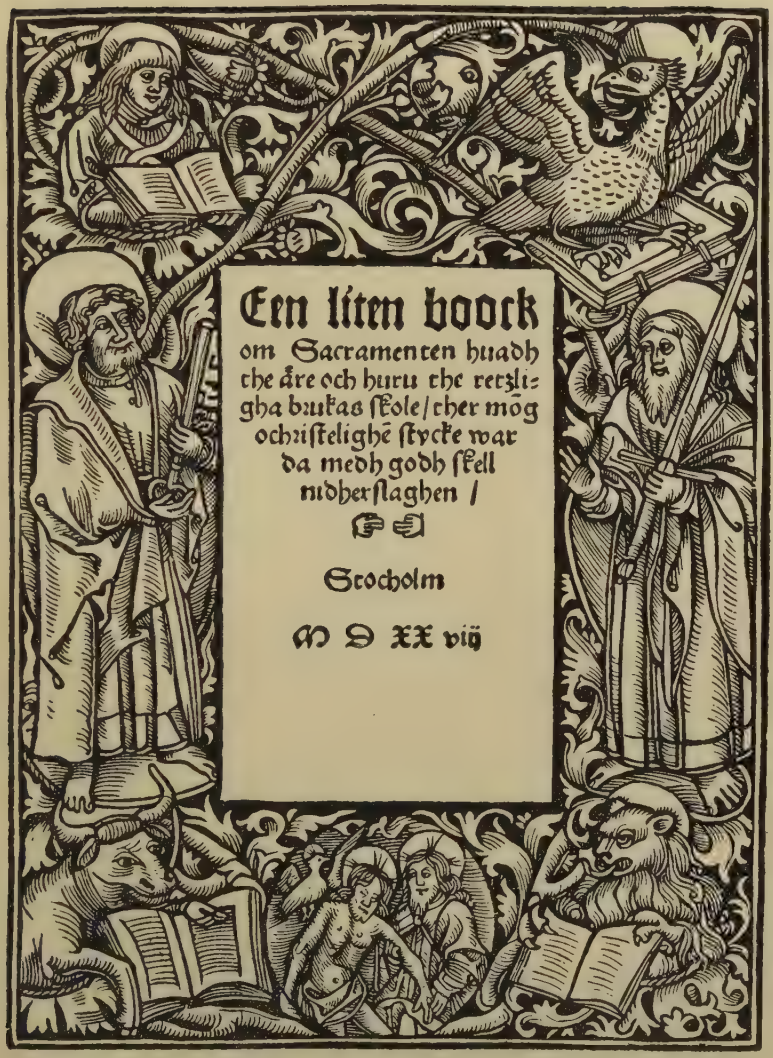
Een liten boock
om Sacramenten huadh
the åre och huru the retzli=
gha brukas skole / ther mōg
ochristelighē stycke war
da medh godh skell
nidherslaghen /

Stocholm

M D XX viij

THe finnas nw wel monge j werldene, som besinna then stoora och greseligha wilfarilse som j Christenhetenne en long tijdh warit haffwer j mong stycke, Men j hurudana motto och aff huad tilfelle sådana skeedt är, äre ganska fåå som thet besinna kunne, Monge äre the som thet kunna begripa medh bådha hender, ath påuen haffuer bedraghit oss medh sitt falska aflatt, och haffuer ther medh gieckat oss wåra päningar aff, och at han medh sina biscopar och prelater haffwer taghet sich större herradöme före än them boorde, Ath munkar haffua bedraghit oss medh theras falska brödherskap, Teslikes och ath girugheeten haffuer alt formykit regnerat j bland heela clerekrijt, Sådana grooff stycke kan nw huar man wel begripa, Men the rätta wilfarilse som roten äre til sådan grooff stycke, och aff hwad tilfelle sådana kommen ära, kunna icke monge besinna, För ty diäffwulen som är en fadher til alt bedragerij, lögn och wilfarelse, haffuer tesse stycke ganska behendeligha vnder stoor heligheet företaghit, Thet synes jw wara ganska gott warda frelst j fråån thet straff och plicht man lijdha skulle för syndena, ty haffuer man och köpt aflat som ther skulle wara gott til, Så synes och wara ganska heligt och gott ath man beuisar barmhertigheet the fatigha siälar som seyas liggia och brinna j skärsseeld för theras synder skul, Ther före (at them skal bewijsas barmhertigheet) gåår man til och stichtar prebendor, later seya messor och vigilies för them, Thet synes wara ganska gott ath warda deelachtigh aff the godha gerningar som skee aff closterfolk, medh läsande siwngande fastande wakande, bidhiande och annat sådana, Ty gåår man til och köper theras brödherskap och giffuer them ther päninga före, Thet synes jw wara ganska

ärlighit ath påuar, biscopar och prelater som seyas wara S. Petri och the andra apostlanes epterföliare, äre högdt besette och haffua meer wilkor än andre, Ther före gåår man til och begåffuar them medh monga landboor och stora rento och preuilegier, thet ey heller straffandes är, thå ther är motta och redheligheet medh.

Såå är nw all sådana wilfarilse vpkommen vnde en skijnande heligheet, thet menniskomen haffuer syntz ganska gott, men gudz helga ordh haffua icke wordet så granneligha ransakat j sådana saker, om thet och komme medh them offuer eens eller ey, som behooff hade gioordz, Ther före är thet och så när kommit, ath wij haffue påå sidhstonne ey wetat hwar wij haffue bliffuet, Och äre så all ting kommen j misbruck til en oredelighen köpslaghan, så alt är wordet päninga sack, Och haffuer såå girigheeten leghat tfordoldt vnder en skinande heligheet, Men huru behendeligha the tilgåått är kunne ey alla besinna, ty dieffwulen haffuer så listeligha thetta bedriffuit ath monge merkelighe och dråpelighe men haffua thet ey kunnet besinna, vtan haffwa offta oforwarligha giffuit medh theras lärdom och eenfolleligha scriffuelse tilfelle til dieffwulens vpsåått, thet hwar och en som noghot förstond haffuer bekenna moste, såsom är (ath man giffuer här jtt exempel före) medh messonne, hwilka the gambla lärare haffua kallat offer, epter hon är en åminnelse til thet offer som Christus giorde, ther han offradhe sich sielff påå corset, medh sådana theras eenfolleligha scriffwelse, haffwa the giffuit tilfelle ath sedhan medh tijdhen aff dieffwulens tilskyndelse är så när kommet, ath messan är worden hallen för jtt rätt offer, then man nw daghliga offra skal för leffuandes och dödha, och thet doch ey vtan päninga, och moste så Christi dyrbara lekamen och bloodh tiäna wåra girigheet, Så är thet och medh mong annor otaligh stycke tilgåått, som nw wille wara för longt vprekna, Och epter thet mong wilfarilse vpkommen ära medh the sacramentz tekn som Christus jnsatte, them man nw kallar sacramente, ther fore ath man må komma på rätta grunden jgen, til hwad sådana sacrament jnsatt ära, och huru the brukas skole, är

här nw en liten boock vthsatt på Swensko om samma sacrament epter then helga scrifftz sinne och mening, För ty ther moste man haffua then rätta grunden vth, ath såsom wilfarilsen äre ther först affkommen ath gudz ordh ey haffua så trooligha brukat wordet som them boorde, så moste man och ther aff komma på rätta sannindena, ath wij granneligha ransake hwad the jnnehålla, och wilie wij bidhia gudh ther om at han läter sin anda ledha oss j alla sannind.

Såå skal och jngen forarghas ther aff at här warda någhor stycke annerledes foregiffuen än the haffua nw j en lång tijdh handlat worden, För thy the giffuas här fore huru the skole brukas epter scrifftenne, och icke huru the haffua wordet brukat epter sedhwänione, Scrifft och sedhwänia äre tw åtskilielig ting, Och then ther snarliga vpfinna wil hwadh som j huart capitel tracterras, han må retta sich epter thet register som här epterfölier, som vthwisar pååhuad bladh hwart capitel ståår, Såå skal man och merkia at ther A ståår medh j Registret thet beteknar then första sidhen på thet bladh som vpteknat är, och B beteknar then andra sidhone.

Hwadh Sacrament är, Bladh j A [s. 375]
Om döpilsen på samma bladh, B. [s. 376]
Om penitenciam eller syndabätring, Blad ij. b [s. 378]
Om scrifftemåål, Blad iij. a [s. 379]
En åtskilnat emillan oppenbara och hemligh scrifftemåål, Bl. v. b [s. 384]
Om aflösning, Bladh vj. a [s. 386]
Om boot och plicht, Bl. vij. a [s. 388]
Om aflat på samma bladh, b [s. 389]
Om presta wiyelse och theras wälielse, Bl. viij. b. [s. 390]
Huru then wälielsen tilgick j apostlanas tijdh, Bl. ix. a [s. 391]
Om färmilsen, Bladh x. b [s. 394]
Om then yttersta olningen som the krancka pläga tagha, Bl. xj. a [s. 396]
Om Echteskapet, Bladh xiij. a [s. 399]

Om skylskap swågherskap och fadderskap, hwadh forbodh ther vthinnan är, på samma bladh. b [s. 400]
Om Sacramentet j wijn och brödh, Bl. xiiij. b [s. 402]
Om leekmen annars skola anamma thetta sacramentit än presterna, Bladh xv. a [s. 403]
Papisternes jnseyelse om apostlanar ath Christus them allena gaff sin lekamen och blodh j brödh och wijn, Bl. xvij. a [s. 407]
Om Christi lekamen j brödhit skal settias j monstrancien eller vmdraghas j processe, Bladh xix. a [s. 412]
Om stichtadha prebendor, messor, wigilies, Bl. xx. b [s. 415]
Om messan är offer eller ey, Bladh xxj. b [s. 417]
Athi wij äre alle prester och om wårt andeliga offer, Bl. xxiij. b [s. 421]
Swar til the papisters argument vthur Malachia, Bl. xxiiij. a [s. 422]
Swar til the papisters argument vthur Psalmen, på samma bladh. b [s. 423]
Emoot sielamessor, Bladh xxv. b [s. 425]
Om man skal bidhia for the dödha, sammestädes. [s. 425]
Huadh rett böön är, Blad xxvj. a [s. 426]
Om skärsseeld och medh huad skääl the papister mena wilia beuisa honom, ther sammestädes. [s. 426]
Emoot wigilies och sielamessor, Bl. xxxj. a [s. 436]
Emoot alla stichtningar och messor och sådant, epter påffuans sätt, och huru ochristelighit thet är, på samma bladh. b [s. 437]
Ath messan böör seyas på huart landzens tungomåål, och all oordh oppenbarliga talas, Blad xxxij. a [s. 438]
Ath döpilsen böör skee på huart landzens eghit tungomåål, Bladh xxxiij. b [s. 441]

Finis

Huad sacrament är

SAcramentum j scrifftene är satt for thet ordhet pååa grekiska Mysterion, thet på latin pläghar kallas Mysterium, betydher så mykit som hemligheet, eller hemlig ting, och som brukningen är pläghar Sacramentit så bescriffuas, at thet är jtt vthwertes synleghit och begripeligit tekn til then nådh som oss j gudz ordh tilsagt warder, Och äre sådan tekn oss mykit nyttigh ath wår troo ther medh styrkes och stadhfästes, at wij icke wantröstes om gudz mildheet j syndenes anfechtingar, lika som tu wel hadhe for jtt wist tekn, ath gudh wåre tich gönstigh om han personliga taladhe medh tich, och finge tich någhon enkannelighen pant på sin milheet, eller giorde noghon järtekne aff huilko thin troo medh kunde stadhfestas, Widh thet sinnet skal tu anamma sacramenten som gudh ther til stichtat haffuer, ath tu så wisso skal troo gudh wara tich gönstugh, och mil thå tu them anammar, såsom gudh sielff taladhe widh tich, eller giorde noghot järtekne, thet tich enkanneliga tilkomme eller pårörde, Här aff kan nw merkias hwar til och til huad nytto sacramenten stichtat äro, och ath the äro aleenast wiss tekn til gudz gunst och nådhe, men icke giffua the nådhe och rätfärdigheet som en part lärdt haffua.

Tu äre sacramenten som Christus sielf stichtat och jnsat haffwer (som är) döpelsen och herrans natwardh, the man likare motte kalla sacramentz tekn, epter S. Påwal kallar Christum sielff Sacramentum, och kalle wij them allenast Sacramentztekn som Christus sielff jnsatt haffuer, Menniskior kunna jcke wel giffua oss wiss tekn fore på gudz wilia, Penitentia eller syndabättring beslutes vnder döpelsen, Prestawiyelse och ächteskap wore icke ther til jnsatt,

Ephe. iij
j Colo. j

at the skulle wara noghon besynnerlighen nådhatekn, Olning och Färmelse mågha 'heller kallas en sedher eller jtt gammalt sätt, än the skola kallas sacramentztekn, som framdeles wel skal förtelt warda, Wij fåå jntit wissare tekn til then nådhe som gudh oss loffuat haffuer, än the som Christus sielff jnsatt hafuer, och ther medh kan och jntit kallas Sacramentz tekn, vtan thet som är lagdt och giffuit til noghot gudz löffte, ath man genom teknet skall styrkias och stadfästas til at förlåta sich på thet gudh vthloffuat haffuer.

Om döpelsen,

Mat. vlt. Mar. vlt Roma. vj.

DÖpelsen är jtt tekn til troonas rätfärdigheet, j huilko then gambla menniskian och syndakroppen affdödhadher, reengiorder aff syndene, och rätfärdugat warder, Matt. och Mar. j the yttersta Capitelen, och Roma. vj, Döpelsen eller nidhersenkningen j watnet är teknet, men han som döper teknar och betydher gudh, så ath han gör thet på gudz wegna, och ath samma döpelsen skal wara för jtt tekn til gudz wilia j thet han sägher sich döpa J nampn fadhers och sons och then helge andes, eller (som appostlanar) döpte j Christi nampn som finnes j apostlagerningana, lika som han sadhe, Sy thet tu döpes skal tu tagha för jtt wist witnesbyrd, at gudh är tich gönstogh lijka som han sielff döpte tich, såsom Jsraels almoge hade för jtt wist tekn at gudh war them gönstig j thet haffzens watn stodh som en mwr på bådha sidhor widh them mädhan the gingo ther offuer, så skal tu och haffua för en wiss pant til gudz nådhe at tu döpes, ther före brukas thenne ordhen ther til, J nampn fadhers och sons och then helge andas, til at giffua til kenna ath sielff gudh fadher och son och then helge ande döper, och then som döpt warder skal låta sich tyckia (som och j sanningene är) ath honom förlåtes synderna aff gudh fadher och son och then helga anda, Så är och dopet jtt tekn som vthgiffues at man weta skal honom lydha til then Christeligha församblingene som döpter warder, for ty så lenge en är odöpt halles han icke för Christi ledha-

moot, vtan räknas för en hedhen och ochristen, men när han är döpt räknas han medh j then Christeliga forsamblingene, och är så dopet jtt tekn genom hwilkit man tagher en främmanda och ochristen, och sätter honom jn j Christenhetena, så at andre weta sidhan halla honom för en Christen man.

Och är wetandes ath Christus jngen annor materiam haffwer taghit til döpelsen vtan watnet aleena, ändoch aff menniskios stadgar är sidhan vpkommet at man smörier them som döpas medh Olio blandat medh Balsamo (thet man och kallar Chrismo) hwilkit doch jntit aff nödhen är, epter thet Christus icke minssta ordhet ther omrördt haffuer, vtan sagde Joannis. iij. vtan någhor warder på nytt född aff watn och then helga anda, kan han icke jngå j himmelriket, Ey heller brukades ther noghon smörielse til j apostlanes tijdh som nogh finnes j apostlagerningana, Ther före är samma smörielsen ey aleenast jntit aff nödhen, vtan jemwel skadeleghen om man sätter troo ther på at ther vdinnan är noghon dygd eller krafft, vtan aleena j Jesu Christo, til huilkes troes styrkelse Christus jnsatte döpelsen j watn och icke j smörielsen, Men at troo sättis nw til samma smörielsen, är wel merkiandes ther aff, ath man haller fögho annars än for banssgerning, om leekfolks hender tagha ther vppå, och så mykit meer, man faller på knä ther Chrisman frambärs, hwilkit icke skedde om man icke satte troo ther vppå, ath ther vdinnan wore noghon heligheet och krafft, Kan man icke annat seya än ath sådan knäfall är rätt affgudha dyrkan, och om man skulle ändeliga knäfalla eller wyrda någhon vthuertes ting j döpelsen (thet doch icke bör at skee) skulle man thå heller göra thet for watnet än för Chrismone, Ty watnet haffuer Christus sielff jnsatt ther til, men Chrismona haffua menniskionar påfunnet, Krafften aff nådhene som gudh werkar j oss, then j döpelsen teknat warder, är thet, ath man gåår genom dödhen til lijffuet (thet är) ath man nidhersenker eller nidertrycker genom gudz nådhe then gambla menniskiona til dödz, och vptagher eller vpwecker ighen en ny menniskio til lijffs (thet är) ath gudh giffuer oss nådhen til

ath dödha och nidherslå syndena och then oonda wilian ther wij vthi födde äre, och warda nyia menniskior j thet wij fåå gudz anda vthi oss, then oss dagligha dagx förnyiar j wort hierta, och forwandlar thet jfrå then oonda wilian til godheet och rätfärdigheet, Ther fore är alt Christna menniskiors leffuerne icke annat än kötzens döpelse och andans förnyielse, hwilkit medh döpelsen beteknas, och thet warar så lenge wij leffue, och giffs oss thenna nådhen j Christo, then for woro synder skul war dödadher, och vpstodh jghen aff dödha för wåra rätfärdning skul, aff Christi dödh haffue wij then macht ath wij nidhertryckie syndena och then ondsko som wij äre födde medh, och aff Christi vpstondelse haffue wij then krafft ath wij begynne haffua jtt nytt rätfärdigt leffuerne, thet på ändalykten dragher til ewinnerlighit lijff, hwilkit alt teknar döpilsen j watnet och vptagelsen jghen, och är för then skul jtt Sacramentztekn, Thenna kötzsens döpelse och andans fornyielse är icke annat än thet man kallar Penitencia (thet är) syndabätring, och är för then skul jntit behooff ath göra ther aff någhot besynnerlighit sacramentztekn åtskilt j fråå döpelsen som the Scolalärare giordt haffua, vtan döpelsen är thet samma sacramentz teknet som teknar och merker Penitenciam eller syndabätring, aff huilko wij wilie nw noghot ytterligare tala epter hon henger til hopa medh döpelsen.

Om penitenciam eller syndabätring.

PEnitenciam eller syndabätring haffua the papister kallat jtt sacramente och giordt j henne tree delar, som är ånger j hiertat, bekennilse medh munnen j scrifftemålen, och syndaboot epter scrifftemålen, Medh huilka (som the seya) man betalar eller gör fyllest för syndena som scrifftade ära, j huilko the emoot then helga scrifft och emoot sanningene oppenbarliga handlat haffua, for ty ångren for synderna haffua the giordt jtt menniskiors werck, lika som menniskian kunde komma ther til aff naturens krafft och aff

hennes eghen formågha, huilkit doch icke såå är, vtan kommer aff gudz besynnerliga nådhe och är gudz gåffua, Sådana theras willa är kommen ther aff at the giffua menniskiones wilia meer macht och frijheet än han haffwer, ty han är ingalunda frij til ath göra thet gott är aff sich sielff, är ey heller scrifftemålen aff nödhen såsom hon nw tilgår, än doch bekennilsen medh huilko wij bekenne oss syndare wara for gudh wel är aff nödhen, then ey annat är än then samma ångren som the seya wara en åtskild deel här jfråå, som nw här nest epter skal forclaras, ther wij om scrifftemål tale, är ey heller noghon syndaboot annor, medh huilko man kan göra fyllest for syndena, vtan Christi dödh allena, och eskar icke gudh annor boot vthaff oss, än at wij bättre oss återwändandes aff syndene, och leffue vthi jtt nytt leffuerne epter gudz sinne, som och wel ther vm ytterligare talas skal, när then articlen besynnerliga foretaghes, huru ochristeligha the papister j thenna fornemda stycker handlat haffwa.

Om scrifftemålen.

BEkennilsen medh hwilko wij bekenne oss skylloga jn for gudh, then och huar christen menniskia haffua moste om hon skal warda salug, then haffua papisterna wendt vthi scrifftemål, så ath huar och en Christen menniskia skal epter theras bodh åt minsto wara plichtugh en tijdh om året, thet är, om påscana scriffta sinom egnom soknapreste alla sina witterliga synder, j huilko the haffua jntit litet farit wille, Först j the motton, ath man gör bodh och nödgar til at scriffta, Sedan at man skal göra thet en tijdh vm året, ther nest at man skal thet göra påå en benemdan och forestämdan tijdh, Och teslikes ther vthinnan, at man så nogha scriffta skal, at man ey allenest skal bekenna sich for syndare, vtan och fortelia alla misgerningar, vpsåt och tanckar, och än thå icke hwem oss sielffue teckes, vtan them aleena som Romerska sätit skickat haffuer for biscop eller soknaprest, jntit achtandes vm han sielff j oppenbara synder och laster är, eller ey.

Här emoot seye wij widh tesse mening, Ath wij skole scriffta (eller rettare tilseyandes) bekenna wåra synder icke en tijdh vm året, på en benämd tijdh, for munkar och prester, vtan altijdh vtan återwändo, bekenna wåra synder for gudh, Aff sådana bekennilse scriffuar Johannes, Om wij seye at wij haffue jngen synd bedraghe wij oss sielffue, och sanning är icke vthi oss, men när wij bekenne wåra synder, är gudh troofast och rettwijs, at han forlåter oss wåra synder, och rensar oss frå alla odygd, Om wij seye ath wij haffue jntit syndat, så göre wij honom til en lögnare och hans oordh ära icke vthi oss.

Joh. j

Här see wij huru clarliga thenna oorden beuisa at synden jcke warder forlåten, vtan man scrifftar eller bekenner henne för gudh, ther til warder och noog förstondit, ath jngen synd stoor eller liten warder oförlåten, thå man sich allenest bekenner for gudh, Ther fore then som gudh giffuer nådhena ath han bekenner sich sielff och beclaghar sich, och bedher om nådhe, honom är gudh troofast och rettwiss, troofast at han forlåter honom syndena, rettwiss at han rensar honom frå all odygd, Och Dauid segher, Jach bekenner mina synd, och min synd är altijdh emoot mich, och tich allena haffuer iach syndat etc, Jtem Min misgerning haffuer iach oppenbårat for tich, och tu haffwer forlåtit mich mine syndz ondsko, Medh stackot seyandes, Thenne bekennilsen är troon j huilka retferduga menniskior altijdh ängslas, och trengta epter Christi retferdugheet, bekennandes sich jngen retferdigheet haffua aff sich sielff.

Ps. li.
Ps. xxxj

Men then bekennilsen eller scrifftemål som man nw gör för presterna skal man icke annerlunde hålla, än for en rådhfråghilse j så motto, ath then ther icke wel forfaren är j the ärende gudh och hans siel anrörandes äro, thå går han til then som förfaren är, på thet at han må aff honom styrkt och tröstat warda j hans samwet genom gudz helsosamma oord, och warda ther aff forbätrat, Ther fore then en rett Christen är, han see icke enkom epter huru han skal scriffta sich for menniskiom, vtan aldra mest ther epter huru

han skal bätra sitt leffuerne, och huru han kan stella sin nästa til fridz om han haffuer brutit honom emoot, och fråghe teslikes ther om godh rådh aff them han til någhot gott betroor, Then thet sättit icke haller, vtan elles forlåter sich på scrifftemålen, medh honom skal snart skee at han warder ther medh en skrymtare och en åffgudz dyrkare, j thet han setter sin tröst påå någhor annor ting än på gudh.

Ther fore är mykin oskääl at man thena hemlig scrifftemål for menniskior så högeliga budhit haffuer, så at hon skal wara aff nödhen, then doch aff Christo jntit budhen är, huilkit aff mongom styckiom formerkias måå, Först ther aff at Euangelisterna och Apostlanar haffua ingenstädz j theras scriffter rördt om henne, thet the wisseliga jcke forgätit hade om hon hadhe warit budhin aff Christo, eller warit aff nödhenne såsom papisterna lära, The haffua wel någhon ordh j scrifftene och teslikes någhra figurer vthtydt jn på scrifftemålen, och draghit them medh wold ther til emoot scrifftenes retta mening, såsom thet är ther Christus sadhe til the tiyo spettelska, Gåår och teer edher for presterna, hwilkit Lu. xvij sagdt war vm the prester j gambla testamentit som thå wåro, theres embete war at åtskilia huilkin spittelsk war eller ey, ther medh war icke befalet at man skulle scriffta synderna for them, såsom the vthtyda, Och om the wille seya at thet war en figura til thet som nw skeer j scrifftemålen, at såsom man thå teedde sich them prestomen, at the skulle åthskilia om spettelskona på lekamsens weghna, så skal man och nw tee sich thenne presterna ath the skola åthskilia och döma om sielenes spettelsko, som är, synden, wil them thetta jntit hielpa, for ty epter intit finnes medh scrifften j nyia testamentit beuisat, at Christus scrifftemålen någhon tijdh stichtade eller jnsatte, ther fore kan hon icke medh någhon figura bewisas, epter intit finnes som figuronne suarar, Sammalunda dragha the sich til hielp någor ordh j S. Jacobs Epistel ther han segher, Bekenner for huar annan idhra synder, medh huilko the forstå scrifftemålen, doch war S. Jacobs mening at när wij haffue

brutit huar annan emoot skole wij bekenna for huar annan och seya, käre broder jach bekenner ath iach haffuer giordt orett emoot tich, thå scola the och så bidia for huar annan, och seya, käre brodher forlåte tich gudh och thet är thet S. Jacob segher, Beder for huar annan ath j må bliffua salughe, och så kan thå ther medh icke befestas then scrifftemålen som papisterna mena, Annor flere stycke dragha the här til medh en löös grundh, och görs icke behooff at man ytterligare ther om talar på thenna tijdh.

Ther näst är nogh affmerkiandes at scrifftemålen icke haffuer warit eller är aff nödhen, ther äff at j första christendomens begynnilse j Apostlanars tijdh, och j mong hundrat åår ther epter wart hon intit brukat, for ty hadhe hon warit brukat så hadhe jw noghorstedz j nyia testamentit ther om rördt warit, thet jw wisseliga hade skeedt om hon hade warit brukat, epter ther om annor ting som mykit ringare äro til fyllest haffuer rördt warit, Hadhe och wel gamble lärare som for tusende åår leffde någhot ther vm scriffuit j theras böker, thet doch icke finnes, Wij läse wel j scrifterne och j gamble lärares böker om scrifftemål som for menniskior giordes, doch icke vpreknande the hemligha synder (som nw skeer) vtan oppenbåra laster, och än thå jcke vptäliandes samma laster besynnerliga och huar for sich, vtan allenest almenneliga etc.

Kan och wel affmerkias ath then hemliga scrifftemålen icke brukades först j christendomen, ther aff, at thå plägade folkit berätta sich huar dagh, hwar the nw skulle altijdh scrifftat sich til forenne som jw hadhe bort om thet hade warit så budhit aff gudhi, som thet nw budhit är aff Romerska kyrkione, hadhe thet icke wel warit mögeligit epter folkit war mykit och presterna få, som the Epistler til Timo. och Tit. wel vthuisa, Ther före är mera troende ath folkit hölle sich på then tijdh widh Euangelium och gudz ordh vtan all förnemda heemlighen scrifftemål, Haffua och så helga hermetar warit j förtijdhen, som j mong åår aleena leghat haffua j öknenne och kunde for jngen scriffta sich, epter the medh jngom vmginges, Wille epter fölia at the och alla wåre förfädra

som på then tijdh woro när förnemda scrifftemål jntit brukades äre fördömde, för thet the icke scrifftade sich som och så wisseliga hadhe warit, vm the hadhe wetat at scrifftemålen hadhe warit budhin aff gudhi, och the henne icke giordt hadhe.

Ytterligare är och wel affmerkiandes at then hemliga scrifftemålen jcke är budhin aff gudhi, ey heller aff nödhenne, ther aff, ath the scolalärare haffua jcke kunnet komma offwer eens vm samma scrifftemål, somblige haffwa sagt at hon är budhin aff gudhi, somblige icke, vtan seya at thet är menniskio bodh, somblige seya ath hon är aff nödhenne, somblige twärdt emoot, som nw här epter wel funnet warder, enkanneliga aff Graciano j hans bock som nw kallas kyrkiones lagh, j huilka han jndragher båda delana aff the gambla lärare som här omtalat haffua, de peni. dist. j. och besluter på sidzstone medh tessom ordhom, Wij haffwe medh fåå ordh förtelt på huadh grund bådha delana bygdt haffwa, och hwadh skääl the haffua framburit, men hwilken delen man skal meer tilfalla, ther måå läsaren sielff om döma, ty bådha meninganar haffua wijse och Christelige men tilfallit.

Vthaff thenna Graciani ordhom kan clarligha merkias, at then heemligha scrifftemålen icke altijdh haffua waret hållen för jtt gudz bodh eller aff nödhene, icke heller haffua the warit holdne för kättare som sådant sagdt eller scriffuit haffua, annars wåre Samme Gracianus sielff en margfollig kättare, thå han läter läsaren frij doom haffua om then heemligha scrifftemålen är aff nödhen eller ey, och sägher til medh, ath bådha meningana haffua wijse och Christelige men hafft, Wåre nw scrifftemålen budhin aff gudhi, huru kunde han kalla them Christeliga men, som ther emoot hölle och lärde? Ther före är clart nogh at thet är aleenast menniskies bodh, thet och Glosan holler Jn summa de peni. dist. v. Samma-lunda och Panor. och Felinus offwer thet Capitelet Omnis vtriusque sexus de peni. et remissi. Jtem jn hystoria tripartita, kallas sådan hemlig scrifftemål en sedhwenia, Och skal man weta at hon först pålagdt war aff påuan Jnnocencio, vthi thet Lateraniska Concilio, Circa annum domini Mccxv

hadhe gudh budhit scrifftemålen huadh hade thå warit aff nödhen at påwen Jnnocencius skulle biudha henne vppå? Han skulle heller straffatt them som then icke gioorde, såsom andra the ther göra emoot gudz bodh, Scriffuar och Bonauentura offwer fierde boken sentenciarum dist. xvij. ath the som hölde ath scrifftemålen icke wåre aff nödhen förra än Jnnocencius bödh henne vppå, them kan man för jnga kiettare hålla, hwilkit jw hade warit jtt faarlighit ordh aff en sådan merkelig lärare, om Christus hadhe scrifftemålen budhit, För thenna förtelda och andra saker skul kan man wel hålla ath scrifftemålen icke ära aff gudhi budhin eller aff nödhen, vtan är rätt menniske bodh, thet oss icke binda kan j wort samwet, doch förkaste wij icke henne plat, lijka som hon oond eller skadelig wore, när hon skeer som förberördt är för en rådhfrågelse, och til at höra gudz mening om sich, thå then som scriftemålen hörer åflöser then som sich scriftar (thet är) thå han föresägher honom gudz ordh och löffte, ath gudh wil wara honom gönstogh och miskundsam genom Jesu Christi förskyllan, och wil förlåta honom hans synder, aff huilko han thå warder tröstadher j troona, och fridsam j hans samwet, at han haffuer gudz ynnest och wenskap jgen, Och thå man förlåter sich ther vppå, är man åflöst som här nest ytterligare förclarat warder, Finnes och tuärt emoot mong skadelig stycke kommen wara vthaff then heemligha scrifftemålen, bådhe til siel och lijff, bådhe til äro och godz, aff hwilko nw på thenne tijdh icke mera talas skal, gambla hystorier wisa thet wel vth.

En åtskilnat emillen oppenbara och heemlig scrifftemål.

Endoch vthaff thet nw sagdt är kan then åtskilnat eendels förstådz, doch likawel är icke aff wäghen ath then än nw noghot clarligaren vthtryckes, Hemlig scrifft eller scriftemål är then bekennelsen medh huilko wij bekenne oss för gudh ath wij syndat haffue emoot honom, om huilka nw noogh sagdt är, Vppenbåra scrifft eller bekennelse, är när wij bekenne och beclaghe oss ey alee-

nast heemligha widh oss sielff, vtan och för androm, Thenna bekennelsen gick så til foordom dagx j Christendomen, när någhon menniskia hadhe giordt någhon last then dråpeligh war, then straffades först aff noghrom hans medhbrödrom eenskylt, sedhan för församblingene, och om han thå wille bätra sich och bekenna sich haffua illa giordt, gaffs honom hans brott til, wille han icke, dreeffs han vthur församblingene epter Christi lärdom Mat. xviij., Thenna sedhen är nw affkommen, ändoch jntit bettre sätt war til at straffa oppenbara laster medh än thet war, och är vpkommet ath thetta skeer nw jn för presten aleena vtan twäkan aff församblingenes samtyckio, then sitt welle haffwer giffuit jn på honom, at han thet göra skal på theras wägna, doch skil här än nw vppå, ty foordom skedde thetta icke vtan för oppenbara laster, nw moste man förtelia alla heemligheet j scrifftemålen för presten, wij haffue icke nw mera qwart vthaff thenna oppenbara scrifften än thet nw skeer medh dråpare och andra sådana för kyrkiodören, Men plichten som ther vdinnan pläghar sättias, är icke aff gudz lagh vtan aff menniskio stadhgar, Och om then oppenbara scrifften tala mest alla Canones the man kallar penitenciales, the man nw ofornuffteliga dragher jn til then hemligha scriftemålen, vtan thenna förnemda scriftemålen eller bekennilsen, finnas och en annor j scrifftenne, när wij eenskylt förlika oss medh them som wij haffue förtörnat, Om thenna bekennilsen talar Christus, Om tu offrar tina gåffuo för altaret och kommer j hogh ath thin brodher haffuer noghot emoot tich, gack först och förlika tich medh thin brodher, Sägher och Jacobus, Bekenner för hwar annan jdhra synder (thet är) bedher hwar annan om förlatilse, ther j haffue hwar annan förtörnat, Så äre nw thenne try bekennelsen aff scrifftene, then heemligha för gudh aleena, then andra för forsamblingenne, then tridhie then eenskylda, ther nw war affsagdt, alla the andra scrifftemål eller bekennilsen som the nw tilgå äre aff menniskior vptagna.

Matt. v

Jaco. vit.

Om åflösning.

AFlösning aff synderna skeer thå menniskian troor gudz ordh och Euangelio ee hwad thet henne föresäghes oppenbarligha som
Mar. vlt. skeer j predikanen, eller och enskylt såsom j scrifftemålen pläghas, thet är thet Christus sagde, Gåår och prediker Euangelium huario och ena creature, then som troor han blijffuer salogh, Bliffua salogh, är warda quit och åflöst fråå syndene, then som icke troor sådan gudz löffte och Euangelio, han skal bliffua fördömd, thet är, han bliffwer icke syndene quitt och åflöst, här aff wil fölia ath huar och en som macht haffuer til ath predika gudz ordh och Euangelium han haffuer macht at aflösa, Nw haffue wij alle macht at forkunna Euangelium och lära hwar annan gudz wilia, therföre haffue wij alle macht ath aflösa, Doch haffuer Christna församblingen besynnerligha låtet presterna bruka then machten som them allom giffuin är, j thet forhoppet ath the skola förståndugast wara j gudz ordh och Euangelio, och bätzsta rådhen vthgiffua kunna fatiga förskrekta syndare, gudh giffue at the och så alle wåre, thå stodhe wäl til lijdhande, ath the aleena then machten på alla forsamblingenes wegna brukade, men epter så icke är, må man ther aldra snarast sökia epter åflösning ther man best formodhar sich gudz ordh och Euangelium förtelt warda, ee hwadh thet är prest eller leekman, ty gudh är then samme som aflöser, thå menniskian sätter troo til hans ordh ee hoo som helst han är som oordhet förer, Thenna aflösning aff synder haffua påuar och bisper j sombligha saker behållet vnder sich så ath icke måå hwar och en prest aflösa j alla handa fal, hwilkit clarliga är emoot alla scrifft, För ty gudh
Esa. xlij är then aleena som syndena förlåter, som Esaias sägher, Jach är then, ja iach är then thina oonsko affskrapar vthaff mich sielff, och iach wil aldrigh meer tenkia på alla thina synder, iach är herren och mich förutan är jngen frälsare.

Nw är icke annat at forlåta syndena än at göra salugan som och scriffuat är, Ps xxxj, Saluge äre the huilke theres oondzska for-

låten är, och theras synder forskyylta äre, Så är nw all forlåtilse eller forlosning stelt aff gudh fader allenest jn vppå troona j Christum, Han allena haffuer offrat sich, och är dödh for synden, Ther medh fölier ath ingen meniskia huarken påffue eller biscop kan forlåta syndena, som och the gamble lärare noogh bekenna, Ambrosius j then tolffte Omelien, på then första epistlen til the Corinther segher, Synder forlåta och giffua then helga anda, hörer allena gudh til, huru kan thå någhon menniskia fortaga honom thet, eller settia honom fore j huadh stycke fatige syndaren skal bliffua aflöster eller ey, Scriffuar och Augustinus emoot Julianum, Jngen tagher synden bort vtan gudh allena, huilken thet lambet är som borttagher werldenes synd, Men thet Christus gaff Apostlanar nöklanar til ath lösa och binda, forlåta och jgenhålla, thet är icke forståndandes om någhon theres macht, vtan om tienst och embete som Christus gaff sina forsambling genom hans helga oord, så ath the som icke troo bliffua bundne, thet är, the bliffua synden intit quitt, så är thet än thå gudz gerning, som syndena genom troona forlåter, och icke theres som oordet föra, ty the äre ther allenest tienare til.

Roma. iij. et j. Pe. ij j. Joh. ij

Matt. xviij. Joh. xx.

Huar nw the papister här emoot kasta wille och seya, ath fornempda behålning ther påffuen eller biscopana for sich behålla några synders aflösning, thet skeer for then skul ath thet skal komma til syndernes teste större straff, och styggelse, och icke sidhan så oppenbarliga och oförskämdt synda, Swar, Epter gudh som är herren öffuer alla biscopar och påfuar så milleliga haller sich emoot alla fatiga bekymbradha syndare, oc wil forgäta alla theras synder om the sich omwenda, och aldrigh wil tenkia på them meer som scriffuit står, ther fore är en skalkachtugh tienare, som sådan hans herres tilbodna nådhe medh sin medhtienare epter herrans befalning icke deela och honom vtan wedhergälning lööss låta wil, såsom Matt. j thet xviij capitlet scriffuit är, Doch wåre wel lidhandes huar the på forsamblingennes weghna straffadhe oppenbåra laster epter scrifftenne och j then måtton behölle

Eze. xviij

them theres synder, thet är, ath man hölle them såsom hedningar och publicaner,' til tess the begynte besinna sich och bätra sich, Men man seer wel huru ther vm skeer, at medh sådan behålning icke sökes gudz ära och syndarens bätring, vtan skeer mäst for the brott som ära emoot påffuans, bispaners personer theres herligheet, wellugheet, vpbyrd, och rikedoma, Andra synder och laster emoot gudz bodh, ää huru oppenbåra och skemliga the ära, warda jntit så högeliga reknade heller banlyste såsom the brutt som them och theres stadhgar emoot ära.

Om boot och plicht.

BOot och plicht ther man medh betalar eller fultgör for syndena, är jngen annan än Christi dödh, han haffuer giordt fullest for wåra
Esa. liij synder, Han haffuer burit på sich wåra ondzsko, ther settia alle sina tröst vppå som Christne äre, och icke på sich sielff eller sina betalning, Men boot wil likauel gudh haffua aff oss, thet är, at wij wende oss fråå jtt oondt liffuerne, til itt gott leffuerne, epter thet settet som man plägar seya til them som man forlåter någon misgerning, lägg ther boot vppå, thet är, gör icke så meer, Jcke satte
Joh. xiij heller Christus annon boot j Euangelio thå han någrom forlät syndena, vtan sadhe, Gack j fridh och synda icke meer, som skedde medh then quinnone, Synda icke meer, är icke annat än leffua epter gudz bodh, thet wel så swår boot är, at wij haffue ther noogh göra medh så lenge wij leffue, och behöffuer man icke settia någon annon boot som nw pläghas, eller lösas medh aflat, thet j scrifften platt ingen grund haffuer, vtan är funnet j sanningene, at aflat icke annat är, än Romerska falska warur, medh huilka Christna menniskior bedragna warda ey aleenest til theras godz och peninga, vtan och (thet mykit wärre är) warda draghna fråå troona, then wij haffua skole til gudz nådh och miskund, om huilkit wij wilia någhot ytterligare tala.

Om Aflat.

THet är witerligit vthur scrifftenne som och til forenna sagt är ath gudh aleena forlåter syndena, och jcke for wår fortienst eller boot skul, mykit mindre for peningar skul, som påffuen (then sich hans stadhollare kallar) menar, vtan aff sina nådhe och barmhertugheet, och genom Jesu Christi fortieniste såsom han genom prophetan seger, Jach är then, ja, jach sielff är then som syndena affskrapar for mina skull, jcke segher han for idher fortieniste, boot eller peninga skul, Ty han är icke en grufsammer och stränger domare for them som troo på honom, vtan han är them en barmhertug gudh och en gunstogh fadher, then sina nådher icke selier eller fyllest wil haffua ther fore (annars wåre nådh icke nådh) vtan han wil wij skole på honom troo, och wara wiss på hans nådhe genom Jesum Christum, huilken S. Paulus for then skul kallar en nådhastool, och Johannes baptista segher, Aff hans fulheet haffue wij alle fått nådhe for nådhe, Thet samma haffuer och befalet sina troo tienare, ath the sådana hans faders rikedoma forgeffues vthskiffta skola them fatigom och wedertörfftoghom som epter gudz rettferdugheet törsta och hungra seyandes, J haffue fått forgeffues och forgeffues skole j giffua, Ther fore är påffuen icke en herre öffuer then skatten som man kallar Christi fortienistes skatt, Men han är en tienare ther til, och haffuer befalning dela then medh hwariom och enom, thet är, medh gudz helga ordh, tilseya them gudz nådhe och syndernes förlåtelse, så at then skatten hörer hwar och en Christen menniskio til som honom vthi en rätta troo begiärar, then påuen honom jntit förhålla kan eller må, vtan epter sina befalning then medhdela och giffua, Eskar han ther noghot före antingen plicht för syndena eller päninga, thå gör han emoot sin herras Jesu Christi befalning, then jngen plicht eller fyllest aff oss begiärar for syndena, vtan haffuer altijdh sagdt til them som han haffuer förlåtit syndena, Gack j frijdh och synda icke meer, så epter Christus jngen annor plicht begiärar aff oss,

Esa. xliij

Roma iij
Joh. j

Matth. x

än wij icke göre meer illa, vtan göre nw här epter wäl, thet är, göra godha gerningar the gudh budhit haffuer, Thå nw påffuen sägher j sin aflatz breeff, Wij Innocencius (eller huad han heter) geffue then menniskion xl. eller c. daghar aflat vthaff then boot henne satt är (och bör doch jngen sättias annat än at göra epter gudz bodh) hwad gör han thå annat än fördragher menniskiona, at hon icke skal hålla gudz bodh och göra godha gerningar, och bära korsit medh wor herra, och warda honom lijker eller lijkformig så framt hon skal blijfua salig, til huilkit han jw platt jngen befalning hafuer, Ty Christus hafuer icke sagdt, Hwadh iach binder skal tu lösa, vtan tu hafuer mitt ordh, huad thet och anden ther vthinnan lärer tich at binda, thet skal bundet wara j himmelen, For ty oordhit och anden är jtt wäsende medh gudh fadher.

Hwar man wille och förstå aflat om pinona j skärsseeld, är thet icke heller j påuans macht, ty gudh som aleena förlåter syndena han förlåter och pinon för syndena, elles tenkte han åter på syndena jgen emoot thet han vthlofuat haffuer genom prophetan, ath han aldrig meer wil tenkia på wåra synder sidhan han them förlåtit haffuer, här om warder någhot yttermera talat, ther wij om skärsseeld talandes warde.

Om presta wiyelse, och theras welielse.

PResta wiyelse haffua och the papister satt jbland Sacramenten, doch vtan all grund j scrifftene, och haft ther vthinnan så stoort misbruk thet gudh må förbarme sich ther vthoffuer, Then Christna menigheten tilhörde ath wälia och vpropa skickeligha, lärda och frooma men til alles theras tiänare och siälawachtare, hwilke såsom trogne och kloke tiänare kunde j rättan tijdh spijsa herrans hwsfolck, offuer hwilka the satte äre, thet är, ath
j. Cor iiij the skola födha Christi fåår, och som godhe gårdzfogder eller redhoswänar vthskiffta gudz heemligheet, thet är, ath predika gudz Euangelium, Men om så tilgåått är j en long tijdh och hurudana

then welielsen eller vthkallelsen haffuer warit är wäl allom witterligit, fatigha fåren som Christus köpt haffuer medh sitt dyra bloodh, finna wel hwad them för heerdar en tijdh lång aff biscopanar haffua skickadhe warit, och huru the haffua warit födde aff them medh gudz ordh, är önkelighit noogh vmtala, för ty samma heerdar haffua somblighe intit sielffue wetat hwadh gudz ordh haffuer warit, vtan strax en haffuer kunnet som nogast läsa eller siunga ena lectze j kyrkionne then han jntit förstondet haffuer, så haffuer han strax waret godh noogh räknat til ath wara en siälagömmare eller en sooknaherre (rätteligare ath seyiande) en sookna tiänare, och haffuer icke warit anseet om han lärd, dygdasam, eller elligis wel ther til skickat warit haffwer, som S. Påual lärer, vtan snararen anseet hans slächt, wener och rikedomar etc, Och ther fore haffuer (ty wer) mongestädz blinde ledhare ledt the blinda, och fallit så til hopa j heluites groop. j. Timo. iij

Huru then wälielsen tilgick j Apostlanas tijdh.

FInne wij först j Apostla gerninganar j thet siette Capitelet, at the tolff kalladhe läriunganar til samman och sadhe, Thet är icke gott ath wij öffuergifue gudz ordh och achtom på boordhet, ther före godhe brödher söker vth j bland idher siw men the som witnesbyrd haffwa och ära fulle aff them helga anda och wijsdom, hwilka wij skicka måghom til then nödtörfften, men wij wilie blijffua widh böner och widh gudz ordz predikan, och thet talet hogföld them allom wel, och vthualde Stephanum och andra sex medh honom, och hadhe them fram för apostlanar, at the bådhe och lagde hender på them och hadhe ther jntet meer fikant medh, som nw skeer medh rakelse, smörielse och annat sådant, här seer man huru apostlanar gåffue sich jfrå all timelig omsorg och bekymber, på thet at the motte testa bätter achta på gudz ordh och böner, och ath the icke togho sich vppå then welligheten, at the gioorde thet walet aleena, vtan medh menighetenne then the ther

om forsambladhe, och epter sådan menighetenes wälielse, stadhfäste the samma vthualda personer medh theras pålagda hender medh böner, Och wåre thenne vthualda personer icke annat än diaconi, thet är, tiänare til ath vthskiffta then almose och hielp som then Christna församblingenne på then tijdh tilhörde, medh hwilko the alle föddes och vppehölles, så ath hwar fich sin berning, och jngom fattades j bland them, på thet at apostlanar skulle thetta bekymber wara förutan, och testa bätter sköta predikanen, låto the nw vthwelia förnemda tiänare, the thet embetet haffua skulle, ändoch the nw haffua fått jtt annat embete, som är, tiäna til messo och läsa Euangelium, huilkit doch vtan all grund är j scrifftenne, Wille icke nw appostlanar tagha sich så mykin wellogheet före, ath the thenna diaconer sielffue welia wille vtan menighetenes rådh och wilia (huilkit doch jtt embete war för kropsens nödtörfft) mykit mindre giorde the thet j thet embetet som siälene pågalt som war presta embetet, Huar nw the papister wille seya at Paulus j Timo. iij och Titt. j bödh jnsättia j städherna biscopar, åldersmen, siälagömare eller predikare (huilkit alt jtt är) menandes ther medh ath och så mågha wora biscopar nw göra oåtsporda menighetena, Swaras ath thet är jngalunda troende ath S. Paulus thetta giorde menighetenne oåtsporda, emoot thet exempel som han för sich hadhe, huru the äldre apostlanar giordt hadhe medh the diaconer thet och ordhen wel giffua til ath förstå, thå han ther sammestadz vpreknar the dygder som sådana siälawachtare haffua skola, huilken stycke Timo. och Titt. icke weta kunde hoo them hadhe eller ey, epter the wore fremmande och wandrande men och kende icke mykit til folkit hoo ther werst eller bäst war, medh mindre menigheten hadhe them fram och beleffuade them, Samma brukningen haffuer och j longan tijdh warit epter apostlanes tijdh, som wel merkias kan aff mong spörsmål och åthäffuor som biscopanar plägha haffua j presta wielsen och bescriffuen äro j pastorale boken, ändoch ther är mykit mengdt j bland thet jngen grund haffuer j scrifftene, Men thet nw annerlunda tilgåår ath biscopana

rådha ther före, kan wara ther aff ath menigheten haffuer giffuit sina macht jn på them och theras capitel, menandes ath the sich ther vdinnan best förstå, som och wel sanningen är, epter gudz ordh här til dagx warit haffuer aleenast vthgiffuin och scriffuin på latina, besynnerligha j the land som haffua lydt vnder Romerska kyrkion, och ther före haffuer then menighe man icke kunnet förstå hwilken best lärder haffuer warit, och best tiänt til theras siälauachtare, och ty är thet wellet ath skicka siälauachtare kommit til biscopanar och capitelet som sich på latine förståå, Men j apostlanes tijdh gaffs icke gudz ordh vth på annat måål än thet gengse war j landet ther the predikadhe, och ther medh toogs then för en lärare vthåff menigheten, som betsta förstondet hadhe fååt j gudz ordh, och andra dygder hadhe ther Paulus til Timo. affscriffuar, hwilkit thå then menige man wel förstå kunde, epter the hade gudz ordh på theras eghit modhermåål, thet och såå nw näst gudz hielp här epter medh tijdhen wel skee kan och endeels skeedt är här j Swerige och annor land flere, ther gudz ordh vthsett warder på hwart landzens eghit tungomål, och thå kan och skee ath ther om warder mindre platz om lärare eller siälauachtare än nw är, och theras welielse må thå komma til menigheten jgen epter scrifftene, Ther för jnnan är wel lidhandes ath biscopana thet sköta, om the annars bestella ther vm som apostelen lärdt haffwer, at then skickades for siälawachtare som mest haffuer aff the dygder som ther vpräknas, Men ath samme siälawachtare eller soknaprester skola wiyas och smörias, kan icke bewisas aff scrifftenne, ty wij äre alle smoorde aff them helga anda som Christne äre, doch är theras wiyelse vpfunnen j then Romerska kyrken på thet (som somblige mena) ath man skal icke kunna sedhan sättia them aff theras embete om the icke thet rätteligha bruka, Och är icke mykin skääl ath jngen wardher wigd vtan han är til förenna wel forseed medh gäld eller prebendo, at han ther aff må leffua vthi jtt onyttogt leffuerne, fåfenger, vtan vmack och arbete emoot oppenbara gudz

Timo. iij
Titt. j.

bodh Gene. iij. och emoot thet scriffuit är, Ther någhor icke wil arbeta han skal och jntet äta.

ij. Tessa. iij
Ephe. iiij.

Äär och oskääl ath man skal köpa sich til aff påuan eller biscopom, ath man någhorstädz skal wara siälagömare eller soknaprester, och kan elligis icke komma ther til, thet han än såå godh och skickeligh wåre ther til som apostlanar sielffue wåre.

Kan och icke heller befinnas aff scrifftene ath man flere personer til presta embetet welia eller skicka skal än så monga som behöffuas til at förkunna gudz ordh och vthskipta Sacramenten, doch är icke meningen at the prester som nw ära och thet icke göra skola strax blijffua iäghat frå theras brödh, hwilke the vtan theres skul owetandes om sanningena fåått och här til dags hafft haffua, vtan ath the thet beholla mågha j theras lijffztijdh, doch så ath the jw så bestelat at gudz ordh predikat warder, och sedhan bestyras ther om som best kan finnas j scrifftene Och när man segher at prester äre tiänare och icke herrar vthöffwer oss, skal man icke thet försto them til noghon förachtilse, lijka som the skulle driffua wår ploog, hugga wor wedh, draga vthaff wåra skoo, eller annat sådant göra som wåre daghlige hwstiänare göra plägha, Men the ära wora tiänare j thet ärligha embetet som the haffua, thet är, ath the skola vthspijsa oss gudz ordh, hwilkit them til jngen förachtilse är, vtan heller til äro och werdugheet, och böör wara äradhe vthaff oss om the wel tiäna j theras embete som scriffuit är, The åldersmen eller prester som wel ståå theras embete före, the äre dubbel äro wärde.

Timo. v

Om Färmilse.

FErmilsen haffua the papister och satt för itt Sacramente, doch vtan alla scrifft, för ty thet kan icke bewisas ath thet är jnsat aff gudhi til noghot nådhatekn, såsom döpelsen och herrans natwardh är, Haffuer ey heller färmelsen noghon fast grund aff scrifftene, vtan är ellegis vpkommen som wäl lijkt är för thesse saker, Först j Christendomen wordo the allena döpte som så gamble

wåre thå the Christnades, at the sielffue forstodho hwad troon war, Sedhan wort och tillåtet ath spädh barn döptes j then helga kyrkes theras föräldres och gudhfäders och gudhmöders troo, Så epter samma barn förstode jntit hwad medh them skeedde, ther före wort skickat aff Romerska kyrkione, at så snart sådan barn wordo så gammul, at the kunde besinna och förstå hwadh medh them skeedt war, skulle the komma för soknapresten then och j scrifften kallas biscop, och för annat folk, och ther oppenbarligha anamma samtyckia och stadhfesta thet som medh them handlat war, Och theras gudhfädher och gudhmödher som för them loffuat och vthsagdt hadhe, ändoch til thenne mening icke finnes scrifft som henne enkanneligha bewisar, haffuer doch likauel thet latineska ordhet Confirmatio en stoor lijknelse ther til ath så skal wara, hwilkit lydher så mykit som stadhfästilse, thet wij nw på Swensko kalle färmilse, Meena och somblige at färmilsen skal wara sådant som skedde medh them som hadhe anammat troona j Samarien j apostlanes tijdh, aff huilko är scriffuit j apostla gerningar, ath Actuum. viij
när apostlanar hörde ath Samaria hadhe anammat gudz ordh, sende the titt Petrum och Johannem och the lagde hender på them, och the finge then helga anda, doch war ther jngen smörielse medh såsom nw skeer j färmilsen, vtan then helge ande kom ther openbarligha öffuer them som apostlanar lagde hender vppå them Så är icke här medh aldeles bewisat för huadh sack färmelsen vptaghen är, ändoch then mening som förteld är wel haffuer en lijknelse och jtt skijn ther aff, ath thet haffwer warit saken som för berördt är, kan man for then skul icke seya at färmilsen är aff nödhenne, än doch hon wel ståår til lijdhande när hon skeer widh thet sinnet som nw sagt är, och ath thet så clarligha worde forclarat ath ther medh jngen wantro medh vpwexte, och ath man henne anammade icke för någhot nådhatekn, vtan til en åminnelse, på thet nådhateknet som til förenne anammat är j döpelsen, thet doch hwar Christen menniskia noogh ther forutan aff sich sielff plichtigh är at göra, Men at färmilsen skal aleenast giffuas aff biscopar för

päningar skul och icke vthaff huars och ens sooknaprest, och vtan päninga, och icke vthan medh Olio smörielse, then biscopen wigdt haffuer på skära Toorsdagh, och at then smörielsen skal haffua någhen besynnerligh andelig krafft medh sich, och at icke oppenbarliga förkunas huadh ther medh menas så som här til dags brukat är, thet kan icke annat wara än en klaar menniskio dicht then vppå jngen scrifft grundat är, och then som folkit förförer j wantroo, som sich forlåta ther vppå, menandes ther vdinnan stå wår salugheet, then doch allenast ståår j troona til wår herra Jesum Christum, Nw wij om thenna smörielsen talat haffwe (som skeer j färmilsen) wilie wij nw tala om then andra smörielsen som man pläghar kalla then yttersta Olning, hwilken them krankom pläghar giffuas.

Om then yttersta olningen som the krancke pläga tagha.

THen olning som kallas yttersta olning eller krancka menniskios olning, haffua the papister och satt for jtt sacrament, huilkit doch vthur scrifftenne icke heller bewisas kan än prestawiyelsen eller färmilsen, at hon är någhot nådhatekn, thet gudz löffte medh sich haffuer, hwilkit doch boorde om thet skulle wara sacrament, doch finne wij ath samma papister mena sådan theres misbrukning wilia bewisa vthaff thet yttersta capitelet j S. Jacobs Epistel, Och aff thet siette capitelet j S. Marci Euangelio, wilie wij nw bådhe thenna bewisningar til ryggia driffua, at then olning ther medh icke bewisas kan, Först seye wij til S. Jacobs Epistel, Ath ändoch monge lärare bådhe gamble och nyie haffua jtt twiffwel om hon någhon tijdh scriffuin war aff S. Jacob, wilie wij doch ther om nw intit disputera, vtan låtas ath han henne scriffuit haffuer, Men wij icke tillåte at S. Jacob eller någhon Apostel hadhe makt någhot nådhatekn eller sacramentz tekn jnsettia vtan gudz besynnerliga och vthtrychta befallning, såå at genom thet tekn skola menniskionar stadfestas j trona til gudz nådh, ther före segher

j. Cor. ix. Paulus, at Christus icke honom vthsendt hadhe til at döpa, vtan til

at predika euangelium, Och ther epter j elloffte capitelet, Sedan han hade straffat then Christeliga forsamblingen j Corintho war, j Cor. xj for någhot misbruk skul som the hadhe j herrans natward, thet är, medh sacramentet j wijn och brödh, och hadhe giffuit them ther vm sin lärdom och vnderwisning sadhe han medh clarom oordom ath han sådant vndfått hadhe aff herranom Christo, Elliges dristadhe han sich icke til ath giffua them sådant fore.

Ther til är noogh forståndandes aff S. Jacobs epistel när hon retteliga öffuerwäghes, ath S. Jacobs mening haffuer jntit warit at insettia något sacrament heller nådhatekn medh them oordomen som ther stå, vtan draga oss ther til at wij skole bruka bönen til gudh vthi en starck troo for the krancka, huilken bön krefftog är til lekamlig sundheet och syndernes forlåtilse, thet och teslikes mongestadz j scrifftenne grundat är, Och til tess bättre forstånd, wilie wij först forclara S. Jacobs oord, Och sidhan huadh S. Marcus segher om olningen och skal thå finnas at the papister fast misbruka theras oord, och medh them intit bewisa kunna, at olningen är något sacrament eller nådhatekn.

Och lydha först S. Jacobs oord såledhes, Er någhon kranker j bland idher, han kalle til sich åldersmennena aff forsamblingene, och låte bidhia öffuer sich, Medh tesse åldersmen menas ey allenest the som man nw kallar prester, ändoch wel höflighit är at man mest inkallar them som ära bätst forfarne och forstonduge j then deel som them kranka nyttugast kan wara, vtan och andre gode Christne, huilke alle plichtuge äre at sökia sin nästa j hans nödh, och bidhia gudh for honom, Och rådher S. Jacob här til at så skee skal (som troende är) mest for then ochristeliga sidh skul, som somblige epter hedningas sett haffua, ath the j theres krankdom kalla til sich men eller quinnor som signelse eller annor wijskepelse kunna, Ther fore wil S. Jacob ath man skal inkalla the åldersmen j forsamblingene, thet är, the Christne och stadhfeste äre j troona, at the bidhia for then siwka, och icke bruka fornempda wijskepelse medh signing och annat som hedningana pläga.

Sedhan segher S. Jacob, Och låte sich smöria medh olio j herrans nampn etc, Här warder icke eens tenkt sedher meer talat vm någhor wigda olio, som nw the papister for jtt sacramente sälia, huilkit doch apostelen jntit forgätit hadhe om thet hadhe warit aff nödhen, eller til någhon nytto, vtan apostlanar brukade vtan twiffuel någhot kosteligit watn såsom rosen watn eller annor sådan smörielse, eller olio widh the kranka til theres lekamliga störkilse, såsom än nw på thenna tijdh skeer medh krankt folk, och wij ther itt exempel vppå haffue, Ath Magdalena vthgöt en smörielse på Christi howudh så wel luchtandes at hela husit vpfyltes medh then lucht, huilkit jw ett krefftugt watn olio eller annat sådant warit haffuer, ther fore wil S. Jacob ath wij och sådana kärlek beuisa skola wår kranka nesta.

Ther näst segher S. Jacob, at then smörielsen skal skee j herrans nampn, kan icke annerlunda förståss, än at wij vthi all ting bådhe andelig och lekammelig settia skole wåra tröst och lijt allenast til gudh, och jnga handa hielp sökia eller begära vtan vthi herrans nampn, och epter hans wilia och goda tyckio, så som än nw alla godhe Christne alla theres gerninga göra j herrans nampn.

Yttermera segher S. Jacob, Och troonas böön skal hielpa them kranka, och herren warder honom vprettandes, och vm han är j synder warda the honom forlåtna etc, Huilkit aldra mäst förståss om the järtekne som apostlanar offta giorde genom theres troo och böner, huilken järtekne icke allenast skeedde j yttersta nödhenne vtan och altijd, ther fore är flåkerij thå papisterna seya, at man thenna olning icke skal göra vtan then som j yttersta tijdhen liggia och intit hopp haffua på liffuit, huilkit twärt emoot oordhen är (som lydha) ath troonas böön skal hielpa them krancka.

På sidzstonne loffuar S. Jacob at om then kranke j synder är skola the honom genom troonas böön forlåtna warda etc, huilkit och wel andra scriffter lydha, ath genom troonas böön bådhe lekamlig sundheet och syndernes forlåtilse forwerffuas.

Men papisterna tileghna alt thetta olningene och icke gudhi eller troone til gudh, och kalla henne then helga olning, huilkit och så oorden lydha som the j olningene bruka (ther the seya) Genom thenna olning forlåte tich gudh huadh tu syndat haffuer, och ther til påkalla the mong framlidhen helgon, och wisa the kranka vppå theres hielp och förbön, emoot oppenbara gudz oord som allestädes lära oss, at wij j alla wåra nödh skole bidhia aleena til gudh genom Jesum Christum, Och ther fore skal man flyy thenna olning epter papisternes sett, såsom thet ting som förförer oss jfrå wår retta Christeliga troo, Men ther hon så brukades som S. Jacobs mening war, thå är thet wel Christeligit och wel giordt, Nw wilie wij tilsee huad S. Marcus segher om olningen, Mar. vj. The gingo vth (segher han vm apostlanar) och predikade at the skulle bättra sich, och the vthdriffue monga dieflar och smorde monga kranka medh olio och botadhe them, haffuer S. Marcus j thenna oorden icke annat meent än thet som S. Jacob sidhan j sijn epistel widare vthtrychte (thet är) ath apostlanar heemsöchte the siwka som Christus och oss lärdt haffuer, ath wij the kranka sökia skole, och ther fore binda icke meer thenna S. marci ordh til the papisters olning än S. Jacobs.

Matt. xxv

Om ächteskapet.

EChteskapet haffua the papister och satt for jtt Sacrament eller nådhetekn vtan alle scrifft, ty icke finnes at Christus thet ther til någhon tijdh jnsat hafuer, vtan är skickat aff gudi til menigskiones förökelse som scriffuit är, Gudh skapte menniskiona, til man och quinno skapte han them, och sedhan welsignadhe han them och sagde, Wexser och förökens, och sagde til medh, Ther före skal man öffuergiffua fadher och modher och bliffua widh sina hustru, Triggehanda personer vndantaghas aff Christo, som icke gå til gifftermåål, alla andra som icke begripas vnder them, the moste epterlyda skapelsen och then welsignelse som ther medh

Gene. j

Matt. xix

fölier, såå framt the icke synda wilia, ty omögelighet är annars, än then skapelsen jw blijffuer och regerar j them, huilken j them jnplantat är medh thē ordhen wexer och förökens, Widh thetta stycke, som är ächteskapit, haffua papisterna j monga motto oredeligha handlat, Först ther vthinnan, ath the haffua thet sombligom forbudhit ändoch Christus icke finnes j nyia Testamentit thet någon hafwa förbudhit, vtan haffuer låtit hwar och en menniskio wara frij ther til, then som icke aff naturen eller elles aff menniskios werkan omechtigh eller obequemd ther til är, huilkit
Matt. xix klarligha noogh är förmerkiandes aff Christi ordh ther han sägher, Somblige äro snöpte som så äre vthaff theras modherliff, och somblige äro snöpte som så ära giorda aff menniskior, och somblighe ära som sich sielffua snöpt haffua, thet är, the hålla sich welwilieliga j kyskheet för hemmelriket skul, then som kan fattat han fattet (som han wille seya) Jach biwdher jngom, at han skal blijffua j iomfrwdoom vtan then som nådhen haffuer til at holla honom
j Cor. vij han hollen, Sägher och S. Paulus, Vthaff iomfrudoom haffuer iach jntit bodh, men iach giffuer jtt rådh och sägher mijn mening såsom then barmhertigheet wedherfaren är, ath iach är trooghen, thet är, ath iach måå giffua jtt gott rådh, Epter nw Christus och
Matt. x. apostelen haffua thet latit frijtt blijffua, skole huarken påuen eller noghon menniskia tagha sich före thet förbiwdha, ty tiänaren är icke vthöffuer sin herra, Och är j thenna motten vppenbarligha skeedt emoot scrifftena, Som j en besynnerligh traktaat ytterligare nest gudz hielp förtelias skal,

Om skylskap swågherskap och fadderskap hwadh förbodh ther vthinnan är.

UThi skylskap och swågherskap haffwa papisterna och teslikes mera förbudhit än gudh sielff förbudhit haffuer, Vthi tridhie boken
Leui. xviij Mosi är vpräknat hwad personer gudh förbudit haffuer j skylskapet som är, modher, stiuffmodher, syster, stiuffsyster, sonadotter,

dotterdotter, fadher syster, och modhersyster, Vthi swågherskap är förbwdhin fadherbrodhers hustru, sonahustru, brodhers hustru, stiuffdotter, stiuffson, eller stiuffdotters barn, wåår hustrwes syster, then tijdh hustrun leffuer, Thenna fornemda personer är aff gudz lagh förbudhit och icke flere, ther skulle påuen och hans hoop låtit blijffuat widh, the kunna jntit better görat än gudh thet gioordt hadhe, som han och sielff förbödh, at jntit skulle leggias til hans lagh vtan bliffwa ther aleena widh, Nw haffua the papister förbudhit vthoffwer gudz lagh alt jn til femte ledh, Samma- Deut. iiij och xij
lunda haffua the och förbudhit ächteskapet emillan faddrer, gudfadher gudhmodher och gudhsyskene (thet the kalla andelighen skylskap) huilkit doch jngen grund haffuer j scrifftene, vtan när wij retteliga tilsee, äre wij alle hwars annars andeligha syskene, wij som ena troo haffue, en anda och jtt döpelse, aff hwilko wij mykit mera skylle äre, än ther aff wij döpe eller holle hwar på annars barn til döpelse, och bliffuer thå ther medh hinder j ächteskapet emellen alla Christna, Ther före huar noghor giffuer sich j ächteskap, behöffuer han icke achta vm thet är j förnemda stycker emoot påffuans lagh antingen j skylskap swågherskap eller andeligh skylskap, vtan achte aleena ther vppå, ath thet är icke moot gudz lagh, ey heller behöffuer han ther vthinnan noghon dispensacionem vm han emoot påffuans lagh gör eller gioordt haffuer j the motten, ty scriffuit är, Thet gudh til hopafögdt haffuer, thet skal Matt. xix
menniskian icke åtskilia.

Sammalunda plägha the papister annerlunda vthtydha Christi ordh Matt. xix. vm åtskilnat emellan hustru och bonda än som Christi mening war, han sägher ath man icke må öfwergiffua sina hustru för allahanda sack, vtan alenast för hoor, thet haffua the såå vthtydt, ath then åthskilnat som och skeer för hoor skul, skal alenast skee j så motto, ath the må boo jfråå hwan annan, för sich sielff och icke bliffua j seng til hopa, men icke mågha the giffta sich jgen hwarken hon eller han, hwilkit förstond icke kan gillas, för ty thet wore giffua tilfelle til lönskaleye eller (epter theras

förstond) til hoor när the icke kunde sedhan leffua j renleffnat, och är doch ächteskapet skickat til ath man ther medh skal vndfly
j Cor. vij lönskaläye som Paulus sägher, Hwar och en haffwe sina egna hustru för lönskaleye skul, thet är, til ath vndfly lönskaleyie, Ther före skal man förstå then åtskilnadhen, icke til sengene aleena, vthan och til ächteskapens bånd, ath thet plat lossat är, och mågha för then skul hwart thera giffta sich på nytt vm the icke kunna blijffua j reenleffnat, Elles skeedde jw then som jntit hade förbrutitt sich stoor orätt, ath han skulle for en annars brutt sittia ogiffter och falla j synd, eller och nödgas til at beholla hoorkonona emoot thet loff wor herre honom giffuit haffuer, ath han må öffuergiffua henne, Mong annor förbodh haffuer påffuen och gioordt j ächteskapet thet gudh aldrigh budhit haffuer som noogh j hans laghbook finnes, Men en räät Christen man achtar ther jntit vppå, vtan håller sich widh thet Christus sägher, ther ächteskapet allom tilstädher vndantagne them som ther vptelias.

Om Sacramentet j wijn och brödh.

SAcramentit j wijn och brödh ther wij vthinnan anamme, Christi lekamen och blodh, är jnsatt aff Christo, såå som jtt wist tekn ther wij medh j hoghkomme och forsäkrade warde j troone, at Christus hafuer giordt fyllest for wåra synder, medh hans wärduga dödh och bloodz vthgiutilse, och at alle the som forlåta sich ther vppå, skola fåå syndernes forlåtilse, och bliffua j Christo, och Christus j them til ewig tijdh, så som vmskärilsen j gambla
Gene. xvij Roma. iiij testamentet war jnsatt for jtt tekn til troonas rettferdugheet.

Medh thetta werduga Sacramentit haffua the papister oredeliga noog handlat j monga handa motto, som här epter skal forteldt warda, Först ath the haffua satt fore en benemdan tijdh thå man thet anamma skal, som är, om påschana thet doch Christus intit budhit haffuer, ey heller bundit någhon til ath anammat, huarken til then heller then tijdhen, vtan låtit huar man frij ther

om jn til sich sielff, som wij wel merkia måghe, aff S. Pauli Epistel ther han segher, Såå offta j äten aff thetta brödh och dricken aff thenna calc, skolen j forkunna herrans dödh så lenge han kommer, och något epter seger han, Menniskian bepröffue sich sielff, och äte så aff thetta brödhit, och dricke aff thenna calcken, Jcke seger han, j skolen på then eller then tijdh görat, vtan så offta j gören thet, thet är, thet skee när thet kan, men när thet skeer skal thet skee til åminnelse på Jesu Christi pino och dödh, Och segher apostolen, Menniskian bepröffue sich sielff, thet är, ther epter som hon sich eller sina troo bepröffuat haffuer så äte etc, Thenna oord giffua clarliga fore at han steller thet vthi huars och eens wiiia, och at hans mening är, ath thetta sacramentet warder anammat epter huars och eens bepröffning, och icke epter påffuans eller någhor menniskios stadga. j Cor. xj

Om leekmen annars skola anamma thetta sacramentet än presterna.

THet Christus thetta sacrament jnsatt haffuer är icke nödh beuisa, for ty euangelisterna scriffua ther clarliga noog om, huru Christus på ytersta natwarden, gaff sina läriungar sin lekamen och blood j brödh och wijn, såsom jtt nytt och ewigt testamente, Haffuer sidhan then helge apostolen Paulus aldra clarligast ther om scriffuat, medh thesse epterscriffna oord, Jach haffuer fått aff herranom huilkit iach eder och giffuit hafuer, ty herren Jesus j then natten thå han forrådder wart, toogh han brödhet tackade gudh, bröt thet och sadhe, Tager, äter, thetta är mitt lekamen, som for idher brytes, thetta görer j min åminnelse, Sammalunda och calken epter natwarden, och sadhe, Thenne calk är jtt nytt testamente vthi mitt blodh thetta görer så offta j dricken vthi min åminnelse. Matt. xxvj Marci xiiij Luce xxij j Cor. xj

Ty såå offta j äten vthaff thetta brödh och dricken vthaff thenna calk skolen j forkunna herrans dödh, til tess han kommer,

men hwilken som owärdeliga äter aff thetta bröd, eller dricker aff herrans calk hån bliffuer saker, för herrans lekamen och blood, ther fore skal man pröffua sich sielffuan, och så äte aff thetta brödhit, och dricke aff thenna calcken, ty then ouerdeliga äter och dricker, han äter och dricker sich sielffuom fordömilse, icke åtskiliandes herrans lekamen.

Påå thetta rummet talar apostolen på nytt om hurudana motto Christus j förstonne jnsatte sin lekamen och blood j brödh och wijn, och huru han thet brukadhe, och befalte the Corinther at the thet widh samma settit bruka skulle, och huru huar och en sich bepröffua skulle, Thet fortelie wij ther fore at ther medh må clarliga, och vtan all genseyelse forstondit och förmerkt warda, ath apostolen haffuer befalet huariom och enom Christnom som thet begärar, ath anamma Christi lekamen och blood bådhe j brödh och wijn, såsom Christus thet j första begynnilsen jnsatte och brukade och sidhan androm bruka befalte, Thet finnes och ath j någhor hundrat år epter apostlanars tijdh haffuer Christi lekamen och blood warit til sammans giffuit allom christnom, som thet begärat haffua, Och ändoch Romerska kyrkian sidhan skickat haffuer at allena presterna skola bådhe til sammans anamma och leekmen allenast j brödhit och icke j wijnet, Haffuer doch grekerska kyrkian och andra flere kyrkior som på then tijdh större och widhare wåre än Romerska kyrkian thet settit icke anammat, såsom monga Canones wel beuisa, Ther fore är ther nw omtalande vm Romerska kyrkian tess macht hadhe, at göra här vthinnan sådan förwandling, emoot förtelda Christi jnsettilse, huilka han medh så clar oord och gerninga giordt haffuer, then och sidhan aff apostlanar och jemwel aff theras epterkommandom j mong hundrat åår brukat war.

Giffua the papister nogra barnsliga vrsaker fore, huar fore sådan forwandling skeedt är, först at huar man gåffue leekfolkit sacramentet j wijn, motte henda at j bland så mykit folk som berettes motte någhot vthspillas aff calken, huilkit sacramentet

til wanheder wåre, Then andra vrsaken är thet, at somblige menniskior wämia widh at dricka vthur calken sidhan andre haffua druckit för honom ther aff, Then tridie at somblige platt intit wijn dricka, Then fierde ath sommestadz är brist påå wijn, Then femte at wijnet kunde henda warda surt och til ättickio, om thet förwarades til tess ath man skulle taghat, Then siette, på thet at thet mene folk skola troo at Christi lekamen och bloodh sååwel anammas vnder brödhit allena som vnder brödh och wijn til hopa, Och andra sådana saker flere bära the fram, til sådana theres förwandling ther fögho skääl medh fölier, som wij nw skole fåå höra.

För ty när wij granna acht leggie påå oorden som Christus brukadhe, thå han thetta sacramentet jnsatte, finne wij clarliga hans wilia warit, ath både lekamen och bloodh skal anammat warda, ty ordhen äre jw claar noogh, Tager och äter thet är min lekamen, tagher och dricker thet är min blood, Huar nw någor drucke vthur kalken Christi blodh j wijnet, och noghot aff samma wijn hände hängia quart j skäggit eller oförwarat komma på jordena, hoo wille seya at Christi blood thet han til dricka jnsett hadhe, ther medh hengde j skäggit eller låghe på jordene, Skulle then meningen hållen bliffua, thå hadhe och teslikes maal och mws offta ätit och fortärdt wårs herres lekamen vthi brödhit j monstrancien, thet doch ochristeligit wåre seya eller troo, for ty thet wart icke aff Christo jnsatt til then brukningen, ther fore binder then första theres sak jntit, ty ther är icke Christi lekamen eller blodh vtan ther thet brukat warder, til thet som Christus thet jnsatte, Er än thå skämteligare then andra vrsaken, ath någor skulle wämia eller gruffua sich dricka aff calken, ther en annar for honom affdruckit hadhe, besynnerliga j så litit wijn som ther til behöffues, Om och någhor wåre som icke formåtte dricka wijn, som tridie vrsaken lydher, kunde thet wel så litit wara som han ther til drocke, at thet honom jngen nödh göra kunde, Moste man doch j krancheter stundom tagha then läkedom til sich ther man wel meer styggelse widh haffwer, än widh så litit wijn, Er ey heller

någhot lanskap ther så litit wijn wäxer som then tridhie vrsaken föregiffuer, at man jw sachta fåår så mykit wijn som här til behöffues och oförsurat behålla kan til tess man ther vppåå håller, Jcke är heller aff nödhen eller Christi jnsettilse, hans eller Apostlanars bruckning, ath beuara och göma sådana wijn wigdt och consecrerat, vtan göra then consecracien och wielsen j theres närwaru som thet strax anamma, medh hwilka the styrckia och stadhfesta theres troo, ey allenast genom tecknet vtan och genom Christi oordh, medh hwilkom thenne jnsettielse skeedt är, och jw nemmer man kunde fölia Christi jnsettielse jw christeligharen och bättre är thet, Såå är och then siette vrsaken jntit litit förundrande, ty hwadh är thet aff nödhenne, ath wij förursaka hwadh wår gudh och skapare giordt, skickat, och befalet haffwer, eller vthleggia thet vtan grund annorstädz j scrifftenne epter wår menniskeliga wijsheet, then for gudh en dårheet är? Ty S. Paulus segher, Hoo haffwer kändt herrans sinne, eller hoo haffwer warit j hans rådh, Men thet wete wij som och noogh til förenna förclarat är, at wij intit skole settia til gudz oord, jntit heller affsettia, och at wij genom menniskiors stadgar tiene gudhi fåfängt, och ath the på sielennes och samwetens weghna mågha jntit biudha oss, Hwadh böör oss thå annat göra än ath wij faste och stadighe blijffue widh thenna nådhafulla Christi jnsettielsen? och så anamme hans werdigha lekamen och blodh, som han oss medh ordh och gerningar oppenbarligha lärdt haffuer, och som apostlanar och andre froome Christna menniskior epter them j longan tijdh brukat haffua, Ty papisterna mågha dichta sich såå monga vrsaker som them löster til sådan theras förwandling och stadgar, moste the doch likawel bekenna så framt the wilia heta Christne, ath Christus som war sanner gudh och menniskia war wijsare och klokare huru thenna jnsetningen best tilgå skulle än alla änglar eller menniskior (thet the än alle j en hoop wåre) noghon tijdh tenkia kunde, hwad är thå theras vrsack til sådan theras förwandling, annat än the låta sich tyckia, at the ära wisare och klokare än Christus sielfuer och

Roma. xi

alla hans apostlar och läriungar som annerlunda hollit haffua? Hwru höffuelighit thet wille wara, ath disputera om gudz jnsettilse och befalningar, vm thet eller thet settet icke skulle bättre wara än som gudh gioorde, som papisterna här vthinnan giordt haffua, thet må hwar man besinna, Annerlunda hadhe sich wår fadher Abraham emoot gudh, thå han bödh honom at han skulle dräpa sin son Jsaac, til brenne offer, större vrsecht hadhe han hafft ther emoot, än papisterne någhen tijdh til sina foruandling tenkia kunna, Gudh hadhe loffuat honom otaligha föröka hans affödho genom Jsaac, Men förra än han hade noghon frucht fått epter honom, bödh gudh at han skulle dräpa honom til ath bepröffua ther medh hans troo, huilkit såsom och annor ting j gambla testamentit oss til vnderuisning scriffuit är och til lärdom, Ath såsom Abraham medh en fast troo hölt sich jn til gudz ordh och löffte, jntit fråghandes huruledhes bådhe skee kunde, at han genom Jsaac skulle få en otaligh åffödho, och doch likawel skulle han dräpa honom, förra än han hadhe aff sich noghen frucht, vtan lätt gudh ther vm betemma som bäst wiste huru thet tilgåå skulle, hwilkit wij och göra skole vm wij wilie blijffua Abrahams barn j troone, ath wij blijffue enfolleliga j gudz skickelse, j hans lärdom och budh, och betroo honom meer än wårt och alle creatures forstond antingen j himmelen eller på jordenne. Gene. xxij

Papisternes jnseyelse om apostlanar, ath Christus them allena gaff sin lekamen och blodh j brödh och wijn.

CHristus pååyttersta natwarden som witterlighit är stictadhe thetta Sacramentit, som är, hans lekamen och blodh j bröd och wijn, och gaff thet sina apostlar ath äta och dricka, seya somblighe papisterna, ath för then skul böör icke hwar och en Christen menniskia så anammat, vtan aleena them som ära apostlaners epterföliare, Nw wilie wij gerna höra hwem the holla för apostlaners epterföliare, Om the wilia seya at thet är påuen, cardinaler och biscoper, som här til dags haffuer föregiffuit wordit, fölier thå vthåff theras

mening aff nödhin, ath them androm som icke apostlanes embete epterfölia skal man icke heller giffua wors herres lekamen j brödhit än blodhet j winet, hwilkit the doch icke wilia tillåta, ther före wil thetta theras hielperädhe jntit dogha, vtan blijffuer fast stondandes ath Christus fornemda sitt testamente skickat haffuer ått allom som troo på honom, och thet til theras troes styrkelse begiära, Wilie wij gerna höra medh huadh grund j Euangelisternes eller apostlaners scriffter the beuisa wilia at Christus noghon åtskilnat gioordt haffuer emillan sina Christrogna epter gudh icke anseer personen, Wij kunne beuisa them twerdt emoot, ath Christus thå han fick kalken jfrå sich, sadè han, dricker här aff alle, Och segher Marcus ther til, Och the drucke ther aff alle, vthan twiffuel haffuer Christus jntit vtan saack så flijteligha sagdt thenna ordhen widh kalken, ty han försågh at j framtijdhen skulle komma the som sådant spliter göra skulle, och wille här medh styrkia sina Christtroogna, the hans röst höra och kenna, ath the mågha testa krafftigaren ståå emoot them som j the motten trädha jfråå hans helga ordn.

Gala. iij

Matt. xxvi
Mar. xiiij

Joh. x

Bära och the papister före noghor ordh som Johannes scriffwar, Medh huilka the mena beuisa wilia ath leekmen alle skole anamma wårs herre lekamen och ther medh skal nogh wara, Oordhen lydha så, Jach är lijffzens brödh, Jdhra fädhra åte himmelskt brödh j öknenne och blijfue dödhe, Thetta är brödhet som aff himmelen kommit är, at then ther aff äter han skal icke döö, Jach är thet leffuandes brödhit som nedherkom aff himmellem, at then ther aff äter skal haffua ewinnerlighit lijff, och thet brödhet som iach giffuandes warder är mitt kööt, huilkit iach geffuandes warder för werldenes lijff, Aff thenna ordhen mena the beuisa, at thå man anammar Christi lekamen och blodh j brödhit, thå är thet noogh och fyllest til Christi jnsättilse, Doch när man läss the ordh som före och epter gåå, j thet capitelet finnes platt twert emoot thet som the mena, besynnerligha ther aff ath Christus j thet capitelit icke jtt ordh tenkte på hans lekamens och bloodz jnsettilse eller

Joh. vj

vthskifftelse, såsom sedhan på yttersta natwardhen skedde, vtan såsom ther förtelies ath Christus spisadhe mykit folk medh fäm brödh och twå fiskar, och folkit begynte för then skul mykit holla aff honom, och wille haffua gioordt honom til en konung, och thå flydde han vthöffuer siön til Capernaum, och the sökte tijtt epter honom och funne honom, sagde han ath the sökte honom ther före at han hadhe mettadh them, och sagde til them, at the skulle sökia epter then maat som oförderffuelighen wåre, then han giffua wille, thet är, ath han wiste them til troona på honom, Thå begiäradhe the tekn aff honom, och kastadhe honom före huru theras fädher hadhe ätet himmelbrödh j öknen, och meente at han skulle slijkt tekn gioordt, förra än the skulle troo på honom, thå sagde han them ytterligare vthaff himmelskt brödh som kommer fråå fadrenom och giffuer werldene lijff, och som han sedhan förteldt hadhe om rätta troona på sich huruledhes hans himmelske fadher dragher oss ther til, och om vpweckilsen på yttersta daghen, och at alle skulle wara lärde aff gudhi, fölia thå först the ordh som papisterna framdragha til sitt vpsååt, hwilken doch platt jntit göra ther til, vtan äre alt sagdt om troona och om andelighit ätande, och såsom wij holle vppe lekamelighit lijff medh lekammelig maat, så haffue wij och andelighit lijff ther aff ath wij troom på Christum, then sant kött och blodh hade, och ther medh frelste oss, Medh then maten, thet är, medh then trona få wij ewinnerlighit lijff, ther fore äre jntit thenne ordhen sagdt til thet sinnet som papisterna mena, och taladhe S. Johannes huarken här eller någhorstädz j sitt Euangelio vm sacramentet j wijn och j brödh, och hwar the ändeliga wille draga thenna ordhen ther til, skulle the läsa litit fram bätter j capittelet, ther och så wel talas om Christi blodh som om kötit, och ther medh kunne the icke trängia thenna ordhen jn på Christi lekamen aleena, ath när man thet anamade skulle thå göras Christi jnsettilse fyllest.

Någhon andron ordh dragha the och fram vthur apostla gerninganar ther så scriffuit är, The blijffuo alle j apostlanars Act. ij

lärdom och j deelachtugheet och j brödz brytelse, och någhot epter, The blifuo alstädhes j tempelet endrektige, och bruto brödh här och ther j hwsomen, och togho maten medh frögd och enfolligt hierta, J thenna ordhomen war icke eens tenkt på Sacramentit j brödh, som wel kan merkias aff ordhen som föregå, ty här talas vm annor brödz brytelse, som war ath spisa them som nödhtörfftighe wåre, som j christendomens begynnelse en Christelighen och lofflighen sedher war, ther före kunna thenna ordh icke meer hielpa the papister j theras saak än the andra Johannes scriffuar, vtan the dragha Euangelisternes och apostlaners ordh medh wold frå retta sinnet jn til sin mening, emoot clara och openbara Christi ordh och gerningar.

Kan ey heller hielpa them at the j thenna gudz werk dragha Philosophiam fram och seya ath lekomen kan icke wara vtan blodh, ther före then som anammar lekamenen han anammar och bloodhit medh j lekamenen, ty som the sielffue seya, Sacramentet är jtt vthwertes synlegit och begripelighit tekn til gudz osynligha nådher eller tilseyielse, haffuer man nw icke synlegit vthwertes och begripelighit tekn til blodhet, så fattas samwetena thet teknet ther thet medh styrkias skulle j troone, ath Christus sitt blodh vthgutit och woro synder ther medh afftwaghit haffuer, Och epter the thetta wel weta, wilia the jngalunda tilstädia ath theras messoprester skola anamma til sich j messonne Christi lekamen aleena j brödhit, vtan och blodhit medh j wijnet, och sägher påwen at hwar presten icke tagher wijnet
De conse dist. ij Comperimus.
medh brödhet, thå tagher han icke hela sacramentit, Medhan thet nw icke är heelt Sacrament för presten medh mindre brödh och wijn fölias ååt, Hwij är thet och icke så för leekmen? Och så göra the här vthinnan en åtskilnat emellan Christna menniskior, thet doch aldrig finnes aff scrifftenne ath Christus thetta annerlunda stictat haffuer for en prest, och annerlunda för en leekman.

Och thå the föregiffua leekmennenes plumpachtigheet, ath för theras skul motte noghot vthspillas aff kalken, motte the well

tenkia ath thet samma kunde wel henda them, Och så epter thetta sacramentet til hielp emoot synder jnsatt är, som och besynnerligha ordhen lydha, thå Christus fick apostlanar calken, wel kunde man tagha här vth jtt hogmodigt sinne j them, j ty ath the sich så mykit betre holla j thenna Christi gunsteligha gåffuo och löffte än andra christna menniskior, huilka Christus jw såå dyrt köpt haffuer som them, och wil så wel förlåta them theras synder som them, Skeer och här medh jntit lijten förachtilse medh mene Christna folkit, Keysare, konungar, och allom them som the kalla werdzliga och sich andeliga, och ära såsom höffdingar och herrar öffuer Christi arffolk, thet doch S. Pedher förbiudher, och kallar j samma Epistel alla Christna jtt konungslighit presterdöme, Och gör then helga scrifft jngen sådan åtskilnat emellan the christna, at somblige skulle ware andelige och prester, och the andre werdzlighe och leekmen, wij moste alle wara andelighe och prester, om rätt skall tilgå som annerstädhes ytterligare förteldt är, j. Pe v. j Petri. ij

Och är trooende ath retta saken huar fore leekmennena äre vthskotne frå blodhet j wijnet, at papisterna så hardt fatta ther vppå, är thenna, Ty the haffua emoot Christi jnsettilse och mening, giordt jtt offer aff messonne, och mene at thet skal teste meer warda achtat, ath the och ingen annan anamma Christi blood j wijn, huilkit Christus enkannelige til syndernes forlåtilse skickat haffuer, och the medh theres messor teste dyrare mågha selia Christi lekamen och blood, epter theres ochristeliga misbrukning huar nw thetta skulle tilstädias at the förtagha mene christne folkena Christi bloodh j wijnet, skola the wel snart och så aff theres offuerdådugheet förtagha oss Christi lekamen medh j brödhit, epter the så dristughe äre emoot oppenbara gudz oord, widh hwilkit gudz oordh doch alla Christna menniskior plichtoghe äre at bliffua, och ther jntit til eller afsettia, Ther fore är beslutningen ath huarken påffue, biscop, eller någhon annan måå förtagha någro christno menniskio at anamma så wel Christi bloodh j wijnet som hans lekamen j brödhit.

Om Christi leKamen j brödhit skal settias j monstrancien eller vmdraghas j processe.

EPter Christus icke finnes insatt haffua at hans wärdugha lekamen och blood j wijn och brödh annerlunda eller til något annat brukas skal, än at man thet anamma skal, och ther medh haffua hans åminnilse som oorden clarliga lydha, Ther fore är
Mat. xxvj Marci. xxij icke betämligit at någhon Christen man annerlunda thet brukar, enkanneliga medhan thet är Christi testamente som han sielff thet kallat haffuer, huilkit testamente han medh sin dödh stadhfest och krafftugt giordt haffuer, så at ingen må thet forwandla
Gala. iij eller dragha til någhon annon brukning, Sägher doch S. Paulus epter menniskio sätt talande, at ingen förachtar eller forwandlar en menniskios testament thå thet stadhfäst är, och sätter ther jcke heller något til, huru dristar thå någhon menniskia såå offuerdådheliga handla medh Christi testamente, och draghat til en annor brukning moot Christi wilia, vthi huilko han oss icke giffuit eller tilsagdt haffuer någhot timeligit gotz vtan syndernes forlåtilse och euinnerligit lijff, Wåre mykit meer tilbörligit at huar och en Christen så mykit hölle aff Christi hans frelsares oord och gerningar, at man heller lijdho dödhen än ath ther emoot skee skulle, Nw segher jngenstadz scrifften ath man skal settia eller dragha sacramentit (som the kallat) j monstrancier, ther fore när wij thet göre, låte wij oss tyckia at wij äre wijsare huru all ting bätst tilgå skole, än Christus sielffuer, Wij skulle haffua for öghonen
Leui. x. j. Regum xv. Deut. xxij thet exempel om Aarons söner Nadab och Abihu, och vm konung Saul j första boken Samuelis och andra flere til en förwarning, at wij intit giorde j gudz saker, och j the ting som sielena på röra, medh mindre wij hadhe ther til clår och vthtrycht befalning aff gudhi, thet är, at wij jw haffue gudz oordh och scrifftena för oss, mest forty ath gudh sielffuer segher, at huar och en icke skal göra hwadh honom synes gott wara, for then saken skul wille han och icke ath Judhanar skulle någhor annor stadz offra eller tilbidhia

gudh vtan j Hierusalem, thet är, pååthen stadh som gudh vthwaldt hadhe.

Här motte någhon seya ath wij bortlegge här medh then äro och wyrdning som Christi lekamen skee kunde, när thet står eller vmdraghes j monstrancien, Ther sware wij til at retta gudz ära och wyrdning then han haffua wil, hon skeer jnuertes j andanom och sanningene, thet är ath wij troo på gudh, alt wort hopp och tröst settia til honom, och forlåta oss platt på hans helga oord och forsee oss all nådhe gunst och hulheet aff honom såsom aff wår kära fadher, wenta oss alt gott aff honom och haffua honom kär öffuer all ting, Thenna andeliga och jnnerliga gudz äro slåå wij icke vth, vtan begära heller ath honom then äran skee motte aff huar man, Men vm then äran som honom kan skee medh sacramentzens vmdragilse j monstrancien, må wij wel dristeliga seya at hwarken Christus eller apostlanar någhon lärdom eller befalning ther vm giffuit haffua, vtan är en claar menniskios fund, ther fore kan gudh ther vthinnan huarken dyrkat eller ärat warda, epter honom ingen tienist tekkes vtan then som skeer epter hans helga ordh och befalning, För ty gudh segher, Förgeffues och onytteliga tiena the mich, thå the lära then lärdom som icke är annat än menniskio bodh. Esa. xxix Mat xv

Hwar man och seya wille, thet är icke meningen at man tienar gudhi medh then vmdragilsen, vtan medh then jnnerligha äran och tilbidhiandet som man ther haffuer, Ther swaras såå til, Thet wil intit gella, for ty hoo ther såå will ära och tiäna gudhi, huadh behöffuer man thå then vthwertes vmdragilsen ther til? kan man doch thet wel göra ther förutan, och ey allenast j kyrkionne eller medh then vmgångenom, eller j messona, när sacramentit, eller for monstrancien? Vtan på all tijdh och på huart och itt rum, j kyrkionne eller vtan kyrkionne, på markene eller j husomen, såsom Christus swaradhe then Samaritaniske quinnone thå hon frågadhe huar man skulle tilbidhia gudh och sagde, Quinna troo mich, Then tijdh warder kommande, ath huarken på thetta bärghit Joh. iiij

eller j Hierusalem skolen j tilbidhia fadhren, j weten icke huadh j tilbidhien, wij wète hwadh wij tilbidhie, ty salugheten är aff Judhomen, men tijdhen warder kommandes och är allo redho, at the sanskylloghe tilbidhiare skole tilbidhia fadheren j andanom och j sanningene, ty fadhren wil och sådana haffua the honom tilbidhia skola, gudh är en ande och the honom tilbidhia skola moste tilbidhia honom j andanom och j sanningene.

Epter nw icke gudz befalning är at man jnsetter sacramentit j monstrancien eller vmdragher thet j processe, och är for then skul en misbrukning, må huar man kunna förstå at gudhi ther medh meer oära skeer än ära, är icke heller Christus ther före j sacramentit, ath han wil warda ther tilbidhen eller vmdraghen hijt och tijt, vtan til ath handla medh oss och hielpa oss, ther wij anamme hans lekamen och blood for jtt wist tekn på syndernes forlåtilse, sammalunda som han och hijt j werldena kom, icke for then skul at han wille enkom här warda tilbidhin, vtan til at tiena oss, som
Matt. xx han sielff segher, Jach är icke kommen til at låta tiena mich, vtan til at tiena och giffua mitt lijff til återlösning for monga, Ther fore är hans retta ära at man anammar Christi testamente, genom ena sanna troo, och thet skeer när man fulla lijt setter til Christi oord, at hans helga lekamen och blodh är vthgiffuit til wåra synders forlåtilse, och thå kommer thet vthi sitt retta monstrancie, ty wårt hierta är thet sanskyllogha gudz tempel som Paulus scriffj Cor. iij uar, Men nw är then sanskyllogha gudz äran aff kommen medh thenna vthuertes äronne, ty största delen aff menniskionar hengia aleenast jn til teknet och läta gudz ordh blijffua, achta jntit på thet, göra thy jngen äro, holla thet icke j sin wördning, Och j the motten warder oss gongande såsom jwdhomen, hwilke sich berömde vthaff theras vmskärilse, och meente ath the wore rätferdighe ther j genom, och hadhe doch oumskoren hierta, ty Paulus
Roma. iij segher, ath vmskärelsen ståår j andanom och icke j bookstafuenom eller noghon vthuertes gerning, och ath icke then vthuertes vmskärelsen vtan then jnwertes vmskärelsen gör en judha rätfär-

dogh, Sammalunda och medh oss, Christi lekamen och blodh gör oss hwarken rätferdugha eller salugha, vtan troon på hans helga ordh, lijka som thet gioorde icke S. Staffan salugh ath han sågh Christum j öpnadhen himmel, vtan troon på Jesum Christum.

Ther man och seya wille, ath man beholler wårs herra lekamen for the siuka skul, Swares at thet är onyttugt och ey tilbörligit for the saker skul som redho fortelda äro, Ty som sagt är, thet ligger meer macht på Christi testament, som är på the oorden, Tagher och äter thet är min lekamen etc, än vppå teknet, påå troona til ordhen henger alt samman, såsom jtt gammalt oord är j bland lärarena, jcke sacramentit vtan sacramentzsens troo, hon gör menniskiona rettferduga, ther fore är ey aleena nyttogt vtan och aff nödhen när man skal giffua the kranka Christi lekamen, at man först fortelier them testamentzens oord, thet är, Christi oord som han sagde j sacramentzsens jnsettilse på ytersta natwarden, och j så motto messar for them, Och thå wåre man mykit wissare på Christi lekamen och blodh än ther förutan, och moste troon fatta påå oorden och icke på teknet som hon och jcke kommer ther vtaff at wij anamme teknet, vtan ther af at wij höre gudz ordh. Actu. vij Roma. x

Här aff fölier nw til jtt beslut, ath man aldra säkerst handlar, thå man brukar Christi lekamen och bloodh som Christus thet skickat och jnsett haffuer, och låta all annor brukning fara som är at settia thet j monstrancier, eller vmdragha thet hijt och tijt som här til dagx skeedt är.

Om stichtadhe prebendor, messor, wigilies etc.

PRebendor at stichta eller giffua ther någhot til är een godh gerning, thå man icke ther medh söker sitt eghit, vtan thet mene bätsta, som är til theres vppehälle som menighetenne tiena medh läro, predikan, och gudz ordz formanilse, och the stycke som ther

Matt. x til höra, ty Christus sagde til them som han vthsende til at predica gudz ordh, Then jdher anammar han anammar mich, och then mich anammar han anammar then mich vthsendt haffuer, Then en propheta anammar vthi en prophetes nampn, han fåår en prophetes löön, Then en retferdugh anammar vthi eens rätferdugs nampn, han fåår en rätferdugs löön, och then ther giffuer en aff thenna minsta en böghar kalt watn aleenast j läriungans nampn, Sannerligha sägher iach jdher thet warder honom icke olönt bliffuit, Sammalunda sägher Christus, Then idher giffuer en böghar watn j mitt nampn ther före ath j Christo tilhören, Sannerligha sägher iach idher thet warder honom icke olönt, haffuer och Christus sagdt til them som predica skulle Euangelium, ath the skola ther lefua vthaff, och äta medh them som the förkunna gudz ordh, som hans ordh clarligha lydha, J Matt. x skolen icke haffua guld eller päningar vthi idhra gioordhinga, och jnga skreppo, och icke twå kiortzlar, icke skoor, och jngen staaff, ty arbetaren är sin löön wärder, som han wille seya, Later thenna vmsorgen om ringa och förgengeliga saker jcke forhindra eder frå jdart prediko embete eller arbete, troor på gudh han warder jdher forseende, han öffuergiffuer jdher icke, vtan förseer jdher wel aff them som j predike före, På thenna Christi ordh sägher j Cor. ix S. Paulus, Haffue wij icke macht til ath äta och dricka, hoo tiänar til hoftiänst på sin eghen sold någhon tijdh? hoo plantar en wijngård och äter icke aff hans frucht? eller hoo födher en hiord och äter icke vthåff hans miölk? mon iach tala sådant epter menniskios Deuth. xxv sätt? Sägher icke laghen thet samma? ty scriffuit är, Tu skalt icke binda munnen til på oxan som tröskar, Mon gudh haffua sorg för oxana, sägher han thet icke alt för wåra skul, ja för wåra skul är thet scriffuit, at then som plöyer han skal plöya vthi en förhopning, ath han må sitt hops deelachtigh warda, haffue wij nw fått idher thet andelighit är, synes jdher thet mykit wara, ath wij vpskäre jdhor lekammelig ting? och någhot ther epter sägher han, Så haffuer herren skickat ath then ther tiänar Euangelio, skal och haffua sina näring aff Euangelio, Och annorstädhes sägher

han, Then som vnderwister warder medh ordhen, han dele alt gott medh honom som honom vnderwijste. Gala. vj

Vthaff thenna förnemda ordh är clart nogh at en menigheet böör försee och medh nödtorfftigha näring vppeholla them som them predica gudz ordh, som och vtan twiffuel så skeedt är först j Christendomen påå noghen år Men, sidhan (som gott är förmerkia) haffua somblighe mechtoghe och rika menniskior keysare, konungar, och andre anseet gudz äre, Christi befalning och menniskiones salugheet, och försörgt sådana predikare medh åker och äng och annat, at the testo better måtte achta på theras embete, j thet the j sådan motto förwiste sich om theras likamliga näring, och theste frijare wore til at studera och sköta gudz ordh och menigheten wardt thå ther medh lijsat, och blijffuo theste mechtughare til at hielpa andra fatigha, så at j bland the Christna jngen skulle noghot fattas, eller behöffuas gåå vm brödh, J sådana motto stichta prebendor eller giffua ther til för them som predica gudz ordh, och för andra menigheetenes nödtörfftugha tiänare, är loflighit och som för är sagdt gudhi anammelighit, Men annerlunda stichta prebendor än som förnemt är, så at man om wekon så monga messor hålla skal och offra Christum ther vthinnan för leffuandes och dödha, och medh sådana offring fåå syndenes forlåtilse, borttagha eller förminska pinona j skärseeld, lösa siälanar ther vth och annat sådant, thet är ey aleenast onyttogt, vtan och ochristelighit och een mechtigh stoor straffelig misbrukning, för monga saker skul, som nw här epter wel fortelias skal.

Om messan är offer eller ey.

Skole wij weta ath förnemda misbrukning haffuer sitt vrsprung ther vthaff, at messan haffuer warit hollen för jtt offer, j huilka Christus offras för leffuandes och dödha, ändoch när wij see rätt påå scrifftena warder Christus ther vthinnan aff oss jntit offrat, ty han haffuer thet ena reeso giordt ath han offradhe sich

sinom himmelska fadher på corset för wåra synder, och ther medh ändat alt vthuertes offer som j gambla testamentit war, hwilkit alt jn på thet ena Christi offer wisade och thet betydt haffuer, som then hela Epistelen til the Hebreer beuisar, och enkanneligha j thet siwnde capitelet, och vthur then cix. Psa. ther han sägher om Christo, Tu äst en prest ewinnerligha epter Melchisedecs sätt, så mykit bätre testament hade Christus vthloffuat, Och the andre j gambla testamentit wåre monga prester wordne ther före ath dödhen förtogh them blijffua, Men thenne epter han blijffuer then samme til euig tijdh, haffuer han jtt oförgengelighit presterskap, ther aff at han kan ewinnerligha salugha göra them som genom honom komma til gudh altijdh leffuandes, på thet han skal fordachtinga oss, Ty en sådan öffwerste prest höffde oss at haffua then ther helugh wåre och oskyllogh, obesmittat, fråskild fråå syndare, och höghre worden än himmelen, hwilken icke dagligha behöffde såsom andre öffwersta prester först för sina egna synder offra, och sedhan för folkens synder, ty han giorde thet ena reso thå han sich sielff offrade, Och j thet niyonde capitelet, Christus then öffuerste presten til thet tilkommande godha, framgongen genom jtt större och fulkommelighare tabernakel, thet medh hender icke giordt är, thet är, then aff thenna bygning icke är, och ey heller genom bockabloodh och kalffua bloodh, vtan han är genom sitt eghit bloodh ena reso jngongen vthi thet helga, och hafuer funnet en ewig återlösning, Och ther epter j samma capitelet.

Christus är icke jngongen vthi thet helga som medh hender giordt är, hwilkit som är en eptersyn til thet sanskylligha, vtan jn j sielffua hemmelen, på thet han skal nw framgå jn för gudz ansichte for oss, icke at han skal offta offra sich såsom offuersta presten gick hwart åår jn vthi thet helga medh annars bloodh (annars moste han skolet offta lijdhit aff werldenes begynnelse) Men nw på werldenes endalykt haffuer han ena reso fram gongit, offrandes sich sielffuan til syndenes borttaghelse, Och såsom menniskiomen är påkommit at the en tijdh skola döö, och sedhan

domen, så är och Christus ena reeso offrat, på thet han monges mans synder skulle borttagha, Och j tiyonde capitelet, Hwar och en prest (förnim j gambla testamentit) är hwar dagh j gudz tiänist och offta offrar enahanda offer, thet doch aldrig kan borttagha synderna, men thenna (fornem Christus) thå han hadhe offrat jtt offer, for syndernar thet ewinnerligha geller, sitter han på gudz höghra sidho förbidhandes til tess hans ouener lagda warda för en fotapall vnder hans föter, for ty at medh jtt offer haffuer han ewinnerligha fulkomnadha giordt them som hälghas, Segher och Petrus, Christus är ena reso dödher för syndernar, retfärdugh för oretfärdugha, påå thet han wille offra oss gudhi. j Pe. iij

Vthi thenna förnemda ordh warder först bewist at Christus är en ewigh prest, Sedhan at han sich icke vtan ena reso offrat hafwer, ther näst at han haffuer funnet en ewigh förlosning, påå thet yttersta, at han medh jtt offer haffuer fulkomnat alla the som hälgadhe warda.

Här aff wil fölia, ath epter Christus är en ewigh prest, såå moste och hans offer som han ena reso för oss gioordt hafuer wara ewigt, ty om hans offer ofta skeedde, så wore han icke ewig, vtan wåre lijk the presterna och thet offer j gambla testamentet, j hwilkers stadh när the affdödde moste man tagha andra jgen, wåre och thå Christus ofulkomlighen, hwilkit doch emoot alla scrifft är, Och epter Christus icke vtan en tijdh offrat är såsom scrifften sägher, så kan han och icke yttermera offrat warda, ty offras och döö är en ting thå man om Christo talar, hwilkit förmerkias kan vthaff S. Påuels epistel til the Romare, och til the Hebreer, ther en saak och jtt werk them bådhom tillagdt warder, som är syndernes bortaghelse, Haffuer nw Christus icke vtan ena reso lijdhit och dödt och kan icke meer döö som Paulus sägher, så är han icke meer än ena reso offrat worden och kan icke meer offrat warda, elles moste han offta lijdha och döö. Roma. vj Hebre. ix Roma. vj

Haffuer och Christus funnet en ewig förlosning genom hans eghit bloodh, behöffuer man och jntit sökia noghot annat dag-

lighit offer som man nw pläghar j messone, ty ther syndernes förlåtilse är och ewig förlosning, ther är jntit meer offer för synderna, Hwar nw någhot offer stodhe til baka som aff nödene wåre, så wore än nw en ewigh förlosning icke funnen, och wåre synden icke än nw förlåten, och Christus wåre fåfengt döödh bliffuin, för ty huad är annat at tagha jtt nytt offer, än göra thet förra offret krafftlöst och ofulkomlighit, hwad är thet annat än hålla Christum lögnachtigh som sägher sin lekamen for oss vthgiffuin, och sitt bloodh för oss vthgutit wara, och göra hans pino och dödh onyttigt, halla testamentsens bloodh oreent, korsfesta gudz son på nytt, bespotta, medh föter trädha, och platt förneka honom såsom til the Hebreer scriffuit ståår, O hwilken en stoor gudz hädhelse skeer thå man håller messona för jtt offer, Segher icke Psalmen, Jach moste betala (segher Christus) thet iach icke taghet haffuer? Och Esaias sägher, Han haffuer taghit wåra swagheet på sich och wora krankheter haffuer han burit, han är sårghat för wora krankheter skul, och förkrossat för wåro synder skul, Sammalunda segher och S. Petrus, Han baar wåro synder på sin lekamen vppa trädh, på thet ath wij skulle wara döddhe syndene, och leffua rätferdughetene, genom hwilkens blånat wij äre helbregda gioorde.

Hebre. x
Ps xxviij
Esa. iij.
j Petri ij

Här sägher scrifften at Christus haffuer burit woro synd, och seger icke at han skal än nw först bära them j messone, Then nw troor ath Christus haffuer burit wora synder på sich, och gioort sin himmelska fadher fyllest för them, och genom sin offring bloodz giutelse och dödh funnet och förwerfft oss ewiga förlosning, thet är syndernes förlåtilse, huru kan han genom jtt annat offer sökia syndernes förlåtilse? Söker han thet genom jtt daglighit offer, så troor han jw icke ath Christus som en tijdh för oss alla på corsit offrat är haffuer hans synder borttaghit, Epter en euangelisk messa ey annat är än Christi testamente som han sielffuer nempner thet, så kan hon och jntit offer wara, för ty testament och offer äro twert emoot hwart annat, vthi offrit giffuer man gudhi, vthi testamentit tagher och fåår man aff gudhi, ther före sägher och Christus,

Luce xxij

Tagher och äter thet är mitt lekamen, och tagher och dricker thet är min blodh then for jdher vthgutin warder, han sägher icke, offrer min lekamen och mitt blodh, vtan tagher etc, Thetta ordhet Tagher, kan icke lijdha ath gudhi warder noghot offrat, vtan giffuer heller til ath förstå och beuisar at thet kommer fråå gudhi såsom en gåffua, och sägher han, thetta görer til min åminnelse, hwad är thet Gören, annat än thet Christus thå gioorde, hwad gioorde han offrade han? Ney, Men han toogh brödhet, och tackadhe och bröt thet, gaff sina läriungar och sagde, Thetta gören til mitt Lu. xxij åminnelse, J så måtto wil thå Christus at wij hans lekamen och blodh anamme til en åminnelse på then återlösning som han ena reso giorde offrandes sich sielff, och ther medh sökie wij thå jntit nytt offer, ty wij äre j nyia testamentet, j hwilka wij jntit meer vthuertes presterskap eller offer haffuom, Scrifften weet icke heller aff noghra besynnerligha vthuertes offerprester, them man för theras offring skul noghon prebendor stichta skal.

Ath wij äre alle prester, och om wårt andeliga offer.

Wij äre alle andeliga prester genom Christum som S. Petrus segher, J ären itt vthwaldt slechte jtt konungxligit presterskap j Pe. ij etc, och så är icke heller wårt offer vthwertes eller lekamligit, såsom wåro slachtadhe köör eller kalffuar, eller sådant som j gambla testamentit skeedde, thet offret wil icke gudh, vtan lofzens offer, thet är, jtt forskrecht hierta, och oss sielffua, huilkit icke annat är, än ath wij nidhertrycke och dödhe wår gambla Adam j then syndoga lekamenen, genom then krafft som wij ther til haffue aff Jesu Christi dödh, vm thetta offrit talar Dauid j psalmen och Ps xlix segher, Offra gudhi takoffer, och gör them högsta titt löffte fyllest, och kalla på mich j nödhenes tijdh, så wil iach vndsettia tich, och tu skalt prijsa mich, then som tackoffer gör, han prijsar mich och ther är wäghen at iach wisar honom gudz salugheet, och j en annan Psalm, Gudz offer är en forskrecht ande, jtt synderkrossat Ps ij och fornidhrat hierta herre försmår tu icke, Til thetta offret for-

Roma. xij manar S. Paulus oss alla, och seger, Jach förmanar eder käre brödher genom gudz barmhertigheet ath j giffuen eder lekamen for jtt
j Pe. ij offer thet som leffuande är helugt och gudhi behagelighit etc, Och S. Petrus, J såsom leffuande stenar, bygger jdher til andelig hwss, och til jtt andeligit presterskap, til at offra andelighit offer, thet gudhi behagelighit är genom Jesum Christum.

Här gör Petrus jngen åtskilnat emillan andeliga och werldzliga, emillan leekmen och prester, han talar til alla Christna, huilka the retta helga presterna äro, och sich sielfua offra gudhi, såsom Christus giorde på korset, Sådant är thet retta christna menniskiors offer, och icke messan, Yttermera, är messan offer såå moste och döpilsen wara offer, ty döpilsen är så wel jtt nådhatekn (eller som the och nempnat) jtt sacrament, som Christi lekamen och bloodh.

Och är vnder ath the wilia göra ther jtt offer vthaff thå presterna anammat, och icke thå leekmennena anammat, epter the sielffue bekenna, ath leekmen anamma lika thet samma och huarken meer eller mindre än presterna, är thet nw icke offer for leekmennenar, så är thet icke heller for presterna.

Swar til the papisters argument wthur Malachia.

HEr emoot kasta the papister Malachies oord, Jach haffuer
Malach. j jntit behagh vthi jdher segher herren, och wil ingen gåffuo anamma vthur idhra hender, ty fråå solennes vpgång alt jn til nedhergången är mitt nampn stoort j bland Hedningana, och allestädes warder borit och offrat mino nampne jtt reent offer, Här wilia the at propheten talar om Christum ath han är thet rena offrit, och warder offrat j heela Christenheetenne.

Til thetta theres argument geffue wij thetta swar, Thenna oorden komma oss Christna platt jntit widh (annars moste wij alle wara papisterske prester) vtan Judhana lydha the til, huilkers otrooheet och falskheet gudh här medh straffar, ty them borde epter hans bodh offra then booskap som ingen wanck, smitto, eller brist hadhe, Men the offrade thet slemmasta blindasta och

haltasta, thet jngen werdzligh herre hadhe wiliet anamma vthaff sin vnderdån, Huilkit them kom vthaff otroone, och ther fore Leui. xxij behagadhe icke gudhi theres offer, thet giffuer han til förstå thå han segher, Jach haffuer jntit behagh vthi jdher, Och ther prophe- ten här segher, jtt reent offer, är icke förståndandes ther medh så mykit som vtan synd, men reent, thet är, vtan brist och wank, huarken blindt eller lambt etc, som thet hebreeska oordet tahorath wel medh giffuer, Ther vthöffuer seger han, warder offrat, förnim, nw mente propheten j hans tijdh, och icke skal offras j framtij- dhen, och ther medh lydher thet jntit på oss, Sedhan seger han, allestedes, aff huilko må clarliga formerkt warda, ath thenna oorden icke kunna warda förstonden vm Christo at han offras j messonne, ty hoo kunde på then tijdh haffua offrat Christum then än thå jntit födder war när thenne oorden genom Malechiam sagd woro, halffua mindre offrader, och vm ther än stodhe, Skal offrat warda, hielper thet doch papisternes mening jntit, ty ther fölier strax epter allestädes aff huilko wel kan merkias at thet icke kan förstondet warda vm messona, epter man kan icke allestädes holla messo, vtan allenast ther som försambling skee kan, Må och forne- mda Malachies oordh warda förstonden vm thet andeliga offrit ther til forenna vmtalat är, men icke vm Christum.

Swar til the papisters argument vthur Psalmen CIX

Bära och the papister fram jtt argument vthur Psalmen, Tu Ps cix är en prest j ewig tijdh epter Melchisedecs sett, Then Melchisedec (seya the) offrade Abrahe wijn och brödh, Ther fore haffuer och Gene. xiiij Christus som epter Melchisedecs sett en prester är jnsatt thet offrit vnder brödh och wijn, Här til sware wij så, Thet står icke j texten ath Melchisedec offrade Abrahe vtan så står thet scriffuit om honom, Thå Abraham kom jgen vthur slachtingen gick ko- nungen j Sodoma moot honom, och Melchisedec konungen aff Salem baar fram brödh och wijn, och han war aldra högstes gudz prester, Vthur thenna oordomen kan wel merkias ath Melchi-

sedec jcke ther offrade wijn och brödh såsom en prest, vtan såsom en rijck konung äradhe Abraham och hans fölie ther medh, för ty så war sedher at ther krigs folk droog fram, ther wener wåre, mötte the them medh maat och dryck, Ther vthöffuer om han än wijn och brödh offrat hade ther aff fölier icke ath Christus sitt lekamen och blodh offrade på yttersta natwarden eller thå han jnsatte thet, at thet j messone offras skal, Såsom thet icke heller wil fölia när en seya wille, Melchisedec offradhe först för sin eghen synd, och sedhan för folksens synder, så moste och Christus offra först för sin eghen synd, eller om en seya wille, Melchisedec offrade j then stadhen Salem (eller som nw kallas Hierusalem) och Christus folgde honom epter (och ååt ther sin natward) icke fölier thå ther aff ath alla messor skola hallas j Hierusalem, Sammalunda om man seya wille, Melchisedec offrade aleenest wijn och brödh, icke fölier strax ther aff ath j messone skal aleenast wara wijn och brödh, och icke wårs herres lekamen och bloodh, hwilkit doch alt wille fölia epter som the argumentera, Teslikes folgde epter theras sätt, Christus är en prest j ewigh tijdh, ther före moste han och offra j ewig tijdh, hwilkit doch icke skeer, elles moste fölia at han epter werldenes enda offra skulle, och ther medh skulle messa hållen wardha och wijn och brödh offras j hemmelen j ewig tijdh, wel är sant ath Christus är en prest j ewig tijdh, icke så at han offrar j ewig tijdh, vtan ther aff ath then ena offring som han för oss gioorde, geller och gör fyllest j ewig tijdh.

Här medh beslute wij nw ath messan är jntit offer, och ath genom thet offer som nw dagligha görs j messone medh wors herres lekamen och blodh som almenneligha pläghar skee, fåår man ingalunda syndernes förlåtelse, vtan aleena genom trona på Jesum Christum, at han sitt blodh vthgutit haffuer på corset til ath ther medh afftwå wåra synder, Vthur the förtelda scriffter och saker fölier, ath jngen kan holla messo för en annan hwarken för leffuandes eller dödha, ey heller än noghor kan äta eller dricka för then andra, eller låta sich aflösa aff synderna, eller döpa låta, eller

höra Euangelium för then andra, Ty messan är jtt nådhafult gudz löffte och tilseyelse, hwilkit jngen kan fåå eller noghrom til godho komma eller medhdelat warda, vtan them aleena som medh sin eghen troo hengia til samma löffte och tilseyelse, jngen kan och giffua troona enom androm eller troo för en annan, thet doch moste skee om messan skal enom androm medhdelat warda.

Emoot siäla messor.

EPter thet nw så är, hwad hielper thå at man stichtar messor för the dödha, eller låter hålla messor for them, Christi lekamen och blodh skal man anamma epter hans befalning äta och dricka thet til at styrkia och stadhfesta ther medh wåra troo som wij settie til Christi ordh och löffte, hwilkit oss förkunnas om hans dödh och pino, ath wij ther igenom skolom fåå syndernes förlåtelse, Huru kunna the dödha höra predikas Christi dödh? Huru troo the hans ordh som the jntit höra? huru kunna the anamma nådhateknet, thet är, icke kunna the anamma til sich Christi lekamen och blodh j brödhet och winet, Epter the kunna jntit thera göra, så kan them och jngen nytta ther aff komma.

Om man skal bidhia för the dhödha:

Vm man sägher ath man skal bidhia j messone for the dödha, Swar, Messan är jngen böön vtan herrans Jesu Christi testament, vthi hwilko wij icke tiäne honom, men han tiänar oss, loffuar och giffuer oss, hwadh göre wij thå, skulle wij görat til offer thet wij för the dödha menniskiors synder offra? är doch nogh til förenne beuist hwad thet för en gudz hädilse är, Ther före kan för gudh jngen christen menniskia holla eller holla låta noghor siäla messo, then sådant weet och förståår, och hwar en böön skal höörd och fruchtsam wardha, skal hon skee vthi en fast troo och j Christi nampn, Men bönen för the dödha kan icke skee vthaff en retta troo, ty, hoo kan troo ath hon kan wara gudhi täck, epter han ther vm j scrifftene jntit talat haffuer, ey heller noghot exempel ther

Matt. xxj.

vm giffuit? Troon ståår jw icke annars än på gudz oordh allena, ther thet icke är ther moste wij twifla, Thet nw vthaff sådant
Roma. xiiij twiffuel och icke aff troona gåår är synd sägher Paulus, Wij kunne icke heller görat j Christi nampn, epter han jntit haffuer ther vm befalet, ty bidhia j Christi nampn är icke såsom thå man aleena segher, Jach bidher tich j Christi nampn eller för Christi skul, hwar thet så wåre, thå skulle alt skee thet wij vthaff öffuerdådigheet och forwitt bidhie.

Huadh rett böön är

Men så moste thet tilgå ath man dristeligha segher til gudh, Alzmechtigh gudh wij komme och bidhie tich etc, icke vthaff wårt eghet företaghande och sinne, thet wij sielffue haffue taghit oss före, men thet är en sådan saak som thin son haffuer befalning om giffuit, J hans nampn och för hans skul bidhie wij, såsom thet är ther Christus sagde ath man skal dragha corset epter honom, Then swach är at han thet icke kan, han bidhie gudh om nådh och styrkie, och seye, Thet är icke mitt forwit vtan thin sons befalning ath iach skal dragha corsset, skeer thet, så skeer hans wilie och icke min, Skeer thet icke så warder hans wilie förhindrat och icke min, ther före bidher iach tich j tin sons nampn giff mich nådh ath iach må fölia och fultgöra hans wilia, Thet heter thå
j. Joh. v bidhia j Christi nampn, såsom S. Johannes j hans första Epistel betyghar och sägher, Thet är frögden som wij hafwe j honom, ath om wij noghot bidhie epter hans wilia, så hörer han oss, Jntit aff alt thetta kan wara j then bönen som görs för the dödha epter man jngen befalning haffuer aff gudhi at man skal bidhia för them, ther före är thet intit bestondugt.

Om skärsseeld och medh huad skääl the papister mena wilia beuisa honom.

NW komma the fram medh skärsseeld och seya, at the menniskior som döö här vthaff werldene j gudz nådhe, och haffwa

doch (som the här tala pläga) icke gioordt fulla plicht och boot för theras synder the moste til skärsseeld, och ther lijdha noghon timeligh pino til thes at thet är fyllest för then boot och plicht som the försummadhe här på werldene, och ath för them böör oss bidhia, och komma them til hielp medh messor, wigilies, almosor etc, Och til ath beuisa thenna theras mening, föra the och dragha medh håret thenna epterscriffna scriffter.

Först at wij läse j fierde boken Mosi, Aaron togh rökilsekarit som Moses honom sadhe, och lopp mitt j bland menigheten och röökte, och forsonadhe folkit, och stoodh emellan the dödha och leffuandes, thå wart plåghan affuent, här seya the at Aaron badh för the dödha, Swar. Til thenna första scrifften seye wij, ath then texten j fierde boken Mosi sägher icke at Aaron badh för the dödha, vtan aleenast stoodh emellan the dödha och the leffuande och röökte, Och wåre the samma dödhe så straffadhe och plågadhe aff gudhi för theras olydhno skul och för theras knorrande emoot gudz tiänare Mosen och Aaron och j sådan synd dödde, huru wille thet betämma sich ath Aaron skulle thå bidhia för them? Nume. xvj

Ther nest vthur then första boken Samuelis, Herren förer till heluetit (thet är epter theras vthlägning) vthi skärsseeld och åter ther vth jgen, Swar Til then andra scrifften seyie wij ath the ordhen ära jtt figurlighit taal, och wil icke annat än all ting ståå til gudh aleena, så ath gudh setter nw en opp för en härra och nw gör honom til en stackar jgen, nw vphäffuer han nw nidherstöter han jgen epter sin wilia, såsom honom behaghar, Ath thet skal wara sinnet kan wel merkias aff the oordhen som ther strax fölia epter, Herren gör fatighan, han gör och rikan, han förnidhrar och han förhöyer, han vphäffuer then fatigha vthur stofftet.

Tridhie scriften vthur predicarens boock j fierde capitelet ther han segher, Ath noghor gåår vthur fengsle och boyor til riket. Swar. Salomon talar ther vm werldenes fåfengeligheet, huru ther är jnte bestondelighet vthi, vtan all ting äre vmskiffteligheh, och stigha vp och nidher, och ath offta skeer at then j dagh en tiänare Eccāstes iii

är, han är j morghon en herre, och twert om jgen, Och är så thetta widh samma menigen som thet andra war Samuelis, och talar thetta icke meer vm skärsseeld än thet giorde.

Ps lxv Fierde scrifften vthur Psalmen, Wij wore komne vthi eeld och watn, och tu haffuer vpfört oss i swalkan. Swar Vm then wersen j Psalmen wåre sagdt om skärsseeld, så moste Apostlanar och martiler, och medh steckot seyande alla Christna menniskior wara kompna j skärsseeld, ty thet är alla christna menniskiors taal, j huilkers personer Dauid talar, ther före moste thet jntit lydha på skärsseeld, vtan på christna menniskiors förfölielse och motegång, genom hwilken såsom genom eeld och watn the komma til hemmelriket.

Malach. iij Femte scrifften vthur Malachia propheten, Han warder sopandes och reentgörandes Leui söner, Swar, Genom Malachiam j thenna oorden menar gudh intit annat, vtan wil jndragha sin sons wor frelsares Jesu Christi tilkommilse, ty texten seger claarliga om Johannem baptistam såsom Christus sielffuer Matthei xj beuisar, Och wil gudh seya, Thå Christus kommer then iach vthsändandes warder han skal reentgöra Leui söner, thet är, förkasta the Judiska presterna, Widh thet sinnet förstår thet och Hieronymus, och icke drager thet til skärs eeld.

Siette scrifften vthur Machabeorum then andra boken, Judas
Macha. xij sände til Hierusalem tolff tusend marck silffuer at man skulle offra thet for the dödha, Swar, Then boken Machabeorum är icke aff then helga scrifft, så ath thet är owist huadhan hon kommen är, eller hoo henne giordt haffuer, ther fore kan man jntit bewisa medh henne, Ath the gamble icke alldeles haffua bortkastat henne, thet är skeedt for hystorien skul, som ther vthinnan bescriffuin är, ath wij ther vthaff måghe haffua en eptersyyn, huruledes the Machabeer för gudz lagh skul mykin dråpeligh ting lidho, och bliffuo ther vthinnan stadughe, thenna saken giffuer Augustinus fore vthi then boken som han scriffuar emoot thet andra sändebreffuit Gaudencij, och j then boken de Ciuitate dei segher han

ath thenne boken Machabeorum skal med fornufft läsin och hördt wara, thet är, medh stoor beskedeligheet och rettan doom, och drager ther til S. Påuals oord, Bepröffuer all ting och beholler thet gott är. j Tessa. v.

Kan man och wel swara at Judas icke haffuer thetta giordt vthaff någhot gudz bodh eller befalning vtan vthaff sitt eghit företagande och godh tyckio, at honom syntes gott wara tenckia på the dödha, och offra for them, Men huadh kommer oss hans mening widh, skole wij strax göra som han giorde, och göra ther jtt bodh och nödh vthaff? Ney icke wist, thet är scriffuit j femte boken Mosi, Man skal icke göra huar och en såsom honom tycker Deuth. xij gott wara, Vthi andeligh ting wil gudh jntit haffua wåra godha mening ee huru godh hon synes, vtan hon warder regulerat epter then helga scrifft och hans helga oordh, såsom oss clarliga beuisat warder aff Aarons söner j tridhie boken Mosi, och aff konung Saul j första boken Samuelis, Ther til war thet icke annat än en sådan helig manz gerning som Judas war, then binder jntit, för ty helga men haffua och såsom menniskior offta farit wille, och är man icke plichtugh fölia them epter, meer än ther the haffua epterfolgt gudz oord.

Siwnde scrifften vthur Matt. ther Christus segher, Tu skal Matt. v wara tinom trättebroder benäghin til wenskap snarligha medhan tu äst än nw medh honom på wäghen på thet han icke skal antwarda tich domarenom, och domaren antwardar tich tienarenom, och tu kastas så j hächtilse, Sannerliga segher iach tich, tu warder ther icke vthkommandes, til tess tu haffuer betalat then yttersta skerffuen, Här förstå the medh hechtilsen skärseeld, aff huilkom then ther inkommer han icke vthkommer jgen förra än han haffuer giordt fyllest för minsta synden, Swar, Christus meente medh them oordomen icke annat än ath han wille draga oss jfrå twädrecht, wredhe, nijt, haat och trätto vm timeligit gotz och äghodelar, och vppå thet han skulle thesta bätter giffua thet före, höldt han oss före then farligheet och welle som daghliga skee plägar medh them som til retta gånga medh huan annan, ty wij see offta

huru somblighe icke kunna eller wilia lijdha aff sin nesta för gudz skull, jtt litit hoghmodh eller någhot som them synes orett wara, vtan haffua honom strax fram for rätten och clagha på honom, och hender så stundom at then som claghar warder orett giffuit, och tappar sakena, Och epter han war så oskäligen j sin clagho emoot hans nästa, och wille gerna komma honom til skadha, skeer honom thet samma jgen, ath honom bliffuer affdömdt alt thet hans trettobroder haffuer kostat på sakena, och huar han icke haffuer betala medh peninga, warder han jnsatter j hechtilse, til tess han haffuer betalat och förnögdt honom til ytersta skerffwen epter han wille icke läta honom bliffua oclagadhen, Til at vndfly sådan farligheet och bedröffuilse lärer Christus oss at huar och en Christen menniskia skal medh sin nästa welwilieligha forlikas och foreenas, vm them något emillan kommit är, thet är meningen aff fornemda Christi oord, och at thet så är finnes clarliga något epter j samma capitelet ther så scriffuit är, J haffwen hördt ath sagdt är, ögha for ögha och tand for tand, Men iach segher idher, at j icke skolen mootstå thet oonda, vtan vm tich någhor slår widh thet ena kimbenet, så wendt honom och thet andra til, och vm någor wil gåå til retta medh tich, och tagha tich thin kiortil jfrå, lååt honom och haffua mantelen medh, och om någhor nödgar tich ena milo, så gack twå medh honom, Widh samma sinnet segher

j. Cor. vj och S. Paulus, och om thet än förståss skulle vm then pino och plågho som kommer epter thetta leffuernet (thet doch jntit är) så wåre thet icke än thå sagt vm skärsseeld, vtan vm helwitit, ty Christus talar om then som icke wil wenliga forlijkas och foreenas medh sin brodher, huilkit gudz bodh är, ther han segher, Om thin brodher haffuer något emoot tich så gack och forlijka tich medh honom, Ther fore vm han j sådana owenskap doghe,

Matt. v worde han kastat j heluitis hechtilse, och komme icke ther vth til tess han betalade then ytersta skerffuen, thet är, han kommer aldrig ther vth, epter j heluitit är jngen betalning eller forlosning, och thetta förstondit pååå thetta oordet, Donec på Latina, eller,

til tess på Swensko, är jntit sälsynt j then helga scrifft vtan finnes offta, såsom lärda men wel weta, ath thet bemerker så mykit som aldrigh j sådana rwm j scrifftenne som thetta är.

Ottonde scrifften vthur Matt. ther så scriffuit är, Huilkin som seger något emoot then helga anda thet warder honom icke forlåtit hwarken j thenna eller tilkommande werld, aff thenna oorden mena the ath j then tilkommande werlden warda och synderne forlåtna, och thet kan thå icke skee j heluite, ther fore moste thet skee j skärsseeld, Swar, Ther Christus segher at synden emoot then helga anda warder hwarken här eller ther forlåten, thet är såå mykit sagdt, hon warder aldrigh forlåten, lika som man pläghar seya, om then ther altijdh siwk är, han haffuer ingen roo, hwarken dagh eller natt, är doch icke annat sagdt, än han haffuer aldrigh roo, Såå är thet och här medh thetta talet, huilkit clart noogh är vthaff S. Marco, ther han thenna oorden bätre förclarar och segher, Then som hädher then helga anda, han haffuer ingen förlåtilse til ewig tijdh vtan warder saker til ewigh fordömilse. Matt. xij. Marci iiij

Niyende scrifften ther Christus talar vm then obarmhertiga tiänaren, hwilken hans herre öffuerantwardadhe plåghomestarenom til thes han betalat hadhe alt thet han skyllogh war. Swar, Christus wil icke annat medh thenna liknelsen vtan (såsom j thet siunde sagdt war) ath wij skole milleligha öffuersee medh wår nesta then oss emoot giordt så skal haffuer, och gudh milleliga see vthöffuer medh oss, huar wij icke wilie öffuersee medh wår nesta, så öffuerseer icke heller gudh medh oss, vtan antwardar oss bödlenom, thet är dieffwulenom j hender, til tess wij betale alt gäldet, thet är, j ewigh tijdh. Matt. xviij

Tiyende scrifften vthur then första Epistelen til the Corinther, ther Paulus sägher, Jach som en wijs bygninges man haffwer lagdt grundwalen, en annan see til huru han bygger, En annan grund kan wisseligha jngen leggia än som lagder är, hwilken som är Jesus Christus, hwar nw noghor bygger på thenna grund guld, silffuer, ädhla stenar, widh, stråå, såå warder hwars och eens werck vppen- j Cor. iij

bart, ty daghen gör clartt hwilket j eelden vppenbart warder, och hurudana hwars och eens werck är thet bepröffuar eelden, warder noghors werk bliffwandes som han ther vppå bygdt haffuer, så fåår han löön, Men warder noghors werk förbrent så lijdher han skadhan, men han sielffuer warder salugh, doch såsom genom eelden, Thenna Pauli ordh forstå the så, När en gör godha gerningar, thå ära the liknat widh guld, silffwer, ädhla stenar, men när man gör thet oondt är, doch icke alztinges oondt, så ära the samma gerninga liknadha widh höö, stråå, och the warda reengiorda j skärsseeld, och then them gioordt haffuer warder salugh ther jgenom, Swar. Paulus talar ther om prediko embetit och icke om skärssereeld. Och är medh fåå ordh så mykit sagdt, wij wilie wel alle wara bygninges men, thet är predikare, Men thå anfectingen och förfölielsen kommer, warder man wel warse på thet som opbygdt är, thet är, vppå them som man hafuer predikat före, hwad hwar och en på then ena grunden Christum medh sina läro bygdt haffuer, om thet är guld, silffuer, ädhla stenar, wedh stråå, höö etc, thet är, vm the ära rätt troogna eller icke, ty om the som före predikat är försaka Christum så ära the stråå bygning, men blijffua the beståndandes, så ära the ädla stenar, guld och silffuer like, Them som then skröpligha bygningena bygde warder doch jntit skadhandes vm hans werck, thet är the som så troodt haffua affuika, så framt han aff eeldenom, thet är, aff anfectingen och bedröffuelsen, icke öffuerwunnen warder, vtan gåår ther jgenom och bliffuer beståndig, och ther medh är här thå jntit talat vm skärsseeld som the mena.

Til thenna theras mening giffua the och före en annor skääl seyandes, Menniskionar döö icke alla eens, Somblighe skilias hädhan som icke alstinges fulkomne, rätferdighe och reene ära, the warda thå reengioorda medh skärsseeld förra än the komma til gudh, för ty jntit oreent kommer j himmelen Apoc. xxj, Thenna reningen moste antingen skee här eller j skärsseeld, Bära the och fram noghor exempel, och oppenbarelse, ther siälana skola haffua oppenbarat

sich noghen helgon, och andra menniskior, och begiära hielp vthaff them, Swar, Nw til then skääl som the och frambära seye wij, at hon platt jngen grund haffuer j scrifftene och ther före geller hon jntit, Christus är wår eenda förlosning och fultgörelse, såsom nogh til förene beuisat är j then artikelen ther om messan handlat är, ath hon är jntit offer, genom honom såsom genom wår medlare och förspråkare haffue wij en tilgång til gudh, och han gör oss thå salugha aff hans nådhe och barmhertigheet, och icke för wåra fultgörelse eller gerningar skul, Elles wåre nådh icke nådh, hwad wåre thet för en nådh ath gudh förläte oss synderna, och sedhan plåghade oss ther före j skärsseeld, thet wore lijka som en herre gåfue enom misgerningx man til hans misgerning, och likauel nepste honom sedhan medh swerd och galgha, bort thet ath wij så ringa göre gudz stoora barmhertigheet, ath han icke skulle tilgiffua och förlåta nepsten thå han förlåter synden, ty Dauid segher, Gudz barmhärtigheet är vthöffuer alla hans gerningar. Titum ij Roma. xj

Gudh segher och genom Hieremiam, Jach wil wara miskunsam vthöffuer thera misgerninga, och iach wil aldrig meer tenkia på theras synder, Och genom Ezechielem, Om then ogudhachtige wil bättra sich, och wender jgen aff the synder som han gioordt haffuer, så skal han fåå leffua och icke döö, alle hans orätferdugheet som han brukat haffuer ther wil iach aldrig meer tenkia vppå, Ther före wil förnemda theras skääl jntit gella, är någhon smitta j menniskione then warder nogh affskrapat j troone på Christum, genom hwilka aleena wår hierta reengöras, och medh then wilieligha dödhen som en rätt Christen menniskia epter then jnwertes menniskona gerna och gladheligha lijdher, hwilkin godha wilia och redeboogit hierta gudh aleenast på seer, och haffuer ther jtt gott behagh vthinnan. Hiere. xxxj Eze. xviij Actu. xv

Ther the skiwta på oppenbarilse, ther siälanar seyas wara sedda, aff huilkit thet misbruck j messone mest kommet är, Seghe wij ath jngen är pligtigh troo them, epter gudh eskar jntit vthaff oss ath wij them troo skola, och ther vm icke jtt exempel finnes j

scrifftenne, Ther före är jntit twiffuel ath thet är icke annat än alt dieffwulens giäckerij, ther the andar och siälar vppenbaras, gråta, clagha sich eller låta förmana sich til ath seya någhon ting, hielp begiära aff menniskionar, bidhia om så monga eller så många messor etc, ty huru kunde dieffwulen beter komma wår härres Jesu Christi testamente (som är messan) och wåra troo til spott och geckerij än så?

Hwad är saken ther til? wår förwittinheet ath wij icke haffue låtit oss nöyia ått then hälga scrifft, Jcke wiliet höra wår kära scholemestare Christum lijka som han icke hadhe warit wijss och mechtig nogh til at lära oss hwadh aff nödhen war ath weta, ther före epter wij haffue förachtat hans schola, så haffwer han låtit oss komma (som wel werdt är) vthi dieffwulens schola, och som

ij Tessa. ij S. Paulus segher, Epter wij icke haffue anammat kärleken til sanningen ath wij motte warda salighe, ther före hafwer gudh sendt oss cräfftugh wilfarelse, ath wij haffue troodt lögnenne.

Och ther Gregorius j sinne book kallat Dialogo (om han annars henne giordt hafuer) scriffuar om någhro siälar som sich haffde oppenbårat och haffua begiärat hielp, Hwar wil förssäkra oss och göra oss wiss ther vppå ath then godhe mannen ther vthinnan icke haffuer warit bedraghin och forförder? epter gudh later stundom

Matt. xxiiij sina vthkoradha fara wille, såsom Christus förkunnat haffuer, at the vthkorade skulle förförda warda.

Ther före låter man sådan oppenbarelse bliffua, Gudh wil icke haffuat ath wij någhot lära skole aff the dödha, eller något fråghe aff them, han wil sielff wara wår lärare, widh hans ordh skole wij hålla oss, och hwadh thet icke vthuisar, skal en Christen icke begiära ath weta, oordhet skole wij epter fölia, ty thet är alla werldenes liws, hwar thet liwset icke lyser, hoo kan ther trygge-

Ps cxviij liga wandra? Sägher icke Christus, Then som wandrar vm daghen

Jōh. j han stötter sich icke, ty han seer thenne werldenes liws, men then

ij Pe. j som om nattena wandrar, han stötter sich ty jntit liws är j honom, Ther före then som icke wil fara will, han wandre j Christi liws,

hålle sich widh hans lärdom, han wiste wel huadh han oss bådhe om leffuandes och dödha seya skulle, och huadh han oss icke sägher thet skole wij icke begiära at weta, förhoppandes at han weet oss thet icke wara aff nödene, eller nyttigt ath weta. Joh. xj

Ath gudh icke wil haffuat ath wij fråghe aff the dödha thet haffue wij först aff femte boken Mosi, ther sägher gudh, När tu kommer vthi thet landet som thin herre gudh warder tich giffwandes, thå skal tu icke lära göra then styggelsen som thet folkit brukar, ath j bland tich warder funnen then sin son eller dotter låter gåå genom eellden, eller en spåman, eller en daghweliare, eller then som achtar på foghla roop, eller en trolkar, eller en beswärare, eller en spåman, eller teknatydhare, eller en dödhfrågare, ty then som sådant gör, widh honom stygges herren; Deuth. xviij

Och genom Esaiam segher han, Och the seya til jdher, lätt oss befråga oss medh spåmannom och trolkarla, thå skolen j swara, Skal icke jtt folk frågha vthaff sin gudh aleena, och hwarken aff leffwandes eller dödhom, vtan epter hans lagh och witnesbyrd? welia the icke så, thå skola the aldrigh få see morgon liwset. Esa. viij

Widh thetta sinnet lydher och thet Abraham segher til then rika mannen j hälwete, thå han begiäradhe at then dödhe Lazerus skulle försendt warda til hans leffuande brödher på werldena, och Abraham förnekadhe honom thet och sade, the haffwa Mosen och prophetanar, höre them, aff hwilkom oordhom clarligha fölier, ath gudh wil oss jntit få weta aff the dödha, vtan ath wij skole hålla oss widh hans ordh then helga scrifft. Luce xvj

Här medh är nw swarat til the scriffter och skääl som pläga föregiffuas til at bewisa skärsseeld medh, och ther til är bewist ath thet är oredelighit at man håller messo för the dödha, at the ther medh skola komma vthur skärsseeld, ey aleenast ther före, at messan jntit offer är och kan jngom medhdelas, vtan och ther före ath scrifften weet jntit vm någhon skärsseeld at seya, vtan segher aleena om tu rwm epter thetta liffuet, jtt theras som trona haffua, thet andra theras som icke haffua trona, the troogne haffua

himmelen, the otroogne heluetit, hwilkit Christus vppenbarliga
Marci vlt giffuer til kenna ther han sägher, Then ther troor och warder döpter,
han warder salugh, then ther icke troor, han warder fördömd, och
Joh. iij än sägher han, Gudh haffuer icke sendt sin son j werldena, at han
skal döma werdena, vtan ath werlden skal blijffua salugh genom
honom, then som troor på honom, han warder icke fördömd, men
then som icke troor han är redho fördömd, ty han troor icke vthi
eenda gudz sons nampn, Jtem, Sannerliga sannerliga sägher iach
Joh. v jdher then mijn ordh hörer och troor honom som mich vthsendt
haffuer, han haffuer ewinnerlighit lijff, och han kommer jntit j
domen, vtan gåår fråå dödhen j lijffuet, Sådant finner man noog
Luce xvj j scrifftene mongestädz eenkannerligha om then rika mannen och
then fatigha Lazaro, icke vtan tw rwm, eller twå wäghar, som är
then ena för the troogna, then andra för the otroogna, Emillan
them är jntit middel, såsom ey heller emillan dödhen och lijffuet.

Emoot wigilies och sielamessor.

VM wigilies skole wij och nw tala, Men epter skärsseeld är
nw vthslächt medh gudz oordh och then helga scrifft, så moste
och aff nödhenne all wigilies och sielamessor niderfalla och for
onyttugh hållen warda, som for then skul hålles, at man ther medh
skal hielpa sielana vth aff skärsseeldz pino, Och wore the til någon
nytto, thå wåre icke wel medh the fatiga som ingen macht haffua
låta seya wigilies och messor (ty vtan peningar plägar man intit
hålla them) Och vm elles jngen annan misbrukning eller något
som straffeligit wåre funnes här vthinnan j thetta menniskiors
fund, såå wåre doch thenna girugheten som är roten til alt oondt,
j Timo. vj allena nogh redeligh saak til at afläggia sådant krämmerij, äro
icke heller the psalma, lectzer, responsoria, som j wigilies jnsatte
äre, någhot lydhandes på the dödha, och ther til medh, siungas
the så skämbliga och vtan alla gudeligheet och åthwacht, at vm
än wigilies gott wåre aff sich sielffuo, komme doch them dödhe
ther jngen frucht vthaff, och är heller lijkare widh jtt gudz gab-
berij än någhon gudz tiänist.

Här til haffue wij forteldt til fullest then första saken huar fore thet är en stoor misbruckning at stichta prebendor epter then meningen som förberördt är, Nw wilie wij och andra saker ther til, medh fåå oordh fortälia.

Emoot alla stichtningar medh messor och sådant epter påffuans sätt, och huru ochristeligit thet är.

SÅå är och ochristeligit at stichta prebendor och holla och offra messor for leffuande och dödha j then måtto, ath man forplichtar them som prebendonar anamma til at hålla messor til något wist taal om wekon, och ther medh så offta nödhgas til anamma Christi lekamen och bloodh, Huadh är thet annat än äta vtan hunger lust och begärilse, Huru kan thet täckias gudhi och komma sielene til nytto, epter sacramentit är en spiss til them som hungroghe äre, Och Christus segher, Then som törster han komme til mich, Skeer och samma prebenders stichtilse twert emoot en broderligh kärlek, vm huilken wij doch så mångestädz j scrifftenne gudz bodh och befalning haffue, gudh haffuer budhit oss at wij komme wår fatiga broder och nästa til hielp, lära, giffua och vndsättia honom j hans trång, men nw see wij wel huru mykit gotz och peningar kommit är til prebendors stichtilse, och the fatiga haffua warit forgätne, och så haffuer gudz bodh til baka bliffwit, huru skulle nw gudhi anamligen wara thenna prebendors stichtilse, thå ther medh så grofliga handlat warder twert emoot troona och kärleken, pååh huilken tw stycke Christna menniskiors leffuerne mest hänger. Joh. vij.

Giffues och här medh mångom tilfelle til at gåå fåfängan, och bliffua vthi jtt sleemt leffuerne, Gudh haffuer allom budhit arbeta såsom scriffuit är j första boken Mosi, på huilkit bodh S. Påual och sågh, ther han sadhe, Huar någor icke wil arbeta, han skal och icke heller äta, Wil och gudh ath ingen skal leffua sich sielffuom, vtan huar skal tiena then andra genom kärleken, Huru ther vm nw en tijdh lång skeedt är medh the som fornemda prebendor Gene. iij ij Tessa. iij

besittia, the som icke til predikare embetit stichtade äro, thet är wel allom witterligit, Andre haffua hafft tungan medh beskattning, och thenne haffua preuilegier, draghit sich vndan, icke lidhit ondt och gott medh them, ey heller medh theres rikedomar hulpit theres fatigdom.

Måtte någon seya här, Tiena the doch then meneman, for ty the siwnga läsa och bidhia for the andra? Swar, Skal man for then skul giffua them vm året så många peninga? ära the doch til forenna plichtughe thet ath göra vthaff en brodherligh kärleck, eller hoo giffuer the andra christna menniskior någhot for theras böön? bedher och icke then mene man for huan annan vthi Fadher wår, huilka böön Christus så skickat haffuer ath then ene bedher for then andra, ther fore är thet ey allenast theras embete at bidhia vtan huars mandz.

Men wij wilie nw vm thenna stycker icke yttermera tala, på thet at icke tenckias skal, at thet skeer aff någhon hätsko, och icke vthaff jtt broderligit straff, och hiertelige warkunnilse, Gudh giffue huario och enne menniskio sina helga nådhe, at thenne och andre misbrukningar som j Christenheten äro motte besinnas och aflagda warda. Amen.

Ath messan bör seyas på huart landzens tungomåål, och all oordh oppenbarliga talas.

UThi the Romerska kyrkione haffuer j longan tijdh messan wordet hallen på latinisk måål, ther emoot seye wij så, Ath epter til forenna nogh forteldt och beuisat är, ath vthi the stycke som gudh sielff haffwer ordinerat och skickat, haffuer ingen menniskia macht til at thet forwenda, thet är, någhot tilsättia eller affsettia, ther fore om Romerska kyrkian hadhe så påbudhit (thet doch icke finnes) at man j all land och tungomåål skulle förkunna Christno folkena Christi testamente (thet wår eenda tröst är) på latinisk måål, thå wåre thet platt emoot Christum, hans helga apostlar,

och emoot all mennisklıgh förnufft, for ty Christi aluarliga mening haffuer warit at hans hemligheet eller euangelium skulle oppenbarligha och förståndeliga forkunnat warda, och ther fore sagde han til sina läriungar, Jntit är dolt som icke skal bliffua oppenbarat, och intit lönligit som icke skal bliffua witterligit, thet iach segher idher j mörkret, thet segher j liwsit, och thet som iach hwiskrar edher j örat, thet prediker på taken, Jtem, Gåår vth j hela werldena och prediker Euangelium for all creatwr, Epter thenna Christi yttersta befalning skal man predika Euangelium, thet är, then hughneliga tidhenden om gudz stoora godhwiliogheet til menniskiona for all creatwr, Såå är nw messan (vtan theres tilsättning) en summa aff hela Euangelio, ther fore är oskäligit ath sådan wårs herres Jesu Christi nådhafull wilie til oss, skal then menigh man på främande och obekändt måål föregiffuit warda, besynnerliga epter Paulus seger, Så offta j äten aff thetta brödhit och dricken aff thenna kalkenom skolen j forkunna herrans dödh, medh hwilkom oordom Paulus icke annat meenar än ath thå man anammar Christi lekamen och bloodh, thet är (som wij kallat) håller messo, skal man predika och seya folkena huar fore Christus haffuer vthgutit sitt blodh och lidhit dödhen på korsit, thet är, til syndernes forlåtilse, Skal man sådant forkunna, är jw clart påtagha at thet måtte skee på thet måål som huar man kunnogt är, at then mene man måå förstådh, såsom j Grekeland på Grekisk, j Tydzland på Tydzsko, j Swerighe på Swensko, Hwar annerlunda skerr bliffuer icke Christi dödh forkunnat som Paulus wil, vtan heller fordoldt, thå man thet gör på thet måål som man jntit förstå kan, Huar kan thå ther aff forbätrat eller frögdat warda, huilkit doch for then skul stichtat är, at wij ther medh skole styrchte och försäkrade warda j troone på gudz nådhe och milheet genom Jesu Christi dödh, som han sielff seger, Thetta görer til min åminnilse, S. Påual prijsar wel them som j forsamblingene tala medh tungomåål, likauel biwdher han at ther altijdh skal wara någhon medh som thet vthlegger them androm til förbätring, elles är ther

Matt. x

Marci vlt

j. Cor. xj

Lu. xxij
j Cor. xiiij.

ingen nytta medh, och giffuer han them mångahanda lijknelse fore medh pipor, harpor och sådant, ath när the icke giffua åthskilieligit liwdh j fråån sich weet man ey huadh thet är pipat eller harpat, eller huad basunarens mening war, Så weet ey heller then meene man huadh som läsis eller siwnges när thet skeer på jtt främande tungomåål ther man intit förstår vthaff, ther fore sagde och S. Paulus strax epter, Vm the alle taladhe medh tungor, och ther komme en olärd eller en leekman jn som them icke förstodhe, han skulle wel seya at the hadhe mist sinnet, Huad skulle han nw seya om han wåre j daghar, och finge höra wår fastelaghen medh wort siwngande och läsande j kyrkione på latine måål, ther then mene man ey meer aff förstår en thet wåre taterskt eller judhiskt måål, Aff hwilko allo är jw clart, ath all sång och läsning j forsamblingene böör skee på jtt bekendt och almennelighit måål, Ther så icke skeer wåre bettre thet wåre ogioordt, ty Paulus sägher ther strax epter, När tw welsignar medh andanom huru skal lekmannen seya Amen, epter han icke weet huadh tu sägher, Tu sägher wel een goodh takseyelse, men en annar warder ther medh jntit förbättrat, och moste doch all ting (som han til förenne lärdt hadhe) skee til förbättring, och sägher han yttermera at han wil heller tala fäm ordh j hans sinne, än tiyo twsendt medh hans tungo, thet är, Thet är bettre fäm ordh vthur scrifftenne medh forstond, än tiyo twsend oord oförstonden, Så epter nw all then helga scrifft och all sång är genom then helga anda stichtat oss til godho, skole wij och bruka henne oss til nytto och förbettreng, såsom och Paulus grundeligha lärer och segher, Låter gudz ordh rijkeligha boo vthi
Colo. iij. jdher j alla wijsheet, lärer och förmaner idher sielffua medh psalmer och loffsångar och andeliga wijsor vthi nådhenne och siunger herranom vthi jdhor hierta.

Här sägher han jw klarligha, ath man så skal loffua gudh j sångenom, ath wij kunne förståått och ther jgenom j gudz nådes kunskap lärda warda, huar thet icke skeer, vtan taghes jtt obekendt måål före, thå warder then mene man förfördt, ty han kan

jntit hållat ther före ath sådant läsis på hans wegna, epter han förståår thet icke, vtan kommer j then meningen ath man siwnger och läss herranom gudhi til tiäniste, såsom här til dags skeedt är, hwilkit oppenbarligha twert omuendt är, Ty thet gudh haffuer skickat oss til godho, och wij honom ther fore tacka skole, thet wilie wij nw geffua honom och begiära ther löön fore, Medh hwilko wij reete honom til wredhe, j thet wij twert omwende och til jntit göre thet han gioordt och skickat haffuer.

Här aff wil thå fölia ath messan när oss Swenska, böör på Swenst måål läsin och sungen warda, ee huru siälsyndt thet synes oss wara, haffuer vtan twiffuel wel siälsynare warit, thå hon här först begynnades läsas på latine, än thet nw kunde wara när hon begynte läsas på Swensko.

Ath döpilsen böör skee pååhuart landzens eghet tungomåål.

ATh döpilsen och böör skee påå huart landzens eghit tungomåål thet betörffuer icke mykin bewijsning, ty thet warder noogh beuisat vthaff thet här nest til forenna sagdt är, forty samma sakenar äro här til döpilsen som til messona, at sammalunda böör och skee medh thet ena som medh thet andra, Ty thet är jw nyttugt och aff nödhenne, at gudhfader och gudhmoder och andre som ther om kring ståndа ther döpilsen skeer, mågha kunna formerkia huadh ther görs, och huru alwarliga thet haffuer foretaghit wardit j fortijdhen som thet och än nw brukas medh gudz nampnz åkallan, medh dieffwulens besuärielse och affseyelse medh alt hans anhang, Men epter thet nw så lätteliga foretaghes, och vtan alt förstånd j them som ther när ståå, och gudh bidhia skulle at han wille wärdas giffua barnena troona, medh the fruchter som ther affgå, är wel merkiandes aff huadh anda thet kommit är, nemligh aff mörkrens första dieflenom, sammalunda som och medh Christi lekamen och bloodh j brödh och wijn många misbrukningar och osedher aff samma anda vpkommen äro emoot Christi jnsettilse och me-

ning, på thet at Christi trösteliga tilseyielse och hans nådhe jcke skulle oss så oppenbarliga fore giffuas som wel behöffdes, vtan ärom nw allenast kompne til vthwertis åthäffuor, medh korsilse, henders ålägning, smörielse och sådant, och achta thet intit som mesta machten ligger vppå (som är) at gudz oord wordo ther forståndeliga vthsagd.

Huar nw någhor seya wille, ath man thenna Sacramenten eller nådhatekn handlar medh latinisk oordh, thet skeer for then skul, ath huar och en fåfeng menniskia jcke skal lära oorden och sidhan göra sich ther jtt snak och spott vthaff, huilkit wel skee kunde vm thet skeedde medh thet måål som huar man kunde, Suar, Ther reddes Christus och Apostlanar intit fore, vtan läte thet på jtt almenneligit och förståndeligit måål vthgåå, och wåre doch så wel lössachtiga och fåfänga menniskior thå for handenne medh them, som nw kunna wara medh oss, Ther fore kan menniskiomen wel så synas ath thet icke skulle skee på jtt förståndeligit måål, men såsom longt är emillan himmelen och jordena, så är och longt emillan gudz sinne och menniskios sinne, Scrifften kallar gudz oord en eeld, på huilken jw meer man bläås jw meer han brinner, och jw clarare han warder, Sammalunda och gudz ordh, jw städughare och meer thet öffuat warder, jw meer frucht thet gör epter gudz eghen tilseyelse Esa. lv. Oordet som vthgår

vthaff min mund skal icke fåfengt och vtan frucht komma
til mich igen, vtan skal göra alt thet som iach
thet epter vthsendt haffuer, Ther fore behöffuer man j thenna motton jntit ansee
någhor menniskios mening, vtan
låta gudz oordh wara huar
man oppenbart.
AMEN

Quartadecima Augusti.

Een liten underuiſning om

Echteſkapet hwem thz lofligit är eller ey/ ther grundeliga bewijſat warder at preſtmen må wara j echteſkap / Och ſedhen fölier ther epter een liten formaning till biſcoper och prelater medh theres clerekrij her j Swerige.

* *
*

Olaus Petri.

Stcholm.

M D XX viij.

JAch haffwer lenge hafft j sinnet ath iach skulle lätet vthgåå noghot aff prentet om echteskapet hwem thet loflighit är eller ey, och haffuer thet doch fördröght alt här til for theras skul som swaghe haffua warit, och haffua ey kunnet besinnat then nådhe som gudh nw rikeligha beuisar oss j thet han låter sanningena (som j en long tijdh haffuer fördold warit) komma j liwset jgen, vtan haffua alt (aff ogudhachtigha menniskios tilskyndan) hållet för falsk lärdom som man föregiffuit haffwer aff gudz Euangelio, Men nw epter gudz ordh komma meer och meer j then mene mandz kunskap, Så ath man nw seer otaligha monga falla medh stoor glädhi jn til Christi hälga Euangelium, the ther medh thet första stodhe hardeligha emoot, Ther före syntes mich nw icke skola lenger dröyas här medh, vtan seya clara sanningena vth, ey achtandes ath somblige wardha thet tagandes til oondo, Jach doch jntit twiflar ath än thå noghro taghat til oondo, warda doch monge taghandes thet til godho, the ther icke böör niwta them oondt ååt som sanningena icke höra wilia, Ty wil iach nw tagha thenna saack före (ey epter mit sinne) vtan epter gudz helga ordh och mening, then ther wil taghat til oondo, han segle sin eeghen kose och stonde sielff sin eeghen fare, jach wil doch göra thet iach plichtigh är.

Och på thet ath iach kan haffua teste bettre tilfelle ath komma til mitt rätta vpsått j thenne materie, wil iach skiffta thenna litzla book j tree delar, Först wil iach (epter som gudh giffuer nådhena) medh fåå oordh så mykit här behöffues tala noghot om ächteskapet j sich sielfft, Ther nest hwem thet är loflighit eller ey, Och sedhan wil iach föregiffua noghor bewijss ath thet icke ståår j menniskios macht förbiudha noghrom ächteskapet.

Til thet första är merkiande ath Echteskap är jtt ganska ädhle ting och mykin prijss werdt, Thet är en helig regla och orden som gudh sielff skickat och ordinerat haffuer, ath menniskian skulle liffua ther vthinnan j gudz fruchtan, förmeera och föröka sich gudhi sinom skapare til prijss och äro, och wart stichtat strax menniskian skapat war, för än hon föll j syndena, och til ath noghot wijdhare tala här vthinnan, wele wij först tilsee hwadh scrifften ther om holler, Moses j sin första book, eller och (rättare at seyandes)
Gene. j then helge ande genom mosen sägher, Gudh sadhe sedhan han annor ting skapat hadhe, Läät oss göra menniskiona jtt beläte thet oss lijcht är, then herre skal wara öffuer fiskana j haffuet, och öffuer foglana vnder himmelen, och öffwer thet quicka, och öffuer heela iordena, och öffuer alla matkar som krypa påå jordenne, och gudh skapadhe menniskiona sich til jtt beläte, til gudz beläte skapadhe han honom, Man och quinno skapadhe han them, och gudh wel-
signadhe them och sadhe, Wexer och föröker idher, och vpfyller iordena, och tagher henne vnder jdher, och warer herrar öffuer fiskana j haffwet, och öffuer foghlana vnder himmelen, och öffuer
Gene. ij all diwr som krypa på jordene, Och noghot ther epter ther han talar om huru Adam skapat war, och war alleena, thå sadhe gudh Thet är icke gott ath menniskian (thet är Adam) är aleena, Läät oss göra honom ena hielp then honom lijck är, Och än noghot ther epter segher Moses, Och herren gudh lätt falla en tung sömpn på Adam, och widh han soff, toogh han jtt aff hans sidhoreff och opfylte kööt j samma stadhen, och herren gudh bygde ena quinno vthaff reffuet som han vthtaghit hadhe aff Adam, och hadhe henne fram för honom, Thå sadhe Adam, Thetta är nw benet aff minom beenom, och kööt aff mino köte, hon skall heta manna, ther före at hon är taghen vthaff mannenom, För then skul skal mannen öffuergiffua fadher och modher och blijffua widh sina hustru, och tw skola blijffua jtt kööt,

Aff alle tesse ordh haffue wij först at merkia hwilkit jtt ädela creatur menniskan skapat är, epter thet gudh skapade henne sich

til jtt beläte, och gioorde henne til en herra öffuer the andra creaturen, Så moste thet och wisseligha wara en ädhela stadge ther gudh sådana sitt ädhela creatur skickadhe til, och thet är ächteskapet, en sådana stadge then stichtat och jnsat war, medhen all ting stodhe än nw widh theras rätta lagh och skickelse, ther före kan thet ey annat wara vtan en ganska godh och heligh stadge, och sägher gudh sielff then stadggan wara godh, j thet han sägher icke wara mannanom gott wara aleena, och skapadhe for then skul qwinnona honom til hielp, och wille ath the skulle wara til hopa j ächteskapet, Haller nw gudh thet för gott så moste wij och hålla thet for gott såsom gudz ädhela creatur och skickelse.

Så see wij och aff the ord hförteldt äre, ath gudh skapadhe mankönet såå ath thet skulle wara man och qwinna, Ey man aleena, ty honom war ey gott wara vtan hielp, ther före wart och qwinnan gioord honom til hielp then ther honom är lijck, och wart hon icke gioordt af noghot ting som mannenom främmanda war, vtan aff hans sidoreff, på thet at hon skulle jw wara jtt kööt och jtt bloodh medh honom, som Adam och sadhe, at the skulle bliffua tw j jtt kööt, så at aff gudz skapelse är mannen och qwinnan så samman föghat, at them kan jngen menniskia skilia ååt, och är thet aff gudz skapelse här kommet at man och qwinna haffua lost och wilia bliffua til samman, ty qwinnan är manssens beläte, såsom mannan är gudz beläte, Ther före haffwer och mannen lost til qwinnona, som til then hans eeghet kööt och been är, och honom är skapat til hielp, och qwinnan haffuer lost och wilia til mannen, såsom til then hon haffuer vrsprung aff, til hwess beläte och hielp hon och skapat är, Så at then benägenheet, lost, wilie och kärleck ther man och qwinna haffua sich emellan, är gudz skapelse och jnplantadhe natur, Ty när gudh hadhe skapat them, welsignade han them och sadhe, Wexer til och föröker jdher, och vpfyller jordena, Thenna welsignelsen är jw så krafftigh j mannenom och qwinnone som sielffua skapelsen, Så ath så omöghelighit som thet är, ath en man icke skulle wara man, och een qwinna icke skulle wara qwinna, så omögelighit är

them och at the icke skulle haffua lost och wilia til at föröka sich, medh mindre gudh gör ther ena besynnerliga förwandling vthi, För ty sådana lost och wilie är gudz ädhela creatur, them jnplantat jw så krafftеligha som the naturligha ledhamoot som ther til höra, än thå at samme gudhz jnplantadhe naturlige lost och wilie, offta wendes til misbruck, såsom och menniskiones naturligha ledhamoot brukas til kötzsens losta, äre doch likauel ledhamoten och then jnplantadhe benäghenheet lost och wilie, gudz godha och ädhela creatur, och then welsignelse ther gudh sadhe, Wexer til och föröker jdher, kan jngen menniskia, ja jntit creatur fortagha, vtan gudh aleena, och huar än så hende at noghor brist wåre medh the naturligha ledhamoten som ther til höra, eller och elles noghot annat hinder på komme, ath samma welsignelse ey fultgöras kunde medh gerningana, bliffuer doch likauel lost och wilie j hiertat, ther menniskian haffuer en naturlig jnbrunst ther til j hiertat, Thet brinnandet eller jnbrunsten förtagha är j gudz macht aleena, som wij wele höra här epter j then andra delen.

Aff thet wij nw hördt haffue, kanman jw clarligha merkia at wara j ächteskap är jtt ssäkert liffuerne ther en må tryggeliga liffua vthi, epter thet man haffuer här gudz clare och rene ordh för sich at han, är j en godh stadga som gudhi är behagelighen, then han och sielff skickat och ordinerat haffuer, så ath then ther vthi är, må gladheligha vndergå alt thet omack och arbete som ächteskapet wil epterfölia, epter thet han weet at sådana är gudhi behagelighit, then sådana stadga skickat haffuer, som sådant omaack och arbete epterfölier.

Så är ächtheskapet och en christelighen stadge, ther en christelighen kärleck driffuen och öffuat warder, För ty mannen hafuer arbete och omak för sinne hustrues och barns betsta och wälferd, och offta när så tijdhen och lägligheeten tilkräffuer ath fiender for handene äre eller och hwadh annat henda kan, moste han giffua sich j dödhen för theras skul, at the skula sittia j fridh, och roligheet och haffua theras welfoordan, och när han så gör, gör han gudhi ena behageligha tiänist, såå at när han tiänar sinne hustrw och

barn, tiänar han gudhi j thet han gör thet som gudh honom budhit och befalat haffuer, och hwar såå hende som offta skeer at han, j thet han wille sådana befalning fultgöra, läte ther lijffuet offuer, Salig wåre thå han, at han j gudz lydhno låte lijffuet til.

Sammeledhes är och medh qwinnone ther arbete och omack haffuer for sin manss och barns betzsta skull, ther henne och så som mannenom pålagdt är, besynnerligha j then swåra plicht gudh henne pålagdt haffuer, at hon skal wara vnder sin manss wold, och j jember och wedhermödho födha sin barn, Wara j sådana stadhga ther hon then wedhermödho och omack haffua moste, är henne jtt trygdt och ssäkert liffuerne, ther hon må gladheligha liffua vthinnan, epter thet hon haffuer ther gudz ordh för sich, then henne sådana plicht och omack pålagdt haffwer, ty är thet honom och behagelighet at hon thet toleligha lijdher, och hwar än så skeedde (som offta hender) ath hon j barnsfenge läte liffuet til, gioorde hon thet doch j gudz lydhno, then gudhi wåre en behagelighen tiänist henne til saligheet.

Ther medh är nw echteskapet en heligh stadhge, then gudh sielff stichtat haffuer, ther han och haffuer skickat menniskiona til j hennes meenlösheet, för än hon kom vnder syndene, j huilkin stadhga menniskian tryggeliga liffua måå, och gladeligha lijdha thet omak och wedermödho som ther vthi är bådhe medh mannen och qwinnonne, epter thet hon weet så wara gudz wilia, Och är teslikes j samma stadhga en stedigh tilfelle til ath öffua och bruka sich j en Christelighen kärlek som nw til förenne sagdt är, Och dragher altijdh mannen ther til at han skal epter gudz befalning äta sitt brödh j sin ännes swett, och quinnona ther til at hon skal j sorg och wedermödho födha sin barn, Och här medh är nw noogh sagdt aff echteskapet, så mykit som thenne materie tilkräffuer, en annan tijdh aff jtt annat tilfelle, kan här meera omtalat warda.

Then andre deelen.

TJl then andra deelen, skal man först weta, ath såå som gudz skapilse ther han menniskiona skapat haffuer, är så almennelighen

at hon går öffuer hela mankönet så at alle men äre men, och alla quinnor ära quinnor, Så är och then welsignelse ther gudh sadhe, Wexer til och foröker idher, almennelighen, och går öffuer hela mankönet, Thet man aff samma text clarliga merkia kan ther så lydher, at när gudh hadhe skapat man och quinno welsignade han them och sadhe, Wexer til och foröker jdher, och samma welsignelse reppadhe han vp offuer Noha och hans söner när syndaflodhen öffuerstånden war, Ther man nw clarliga seer at han läter samma welsignelse gåå öffuer hela mankönet, och tagher ther ingen vndan, vtan segher slätt hän til them alla, Wexer til eller warer fruchtsammelige och foröker jdher, Han segher icke, Wexer til en part aff edher och en part icke, Vtan öffuer alt segher han, Wexer til och foröker edher, Såå, at han så haffuer bådhe skapilse och welsignelse låtit gå öffuer alt, ath ther en fulkommeligh man och een fulkommeligh quinna är, ther är och welsignelsen medh, medh mindre gudh sielff fortager samma welsignelse sina krafft.

Gene. ix

Nu epter thet gudh haffuer giffuit vth ena så almenneligha welsignelse, kan man wel affmerkia ath thet är hans wilie ath echteskapet skal och wara en almenneligen stadhge allom frij ther samma welsignelse skal haffua sin gång vthi, Hwar han nw icke hadhe welet at echteskapet skulle wara allom fritt, hadhe han icke låtit gåå så almenneligh welsignelse öffuer hela mankönet, besynnerliga epter thet han haffuer så strengeligha förbudhit hoor, bolerij, lönskaleghe och annan oreenligheet, Men nw epter thet han sådana forbudhit haffuer, och doch likawel, låter welsignelsen bliffua almenneligha, kan man jw clarliga merkia at echteskapet skal wara allom frijt ther welsignelsen skal haffua sin gång vthinnan.

Och än thå thenna welsignelse är almennelighen och gåår öffwer hela mankönet som nw sagdt är, Haffuer doch likauel Christus taghit någhra här vndan som samma welsignelse icke vnderliggia, The förste äre the ther snöpte äre, som så födde äre aff theres moders lijff, thet äre the ther man plägar kalla frigidos eller impotentes, them haffuer gudh sielff vndantaghit och så ska-

Matt. xix.

pat them at the äre oskickelige ther til aff en kald natwr, och them lydher thenna welsignelse ey mera til, än synen lydher honom til ther blind födder är, The andro äro the som snöpte äro aff menniskiom, som mykit plägadhe skee j hedendomen, Tesse tie- na icke til echteskap, än thå wel henda kan at the haffwa lost och begiäre noogh ther til j hiertat thet the doch medh gerningana ey bekomma kunna, The tridhie äro the som sich sielffue snöpt haffua för gudz rike skul, thet äre the ther elles mechtighe noogh äre til echteskap, men gudh haffuer giffuit them then gåffuo at the kunna halla sich j kyskheet, hwilkit the och göra för gudz rike skul at the skola teste frijyare wara til ath omgåå medh gudz oordh, Tesse äre the som taghas vndan then welsignelse som gudh haffuer låtit gåå öffuer hela mankönet, Alle andre som ey äro så snöpte och ey haffua then gåffuo aff gudhi ath the kunna halla sich j kyskheet, them är echteskapet lofligit, hwad the meera äre prester, munkar, nwnnor eller hoo the äre,

Ther fore sadhe och Christus ath the wåre ey alle som thet oordh om kyskheet begripa och ther epter leffua kunde, ty gaff han thet och frijt och sadhe, at then thet tagha kunde, han skulle taghat, thet är, Then ther kunde leffua j kyskheet och hadhe then gåffuo aff gudhi, han måtte thet göra, men then thet icke göra kunde, han motte giffua sich j echteskap, medh hwilkin oord Christus läät echteskapet allom frijt, thet huar och en bekenna moste, Och såsom Christus sadhe at alle kunde icke tagha thet oordet om kyskheet, utan the som thet worde giffuit, Såå seger och S. Paulus, ath hwar och en haffuer sina gåffuo somblige så, och somblige så, giffuandes jw clarliga til kenna ath echteskapet är allom them frijt som then gåffuo icke haffua ath the kunna leffua j kyskheet, och ther fore segher han och någhot ther epter, at then man och then jomfru som sich giffua j echteskap the synda icke ther medh, Hwar thet nw icke är synd giffua sich j echteskap, så moste thet jw wara frijt och lofligit, elles wåre synd giffua sich ther til, thet doch S. Paulus här nekar, Teslikes sadhe och Paulus at then

Jbidem

j Cor. vij

j Timo. iij

skulle taghas til biscop som wåre ene hustrues man, och the skulle taghas til diaconer som wåre ene hustrues men, Thet han jw icke sagdt hadhe, medh mindre echteskapet hadhe warit them lofligit och frijt.

Här aff är jw clarligha noogh forståndandes, at epter gudz oordh och skickelse, är echteskapet allom lofligit och ingom forbudhit, och är thet en så ärlighen stadhge, at han ey wärd är, at han noghrom skulle förbudhin warda ther så monga heliga patriarcher och propheter j thet gambla testamentit, och S. Petrus och Paulus medh the andra apostlanar, ther til så otaliga monga helige martires, biscopar och prester, j thet nyia testamentet vthi leffuat haffua, the ther jngelunda förachtas skola ther aff at the haffua warit j echteskap, vtan äre räknandes j bland them som reenleffnat hallet haffua, j jtt obesmittat echteskap,

Jgnatius in epla ad Philadelphienses.

Offuer thetta alt som nw sagdt är, är och merkiandes at echteskapet icke är aleenest allom loflighit och frijt, vtan thet är och gudz bodh ath alle som icke haffua then gåffuo ath the kunna leffua j kyskheet, at the skola giffua sich j echteskap, for ty såå segher S. Paulus, Til at vndfly skörleffnat haffue hwar och en sina hustrw, och hwar och een hustru haffue sin man, Här tagher han jngen vndan, vtan sägher rundeligha vth at hwar och en man, thet ware munck prest eller hoo thet kan wara, then ther icke haffuer gåffuo til kyskheet, vtan är befruchtandes at han skal falla j hoor, bolerij, lönskaleye eller annor oreenligheet, honom är aff gudhi genom Pauli mwn budhit, at han skal haffwa sina eeghna hustru, Sammeledes är och medh hwar och en qwinno, thet ware nunna eller hoo thet wara kan, som icke är begåffuat medh kyskheet, henne biwdher gudh at hon skal haffwa sin eeghen man, Heller hoo wil seya här noghot emoot? äre tesse S. Pauli ordh icke claar nogh, ther han segher, Til ath vndfly skörleffnat haffue hwar och en sina hustru? han tagher her hwarken munck eller prest vndan, vtan sägher hwar och en man, munkar och prester äre och så wel men som andre, och äre ey alle begåffuadhe

j Cor. vij

medh kyskheet, som man seer för öghonen, ther före drabba tesse ordh så wel på them som på andra men, Teslikes och closter jomfrwr eller nunnor, äre jw så wel qwinnor som andra, och haffua ey alla gåffuo aff gudhi til kyskeet, ty drabba och S. Pauli ordh så wel på them som på andra qwinnor, Så segher och Paulus noghot epter förberörda ordh, ath them som ogiffte äre wåre wel gott ath the så bliffue, som han sielff war, men (segher han) kunna the icke hålla reenleffnat, så gefue sich vthi echteskap, ty at thet är bettre giffua sich j echteskap än brinna, Tesse ordh äre claar och förstondelighen nogh, ther han openbarligha segher, at the som ogiffte äre, och icke kunna hålla sich j reenleffnat, skola giffua sich j echteskap, Her tagher han ey heller noghon vndan, vtan rundeligha vthtrycker at the som brinna j naturligh lusta, the skolo giffwa sich j echteskap, Nw moste hwar och en thet och bekenna, at the prester munkar och nunnor som icke begåffuade äre med kyskheet jw brinna och engslas j naturligh begier och lusta, The äre jw kööt och blodh och jnga englar heller än andra menniskior, och om them som sådana äre, segher Paulus at the skola giffua sich j echteskap, ty thet är (sägher han) better giffua sich j echteskap en brinna.

Af thetta alt kan man jw clarliga merkia, ath echteskapet ey aleenast är allom loflighit och frijt, vtan och allom ee hoo the äre som kyskheet ey halla kunne, högligha budhit aff gudhi genom apostolen ath the skola giffua sich ther til så framt the icke wilia falla j hoor, bolerij, lönskaleye eller annor orenligheet, ther them wille epterfölia ewinnerlighit fördömelse, Ty är och bescriffwit j then Epistelen til the Hebreer, Echteskapet är ärlighit j bland alla, och en obesmittat sänga kammar, Men bolare och hoorkarla warder gudh fördömandes, Her seer man at echteskapet är ärlighit j bland alla ee hoo the äre, och taghes jngen vndan, men bolare och hoorkarla warder gudh fördömandes ee hoo the äre, och ther taghes ey heller noghor vndan, ware prest, munck nunna eller hoo som helst the

Hebre. xiij

wara kunne, ther bolerij och hoor bedriffua, the warda fördömde, Och såsom fördömelsen gåår almenneligha offuer alla bolare och hoorkarla, så är och echteskapet allom ärlighit och loflighit, ja och budhit ther til, genom hwilkit man måå vndfly bolerij och hoordom medh then fördömelse som ther epterfölier, Och här medh är nw rikeligha noogh beuisat, ath echteskapet epter gudz bodh och lagh är jngom förbudhit, vtan allom loflighit och ärlighit ee hoo the wara kunna, Och thetta är nw beslutningen til then andra deelen.

Then tridhie deelen.

TJl then tridhie delen skal man först merkia, at epter thet echteskapet är en ganska heligh och godh stadge som j then första delen bewijsat är, och är allom loflighen och jngom förbudhin aff gudhi som noogh forclarat är aff then andra delen, wil fölia ther aff at thet jngom böör förbiwdhas epter thet är erlighit och gott, och ath thet jngom måå warda förbudhit epter gudh haffuer sielff giffwit loff ther til och latit thet allom frijtt, för ty gudz förloff är större och krafftighare än alla menniskiors, ja alle creatures förbodh, för ty thet är jtt dråpelighit alffwar medh thet gudh talar och gör, thet han gör frijt, gör han aff en alffuarlig wilia och mening frijt, och wil thet skal så bliffua, han skemtar jntit medh oss som wij nw widhare förclara wilie.

Medhen så är ath gudz ordh lata echteskapet allom frijt, och ey thet aleena, vtan och påbiwdha at hwar och en som icke kan holla kyskheet skal giffua sich ther til, måå jw jngen göra ther någhot forbodh vthinnan, medh mindre han gör twert emoot gudz
deu. iiij et xij bodh, ty gudh haffuer så strengeligha påbudhit ath wij skole blijffua
Prouer. xix widh hans ordh, och hwarken leggia ther noghot til eller tagha ther noghot j fråå, Then ther nw förbiwdher thet som gudz ordh icke
Gala. j förbiwdha, han legger til hans ordh, och gör j samma stycke emoot hans befalning, och thet är olofligit, Ther före segher och S. Paulus medh thenna ordh, Om än så wåre ath wij eller engelen aff himme-

len annerlunda predikade för idher, än wij idher predicat haffuom, thet wore förbannat etc, Så haffue wij jw nogh hördt til förenne ath Paulus predikade ath echteskapet skulle wara allom frijt, och her sägher han jw oppenbarligha ath annat predika än thet han predikade, thet skulle wara jtt förbannat ting, Ther före moste och thet forbodh som påuar och biscopar giordt haffua, ath prester och closterfolk icke skola wara j echteskap wara jtt förbannat ting, och jtt förmalediet förbodh som Paulus her clarligha segher,

Yttermera äre hans oordh och annerstädhes så lydhandes, Anden segher clarligha, ath j yttersta tijdhen skola noghra trädha jfråå troone, och halla sich widh bedrägheligha andar och diäffwuls lärdom, genom them som medh skrymterij tala lögn och haffua brendt tekn j theras samuet och förbiwdha echteskapet etc, Här seer man jw at thet förbodh som j echteskapet skeedt är, ther är skeedt j skrymterij aff diewulsk lärdom, så at diäffwulen är ther en mestare til, Hwar thet nw är aff dieffwulen som S. Paulus här sägher, så är thet jw wisseligha emoot gudh som wij och til förenne hört haffue, Men är thet emoot gudh, thå är thet och wisseligha så oloflighit, ath jngen må thet förbiwdha then Christen menniskia wara wil, Och see wij här clarligha ath S. Paulus haffuer medh thesse ordh spååt och propheterat om thet förbodh som påuen här gioordt haffuer, Men hwar någhor wille seya ath thenna prophetia lydher på the Tacianer och noghro andra kettare som echteskapet plat förkastadhe, Ther swaras så til, Paulus talar här icke om them som echteskapet platt förkasta, vtan om them som thet förbiwdha medh skrymterij, seyandes them wara mykit helighare som äre echteskapet förutan, än them som liffua ther vthinnan, och är ey blindt vppå tagha hoo the ära som thet göra och giordt haffua, och såsom diäffwulen war mestaren til thetta forbodh, så är thet och oond frucht epterfolgdt. Timo. iij

Så skal man och teslikes merkia, at samma forbodh är och emoot menniskiones natwr, For ty så skapadhe gudh menniskiona, at hon skulle wara man och qwinna, som til förenne sagdt är, ther

Gene. j han och welsignade them och sade, Wexer til och föröker jdher, och opfyller iordena, Här höre wij thet at man och quinna höra (epter gudz skapelse och jnplantade natwr) til hopa, och äre ther
Matt. xix til skickade at the skola til hopa wara, Thet gudh hafuer til hopa föghat kan jngen menniskia skilla ååt, som Christus segher, Ther han reppar thet vp j thet nyia testamentit, som j thet gambla skickat war, och segher at mannen skal öffergiffua fadher och modher och bliffua widh sina hustru, giffuandes til kenna ath then regla lydher så wel thet nyia testamentit til som til thet gambla, Epter thet gudh haffuer nw thetta samman föghat, böör jw jngen wara så öffuerdådigh ath han skal thet ryggia, För ty thet är en natwrligh jnplantat natwr aff gudhi ath man och qwinna skola wara til samman, När som nw en förbiudher enom manne eller enne qwinno echteskapet, Hwad gör han annat än at han sägher til honom, Jach forbiwdher tich ath tw skall haffua noghon lost, wilia eller benägenheet til qwinnona, ther hans eghen natwr aff gudhi skapat och j honom jnplantat, är doch twert emoot? och biwdhes så vppå, ath then ther gudh haffuer skapat til en man, skal trädha jfråå sin natwr och icke wara man, och teslikes at hon som til en qwinno skapat är, icke skal wara en qwinna, och ther före är jw sådana förbodh twärt emoot naturen, och böör jngalunde bliffua beståndandes.

Vthaff alt thetta nw sagdt är, är oppenbart at thet förbodh om presta och closterfolks giftermåål är emoot gudh, hans helga ordh, och emoot naturen, Så är thet och emoot monga aff the gambla
Dist. xxviij Si quis do lärare och theras Concilier, Först är thet emoot the gambla stadgar som kallas Canones apostolorum, hwilka så jnnehalla, Förbannat ware then som lärer at man skal för presterskapet skul forachta sina hustrw, Sammalunda war och beslutat j thet Concilio Gangrensi c iiij. Såå är thet och emoot thet merkeligha Concilium som stodh
Dist. xv Sicut. Anno domini cccxxiiij j Nicea, hwilkit S. Gregorius och påuans lagh håller lika medh Euangelium, och thet stoodh en long tijdh epter apostlanar, Ther toghe the godha fädher (som ther forsambladhe wore) sich fore

och wille haffua gioordt ther en stadga vppå, ath biscopar, prester, diaconer och subdiaconer icke skulle bliffua j ächteskap, Thå stodh ther vpp en gammal biscop benemd Paffnucius, och sade at thet war jntit gott rådh, för ty thet wille wara tilfälle til bolerij eller lönskaläye och sade ytermera thet wara reenleffuat haffua sina eghna hustrw, Och droogh så medh godh skääl hela Concilium til sitt sinne, så at the sedan läte bliffua thet j hwar och eens wilkor, ath then motte wara j echteskap som så syntes, och then thet wille haffua fordragh motte thet göra.

Tripart. Hist. li. ij c. xiiij Dist. xxxj Nicena.

Teslikes är och samma förbodh emoot jtt merkelighit Concilium som hallet wart j Constantinopolen meer än j tryhundrade åår epter förscriffna Concilium som stodh j Nicea, Thetta Concilium kallas sexta sinodus, ther the godha fädher som ther wore församblade, seya sich wilia epterfölia the gambla apostlanes och the helga fädhers stadhgar, och wilia at diaconers och presters echteskap skal bliffua fast och städight, och giffua före ath om noghre som giffte äre finnas skickeligha til subdiacones diaconers och presta embete, the må wel taghas ther til, och seya the froma fädher än yttermera, ath hwilkin som tagher sich före och wil förmena them wara medh theras hustrwer, han skall sätias aff sitt embete, Och j samma Concilio worde stadhfeste the stadgar som kallas Canones apostolorum, och teslikes thet som j Concilio Niceno och Gangrensi stadhgat och beleeffwat war som är (j bland thet annat ther beleeffwat war) ath then skulle wara förbannat som sägher ath prester icke skulle må wara j ächteskap, och at thet skulle ståå j hwar och eens wilkor wara j ächteskap eller ey, som til förenne sagdt är.

Anno dominj dclxxiiij

Dist. xxxj Quoniam

Dist. xvj. Quoniam.

Thet är wel sant at j jtt gammalt Concilium som kallas Neocesariense ther församblade wåre xvij fedher, wart påbudhit at then prest som toghe sich hustru han skulle settias aff sitt embete, Men j Concilio Niceno ther forsamblade wåre cccxviij fedher, wart thet giffuit j huars och ens wilkor som sagdt är, och thet wart nw in Sexta synodo stadhfäst longt ther epter, Och hwar någhor wille

Anno domini cccxiiij

säya, som Gratianus och segher at Sexta synodus j thetta stycke lydher vppå the' Grekerska och the andra kyrkior j österlanden, Ther swarar iach så til, Thetta Concilium är jtt almenneligit Concilium ther the aff then Romerska kyrkione haffwa medh warit och sådana beleeffuat, som Beda scriffuar, och wardt sidhan samtycht och stadhfest aff Adriano påffua j alla sina stadhgar, Ey haller heller Canon eller stadhgen så inne, ath the prester j österlanden allena skole måå wara j ächteskap, och icke the j Romerska kyrkione, vtan han haller slätt hän om alla prester, och samma stadhge medh the andra wart af påffuan anammat, Ther fore är clart noogh på tagha at samme stadhge om presternes echteskap är förståndande om alla prester ää vnder hwars lydhno the äro.

L.. de temporibus

Här seer man nw aff thet sagdt är, at thet forbodh om presta echteskap, är ey allena emoot gudz bodh, vtan och jemwel emoot tesse dråpelige och högberömde concilier, the ther jw såå myndighe äre som bådhe påffuar och the andra Concilier som thet forbodh giordt haffua, och stå jw så mykit til troendes och hallandes widh macht som the andra, ja och än mykit meer epter thet the haffua gudz oord medh sich, och the andra haffua gudz oordh emoot sich, Ey är heller någhot Concilium som presternes echteskap haffuer forbudhit så högdt achtandes som tesse, besynnerligha som Nicenum Concilium, som påffuans lagh clarligha jnnehålla, ther thet reknas lika emoot Euangelium, som icke skeer medh the andra.

Dist. xv Sicut

Och epter thet wij nw såå haffue begrundat wort vpsåt ath echteskapet icke måå någhrom forbudhit warda, Såå wilie wij och teslikes besee hwadh grund the haffua vppå ståå som thet forbiudha, Först bära the fore, at epter thet subdiaconer, diaconer och prester skole tiena til altaret och trachtera sacramentet Christi lekamen och blodh, ther före är tilbörligit at the äre reenliffuade, Thet tienar ey (seya många) at presten skal haffua hustruna j fampnen om nattena och om morgonen messa och trachtera Christi lekamen och bloodh, Ther swarar jach til, Christus som prester-

skapet stichtade, han toogh giffta men ther til, och S. Paulus befalte, at then skulle taghas til biscop eller prest, som war ene hustrues man, Timo. iij som och j mong hundradhe åår epter Christi vpfärd til himbla skeedde j Christenhetenne ther biscopar och prester wåre j echteskap, War thet nw tilbörligit for them at trachtera sacramentet, Hwij skulle echteskapet wara nw så forachtat, at then ther vthi leffuer ey skal wara beqwemmeligh ther til? Ey är heller thet diaconers retta embete ath the skola tiena til altaret, som nw j en long tijdh warit haffuer, vtan thet är theres embete ath the skola tiena the fatiga, och til sådana tienist gör echteskapet them icke oskickeligha, elles hade S. Paulus icke sagdt at the skulle taghas til diaconer som enne hustrues men wore, Men ther många seya thet ey tilbörlighit wara, ath presten haffuer hustruna j fampnen om nattena och messar om morgonen etc, Swarar iach så til, Mon thet thå wara tilbörligit ath han haffuer sitt boleskap widh sidhone om nattena, som (gudh bätret) nw alt for mykit skeer, och messar än thå om morgonen? Hwar presten är en redeligh man, thå weet han wel huru han skal skicka sich medh sin hustru, Men huar han är oredeligen, brukar han wel thet medh sitt boleskap, som enom förbiudhes bedriffua medh sin echta hustru, och hielper så jntit förbodh, Christus som presta embetet stichtade hadhe intit then omsorg, Han gaff wel til kenna at liffua ärliga j echteskap är reenliffnat noogh, Och än thå then naturliga echteskapsens brukning ey aldeles kan wara vtan synd, seer doch likauel gudh ther öffuer medh, epter thet skeer j then stadhga som han sielff skickat haffuer, ther han och wil at allena sådana brukning wara skal, Såå wore och presterne först j Christenhetene giffte, epter (som nw sagdt är) sådana toghes ther til, huilke (monge aff them) vtan twiffuel läte jw theres echta hustrur skee thet the them j echteskapet plichtige wore, och komme doch likauel til samman medh then Christeliga forsamblingenne huar dagh och förkunnadhe gudz oord, och trachterade sacramentet vthskifftandes Christi lekamen och bloodh j bland folkit, och worde doch intit för then skul reknade oskickelige at the

vnderstundom läte theres hustrur wederfaras echteskapsens plichtige tienist, War nu sådana lofligit påå then tijdh, hwij skulle thet och icke nw wara lofligit? Så äre och än j dagh the prester j Greken och annor österland ther Christenheten är än widh macht, j echteskap, och halla påffuans laghböcker thet inne, at them är thet lofligit, Nw trachtera jw så wel the Christi lekamen och bloodh, som the prester ther lydt haffua vnder then Romerska kyrkione, Medhan thet är then ena lofligit, Hwij skulle thet och icke kunna skee medh then andra, Ther fore seer man jw clarliga at thenne förste theres grund icke kan bliffua ståndandes,

Så bära the och före at påffuèn och monga helga läre fedher haffua så påbudhit scriffuit och lärdt at prester skola wara vtan echteskap, them moste man jw wara lydigh, Ther swarar iach och så til, Gudz oord halla thet jnne som nw til forenne sagdt är, ath echteskapet skal wara allom fritt, ther moste màn mera retta sich
Actu. iiij epter, wij skole wara gudhi mera lydighe än noghen menniskio, och ther the seya at monge helge lärofeder haffua påbudhit ath prester skole icke wara j echteskap, Setter iach them thet ther emoot, at monga helga lärefädher haffua och lärdt och påbudhit ath ächteskapet skal wara prestomen frijt som skedde j förberörda Concilier, ther såå monga merkeligha biscopar försambladhe wore, the jw så mykit ståå til troendes som the andre, Thet är wel sant at monge merkelighe lärare haffua rådt ther til ath presterna skulle wara vtan echteskap, på thet at the skulle wara teste frijare til at predika gudz ordh, thet och jtt ganska gott rådt är, när presterna haffua nådhena ther til, Men ther the haffua trädt ther diwpare vthi och gioordt ther förbodh vthinnan, haffua the gioordt offwer theras befalning, Ther the j Greken och anner osterland aldrig wille vndergå, vtan theras biscoper och prester haffuer altijdh warit loflighit wara j echteskap Men hwar noghor wille seya at thet är fast annat medh them j österlanden och them ther äre vnder then romerska kyrkione, For ty the ther haffua lydt vnder then Romerska biscopen haffwa sielffue samtycht at the wille wara vtan echteskap, ther före äre the

och ther plichtoge til, Ther swarar iach til, Huru thet haffuer warit samtycht j then Romerska kyrkien giffua historierne noogh til kenna, och är noog förstondandes aff påuans eegna laghböker, at thet gick ganska tröögheliga til medh thet förbodhet, så ath thet stoodh j mong hundradhe åår j fråå thet först begynte påbiwdhas och til tess thet wardt hållet offuer alt, thet man clarligha ther aff merkia kan, at ther giordes så offta förbodh vppå aff påuarna hwar epter annan, Hwar thet nw hade aff allom wordet samtycht, hade thet (vtan twiffuel) strax af allom wordet hallet så ath ey skulle giordz behooff ath göra ther så mång förbodh vppå, Ganska hardt gick thet vppå, för än thet kom ther til ath thet wardt offuer alt hållet, Så at och Clemens then femte j thet Concilio som stodh någhot meer än tw hundradhe åår sedhan j Vienna nödhgades til at fornyia samma förbodh, Och ther aff kan man clarligha merkia ath thet är ey mykit longo sedhan thet förbodhet wart almenneligha hallet, hwilkit man och teslikes bemerkia kan aff then Epistel och statut som Guilhelmus episcopus Sabinensis påuans legat hijt til Swerige och Norge läät vthgåå för ccxcij åår sedhan, som iach troor j Birger Jerls tijdh, then och j samma Epestel benemd warder, Ther beclaghar samme Guilhelmus at här j Swerige gick oskickeligha til, besynnerligha j thet at presterna somblige gåffue sich oppenbarligha j echteskap, och somblige hade oppenbarligha boleskap, ther han thå giorde förbodh vthinnan, och war (til äwentyr) för then skul hijt kommen, Mädhan nw så war ath presterna dristadhe sich thå til at giffwa sich j oppenbarlighit echteskap här j Swerige som Guilhelmus beclaghar, ståår noog til troendes at the funnes wel fleerestedes som och så giorde, och för then skul gioorde och Clemens påwe widh xxiiij åår ther epter forbodh ther på j Concilio Viennensi.

Anno domini Mcccxij

Anno domini Mccxl.

Tit. de consangui. et affl.

Thetta är sagdt j then acht at man weta skal, at thet förbodh som påwer och biscopar haffua gioordt ther vppå at prester icke skole wara j echteskap, haffwer icke aff hwar man wordet samtycht vtan är medh wold emoot all skääl och redeligheet vpkommet,

cc. åår och ath thet näppligha skal wara cc åår sidhan thet wardt hollet offuer alt j then Romerska kyrkione, Men hwad buller j Christenhetene warit haffuer för samma ärende skul vnder Gregorio then siunde, och vnder monga andra påuar, giffua historierne wel til kenna och wille nw wara förlongdt at förclara, Ey wil eller thet hielpa som somblige bära före, at än thå thetta förbodh ey wart samtycht aff thet menigha clerekrij, thet ey heller behöfdes, wardt thet doch samtycht aff biscopanar och the öffuersta prelaterne, For ty Påuar, biscoper och prelater hade jngen macht til at göra sådana förbodh, epter thet the icke kunna giffwa nådh til kyskheet medh samma bodh, Ey hadhe them heller bordt göra sådana förbodh vtan thet menigha clerekrijtz samtyckio, for ty thet galt them och medh til, och hwar thet menighe clerekrij som thå war hade thet än samtycht, som doch icke skedde, hade the doch likauel icke macht at göra förbodh öffuer them som epterkommande wore, och ther före haffua påuar, biscoper och prelater som til sådana förbodh rådh och dådh giffuit haffwa, beuisat sich emoot thet menegha clerekrij som tyranner och siäla mördare, thet the aldrig förswara kunna hwarken för gudh eller menniskior, ther the tilfälle giffuit haffua til såå otaligha monga synder som ther epterfolgt haffua, som är hoor, moord bolerij, lönskaleye, stomma synder och annor oreenlicheet, Hade påuar, biscopar och prelater hafft så stoor lost til at wara vtan echteskap, thå skulle the haffua gioordt förbodh ofuer sich sielffua, och lätit the andra blijffua j then frijheet gudh them giffuit hade, ty wij moste jw bekenna ath kyskheet är en siälsyn gåffua, såå at the ey äre monge som henne rätzligha öffuerkomma kunne, som Christus
Matt. ix och sade ath alle icke skulle kunna tagha eller begripa thetta oordhet, Så moste man och bekenna, ther syyn är saghw rikast, ath alla prester haffua icke then gåffuo at the kunna liffua j kyskheet, och echteskapet är them förbudhit, Hwad haffua thå påuar, biscopar och prelater annat gioordt medh theras förbodh, vtan ey aleenast giffuit tilfelle, men och nödhgat them til hoor, bolerij och anner oreenligheet, Ware nw så monge och så helighe som the wara kunne

som här haffua giffuit rådh och dådh til ath thetta forbodh skee skulle, så haffwa the doch handlat antichristeligha och oppenbarligha j then sack emoot gudz oordh, För ty gudh haffuer budhit at the skole alle giffua sich j echteskap ää hoo the äre som icke kunna leffwa j kyskheet, och här emoot haffua tesse giordt förbodh medh presterna, Christus sägher at jngen kunde liffua j kyskheet vtan the thet giffuit warder, Tesse seya medh theras förbodh, ja, alla prester kunna thet doch wel göra, Gudh sägher at mannenom Gene. ij
är icke gott wara allena vtan hustru, Tesse seya ther emoot ath allom prestom etc, är gott wara vtan hustru, S. Paulus sägher, Til j Cor. vij
ath vndfly skörleffnat haffue hwar och en man sina hustru, Tesse seya ney, ath jnga clereker skola haffua hustrur, Paulus sägher, Then ther giffuer sich j echteskap han syndar icke, Tesse seya, om en clereck giffuer sich j echteskap thå syndar han dödheligha, Paulus segher, ath then skal taghas til biscop eller prest som är enne hustrues j Timo. iij
man, Tesse seya ney, jngen gifft man skal taghas til prest, Paulus segher, ja icke Paulus vtan gudh är then som sägher, at then ther gifft är icke skal skilia sich wid sina hustrw, Påuen sägher medh sitt anhang mongestädes j sina laghböker, at the clereker som äre j echteskap, the skola skilia sich widh sina hustrur widh ban til görandes, och jtt sådana bodh lätt Guilhelmus Sabinensis vthgå här j Swerige at alla the clereker som här j riket påå then tijdh wåre j echteskap, the skulle alle widh ban offuergiffua theras hustrur, Här aff måå nw hwar och en merkia huru redheligha påffuar, biscopar och prelater haffua giordt sådana förbodh, ja som Antichrister haffwa the gioordt, och dieffuwlen haffuer ther vthinnan warit theras rådhgiffuare, som Paulus segher, Ther före är ther j Timo. iiij
och sådana frucht epterkommen som man seer för öghonen, och sägher iach än nw at the haffua beuisat sich som tyranner och siälamördare medh thet menigha clerekrij som aldrigh gåffue samtyckio til sådana forbodh.

Hwar och noghor wille seya ath presterne loffua sielffue vth kyscheet när the wiyes til prester, diaconer eller subdiaconer, så

som och munkar och nunnor göra, när the giffua sich j closter, Ther swarar iach til, ath såsom thetta forbodh är welleliga aff prelaternes tyrannij vpkommit, så är och thet welleliga vpkommit at the ther wilia bliffua prester, skola göra thet löffte at the skola liffua j kyscheet thet aff påuans lagh noogh förståndandes är, som jnnehålla at
Dist. xxvij Diaconus jngom skal tilstädhias bliffua prest medh mindre han gör sådana löffte, Såå är thet intit twiffuel ath the jw mykit heller wore thet löffte forutan, än at the thet loffua skola som them är omögeligit halla, Ther fore gåår sådana löffte ey aff så frijt wilkor som thet skulle epter thet jngen måå komma til presterscap vtan sådana löffte, medh closterfolk skeer sammaledes, som en annan tijdh meera omtalas skal, Monge äre och the som gåå här til och göra thetta löffte, the ey ther eens besinna kunna hwadh ther epterfölia wil, Och huar the än thet full grant besinnade, så är thet doch icke redeliga loffuat epter thet icke står j theras macht at hallat, som til forènna rijkeliga noogh bewisat är, ty så litet som thet är j mandzens macht at han icke skulle wara man, så litet är thet och j hans macht halla kyscheet, Gudz gåffua moste thet wara, Och medhan thet är gudz gåffua, hoo kan thå göra ther löffte vppå at han wil henne halla? epter thet han icke weet om gudh wil begåffua honom ther medh, Ey wil heller thet hielpa som monge seya, at än thå kyscheet icke är j menniskiones macht, skal hon doch bidhia gudh ther om at han wil giffua henne kyscheet, For ty thet är ey aff nödhenne bidhia ther om, epter S. Paulus haffuer clarliga sagdt thet vth, ath the ther icke haffua nådh til kyscheet, the skole giffua sich j echteskap, Han lärde icke ath the skole bidhia om kyscheet, Här är jngen nöödh på färde, och görs ey eller behooff försökia gudh, han wil wij skole ropa til honom j nödh, Han är en hielpare j nödh som Dauid segher, Wel kan gudh giffua kyscheet, såsom han och kan giffua menniskione then nådh ath hon kan liffua vtan maat, men han wil ey wara bidhin om sådana nådh, ther nödhen ey trenger, ty han haffuer giffuit henne maat, then wil han hon bruka skal och halla ther liffuet medh, Så är thet och om echteskapet, Then icke haffuer nådh til kyscheet,

ps. xlv

honom haffuer gudh låtet echteskapet fritt, giffue sich ther til, Och är thet itt wist tekn, at then han icke begåffuar medh kyscheet, honom wil han haffua til echteskap, ther må han och bliffua widh, och bidhia gudh om thet aff nödhenne är, som är, ath han wil giffua honom nådhena til at hålla hans helga bodhoord, Then j echteskap är, är gudhi så kääR som then ther är vtan echteskap, För gudhi är intit anseende til personerne, vtan then hans bodhoord haller han är honom tacknemelighen, Wel är thet sant at the som äre j echteskap haffua meera bekymber aff hustru och barn än the andre, Så är doch bättre haffua thet bekymber och bliffua j gudz hyllest, än wara thet bekymber förutan och medh hoor och bolerij falla j gudz förtörnilse.

Kasta och monge thet Grekiska settet här emoot och seya, at j Greken taghas wel the til prester som giffte äre, och the behålla så theres hustrur sidhan the äre wordne prester, så at the som gåffue sich j echteskap förra än the bliffuo prester the haffua hustrur, men jngom prest warder thet tilstadt at han må giffua sich j echteskap, ther fore böör ey heller här j then Romerske kyrkione tilstädhias ath the giffua sich j echteskap som äre wordne prester, Swarar iach så ther til, Gudh förbiwdher jngom echteskapet, ey wil heller at ther skal göras forbodh vthinnan, ther moste the, och bliffua widh, och ää hoo then är Grekesk eller Latinisk som ther gör emoot, han göör orätt och är jntit achtandes, Såå är thet och fast annars medh oss än medh the Greker, För ty j Greken bliffua the prester som giffte äre, Men medh oss haffuer thet icke så warit, Huar nw wåre prester icke skulle måå giffua sich j echteskap sidhan the äre wordne prester, som the ey heller måtte warda prester om the hadhe warit giffte, thå gåffues them jtt städigt tilfelle til hoor, lönskaleye och annen orenligheet, Gudh haffuer giordt echteskapet frijt såå böör thet och bliffua, Såå äre och monge som giffua rett ther medh at presterne motte wel wara j echteskap, men the meena ath man skulle bijdha ther medh så lenge jtt Concilium skee kunde ther thet förbodh forlossas kunde, Ther swarar iach så til, Wij haffue nw rikeliga noogh hördt tilförenne at gudz oord halla jnne at then som

icke haffuer nådh til kyscheet, han skal epter gudz befalning giffua sich j echteskap, ther skole wij retta oss epter, och icke epter Concilium, Eller huadh wille Concilium annat seya oss före än at wij skulle bliffua widh gudz oord? och thet wete wij doch redhe til forenne, Huar thet och wille annat seya oss, thå äre wij intit plichtige ath hallat, Såå är och teslikes ganska owist när noghot Concilium skee kan, och wille wara forlångt ath bidha ther epter, medh them besynnerliga som icke haffua nådh til kyscheet, kan henda ath aldrigh skeer Concilium, hoo skulle thå bidha ther epter?.

Aff alt thet nw sagdt är, hoppes mich at huar och een redeligheh menniskia skal merkia kunna, at echteskapet som är en helligh och Christelighen stadhge är allom loflighen, och at thet står platt jntit j noghor menniskios wold, göra här forbodh vthinnan, Och hoppes mich thetta så beuisat wara at ingen skal medh noghon redeligheet kunna ståå här emoot, och än thå mång annor skääl och bewiss kunde draghas här til, syntes mich doch här medh wara noogh, För ty then en redeligh man är, han giffwer sich wel til fridz medh thet nw är sagdt, Men for en oredeligh man, kan aldrig bäras så mong skääl fore at han noghon tijdh giffuer sich til fridz, och for theras skul som sådana äre, är thetta intit scriffuit, vtan for theres skul som skääl och redeligheet achta kunne.

En formaning til biscoperne prelater och menige clerekrijt

EPter thet man nw rikeliga noogh haffuer talat om echteskapet och beuisat at thet ingom är forbudhit vtan allom loflighit, Så förmanar iach nw j Christo Jesu, alla biscopar och prelater här j Swerige, at the läggia thetta på hiertat, och tilhielpe medh rådh och dådh lijff och macht, som theres embete tilkräffuer, at then stoora gudz fortörnilse som lenge skeedt haffuer, och (ty wär) än skeer j bland clerekrijt här j landet, medh hoor, bolerij, lönskaläge och annen orenligheet, motte noghot forminskas, For ty iach intit twiflar, ath hwar här icke lägges boot vppå, gudh wil thet hardeliga straffa,

som wij nogh aff thet gambla testamentit merkia kunne huru hardeliga han pläghar sådana synder straffa, Noe floodh, Sodoma och Gomorra äre oss exempel noogh forscreckelig j thenne sack, Thet äre och ganska forscreckelig oord, som ståå j then epistelen til the Hebreer, ath bolare och hoorkarla warder gudh fordömandes, Nw Hebre. xiij weta jw biscopar och prelater thet wel, at thet är ey j theras vnderdånige clerekrijtz macht at halla kyskheet, som the och wel finna medh sich sielffue, thet wise mannen och sägher, ath thet är gudz Sapīe x gåffua kunna leffua j kyskheet, När the thå äre theras clerekrij til hinder at the ey må giffua sich j echteskap som nw monge göra, thå dragha the samme theras clerekrij medh bolerij och hoordom eller annan oreenligheet til ewinnerlig fördömelse, Men ther skola the wara wisse vppå, ath gudh wil kräffia theras bloodh som fördömde warda vthaff theras hender som prelaterne äre, och göra them ther förhinder så at them wil jw så wel offuergåå gudz strenge doom som the andra.

Ther är ey ringa ringa skade och förderff som ther epterfölier at clerekrijt ey warder tilstadt komma j echteskap, S. Paulus sägher at en prest som skal lära andra skal sielff wara ostraffe- j Timo. iij lighen, ther före skal han och haffua sina eegna hustru, Huru skal presten wel straffa en annan när han sielffuer bedriffuer thet han straffar, Och ther aff är thet och kommit ath man haller thet för jnga skam ath leffua j hoor och bolerij eller annat sådana, leekmen skicka sich epter presterne, ther presterna ey heller straffa kunna, Så at then thetta rätt besinna kan må gruffua här före epter soni nw tilgåår j werldene medh all orenligheet, och ther äre biscopar och prelater största saken til, thet them will wara för gudz stränga doom en hårdt rekinskap, Ey wil thet heller hielpa them om the wille seya, ath påffuar och Concilier för them haffwa sådana påbudhit, för ty samma forbodh kunde jw jntit göra hwar biscopar och prelater icke hölle thet welleliga widh macht, Så är och samma förbodh emoot gudh, Nw böör them jw wara gudhi mera lydhige än påuan medh all Concilier, Ey warder heller gudh

spöriandes them til påå then yttersta daghen om the haffua regerat sich epter påwan, vtan om the haffua regerat sich epter hans ordh, och thå moste the openbarliga for all wärldene bekenna ath the j thetta stycke icke haffua sich regerat epter hans ordh, Thå warder han och kräffiandes alles theras siälar aff theras hender som ther öffuer förtapade äro, och thet wil wara them en swåår och ganska gräselighen räkenskap,

Jntit kan och thet hielpa them som the (en part) seya ath huar the skulle nw giffua clerekrijt forloff til at giffua sich j echteskap, skulle ther epterfölia jtt stoort buller och forargilse j landet j bland leekmen, For ty huar the så hardeliga ladhe thetta stycke på hiertat och wille thet så alffuarliga forswara, som the äre benäghne til at forsuara theres rento och frijheeter, twiflar mich intit ath the jw funne ther godh rådh til, ath sådana skee motte vtan all forarghilse, än thå ath them ey borde så högdt achta thenna forarghilsen, som the stoora gudz fortörnilse, och menighe mandz forarghelse som komber aff presternes hoordom, bolerij och lönskaleghe, thet ther epterfölier är fast wärre, än thet buller som komma kunde ther aff ath the komme j echteskap, När leekmen worde aff bisperne rett vnderwiste, worde then forargelse snart stillat, Men nw epter thet the ståå ther emoot, är ey vnder at monge forarghas ther aff.

Såå seer man nw och wel at en part j theras ålderdom biwdha så strengeligha, ath thet vnga clerekrij skal holla kyscheet, then the doch j theras vngdom aldrigh halla kunde, Och monge som sielffue haffua stughuna fulla medh horo barn, straffa the clereker som åstunda echteskapet, Sådana ogudhachtigha menniskior prijsa kyscheet medh mwnnen, men theras hierta är ther longt jfråå, Och hwar än noghro bescopar och prelater seya wille (som eendels och skeer) at the wel wore til fridz ther medh at theras clerekrij gåffwe sich j echteskap, men the wilia icke wara the förste, Ther swarar iach så til, J så dråpeligha saker wilia sådana löss stycke jntit hielpa, här är ewiga gudz stora och grässeliga

förtörnelse för handene j thet prester liggia j hoor lönskaleye och bolerij, och giffua then menighe man ther medh exempel til ath bedriffua thet samma, Och thet moste biscopar och prelater affstilla medh thet aldra första, widh theras siels saligheet til görandes, och then gör best som först begynnar, på thet gudz förtörnilse må förminskas, och thet är Summa summarum, J thetta ärende wil jngen vrsaack hielpa biscopar och prelater, The moste läta theras clerekrij som ey äre begåffuade medh kyscheet, komma j echteskap, epter thet the kunna thet wel bekomma, eller we och we bliffuer them til ewig tijdh.

Såå förmanar iach och alla clerker som sich kenna ey wara begåffuade medh kyscheet, ath the jw (widh theras sielers saligheet til görandes) tenke til huru farligha the ståå för gudhi j thet the bedriffua hoor och bolerij, För ty them som sådana bedrifwa warder gudh fördömandes, Och legge sich ther win om at the kunna komma j echteskap, epter thet (som the wel må kunna merkia aff thet til förenne sagdt är) at echteskapet ey aleenast är them loflighit, vtan och högeligha aff gudhi budhit, ath the skola giffwa sich ther til, Och hwar än så skeedde at theras biscopar icke wille them thet tilstedhia, skulle the thå tenkia til ath the jw äre gudhi mera plichtighe än theras prelater, Doch såå at the thetta ärende skickeligha foretagha medh godha mendz rådh som weta huru sådana ärende foretaghandes äre, at the icke göra her noghon rumoor som the wel kunde wara forwtan.

Jcke skal heller noghon clereck halla sich jfråå echteskapet för then fara skul, ath han befruchtar sich mista sine tiyend eller gell, ther han haffuer sina födhe och oppehelle vthaff, ther han ey sedhan wiste huru han skulle födha sich medh sinne hustru och barn, och wille såå för then skull heller behielpa sich medh hoor och bolerij och behalla sina rento, än giffwa sich j echteskap och mista henne, För ty, thenne affsagde doom blijffuer fast stondandes, at hoorkarla och bolare warder gudh fördömandes, Then nw sina rento haller käraren än sin siäles saligheet, han må ståå

sin eeghen fare, och han fåår medh tijdhen wel finna hwad han gioordt haffuer, Men thet segher iach at then som epter gudz befalning giffuer sich j echteskap, han warder aff gudhi wel förseed, hwar thet än så henda kunde at han miste sit gell, for ty then som oss giffuet haffuer liff och siell, han giffuer oss och wel födho och klädhe, Doch then som tagher thetta ärende wijslegha före epter godha förstondiga manna rådh som j scrifftene haffwa förfarenheet, och gör thet thå heemligha som han ey oppenbarligha bekomma kan, han behöffuer ey befruchta at han skal för then skul mista sit gell eller rento, Epter som tidhen nw tilkreffuer, moste man och fara här wijslega medh.

Weet iach och ganska wel ath monge clerker äre så til sinnes ath the gerna gåffue sich j echteskap och giorde thet fyllest som gudh them budhit haffuer, epter thet the icke haffua nådh til kyscheet, Men thet roop och rychte som the befruchta them skulle öffuerkomma, ath the skulle kallas kiettare och ogerninges men, thet haller them til baka, The thetta göra, achta mera theras godha rychte (som them synes) än the achta gudz hyllest och wenskap, The fruchta for menniskios fortal och bakdantan, och jntit fruchta the for gudz wrede och ewigh fordömilse som the forwerffua medh hoor och bolerij, Men sådana menniskior äre ey wärde at the skole kallas Christne, mykit mindre at the skulle wara biscopar, prester eller tilsynesmen öffuer Christit folk, Then ther en Christen wara wil, han skall halla sich widh Christi lärdom, och wara gladh at han motte wara tess wärdig ath han motte lijdha fortaal och förfölielse for rettwisone skull, For ty gudz oord som rettwisan är, tilkräffuer thet, at then ther icke haffuer nådh til kyscheet, han skal giffua sich j echteskap, Then ther nw så gör, och lijdher ther förfölielse öffuer, han lijdher for rettwisone skull.

Ther fore är nw hwar och en som icke är begåffuat medh kyscheet, plichtigh ath giffua sich j echteskap, så framt han ey falla wil j gudz fortörnilse, och giffua sich gudhi j hender, han warder honom wel forseendes medh födho och clädhe, och hwar han än lijdhe ther

noghot fore, skal han doch haffua thet toleliga medh sich, for ty thet wendes honom aff gudhi til en ewigh saligheet, Och här medh wil iach nw besluta min oord, och rådher och formanar biscopar, prelater och menige clerekrijt här j landet the taghe thetta til godho och rette sich ther epter, for ty thet är gudz oord och mening, och icke mijn dicht som här foregiffuen är, Hwar och så hände ath någhor wåre som thetta ey achta wille, vtan wille widh macht halla påuans antichristeliga forbodh ther så mykit oondt epterfölier, Han skal weta ath thenne förscriffuelse och formaning skal vppå then yttersta domen wara en witnesbyrdt emoot honom, at sanningen haffuer warit honom foregiffuen, och han wille henne icke anamma.

Vigesimaseptima Augusti.

Een liten boock ſ huilko cloſ-
terleffwerne forclarat warder / ther och no-
ghot foregiffwes hwadh ſkadha och
forderff ſådana leffuerne haffuer
giordt j Chriſtenheetenne /
Sedhan fölier een liten
formaning til cloſ-
terfolk och theres wener.

)(

Olaus Petri.

Stocholm.

M D xxviij.

The ſkola ingen meer framgong haffua / for ty thee
ras galenſkap warder allom oppenbar . ij. Timoth . iij

IAch haffuer j noghor mijn förra scriffuelse vthloffuat ther talat haffuer warit om closterleffnat, ath iach doch eens när lägligheten gåffue tilfellet, wille tala ther noghot ytterligare om Hwilkit iach mich nw företaghit haffuer, än thå iach oppenbarligha bekenner mich wara alt förswach ther til at så fulkommeliga (som behooff gioordes) vthtryckia thet bedrägerij och falscheet som j closterliffuerne haffuer j mong hundradhe åår wordhet bedriffuen, och (gudh betret) än nw bedriffues, Såå wil iach doch göra (epter som machten tilsegher) mitt ther til, en annar, then gudh medh större nådh och forstond begåffuat haffuer, måå göra ther meera til, For ty thetta ogudhachtiga wäsende är större än at aff enom manne tilfulle bescriffues kan, Och förmanar iach widh Jesu Christi nampn, hwar och een Christen menniskio som thesse min scriffwelse läsandes eller hörandes warder, icke strax förarghes ther offuer at hon förnimmer mich scriffwa emoot them som haffua aff hwar man j såå long tijdh wordet holdne för heligt folk, vtan giffue granna acht påå then skääl och bewijss som här föregiffuas, och döme sidhan ther om huru saken haffuer sich, man moste jw först granneligha förhöra sakena, för än man dömer ther om, elles dömer man en falsk doom.

Men förra än iach retzliga giffuer sakena före, wil iach först bescriffua hwar closterleffnat haffuer retzligha sin vrsprung och huru han wart först hallen, än thå ther haffuer och någhot tilförene warit omtalat, såå wil iach doch nw thet ytteligare föregiffua, på thet iach kan haffua teste bettre tilfelle ath bescriffwa til hwadh misbruck och ogudhachtigheet sådana leffuerne nw kommet är, Och är merkiandes ath lärarena komma icke aldeles

öffuer eens, huru closterleffnat är först opkommen, och aff hwadh tilfelle, Somblige seya at thet skulle först wara vpkommet j thet gambla testamentit j Helie och Helisei tijdh, thet medh sanningene icke kan bliffua bestondandes, for ty the wore icke munkar vtan gudz vthkoradhe propheter och sendebudh, mykit meera än munkar, ther Hieronymus och noghot omtalar ther han scriffuar Pauli then förstes heremitz leffuerne, Somblige seya at closterliffuerne haffuer sitt vrsprung aff apostlane och theres leriungar, som medh then Christeligha församblingen j Hierusalem leffde til samman aff en almennelighen träsel, som bescriffuit ståår j apostla gerninganer, och widh then meningen är Cassianus och teslikes noghre andre som fundera sich på thet som Dionisius scriffuit haffuer, besynnerligha och widh thet ther Philo scriffuar om them ther wore j första Christenhetenne, them han bescriffuar haffua fördt sådana leffuerne som closter leffuerne seyes wara, Men thet Dionisius scriffwar j then saak kan man jntit retta sich epter, for ty han är ey så gammal som monge wel menat haffua, Ey är han heller then Dionisius Ariopagita som war j apostlanes tijdh, Om thet Philo scriffuer är och owist om thet skal lydha på the Christna eller ey epter thet then boock som han scriffuit haffuer, ther the fundera sich vppå, haffuer then offuerscrifft och begynnelse som hon skulle wara scriffwen om the Esseer som wåre j bland thet judeska folkit, Hwar hon och skal lydha på the Christna, thet iach ey aldeles nekar, kan man doch ey mera bewijsa ther medh, än som Hieronymus sägher, at then Christeligha församblingen hadhe j första begynnelsen sådana leffuerne som nw skulle munkar haffua, men icke wåre the for then skul munkar, ey hadhe heller noghen besynnerlig clädabonat, och ey wore the aleena closterfolk til epterdömelse, Somblighe seya at closterleffuerne haffuer sin begynnelse och vrsprung aff Paulo then första heremit och Anthonio, som sich gåffue jn j öcknena och wistades ther longdt jfråå annat folck, ther monge sidhen toghe sich epter och leffde såsom the gioordhe, så at Anthonius fick monga läriungar,

Act. iiij

Coslatione xviij. Eccle.Hierar.cvj.

Vide annotaciones valle Jn acta apost.

De Ecclecist. script.

them han gaff en Christeligh lärdom före, och så begynte the meer och meer förökas, och kallades the munkar ther aff ath the droghe sich offuer ena sidhe och wore aleene for sich, J thenne tridhie meningen samtycker Hieronymus, och seger at Anthonius war De viris illust. then som munka leffuerne funderade j Egypten, och thenna meningen dragher likast medh sanninden, For ty j apostlanes tijdh Home. xxv. wore jnga munkar til, som Chrysostomus segher offuer epistelen til the Hebreer.

Sakena hwi the haffua sådana lefuerne taghet sich före seya somblighe wara then, at the godhe fädher tykte sich ey haffua så godh tilfelle, til ath leffua epter gudz bodh j städherne som then tijdh the wore for sich sielffue offuer ena sidho, Somblighe Tripart: Hist. libro j c xj. gifwa thet så före (thet mich ey synes mykit olijkt) ath then tijdh the hedhniska förstar läte pijna och dräpa otaliga monga menniskior for Christi troo skul, thå rymde monge j skoghar och berg, och gömde sich vndan, och wandes så at bliffua ther j wilmarken, Men huru ther om är, görs ej mykit behoff ath wij ther medh haffue bekymber, såsom ey heller när munkaleffuerne rätzligha först begyntes, Thet bekenna doch alle, at j Anthonij tijdh widh tryhundradhe åår epter Christi vpferd til himbla kom thet retzligha til macht, såå ath the worde ganska monge som sich gåffue ther til, och mest alle samman leekmen noghro fåå prestmen vndantaghandes som wåre medh them, Och epter thet hopen förökadhes ganska mykit, komme ther och monge jbland som ey wore retsinnige munkar som thet liffuerne tilkraffde som the hadhe företaghet, ther före kom ther och strax een syndring jbland, så at monge aff them wordo anseedde för munkar, och hulle doch icke sådana strengheet som the andre, och the kallades Sarabaite, Men the andre som epter theres sätt rätsinneghe munkar wore the ther monge leffde j hoop aff en almennelig träsil, vnder en Abbatz eller ålderfadhers lydno, the kallades Cenobite, ther aff ath the all ting hadhe almenneligh, wore och noghre aff them som gåffue sich til jtt strengare leffuerne än the andre hadhe, och

wåre aleena j öknene j stoor strengheet, och the kalladhes Anachorete, Såå syndrade och en hoop sich jfråå the andra, och lopo om kring jfråå then ena stadhen och til then andra j munka clädher, them kalladhe the Girouagos, och lätt straax munka leffuerne skijna vppå hwad ända thet wille tagha,

Thesse forscriffna munkar besynnerligha Cenobite the ther liffde j hoop aff en almennelig träsil, the hadhe altijdh merkeliga men medh sich som wore theras abbater eller formen, the ther wore j scrifftene wel forfarne och kunde wel lära the andra gudz ordh, Ey hadhe the heller annan reglo liffua epter vtan gudz ordh, ther öffuadhe the sich vthi natt och dagh, bådhe medh ordh och gerningar, At the ey hadhe j förstonne annor reglo än gudz ordh, är nogh forstondandes aff Cassiani och Hieronymi scriffuelse,

In vita Anthonij Såå scriffuar och Athanasius, at en tijdh komme monge munkar til Anthonium och wore begiärandes aff honom noghon lärdom huru the skulle regera sich j theras munkaleffuerne, thå swarade han at then helga scrift war nogh til at få lärdom aff, ä j hwad stadga eller leffuerne man wåre, giffuandes noogh til kenna, at annan regla ey gioordes behooff vtan gudz ordh alena, Ther före war och munka liffuerne påå then tijdh ey annat än som en Chris-

Vide Hieronymum ad rusticum monachum. telig scole, ther man öffuade sich städigdt j gudz ordh, lärde ödhmiwkt, lydhno, tocht och sinne, så at ther man behöffde en lärdh man j scrifftenne til biscop eller prest, then tocht och sinne wiste, then skulle man gerna finna jgen jbland mwnkarne, och thå wiste the jntit vthaff noghot munka löffte ther the nw beplichta sich medh at icke öffuergiffua sådana liffuerne, Thesse munkar liffde aff theras arbete och wore jngom til tunga, vtan allom som theras hielp behöffde, wore the epter lägligheeten til godho, Alt thet the medh theras arbete forwerffua kwnde, thet ladhe the jfråå sich til then almenneligha träselen, och aff samma träsel gaffz ey alenast them hwariom som behooff gioordes, vtan och jemwel the ther fremande wore och komme til them behöffuandes theres vnsetning, the worde och deelachtige medh them, Såå stoodh

thet en tijdh long ath thet (epter som mögelighit war) gick ganska ärligha til medh munkar, Men sidhan medh tijdhen begynte theres gudheligheet forkolna, och gudz ordh begynte meer och meer gåå them aff sinnet, och kom så när medh tidhen, ath the ey aldeles wiste huru the skulle regera sich, Ther fore moste S. Basilius, Augustinus (som en almennelig mening är) och flere bescriffua them reglor korteliga summerat aff gudz ordh, så at the ther icke kunde giffua acht vppå hela scrifftena, som the förste munkar gioorde, motte the j en liten summa kunna thet achta.

Sidhen medh tidhen begynte the nalkas städherne, och gaff Basilius ther sinne och sett til huru the theras woninga byggia skulle, som Gregorius Nazianzenus scriffuar, Men jw lenger thet leedh jw meera forarghades munkaleffuerne, så at the begynte thå medh tijdhen löpa om land och städher och achtadhe jngen regle, och wille doch heeta munkar, och wille allestädhes stichta munka woningar, såå at Concilium Calcedonense moste göra ther förbodh vthinnan, Kom och medh tidhen S. Benedictus och gaff munkom reglo fore, Kom och så medh j sedhwana, at the moste göra theras eedh och löffte ther vppå, at the icke skulle öffuergeffua thet leffuerne the hade sich före taghit, Begynte och många giffua stoor goodz och äghodelar munkom eller closterfolk til oppehelle, ther the finge tilfelle aff at wenda jgen leffua widh theras arbete som the gioorde til forenne, Och syndrade sich sidhen j så monga secter och party at jngen them rätzliga vpräkna kan, Komme och påå thet sidzsta fyra tiggio ordan, widh tolff hwndrade åår epter Christum, the ther wilia leffua widh almose, så at jw lenger jw wärre. Jn Monadia. Anno domini cccclliij

Och vppå thet man jw skal få teste bätre tilfelle ath foregiffwa thet man achtat haffuer j tesso bock, så wil iach vpreckna en hoop munka secter och party epter som mögeligit kan wara, och merkelige men them bescriffuat haffua, ty ath vprekna them alla kan ey wel skee, Och haffuer man nw til forenne hördt huru the j första theres begynnilse syndrade sich j fyra secter, som är,

Anachoreter, Cenobiter, Sarabaiter och Girouager, Men sidhan haffua the syndrât sich j the secter och party som här epterfölia.

Benedictiner orden the ther haffua en stoora och wijdha suarta cappo vppå. Basilienser och the haffua hwijta cappo och hwijt cläder. Prediker orden, the haffua swarta cappo och kåpo vtan til och hwijta jnnan til, them man kallar suart munkar. Gråmunkar och the äre syndrade j monga secter, som äre, Barfötter, Minores, Minimi, Clarini, Obseruanter, de Caputio, och de Euengelio. Carmeliter, the haffua hwijta cappo och kåpo vtan til, och suarta jnnan til, och kallas här j landet jomfrw Marie bröder. Augustiner, the haffua suartan kiortil och kappo. Heremiter Augustiner orden the äre när så clädde som the andre. Premonstrater, the äre hwijt clädde öffuer alt. Tytzske herres orden, the man kallar korssherrar, haffua en hwijt mantel och jtt kors vthi for brystet. Rodijss herrer S. Johannis orden, the haffwa swart cläder och hwijt korss vthi, Såå äre och än jtt Johanniter orden medh suart cläde och hwijt korss. Josaphatz dalz ordan, haffua rödha cappo och kughel. Aff S. Johannis stadh ordans bröder, the haffua rödha cappo och clädher, och en kalk for brystet. Anthoniter, the haffua suart clädhe medh jtt blåât Anthoni kors ther vdhi. S. Birgitte orden munkar och nunnor j hoop, the äre all gråclädt och rödt korss for bröstet, Welwilioge fatige bröder, the wandra altijdh, tala medh ingen, äre gråclädde, och bära en crucifix på theres staaff. Gislare ordan, the wore hwijt clädde, och gingo nakne nidh til beltestadhen och sloghe och hudhflängde sich medh gisler. Helge graffz brödher, the äre gråclädde och haffua stoora cappo och kors vthi. Saxa orden, the haffua hwijt clädher och saxar for brystet. Swerdzorden, the haffua hwijt clädher och tw rödh swärd for brystet. Stierno munkar, bära kappo och ena stierno for theres bryst. Stiernobröder, haffua inga cappo vtan aleenast ena stierno for brystet. Nyia bröder, äre swartclädde öffwer alt, bådhe cappa kiortil och man-

tel. Korstierno bröder, och the haffua swart cläder medh jtt ottafålt kors vthi. Constantinopolitaner orden, the haffua rödha cappo och mantel vtan vppå och grönan kiortil medh tw blåå kors vdi jnnan til. S. Sophie bröder, haffua stora kappo och rödt kors for brystet. Grandimontenser, the haffua cappo och kåpo vtan vppå och jtt pantzar jnnan fore, the motte wel heta pantssare munkar. Nullert brödher, the haffua gråå cappo och cläder och en swart skapulare. Vngerske herres ordan, the haffua rödha kåpo och jtt grönt kors vdi, och hwijt cläde vnder. Slauoni ordan, haffua rödha cappo och cläder. Spegla herrar, the haffua en hwijt mantel och jtt suart kors vdi medh en swart ring ther vnder. Vilhelmer ordan, the haffua cappo och cläde swart öffuer alt. Venceslaer orden, the haffua alle hwijt cläder. Karthuser orden, the haffua swart och hwijt. Cistercienser, the haffwa hwijt lincläde vtan på och swart jnnan fore. Jacobs bröder, the haffua grå cläder och ena Jacobs skål for brystet. S. Bernardi orden, the haffua swarta och hwijta kugeler. Skersseeldz bröder, the haffua grå kläder och kors for brystet. Celestiner orden, the dragha alt swart. Camaldulenser orden, the draga alt hwitt. Vmbrose vallis ordan, the dragha grå kappo och cläder. Gerundiner, the dragha hwijt klädher. S. Helene bröder, the haffwa kappo och klädher alt hwitt. Josephs brödher, the haffua hwijta kappo och kiortelen askogrå. Gregorianer ordan, the haffua hwitblå kläder. Ambrosianer herrar, the draga grå klädher. Templarij, the drogho swart cläder, men the äre nw affkompne. Canonici Regulares, äre hwarken retzlige prester eller munkar, the draga hwitt, Såå äre och flere ordan aff samme secte haffwa hwit skapulare, och sidhan huadh clädhe them lyster. Marie tienare, the äre swart clädde. Nycla herrar, the dragha suart cläder och twå nyclar vppå. Lazariter eller Magdalene bröder, the haffua swartan kiortel och hwita kappo och mantel. Cors bröder dragha suart och jtt kors for brystet. Bröder aff Scotland, the haffua när sådana cläder som the Bernardiner, somblige seya ath theres clädhe äre gröön.

Jacobs bröder medh swerd the draga jtt rött swerd for brystet. Hierusalems brödher, the dragha grått och jtt kors vdi. Spetale bröder, helgeandz orden, the draga suart medh dubbel hwijt kors. Bröder aff Jndien, the haffua swart kiortel och hwijta kappo.

Såå äre och monge andre munkar som man jntit aff weet hurudana kläde the haffua, For ty the haffwa på thet sijdzsta ey sielffue wist huadh fergo the wille dragha, Teslikes äre och monge aff forscriffne secter syndrade j sich sielff j mong party medh åtskilielig klädabonat och sidhwäner at man jntit taal weet ther vppå, Och såsom munkarne äre. syndrade j åtskilielige secter, så är thet och medh nunnerne teslikes som wij nw höra wilie.

Predikare ordans nunnor, sådana som j Skeninge äre. Benedictiner nunnor. Augustiner nunnor. Lazariter eller Magdaleniter nunnor. Karthuser nunnor. S. Birgitte nunnor. Hierosolimitaner nunnor. S. Bernardi nunnor. Gråmunka nunnor, och the äre monga handa slagh, som är Obseruanter, Reformater, Vrbanisser, och Tertianiter. Marie nunnor, och the haffua en swart dooch, hwijtan kiortel, rödh skapulare och en gråå mantel. S. Anne nunnor.

Så äre och mong annor nunno slagh som här ey wel vpreknas kan, ther til så monga begyne slagh ath otaligit är, Monga äre och som läta mwra sich jn j mwrar ther ingen komber til them.

Här haffuer man nw hördt huru munka leffwerne är först vpkommit, huru thet först wart halet, och huru thet sidhan wardt syndrat j flere party än man vpräkna kan, Men nw wilie wij epter som gudh giffuer nådhena, besee hwadh theras löffte och wesende är sedhan thet kom ther til ath closterfolk skulle göra ther sin eedh vppå, at the icke wille forlåta thet leffuerne the hadhe sich foretaghit.

Och är först merkiandes at try stycke äre ther closterleffnat retzligha henger vppå, the ther huwudstycken äre j samma leffuerne, som är, Reenleffnat, Weluiliegh fatigdom, och Lydhna, Här

göra the löffte och theras eedh vppå, at the tesse try stycke wilia hålla j dödhen, Såå äre och mong annor stycke (doch ey lijk medh tesse) som theras reglor jnneholla, them the och loffwa sich wilia holla, som wij här epter förtelia wilie, Men huru redheliga the sådana löffte göra, wilie wij nw höra, Alla Christna menniskior haffua gioordt gudhi jtt löffte j döpelsen, wedhersakat diäffwulen och alt thet honom tillyder, och haffua gudhi tilsagdt hulskap och manskap, och beplichtat sich til halla alt thet gudh them budhet och befalet haffuer, Thetta är allom witterlegit och oppenbart, såå at fåfengt wore dragha här noghor bewijss til, nw j samma löffte som menniskian såå gudhi gioordt haffuer, haffuer hon platt giffuit sich honom j wold at han skal wara herre öffuer henne och icke hon sielff, Hon haffuer sich medh alt thet hon ågher och förmåå giffuit j hans hender, såå at hon haffuer förplichtat sich ther til, at hwarken diäffwulen eller hennes eeghet sinne skal meera regera henne, vtan gudh aleena, ther medh haffuer hon taghit dopet, genom hwilket hon dödh är epter then gambla Adam, och haffuer taghit sich jtt nytt leffuerne vppå epter Christum, Och haffuer försworet medh then gambla Adam alt thet gudhi är emoot, halla alt thet gudh wil haffua fram, Thetta skal man nw först behalla för en fast grund, Roma vj

Aff thenna grunden fölier, at epter thet menniskian haffuer wedhersakat dieffwulen och sitt eghet sinne, at hon hwarken skal (j the andeliga saker som wij här omtala) regera sich epter sitt eller dieffwulens sinne, vtan epter gudz sinne aleena, så haffwer hon nw ey macht ath göra noghot nytt lyffte, För ty man moste jw bekenna, at ther man gåår til och gör lyffte på nyyt, thet gör han epter sitt sinne och icke epter gudz sinne, all then tijdh gudh sådana jntit befalet haffuer, vtan heller förbudhit, När man nw gör epter sitt sinne, så gör han emoot thet lyffte som han gioorde j döpelsen, ty j then helga scrifft finnes ey jtt ordh at wij sådana lyffte göra skole, som wij wilie ytterligare fåå höra här epter, Och kan man wel beuisa at sådana lyffte som closterfolk gör, är twert emoot thet gudh

budhit haffuer, För ty hwar och en moste bekenna ath closterleffuerne är en plat menniskios dicht och påfund, ther ey en bokstaff finnes j scrifftene som ther lydher vppå at man sådana leffuerne föra skall, När man nw gör löffte ther vppå, ath man wil j dödhen halla sådana leffuerne, thå bebinder man sich til menniskies stadgar och kommer så (j the stycke wor siel på lydher) vnder menniskios träldom emoot thet S. Paulus segher til the
j Cor. vij Corinther ther han forbiudher ath wij icke skole wara menniskiors trälar epter thet wij äre dyrt jgen köpte genom Christi dyra blodh och pijno, Och mädhan sådana lyffte är emoot gudz bodh, så är thet och twert emoot dopsens löffte,

Såå är och samma lyffte emoot thet Paulus sägher til the
Colo. ij Collosser, ther then helge ande genom hans mwn forbiwdher ath jngen skal göra oss noghot samwet öffuer maat eller dryck, clädher eller annat sådana som skeer epter menniskiors dicht eller stadgar, För ty när en clöster man eller qwinna, äter eller dricker, haffuer annor cläder eller annat sådana, än som hans ordans regla påbiudher, thå haller han thet så före j sitt samwet at han syndar ther öffuer emoot sitt lyffte, och göör såå thet til synd som icke är syndh, Och ther före är closterlöffte emoot thesse gudz ordh.

Matt. xv
Esa. xxix Sägher och teslikes Christus aff Esaie ordh, at then ther tienar gudhi epter menniskiors stadgar, han tienar honom fåfengt, Nw är jw aldrig thet gudz sinne och wilie at wij skole göra noghen fåfeng tiänist, vtan mykit heller at all wor tiänist skal wara fruchtsam, men epter menniskio stadgar kan gudz tiänist icke wara fruchtsam, Ther fore moste jw closterlyffte som bebinder til en fåfeng tiänist, wara emoot gudz sinne och mening, Huar thet nw är emoot gudz sinne, så är thet och emoot thet lyffte som gioordes j dopet.

Teslikes giffua och gudz ordh oss ena Christeligha friheet fore, så ath wij må frijt bruka maat, dryck, clädher, städher och tijdher, och annor sådana vthwertes ting epter som oss sielffwe

löster och lägligheeten tilsegher, Samma frijheet wil gudh at wij skole halla widh macht, Ty bödh och Paulus til the Galater at Galatas v wij skulle bliffua j then frijheet wij wåre kallade til Doch så at wij icke låte henne komma j misbruck, Men closterlyffte gör sådana frijheet om jntit, och bebinder menniskiona til besynnerligh maat, clädher, städher, tijdher och annor vtuertes ting och åthäffwor, ther man elles epter en Christeligh frijheet skulle wara frij ath göra och lata som tidhen och en brodherligh kerleg tilsadhe, Och ther medh är closterlyffte och emoot then Christeligha frijheet som oss giffuen är.

Sadhe och Christus at hwar och een plantering som wor himmelske fadher icke planterat haffuer, hon skal vpryckias medh röter, Medh tesse ordh gör han closterlyffte platt om jntit, epter thet icke planterat är aff wor himmelska fadher, vtan är een platt menniskios dicht och påfund som sagdt är, Så är och jntit twiffwel at then plantering ther så skal vpryckias medh rötter, hon moste jw icke wara godh, Hwar nw closterlyffte är en sådana plantering ther wor himmelske fadher icke planterat haffwer (som thet och är j sanningen) sååmoste thet jw icke wara gott, men är thet icke gott, så är thet icke medh gudhi, vtan emoot som Christus sadhe, Then ther icke är medh mich, han är emoot Luce. x mich, Och fölier så her aff, at clösterlyffte, epter thet är emoot gudh, så är thet och emoot thet lyffte som man giordt haffuer j döpelsen, och kan jngalunda wara aff gudhi, vtan wiseligha aff dieffwulen, genom hwilken man nedherslåår doopsens lyffte, och trädher jfråå Christenhetene.

Haffuer och closterlyffte sin vrsprung aff een ganska grooff oforstondigheet, ther man haffuer sååkötzligha förstådt gudz ordh, at man haffuer hallet thet så före, at then ther haffwer leffuat vtan echteskap, icke hanterat peninga eller werdzligha rijkedomar, och warit sin forman lydhig och hörigh epter som hans regla haffuer jnnehallet, at han skulle haffua waret fulkommeligare och bettre for gudhi än en annar som sådana icke hollet

haffuer, Och j then acht haffuer man taghit sich sådana liffuerne före, For ty hwar man icke hadhe hafft then mening, hade man aldrigh giffuit sich til closterleffnat, Men thet är een falsk mening, Ther fore skal man här besinna at gudz rike och regement, ther wij haffue alle förplichtat oss til, ståår icke j noghor vthwertes åthäffwor j maat, dryck, clädher eller noghor annor vthuertes ting, vtan j hiertat jnwertes, j retferdigheet, frijdh och glädhi j them helga anda, Såå at gudz rike är jtt andelighit rike som ståår j wor siel och hierta, och icke lekammeligit, aff hwilkit fölia moste at gudz ordh som thet rike och regemente skal hallas widh macht medh, moste och så warda andeliga forstondandes, at the drabba jn påå hiertat och siälena, Såå at thet gudh befalar oss, thet wil han at wij göra skole aff hiertat, och wara aff hiertat och siälene så til sinnes som hans ordh lydhandes äre, hwilket wij och vthloffuat haffue all then tijdh wij haffue förplichtat oss til ath wara j hans rike och regmente, Nw halla gudz ordh thet jnne, at then j hans rike wara skall, han skal wara kysk och reen, fatigh och lydhig, elles kan han icke bliffua j gudz rike som scrifften giffuer nogh til kenna, men såsom thetta riket är andelighit, så äre och reenleffnat, fatigdom och lydna teslikes andelighen, och then är fulkommeligast som them best haller j andanom än thå han wore j ächteskap, rijck och högh noogh besatt j werldene, och thetta wilie wij widhare vthstreckia,

Luce xvij
Roma. xiiij

Reenleffnat är oss allom befalet j thet oss förbudhit är liffua j hoor, bolerij, lönskalege, och annor oreenligheet, och thet icke aleenast vthuertes, vtan iemwel at man ey heller sådana begiärar medh hiertat För ty (sägher Christus) Then som seer påå eena qwinno til at begiära henne, han haffuer alloredho gioordt hoor medh henne j sitt hierta, Och for then skul sade Christus, ath the äre salighe som haffua jtt reent hierta, Och så wel som thenne reenleffnat eller kyskheet kan wara vtan echteskap, såå kan hon och wara j echteskap, ja och (epter en almennelig gong) mykit better, när en man haffuer hustru, lijka som han jngen hust-

Matt. v

ru hade, som Paulus segher, Then som thenne reenlefnat eller kyskheet haffuer, han är reen for gudhi, ää hwad han är j echteskap eller icke, Men then henne icke haffuer, han är oreen ää hwad han leffuer j jomfrudom eller ey. j Cor. vij

Fatigdoom är oss och allom samman bwdhin, For ty Christus sadhe, Vtan så är at en wedersakar alt thet han ågher thå kan han ey wara hans läriunge, Här see wij at så framt wij wilie wara Christi läriungar och lydha vnder honom moste wij alt wedhersaka, Teslikes sade han och, Om tu wilt wara fulkomen (han segher icke wil tu wara munk, vtan fulkommen, thet är en rätt Christen) sää sääl bort thet tu haffuer och giff fatigdt folk, och fölg mich epter, Nw moste hwar och en Christen wara fulkomeligen elles kan han icke gå jn j himmelriket, ty ther går intit jn som besmittat är, Så är och Christus satt oss allom (ey closterfolke allena) for itt exempel som haffuer all fulkomelig-heet, epter samma exempel eller eptersyn skole wij alle streckia at wij doch på thet sidzsta kunne warda honom lijke, Och huar så icke skeer kunne wij aldrig gå jn j himmelriket medh honom, Nw war Christus fatigh här på werldenne, och kallas mongestedes j scrifftenne fatigh, så skole wij och alle wara fatige, elles warde wij honom icke lijke, Men thenne fatigdoom är andelighen om hwilken Christus sade, at the äre salige som äre fatige j andanom, icke alle fatige äre salighe, vtan allena the som äre fatige j andanom, Och the äre andeliga fatige som ingen ting haffua ther the kunna settia lijt och tröst til, Hwarken wijssdom, starcheet, rijkedomer eller noghot creatwr, vtan bekenna sich for arm och elende creatwr, och epter thet the ingen ting haffua ther the kunna forlåta sich vppå, ther fore settia the all theres lijt, hopp och tröst jn til gudh och begera hans bijstond, Och än thå the haffua rijkedomar, leggia the doch them jntit på hiertat, vtan äre redheboghne at mista them när gudz wilie så tilkräffuer, och haffua them altijdh ospara, så wel for sine nestes skul som for sin eghen, For ty the haffua en broderligh kerleck och elska theres nesta, Luce xiiij Matt. xix Apoca. xxj Roma viij

Men then elskar icke retzliga sin nesta, som icke haffuer sina ägodelar så wel honom ospara som sich sielffuom, och så står thenne fatigdomen mera j giffuande än taghande.

Teslikes är oss allom högeliga budhit at wij skole ey allenast wara woro formen lydige och hörige, vtan och jemwel at wij skole wara hwar annan jnbyrdes lydige och vnderdånige, som S. Paulus
Ephe. ij seger, Sameledes sadhe och Christus ath om noghor nödhgar oss
Matt. v gå ena mijlo, thå skole wij gå twå medh honom, och alt thet wij wilie en annar skal göra oss thet skole wij och göra honom, Nw är jw huar och en så til sinnes at han wil at alle skole wara honom lydige och tienistachtige, så skal hàn och göra them jgen, for ty så halla laghen och propheterne jnne, thet moste wij och göra så framt wij wilie wara rette Christne, Här aff kan man nw wel merkia huad itt Christet leffuerne haffuer jnbära, til hwilkit wij haffue alle forplichtat oss j döpilsen, Thet kräffuer renliffnat, fatigdom och lydhno, som sagdt och nogh medh scrifftenne beuisat är, och thet geller oss alla vppå.

Men thenne grund haffuer closterfolk ey besinnat, ther fore haffua the så plumpachteliga och oforstondeliga giordt theras löffte, For ty huar the göra theres löffte så at the wilia halla andeligh renleffnat, andeligh fatigdom och lydhno, så loffua the ey annat än thet the til forenne loffwat haffua j döpilsen, och göra ther medh dopsens löffte om intit, ath the ey äre ther medh til fridz som the til forenne vthloffuat hade, vtan loffua thet samma än nw på nytt, tagandes jtt besynnerligit leffuerne fore, lika som thet wore ey nogh at the thet ena reso giordt hade, Huar the och allena loffua sich wilia sådana stycke halla vthwertes lekameliga, så at the wilia leffua vtan echteskap, ey haffwa werldzliga rikedomar, och wara theres formen lydige j the stycke theres regle jnnehåller, Thå göra the som galit folk at the halla for så ringa stycke skul, theres leffuerne fulkommelighare och bätre än thet leffuerne thet meniga Christit folk förer, for ty Turcar

och Hedhningar kunna och så wel halla sådana stycke som closterfolk, och äre doch ey teste bättre.

Så wilie wij och nw ytterligare bewisat at sådana lyffte göra är oredelighit, och först wilie wij tala om theres reenliffnat, Leffua vtan echteskap medh mindre man faller j gudz fortörnilse medh hoor, bolerij, stomma synder och annor orenligheet, är omögeligit vtan så skeer ath gudh giffuer ther en besynnerligh nådh til, For ty scrifften segher ey enestedes vtan mongestedes, at ingen kan leffua j reenleffnat, och doch halla sich j frå echteskap, medh mindre at gudh giffuer ther nådhena til, Men huru sellan gudh giffuer sådana nådh seer man daghliga for ögonen, och görs mich ey behooff mykit disputera emoot munkar och nunnor j thenne sack, jach forwisar them til theres eghen hierta och samwet, the warda them wel seyandes om the leffua j reenleffnat eller ey, Man moste jw bekenna honom icke leffua j reenliffnat som haffwer jtt oreent och okyscht hierta, men om thet så är medh closterfolk, ther må the ranssaka om j theres samuet, The äre ey alla jomfrur, som äre jomfrur vthwertes j kötet, medh mindre hiertat är reent medh, än thå at the äre gansska fåå som then vthwertes jomfrudom halla kunne, the ther honom ey besmitta medh stomma synder och annor oreenligheet, som eendels plägar almenneliga tilgå medh closterfolk, ää huru mykit the berömma sich aff theras reena jomfrwdom for menniskiom, Men gudh (som icke läter giecka sich) kenner theres kyscheet wel, ty haffuer han sagdt at ingen kan halla kyscheet, vtan så är at han haffuer ther nådhena til, och haffuer for then skul låtit echteskapet allom frijt, at the ther ey haffua nådh til kyscheet, skola giffua sich ther til, Som S. Paulus segher, at then ther ey haller reenliffnat han giffue sich til echteskap, For ty (segher han) thet är bettre wara j echteskap än brinna j naturligh lusta, och är thet högeliga gudz bodh at then skal giffua sich til echteskap, som icke haffuer nådh til kyscheet, som annerstedes, ther

Matt. xix

j. Cor. vij

om echteskapsens forbodh talat är, noogh bewisat är, och wore nw forlongt mykit at omtala.

Epter thet nw så är at ingen kan halla kyscheet vtan then gudh giffuer ther besynnerliga nådh til, som Christus sielffuer segher, Och epter thet är gudz högeligha befalning at then sådana nådh icke haffuer, han skal giffua sich j echteskap, Så är clart noogh på tagha at then gör som en galin menniskia som loffuar thet vth som icke ståår j hennes macht, och ey är heller wiss ther vppå at gudh wil giffua henne nådh til kyscheet, vtan finner mykit heller aff hennes natwrliga jnbrunst hon haffuer, at gudh haffuer sådana nådh icke giffuit, ey heller giffua wil, vtan wil hon skal giffua sich til echteskap, och är så closterlyffte orsaken til en städigh farligheet, och tilfelle til hoor, bolerij, lönskaleye, stommasynder, naturligh brennande och annor oreenligheet, ther man faller j gudz gräseliga fortörnilse medh, och bliffuer så gångandes
Eccle. iij som wijse mannen segher, ath then som elskar farlighetena han bliffuer j henne fortappat, Her aff kan man clarliga merkia at then gör jtt galet lyffte och oredelighit, som forplichtar sich til en ewigh kyscheet then han icke haffuer j sinne macht, och giffuer sich så j en gräseligh farligheet ther ey behooff giordes, Och lychtas så ther medh, at näpligha noghorstedes finnes så stoor och grooff oreenliffnat och okyscheet som hon finnes jbland största parten aff them som sådana lyffte gioordt haffua, som (gudh bätret) man seer för öghonen.

Och bliffua monga otaliga menniskior bedragna ther öffwer ther the mena at then skal wara mera achtat och bettre för gudhi som leffuer j jomfrudom, än then som leffuer j echteskap, ther monge dråpelige men som äre Hieronymus, Augustinus, Ambrosius och flere medh them, haffua medh theras eenfåldiga scriffuelse giffuit tilfelle til, j thet the haffua så högdt beprisat iomfrudom, ther the och offta haffua ey så retteligа brukat scriftena som the skulle, thet the gioorde j theras eenfolligheet, ey wetandes hwad ther epter fölia wille, Men theras scriffuelse wilia j thetta

stycke jntit gella, gudh haffuer giffuit oss sin ord fore, ther skole wij retta oss epter, epter them skal man döma, all ting, hwad gudhi är behagelighit eller ey, For ty genom sin ordh haffuer han giffuit oss före sin wilia, Nw giffuer oss scriften thet rijkeligha före mongestädhes at gudh haffuer jntit anseende til personerne, Han dömer icke som menniskiorna döma epter thet vthwertes anseendet, vtan han beskodhar hiertat som han sielff sade til Samuelem propheten, Mädhan thet nw så är at gudh icke seer eller dömer epter vthwertes ting, så seer han icke heller epter jomfrudom, for ty thet är och vthwertes ting på menniskiones lekamen,

Roma. ij
Ephe. vj
Colo. iij
j Pe. j
j Ke. xvj

Yttermera segher S. Paulus, J så monge som döpte ären haffuen idher vthiclädt Christum, här är ingen Jude eller Greeck, här är jngen eghen eller frij, här är jngen man eller quinna, alle äre j jtt j Christo Jesu, Och än ther epter segher han J Christo Jesu är jntit bewendt hwarken omskärelse eller forhwdh, vtan troon som werkar genom kerleken, Ytterligare segher Paulus, J Christo Jesu är jntit hwarken omskärilse eller forhwdh, vtan jtt nyyt creatwr, Aff tesse S. Pauli ordh kan man jw clarligha merkia, at gudh jntit dömer epter noghot vthwertes ting, så ath han ey achtar hwad en är Jude eller Greeck, Tysk eller Swensk, omskoren eller icke, man eller qwinna, herre eller dreng etc, Achtar nw gudh icke thet hwadh en är meera man eller qwinna, mykit mindre achtar han och, hwadh en är mera jomfru eller icke, vtan thet achtar gudh, at en haffuer ena retta troo och kerleck, och är worden jtt nyyt creatwr, haffuer jtt gott och reent hierta, then thet haffuer, han är gudhi welkommen, och jw bettre hiertat är, jw behaghelighare är menniskian for gudhi, Hwar nw iomfrwn haffuer jtt gott hierta, och är worden jtt nyyt creatwr j Christo, thå är hon gudhi behageligh men hwar hon icke så haffuer, thå är hennes jomfrudom ey annat än oreenligheet och okyscheet for gudhi, Så är thet medh alla menniskior, Teslikes haffua monga merkeliga jomfrwr j hedhendomen warit och än nw äre, och bliffua doch medh diefwulen til ewigh tijdh, Hwad hielper them the-

Gala. iij
Galatas v
Gala. v

ras iomfrudom? Offuer thetta alt moste man jw bekenna ath gudh haffuer skapat menniskiona til echteskap och icke til iomfrudom, For ty när gudh hade skapat mannen sadhe han ath thet war honom icke gott wara aleena, och ther fore skapade han honom qwinnorna til hielp, hwarken mannen eller qwinnona skapadhe han till iomfrwdom, vtan ther til ath the skulle wara til samman wexa til och foröka sich, Hwar han nw hade hafft iomfrwdom kärare än ächteskap, hade han wel skapat menniskiona ther til, men epter han skapadhe henne til echteskap, är nogh clart på tagha at han ey achtar iomfrudom såå högt som closterfolk mena, och thet läter gudh j thet gambla testamentit nogh til at forstå ther han så stoor omgengelse och samtall hafft haffwer medh Abraham, Jsaac, Jacob, Mosen, Dauid och andra monga, som alle haffua warit j echteskap, Teslikes apostlanar j thet nyia testamentit, the ther jw haffua warit gudhi så käre som noghon then ther vtan echteskap leffuat haffuer, Sammeledes är thet och medh the merkeligha qwinnor, Som äre, Sara, Rebecka, Hanna Samuelis modher, Judit, Hester och monga flere som leffde j echteskap, Tråtss alla munkar och nunnor at the skola kunna bewijsa en som j closterleffwerne leffuat haffuer, man eller qwinno, som liknas kan widh noghon aff them här vpräknade äre, Hwarest tagher man en closterman som lika är medh Abraham, Jsaac eller Jacob? Hwarest tagher man ena closteriomfrw som man tryggeliga likna kan emoot Sara eller Rebecka? Ney, man finner them wisserligha jntit, hwarken j bland them nw äre, eller them for oss warit haffua.

Aff thetta nw sagdt är kan man jw clarlegha nogh merkia, om man ey aldeles blind är, at iomfrudom jntit achtas fore gudhi, vtan thet är for honom lika hwadh en är mera iomfrw eller icke, wel är thet sant ath en iomfru eller then vtan echteskap är, är frijyare än then som är j echteskap, for ty then som är j echteskap, han haffuer icke macht öffuer sin eghen lekamen, som Paulus segher, ther moste mannen skicka sich epter hustrune, och hustrwn

j Cor. vij

epter mannen, ther mykit werlzlig bekymber medh fölier, som man daghliga seer för öghonen, thet then som är vtan echteskap kan wara forutan, Ther före sade och Paulus at thet wore wel gott wara echteskap forutan for sådana bekymber skul, när thet så skee kunde, ath gudh hadhe giffuet nådh til kyskheet, Men then som nådhena icke haffuer, han moste jw giffua sich til thet bekymber, hwilkit en rätsinnogh Christen wel kan gåå igenom vtan synd, icke sade heller Paulus ath een iomfrw skulle for sin iomfrudom skul wara bettre for gudhi än een annor som icke är iomfru som closterfolk nw gör, ther the seya sich forwerffua aff gudhi ena besynnerligha crono j himmelrike medh theras iomfrudom, men thet sadhe han, at een iomfru är frijiare til at trachtera gudz ordh och thet gudhi tillydher än en annor som bekymbrat är medh sin bonda och barn, Doch wille han jw thet, at jngen skulle sådana frijheet åstunda vtan then ther nådh haffuer til kyskheet, For ty, än thå en man som j echteskap är, haffuer mykin werdzlig bekymber, kan han doch likauel wara gudhi behagelighen när han sich j sådana bekymber Christeligha brukar sinne hustru, barn, och androm til godho, som Abraham, Jsaac och Jacob gioorde, Sammeledes kan och qwinnan göra, Och än thå echteskapet haffuer bekymber medh sich, är thet doch en helig stadge som gudh sielff stichtat haffuer, ther man och kan öffua sich j gudz ordh och halla hans bodh, och wara gudhi såå när som en jomfrw, än thå thet är medh mera mödho och omak beswårat än iomfrudom, hwilken mödha och omak wel wore gott ath wara forutan, epter Pauli rådh, när man hadhe nåådh til kyscheet.

Och här aff beslutar iach nw ath iomfrudom ey är bettre for gudhi än echteskap, epter thet (som sagdt är) at gudh haffwer jntit anseende til personerne, thet är lijka for honom hwad en är gifft eller ogifft iomfru eller änkia, Men then är honom käär, som aff jtt gott hierta fruchtar honom, haffuer honom for öghon, och gör thet han befalet haffuer, Och ther före gåå the longdt aff retta wäghen som så högdt beröma jomfrudom offwer echteskapet alee-

na j then acht (som nw skeer) at epter iomfrudom skal fölia een besynnerlig löön j 'himmelen, ther monge warda bedragna offuer, For ty for iomfrudom fåår man ey nogher besynnerlig löön aff gudhi såsom ey heller for echteskapet, Och såsom man ey wenter sich ther besynnerlig löön fore at man leffuer j echteskap, så skal man ey heller formodha sich löön ther fore ath man liffuer j iomfrudom, ty ath iomfrudom och echteskap kunne hallas bådhe aff oonda och godha, och än thå ath kunna liffua j iomfrudom eller vtan echteskap är gudz gåffua aleena, Så är thet doch likawel icke sådana gudz gåffua ther man warder godh och rätferdig aff for gudhi, vtan såsom wijsdom starcheet, fägrind och annat sådana äre gudz gåffuor, och kunne doch bådhe onde och godhe ther medh begåffuas, Såå är thet och medh iomfrudom eller kyscheet, Ther fore skal man icke beprijsa iomfrudom for then skul at honom skole epterfölia besynnerlig löön, vtan hwar thet så heder at man jw wil prisa iomfrudoms stadga, måå man prijsa honom ther aff at han haffuer stoor frijheet medh sich ther en kan wara mykin mödho och omak forutan, och öffua sick j the stycke som gudhi anrörandes äre, Såsom man och kan prijsa echteskapet ther aff, ath thet är en trygger stadge ther man måå trygeligha liffua vthinnan, epter gudh sådana skickat haffwer, ther qwinnan epter gudz skapelse är mannenom til hielp, ther man haffuer tilfelle at vpfödha barn och blooma gudhi til prijss och äre och annat sådana,

Men huar noghor wille bewisa jomfrudom wara for gudhi bettre än echteskap, ther medh, at gudz son wille låta födha sich aff een reen jomfru, och icke j echteskap epter naturligh sätt, Thå swarar iach så ther til, At Christus skulle födhas aff een reen
Esa. vj jomfrw war foresagdt genom Esaiam propheten, thet moste jw fulbordass, war thet och så tilbörligit at then som skulle frelsa oss alla som födde och aflade äre j synd, at han wore födder vtan synd, Men skulle han födhas vtan synd, så moste han jw icke så födhas aff man och quinno som wij, epter thet medh sådana födzlo

är synd, och for then skul moste thet komma ther til at han skulle födhas aff een jomfrw vtan manz hielp, och thet är saken hwij Christus läät födha sich aff jomfrw, icke for then skul ath jomfrudoms stadge är for gudhi bettre än echteskap, Ey warder heller then höghwerdiga jomfrun Maria, prijsat for sin jomfrudom skul, vtan ther sägx hon wara saligh aff at hon födde gudz son, och thet är henne en ära at hon födde barn och bleeff likauel jomfru, doch huar hon icke hadhe födt thet barn hon födde, hade then prijs wel bliffuit til baka, Och så kan man medh thetta stycke intit bewisa jomfrudom wara bettre än echteskap, Och bliffuer thet wel ther widh at gudh ey haffuer mera anseende til iomfrudom än echteskap.

Såå pläga och monge indragha annor stycke aff scrifftenne ther the wilia högdt beröma jomfrudom medh, Men thet wil them intit hielpa, før ty thet är en fast grund, at gudh haffuer intit anseende til personerne, Och här medh är nw noogh talat om jomfrudom, wij wilie nw komma til the andra tw stycke som closterlyffte jnnehaller.

Thet andra hoffwud lyfftet som closterfolk loffuar är thet the kalla fatigdom, at the skole intit eeghit haffua och ther aff är jbland them thet ordhspråck vpkommit ther the plägha seya, At en munk som haffuer een skerff, han är icke wärd en skerff, Thetta stycket moste lydha vppå vthwertes ting, epter thet wij äre alle plichtige til then andeliga fatigdomen som foresagdt är, Så at när closterfolk loffua fatigdom, loffua the thet at the ey wilia haffua eeghit godz och rikedomar, Och medh sådana stycke meena the och at the skola haffua en besynnerligh löön for gudhi, och wara honom kärare än annat folk som haffuer och brukar werldzliga rikedomar, men thet feelar for them, så wel j thetta stycke som medh iomfrudom, För ty såsom for gudhi ey achtas, huadh en meera är, man eller quinna, herre eller dräng, Så achtar han ey heller huad en är j werldzliga rikedomar fatigh eller rijck, For ty Abraham, Dauid, Solomon etc. woro rike och doch gudhi

behagelige, Men then achtar han som är andeliga fatig som foresagdt är, Sammaledes är om thet tridhie theres lyffte, ther the loffua sich wilia wara theres öffuermen lydige och hörige epter theres regle, genom huilken lydhno the och teslikes mena sich wilia forwerffua stoor löön när gudhi, och wara fulkomeligare än annat folk som sådana lydhno icke haller, Men epter thet theras lydhna är epter menniskio dicht och påfund, så är thet en fåfeng gudz tienist, som nogh til forenne bewisat är, Nw fåå the jw ingen löön ey heller warda bettre for gudhi for en fåfenge tienist skul, Och wil så fölia aff alt thet nw sagdt är, at closterleffuerne ingalunda är bettre for gùdhi än thet then menige man förer j werldenne, och ther fore göra the som galit folk, och forföras ther öffuer, som mena sich for sådana liffuerne skul forwerffua stoor löön när gudhi.

Och såsom closterfolk mena theres leffuerne wara bettre än thet menige manz liffuerne for the try fòrnemda stycke skul som the loffua sich wilia halla j dödhen, Så wil iach nw bewisa twerdt emoot, ath theras liffwerne är for samma stycke skul ondt, så at thet kan ingalunde wara gudhi behageligit, än sidher thet skulle wara bettre än thet liffuerne som then menighe man vthi liffuer, hwilkit gudh sielff ordinerat och skickat haffuer, Och seger iach så här til at closterliffuerne är (som j noghor hundrade åår tilgått haffuer) jtt ochristeligit och ogudhachtigt wäsende, ther man haffuer trädt jfrå Christi troo och lärdom, til Antichristi wesende och wilfarilse, som iach nw beuisa wil.

Först ther medh at the haffua emoot gudz oord giordt margfalleliga syndring, twedrecht och party j Christenhetenne, och niderslagit ther medh then eendrächtigheet semio och kerleck som Christus wil at wara skal j hans Christeliga forsambling, For ty såsom Christus är icke meer än en, så är ock hans helga Christenheet ey meer än een, j huilko han haffua wil alsom största sämio och eendrecht, vtan alla secter och party, som S. Paulus til the Romare och Corinther nogh gaff til kenna, Men closterfolk haff-

Roma. xvj
j. Cor. iij

wer emoot then endrechtigheet syndrat sich, först jfråå then menige man och haffua sagdt sich föra jtt fulkompneligare ordan, och sidhan haffua the syndrat sich sielffue emoot hwar annan j så mong party at them ingen retzliga alla vpreckna kan som til forenne beuisat och forteldt är, och huart party haffwer jw sin patron som thet berömer sich vthaff, Then ena secten aff Augustino, then andra aff Dominico, then tridhie aff Francisco, Somblige aff iomfru Marie än thå at hon aldrigh giorde noghro munkar, Somblige aff S. Birgitte, Somblige aff Bernhardo och andro otalige monge, jngen berömer sich aff Christo, och huar secte och party vphäffuer och berömer sin patron och ordan öffuer then andra, ther oseyeligh splijt och twedrecht är kommen aff j Christenhetene, Och är theras liffuerne och wäsende twerdt emoot Christum, ther the leggia jtt annat fundament til menniskiones saligheet, än thet som lagdt är, som är Christus Jesus, For ty hela scrifften giffuer oss Christum fore, at han är rette grunden til wor saligheet, så at alle the ther skole warda salige, the skole aleena warda salige for hans forskyllan skul, Men closterfolk sätia theras ordan och regler for fundament, så at huar j sin stadh meenar sich wilia frelsa sina siäl medh sitt closterliffuerne, Thetta är jw så clart ath thet ingen neka kan, jngen kan heller thet neka at sådana jw är ochristeligit, ja, Antichristeligit wäsende, ther Christus plat forachtat och forkastat warder, For ty mädhan the mena sich wilia forwerffua himmelriket medh theres closterleffuerne, så är Christus them intit nyttigh, ey görs han them thå heller behooff, Ey kan han heller wara ther som party och twedrecht är, Han är aleenast ther endrecht semia och kerleck är, men sådana är icke medh closterfolk, ther fore är och Christus icke medh sådana wäsende, Huar nw Christus icke är, ther är jw wisseligha Antichristus och dieffwulen.

Så är och closterliffuerne en rett apostasia eller affträdelse ifrå then Christeliga troo som Christus och Apostlanar predikat haffua, och in til menniskiones eeghna gerningar, För ty gudz oord

halla så allestedes jnne, ath menniskione som ligger vnder syndenne, dödhen och heluitit, ståår alz ingen reddan eller återlöösn fore, vtan j Christo aleena, Honom haffuer wor himmelske fader sendt här nidh at han skulle taga mandom, och j samma mandom göra fyllest for wåra synder, öffuerwinna dödhen, dieffwulen och heluitit, och forwerffua medh sin dödh och pino at wij motte få then helga anda, warda fornyiade och komma medh honom j himmelriket, Thetta alt haffuer han och så bedriffuit, och haffuer lärdt oss at wij skole settia ther fulla troo och lijt til, och forlåta oss platt in på honom och thet han for wåra skul lidhit och bedriffuit haffuer, at wij jw settie all wor saligheet in på honom, och vppå ingen annan, när wij och så göre och haffue ena sådana troo, thå haffuer Christus sagdt oss himmelriket til for samma troo skul, Men medh sådana troo komber closterliffuerne ingalunde öffuer eens, vtan är henne twerdt emoot, För ty the ther giffua sich til sådana liffuerne, the göra thet jw j then acht och mening at the wilia medh theras läsande, siungande, wakande, fastande och annor strengheet som theras regla kräffuer, foruerffua himmelrikit (än thå man ingalunde forkastar godha gerningar, the som retzliga godha äre, ther en annan tijdh skal omtalat warda) Och huar the warda tilsporde for huadh sack skul the äre j closter, thå haffwa the ey annat suara, vtan at the sökia theres sielers saligheet medh sådana liffwerne, och huar the så icke giorde, wore the icke j closter, jngen aff them kan thet seya, at han är for then skul j closter at han skal kunna haffua ena retta troo til Jesum Christum, epter thet han kunde wel haffua sådana troo vtan closter, ther fore moste han jw så swara, at han är j closter på thet han wil forwerffua sich stoor löön och ena merkeliga crono j himmelriket, Hwar han nw wil sådana sielff forwerffua, så haffwer han jw icke then troo at Christus haffuer honom thet forwerffuat, For ty, huar han then troo hade, budhe han ey til ath forwerffua sådana sielff, Och så seer man jw här aff clarliga, ath closterliffuerne som thet nw hallss, och

j mong hundrade åår hafuer warit hallet, är en rätt affträdhilse jfråå enne retta Christna troo, Såå ath alle munkar och nunnor som halla sich widh theras closterleffnat äre rätte Apostate och affträdhare jfråå Christi troo och lärdom epter thet the wilia medh theras gerninga forskylla thet som Christus en gong forskyllat haffuer, ther the skulle haffua troo och lijt til,

Ey kan heller closterleffuerne wara gudhi behagheligit epter thet (som föresagdt är) görs lyffte emoot gudz ordh och emoot thet lyffte som gioordes j dopet, Samma lyffte är och emoot then frijheet som gudz ordh giffua oss före, at echteskap skal wara frijt, At werdzligha rikedomar ey skole forbiwdhas, At alle handa clädhe, tijdher städher, maat och annor vthwertes ting skole wara frij at brukas epter lägligheetenne och ey forbudhin, Men sådana Christeligha frijheet fortagher closterlyffte, och j then motten är clösterliffuerne twert emoot gudz ordh, görandes thet icke frijt som the göra frijt, och är så teslikes emoot doopsens lyffte som til forene nogh bewijsat är, Så ath såsom man trädher jn j Christenhetena medh thet lyffte som görs j doopet, så trädher man jfråå Christenhetenne när man medh clösterlyffte gör doopsens lyfte om jntit, och lyctas så ther medh at clösterleffwerne medh sit lyffte är een saack til alt thet oondt är, ath ther man meenar sich haffua jtt Christelighit leffuerne för handenne, ther kommer man påå all skadha och förderff, ther ey annat är än skrymterij, När man giffuer sich til clösterliffuerne forloffwar han echteskap som gudh wil allom skal wara frijt, och liffwer såå alt sitt leffuerne vth j hoor, bolerij, naturlig jnbrunst, stomma synder och annor oreenligheet, och segher än thå at man liffuer j reenleffnat, ja wij moste heta reenleffuadhe men och jomfrwr, än thå at wår reenleffnat gör vnderstundom sådana frucht som echteskapet, äre wij doch likauel reenleffues personer O skrymterij, Sammeledes när man giffuer sich j closter segher man sich öfuergifua alt thet han ågher och wil nw liffua j fatigdom, Men huru sant thet är seer man wel för öghonen, man öffuergiffuer sitt eghit och liffuer j läti och fåfengheet aff annars

mans swet och arbete, och när man seer retzliga til, thå är thet merkeligha rikedomar som closterfolk kalla fatigdom, Haffua gott hws och heeman ther man kan soffua och waka när honom teckes, haffwa frij kost och clädhe medh alt thet honom behöffues öffwert noogh, håller iach icke för fatigdom, och thet seer man j closteren, Theras closter äre ther vpbygdt som besta land och leghe är, haffua mesta parten goodz och landboor nogh, så at the äre aldeles wel forsedde, medh födho och clädhe, och än wilia the heta fatigha brödher och systrar, The seya sich leffua j fatigdom, och haffua doch alt thet them behöffues öffuerflödeliga nogh, Ther före är thet falst som the beröma sich aff at the fölia Christum epter, for ty han hadhe icke sådana wäsende, The
Matt. viij haffwa hws som annor slott, men han hade icke så mykit han kunde lägia sitt huwudh vppå, Men en fatigh bonde som sitter medh hustru och barn for gest och gongande, och moste dragha vth skat och skul, och weet doch icke om afftonen hwad hans fatiga hustru och barn skola äta om morgonen, then är en rätt fatig och berömer sich doch jntit aff sin fatigdom som the skrymtare göra som äre j closter, the ther seya sich wara fatigha och äre icke, For ty then andelige fatigdom som til förenne omtalat är, haffuer intit rwm j closter, The beröma sich aff fatigdom, men när the icke fåå nogh, knorra the och wilia icke wara j clostret, Mädhen the haffua loffuat fatigdom, hwij wilia the thå icke lijdha honom? Så brister theras skrymterij vth, Teslikes loffua the lydachtigheet, och är doch closterleffnat ey annat än olydna, For ty the giffua sich jfråå then lydachtigheet som the skulle göra fadher och modher, herrar och förstar medh theras embetes men, borgamestare och råådh, ja, och jfråå then lydhno som hwar och en Christen skal haffua aff then andra, och giffua sich vnder theres abbater, priores eller andra sådana och wilia ingom wara lydhige vtan them aleena, Så ath ther the moste för än the komme j closter wara epter gudz bodh allom lydhige, ther wilia the nw jngom lydha, vtan seya sich haffua theras forman for sich ho-

nom wilia the lydha, och seya sich intit haffua skaffa medh borgamestare och rådh eller andro gudz befalniges men, The öffuergiffua then lydhno som gudh haffuer befalet, och tagha jghen then lydhno som gudh haffuer jntit befalat, vtan heller forbudhit haffuer, epter thet sådana lydhna som the lofwat haffua är epter menniskies bodh j the saker gudhi anrörandes äre, än thå ath the ey heller ära theras formen alt for mykit lydhige, Så at hwart man wender sich medh thetta folket thå är thet iw jntit vtan skrymterij medh them, The beröma sich aff kyskheet, fatigdom och olydhachtigheet, och är doch ey vtan okyscheet, rijkedomar och olydhna theras heela leffuerne, The äre medh theras löffte tredde jfråå then retta reenleffnat, fatigdom och lydhachtigheet jn til skrymterij.

Här aff måå man nw kunna merkia hwad heligheet closterliffnat haffuer medh sich, Mädhan the göra syndring, splijt och tuedregt, ther alsomstörsta eendregt wara skulle j Christi försambling, och haffua tredt jfråå troonne til theras eegna gerningar, och medh theras löffte gioordt doopsens lyffte om intit, så ther the skulle wara retsinnoge Christne j hiertat, ther äre the ey nw vtan skrymtere j vthwertes ting, Såå måå jw hwar och en kunna merkia at sådana liffuerne moste wara oondt och bedregheligit thet gudhi jngalunde kan behagha, Men sådana kan closterfolk jntit besinna, vtan seya än thå at theras liffuerne är fulkommelighare än thet som then menige man förer j echteskap, hwar och en som hans embete tilkreffuer, ja, så heligt halla the theras liffuerne, at the selia och göra then menige man deelachtiga aff theras godha gerningar, och giffwa them ther breeff och jnsigel vppå, och äre the j samma gerning alle vtan geensegn symoniaci j thet the selia andelig ting, The selia thet for gott som the ey sielffue weta om thet är gott eller ey, For ty när man wille spöria them til om the och wore fulwisse ther vppå at theras gerninga äre godha, när the wilia seya sannindena epter theras eghit samwet, thå moste the bekenna ath the ther ey äre fulwisse vppå

om gudhi äre sådana gerninga behageliga eller ey, epter thet the icke haffua gudz ordh ther vppå, ja man haffwer nw till förena beuisat ath thet är ey vtan skrymterij och bedrägherij the fara medh, och likawel selia the sådana then meniga man for gott, och bedragha them theras goodz och peninga jfråå, såå selia the falska
ij Pe. ij warur, och om sådana köpslaghan talar S. Petrus, Thet moste jw wara en forbannat offuerdådhigheet och högferd at en syndogh menniskia, som ey annat är än aska och mwld, skal wara så dristich at hon skal j andeliga saker såå forhäffua sich och seya sich föra så fulkommeligit leffuerne, at hon kan selia enom androm godha gerningar, ther han skal kunna komma jn j himmelriket medh, och giffua honom ther breff och jnsigel vppå, Men we honom som på sådana breeff skal fara til himmelrike, For ty han moste gåå genom eeld och watn ther breffwen warda forderffuat, Och äre the på thet sidzsta så galne wordne ath the haffua loffuat them himmelriket som aleena haffua wordet begraffne j theras clädhabonat, Hwar man nw icke hade annor stycke emoot closterfolk vtan thetta ena, thå wore ther medh noogh beuisat, ath thet är ey vtan jtt dieffuuls wäsende the medh fara,
Luce xvij Christus haffuer fast annars lärdt oss, Han haffuer sagdt at then sich forhöyer, han skal warda nidherslaghen, och sade ath när wij göre alt thet oss är befalet, såå skole wij än thå seya oss wara onyttiga tiänare, och haffua ey meera gioordt än ther wij wore plichtighe til ath göra, Men closterfolk wilia ey wara onyttigha tiänare vtan mykit heller så nyttige at the kunna offuer thet the plichtige äre, såå mykit gott göra at the kunna vthskiffta theras godha gerningar jbland then meniga man (som the ey halla vtan for onyttiga tiänare) och dragha them jn j himmellen såå monga them teckes tagha j theras brödraskap, Och så see wij här clarligha, ath the ey aleena äre sielffue trädde jfråå Christi troo, vthan the dragha och andra medh sich jfråå Christum, jn til theras brödraskap och gerningar, så at ther the skulle allena haffua förlåtit sich påå Christum ther begynna the nw forlata sich

pååˊ theras brödraskap och gerningar, Thetta är jw så oppenbart at thet jngen neka kan, och thetta göra the alt for godz och päninga skull, Och är thetta jtt sådana forbannat leffuerne, at hwar the wille wenda jgen ath selia theras gerningar och ey lenger halla messo marknat och annat sådana, thå bliffue thet icke stondandes, som nw eendels begynnar skee, for ty alt thet the haffwa, thet haffwa the for sådana olofligha köpslaghan, hwar the then läte aff, worde them jntit giffuit, och så moste the öffuergiffua theras closterliffuerne och tenkia sich annat til födho, Sååˊ at man jw clarligha seer thet för öghonen, at clösterliffuerne ey haffuer annor oppehelle, vtan messo marknat, Vigilies marknat, läsninga marknat, siwngo marknat, fasto och waku marknat, När sådana marknat warder aflyst, thå bliffuer clöster leffnat om jntit, Men gudh bätret sådana frij marknat haffuer stådt alt for lenge, wore nw tijdh at lysa honom aff som nw fast begynnar skee genom gudz ordh, gudh tess loffuat warde, The göra oss och stoor oret, for ty the begiära aff oss at wij skole bidhia för them, och ther wilia the jnga päninga giffua före, men for oss wilia the intit bidhia vtan päninga,

Ytterlighare mädhen wij äre här så jnkomne j thenna munka och nwnna handel, kräffuer och saken at wij noghot besynnerligha tale om tiggemunkar, och förclare theras dygder som the wel werde äre, for ty iach mååˊ thet wel seya at än thå at alt closterfolk haffuer warit Christenheetene til skadha och forderff, så haffuer hon doch aldrigh fååt sådana nidherslagh som tiggemunkar haffua giordt henne, och såsom the äre medh thet sidzsta vpkomne, så haffua the och gioordt största skadhan, For ty the andre munkar som för them wore, the ther liffua widh rento the moste jw mest wara hemma j theras closter, och haffwa ey hafft sååˊ stoor tilfelle til at bedraga hwar man, epter thet the ey hafua så mykit farit om kring som tiggemunkar, hwilke ingen rento motte haffua til theras oppehelle, ther före haffua the hafft vrsack til at fara hws fråå hws til at tiggia theras födho, Sååˊ at iach intit

twiflar at när diefwulen (epter menniskiones fortiänta löön) haffuer wordet lööss j werldene sedhan the twsende åår wore for-
Apoca. xx lijdhen som Johannes omtalar j sin oppenbarilse, thå haffuer han opuecht the tigge ordan, the ther löpa skulle hws fråå hws, lära och predika them lögn och bedragerij fore som gudz ordh och sannindena icke anamma wille, Så at gudh hafuer låtit plåghat warldena medh tesse tigge munkar, såsom han j gambla testamentit plågade Egypten medh paddor och grässhoppor.

Wij haffue hördt här til forenne ath när munka liffuerne först vpkom, thå liffde the widh theras arbete j en long tijdh, och ther rådde Basilius, Augustinus, Hieronymus och andre flere, them til, så giorde the och ää huadh the forwerffuade medh theres arbete thet antwardade the theras forman, och leffde alla aff en träsel, och än thå the giorde sådana j en godh acht som them syntes, och wore på then tijdh ingom til tunga, ey heller så mykit skadelige, The leffde strengeliga, men the sålde icke theras godha gerningar som sidhan skeedt är, hade the doch likauel ther orett vdi at the syndrade sich ifråå annat folk, och begynte strax halla theras liffuerne bättre än annat liffuerne, och at the så giorde är noogh forstondandes aff Vitaspatrum och Cassiani scriffuilse, Men sidhan thet kom ther til ath munkar och nunnor fingo godz och gårdar och skulle liffwa widh rento, moste the jw noghot loffua them igen som gåffuo godz och rento vnder theras closter, och kom så ther til at the begynte loffua thet vth at the wille bidhia gott for them som gåffwe något, och jw lenger thet stoodh jw diwpare komme the ther vthi, til tess the begynte selia theras bröderskap och godha gerningar, Komme och så på thet sijdzsta the fyra tiggio ordan, som äre, Swartmunkar, Gråmunkar, Augustiner och Carmeliter, Tesse munkar wille wara så mykit bettre än the andre, ath the hwarken wille haffua almenneliga äghodelar (som the andre munkar hade) eller noghot eghit, lika som the ey wille tagha ther then ena måltijdhen som then andra, Medh tiggiande wille the sökia theres födho, Men epter thet the jw in-

gen redeligh sack hadhe til tiggiande som wåre starke och mechtige noogh til at sökia theras födho medh arbete, ther fore moste the wända sich til lögn, och smeker predicandes thet folkit gerna wille höra, tilkräffuer och så theras sack, ty at när the skulle seya sanningena huadh theres wesende är, skulle the snarare få tiyo slagh aff en gårdzstaffuer än jtt stycke brödh, Så moste the och vnderstundom bekenna, som the och göra, at huar the icke lwghe for bondan, finge the jntit aff honom.

Tesse munkar haffua warit Christenhetenne til en dråpeligh skadha och forderff, medh then lögn och bedrägerij som the haffwa predikat, ther monge merkelige men stodhe hardeliga emoot när the först begyntes, och wille ey tilstedia at theres anslagh skulle haffua framgong, som wåre, Vilhelmus Parisiensis, Lincolensis, Vicleff, Armocanus, Johannes de Poliacho och monge flere som wel kunde besinna hwadh vthaff sådana tiggiande komma wille, och disputerade the ther hardéliga emoot, War och påffuen sielff medh thet första nödigh til ath stadhfesta theres ordan, fik doch likauel dieffuulen som rette patronen och vphoffuet war til sådana ordan, öffuerhandena, så at påffuen stadhfeste samma ordan, och sidhan han hadhe stadhfest them motte ingen seya them emoot, wore doch likauel monga biscopar och prelater them hardeliga emoot, så at Gregorius then niyonde moste göra besynnerliga stadhgar them til godho, emoot prelaterne, och sidhan kommo tesse tiggio munkar medh tijdhen meera och meera til macht, och bestelte sich forsuarare när påuan, besynnerlige cardinaler, them the giffua årligh skatt aff thet the tiggia, på thet the skole wara theras patroner och forswar at ingen skal driffua theres ordan til baka, ty the weta sich ingen godh rett haffua vppå ståå, ther fore moste the haffua them som them försuara medh macht, for ty om lögnen skal kunna bliffua stondandes thå moste hon haffua starka patroner, elles faller hon snart, när sanningen komber och thet haffwa tesse munkar wel besinnat.

Extra de excess. pre. Nimis praua.

Doch wilie wij ey achta theres patroner, wåre thet än påuen

sielff, vtan wilie tilsee om man kan slå theres wäsende nidher, än thå thet är här til forenne noogh giordt, wil iach thet likauel än ytterligare göra, Och är merkiandes at theres näring j thet the liffua widh tiggiande, är emoot gudh, och menniskior, emoot all äro och redeligheet, thet man noogh beuisa kan, Först, haffuer gudh lagdt mannenom then plicht vppå at han skal äta sitt brödh j sin anletess swett, såå ath han wil at huar och en skal liffua widh sitt arbete, Ther fore seger och S. Paulus, at then ther icke wil arbeta han skal och icke äta, Teslikes rådher han och ther til at en skal arbeta och forsambla någhot til samman ther han kan hielpa honom medh som nödhstelter är, Här emoot göra tesse munkar, the ther ey wilia arbeta, vtan wilia wara fåfenge, och gödha sich aff annars manz swett och arbete, och om the än noghot göra, är thet likauel sådana ther intit gagn medh fölier, Så är och sådana tiggiande emoot en broderligh kerlek, for ty then som elskar sin nesta, han begärar intit wara honom til tunga, vtan arbetar heller sielff, på thet han kan wara honom til lijsa, Ty man moste jw thet bekenna, at jw flere the äre som sich dragha vndan och wilia icke arbeta besynnerliga ther them ingen nödh driffuer til, jw meera warda the fortungadhe som arbeta skole, Ey är thet heller ärligit och redeligit, at en wel färdigh karl then ther hwarken är halt eller blind skal löpa om landet och tagha vp then almuso som the fatige halte och blinde haffua skulle, och all then almuso the fåå then liuga the sich til, och är så fögho bettre än the henne ståle, Här aff kan man jw clarliga nogh forståår at theres näring är oredelig, bådhe emoot gudh och menniskior, Så är thet och ganska oärligit födha sich widh lögn, som the göra, och loffua the likauel stoor löön vth them som them giffua, Men iach wil settia them annat fore.

Gene. iij
ij Tess. iij
Ephe. v

Wij haffue jw noog her til forenne hördt, at closterliffuerne är jtt bedrägelighit och ogudhactigt wesende, Nw är jw thet witterligit noogh, at hwar munkar icke finge almusor och gåffwor thå nödhgades the til at öffuergiffua theras lögn och bedrägerij,

och tagha sich jtt annat liffuerne fore, Ther fore såå monge them noghot giffua til vppehelle j theras closterliffnat, the styrkia them j theras bedrägerij och ogudhactigheet, och warda så deelachtige aff alt thet onda the j sådana liffuerne bedriffua, epter thet the giffua them medh sina almusor ther tilfelle til, Så göra the och medh theres almuso j andro matto orett, j thet the öffuergiffua och trädha jfrå then troo the skulle haffua til Christum och hans gerningar aleena, och jn til munkarnes gerninga och forlåta sich på theras forskyllan, thetta kan jw ingen neka, for ty huar the icke hadhe then troo at the skulle warda deelachtige aff theres godha gerningar, thå gåffuo the them ingen almuse, Ther fore äre the icke rette Christna menniskior som j sådana acht giffua munkom almuso, Teslikes och j tridhie motto göra the icke wel at the icke achta som scrifften rådher til, hwem the giffua Eccle xij theras almuso, vtan then almuso som the skulle, epter gudz bodh, giffua fatigo folke, haltom och blindom etc til theras vpehelle, then giffua the ogudachtight clösterfolk och stadhfesta them ther medh j theres bedrageliga wesende, Hwar nw tesse tiggemunkar seya them förwerffua stoor löön j himmelen som them noghot giffua, thå segher iach aff förberörda skäl at thet är fare werdt at them ståår heluetit före for theras almuse så at the j thenne sack foruerffua sich heluetit medh sådana almusor,

Nw wil iach och ytterliga foregiffua j en summe then skada och forderff som closterfolk gioordt haffuer j Christenheetenne, epter som mich kan mögeligit wara, for ty at kunna vprekna all then skadha the gioordt haffua gåår widt offuer mina macht, Och så kan man lära kenna thetta trädh aff fruchtene.

Then förste skadhen som the haffua kommet åstadh är then, j. At the haffua gioordt syndring, splijt och party j Christenhetene emoot then endrechtigheet som tilförenne nogh omtalat är.

Then andre skadhen, At the ey aleenast haffua sielffue trädt ij jfråå Christi troo, vtan the haffua och draghit annat folk medh sich til at förlata sich på theras brödrabreeff, aflat, messor, bö-

ner och andra theras gerningar, och lerdt them at the skulle dragha them medh sich 'jn j hemmelriket, och til at stadhfesta sådana bedragerij haffua the dichtat otaligh mong falsk iertekn, och thet är platt förneka och forkasta Christi troo.

iij Then tridhie skadhen, at the haffua förwendt then sanskylligha gudz tiänist som ståår j hiertat och andanom, j skrymterij som ståår j vthwertes ting, som är j clädhe, rwm och städher, tijdher, maat och dryck, och sådana haffua the predikat och dragit then eenfoldiga almogha j skrymterij medh sich.

iiij. Then fierde skadhen, at the haffua gioordt ena oredeliga köpslaghan, then man kallar Simoniam, j thet the haffua soldt andelig ting, The haffua foregiffuit theras godha gerningar, och är doch ey vtan lögn och bedrägerij, och haffua ther taghit goodz och päninga fore.

v Then femte, at the haffua lockat barnen emoot fadher och modhers wilia j theras closter, och sidhan forhallet them, och kommet barnen til at the haffua warit theras foreldra olydhige emoot gudz bodh.

vj Then sette skadhen, at the haffua vpheffuet dödha menniskies been, som j theras closter haffua warit begraffuen, som j Wadzstena, Skeninge, Westerårs, Husaby, och flerestedz skeedt är, Eller och the haffua förhögt noghor besynnerlig belete, som j Stocholm medh thet the kalla then helga lösn, teslikes j Arboga och flerestädes, Ey the dödha been eller belete til wördning, thet ey heller böör skee, ey ligger them heller stoor macht ther vppa, vtan på thet göra the så ath stoor tilsökning skal skee til them, ther theras offer skal forökas medh, och såå haffua the sådana been och belete brukat til päninga näät och bedraghet then fatiga meenlösa almogha theras goodz och päninga jfrå, och forderffuat them til theras sielar,

vij Then siwnde skadhen, at the haffua altijdh gioordt biscopar och kyrkioprester stoort forfång som påuans lagböker nogh gifwa til kenna.

Then ottonde, at the besynnerligha tigemunkar, haffua lopet om landet och taghet vpp then almose som the fatige, halte, blinde, hwssarme etc, haffua skulle (ty thet haffuer alt warit gott j munkens seck) thet the fatigha haffuer warit til en dråpeligh skadha, viij

Then niyonde skadhen, at the haffua medh theras tiggiande giffuit itt sådana oondt exempel, ath så monge tiggiare äre vpkomne, ath man weet ther jntit taal vppå, och är nw sååa när kommet at alle munkar äre tiggemunkar, så at ther är en ordhsedh affkommen, at then som giffuer sitt barn j closter, han gör ther aff en ewig tiggiare. ix

Then tiyonde skadhen, at the haffua fördt och än nw föra så mykin lögn j land och städher at ingen tilfullo vprekna kan. x

Then elloffte skadhen, ath the haffua altijh (besynnerligha Swartmunkar och Gråmunkar) stådt emoot sanningene, så at när gudh haffuer noghen vplyst j sijn ordh, then sanningena haffwer sagdt och straffat then mishandel j Christenhetene haffuer warit vpkommen, then haffua the altijdh stådt emoot och fordömdt honom pååa en eeld, Och haffua så warit och än nw äre domare ther offuer hwilke ther skole kastas j then brinnande vgnen som Antichristus fördt haffuer, Sååa gioorde the Johanni Hus, Hieronymo de praga och monga flere andra sådana, som the haffua dömt til kiettare, och haffua doch sielffue warit sanskylloge kiettare, och dömt them som sant sagdt haffua. xj

Then tolffte skadhen, the haffua j thet menigha betzsta draghit sich vndan allan twnga, och haffua jngom welet swara hwarken til lagh eller rätt, thet then menige man haffuer mykit wordet beswårat medh, och hwar the haffua warit påeskade at the skulle göra noghon vnsetning til thet menigha betzsta, haffwa the strax hallet thet for bans gerning. xij

Then trättonde skadhen, at the haffua (än thå at the ey aleena) bedraglit ridderskapet och meniga adelen om theras godz och gårdar, ther the sidhan haffue wordet forsuagade offuer. xiij

xiiij Then fiortonde skadhen, ath the haffua misbrukat scrifftena mongestädes som haffuer lydt på hwar och en Christen, thet the haffua aleene draghit jn til sich, seyandes at the scrifter som lydha på fulkomligheet, skola aleena gella theras leffuerne til, lika som huar och en Christen icke skulle aff gudz bodh wara så wel fulkommelighen som the, Och är så på thet sidsta såå när kommet, at the ther icke haffua warit j closter, haffua så låtes som the scriffter ther lydha på fulkommeligheet, intit skulle gella them til, och är såå gudz bodh wordet forachtat, Och töörss iach wel biwdha them tråtz at alt thet gagn the giordt haffua är jntit när räknandes emoot en aff the skadhar som the haffwa giordt, Så äre mong annor stycke som the haffua warit skadelige vthi, For ty hwad skadha noghro besynnerligha personer haffua gioordt jbland them, wille ware forlångt at vprekna, än thå at the oredeliga stycke som haffua skeèdt j closterliffuerne aff besynnerligha personer ey borde warda heela ordanen forekastat, hwar sådana ordan wore elles godh j sich sielff men nw epter thet the äre oond och emoot gudz ordh, moste man draga them här jn sådana liffuerne til äre, Ey skal heller noghor forvndra hwij här draghas sådana stycke jn, for ty thetta ogudachtigha wäsende moste jw warda niderslaghit, nw kan thet neppligha snararen skee än thå man oppenbarar theras skalkheet, och bedragerij, man haffuer j long tijdh menat at then helge ande skulle haffua warit vnder cappone, men thet är medh sådana stycke vthbrustit hwad ande thet haffuer warit, Huru theres ypperste capitenere haffua forfalskat och formörkat gudz ordh medh theras scriffuelse, haffue wij j handom röön, Huad skalcheet the seckia munkar haffua giordt och göra j landet hon är oseyelighen, och weet thet hwar man wel så ath ey behooff görs at iach henne förtelier, Hwad förräderij j closter hafuer warit bedriffuit (än thå the wilia heta heligt folk) thet hafwe wij och här j Swerige wel fornummet, Thet fornam och keysar Henric then siwnde som wart forgiffuen aff en swartmunk j Sacramentet,

War icke thet een gräselig ting at en arm vsull menniskia skulle wara såå dristigh at hon skulle befengia Christi lekamen medh förgifft?

Sammeledes giorde och fyre swartmunkar j Berna j Switzserland, för tiwghu åår sidhen, ther the driffue theras skalcheet medh en theras leekbrodher, then the gåffue en dwala dryk och stunge så honom genom hender och föter och jtt holl j sidhona, och gåffue så honom fem vnder görandes sich en Franciscum och sade the och predikade, at iomfrw Maria hade giffuet honom sådana vnder, och så påå thet sidzsta wille the forgiffua honom j sacramentit, Doch thet är ey mykit vnder at the sådana bedrifwa besynnerliga tesse tiggemunkar, för ty the födas så vpp medh lögn och bedrägerij at the på thet sidzsta komma ther så diwpt vdi at the ey achta hwad the göra, Hwad skalcheet the haffua bedriffuit medh scriftemåål weet hwar man wel, The kunna wäll weghen tijtt som the fornimma nogor rijck man eller qwinna ligger siuk, tijtt sökia the som hunden epter Asset, ther skicke the sich så gudheliga, och lära then siwka sina siels saligheet, thet är, han skal låte begraffua sich j theras closter, thet är så heligt jtt rwm, och faller stoordt aflat til, them som giffua ther testamente til, men vtan testamente faller intit aflat, och så förråda the then siwka och draga honom til ewig fördömelse, The wilia wel heta fatige bröder och likawel wilia the gerna wistas när the rika, intit finna the wäghen tijt then fatighe ligger siwk, ty ther wankar jntit testamente, Doch hwad görs behooff at dragha här så mong stycke fram aff theras dygder epter man kan seya medh få ordh at alt theras wäsende är ey annat än ogudachtigheet löngn, bedrägerij och een rätt affträdelse jfråå Christi troo, som til förene nogh beuisat är, ja Christenheten hade aldrig argaren fiender än them, för ty theras hela wesende är en fiendskap emoot Christum, Så at ingen rett munk som sich wil strengeliga halla widh sitt munka wäsende, kan wara en rätt Christen, såsom icke heller en retsinnig Christen kan wara en rett munk,

for ty en rett Christen haffuer intit thet han kan förlåta sich vppå vtan Christum alèena, och ther til är hans samwet icke bebundet til nogot vthuertes ting, vtan alt thet gudz ordh låta frijt, thet haller han frijt, men medh en munk är thet icke så, for ty han förlater sich mykit på closterlifuerne, och hans samwet är bebundet epter hans reglo til vthuertes ting, och haller thet icke frijt som gudz ordh göra frijt, ther fore kan han icke wara en rett Christen, och huar han wil wara en rett Christen moste han slå sitt munkaliffuerne for skenen elles kan thet ingalunda skee, Aff alt thet nw sagt är kan huar och en förstå, at closterlifuerne är jtt rätt ogudachtigt wäsende så at alle rette munkar som hart halla sich widh sina reglor äre apostate, affträdare jfråå Christendomen som the anammade j döpelsen, Och än thå iach intit twiflar at monge märkeliga personer både men och qwinnor hafwa oforuarandes kommet j thetta ogudachtiga wäsende, Så haffwa the doch (aff gudz nåde) wetat halla sich jn til Christum aleena, och platt intit haffua förlåtit sich pååa theres lifuerne, vtan hafwa lefuat j en Christelig frijheet, och ey mera warit theras reglor bijplichtige än som samma frijheet tilstadt hafuer, och hwar the än vnderstundom aff oforstondigheet hafwa forseedt sich, hafuer doch gudh for theras troo skul them thet forlåtit, och äre the så wordne salige j enne retta Christne troo och icke for theras reglo skul, Och sådana personer haffua warit retsinnege Christne j theras hierta, än thå the haffua aff oforstondigheet hafft munka vtwertes åthäffuor, medh huilkit gudh haffuer seet genom finger medh them och ey reknat them thet til synd for then troo skul the hade til Christum.

Nw haffuer man rikeliga nogh hördt aff the skääl här haffwa warit foregiffuen, at closterliffuerne kan for sin löffte och reglo skul jngalunde wara bettre än thet menige manz liffuerne, vtan heller ochristeligit och ogudhachtigt, så at closterfolk jngalunde kunna medh någor skäl beröma sich aff jtt fulkomeligit liffuerne, än thå at en rettsinnig Christen jntit berömer sich aff sitt liff-

uerne som closterfolk gör, vtan heller beclaghar sich öffuer sina synder och ofulkommeligheet, Doch likauel hwar än så wåre, som icke är, at closterliffnat hadhe någon heligheet medh sich, Så kunna the doch medh ingen redeligheet beröma sich aff theres regler, for ty the halla them jntit, som wij och nw wilie någhot foregiffua, besynnerliga om swartmunkar och gråmunkar the ther j wor land mest kunnoge äre, Och är thet itt gammalt sätt när munkar och nunnor, at the ey haffua anammat aff theres reglor mera än som them haffuer sielffuom tychtz, vtan haffue giffuit påuan jtt stycke peninge at han haffuer dispenserat medh them j the stycke som the ey haffua welet halla, och hwad påuen ey haffuer dispenserat, haffua the wel dispenserat sielffue, For ty man seer wel for öghonen huru wel the halla the try theres hoffuudh löffte, The äre alt formånge som bära witne om theras reenliffnat, The seya sich haffua öffuergifuit alt thet the åtte, och haffua sich gifuit til fatigdom, och fölia Christum epter, Men wille the wenda om och seya, at the haffua gifwit sich j fråå fatigdom til rikedomar thå sade the rett, ty at somblige öffuergifua en ringa ting och somblige jntit, och gifwa sich j frijt brödh ther the fåå alt thet them behöffues, huilkit the icke meste parten aff them kunde bekomma när the wåre vtan closter, men sidhan finge the noog, och steenhwss for arm trähwss, Theras lydhachtigheet fornimma theres formen wel, och är ther om talat til forenne.

Gråmunka regla är aff stoor ofornufft samman satt, ther longt wåre aff seya, och j henne ståår, at ingen gråmunk måå ridha vtan j oppenbara nödh, The måå ingalunde hantera peningar, Alle the ther macht haffua the skole arbeta, och när them warder theras arbetes löön forhallen at the ey få lijka for theras arbete, thå måå the tiggia, Så ath Francisci regla haller inne ath gråmunkar skole arbeta for theras födho, och icke tiggia medh mindre them warder arbetes lönen forhallen, The skole icke haffua vmgengilse medh qwinfolk, och icke skola the gå in j closter

til nunnor, Såå haffua the och monga constitutiones och stadhgar j bland huilka' ståår, at the ingalunde skole hantera peninga medh bara handenne, och huilken thet icke haller han skal fasta en dagh widh watn och brödh, O skrymtare, The skola icke tagha qwinnor j hand, The skola aldrigh soffua vtan j theres gångcläder, The skole ey haffua dynor eller lakan vnder sich, The skola ey haffua kosteliga bygning, Jntit qwinfolk skal äta j theras hwss etc.

Men then regla swartmunkar skulle liffua epter haffuer (som jtt almenneligit rychte är) S. Augustinus giordt, och hon är mest draghen vthaff scrifftenne, och huar munkarne henne hwllo thå wåre the ey så skadhelige som the äre, For ty hwar the hullo sich epter Augustini lärdom, thå liffde the widh theras arbete, och sökte icke theras näring medh tiggiande ther the brwka lögn och bedrägherij til, Och görs mich ey behooff ath dragha här mong stycke in aff Augustini reglo, for ty man finner snarare tiwghu stycke ther vthi som swartmunkar icke halla än itt stycke the retzliga halla, och likauel wilia the heeta helge obseruanter, Så haffua och swartmunkar monga constitutiones och stadhgar som the sielffue gioordt haffua, j bland huilka ståår at the icke skole soffua j theras closter på dyno, The skola aldrigh äta kööt, The skola liggia medh kiortel och hoser, och ingalunde skole the haffua lincläddhe, The skola icke rijdha, The skola icke haffua kosteliga bygning och målning, Men hwru thet halles seer man wel, Hwarest finner man sådana bygning som munkar haffua j theras fatigdom vpbygdt? Then kosteligaste målning finner man när munkar, alt vppå höghferd, Alla theras väggiar ära fwlla måladhe medh munkar, somblige medh kors j handen, somblige medh änglar, somblige medh dieflar, En part medh påffua cronor, och somblige medh kardinala hattar, somblige medh biscops hattar, Finnas och the j bland andra måladhe munkar som dwffuor haffua ther them hwiska j öronen, til ewentyr liknade epter Machumet, Och hwart ordan låter måla sina ordans brödher, J swartmunka closter finner man alla wäggiar fulla medh swartmunkar theras

helga ordan til äro och prijs, som sådana merkeliga men hafft haffwer, Så göra gråmunkar medh sina ordans brödher, och så göra alla munkar och nunnor, hwar sitt ordan til prijs, The seya sich wara ödhmiwka,och likawel wilia the wara högdt reknadhe.

Yttermera, såå halla och swartmunka stadhgar at the icke skola haffwa noghot eeghet, rörlighit eller orörlighit, Och badh S. Dominicus när han lågh j sitt yttersta, at formaledielse skulle komma öffuer them som wille komma hans ordan ther til at the skulle haffua noghot jordagodz, och ther må the tenckia til som giffua them sådana, at S. Dominicus haffuer bidhit at forbannilse skulle komma öffuer them, thet är theras löön, Och är thet forbudhit medh alt closterfolk at the skola intit eeghit haffua, som föresagdt är, så at thet är en almenneligh ordhsidh, At then munk som haffuer så gott som til en skerff, thet hans eeghit är, han är icke wärd en skerff, Men är thet oordspråket sandt, thå äre ey alla the munkar j Swerige äre, werde en halffwan skerff, for ty the haffwa alla samman jw noghot eeghet.

Teslikes är suartmunkom och forbudhit at the icke skole formana folkit til at giffwa til theras bygning etc, The skola icke tagha peninga aff noghro quinno ey heller giffua henne peninga, Högdt är thet budhit bådhe swartmunkom och gråmunkom at the icke skola haffua vmgengilse medh qwinfolk, än thå at the offta haffua wordet beslagne ther medh, at the haffua hafft quinfolk jnne medh sich clädt j munka clädher, och rakat som andra ordans bröder, som swartmunkes eeghna constitutiones eendels giffua til kenna, ther the forbiwdha at sådana icke mera skee C de recipiendis skal, Epter thet nw sådana wardt forbudhit at thet ey mera skee skulle, giffz ther nogh til kenna, at thet war skeedt til forenne, Halla och theras stadhgar mykit om fasto, ther the platt jntit halla vthaff, och annat mykit som longdt wore vprekna, ther hwar och en måå wara domare öffuer hwru the halla sådana stadhgar.

Och så haffuer man nw hördt noghor aff the stycke som closterfolk haffuer beplichtat sich til at halla, och haller ther doch

jntit vthaff, än thå at ther ligger fögho macht vppå at the theres reglor icke halla, besynnerligha j the stycke ther icke äre grundat påå gudz oord, Ey haffuer iach heller draghit sådana stycke här in j then acht at iach wil at the skola så til pricka halla theres reglor, vtan iach wille mykit heller ath the platt skulle slåå theres reglor for skenona och låta them fara, och huar the jw wille wara munkar, at the thå wåre sådana munkar som the ther wåre j första begynnilsen, och hadhe ey andro reglo vtan gudz oordh retta sich epter, Men j then acht haffuer iach tesse stycke draghit her jn, at iach wille fortagha closterfolk theras berömelse, ath the ey skola kunna beröma sich aff theras strenga liffuerne, epter thet the jntet halla thet the loffuat haffua.

Så är och wäl tilbörligit at här noghot talas om theras clädhabonat, then the seya wara helig, men iach wil gerna weta hwad heligheet som kan lodha widh clädhen, epter thet heligheten ståår aleena j hiertat, så at thet ey kan wara vtan en skrymtare heligheet som henger widh clädhen, Hwar thet och så wåre at noghor heligheet beteknades medh theras clädabonat som the seya pläge sich skola holla, så är han them doch wisseliga skadelighen, all then tijdh the (som the bekenna moste) icke halla thet som clädabonadhen beteknar, For ty thet wil thå gåå medh them
Mat. xxiij som thet gick medh the Phariseer, the ther gioorde tenkescriffter och stoora fållar på theras clädher, at the skulle synas wara godhe, och wore doch ey vtan skrymtare och ilgerninges men, Så gåår thet och medh closterfolk, the ther och wilia synas godhe och äre doch jntit så, Och jw mera heligheet the lata skijna j cläden, jw större skrymtare äre the, wil och thet så komma ther til at the jntit haffua beröma sich aff theras clädebonat, medh mindre at the wilia beröma sich aff skrymterij.

Och epter thet at sådana clädebonat är nw ey annat vtan en rätt skrymtare clädabonat, kan iach ey letteliga troo at the som thet retzliga besinna, skola kunna dragha honom medh itt gott samwet, For ty the moste jw j mong stycke skrymta for sam-

ma clädabonat skul, ther the elles kunde vndwika sådana skrymterij, när the icke hade munka eller nunno cläder vppå, Nw är jw skrymterij en stoor synd, ja een dobbel skalcheet for gudhi, ther en wil synas wara godher och är doch oonder, och til sådana synd giffuer theras clädebonat them tilfelle, them sielffuom til forargelse, warda och monga eenfoldiga menniskior ther offuer bedragna, som haffua then mening at the skola wara bettre j cappo än vtan cappo, och til sådana förargilse är clädebonadhen een stoor orsak, Och såsom han är them sielffuom til forargelse, så förargas och monge andre ther offuer, Ty man moste jw bekenna at closterfolk warder aff mongom bespottat och begabbat för theras clädabonat skul, Såå moste man och bekenna at the them begabba, göra ther stoor synd offuer, men hwar sådana clädebonat icke wåre, thå bliffue och samma synd til baka, for ty hwar the wore clädde som annat folk, thå bespottades the ey meer än annat folk, ther före är sådana clädebonat saken til monges mans förargelse, Nw haffuer jw gudh högeliga förbwdit at man icke skal giffua noghrom tilfelle til synd eller forargelse, och sadhe Christus at we skulle komma offwer honom som for- Matt. xviij
argelse gör, och bödh at om wor hand eller ögha wore oss til förargelse, skulle wij kasta them jfråå oss, Skole wij kasta hand och ögha bort för förargelse skul, mykit meera clädhen när the giffua tilfelle til synd.

Ey wil heller hielpa som monge pläga seya, at clädebonaden gör them hwarken oonda eller godha, För ty at än thå clädhabonadhen j sich sielff hwarken gör ondt eller gott, såå gör doch thet skrymterij, bedragerij, och förargelse som han haffuer medh sich mykit oondt, Såsom äta kööt är j sich sielfft hwarken oondt eller gott, men hwar thet skeer noghrom til förargelse, thå är thet oondt, Och lärer S. Paulus at wij ey aleena skole vndfly thet j Tess. v
som ondt är, vtan och iämwel thet som synes wara oondt, Och här medh är nogh beuisat at closterfolkes clädabonat skal ey wel kunna draghas vtan synd, besynnerliga j wår tijdh, och kan man aff

theras clädabonat och heela wäsende nogh formerkia hwilken en grooff wilfarilse j werldene warit haffuer, Så galet haffuer closterfolk warit, ath the haffua förclädt sich och äre gieckar och narrar wordne, Och så galne haffue wij andra warit at wij haffue medh wordt goodz och peninga styrkt them j sådana gieckerij, O blindheet blinheet, Och här medh wil iach nw så besluta tesse boock, at closterliffuerne som j en long tijdh tilgåått haffuer, är en rätt apostasia eller affträdelse jfråå Christendomen, ther huarken halles thet gudh budhit haffuer eller thet the sielffue loffuat haffue, Och thetta skal nw wara closterfolk for en hoffrecht, hwar iach fornimmandes worde at noghor satte sich her emoot, wille iach thå (näst gudz hielp) ytterlighare forclara closter wäsende och måla thet så aff som thet werdt är.

Een lithen formaning til closterfolk och theras wener.

EPther thet man nw rikeliga nogh beuisat haffwer ath closterliffwerne är jtt ogudhachtigt och skrymtelighit wäsende, såå formanar iach j Jesu Christi nampn hwar och een closter persone, man eller qwinna, som j sin oforstondigheet eller och elles kommen är til sådana farlighit liffuerne, at hon tagher thetta til sinnes och betenkie til huru hon kan warda en rätt Christen menniskia, och läte sitt liffuerne fara, epter thet jtt Christelighit liffuerne och closter wäsende äre twerdt emoot hwart annat, For ty thet moste closterfolk granneliga besinna, at then j himmelriket jngåå skal, han moste gåå ther jn som en Christen och icke som en munk eller nunna, J gudz rike tiänar ingen vtan then som alena haffwer sin lijtt och tröst til Christum, closterfolk som sich halla widh theras closterliffuerne, the haffua ther intit rwm, Gudz rike är sanningenes rike ther intit skrymterij tiäna wil, så at then ther wil gåå jn j gudz rike, han moste lata skrymterijt aff, Men wil han lata aff skrymterij, så moste han och lata aff munkaliffuerne som ey wel kan halles vtan skrymterij, Och sådana skrym-

terij är nw vthbrustet och oppenbart wordet, at man nw wel weet at thet är bedrägerij oc icke heligheet som closterfolk haffuer medh fara, ja giffue gudh at the kunde thet såå wel besinna som wij, Och epter thet man haffuer lerdt (aff gudz nådhe) sådana förstå, wilie wij nw ey gerna låta lenger bedragha oss som här till skeedt är, och ther fore wil thet snart komma ther til medh closterfolk, at theras wäsende skal them ey wel bekomma, ty är them rådelighit at the tenkia ther til j tijdh, och ware heller affträdare jfråå theras ogudhachtigha munkawäsende, än at the skulle wara affträdhare jfråå Christi troo.

Ah gudh forbarme sich her offuer huru monga otaliga menniskior haffua medh thetta skrymteligha liffuernet wordet bedragne bådhe til lijff och siäl, O huru monga erligha iomfrwr haffua här wordet beswikna j thet the haffua tenkt sich wilia liffua j reen iomfrudom the ther ey haffua hafft nådh til kyscheet, och äre så medh stomma synder, naturlig inbrunst och annor oreenligheet falne j gudz grässeliga förtörnelse, For ty dieffwulen haffuer jw så bedriffuit sitt spill medh closterliffuerne, at then ene rese komme ther jn han moste icke komma ther vth jgen, ee huru stoor jnbrunst eller naturlig brinnande han hafft haffwer, ther aff är thet thå kommet at the haffua fallet j gudz stora förtörnilse medh olofligha gerningar, for ty ther nådhen icke är til kyscheet, ther wil jw naturen haffua sin gong ee hwem thet är mera leedt eller liwfft, han brister vth, thet kan honom ingen fortagha, och medhan thet icke kan skee lofligha j rätt echteskap som thet borde sich, så skeer thet doch likawel medh gudz swåra förtörnilse, Och twiflar iach intit ath closterfolks conscientier eller samwit skola giffua mich rätt medh ath thet är sant iach scriffuar, O gåffue gudh ath thet wåre icke sant, men nw (gudh bettret) thet är alt förmykit sant, Och ther före rådher then merkelige biscopen och martiler S. Cyprianus ther til, at then iomfrw som haffuer loffuat iomfrudom, och wil nw icke eller icke kan honom halla, at hon skal epter S. Pauli lärdom giffua sich til echteskap,

Epist. li. j
Epist. xj

och epter thet at j closter skeer sådana grässelig gudz förtörnelse, så haffua jw the fatiga personer som ther inne äre nogh redeligh saack til at gåå ther vth, Och huar tesse sack icke wore (som hon likauel är) så motte the doch aff andra orsaker redeliga offuergiffua sådana liffuerne, For ty man jw wel weet aff hwadh tilfelle the äre jnkomne, ty at somblige äre ther tilkomne aff sin eenfolligheet j een godh mening som them syntes, at the skulle komma ther til itt gott och heligt liffuerne, och äre sidhen ther offuer beswikne, och haffua annat fornummet än the tenkte när the gåffuo sich ther til, och om the hade wist thet til förenne som the haffua sidhan fornummet, hade the aldrig kommet ther til, The ther nw j theras eenfolligheet så beswekna äre, the haffua för gudhi och hwar och een forstondig menniskio noogh redeligh saack til at giffua sich ther vth, Och hwar closterlyffte än wore gott (som thet doch icke är) så kunde thet thå intit forhindra them all then tijdh the äre beswikne j contracten, For ty när the gioorde theras löffte hade the ena wronga mening, menandes thet wara gott som icke är gott, och äre så beswikne j theras lyffte, ther före äre the ey heller plichtige til ath halla thet.

Somblige äre och kompne j closter j theres barndom thå the hwarken ondt eller gott retzliga besinna kunde, vtan äre elles lockade ther jn, Men när the sidhan komma til ålders och lära besinna at the haffua j theres barndom gripit orådh, thå haffwa the jw redeligh sack noog til at gåå ther vth, och skeedde them stoor orätt om the skulle nödhgas til at halla thet j theres ålderdom sidhan the better förstodhe, som the hadhe j theres barndom vthloffuat när the ingen ting retzliga besinna kunde, The finnas och monge som haffua trwghat theres barn j closter emoot theres wilia, som j Wadzstena offta skeedt är, the ther haffua meent at the wille offra gudhi theres barn, så at the skulle wara hans brudhar, och höra honom til, Men thet haffuer feelat for them, For ty thet är noogh befruchtandes, at the haffua tagit them som vtan closter haffua warit gudz brudhar, och giordt them til dieff-

uulens brudhar, The haffwa taghit them som j jtt reent echteskap motte haffua liffuat j gudz fructan, och giffuit them j closter ther the haffua sidhan leffuat theras hela alder vth j awund, jlwilia, haat och nijt, j stomma synder, naturligh inbrunst och annor oreenligheet, ther the forbanna fadher och modher och alla them som haffua hwlpet ther til at the haffua kommit j closter, Jach menar the haffua jw skönliga offrat gudhi theras barn, ja som mordare och forrädhare haffua the giordt emoot them, och äre än såå mykit werre än mordare, at the forderffua theres eeghet kööt och bloodh bådhe til lijff och siel, Så at then man som så handlar medh sitt barn, han är ey wärd heta fadher vtan barnsens moordare, och wåre tilbörligit at han och så straffades, men gudh warder honom wel finnandes j rettan tijdh.

Såå warda och monga trwghade j closter på thet the andre som jgen äre skole fåå teste större arffuadel, men sådana personer som så trengias j closter jfrå theres arff och eeghit, skeer for gudh och alla werldenne, orett, och boorde öffuerhetenne haffua ther tilsyn medh at sådana orett ey skedde, och hadhe them warit bättre at the hade wordet födde j så stoor fatigdom at them ey hadhe fallet en skilling til j arff, än at the skulle wara födde aff sådana föräldra ther them stoort arff tilstundade, all then tijdh the skole niwta theres arffuodel så mykit ondt ååt, Teslikes äre och monge j closter som haffua aff rette läte giffuit sich ther til, på thet the skulle haffua godha daghar, clädhe och födho vtan arbete, Sådana personer äre onyttigt folk ää huarest the äre vtan closter eller jnne, the göra jntit gagn, vtan tiena theres eeghen bwck, så lenge the äre widh thet sinnet.

Alla forberörda personer haffua noogh redeligh sack til at öffuergiffua closterleffnat, när the sich rett besinna, Och summa summarum, jngen är then j closter som jw icke haffuer redelige sack til at gåå ther vth när han sich rett besinna wil, och then giorde emoot gudh och en broderligh kärleck som them j jtt sådana ogudhachtigt wesende forhalla wille emoot theras wilia,

jntit kan heller theres lyffte forhalla them epter thet är ondt, som til forenne beuisat är, For ty intit oredeligit löffte böör warda hallet, Ther fore rådher och formanar iach hwar och en closter persone at hon sich besinne och öffuergiffue sitt skrymteliga wäsende, och bliffue en rett Christen jgen.

Såå formanar iach och alla Christna menniskior som sin barn, wener eller frender haffua j closter, at the äre them behielpelige ther til at the mågha komma ther vth, Haffua the oförståndeliga hulpet them jn j thet ogudhachtiga wesende, them til skadha och forderff bådhe til lijff och siel, Så hielpe them nw förståndeliga ther vth jgen, och tilhielpe at the ther äre beqwemmelige til echteskap, mågha komma ther til, och see ey then jember på theres eeghit kööt och bloodh, at the skola så forderffwas. The äre gudhi en hardan reginskap plichtige på yttersta domen, huru the haffua then frucht, barn och bloma forestådt, som han them giffuit och befalet haffuer, at the sådana frucht halla skole til thet betzsta, Hwar the ther vdinnen forsumelige äre, wil them en hard doom och jtt gräseligit we öffuerfalla, ther må the fulleliga retta sich epter.

Nw weet iach och wel at monga personer äre j closter som framledhna äre j sin ålder besynnerliga j jomfru closter, the ther intit hop haffua sielffua til echteskap, hwilka ther äre the fatiga vnga pigor til hinder, som kenna theres swacheet och natwrliga jnbrunst, och wåre for then skul gerna ther vthe, men the gambla forhalla them och seya at the så wel mogha bliffua ther theres lijffztijdh vth, som the for them giordt haffua, Sådana ogudhactiga personer som theres nestes betzsta forhindra wilia, forwijsar iach til theres samwett, spörie thet til huru erliga the haffua liffuat theres ålder vth j closter, Betenkie grant, om the och noghon tijdh haffua hafft lost och begiere til manfolk, For menniskiom kunna the wel seya ther ney til, men for gudhi och theras eeghet samwet kunna the thet ey neka, ja wij kunne och wel beuisa them sådan öffuer, Man seer jw thet for öghonen at the gerna

snacka medh manfolk, scriffua them gerna til, läsa gerna theres scriffuilse, wilia at the skola haffua them j åminnelse, The äre theras hiertakorn, Fides, Spes, Charitas, Cornwter och annat sådana, The giffua manfolke örtaqwaster, kranssar, näsadukar och ANNAT MEER, Sådana stycke äre jw wiss tekn ther til at the haffua lust och begiere til manfolk, och en naturligh jnbrunst j theras lekamen, The måga wel forclara theres wesende så mykit the wilia, weet man doch wel at the äre kööt och blodh såå wel som wij, jach tigher här om thet wesende som theres Confessores och Patres plägha haffua j theres closter, Men thet segher iach rwndeliga vth, at större parten aff the gambla closter personer jntit haffua beröma sich for gudhi aff en obesmittat jomfrwdom, och at them hadhe j theres vngdom warit bettre at the hadhe warit j echteskap än j closter, Ther fore görs them ey behooff at the äre the vnga personer til hinder, forsware thet the sielffua bedriffuit haffua, och beswåre sich ey medh annars synder, som the wisseligha göra när the betwinga the vnga pighor til thet liffuerne som the ey kunna gåå jgenom vtan gudz gräseliga fortörnilse, som noogh til forenne berördt är, Men gudh giffue här bådha vnga och gambla jtt gott och rett forstånd, for ty thet kostar meer än äss och dwss, thet geller siels saligheet vppå.

Terciadecima Nouembris.

Om guds ordh och mennis kios bodh och stadhgar j thet andeligha / som är / sielenes regement

Olaus Petri

Stocholm

M D XX viij

ALlom är wel witterlighit huru nw j Christenhetene är jtt stoort buller och twedrächt (som och j fortijdhen offta warit haffuer) om then lerdom ther menniskian skal sich epter retta j the saker som hennes siels saligheet anrörandes äre, För ty somblige äre widh thet sinnet ath the mena, at påffuar, biscopar och prelater haffua then macht aff gudhi at the kunna vptaga noghon besynnerlighe gudz tiänist (som man thet kallar) then ther icke är j scrifftenne vthtrycht, och göra ther bodh och stadghar vppå, ther menniskiones siel skal wara bunden til at halla och fultgöra widh synd til görandes, Men somblighe äre här hardeliga emoot, och seya thet aleenest wara gudz tiänist som han sielff budhit och befalet haffuer, såå at thet icke ståår j någher menniskios macht ath jnsettia noghor nyy gudz tiänist, och göra ther bodh och stadhgar vppå, For ty (seya the) j thet andeligha regementit som drabbar på menniskiones siel och samwet, wil ingen annar lärdom tiena vtan gudz ordh aleenast, For sådana dråpeligh twedreght skul, syntes mich epter gudh giffuer nådhena, wara nyttight for theras skull som oforfarne äre j scrifftene och ey weta huru the skola skicka sich här vthinnan, at iach och noghot korteligha föregiffwer hwilken parten starkare grund haffuer, än thå iach j mijn förra scriffuelse haffuer ther och noghot omtalat, wil iach doch än nw thet ytterlighare föregiffua, och setter thet så som all annor mijn scriffuelse, för hwar och en rätförstondig Christen menniskio j retten ath hon måå ther döma om hwad rettast wara kan Och wil iach här föregiffua huru saken haffuer sich medh gudz ordh, så och teslikes medh menniskios dicht och funder.

Först är besinnandes hwadh retzliga gudz ordh äre, epter som wor skröpeligheet kan mögelighit wara, ty fulleliga thet vth-

tryckia kan jntit creatur, Och är merkiandes at guds ewiga och obegripeligha wijsdom och rådhslagh, j hwilko hans obegripeliga wäsende sich sielffuom kunnogt är, kallas hans oordh, j hwilko all hans wilie och opsåt beslutes, genom hwilket han och all ting skapat haffuer, ty alt thet han haffuer skapat, thet hafwer han skapat epter som han aff ewigh tijdh besinnat hade, huru han thet skapa skulle, Sådana gudz wijsdom, beslutning eller rådhslagh kallar scrifften gudz ordh, gudz son, gudz hierta, gudz tanke, gudz arm och annat sådana, Aff tesso ordhena haffua all creatwr theras lijff, och äre för then skull skapat at gudh hade thet såå besinnat j sin obegripeliga tanka och ordh, at the skapas skulle, Och hade jngalunda warit skapat, hade gudh thet icke så besinnat och beslutat aff ewig tijdh.

Så är gudz ordh hans jnnerlighe och enfollighe tanke, ther all hans wilie och vpsåt vthi beslutas, Och är ordhet gudh sielfwer medh, ty kallas thet lijffzens ordh, och lijff, epter (som sagdt är) all ting haffua ther aff theras lijff, och äre för then skul skapat at the j samma ordhe och tanka besluten och besinnat äre, Och är thetta ordhet andelighit epter thet gudh är sielff en ande, och jngom til fullo kunnoght vtan gudhi aleena, som S. Paulus segher, Jngen weett hvad j gudhi är vtan gudz ande, Och hwilkom gudh samma ordh vppenbarar, honom warder gudh sielff kunnogh, såsom Christus then gudz ordh är, sielffuer sade, Jngen kenner sonen vtan fadhren, Ey kenner heller noghor fadhren vtan sonen, och hwem som helst sonen wil thet oppenbara, Aff huilkit clartt är ath gudh kan jngom komma j kundskap, eller kenslo, vtan genom ordhet, Ordhet oppenbarar fadhren, och är oss omögelighit at mera weta aff gudh eller hwadh hans wilie är, än som oss warder oppenbarat genom hans ordh, För then skul sade Johannes, Jngen haffuer noghon tijdh seet gudh men eendeste sonen (thet är gudz ewiga ordh) som är j fadhrens skööt haffuer thet vthsagdt, som han wille seya, Jngen kan kenna gudh och weta hans wilia, epter jngen haffuer honom noghon tijdh seet, Men gudz son som

Johannis j Joh. vj

Joh. iiij

j Cor. ij Matt. ix

j Joh. iiij

är j fadhrens skööt (thet är) then som är jnnerlighe fadhrens tanke, han haffuer vtsagdt huad fadhren haffuer j sinnet.

Gudh som föresagdt är, är aleenast sich sielffuom kunnogh j sinom eegnom wijsdom, Och jngen kan komma ther til ath han fåår rätzliga gudh j kunskap och kenslo, medh mindre han fåår noghot aff then samma wijssdomen som gudh haffuer om sich sielffuan, ty thet är aleena then wijssdom j hwilkom gudh kender warder epter som Christus sade, Jngen kenner fadhren vtan sonen, Sonen är gudz ordh och wijssdom, then som fadhren kenna skal, han moste aff nödhenne haffua samma ordh och wijssdom, j hwilko han och epter som honom mögelighit är kenner gudh, såsom gudh j samma ordhe och wijssdom kenner sich sielffuan, Hwilken nw thenna wijssdom och kundskap haffuer, han haffuer ewinnerlighit lijff, ty så sadhe Christus, Thet är ewinnerlighit lijff at the kenna tich fadher en sannan gudh, och Jesum Christum som tu vthsent haffuer, Hwar thet nw så är, at ewinnerlighit lijff är icke annat än kenna gudh, och at jngen kenner gudh fadher, vtan sonen aleena som är gudz ordh, är clart vppå tagha at ewinnerligit lijff kommer aleenast aff gudz ordh. Joh. xvij

Och är granneligha merkiandes, ath när man talar såå om gudz ordh, at thet är gudz ewogha wijssdom och tanke som nw sagdt är, menas icke the ordh ther medh som man talar eller scrifwar, ty the ordh man talar och scriffuar, äre förgengeligen och mong, Men gudz ordh är ewight blijffuandes, och är icke meer än jtt och enfollelighet, hwilkit som beteknas medh the monga ordh som talas och scriffuas, For then skull äro och the vthwertes ordh påfunnen, at man skal ther medh betekna thet jnwertes oordhet som j hiertat är, thet är then concept och tanke som man j hiertat och sinnet haffuer, Såsom när man någhot haffuer j sinnet thet man wil en annar skal weta, pläghar man tala medh honom eller scriffua honom til, eller och annor tekn giffwa, aff hwilko han ledhes ther til, ath han kan och fåå thet j sitt sinne, thet wij j wort sinne haffue, Så bruke wij alle nest ordhen ther til, at en

annar skal fåå wår tanka och mening j sitt sinne, ther medh förswinna och oordhen bort som talas, Men thet jnwertes oordhet som the vthwertes ordhen gioordt haffua, thet är meningen som förstonden warder, hon blifuer qwar j hiertat, Och än thå ath oordhen äro mong, är doch meningen som oordhen haffua medh sich, icke meer än een, Sådana mening eller tanke, som man så haffuer j hiertat eller sinnet, kallas verbum cordis, thet är hiertans ordh, och thet är thet retta oordhet, och retta orsaken for hwar skul the vthwertes och förgengeligha ordhen brukat warda, ty för then skul tale wij, at en annar som wort taall hörer skall weta hwadh wij j sinnet haffua.

Här aff må man epter som oss mögeligit kan wara, endels förstå huad gudz oord är, at meningen och tancken som gudh j hiertat haffuer, är hans ewiga oord och wijsdom, Men på thet at menniskian skal kunna få then meningena j sitt hierta, brukar gudh mong oord som j then helga scrifft bescriffuen äro, the doch allsamman icke annat wilia, än at then mening och tancke, som är hans innerligha ordh och son, skal kunna komma j wort hierta, så at gudz ordh och mening, kan endels warda wort oord och mening epter som oss kan mögeligit wara, ty såå warde wij föreenade
Luce. xj medh gudhi och annars icke, Ther före sade Christus, Salige äre the som höra gudz ordh och göma thet, the göma thet som retta meningena få j theras hierta.

När som nw wij få gudz oord j wort hierta, at wor mening och gudz mening är een, thå haffue wij gudh fadher medh oordet, ty gudh fadher och hans oord skilias intit ååt, Ther fore sadhe
Joh. iiij och Christus om them som honom elska och göma hans taal, at han
Joh. xvj sielffuer och faderen medh, skulle komma och boo när them, Ther som nw faderen och sonen äre, ther är och then helge ande medh, ty at then helge ande är kerleken j hwilkom fadhren elskar sonen, Ther kerleken är, ther sprijdhes han vth och bewisar sich såsom och gudh j all creatwr sin kerlek bewisat haffuer.

Joh. j Gudz oord och mening som nw sagdt är, är liffuet, then thet

j sitt hierta haffuer, han haffuer lijffuet, then thet icke haffuer, Johan. x
han haffuer dödhen, ty ther lijffuet icke är ther moste wara dö-
dhen, Gudz oord är wäghen och liwset, then thet icke haffuer, han Jo. viij
wandrar will j mörkret, Gudz ordh är sanningen, Och så som gudz
ordh är jtt så är och sanningen icke meer än een, och then som
icke haffuer gudz oord, han haffuer ingen sanning, ty gudz ordh
är allena sanningen, Och alle the som skola sanferdige wara, the
moste wara deelachtige aff gudz ordh.

Och är ytterligare merkiandes at så lenge Adam och Eua hölle
sich widh gudz oord, haffuandes thet sinne och mening som gudh
hade, hade the lijffuet och sannindena, Men när the wendes jfrå
gudz ordh och mening, kommo the til dödhen och lögnena, ty
så lenge the hölle sich widh gudz oord, gåffuo the (vtan twiffuel)
gudhi then äro, at alt thet godha the hadhe, thet hade the aff
honom, at thet war hans och icke theres, som thet j sanninden
war, och wåro til fridz medh thet som the medh begifftade wåro,
och ther medh kom gudz mening och theres mening öffuer eens,
Men när dieffwulen kom och gaff them jtt annat ordh jn, fingo
the ena andra mening och tancka, at the wille wara wijsare än
som gudh them skapat hade, och wardt så gudz sanna oord j hwilko
the lerde giffua gudhi prijsen och förhöya honom, jfrå them wendt,
och fingo så thet ordh och mening j theres hierta jgen, at the wille
weta sitt eeghit betzsta, j ty at the wille weta oondt och gott, för-
häffuandes och vphöyandes sich sielffua, Hwilkit ordh och me-
ning all theres åffödha fick sidhan aff them, och äre ther fore dö-
dhenom vndergiffuin, ther aff at the äre trädde j fråå lijffzens
oord.

Men epter thet at gudh aff sinne stora barmhertigheet wille
vpretta mankönet, at menniskan skulle komma til lijffuet och
sanninden jgen, lät han giffua menniskione sitt oord före som
lijffuet och sanninden är, vppå thet at thet skulle planteras j hen-
nas hierta, och dieffwulens oord skulle driffuas ther vth jgen,
Thet gudh så bedriffua wille at hans jnnerliga oord som han j sitt

hierta haffuer, skulle warda menniskia och så forkunnas medh vthuertes oord, aff hwilkin oord menniskian skulle kunna then mening tagha som han j sitt hierta haffuer ther hon finge lijff och sanning aff.

Matt. ix Nw epter thet at gudz innerliga tanke och ordh är honom alena kunnogt kan ingen giffua thet fore medh vthuertes oord vtan han allena som thet inwertes oordet kenner, ty han är then allena som så kan samman fögha the vthuertes oorden at man må ther aff kunna (så mykit oss mögeligit är) besinna hwad hans inwertes oord och mening är, och sådana vthuertes ordh haffwer han vthtrycht genom prophetar och apostlar j then helga scrifft som och kallas gudz oord epter thet hon beteknar gudz innerligha oord och mening, så mykit som menniskione kan mögeligit at wara til at förstå aff gudz innerliga oord, Doch är likauel merkiandes at menniskione är aff sinne eeghne crafft omögelighit at retzliga besinna gudz sinne och mening, ää huru mykit henne warder före sagdt medh vthwertes ordh medh mindre at gudh sielffuer trykker henne in j hiertat, så at hwar then helge ande icke kommer medh the oord som vthuertes warda föregiffwin, är ey mögeligit at gudz innerliga mening retzliga fattas och begripes medh hiertat, ty then helge ande är then som alla sannind lärer

Johan. xvj som Christus sade, Ther aff kommer thet at monge warda forargadhe aff gudz oord, och monge warda forbätrade, The forbätras som gudh giffuer sin anda (thet är) thet retta sinnet j theres hierta som han sielffuer menat haffuer medh samma oord, Men the andre som icke få gudz anda j theres hierta när the höra hans oord, somblige aff them fåå ena andra mening j theres hierta aff samma ordh, som icke kommer öffuer eens medh gudz sinne och mening, och ther aff komber wilfarilse och kietterij som offta j fortijdhen skeedt är, och skeer än j dagh, Somblige aff them förachta oorden lätandes them gå genom thet ena örat in, och genom thet andra vth, the som så göra the warda och förwärradhe aff gudz oord, ty then förachtilsen gör them werre än the til förenne

wåre, epter thet gudz ordh är sådana at thet icke bör warda förachtat, så at them thet göra hadhe warit bettre at the them aldrig hördt hadhe, än at the skulle forachta them, Ther fore kallas och Christus een förargelse clippa ther monges stöta sich vppå, then ther vpsatt war mongom til nidherfall och mongom til vpståndelse, som Simeon sadhe, thet är, them som forachtadhe hans oord eller toghe ther ena falska mening vth, war han til jtt nidherfall, så at the bliffue ther öffuer forderffuade, Men them som medh oorden finge then helga anda, war han til vpstondelse och saligheet. Ro. ix Luce. ij

The vthwertes oordh, ther nw til förenne omtalat är, them gudh sielffuer vthtrycht haffuer genom sina helga prophetar och apostlar, them the och vpfylte medh them helga anda scriffwit haffua, the plägha kallas then helga scrifft, then man och kallar Biblien och är j samma scrifft rikeliga noogh vthtrycht så mykit menniskione görs behooff til sin salugheet, ty ther vdinnan haffuer gudh clarliga noogh giffuit menniskione före huru hon skal regera sitt liffuerne, och kenna sina synd och skröpeligheet, och huru gudh haffuer begått och bedriffuit hennes saligheet genom sin son Jesum Christum, Så at menniskian må aff then helga scrifft som kallas Biblien wel förstå hwarest hon sina saligheet sökia skal, och görs henne ingen annor scrifft eller lära behooff vtan allena gudz oord til sielenes saligheet, Ey wil heller gudh at någhor skal giffua annan lärdom före ther man skal retta sich epter j andeliga saker vtan allena hans oord, och thet gaff Christus sielff noogh til kenna, ther han så offta sade sich ey göra noghot epter sitt eeghit sinne, vtan alt epter sin himmelska faders wilia och befallning, så at bådhe oord och gerningar som han bedreeff, sade han alt wara fadherens, Thet samma hadhe och gudh sielff sagdt om Christum genom Mosen at han skulle settia sin oord j hans mwn, så at han tala skulle alt epter gudz sinne och mening, Hwilkit han och så giorde, Epter thet nw Christus som war gudz faders eenborne son icke wille annat lära och predika än thet hans Jo. v. vij viij. xij Deut. xviij

himmelske fadher honom budhit och befalet hade, wille thet ey wel lempa sich ath noghor skröpeligh menniskia skulle wara så dristigh at hon j andeliga saker wille annat lära och predika än thet som gudh sielff budhit haffuer, Ey haffuer heller Christus annerledes vthsendt sina läriungar, vtan såsom han sielff vthsender war aff sin fadher, Nw war han vthsender til at forkunna sin fadhers wilia, och samma befalning gaff han sina läriungar och annan icke, Ty han noogh wiste at menniskiors dicht och funder intit tiena skulle j sielennes regemente, som här epter ytterligare förclaras skal.

Och för än wij noghot diwpare trädhe her vdi wele wij först besee hwadh man her scall förstå medh menniskio lerdom, dicht eller funder, Och är merkiandes at thet kallas menniskiors lerdom (som man nw talar ther om) ther noghor menniskia, påue, biscop eller hoo thet wara kan tagher sigh före och gör ther bodh vppå som gudh jntit budhit haffuer, eller forbiwdher thet som gudh jntit förbudhit haffuer, j then acht och mening at thet skal wara gudhi til wilia och tiänest, så at ther medh skal göras eller vprettas een besynnerlig gudz tienist, then gudh sielff tilförena jntit budhit eller befalat haffuer, Och på thet man skal thetta teste better förståå, wil iach giffua här jtt exempel före, Om fregedaghen äta kött, är jtt sådana ting thet gudh huarken budhit eller förbudhit haffuer, och är för then skul hwarken oondt eller gott j sich sielfft, såå at then ther icke äter kött, han är ther aff för gudhi icke teste bettre, och then thet äter är för gudhi icke teste sembre, epter then är godh för gudhi som haller thet han biudher, och then är oonder som ther gör emoot, När nw noghor biudher vppå ath man icke skal äta kött om fregedaghen j then acht at thet skal wara wel giordt för gudhi, och huilken then daghen äter kött, at han skal synda emoot gudh, han trädher jn j sielenes regemente, och gör medh sådana bodh, them som oförstondighe äre, jtt wrångt samwet j thet at the mena (som bodhet jnneholler) ther wara förtienst som jngen förtienst är, och ther synd som jn-

gen synd är, För ty gudh haller icke jtt ting strax för gott at menniskior så seya, ey haller han heller thet strax för synd, at menniskior seya thet wara synd, vtan han blijffwer aleena widh thet han sielff budhit haffuer, och kenner jngen menniskies dicht eller mening ther godh fore at hon skal seya honom hwad han skal anamma för gott eller icke, Och ther före haffuer han strengeligha budhit at man skal läta bliffua hans ordh som han them sagdt haffuer, och icke bemengia them medh menniskios sinne eller mening, Han haffuer warit förstondigh nogh medh sin eghen ordh, honom görs wår lerdom jntit behoff Hans ordh äre full medh all sanning och wijssdom, och blijffua til ewigh tijdh, Men menniskiors dicht och tankar äre altijdh bemengde medh lögn och fåuitsko som forgengeligh äre, ty at som scrifften segher, Hwar och een menniskia är lögnachtig, fåfengeligen, oförstondig och förgengeligen søm gräass, Epter thet nw menniskian är sielff sådana, så moste hennes dicht och tankar wara sådana, och komma för then skul icke öffuer eens medh gudz ordh, ther före kunna the icke heller läggias ther til, såå framt wij icke wilie bemengia sanningena medh lögn, thet gudh strengeliga förbudhit haffuer, och wil icke at man antingen förökar eller förminskar hans ordh, så seyandes genom Mosen, Föröker intit til the ordh iach talar til idher, och förminsker jntit heller ther aff, Och noghot ther epter segher han, Wiker icke aff hwarken på then höghra eller wänstra handena, vtan wandren på then wäghen som idhar gudh jdher befalat haffuer, Jtem J skole icke göra hwar j sin stadh thet honom synes rett wara, Jtem, Gör aleenast thet iach befaler tich och föröka intit ther til och förminska ey heller noghot ther aff.

Ps. xxxiij et cxv Ro. iij
Esa. xiiij
Deut. iiij
Deut. v
Deut. xij Jbidem

Sammalunda segher och Paulus til the Galater, Om så wåre at wij eller en engel aff himmelen komme och predikade annat för jdher än thet wij predicat haffue, thet wore förbannat, Såå är thet witterlighit noogh at thet war gudz ordh som Paulus predikade, nw sägher han at annat predica än thet han predicade, wore jtt förbannat ting, ja thet wore bemengia lögn medh sannin-

Gala. j

gene emoot gudz bodh, Här aff är clart nogh, ath gudh wil haffua sin ordh claar och reen som han them sielff vthtrycht haffwer.

Ther före moste man låta them blijffua oförfalskat medh noghen menniskiors dicht eller glose, epter them görs jntit sådana behooff, the äre claar noogh j sich sielff som Dauid segher, Gudz ordh är liwst, Jtem, O herre thin ordh äre minom fotom for jtt liwss, Men the oss synes them wara mörck och oförstondelighen, thet är kommet aff wor eghen oförstondigheet at wij lijten eller och jngen förfarenheet haffue j scrifftenne, Ther före moste man öffua sich j scrifftenne, bidhia gudh om nådhena, och betrachta then ena scrifftena medh then andra och dragha them til hopa, så vthtyder wel then ena scrifften then andra, ty thet then helge ande haffuer hemligha vthtrycht j thet ena rwmmet, thet tryckier han clarliga vth j then andra, Såå tryckier han thet clarliga vth j thet nyia testamentit som hembliga vnder figurer sagdt war j thet gambla, När man nw lääss idhkeligha then ena scrifftena medh then andra, så vthtyder then ena clarliga then andra, och ther medh behöffuer hon jntit menniskios gloser eller tillegning, annars hade gudh icke fulkommeliga giffuit oss sin wilia til kenna j scrifftene, thet gudhi wore en försmädelse om man sådant seya wille.

Ps. xviij et cviij

När man så brukar then helga scrifft bliffuandes widh hennes enfolliga forstond, så ståår thet wel til och blijffuer endrecht, men strax menniskian wil läggia noghot ther til och förstå henne epter sitt eghit sinne, och dragher ther jtt stycke vth och ther thet andra epter sitt sinne, så bliffuer strax tuedrecht och party, och blijfua så gudz ordh som menniskione äre giffuin til saligheet, henne til aldra största skadha och fördeerff, Så är thet tilgåått medh alla kiettare som alle haffua mishandlat j scrifftenne, och brukat henne hwar epter sitt eeghit sinne, och syndrat sich then ene hijt then andre tijt, sich sielffuom och mongom androm til ewinnerlig fördömelse, thet oss är jtt forskreckelighit exempel.

Thet kan icke wara mögelighit at gudz ordh som är hans

ewiga wijsdom och een syndogh menniskios fornwfft skulle kunna komma offuer eens, ty at aff Adams synd är menniskian kommen jfråå gudh som wijsdomen är, til oförstondigheet och fåå-witsko, och är gudh såå kommen henne aff kenslo at hon jntit förstå kan hwad gudh haffuer j sinnet och hwad han wil, och är så förblindat och forbistrat worden, at hon icke retsliga eens tenkia kan thet gudhi tillydher, ty gudh är andelighen och menniskian är kötzlighen, Ther före segher Paulus til the Corinther Then naturliga menniskian kan icke förstå thet gudz anda tilhörer, widh samma settet segher och gudh genom Esaiam propheten, Såsom himblana äre ophögde jfråå iordene, så äre och mina wäghar ophögda jfråå jdhra wäghar, J hwilken ordh gudh giffuer clarligha noogh til förstå at hans tankar och menniskiors tankar skil ått som himmelen och iordene, ty gudh är altijdh wiss och stadigh j sina tankar, men menniskian är altijdh owiss och ostadigh j sina tankar, Som wijse mannen segher, Menniskiones tankar äre redde och owisse, hoo är then jbland menniskioner som weta kan huadh gudz wilie är? som han wille seya, then är ingen til, Effter thet nw så är at inghen kan weta hans wilia, huru wil thå noghor menneskia drista sich til ath läggia sina gloso och dicht til gudz oordh, och seya thet wara gudz wilia som hon jntit weet vthaff?, Hade thet och såå warit at menniskian hade sielff kunnet wjst gudz wilia, hade ey giordz behooff at gudh hade giffuit oss scrifftena aff huilken wij hans wilia förstå skulle.

j Cor. ij

Esa. jv

Sap. ix

Man seer sielff för öghonen at lekamlig ting äro oss swår til at förstå, ther man lenge moste studera vppå förra än man kan then konst besinna som noghon siälsynheet medh sich haffuer, är thet såå j lekamblig ting som wij omgåss medh, huru skulle thet thå wara om the ting som andelighen och himelsk äre ther wij icke vngåss medh? och wille thet wara en ganska owiss lärdom ther man lära wille thet, ther han jntit aff wiste.

Men then lärdom wij skole blijffua salige medh moste wara wiss, annars bygde man ena svåra bygning på en lööss grund, nw

är thet och clart noog at ingen menniskios dicht eller lära kan j the stycke ther andelighen äre wara wiss, epter thet gudz wilie gåår öffuer menniskes förnufft, så är thet nw clart noogh, at medh jngen menniskios lärdom eller dicht, kan man blijffua salig, thet moste alt wara gudz ordh som icke kunna feela om sanningena, om menniskios tankar och dicht är altijdh feel j the stycker besynnerligha som andeligen äre.

Math. xv Så haffuer och Christus sagdt, ath all then plantering som wor himmelske fadher icke planterat haffuer skal vpryckias medh rötter.

Här aff är nw clart nogh förståndandes, ath j the stycke som wora siel på röra, kan jntit menniskios bodh blijffua bestondandes, ty gudh wil aleena regera sielena och samwetet medh sin ordh, och måå icke lijdha at noghon menniskia setter sich iemte honom medh sitt bodh j sielene, sielen är gudz brudh, befatte sich jngen medh henne, vtan läggie henne gudz ordh före, ther haffuer hon sitt lijff vthaff, och thet forutan är hon dödh, aff menniskies ordh kan hon ey wara liffuandes, Christus är aleena som haffuer lijffzens oordh, hwilkom menniskian moste aleena vnderdånig wara, men öffuer alla menniskios läro som icke är begrundat j then helga scrifft, ther är menniskian en herre offuer och må ther tagha aff så mykit henne synes, Ther före bödh och Christus oss at wij skulle wachta oss för falska propheter, thet är för falska lärare, Sy ther giffuer Christus oss macht til at döma om alla handra menniskios läro at man må see til hwilkit rätt eller orett är, Thet är rett som dragher offuer eens medh gudz ordh men thet ther är emoot, thet är falskt, Ty then helga scrifft som gudz ewiga och crafftigha ordh jnneholler, är retta reglan och målet medh huilken wij mäta och döma skole alla handra lerdom.

Deut. viij Matt. iiij Joh. vj

Måtte thå noghor seya, Haffua doch helge lärare vtlagdt och förclarat scrifftena medh theres glosor och vthlegning som än j dagh skeer ther man handlar scrifftena, Ther swarar man så til, När lärarena retzliga handla j scrifftenne, läggia the intit til aff

theras eeghit sinne och mening, vtan seya then mening vth medh mong oord som scrifften medh få oord föregiffuer, så at meningen forwandlas jntit, än thå at oorden förwandlas vnderstundom epter läghligheten och epter som the begripa kunne som påå-
5 höra, Och dragha the scriffterne til hopa, så at thet rwm som synes j scrifftenne wara mörkt förclaras medh thet som liwst och clart är, och när så skeer thå leggis intit til ey taghes heller noghot aff scrifftenne, epter thet meningen bliffuer jw then samma, Men thå seyes man leggia til, eller och tagha ther någhot jfrå, när ther
10 legges en annor mening til som j scrifftenne icke ståår, eller och förkortar then mening som ther ståår, och när så skeer thå mishandlas j scrifftenne, och så gioorde Judhanar som hadhe giordt monga stadgar, som war at the icke skulle äta medh otwaghna hender, och annat sådana, Hwilka stadhgar the wille at obrotz- Matth. xv
15 liga hallas skulle, så at then ther hadhe giordt emoot han skulle haffua syndat ther öffuer, lika som thet hadhe warit gudz ordh ther han hadhe syndat emoot, Och wille the bebinda menniskiona til sådana stadhgar, at hon skulle så mykit fruchta at gå ther emoot, som thet hadhe warit gudz eeghin ordh, Och gåffue the
20 thet så före at then som samma stadhgar hölle, han skulle haffua stoor löön när gudhi ther före, och then ther giorde emoot at han skulle wara ther aff brotzligen för gudhi, och så giorde Judhanar theras stadgar lika medh gudz ordh, och gåffue then lärdom före som sielen och samwetet skulle regera sich epter, thet doch gudh
25 intit budhit hadhe, Sådant moste man låta bliffua til baka om man annars will rett handla j scrifftenne, för ty j sådana motto legges til eller taghes jfråå gudz oord och mening, thet doch gudh förbudhit haffuer som förberördt är.

Gudh wil allena (som föresagdt är) regera menniskiones siel
30 och samwet medh sin helga oord, så at när menniskian gör epter gudz bodh thå gör hon wel, men när hon gör ther emoot, thå syndar hon, Och ther medh segs jntit wara godh gerning medh mindre hon skeer epter gudz bodh och befalning, och ey heller segs

noghot wara synd, medh mindre thet skeer emoot gudz bodh och befalning, så at menniskiones samwet skal allenast wara forplichtat och bebundet til gudz bodh, och ther regera sich epter, halla thet allenast för godha gerning som gudh biwdher, och thet för synd som han forbiwdher.

När som nw någhon menniskia tagher sich thet före at hon gör noghor påbodh och stadgar som gudh ey bwdhit haffuer, ther hon wil haffua menniskiones siel och samwet så förplichtat och bebundet til, at när hon sådana stadgar haller gör hon ena godha gerning, och när hon gör ther emoot gör hon synd, thet är, seya ther wara godha gerning som ingen godh gerning är, och ther wara synd som ingen synd är, Then ther så gör han legger til gudz oord, gör sin ordh lijka medh gudz oord, och begynnar befatta sich medh thet regemente som j sielenne är, ther gudz ordh allena regera skulle, och förkränker så gudz brwdh som är sielen och samwitet, j ty han komber henne til at bekymbra sich medh eens annars mandz lärdom och bodh, och jw meer hon thet gör, jw meer forachtar hon sin brwdgummas oord som henne sådana forbudhit haffuer, Thet gudh ingalunda lijdha må, ther före se-

Exo. xx et xxxiiij ger han och sich wara nijtisk, såsom en man är nijtisk om sina hustru och ey må lijdha at hon befattar sich medh en annan man, hwilkit skeer när sielen och samwitet bekymbrar sich medh menniskios lärdom, och forachtar thet gudh (som är hennes brudhgumme) henne budhit och befalet haffuer.

Men om noghor wille bära före som och offta skeer at Paulus

j. Cor. iiij bödh vppå at j all stycke skal redeliga tilgå j then Christeliga församblingene, medh predikan, sacrament och annat som j enne Christelige forsambling driffuas skal, Och til sådana skickeligheet är aff nödhenne at noghre besynnerliga stadgar göras aff biscoper och prelater ther man skal weta aff huru all ting skole gå skickeliga til, och sådana stadgar äre menniskio stadhgar them man är plichtig at halla widh synd til görandes, Ther swaras så til, At j then Christelige forsamblingenne skal skicke-

ligha tilgå, är gudz strenga bodh, tilkräffuer och så en broderligh kerlek at man icke forarghar them ther swaghe äre som wisseliga skeer, när the stycke som j forsamblingenne driffuas, oskickeligha foretaghas, När nw biscopar och prelater biwdha eller stadhga om sådana skickeligheet, fultgöra the thet gudh them budhit och befalet haffuer, så at the stadhgar ther göras j then acht at skickeligheet skal bliffua och at förarghelse icke skee skole, äre icke retzliga menniskio stadgar som man här omtalar, vtan gudz bodh som skickeligheet budhit, och förarghelse forbudhit haffuer, och then sådana stadhgar bryter görandes ther medh oskickeligheet och förarghelse j then Christeliga församblingenne, han bryter icke emoot menniskio bodh allena, vtan emoot gudz bodh som sådana forbudhit haffuer, Men thet skal man och här besinna, at thet är wel gudz wilie och bodh at skickeligheet altijdh hålles, och förarghelse emoot kerleken altijdh vndwikas skal, doch kan sådana skickeligheet icke altijdh eens gå til medh the vthwertes åthäffuor och Ceremonier, ther före skeer ther offta förwandling vthi epter som tijdhen och läghligheten tilkräffuer, För ty the åthäffuor och Ceremonier som j mong stycke wel tiente för tusende åår sidhan til en ärligh skickeligheet, the wilia nw j wor tijdh intit tiena, och twert om jgen, mong stycke tiena nw til jtt ärlighit regemente som thå intit hadhe tient, doch kunde man bådhe thå och nw halla skickeligheet epter gudz bodh, än thå thet hade skeedt medh åthskilieliga åthäffuor the ther skickas aff biscopar och prelater j then acht at alt skal redeligha tilgå, them man thå plichtigh är ath wara lydigh epter thet the driffua thå gudz bodh medh theres bodh och stadgar som the göra på menighe församblingennes wegna, och icke theras eeghen dicht eller funder.

Men thet är rätzliga menniskio stadgar som man här omtalar, och til förenne fortaldt är, när påuar, biscopar och prelater wilia noghot biwdha vppå som icke dragher til ene sådana skickeligheet eller ordinantie som nw omtalat är, j hwilko them som swaghe och oförstondige äre tienas j kerlekenom til thet betzsta,

vtan ther the wilia medh vptagha noghon besynnerligh gudz tienist, så at när man gör thet the biwdha skal man ther medh wara gudhi täck, och när man gör ther emoot skal man ther vdinnan synda emoot gudh, medh hwilka theres stadhgar the trädha jn vthi thet regemente som ståår emellan gudh och wåra siel, thet doch gudh allena tilhörer, och gå så j then motton vth öffuer theras befalning, och ther före then som gudhi wil tiena genom samma stadhgar, han tienar honom fåfängdt, som scrifften clarliga innehaller ther hon seger, The tiena mich fåfängdt lärande then lerdom som är menniskio bodh, Här är wel merkiandes at gudh segher at the tiena honom fåfängdt j thet the sådana göra epter menniskio bodh, honom tiena the fåfängdt seger han, Men inbyrdes må wij wel tiena hwar annan epter menniskio stadgar, såsom är medh the stadgar ther j then acht göras at ärliga och skickeliga tilgå skal j then Christeliga forsamblingenne, För ty när man them haller thå tiene wij wor nesta ther medh til godho, at han icke skal förarghas öffuer oss, Men hwar wij taghe oss thet före som menniskior haffua vppå budhit och wilie ther medh göra gudhi ena tienest thå är thet fåfängdt, Och så giorde Judhanar the ther hadhe budhit vppå at man icke skulle äta medh otwaghna hender, och hade then mening ther medh at the skulle haffua warit gudhi til wilia och tienist, så at the skulle haffua warit honom kärare medh twagna hender än medh otwaghna, Såå göra och monge än nw the ther tagha påwas och biscopes bodh som gudh intit budhit haffuer, och göra ther epter, jcke j then acht at the wilia tiena theras nästa ther medh, vtan j then acht och mening at the skola wara gudhi kärare när the sådana halla, än när the thet icke hölle, men sådana är alt fåfeng gudz tiänist.

Matt. xv

Plägha och monge bära här emoot, ath Christus gaff S. Petro macht til at lösa och binda etc, Ther före (seya the) måå påwen som sitter j S. Petri stadh, göra bodh och stadgar ther han löser och binder medh, Swar, Then macht som Christus gaff vth til at lösa och binda, hon drabbar jn vppå synder, som han sielffuer

Math. xvj

vthlagde henne ther han sade, Tagher then helga anda, Them j förlåte synderne them äre the förlåtna, och them j förhålle synderna, them äre the förholdna, Här legger jw Christus then machtena vth på synder til at förlåta eller förhålla them, och icke til at göra noghor nyy lagh eller bodh, Men förlåta synder skeer allena genom gudz ordh som annerstädes nogh bewisat är, Johan. xx

Teslikes plägha och monge seya, at thet icke alt wardt scriffwit j then helga scrifft som oss böör weta och hålla, Ey sadhe heller Christus thet alt sielff vth, vtan satte mykit vpp til thess then helge ande skulle komma, han skulle lära thet jfrå sich som appostlana icke wore beqwemmelige til at anamma mädhan han war när them, Swar, Then lärdom som then helge ande lärer är then samme som Christus lärde, och annat lärer han icke, För ty Christus och then helge ande äre bådhe en gudh, ty moste the jw haffua en lärdom, Så sade och Christus at när then helge ande komme, thå skulle han lära apostlana förståå then andeliga lärdom som Christus förde, then the icke til förene förståå kunde, jngen nyy lärdom giffuer then helge ande vth annan än then gudz ordh jnne halla, såsom Christus sielff sagde om honom, Han skal tagha aff mino och förkuna jdher, Så är thå hans embete at lära oss thet retta förståndet j gudz ordh at thet må rotas j wort hierta, och icke giffua noghon ny lärdom före genom lärarena, är och wel sant at icke wardt alt screffwit som Christus bedreeff och lärde, thet ey heller alt gioordes behooff at scriffuas, besynnerliga hwart för sich, wart doch likawel så mykit scriffuit j en summa som oss görs behooff til wåra saligheet, och thet är noogh, wij begiäre icke meer at weta, vtan så mykit at wij kunne warda salige.

Här må åter noghor seya, haffuer doch Christus sagdt til sina läriungar och theras epterkommande, Then jdher hörer han hörer mich, then idher förachtar han förachtar mich, j thesse ordh synes jw Christus giffua oss befalning at wij skole wara menniskios påbodh och stadhgar vnderdånige, Ther swaras til och är merkiandes, at then ther wil rett förstå scrifftena, han moste icke Luce. x

så ena scrifft vth dragha epter sitt eghit sinne at hon bliffwer emoot then andra, ty thet är en ande som henne vthtrycht haffuer, och han segher jntit emoot sich sielff, haffuer han nw så strengeliga förbudhit at leggia til eller förminska sin bodh, så moste jw tesse Christi ordh så förståss at the icke äre ther emoot, och när man seer påå the ordh ther om kring ståå, äre the claar nogh, ty Christus sade tesse ordh (som Lucas scriffuar) när han sende vth sina läriungar ath the skulle gåå vthi alla städher predica och förkunna folkena then befalning han them giffuit hade, nw på thet at the icke skulle warda förachtade j theras predican sagde han, Then idher hörer han hörer mich etc, Som han wille seya, thet är mijn ordh och befalning j prediken, ther före then idher hörer han hörer mich som orden och befalningena vthgiffuit haffuer, och then idher förachtar han förachtar mijn ordh och befalning, Ther före moste the ordh så förståss at then stund the tala gudz ordh thet them befalat är, skal man höra them såsom Christum sielffuan, men thå the seya oss sin ordh före, äre wij icke aff tessom ordom plichtige at höra them, Ey hafuer heller Christus giffuit annan befalning än at predika gudz ordh och Euangelium, som han och sagde til sina läriungar när han skulle stigha til himbla, Gåår vth och lärer all folk, döpandes j nampn fadhers och sons och then helge andes, och lärer them halla alt thet iach idher budhit haffuer, thet är, lärer them halla mijn ordh, jngen befalning gaff han them til at predika theres eghen dicht och påbodh.

Jbidem

Mar. vlt. Matt. vlt

Matt. xxiij

Måå än nw noghor seya, Christus sagde, På Mosi stool sittia the scrifftlärde och pharisei, alt thet the biwdha idher hålla thet håller, men görer icke epter theras gerningar, för ty the seya wel och görat jntit, Ther swaras til, Thenna ordhen moste man och så förstå at the icke äre emoot the ordh Christus sagde til förene, ther han sagde aff Esaie prophetens ordh, Thetta folket nalkas mich medh sin mwn och hedhra mich medh sina leppar, men theras hierta är longt jfråå mich, the tiäna mich fååfengt lärandes then lerdom som är meniskios bodh, och nogot ther epter, Hwar

Matt. xv

och een plantering som min himmelske fadher icke planterat haffuer, skal vpryckias medh röter, Sägher nw Christus thet wara fåfengt och skee förgeffues ther man tienar gudhi medh menniskios bodh, och all then plantering eller lärdom som wor himmelske fadher icke planterat haffuer skal vpryckias medh röter, är clart på tagha at Christus rådher oss icke til at holla alt thet the scrifftlärde och pharisei seya oss före epter theras eghen påbodh.

Ther före lydha nw så hans ordh, På Mosi stool sittia the scrifftlerde och pharisei, alt thet the biwdha idher halla thet haller etc, Här segher han at the sittia på Mosi stool, Sittia pååå Mosi stool, är at lära thet Moses lerde och bruka hans embete, annars sitter man icke på Mosi stool, Nw är thet witterlighit nogh at Moses lerde gudz ordh, så lärer och han gudz ordh som på Mosi stool sitter, när som nw the scrifftlärde sittia på Mosi stool, thet är, när the lära gudz ordh, är man plichtig at höra them, men hwar the wille annat lära thå sittia the icke pååå Mosi stool, vtan heller på theras eghen stool, och äre Mosi stool emoot medh theres eghen påbodh, och thå är man ey plichtig at höra them, ty the göra thå öffuer theras befalning.

Och om man skulle wara plichtug til at halla alt thet menniskior påbiudha wille, worde ingen ände på stadgar och påbodh, ty hwar wille jw noghot stadga och biwdha på sina sidho som man och seer skeedt wara j påwans lagböker, och skulle man blifwa ther öffuer så förbistrat, at han ey skulle weta hwar han skulle blijffua, ty thet är icke mögeljghit at monge menniskiers bodh och läror skulle kunna dragha öffuer eens, thet man och clarligha see kan j påwans lagböker, Thet then ene påwen biudher vppå at thet skal obrotzliga hallas, thet gör then andre om jntit, ty thet jngalunda annars wara kan, epter thet sååå mong howudh, så mong sinne, och wille sidhen wara för oss ganska owist, ty wij wiste icke hwilken thera rätt hadhe, epter thet then ene wore så wel menniskia som then andre, ther före kunne wij jngalunda

regera oss epter noghon menniskios dicht j the saker wor siel på rörer, ty thet är jw altijdh owist.

Men gudz ordh äre siälenes födha och äre rätta reglan epter hwilke wij måå döma om alla menniskios läror och dichter, och see huru the komma öffuer eens medh them, dragha the offuer eens medh gudz ordh, så taghe wij ther gerna widh, icke för then skul at the äre menniskiors läror, vtan för then skul at the dragha offuer eens medh gudz ordh, men dragha the icke offuer eens ther medh, thå läte wij them fara, Som S. Paulus oss lärer ther han se-
j Thess. v gher, Försöker all ting, och beholler thet gott är, Sammeledes lä-
j Joh. iiij rer och S. Johannes j sinne epistel, Forsöker andanar om the äre aff gudhi, Skulle wij nw så fast halla menniskios påbodh som gudz ordh, hadhe Paulus och Johannes fåfengeliga giffuit thesse rådh.

Och än thå thetta förnemda wore nogh til ath beuisa at gudz ordh ey bemengias skole medh menniskios lärdom, wele wij doch
Matt. xxiiij j Timo. iiij j Joh. ij ij Tess. ij ij Pe. ij Jude än nw ytterlighare tala ther om, Och är merkiandes, at heela nya testamentit lärer och föruarar oss at wij icke skole läta förföra oss, ty monga falska Christer, falska lärare och apostlar skulle komma j werldena, som skulle förföra folkit draghandes them aff retta wäghen, hwilke som skola bära före stora gudheligheet doch alt j skrymterij, ty ther är lögn och bedragerij vnder, Och skola sådana bedrägerij wara så lönlighen at the äre fåå som skola kunna tagha sich ther wara fore, Epter thet nw at sådana falsk lärdom skulle vpkomma lönligha vnder een falsk heligheet, at näppliga skulle noghor kunna tagha sich til wara ther fore, Hu-
ru skulle thå noghor kunna fulleligha forlåta sich på noghon menniskios dicht eller glose, epter thet han icke weet hwilke the falske lärarena äro som scrifften lärer och föruarar oss före, och haffuer
Roma. xvj Colo. ij j Cor. j så een wedherstyggelse för them allom? Ty lärer och S. Paulus mongestädes j sina epistlar, ath wij skole wachta oss för menni-
skios wijsdom och påbodh, Och är jntit twiflandes at om menniskios dicht och funder hade icke warit skadelighen, hade scrifften jntit så offta föruarat oss för them.

Ytterligare är och merkiandes ath såsom gudh är aleena then som oss kan frelsa eller fördöma, såå är han och allena then som oss kan giffua then lärdom ther wij medh kunne frälsas om wij then epterfölie, eller fördömas om wij ther emoot göre, ty ath ingen menniskia haffuer macht offuer siälena som Christus sade, Rädhens icke them som dräpa croppen, och när the thet giordt haffua, haffua the jntit thet the mera göra kunna, men rädens honom som kan kasta bådhe krop och siäl til helwetis, Här segher jw Christus clarliga at menniskiones siäl ståår icke j noghor menniskio wold, haffuer nw menniskian ingen macht offuer siälena, så kan hon jw wisseligha icke bebinda henne medh noghen bodh och lärdom som hon sielff gioordt haffuer, och hwar thet så wåre at menniskios påbodh kunde bebinda siälena, thå wåre jngen skilfång emellen gudz bodh och menniskios bodh, och wåre så menniskian j then motten lijka medh gudh, hwilkit omögelighit är, J vthwertes och lekammeleghen ting haffuer menniskios bodh sin gong, men medh siälene haffuer thet intit skaffa.

Luce xx
Matth. xviij

Wåre thet och så at menniskios stadgar och påbodh wore aff nödhenne at wij them jw halla moste widh wor siels saligheet til görandes, så at wij icke kunde frelsas medh mindre wij them hölle, Hwar wåre thå wåro foreldre bleffne som dödhe wåro förra än the stadgar giorde wåre, som Concilia, påuar och biscopar giordt haffua nw j någhor hundrade åår? Man hopas at monge aff them äre medh Christo j ewigh roligheet som aldrigh wiste seya aff påuas och biscopes laghböker, worde nw the salige sådana påbodh förutan, så kunne wij och, Haffue wij ena retta troo til gudh, och sämio och kerlek medh wor nesta, såå warde wij vtan twiffuel salighe, än thå at wij aldrig ingen slijk påuans bodh hölle, men huar wij troona och kerleken icke hade, än thå at wij all Conciliers påues och biscopes bodh hölle, worde wij likauel intit salige, Troon och kerleken dragher oss in j himmelriket, påuen kan icke föra sich sielff jn j himmelriket, seder en annan.

Så är och ytterligare merkiandes at ingom påua eller biscop

kan större macht giffuin wara än hon war giffuin S. Petro och S.
ij. Cor. vlt. Paulo och the andra Apostlana, Nw seger S. Paulus til the Corinther, at them war allenast giffuin macht til vpbyggia och icke til at niderslå, thet är, then macht war them giffuin aff gudhi at the skulle predika gudz oord ther menniskian kunde förbättras aff, men til at fördöma hade the ingen macht ty thet hade warit niderslå och icke vpbyggia.

Här aff kan man wel förstå at wor siels saligheet henger allena på gudz oord och på inga menniskios bodh, thet och ther medh beuisas kan, at en tijdh när en vng man kom och sporde Christum til huadh han göra skulle at han motte fåå ewinnerligit lijff, Sagde
Mat. xix Christus, Wilt tu gå in i lijffuet så halt bodhoorden, och reknade honom vp gudz bodh, giffuandes honom före at när han them hölle skulle han bliffua saligh, Hade honom och gioordz menniskio bodh medh behooff, hadhe Christus wel talat ther om, Ther före är gudh medh sin helga oord allena herre öffuer woro siel, men wij äre herrar öffuer allahandra menniskios lerdom at döma ther om hwad han är rett eller orett, och tagha ther aff så mykit oss sielffue synes och läghligheten tilseger, ja oss är befalning giffuen at wij
Joh. iiij ij Cor. ij icke skole troo huar och en anda, vtan wij skole pröffua andana, Ty at som Paulus seger, Falska Apostlar och lärare giffua sich offta in j bland för retta apostlar, thet intit vnder är (seger han) epter thet at dieffwulen förskapar sich och j liwsens engil, ther fore moste man see til huad man tagher för lärdom, Hwilkit om så skeedt hade, hade wisseliga icke så monga osedher och falska läror warit vpkomna, som man nw (ty wär) seer for öghonen, Men epter thet wij icke hade kerlek til at weta sannindena, lätt gudh
ij. Tessa. ij oss fåå lögnachtuga andar som oss förföra och bedrägha skulle, Doch förbarme sich än nw gudh öffuer oss och ledhe oss medh sin helga oord på retta wäghen jgen.

Motte nw noghor seya, Ehi haffua thå alle wore föräldra farit wille, epter thet the haffua hallit sich widh menniskios bodh, som påuar och biscopar j andeligh ting budhit haffua? Ther sua-

ras til, Thet samma motte Judhar och Hedningar haffua sagdt til Christum och apostlanar, som til ewentyrs wel skedde när the predikade, och war doch icke tess mindre sandt thet the predikade, wij haffue nw clarliga noog til förenne hördt at thet äre gudz oord wij skole retta oss epter, icke epter menniskios bodh eller sidhwenio j the stycke wor siel på röra, Ther före om wåra foräldra haffua så hallit sich in til menniskios påbodh och stadhgar, j then acht at the mente sich wara plichtoghe ther til, och bekymbrade sich j theres samwit öffuer sådona bodh, foro the wisseligha wille, thet ingen förstånden menniskia neka kan, ty thet kan ey annars haffua warit, vtan at jw meer the haffua hallet sich jn til menniskios dicht och sidhwänio, jw mera haffua the förachtat gudz bodh, Men the som thet wiste at samma påbodh intit kunde binda sielena, vtan hölle them frij och obekymbrade j samwetet, allenast for then skul at the icke wille förtörna theres nesta, the giorde ther wel och icke illa vdinnan.

Nw kan thet jw ingen neka, ath aff menniskio dicht är j Christenhetenne then twedrächt kommen som j en long tijdh warit haffuer, Först haffuer clerkrijt syndrat sich jfrå lekmen och haffua hallet sich wärdughare än leekmen, och ther haffuer påuen mykit tilhulpet medh sina priuilegier, ther til en part aff clerekrijt haffuer syndrat sich j så monga handa munka regler, at näpliga noghor kan them vprekna, och then ene wil hijt och then andre tijt, och huar haller sina reglo bättre än the andro, ther ganska mykit haat och nijt affkommit är, Christus som är wäghen sanninden och lijffuet, lärde oss at wij skulle bliffua itt som hans fadher och han äro jtt, och gaff oss jtt Euangelium ther wij skulle alle retta oss epter, ena troo, jtt doop, såsom thet är en gudh, så skulle wij och alle wara itt folk, men wij wilie icke wara ther medh til frijdz at wij hade alle en lärdom, vtan wille huar på sina sidho finna noghot nytt vppå, medh hwilkit wij forbätra wille thet Christus oss lärdt hadhe, och toogh så icke bätre lagh för oss än at ther som sämia kerlek och endrecht skulle haffua warit, ther bleeff

Joh. xiiij
Jo. vij
Ephe. iiij.

aldra största awund, haat, nijt och twedrecht, thetta är then frucht som menniskios stadhgar haffua giordt.

Motte åter noghon seya, Thet är icke troendes at så monga lärde men skulle fara wille som j en long tijdh warit haffua, ty at then helge ande han regerar then helga Christeliga forsamblingena, eller som man pläghar seya, then helga kyrkio, och tilstäder icke at hon skulle fara will, Ther swaras til, Wij haffue
Ps cxxxviij nw noogh hördt huad grund wij skole byggia vppå, Scrifften seger alla menniskior wara lögnachtigha, och tager ingen vndan hwarken vngan eller gamblan, hwarken wijsan eller oförståndugan, vtan seger alt öffuer hoffwud at the äre alle lögnachtu-
Ps. xxxviij Ro. vij ghe, Han seger them alla wara fåfängeliga, och at intit gott är vthi
Gene. vj et viij them, som til förenne bewisat är, aff huilkit wij jw måghe förstå at wij intit haffua retta oss epter noghon menniskio j andeligh ting, men ther man wille seya at then helge ande regerar then Christna församblingena, eller then helga kyrkio, och städer ey til at hon skulle fara will, Skulle man wel först förclara och vthtryckia huadh then kyrkian wåre, ty menniskios stadgar haffua och thet gagn gioordt oss at wij jcke wete hwad kyrkia är, men thet wille nw wara förlongt, ther före wilie wij ey mera tala ther om på thenna tijdh än som kan här behöffuas, Och är merkiandes at j twegia handa motto kan man tala om thena kyrkiona, j ena motto som hon beröres j then helga scrifft, och thå är thet ey annat än Christna menniskios samfund, thet är, alla Christna menniskior j hoop som haffua then helga anda, och j thenne församblingene eller kyrkione är ingen skilfong emillan man och qwinno, leekt och lärd etc, vtan alle äre här jtt j Christo, thenne kyrkian är andelighen och regeras aff them helga anda j tronne, J then andro motton må man tala om kyrkiona som ther om beröres j påuans laghböker, och thå menas påuen, cardinaler, biscopar och prelater, och alle the man kallar andeliga personer ther medh, Tesso kyrkiona som lekamligh är pläga the mäst meena som seya at kyrkian faar icke will etc, Men om thenne kyrkiona kan thetta

ingalunda wara sandt, ty hon finnes j ganska mong stycke hafft stoor willo och försummilse som wij nw höra wilie, Först haffuer thenna kyrkian som är påwen biscoper och prelater warit försumelige och farit wille, j thy at then helga scrifft haffuer warit förachtat och niderlagd, aff hwilko otaligha monga osidher och willor opkomna äro, the thet aldrigh hade vpkommet om then helge scrifft hade såå warit brukat som hon skulle, the haffua och farit wille ther aff at the icke haffua achtat ath theras embete icke tilstadde ath the skulle wara herrar j werdslig regemente, vtan at Christus hade gioordt them til tiänare j ewangelio, The haffua farit wille ath the haffua misbrukat ban emoot then reglo Christus them gaff, The haffua farit wille at the haffua misbrukat Christi lekamen, och kraafft ther in sin gell medh om påschana, The haffua farit wille at the haffua syndrat sich jfråå leekmen hollandes sich offuer them, aff hwilko stoor åwund och twedreght är kommet emillan leekmen och clerekrijt, och j otaligh mong sådana stycke haffuer hela clerekrijt farit wilt j noghor hundrade åår, som så oppenbart och claart är på tagha at thet ingen neka kan, thet påwen sielff bekenna moste, som Adrianus then siette och sielff bekenner, Ther före kan thet icke wara sant om thenna kyrkiona som the seya at hon icke kan fara wil, vtan regeras aff then helga anda, kan henda at j then kyrken stundom äre ganska fåå som then helga anda haffua, Sådane merkelige och dråpelige willor som äre emoot wår Christeligha troo, betygha jw clarliga ath then helge ande regerar icke thenna kyrkiona när hon så swårligha wil faar, Men then andeligha kyrkian eller försambling, om hwilka j then helga scrifft beröres hon faar icke wil, ty then helge ande lärer henne alla sannind, alle som j thenne församblingene äre the haffua alle en anda, then och är sanninges ande ändoch at somblige lemmanar aff then församblingene stundom kunna regerade warda aff sin eghen anda och fara wille, doch j thet at then helge ande regerar them är omögeligit at the kunna fara wille, såsom the ey heller j then mottene at the

Matt. xx j Cor. iiij

Matt. xviij

Jn informatione ad principes germanie

j Joh. iij äre födde aff then helge anda kunna synda, ty then andeligha födhelsen förwarar them.

Motte än nw noghor seya, skal man thå alt bortkasta som doctores och helge lärefädher scriffuit haffua, och jntit annat haffua än then helga scrifft? Swar ther til, Jcke sägher man thet at man skal förkasta thet the scriffuit haffua, ty the haffua mykit gott scriffuit, Men thet seye wij, at wij äre frij til ath tagha aff theras scriffuelse så mykit wij förnimme at the komma offwer eens medh scrifftene, epter thet jngen neka kan at the haffwa och Li. retract. offta farit wille, som S. Augustinus bekenner medh sich sielff, Offta haffua the och scriffuit twert emoòt hwar annan, Ther före wilie wij at jngen skal wara bebunden til ath troo thet strax wara sant at Augustinus, Hieronymus, Ambrosius eller noghor annar så segher, vtan at alle må wara frij til at ranssaka och döma ther om epter then helga scrifft hwadh the haffwa sagdt rett eller icke, och halla medh honom som best scriffuit haffwer, och bruka them för rådhgiffuare, så ath man måå tagha ther betzsta rådhet som man thet finner, ää hoo then är som thet scriffuit eller sagdt haffuer, och läta the andra fara, aff hwilkit the icke förachtade warda, ty at theras eghen mening haffwer så warit at man skal såå mykit tagha aff theras scriffuelse som man seer at the retzliga beuijsat haffua Super Joh. tract. cvij medh scrifftene, och läta thet andra blijffua, Thetta lärer oss Prolo. li. de tri. iij Augustinus mongestädes j sina böker, at wij skole aleenast holla Epist. vjū ad Hiero. dist. viij oss widh then helga scrifft jntit twiflandes at hwad ther vthinnan scriffuit är, thet är jw scriffuit aff then helga anda, men alla andra lärare skal man ranssaka huru the scriffuit haffua ää huru helige eller lärde the kunna haffua warit, ty the haffua doch likawel jngen mact hafft til ath settia noghen lagh före medh theras scriffuelse, ey haffuer thet heller warit theras mening, for ty thet the scriffuit haffua, thet haffua the scriffuit på wort godha behagh at wij skulle tagha ther aff hwad oss syntes, Hwar the annars hadhe gioordt, hade the wisseligha gioordt emoot then helga scrifft, Hiere xxiij och måtte man wel seya thå om them thet Hieremias propheten

sadhe, Hörer icke the propheternes ordh, som prophetera for idher och bedragha idher, the tala theras hiertas syyn och icke aff herrans mwn, Här segher gudh oss clarliga före, at wij icke skole höra the propheter eller lärare, som oss giffua theras eghen hiertes syyn eller dicht fore, och tala icke aff herrans mun gudz ordh epter hans befaling, Thet scrifften allestädes lärer ath wij skole föruara oss for menniskios funder och dicht som nw rikeliga noogh bewisat är,

Hwar nw noghor wille seya, apostlana och propheterne woro och menniskior, skal man nw icke höra hwad menniskior seyia oss före, såå skal man ey heller höra them, Ther swaras til Prophetar och apostlar sade oss intit före aff theras eghen dicht men the wore gudz befolninges men och sendebodh, och haffde gudz ordh, thet the gåffue oss före epter then befalning som gudh them giffuit hade, Ther före sagde och Paulus at han dristade sich icke Ro. xv til at göra noghot thet Christus icke gioorde j honom, ty han war Christi sendebodh och hade hans befalning, Så hade och alle the andre apostlanar myndeligha befalning aff Christo til at forkunna hans ordh som han them sielff sagdt hadhe, Plägha och propheterne seya j theras scriffuelse, Thetta segher herren gudh, Thetta är herrans ordh, Thetta segher gudh alzmechtigh och annat sådana, ther the läta oss förstå at thet war icke theras ordh the sagde, Hwar the nw noghot sagdt hadhe aff sich sielffue som then helge ande icke hade talat genom them hade ther om warit dömandes som om annor menniskios bodh eller dicht, men nw epter the haffua hallet oss gudz ordh fore, moste man och anamma them ther fore.

Her motte åter noghor seya, Skal man icke heller halla sich ther widh som Concium segher, ther monge lärde men komma til samman aff hela Christenhetenne? Ther swaras til, Wij haffwe nw såå offta hördt ath thet är gudz ordh wij skole halla oss widh, Doch wilie wij jngalunda forachta Concilium när ther warder thet handlat och trachterat som är medh gudz ordh och icke emoot,

Warder ther noghot handlat som är emoot gudz ordh, är man thå
Act. iiij mera plichtogh at höra gudh än menniskior, Och alt thet som icke
warder stadhgat epter gudz ordh thet är falskt, Så rådher och
super Epist. ad Gala c. v. S. Hieronymus oss ther til at wij jnghen höra skole vtan han haffuer
gudz ordh, Hwar nw Concilium wille annat stadga än thet som
then helga scrifft jnnehaller, worde ther om gongandes som om
all annor menniskios stadgar och påbodh, ty Concilia kunna wel
fara wil, som the och offta haffwa farit wil, och thet j thet ena
Concilio haffuer warit påbwdhit, haffuer j thet andra warit om
intit gioordt, som j mong stycke noog bewijslighit är, aff hwilkit
man wel merkia kan at Concilij ordh som icke äre grundat j then
helga scrifft, äro anammandes som annor menniskios ordh, ther
wor siäl kan jntit wara bebunden til, ty hon skal aleena achta
gudz ordh.

Hwar nw noghor wille seya at (som Lucas scriffuar) Apost-
Act. xv lanar hölle Concilium, och stadhgade ther noghor stycke ther
the icke hadhe scrifftena medh sich, som war at Hedninganar
icke äta skulle thet som förqwafft war j sitt eeghit blodh, och ath
the icke heller skulle äta blodh, ther aff kan man merkia ath Con-
cilium haffwer macht til at stadhga annat än thet som scrifften
innehaller, Ther swaras til, och är merkiandes, at gudh haffde
påbwdhit j gambla laghen at Judhana sådana icke äta skulle,
hwilkit en figura war, then och affgick såsom och alla andra fi-
gurer, när Christus war kommen, doch wåre Judanar så hardt
insteghne j sådana figurer, at thå the woro en part aff them Christ-
ne wordne, kunde the icke giffua sich ther jfrå, som the och j mong
annor stycke giorde, och stodhe the harda ther vppå at Hed-
ninganar som wåro Christne wordne skulle och så halla, ther före
kunde thå apostlanar ey annars görat än at the moste göra så-
dana stadga judanar til wilia, at sämia och endrecht motte wara
emellan hedhninganar och them, och höllo hedninganar som Christ-
ne wåro wordne sådana stadga icke för gudz oord vtan Judho-
men til wilia, och thet tilkraffde kerleken at the icke skulle wa-

ra them til förarghelse, och wardt för then skul icke heller lenger hallen än som behooff gioordes och warder nw intit hallen, men hade sådana stadge warit gudz oord, hadhe thet bliffuit ewinnerligha, och skulle så wel nw hallas som thå.

Hwar nw concilium sådana stadgar gör at sämia och endrecht må wara j Christenhetenne, thet doch icke är emoot gudz bodh, skal broderlighen kerlek dragha oss ther til at wij thet halle, icke för then skul at Concilium haffuer macht öffuer oss sådana påbiwdha, vtan för then skul at thet skal gå skickeliga til j then Christeliga forsamblingenne som S. Paulus lärdt haffuer, och är thet så wåre bröder och nestar behöffuelighit at wij icke skole giffua tilfelle ther til ath the skole förarghas öffuer oss.

När nw noghor wille bära gambla sidhwenio före at man någhor stycke halla skulle for then skul at så är pläghsidh, Ther swares til, är sidhwänian godh och medh gudz oord halle wij henne gerna, men är hon ond och emoot gudz oord segher wår eeghen förnufft oss thet at hon intit hallandes är, ty Christus är then wij skole retta oss epter, och icke sidhwänian, som nw noogh bewisat är.

Aff alt thetta haffuer man rikeliga noogh til förståndandes huar wij skole retta oss epter j the saker wåro siel anrörandes äre, thet är, at intit creatwr haffuer then macht at thet kan setia sielene någhor lagh eller bodh före ther hon skal til sin saligheet halla sich widh, gudz oord allena är herre öffuer sielena, Men på cropsens wägna j werldslig handel och vmgengilse haffuom wij öffuermen öffuer oss, som påbiwdha kunne hwad werldsligh regemente tilhörer, thet wij äre plichtige til at halla, såå framt at icke warder påbudhit thet som är emoot gudz bodh, Och förhope wij at thenne artikel är så grundat och beuisat j scrifftenne at all heluites macht skal icke kunna stå här emoot.

Framdeles, epter thet man nw handlat haffuer om gudz oord och menniskio lärdom eller påbodh j andeliga saker, syntes och wara lijkt at noghor stycke vpreknat worde, som äre vpkommen j Christenhetenne aff menniskio funder och lärdom, besynner-

liga för theres skul som oförfarne äre j then helga scrifft, ther the skulle lära weta hwad gudh budhit och befalet haffuer eller icke, Och haffuer thet altijdh aff första begynnelsen så warit at menniskio dicht och funder jw haffua trängt sich medh in j thet andeliga regementet, än thå at the offta haffua medh tijdhen wordet förwandlade, Så at mong stycke haffua j förtijdhen warit j brukning som nw intit brukas, och mong stycke epter menniskios funder brukas nw, som man j fortijdhen intit wiste aff seya, Mong stycke äre och kommen j misbrwk, och brukas nw annerledes än the aff påuar, biscopar och prelater jnsatt wåre.

Och är först merkiandes at thet man nw kallar gudz tienest, är meste parten vpkommet aff menniskios funder, Som är medh kyrkiobygning, när man bygger kyrkio, closter, capeller, och annor sådana hws j then acht och mening at man wil byggia thet til gudz hws och tempel, ther gudh skal besynnerligha boo vthi, såsom och the kyrkiotijdher som siwngas om kyrkiomesso mest jydha, sådana gudz tiänest som medh then bygning skeer, är fåfeng, ty gudh haffuer thet intit befalat, ey boor han heller j noghot hws som medh hender gioordt är, som S. Stephanus och Paulus sagde, Men byggia kyrkior och Capel for thet meniga betzsta skul, at then Christeliga församblingen skal komma ther til hopa och handla gudz ordh, sacramenten och almenneliga böner, thå är thet en gerning som gåår aff kärleken och bygges thå menniskiom och icke gudhi til godho, ty honom görs jntit hws behooff, menniskiomen görs hws behooff ther the kunna skyla sich för regn och sniöö etc, Så är och thet aff menniskios lärdom ath sådana hws warda wigd, Teslikes kyrkio prydhning medh altare, belete, måålning, liws för belete som nw tilgåår, Thet samma är och medh clocko ringning epter som thet nw brukas, för ty j fortijdhen gick thet icke såå til, vtan brukades clockor aleenast ther til at folkit skulle kallas ther medh til hopa, ey at ther skulle skee noghor gudz tiänist medh, Men nw brukas clockor och wiyas til gudz loff och äro, så ath thet skal wara gudhi til een behage-

Act. vij och xvij

ligh tiänist, ath man ringer j clockor, Och at thet skal komma honom til godho som dödher är at man ringer epter honom, sådana är alt fåfengt, Then ther wel liffuer, honom är jtt gott rykte betzsta clockan epter hans dödh, clocko ringning hielper jntit, vtan så mykit at man måå weta at noghor är dödh.

Aff menniskios funder är funtes, altares, clädes och liwsa wigning, helge daghar och fasto daghar när man sådana haller j then acht at man wil tiäna gudhi och helga men ther medh, Men halla helge daghar j then acht ath wij skole haffua tijdh til at handla gudz ordh, och at the ther daghliga arbeta for oss moghe noghon tijdh haffua roo och hwilo, så är thet wel giordt Och fasta j then acht at man wil späkia sin kåta lekamen thå är thet wel fastat, och sådana fasta böör hallas hwar dagh,

Teslikes är och menniskios dicht och stadgar at man gåår pelagrims resor hijt och tijt, Så och läsa och siwnga siw kyrkiones tijdher som thet nw tilgåår medh Vigilies, Rosenekranssar och annat sådana, Förloffua echteskap som clerekrijt och closterfolk gioordt haffuer, Wara rakat j howudet, Förloffua werdzliga äghodelar, Dragha besynnerlig clädhabonat som är cappa kughel och annat sådana, Bruka wigdewatn, Palm, wigdt salt, Förhäffua dödha menniskios been, Aflat, Process, Olning och mong annor stycke och ceremonier som nw ey wel ståå til förteliandes, the ther nw så hallas och brukas at gudhi skal skee ther een tiänist medh, then han doch jntit budhit och befalat haffuer, Han wil wij skole medh wore gerningar tiäna hwar annan jnbyrdes, och then tiänist wij göre hwar annan, then reknar han för sina tiänist, Hans wilie är at alla wore gerningar skola skee noghrom til godho, som en annan tijdh ytterligare förclaras skal.

Så haffua och påuar, biscopar och prelater giordt monga otaliga stadhgar them the wilia wij skole halla widh synd och ban til görandes, som är, Mong forbodh j echteskapet medh skylskap, swågerskap, fadderskap och annat mykit som gudh intit budhit haffuer och nw wåre förlongt at förtelia, Teslikes haffua the för-

budhit besynnerliga tijdher om året, ther man ey skal må giffua sich j echteskap vppå, The göra offta interdict eller forbodh ath hwarken skal läsas eller siwngas, The haffua giordt mong forbodh j maat at man ey skal må äta allahanda maat på alla daghar, At ingen leekman skal må komma widh kalk, Corporale, funtkätil och annat sådana, lijka som sådana ting skulle wara heligare än menniskiones hand som Christus haffuer lidhit dödhen före, Alla sådana stadhgar och forbodh wilia the at wij skole halla widh synd och ban tilgörandes, och är doch ey vtan menniskios dicht och funder alt samman, j thet andeliga regementet.

Thetta nw förtaldt är, är icke för then skul vpreknat at man skal thet strax alt förkasta, vtan på thet at man skal weta huadh menniskios bodh eller gudz bodh är, at man må doch lära medh tijdhen göra en åtskilnat emillan gudz oord och menniskio stadgar, Man moste mong stycke halla för theres skul som oförståndige äre at the ey skole förarghas öffuer oss, som man elles motte läta bliffua til baka, och när man sådana stycker haller, icke j then acht, at wij skole göra gudhi ther noghon besynnerligh tienist medh, vtan j then acht, at wij icke wilie giffua oondt exempel wårom nesta til förarghilse, til tess han kan lära better förstå, thå tiene wij wor jemchristen til godho och göre ther wel vthinnan, Och här medh ware nw noogh sagdt j thenne tijdh.

Decimaoctaua Decembris.

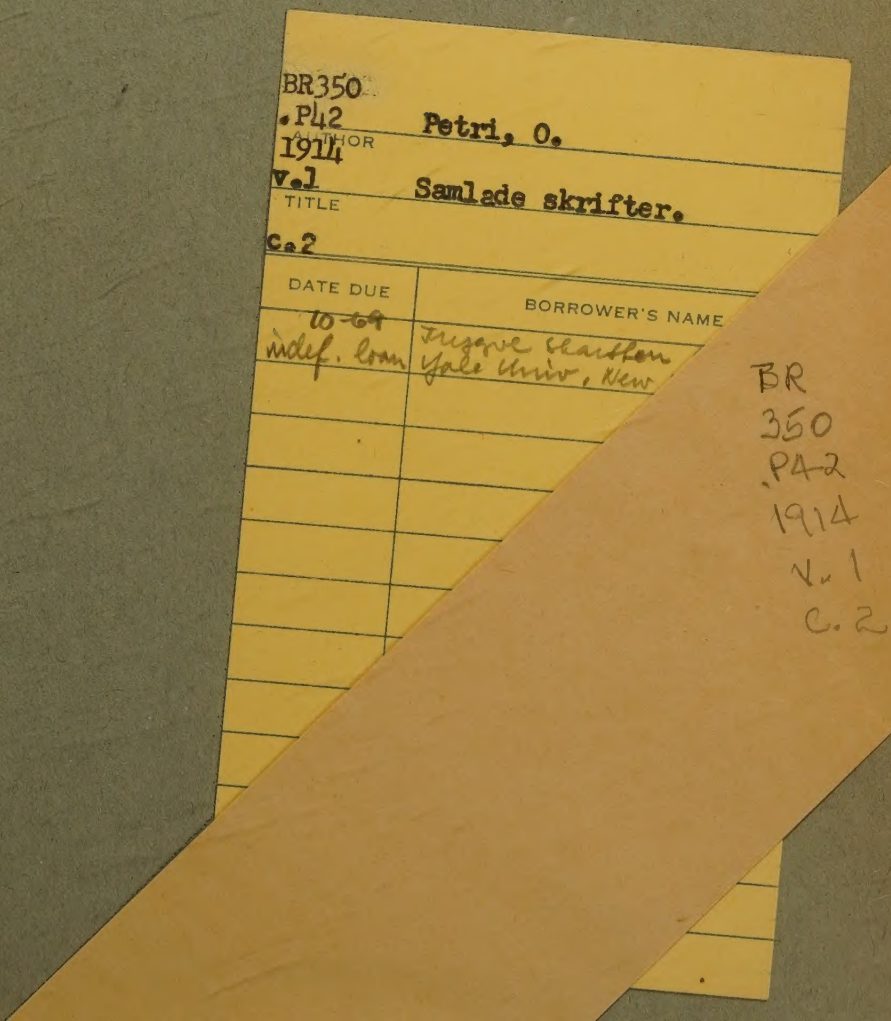
BR350
.P42
1914
v.1
c.2
Petri, O.
AUTHOR
Samlade skrifter.
TITLE
DATE DUE
BORROWER'S NAME
to 69
indef. loan
Eugene Scanlon
Yale Univ., New
BR
350
.P42
1914
v. 1
c. 2